

Luia Sr. 1900

INFLUENȚA ORIENTALA

ASUPRA

LIMBEI ȘI CULTUREI ROMÂNE

DE

LAZĂR ȘAINEANU

II / 1

VOCABULARUL

1. VORBE POPULARE

BIBLIOTECA
SOCECŪ

BUCUREȘTI

Editura Librăriei SOCECŪ & Comp., Calea Victoriei, 21

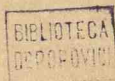
1900

Prețul Lei 8.—

7. P.

II

VOCABULARUL

1922-1923

BUCUREȘTI. — STAB. GRAFIC I. V. SOCECŪ, STRADA BERZIȚI, NO. 59.

1922

INFLUENȚA ORIENTALA

ASUPRA

LIMBEI ȘI CULTUREI ROMÂNE

DE

LAZĂR ȘAINEANU

II

VOCABULARUL

1. VORBE POPULARE

BUCURESCI

Editura Librăriei SOCECŪ & Comp., Calea Victoriei 21

1900

246619 (II M)
19445 (II/A)

PREFAȚA

Influența orientală, și în special cea osmanlie, s'a manifestat, în liniamentele ei generale, în două direcțiuni paralele.

Una, de ordine culturală, a format un factor important în viața politico-socială a națiunii noastre din ultimele două secole; ea se oglindesc în vechea literatură documentală și, în parte, în cântecele noastre istorice.

Cea d'a doua, de valoare curat lingvistică, a înavuțit fondul limbei populare cu un contingent de noțiuni indispensabile.

O diferențiere a elementului oriental sub raportul cronologic se impunea dar de la sine și justifică astfel divisiunea materialului lexical în: Vorbe populare și Vorbe istorice.

Neapărat, o demarcațiune riguroasă într'aceste două categorii nu este totdeauna ușoră. Multe vorbe istorice au supraviețuit în domeniul poeziei populare și în alte documente de natură tradițională. Ele nu pot fi separate de stocul vorbelor populare propriu-dise, dar o steluță le distinge de elementele ađi încă în circulațiune. Același e cazul când e vorba de dignități pămîntene sau de forme derivate originale.

Prima parte a Vocabularului e consacrată dar vorbelor populare în sens mai larg și constituie porțiunea cea mai însemnată a întregii

opere. Aci s'aũ pus la contribuțiune izvórele istorico-literare într'o măsură întinsă, tinđend la utilizarea cât se póte de completă a materialelor existente. Pe când numărul vorbelor istorice de origină turcescă póte fi augmentat prin publicațiunii documentale ulterioare, fondul vorbelor populare de provenință osmano-tatară se presintă aci într'o stare quasi-definitivă.

Adnotațiunile făcute de răposatiĩ Ispirescu și Polysu la exemplarele lor din „Elemente turcescĩ în limba română“ (1885) ne-aũ procurat câteva prețioase indicațiunii suplimentare, de carĩ am ținut sémă și am făcut mențiune la locul cuvenit.

Vorbele isolate saũ locale, a căror circulațiune se mărginesce la o anumită localitate și carĩ din acéstă causă n'aũ pătruns încă în literatură, aũ fost grupate într'o secțiune specială la urma Vorbelor populare. In majoritatea lor, acești terminĩ provinciali și de natură mai ales profesională, aparțin județelor din Dobrogea saũ orașelor muntene limitrofe cu acéstă provincie.

In privința metodei, ne referim la cele spuse în Introducerea.

Sub raportul elementului comparativ, mai ales al idiomelor balcanice, nu ne-am mărginit la informațiunile aflátóre la Miklosich, ci am căutat a spori materialele cât privesce mai cu sémă limbile bulgară și neo-grécă.

Un indice general al întregéi opere se va pune la sfirșitul Vorbelor istorice, carĩ vor constitui ultima parte a acesteĩ publicațiunii.

Bucurescĩ, Octombree, 1900.

Lazăr Șaineanu

ABREVIĂTIUNI

1. Aci s'a omis numele intregi și operele carî figuréza în Bibliografia.
2. Indicarea specială a volumului la cronicarî se află asemenea în Bibliografia.
3. Prescurtări familiare (ca alb. = albanez, ar. = arab, fr. = francez, it. = italian, mcr. = macedo-român, ngr. = neo-grec, pers. = persan, pol. = polon, ung. = ungar; apoi prov. = proverb, locut. = locuțiune, sin(on.) = sinonim, Sn. = Snôve, V. = vedi, Var. = variantă, f. de z. = fôie de zestre etc.) nu se mai înșira în ordinea alfabetică.
4. Paragrafiele citate se raportă la Introducerea.
5. În privința transcripțiunii vorbelor orientale: cf. § 20.

ADNOT.	Note manuscrite	STĂNC.	Stăncescu (Basme)
AL.	Alexandri, Poes. p.	DION.	Dionisie (Elesiarch)
AL. T.	" Teatru	DOC.	Documente
AL. Pr.	" Prosă	DRĂGH.	Drăghici
AMIR.	Amiras	DUM.	Dumitrache
ANON.	Anonimă (Cronica)	EMIN.	Eminescu
AR.	Aricescu	ETYM.	Etymologicum
ARCH.	Archiva (Kogălnic.)	FIL.	Filimon
ARCH. IST.	Archiva (Hasdeu)	FOT.	Fotino
AX.	Axinte	GHEORG.	Gheorgache
BĂLC.	Bălcescu	GLOS.	Glosar
Barb.	Barbier de Maynard	GORJ.	Gorjan (Halima)
BASME	Popescu (N. D.)	GREC.	Grecénu
BELD.	Beldiman	HAM.	Hammer
BOGD.	Bogdan (N. A.)	HRIST.	Hristache
BUR.	Burada (Dobrogea)	IONESCU	Mehedinți (Agric.)
CAL.	Calendarul basmelor	IP SIL.	Ipsilanti (Comnen)
CAN.	Canianu	ISP.	Ispirescu (Basme)
CANT. Chron.	Cantemir Chronicul	IST.	Istoria (1715)
CANT. Mold.	" Moldova	JIP.	Jipescu (Opincarul)
CANT. Ier.	" Ist. Ieroglif.	KIK.	Kikirezu
CANT. Ist. ot.	" Ist. otomană	KOG.	Kogălnicénu (En.)
CĂP(IT.)	Căpitanul	LEX. BUD.	Lexicon Budan
CARAG.	Carageale	MAG.	Magazin istoric
CARANF.	Caranfl	MARIAN	Poesii populare
COND.	Condica	MELCHIS.	Melchisedec
CONV.	Convorbiri Literare	NĂD.	Nădejde (Sofia)
COST.	Costin	NEC.	Neculce
COST. ²	Glosar (Șaineanu)	NEGR.	Negruzzi (Const.)
CR.	Créngă	OD.	Odobescu
CRĂS.	Crăsescu	ORĂȘ.	Orășanu (N. T.)
CRON.	Cronice (ed. Kogăln.)	PANN	Povestea Vorbei
CUV.	Cuvente den Bétr.	PAPAZ.	Papazoglu
DAP.	Daponte	Partea I	Vorbe populare
DASC.	Dascălul (Simeon)	Partea II	Vorbe istorice
DELAVR.	Sultănica	TEOD.	Teodorescu (G. Dem.)
POP.	Popescu (Radu)	TES.	Tesaur (Papiu-Ilar.)
POP-RET.	Pop-Reteganul	UR.	Uricariu (Codrescu)
R.-COD.	Rădulescu-Codin	ȚARA N.	Țara Nouă (Neniț.)
REV.	Revista (Tocilescu)	VĂC.	Văcărescu
REV. N.	Revista (Hasdeu)	VULP.	Vulpian
ȘED.	Ședetőrea (Gorovei)	XEN.	Xenopol (N.)
ȘEV.	Șevastos (Cântece)	WEIG.	Weigand
STAM.	Stamati (Cavalerul)	ZIL.	Zilot

PARTEA INTĂIA

VORBE POPULARE

A

Abă f. 1. postav de lână grósă, obiceiuit de colóre albă, mai rar roşie sau négră: din aba négră se făceau dulame călugăresci (ca ađi din şaiac), iar din aba albă haine ordinare (ca şi din sucman).

ETYM. 61 (d. 1738): s'aú dat pe o bucată de *aba négră*, de s'aú făcut dulamă lui Climent călugăr. TARIF 1761: *aba albă* de 14 bucăţi 1 leú vechiú. *aba roşie* de 7 bucăţi 1 leú vechiú. TARIF 1792: *abaua* ce vine din ţara turcescă de bucată 5 bani, *abaua* ce merge de aici la ţara turcescă 300 bani.

2. marfă sau bucată de aba, lucrată de abagií.

GREC. 136: Dómna lui Şerban Vodă, Sêrbcă de felii de la Nicopolé, fata Ghenii, negufătoriul de *abale*. Doc. II, 195 (d. 1775): oricine va lua *abale*, să aibă a popri de la vîndător de la 30 de bucăţi câte parale 20. TARIF 1792: *abale* de Rusia topul 10 bani. JIP. 69: pânzărie grósă, *abale*, pâslă, păturí, ȓolurí.

3. în special, haină ordinară de aba (cf. *sucman*, postav şi haină; mer. *şiiac*, haină din aba).

BELD. 342 (despre Grecii eterişti din Moldova): Veniţi goli în stare próstă, în *abale* îmbrăcaţi.

4. haină ȓărănescă făcută din aba şi anume: ipângele, mintene, nădragí, şube, tuzluci (cf. *abăluţă*).

Doc. III, 511 (d. 1787): o ipângea de *aba albă*; IV, 106 (d. 1792): o manta de *aba cevrică*. HRISTACHE (1818): o ghebă de *aba roşie*. AL. T. 45: surugiul îmbrăcat cu poturí de *aba*. FIL. 150: *aba* de tuzluci; p. 269: libadea de *aba albă*. GANE I, 236: mintenele de *aba albă* împestriţate cu găitane negre.

5. pătură de aba (cf. *abăióră*).

TARIF 1792: şelile turcesci cu *abaua* lor.

— ABA (ar. 'aba), étoffe de laine grossière, manteau de bure ou de feutre noir porté par certains ordres de derviches, par les moines grecs Barb. et par les dernières classes du peuple (d'Ohsson IV, 185); bulg. serb. ung. aba, ngr. ἀπαξ; rus. gaba, rut. haba, pol. chaba.

O formă românească aspirată „habă,” ca în ruténa şi polona, n'am întilnit în literatura scrisă (cf. totuşi habaciú). Glosariul afirmă existenţa-i în Ardél, unde vorba circulă cu accentul pe prima silabă, *abă* şi *hábă*, ceea

ce denotă un intermediu maghiar sau rutén. Sinonimul moldovenesc și ardelenesc al vorbeii e *pănură* (adică postav = bulg. sukno), care poate fi însă de ori-ce colóre (Lex. Bud.: habă „pannus albus“ și Cr. II, 47: gîguri de sumanî și lăi de noaten care se vînd și pănure și cusute).

Dintre numeroasele numiri de stofe, de fabricațiune orientală, cari ne-au venit de-a-dreptul de la Turci (§ 86), nici una n'a ajuns la o răspîndire mai mare ca abaua, ce constituie și astăzi un obiect important de industrie casnică a țărancelor noastre (§ 100). De aci și numeroasă familie lexicală la care a dat nascere, cele mai multe din aceste derivațiuni fiind de formațiune curat românească (cf. abager, abageresc, abagerie, abăioră, abăluță). În unele localități, bunăoară în Oltenia, circulațiunea vorbeii a început să se restrîngă în timpul din urmă prin influența dimieii, stofă identică cu abaua și care îi s'a și substituit în Mehedinți (Ionescu, 696).

abaciū (habaciū) m. haină lungă de aba, femească sau bărbătească.

REV. I, 341 (f. de z. 1669): un *habaciū* de șahmara cu spinări de sobol, un *habaciū* de aclaz neblănit. NEGR. III, 58: ai vrea poate să îmblu în *habaciū* ca d-ta?

Var. : **habagiū**.

MARIAN : 244 [Mândra] îmbrăcată în *habagiū*, Murtă bată de rachiū.

Vorba, proprie Moldovei și Bucovinei, presupune o formă tătarăescă АБАК, amplificată din aba sub influența analogică a numelor de stofe ca baibarac, șaiac, etc. (analogă ruténului abiak „caftan de aba“): *habaciū* e dedus din plural, iar *habagiū* e o reducere fonetică obicinuită (§ 21). Neexistența vorbeii în Ardél vorbesce contra unei etimologii intermediare de la un diminutiv maghiar.

abagiū m. 1. cel ce face sau vinde aba ori dimie.

ETYM. 93 (d. 1681): în casa lui Petco *abagiul*. Doc. IV, 283 (d. 1793): rufetul *abagiilor* cari au a lucra numai marfă de aba.

2. cel ce lucrăză haine țărănesci din aba ori sueman.

IONESCU, 696: straietele ce fac *abagiū* sînt tuzluci, nădragi, min-tene scurte până la brîu, epângele, șube... FIL. 88: a treia uliță era locuită numai de *abagiū* și găitănari.

— АБАГИ, fabricant ou marchand d'aba; bulg. serb. abagiia. Despre sufixul -giū și propagațiunea-i analogică (§ 23).

Abagiū formă înainte un isnaf sau corporațiune (§ 96) ca șalvaragiū și zăbunariū: câteși trele aceste rufeturi lucrau haine din postav de țară ori din bumbac,

pe când rufetul croitorilor cosea materiile cu fir de mătase sau postav de cel bun.

abager m. sinonimul moldovenesc al lui abagiū.

COND. 1776, p. 15: 10 lei pocon Agiei de la starostele de *abageri*. UR. II, 41 (d. 1783): *abageriū*, băibărăcariū, rachierii, bacalii și alte esnafuri. ȘEP. II, 125: *abageriū*, negustor de sumani și de alte stoffe de natura abalei.

Forma *abager* e o derivațiune ulterioară din *abagerie* sub acțiunea analogică a numelor de agenți în -er (§ 23).

abageresc a. se aplică acului mare întrebuițat în Oltenia de abagiū (Etym. 77, 110).

abagerie f. 1. prăvălie de aba sau de abale.

MUSTE, 9: Duca-Vodă de copil mic fiind aice în țară, în zilele lui Vasilie-Vodă, aū fost la dughiană la *abagerie*. Doc. II, 197 (d. 1775): străini din alte țări ce vor vrea ca să deschidă prăvălie, *abagerie*... REV. N. II, 116: ușile deschise ale dughenelor de *abagerie* și cizmărie.

2. meseria de abagiū.

Doc. II, 198 (d. 1775): toți lucrătorii cari metahirisesec meseria *abageriei* și a pânzării de aici din politia Bucurescilor.

Vorbă formată din abagiū după analogia numelor în -ar (§ 23), abstrăgându-se un sufix colectiv al -arie (abagi-ărie, redus abagerie).

***abai(e)** f. pătură mai mare de cal, sinonim arhaic cu „arșă“ și „cioltar“, câteși trele de origine turcescă.

ETYM. 65 (d. 1579): un *abai* cadife roș cu sîrma cosut.

— ABAYI, grande housse ou housse de cérémonie Ham.; serb. abaifa, mcr. abaie.

abăiōră f. pătură de cal mai fină.

D. Hasdeū (Etym. 77) citază 3 texte din 1621, 1689 și 1714. Diminutivul derivă direct din *abaie* (§ 23).

abăluță f. hăinuță de aba (Polysu). Diminutiv format pe cale analogică (§ 23).

abanos m. 1. arbore originar din India.

ȘEP. II, 80: Foiulēnă de *abanos*... CAN. 109: Frunză verde de *abanos*.

2. lemnul seū, negru și tare.

REV. I, 340 (f. de z. 1669): un sicreias de *abanos*. TARIF 1792: *abanosul* cântar 43 bani. AL. Pr. 370: o vargă de *abanos*. GHICA, XIV: boierii cei mari țineau dinaintea lui Vodă, la ceremonii, bastōne de *abanos* cu mânerul de fildeș.

3. fig. (ca adv.) sub raportul durității sau durabilității: sdravēn, tare ca abanosul.

PANN II, 98 (despre o fată trecută): Gândiaī, că chipu-ți frumos o să stea tot *abanos*... p. 159 (despre cei ce nu îmbetrănesc): Șade tot *abanos*, Țapēn și virtos.

4. fig. (ca adj.) sub raportul colorii: negru ca abanosul, vorbind de păr (acepțiune exclusiv literară).

BOL. I, 274: două lacrimi udă gena-I de *abanos*.

Sensul figurat popular există și turcesce, aplicându-se la bătrâni teferi și la copii voinici: abanoz gibî yaşadükçe daha sag olur „il est comme l'ébène, plus il vieillit et plus il est solide“ (se dit d'un vieillard bien portant); abanoz parçasidir „c'est un morceau d'ébène“ (se dit d'un enfant sain et vigoureux) Barb.

— ABANOS, ABANOZ (ar. ebenüs), ébène d. gr. ἔβενος. Lat. ebenus, de origină feniciană; bulg. abanoz, serb. abanos, ngr. ἀμπανός și ἀμπανόζι. Formele occidentale (sp. ebano, alături de abenuz, fr. ébène, de unde rus. ebenŭ, pol. heben) derivă din forma latino-greacă a vorbeii; de aci, din franceza, și forma neologică întrebuințată în poezie (Bol. 213: un p̄r bogat și negru de *eben* strălucitor: Emin. 8: fața 'și ascunde 'n p̄r *ebenin*).

Despre celelalte specii de lemn (§ 102).

abitir adv. 1. splendid, strălucit (cu specială aplicațiune la reflexul pietrelor scumpe).

CAL. 1875, p. 55: pietre de berlant care lumină năuntru casei mai *abitir* ca sute de luminări; p. 5: o corună care lumină mai *abitir* ca cele mai scumpe pietre. IBID. 1881, p. 20: ochii lor se izbiră de o lumină ce strălucia mai *abitir* ca un sóre.

2. cu sensul generalizat: mai de sémă, mai cu vađa.

CARAG. 18: are ambiț baiatul, ca să fie compania noastră ceva mai *abitir* din tóte. ORĂȘ. 20: Și chiar de cât boierul era mai *abitir*.

3. cu sensul de tot largit: mai bine, mai mult.

CAL. 1883, p. 13: Copilul plângea și mai *abitir*; p. 45: sîntem nise fricoși mai *abitir* ca muierile. DELAVR. Trubad. 135: mînă caii mai *abitir* ca bietul răposat. CARAG. II, 69: vorbește *abitir*... ăsta e bun de deputat. MARION, 111: tréba merge strună și ar merge și mai *abitir*, dacă n'ar fi juratul de Sandu; p. 132: Malău era bisericos mai *abitir* ca un popă! Id. 1895, No. 1: vorbea mai *abitir* ca un popă...

Var.: **habitir**.

JIP. R. Sat. 151: fantele e mai *habitir* ca napu...

Sinonimul moldovenesc e „dihai“ (Al. T. 648: 's tóte [fetele] una mai *dihai* de cât alta... p. 1453: a să vorbescă mai *dihai* de cât el).

— ABETER (pers.), comparativ d. *abe*, clair, transparent (*ab*, splendeur). Vorba e proprie basmelor muntene (cf. *dam*, tărîm) și stă totdeauna într'o comparațiune: aplicată mai întăi la strălucirea briliantului și a luminei intensive, vorba s'a generalizat din ce în ce, cu cât a pătruns mai mult în domeniul limbei comune.

Evoluțiunea semantică presintă óre-care analogie cu fr. *brillant*, care se aplică diamantului și unor accepțiuni metaforice ca „brillant orateur“ (cf. vorbește *abitir*).

abraș a. 1. se dice de un cal cu o pată albă sub coddă: un asemenea cal, în credințele poporului, e primit ca o piază rea (veți mai jos).

2. deochiat (vorbind de cai).

KIK. III, 235: iese iapa *abrașă* și d'o hi s'o vînd, îi scade prețu.

3. fig. nenorocos, rîu și afurisit (de omeni).

CRĂS. II, 16: popa scia, că de omul *abraș* să-ți tai p_ola, să fugi. ȘEP. II, 165: *abraș*, ciudat; om *abraș*, căruia nu-î suflă mulți în bors, om anapoda. BOGD. Com. 214: visam pe biata Mărgărita și în visul meu, *abraș* lucru! parcă eram bărbatul ei...

4. (mai ales ca adv.) nereușit, fără rezultat.

AL. T. 791: planurile cele mai bine întemeiate rămân ades *abrașe*; p. 1250: așa e c'ai ieșit *abraș*?

Forma „*abraș*“ s'aude în Moldova, pe când în Muntenia vorba se rostese **iabraș**, provenit prin diftongarea formei primitive „*ebraș*“.

GLOS. 298: amîndouă iepele 's *iabrașe*.

În locuțiunea munténă „*ăsta e un iabraș*“ vorba are sensul figurat de „om al dracului“ și un haiduc vestit din Muntenia a purtat ca nume acest epitet omînos (Rev. II, 413).

Sensul figurat „*deochiat*“ (de cai), „*afurisit*“ (de omeni) și „*nenorocos*“ (de lucruri) e propriu limbei române și s'a născut din credința superstițioasă relativă la caii *iabrași* sau patați sub coddă (cf. Zanne I, 322: a fi *băltat*, adică însemnat de D-zeu, om rîu).

— **ABRAȘ** (ar. ebreș), cheval t_acheté de blanc et de noir, gris pommelé; bulg. alb. *abraș* „bălan“. La Românii din Macedonia se chiamă *abraș* un om cu pielea, p_erul și genele alb-g_ălbu: un asemenea om se consideră ca născut dintr'un strigoiu și are la rîndul se_ putere asupra duhurilor rele (Weigand II, 122).

acadea f. cofetură, de formă rectangulară sau cilindrică, din zahăr ars cu puțină boia roșie sau albă.

AL. T. 511: Chirița (bucurosă)... o *acade*, o zarnacade, ah! GHICA Rev. N. II, 175: tot felul de zaharicale și cofeturi... praline, *acadele* și caramele cu plesnitori. DELAVR. 145: aruncă c_ate o vorbă viclenă, pe care o sugă ca p_o *acadea*. JIP. R. Sat. 114: 'și împart golgăneii ca copiii *acadelele*...

— 'AKYDĒ (ar.), sorte de sucrerie, caramel.

Vorbă recentă și introdusă de rahagiîi turci odată cu cele-lalte producțiuni ale cofetăriei orientale (§ 99).

acarèt n. 1. avere nemișcătore (sens astădî apr_ope eșit din us).

KOG. 205: Lupul-Agă a_ scăpat cu viața, dar a_ ieșit din 60 pungi de bani și-I a_ rămas și t_ote *acareturile*. BELD. 444: sudiiți să

nu aibă moșii, binale și alte *acareturi* întru aceste două țări. UR. III, 192 (d. 1803): *acareturile*, adică moșiile; IX, 51: casa, dughiana, hanul, ferdeul bisericeii și alte *acareturi* a mănăstirii. AR. 14 (d. 1821): toate *acareturile* câte am aici în Mehedinți, adică case, mori, vii, locuri de prăvălii și de case...

2. clădire cu dependențele ei (sens în genere obicinuit), sinonim cu „bina“.

AL. T. 796: pământul moșiei e roditor, ... *acareturile* în bună stare. FIL. 165: arendașii dărăpână pădurile și *acaretele* moșiilor. STÂNC. 48: nu mi se mai vede din case și din *acareturi* nici cenușa.

Se mai aude și **ecaret**, care pare a fi o formă analogică după „emanet“. Sinonimul moldovenesc *heiuiri* înseamnă „acareturi în jurul casei“ (Șeș. III, 15).

— 'AKARET (ar. pl. d. akar), bien-fondé, immeuble.

Vorba lipsese în idiomele balcanice, nu însă și „bina“, ambele aparținând categoriei împrumuturilor orientale relative la casa și la construcțiunea ei (§ 95).

adèt n. 1. apucătură, deprindere (sinonim arhaic cu „obiceiū“).

CANT. Div. 186: agonisitele sale obiceiie și *adetiuri* pre amănuntul cercetând, fiete-cine a cunoșce trebuie, căci unul este dat spre veselie, altul spre întristare.

2. datină veche, tradițiune.

Doc. VIII, 99 (d. 1801): acum sînt a scoțe vr'o câteva calfe, pentru ca să nu li se strice obiceiul, cer voie de slobođenii de la Măria Ta a-și urma *adetul* breslei lor, adecă să se adune la un loc, să facă chef cu mîncări și băuturi după *adetul* lor. CONV. XIV, 296 (colocărie): D-zeū să vă mai dăruiască... că așa este *adetul*.

3. taxă vamală.

PRAVILA 1646 (index): vameșul ce va lua mai mult de cum i *adetul* [în text: ori-care vameș va lua vamă mai multă de cât este obiceiul să ia...]

4. dare anumită, normă fiscală.

URECHE, 238: Turcii trimiseră de cereaū bani să le dee mai mult de cât era *adetiul* țării... UR. X, 213 (d. 1806): să dee dejmuri din grădini și alte *adetiuri*; p. 214: *adetiū* de case și de dugheni să nu iee; XIX, 69: *adetiul* scaunelor căsăpiilor; p. 70: *adetiurile* pităriilor. NEGR. II, 248: țaranul mîind plugul său numărînd *adetul*...

Vorba, în trecut și în prezent, este proprie Moldovei; ca termen fiscal însă figurază și în documente din Muntenia.

MAG. I, 124 (doc. 1631): popii încă să dea bir într'un an de două ori... cum au fost *adetul* și obiceiul și mai de nainte vreme. Doc. II, 212 (d. 1792): luînd de la toți ceilalți dijma, claca, *adetul* prăvăliilor; IV, 394 (d. 1795): *adetul* podului de vită mare 1 para...

— 'ADET (ar.), habitude, coutume, pratique; taxes et redevances d'usage, impôt prelevé sur le bétail et principalement sur les moutons Barb.; alb. bulg. serb. adet (hadet), ngr. ἀνέτη, mcr. adète „obiceiū“.

Trecerea înțelesului de la „obiceiū“ la „dare“ (atât turcesce cât și românesce) e frecventă la cronicari (N. Costin II, 40: în zilele lui Duca-Vodă s'au scornit un *obiceiū* pe vite, căruia obiceiū *dic* muntenesce văcăritul).

ăferim! 1. (în sens bun) bravo! prea bine!

N. Cosr. 54: Pașa, vădënd pe Antioh-Vodă săpând [la șanțul cetății Tighinea], l'au lăudat din gură, *dicëndu-i: ăferim*, Beiū! NEC. 404: ieșind generalul [Nemților] din cetate, l'au îmbrăcat Vizirul cu caftan, *dicëndu-i: ăferim*, slugă bună și creduță! AL. T. 342: (privind ghergheful) *ăferim!* frumos de tot! FIL. 54: *ăferim*, Dinicule, *ăferim!* să trăiesci, copilul meu! AL. 131: *Ăferim*, frate Ghemiș! Bine făcuși că veniși!

2. (luat ca subst.) bravo în semn de aprobare.

NEGR. I, 6: [dascălul] doborât sub grindina laudelor și a *ăferimilor*... FIL. 191: lua un bun bacșiș însoțit de câțiva *ăferim* și bravo.

3. ironic, pentru fapte sau vorbe cari merită des-
aprobare.

AX. 150: au dat năvală ienicerii și l'au prins [pe Carol XII], numai hainele îi erau crunte și l'au mai sgâriat un Turc lângă nas cu o sulită; așa cum au fost, l'au adus acei ieniceri la Pașa, carele, cum au văduț pe Pașa, rîdënd, au început a-i *dice: ăferim! ăferim!* adică bine m'ați chivernisit! NEGR. I, 305: *ăferim*, bun judecător am! AL. T. 831: ei, *ăferim*, fetu meu!.. primesce blagoslovenia mea! p. 1658: ei, frumos prefaceți lucrurile! *ăferim!* GLOS. 6: *ăferim*, popa Marin! ZANNE I, 423: *ăferim*, cocoș, cum te bat găinile! (proverb ironic despre bărbații cari sînt sub papucul femeilor). TEOD. 544: *Ăferim*, cumnata mea, Grea mai e și palma ta!..

Var. (literară): **ăferin**.

VĂC. 294: am văduț că-I vine răspuns cu *ăferin!* și cu slugă credincioasă!

— **ĂFERIM** (pers. *ăferin*), bravo! parfait! c'est bien!
alb. bulg. sərb. mcr. *ăferim!*

Prima din numeroasele interjecțiuni de origină orientală (§ 25), cari, primitiv cu aplicațiune specială la Turci, au pătruns apoi în domeniul limbei comune, dobîndind în cele din urmă o nuanță ușoră de ironie optimistă.

afif a. ușurel la pungă, fără un ban (luat totdeauna în sens ironic), sinonim cu „tufă“.

AL. T. 146: ian priveșce bănărit de unde eram *afif* de parale! și pe tabla nimic, tufă! 530: tufă'n pungă, tufă'n buzunar, *afif!* БОГД. Com. 11: în trei anișori ș'o fiert totă comîndarea, rămânënd *afif*.

Forma „*afif*“ e proprie Moldovei și corespunde munténului *ifiliu*.

ISP. Rev. III, 3i9: este *ifiliu*, lefter de parale! ORĂȘ. II, 40: E de greutate și el *ifiliu*.

— **HAFIF** (ar. *hafif*), leger de poids, agile; **HAFIFLI**, id. Vorba lipsesce în idiomele balcanice.

afion m. 1. suc de mac alb, opiū.

TARIF 1792: *afionul* oca 7 $\frac{1}{2}$ bani. ISP. 374: Hoț-Impărat dete păzitorilor de băut cât poftiră... nu trecu mult și toți păzitorii fură coprinși de un somn sor cu mărtea... pasă-mi-te rachiul din butoiă era cu *afion*. SEV. 196: Frunză verde *afion*, La porțița lui Scridon, Tóte paserile dorm...

2. băutura din afion ce ametește creerii și dă trupului o amortelă trîndavă.

VĂC. 265: Sultanul Murat IV poprise cu iasac tutunul și *afionul*... CANTA, 186: Cehan Racoviță atăta era strașnic, că mânca *afion* dimineta și la vreme de chindii bea pelin cu urciorul și preste totă diua se afla tot vesel.

3. fig. amortire adîncă (efectul afionului).

AL. T. 617: Ghiftui (viindu-și în simțire)... s'a spart *afionu* la glasul teū.

— AFION (ar. afiun), opium d. gr. ὀπίον (ὀπός, suc); alb. bulg. afion, serb. afiun, ung. áfium, ngr. ἄφιων, mer. afioni; sp. afion, fr. afion „électuaire à base d'opium“.

Arabiū aū propagat afionul prin India și Persia (unde se mănâncă acest narcotic) până în China (unde el se fuméză). Morfinomania, comună întregului Orient, e răspândită în Turcia prin tóte clasele societății: ea nu era ignorată la noi (§ 89).

***agă** m. 1. la Turci, titlu militar identic cu *agă*. N. Cost. 115: aice în Iași aū venit și un *agă* de la Pórtă de la urdia Vezirului. M. Cost. 347: aū venit și un *agă* mare cu caftan de Domnie... NEC. 244: un *agă* a Vezirului, turc, ce era venit cu trebî împăratești la Iași.

2. în vechime, generalul dărăbanilor și al întregii infanterii (în opozițiune cu Spătar sau comandantul călărașilor), dregătorie înființată în Moldova de Alexandru cel Bun; în Muntenia, Șerban Cantacuzino dete acest titlu comandantului unui corp de 4000 talpași și cazaci, întocmit din rămășițele dorobanților. În acest sens, Agă corespundea lui Ienicer-agasi la Turci.

URECHE, 139: tocmit-aū Alexandru cel Bun și boieriile mari în sfat... *Agă*, ispravnic pre dărăbani și pre tîrg pre Iași giu. let. MAG. IV, 285: Mihai-Vodă alése oști care era mai de folos și le puse cap pre Fărcaș-Aga...

3. mai târziu, funcțiunea militară ajunse o boierie pămîntenă cu sarcina unui șef de poliție în Iași și în Bucuresci, atunci numit **Vel-Agă**, corespundînd lui Istambol-agasi la Turci. Insigniul seū era la început baltagul, de la Grigorie-Vodă însă fu înlocuit cu topuzul sau buzduganul. El priveghea incendiile și avea la ordinele sale cetele dărăbanilor, cazacilor și lefegiilor. Agă visita tîrgul cu cântarul și cu falanga spre a controla pâinea și carnea și a pedepsi pe cei ce le vindeau lipsă

(„cu ocaua mică“), bătându-î la tălpi sau țintuindu-î de urechi în mijlocul pieței. Sub raportul ierarhic, Agă venia imediat după marele Spătar, comandantul general al armatei și în special al cavaleriei (ca în Moldova marele Hatman), ambiu făcând parte din prima clasă boierescă; mai înainte însă, Agă nu era superior în rang Serdarului, a cărui însemnătate scădu treptat cu ridicarea rivalului său (Cant. Mold. 81; Sulzer III, 284 și Fot. III, 283).

COND. 1776, p. 78: o sută cinci-șeci lei pe lună *Vel-Agă*.

4. în cele din urmă, rang de boierie de prima clasă.

AL. Pr. 576: clasa întâia, numită grecesce Protipenda, fiind-că era compusă de cinci ranguri înalte: Logofeți mari, Vornici, Hatmani. Postelnici și *Agă*, cari singurii aveau dreptul de a purta barbe. AL. T. 429: poftim d-ta întâi, arhon *Agă*...

5. prefect de poliție (în prima jumătate a secolului).

AL. T. 1342: au năvălit în curte *aga* cu o cétă de slujitori; p. 1413: scrie tu ordinul de arestuire și dă hârtia în mâna *agăi*.

Vel-Agă avea un locșitor numit *viț-agă*, órecum director de prefectură.

AL. T. 1381: caréta'i la scară cu șese slujitori călări și cu *viț-agă*; p. 1397: ascultați raportul lui *viț-agă*...

6. și astăzi încă (popular sau ironic) polițaiu.

Jip. R. Sat. 206: șede în poliție pitit după spatele *aghii*.

Sub raportul morfologic, *agă* face la genitiv *aghii* și la pl. *agi*, iar femininul sună *agóie*.

GHICA, 10: calesile cu masalale a spătarului, a *aghii* și a ispravnicului de Curte. AL. T. 1371: ușa boierului e deschisă pentru toți, fie *agi* ca d-ta, fie giupâni ca mine; p. 1436: de mâne n'ei mai fi *agóie*...

Agă, ca și Serdar, a fost înalte grade în oștirea pămîntenă și fac parte dintr'o bogată terminologie militară împrumutată de la Turci (§ 68).

Românizarea vorbei prin strămutarea accentului s'explică dintr'un motiv de diferențiere semantică, forma originală *agá* (în compozițiune *agasi*) fiind anume rezervată spre a desemna pe un comandant sau ofițer turec (V. Partea II: *agà*).

Agachi m. 1. nume ironic de țigan (litt. coconaș).

CRĂS. I, 232: *Agachi* țiganul va cânta și încă 3 lăutari.

2. numele unui bon-vivant și bun băutor într'o piesă de Alexandri „*Agachi* Flutur“; de aci locuțiunea „înghite, *Agachi*!“ o invitațiune comică la băut ce se aplică celui ce trage virtos la măsă.

AL. T. 199: înghite, *Agachi*! gâl... gâl... gâl... p. 237: ține [garafa] moș Corbule! și înghite, *Agachi*! de acum! p. 552: înghite, *Agachi*... dușcă, băietele! p. 1006: ian veți-i cum chilese... înghite, *Agachi*!

Sufixul diminutival e neo-grec (ἀγάκι: corespunzând

ture. agağyk „petit seigneur“) și revine în câteva forme ibride (§ 23).

agesc a. ce ține de Agă sau de agie (de aci și **agiesc**).

N. COST. 80: toți siimenii hătmanesci și cei *agesci*... AMIR. 164: Grigorie-Vodă având multă și frumoasă ște... cu slujitorii de Curte și cu dărăbanții *agesci* și cu vînătorii și cu pașirii... COND. 1776, p. 78: polcovnicul *agiesc*, baș-ciauş *agiesc*, baș-bulucbaş *agiesc*, bulucbaşi *agiesci*... Doc. I, 584 (alaiü 1784): cazacii *agiesci* pedestri cu stégurile lor... căpitanii *agiesci* pedestri înarmați cu tacâm curat.

Brésla agescă coprindea cazacii agesci, vînătorii agesci, căpitanii agesci, ciauşul agesc cu logofétul agese, în frunte cu Vel-Agă care păşia înaintea alaiului domnese (§ 51).

agie f. 1. rangul de Agă (ca funcțiune militară).

KOG. 211: un boier Costache Purice ce fusese și Agă aice în Iași... îl miluise Dömnul seü [Ión-Vodă] cu stărostia Focşenilor, după ce-l scöse din *agie*. CĂPIT. 360: pre Ivaşco, fecior Banului Gheorghe, l'au mazilit din *agie*... și au făcut pre Mateiü Cantacuzino Agă mare.

2. dignitatea de Agă (ca titlu de nobleță).

M. COST. 650: pre feciorul lui Ghica Vornicul boierindu-l cu *agia*. GHEORG. 290: Grigorie-Vodă au suit *agia* după Vel-Comis.

3. se dicea de partea centrală a oraşului Bucuresci de sub dependența lui Vel-Agă, în opozițiune cu mahalalele ce țineau de marele Spătar.

Doc. IV, 349 (d. 1793): 6 bani apa sacaua în tîrg în ocolul *agiei*, iar în ocolul spătăresc la mahalale 9 bani.

4. prefectura poliției, poliția însăși. Ea se compunea dintr'un logofét de agie, un ciauş și un stegar, un polcovnic de vînători și un căpitan de Nemți, un buciucaş și un trîmbițaş, doi bulubaşi, doi bairactari și doi odabaşi cu 45 de neferi (Fot. III, 306).

Doc. I, 549 (alaiü 1784): stégul *agiei* purtând stegariul agesc i călăreții cu praporele. NEGR. I, 29: pașirii isprăvniciei, darabanii *agiei*, aprođii vorniciei. AL. T. 410: arhon Sêrdar!.. ridică tötă *agia* în picioare; p. 450: au adus de la *agie* vr'o doi epistați, ca să şadă la uşă; p. 1013: mă îngrozese pe tot césul de a da jalbă la *agie*.

Var.: **hagie**.

Doc. VIII, 106 (d. 1799): cu hotărîrea d-tale, vechile al *hagiei*, să fie oprit: p. 119 (d. 1801): poruncim d-tale, biv-vel Bane Caragea, epistatule al *hagiei*...

Aguş m. numele unui vitéz turc „Aguş al lui Topală“ în baladele oltene și bănățene (Etym. 540).

agiamiü a. (în Mold. **agemiu**) 1 novice, fără experiență.

CAL. 1875, p. 10: împératul a fost dovedit în istețime de către un tîner *agiamiü*. OD. III, 9: eü mă pricep cam tot atâta (la vînătoare) pre cât se pricepea vestitul *agiamiü*. JIP. R. Sat. 24: să arăt *agiamiülor* că pe un om nu-l cunosei de loc după vorbe

2. începător, în graiul jucătorilor.

ISP. Juc. 79: cei mai giolari fac arménul cât róta morii, cei mai *agiamii* îl fac mai mic. IANOV Conv. VII, 313: la cărți sînt blând cu tóta lumea, mai cu sémã cu *agemii*. GHICA Rev. N. II, 173: slugile scoteau din brîu câte o pereche de cărți soióse... și spélaú pe *agiamii* de parale.

3. se dice de un tînér cam naiv cu femeile.

KIK. III, 163: Dorache era un agramatos, un *agiamii* în chestie de femeí.

— AĖAMI, apprenti, novice, ignorant (mazette, inhabile au jeu) d. ar. *'agemi*, étranger, non-arabe, grossier, stupide; bulg. serb. aĖamiia „Persan și novice“; ngr. ἀτζαμής. La adicã vorbind, *agiamii* însemnézã cel ce vorbește o limbã alta de cât araba, decí ignorant, barbar. Arabii din Spania numiau limba spaniolã „al-'aĖamiya“, litt. strãinã, iar Spaniolii dedeau acest nume (alĖamia) castilianeí corupte și amestecate cu vorbe de ale Moriscilor: deasemenea, sp. algaravia. litt. araba, însemnézã „baragouin, galimatias“ din caúsã cã limba Maurilor, nefind înțelésã de Spaniolí, le făcea impresiunea unui șirtemãrgãrite sau vuet nedeslușit de glasuri (Dozy, 119 și 145). Analogia cu βάρβαρος nu este mai puțin instructivã.

aiar n. 1. controlarea și regularea oficialã a măsurilor și a greutăților.

COND. 1776, p. 39: pe tot anul sã fie dator acel ce va avea miluire acest venit al cantariului, sã facã *aiar* cantarilor, adicã sã le îndrepteze. KIK. III, 198: gradația limbei cântarului a făcut'o servindu-se de cântarul de la stãnã cu *aiar*.

2. pendulã ce lucrézã mersul unui orologiú (Glos. 11).

3. expertisã prin care se fixézã prețul obiectelor de consumație, sinonim cu „cișniú“.

Doc. II, 296 (d. 1791): pentru carne sã faceți *aiarul* cel cuviincios... sã socotiți câte cât se cuvine a se vinde ocaua de carne de cãtre măcelari

4. fig. regulã, model.

JIP. Sufer. țãr. 11: *aiar* de patriotism, cãrmã și stea cãlãzuitoare.

— 'AYAR (ar. 'iyar), exactitude d'une mesure ou d'un poids contrólé et conforme au patron; bulg. aiar (mërka), ngr. ἀγίαρ.

Vorba, răspânditã odiniórá în Muntenia și în Moldova, începe a dispãre sub influența nouéi sisteme de măsurí și greutatei, sórtã ce a lovit și pe „cișniú“, nu însã și pe „cântar“ (§ 93).

alaciú a. 1. pestriț, bãlțat (de vite).

MARIAN I, 124: Noué ciredé de vaci, Tóte cu viței *alaci*.

2. fig felurit, amestecat.

MARIAN, Descânțece, 30: Asta-i lumea cea *alace*, Face omu cum îi place...

—ALĂÇA, bigarré. Vorba, fiind specială Bucovinei, se trage de la Tătari; etimologicesce identică cu cea următoare, diferențierea accentului indică deosebita lor provenință (§ 22).

alagea f. 1. stofă de mătase vărgată.

TARIF 1761: *alagea* de Misir, *alagea* de Halep, *alagea* Șam. TARIF 1792: *alagele* de bumbac, *alagea* rusescă lată, *alagea* ghermesit de Tarigrad, *alagea* de maniță. DION. 182: *alagele* și șamalagele și alte mărfuri. MELCHIS. Roman. II, 129: o citare i un șal *alagè*.. s'au dat lui Tôder cântărețul. VULP. 54: Voine, drăguța ta, Pôrtă rochea d'*alagea*.

Var.: **halagea**.

ETYM. 669 (d. 1739): orariu de *halagea* vechiū. TARIF 1792: taclit *halagea* de Halep.

2. ceva în șir: rost, înlănțuire (cf. pânză, șiritenie).

DELAVER. Sult. 216: dar tu? când ne-î întinde *halagéua* nunții?

3. fig. înșelăciune, în locuțiunile „a păți o *alagea*, a căpêta *alagéua*“, a fi amăgit sau păcălit.

ISP. 12: nimeni nu s'a putut atinge de împărăția mea fără să-și capete *alagéua* și fără să se ducă rușinat. ID. SN. 77: să pață vr'o *alagea*...

Sensul figurat e propriu limbii române și pare a se raporta la daraverile nu tocmai oneste cu stofele de mătase (cf. totuși Etym. 670).

— ALAĞA, nom d'une étoffe de soie rayée qui se fabriquait principalement à Magnésie Barb. (litt. bigarré, dimin. d. *ala*, moucheté de plusieurs couleurs); bulg. serb. rus. *alağa*, pol. *halağiia*, ngr. *ἀλαντζιάς*, vestimentu muliebris pars superior (Passow). V. șamalagea.

Prima din numeroasele stofe de mătase fabricate în Orient (§ 86) și cari serviau la confecționarea vestmintelor luxoase ale boierimii noastre din trecut.

alaiū n. I. (sensuri archaice) termin tehnic militar.

1. ordine de bătaie, trupe în linie. Intocmirea oștirii turcesci era cea următoare: avangarda sau ciarcăgii, în frunte, serdenghesdii cari dedeau mai întâi foc, apoi ienicerii, artileria cu topcii și gebegii, după cari venia marele Vizir cu segbanii și cu cavaleria, cortegiul Sultanului înconjurat de bostangii și de spahii, apoi carele cu haznale și cu zaherele (Cant. Ist. ot. 309).

CANT. Ierogl. 7: *alaiū*, petrecanie, tocmală de ôste, șicuire. M. Cost. 488: oștile în tocmelă, cum dic la Turci *alaiū*.

2. trupă, regiment, escadron.

CANT. Ierogl. 72: cu dobe și cu surle, *alaiurile* șicuind... N. Cost. 25: Vezirul au început a scôte urdiile, apoi și ôstea, cineși după orînduiala sa, cu *alaiuri*.

3. paradă militară turcască (mai ales cu ocaziunea pornirii la războiul său la retragerea după luptă).

DASC. 410: den ieniceri se aleg mai de frunte spahi-oglanii, până la 3000, cari merg denadirépta Impăratului, denastânga 3000 de silihtari...; după aceștia 5000 de olafani, așijderea denadirépta Impăratului și alte 5000 denastânga...; după aceștia cei de apoi merg, cari se chiamă cărăpiți; 200 sau mai mulți merg, ce se chiamă mutafaracale; după aceștia merg 30 de cauzilari, cari, deschidând calea Impăratului, și opresc năvala de la Impăratul... După aceștia merg mai aprópe selații cari pórtă arcele pre umăr, cu cămeși albe până jos, de se vèd de subt haine, și în scufii, până câte 200 de óste; și denainte și denapói sînt și paici, până la 100. N. Cosr. 452: Purcesul Turcilor de la Astrahan într' acest chip s'au tîmplat: Septemvrie 12 (1566) de diminéță, pre obiceiul lor, au trîmbișat și îndată s'au pornit agârlicul lor cu cămile și cu catîri; și a doua óră trîmbișând, îndată se porniră cu rînduială ca acesta: întâi spahii, în câteva stoluri; apoi după dînșii mergeau tunurile și gebhanaua; și în ambe părțile mergeau șiraguri de cămile și de catîri, și caii în povod ce duceau zahara; apoi ienicerii, unii călări, alții pedestri, cu sinețe; după ieniceri mergeau solacii cu arce, ce pórtă cauce în cap, cu sîrmă cusute, de pîslă, albe; după solaci duceau câțiva cai în povod a Sarascherului oștii, cu podóbe frumoșe fórte; după povodnici veniau sangiagașii; iară pre urma lor venia Sarascherul și după dînsul un prapor mare de códe albe de caț icusit toemit; și pe urmă veniau trei stéguri mari roșii de taftă, învélite, care numai la bătaie le desvêlesc de tot și le pórtă ciaușii Sarascherului... de pe óști. După acele stéguri venia tabulhanaua: după tabulhana veniau opt stéguri fiesce-care într'alt fel de flóre; după stéguri, un buluc mare de spahii; iară pe de laturî mergeau ciauși, de nu lăsaū să se apropie de acel beglerbeii, ce era mai mare pre oștile turcesci. BELD. 442: Vineri au trecut Impăratul la gianie cu *alaii*.

4. în special, pompa militară cu care se primia Dómnia nouă numit (Dómnia sau alt personaj important) la intrare în capitala țării. Un *alaii* domnesc se alcătuia astfel: după stégul catanelor de țară veniau diferitele corpuri militare indigene, pedestrime, călărime și artilerie (representate prin brésla agéscă, hătmánéscă, spătărăscă și armășéscă), cea din urmă însoțită de insigniile domnesce și constituită din oșteni numiți mataragi, saragi, delii, tufecii, ciohodari, fustași și satîri; apoi veniau boierinași Curții și iedecli, cortegiul încheiându-se cu mehter-bașa și trupa-i de musicanți străini (§ 51).

N. Cosr. 74: intrat-ău Nicolai-Vodă în Iași cu mare pohfala, cu *alaii* împărătesc și cu icusite podóbe; 89: au sosit Dumitrașcu-Vodă la Iași în scaun... i-au ieșit boierii țării și cu slujitorii și cu tabulhanaua țării de-î făcut *alaii*, după obicei; Kog. 231: la Iași i-au ieșit lui Scarlat-Vodă toți boierii înainte la Șanta cu mare *alaii*, așijderea și giupănesele înaintea Dómnei, intrând în Iași cu mare pompă. Ax. 139: sosit'au acel sol leșesc în Iași... și-i au făcut Nicolai-Vodă *alaii* frumos precum se cade, trimițînd înainte boieri și

slujitorii... NEC. 209: când Hatmanul Buhuș a venit de la ôste la Iași, Dimitrașco-Vodă făcutu-i-a mare cinste și *alaiu*, cu toți slujitorii Curții, cu dobe, cu surle, ca unui Hatman ce era vestit AMIB. 170: într'acest an i-a venit lui Grigorie-Vodă și caftan de înnoirea Domniei dela Imperăție și a trimis pre fiul seü Scarlat Beizade cu toți boierii și cu *alaiu* înaintea caftanului sub Galata... GHEORG. 315: Mitropolitul cu Domnul, cu Beizadelele și cu tötă boierimea ies la Iordan cu tot *alaiul*. AL. T. 47: câți Domni cu *alaiu* am purtat când se suiaü pe scaun. OD. I, 71: Mihnea se coböră cu *alaiu* din Curțile domnesci. GANE I, 11: tôte ușile și ferestrele se deschideaü înaintea *alaiului* domnesc. GHICA, 501: la *alaiuri* boierii cei mari mergeaü călări pe cai arăpesci. Isp. 36: ostașii se gătira ca de *alaiu*. TEOD. 45: Decî marele Craiü, Viind cu *alaiu*...

II. (sensuri moderne) în afară din sfera militară.

1. cortegiü, suită numerosă.

AL. T. 503: când ieși la primblare, ai *alaiu* pe lângă trăsură. FIL. 96: îl petrecea până la locuința sa cu *alaiu* domnesc. PANN, 173 (prov.): umblă pe drum cu *alaiu* și în casă n'are mălaiü. Isp. 116: petrecu pe cerb cu mare *alaiu* până afară din oraș.

2. în poesia saü în prosa populară, când e vorba de un cortegiü nupțial.

TEOD. 654: Dacă nunta se gătia, Tot *alaiul* se 'nșira... ȘED. I, 11: Ea-i mirésa unui Craiü, Ce se plimbă cu *alaiu*... STÂNC. 277: după aia aü făcut nuntă cu *alaiu* mare.

3. convoiü mortuar, procesiune solemnă.

Isp. 352: întâmplându-se împăratului să-i moră feciorul, îl îngropă cu mare cinste și *alaiu*. OD. I, 108: după tînguiôsa familie a *alaiul* se prelungia cu toți ômenii casei. GHICA, 386: îl aședă în sicriü și pornesc cu popi și cu tot *alaiul* prin tîrg. DELAVR. Parasiții, 194: Léna l'a îngropat cu *alaiu* mare: de ce popi, archiereü, oranist, colivă... TEOD. 581: Și cu *alaiul* ce 'și avea, Până la grópă 'l petrecea.

4. se dice ironic de o glótă ce face gălagie.

Isp. 179: zăvoii, cum vëdură *alaiul* cu care venia fata săracului, se repeđiră la dinsa. PANN, Moș-Alb I, 8: Făcendu-i *alaiu* toți câinii cu lătratul dinapoï...

Var.: halaiü.

CĂPIT. 307: Constantin-Vodă s'aü gătut cu *halaiu* mare de aü ieșit înainte Turcului; 357: Antonie-Vodă aü venit în țară cu toți boierii și i-aü făcut *halaiü*, după cum se cuvine Domnilor. DRON. 167: Nicolae Caragea intrând în Bucuresci cu pompă mare și cu *halaiu* și ședînd în scaunul domnesc, venit-aü tötă boierimea de-i s'aü închinat și i-aü sărutat mâna; 169: cu ce țeremonie, și cu ce *halaiuri*, și cu ce cinste și dragoste i-a întâmpinat împărătésa... R.-Cod. 254: Când 'ți mai ceream mălaiü, Mă luaî cu câinii în *halaiu*...

— ALAY, troupe, régiment, escadron, ordre de bataille, parade (d'un régiment); procession, cortège, pompe solennelle, cérémonie; foule, réunion; bulg. alai „serbător“, serb. alai „trupe de soldați la paradă“, ngr. *άλαι*, cortegiü, mer. alaiü „glótă“.

O formă scurtată *laie* „cătă, în special de țigani“,

de unde *lăieș* sau *lăieț*, țigan de laie (Carag. II, 5: se ia vagabonți *laie* după d-ta; Stănc. Gl. și Pov. 73: țiganul când se muta cu *laia*; Bogd. Pov. 59: când ajunse *laia* în fața ispravnicului) există și în mer. laie „cătă în genere“, derivată din *alaiü*, a cărui formă aferesată revine la Dionisie (88: aducând pe capigiü cu *laiü* la divan-saraiü).

Termin primitiv din sfera militară, *alaiü* și-a lărgit sensul în limba comună, încalcând, ca o serie de expresiuni analoge (§ 28), în domeniul metaforic. Accepțiunea militară a rămas singură dominantă în compozițiuni (V. Partea II: *alaiü-beiü*, *alaiü-ciauş*, *alaiü-top*), cari n'au ajuns niciodată populare. Aceiași evoluțiune semantică au încercat o sinonimele neologice: *paradä* (primitiv termin de manej, apoi revistă militară, iar în urmă fală, lux) și *pompä* (primitiv procesiune, apoi mândrețe sau splendóre). V. *dandana* și *saltanat*.

alişveriş n. 1. negoțătorie (sens eşit din us).

COND. IPSIL. (1796): ispravnicii să nu facă nici de cum *alişverişuri* și tovărăşie cu locuitorii. COND. 1813, p. 386: locuitorii 'și pot face negoțul și *alişverişul* cu cel mai bun preț.

2. daravere, vânzare, târguială (sens în genere obicînit): „a avea (face) *alişveriş*“, a vinde mult; „a face cuiva *alişveriş*“, a cumpăra de la dînsul.

AL. T. 26: vreți să-mi faceți ceva *alişveriş*? 143: nu-î *alişveriş* nici de o lețcae în piață. JIP. R. Sat. 142: să facă *alişveriş* la cărciumarii de peste drum de cazarmă. MARION, 41: untura se vinde ca pâinea caldă, așa *alişveriş* face. ORĂȘ. II, 69: aide, fă-mi *alişveriş*.

Var.: **alijveriş**.

COND. 1776, p. 15: cu acele cantare să-și facă *alijverişul* bacaliü. AL. 59: (d. 1821): să-și caute fiecare meseria, negoțul și *alijverişul*.

— ALYŞ-VERIŞ, commerce (litt. luare-dare, d. almak „prende“ și vermek „donner“); bulg. alizveriş, serb. alişveriş, ngr. ἀλιζβερίσι mer. alizverisi. V. iliş.

După „*alişveriş*“ s'a modelat equivalentul **daravere** „afacere“ (AL. T. 1393: *daraverile* lor nasc o sumă de proțesuri; Pann, 93: *daraveră*; Jip. 68: *daravelă*). Terminul nu-î de cât o simplă adaptare lexicală după elementele constitutive ale vorbei turcesci cu conservarea particularității sintactice originale (lipsa raportului copulativ: cf. *doit et avoir*, Soll und Haben), întocmai ca albanezul dănămarăia „negoț, afacere“, litt. dare-luare. Mai adăogăm că vorba „*daravere*“ trecu de la noi la Turci (§ 16).

Vorba face parte dintr'o serie numerosă de termeni orientali relativi la comerț (§ 104).

-587087-

altingic n. numele moldovenesc și dobrogén al flórei „conduru-Dómei“: se mai aud și var. **altingea** (Birlad) și **altanic** (Constanța). V. Etym. 929.

— ALTYŃŃYK, chrysanthème (litt. „aurel“ d. altyn „aur“). Variantele presupun formele secundare: *ALTYŃŃA și *ALTYŃLYK (altynnyk), cari lipsesc în dicționare.

Vorba face parte din bogata nomenclatură botanică de origină turcească (§ 102).

amà! int. de mirare, unită cu ironie sau dispreț.

AL. T. 128: vè închipuți pe mine îmbrăcat husăresce... *amà!* frumos m'a prinde! 462: iar o leșinat... *ama!* ha! frumos îi ma șede! 950: ian priveșe socru pentru Adela... *ama!* cap de cuc! 1276: țî-a intrat în cap gârgăuñ... vrei s'agiungî senator!.. *ama!* 1376: *ama!* ai vorbit de te-ai pripit! FIL. 186: *ama* cap și la Banul!

— AMMA (ar. emma), mais; bulg. serb. ama, mer. ama, ngr. *μá*.

amàn! int. 1. îndurare! strigătul Turcilor învinși în război și implorând cruțarea vieții.

IST. 1715, p. 122: dragomanul, vedënd nevoia, și-a pus mahrama în grumaz și a început a striga *aman! aman!* NEC. 342: spuind Impèratului cum a încungiurat pre Moscali, cât nu mai aveañ nici o putere, numai ce strigañ *aman!* DION. 172: se sparge ordia Turcilor, cai se duc în lume sberând și Turcii căduți țipând *aman! aman!* AL. 79: *Aman!* ei [Tătarii] cu toți răcnea Și din fața-i toți peria TEOD. 300: Turcul dîce *aman! aman!* Eù îi trag cu al tufan. CARANF. 43: Paloșu odată 'nvirtia, Turcu bolan dîs'a *aman!*

2. de aci locuțiunea „a cădea cu aman la cineva“, a implora grație, a cerși îndurare.

DRĂGH. I, 179: Aron Vodă aù căduť la Vezirul cu *aman*, să nu-l scótă din scaun...

3. (ca subst.) nevoie extremă, ananghe: „a ajunge (a fi) la aman“, a fi redus la extremitate.

SEV. Pov. 34: boul de vedu că-i la *aman*, dedu băiatului o basma. EMIN. 39: Filosof de aș fi, simțirea-mi ar fi vecinic la *aman!*

4. exclamațiune de spaimă mortală.

AL. T. 646: Vai ș'*aman!* Vai ș'*aman!* L'am veduť pe lipovan!

5. exclamațiune sentimentală în doine (§ 41).

SEV. 287: Frunză verde și un lipan, Ah, *aman! aman! aman!*

6. (ironic) spre a cere iertare.

DUM. 21: cam despre diua ne pomenim în Bucuresei cu un ramăt de stupai! amestecat cu vai! și un chiloman împărțait cu *aman!* AL. T. 384: umflați-l pe sus și-l puneți în scřinciobul ăsta, de-l învrtiți pân'ce a dîce *aman!* CR. II, 57: ia acuș te scarpin... de-i dîce *aman*, puiule! când ei scăpa din mâna mea.

— AMAN (ar. eman), grăce! pardon! ah! oh! alb. bulg. serb. mer. aman, ngr. *ἀμάν*.

Particulă caracteristică ca și altele de acéstă categorie (§ 25).

amandea! int. gata la năvală, busta!

AL. T. 204: *amandea* la scară! 723: cum om zări Rusaliele, *amandea* pe ele! 1006: dos la față și *amandea* la moș Miron? CR. II, 113: eū *amandea* pe ușă afară plângënd. Sev. Pov. 114: îndată *amandea* la sabie.

— AMADÈ (pers.), prêt, préparé. Vorba se aude numai în Moldova și lipsește în celelalte idiome balcanice.

amanet n. 1. obiect depus ca garanție, zalog.

BELD. 348: sărăcii ce avea prin casă mergea, punea *amanet*... COND. CALIMAH (1812), § 527: dritul *amanetului* se întinde asupra tuturor părților lucrului amanetat. COND. 1813, p. 394: puindu-se drept *amanet* pentru siguranța împrumutătorului adaosul acestui vinăriciū... AL. T. 556: am pus *amanet* tot ce aveam; 1539: ađi îți iè o vacă *amanet*, mâne bou... FIL. 249: ia Conдика de *amaneturi* și trece banii boierului... GHICA, 409: lăđile gemeaū de seule, șaluri și argintării, tot *amaneturi* de pe la boieri. JIP. 108: vē împrumutăm, da puneți-ne *amanet*, zalog, orî moșiile, orî sarea, orî venitu nației.

2. persoană lăsată drept garanție, ostatic.

ISR. 1715, p. 70: pe dînsul l'am oprit acolo *amanet*. KOG. 225: Hatmanul aū chemat un mîrzac, dicëndu-i: am un *amanet*, ca să-ți daū [e vorba de Spătarul Stavarachi], dar voiū să-ți pui capul și *amanetul* din mână să nu-ți dai. GHICA, 263: Kiciū Bozzari și Ali-Pașa fusese siliți să-și dea copiii *amanet* unul altuia.

3. garanția însăși, depositul făcut.

Doc. III, 419 (d. 1790): să pui d-ta la Divan ca un *amanet* tal. 2000, să stea în păstrare, ca când se va face vr'un cusur..., să răspunđi cu acest *amanet*.

4. fig. ceea ce s'a dat cuiva în păstrare și pază.

UR. VI, 443 (d. 1774): îndurare către *amanetul* ce mi s'au încredințat de la Țiitorul-a-tôte mai vîrtos asupra raielii... COND. 1802, p: 313: raiaua ce-mi este dată *amanet* de la Domnul Dumneđeū.

Var. (literară): **emanet**.

ZIL. Rev. III, 69: alți puseră *emaneturi* casa, vii, moși.

— AMANET (ar. emanet), dépôt, objet confié en dépôt, charge de confiance ou d'honneur, ôtage; alb. bulg. serb. amanet, ngr. ἀμανετι (și ἐμμανέτ), mer. amanete „dar și gaj de iubire“.

Ca și alți termini juridici (§ 71), *amanet* a căutat să suplinescă pe „zalog“, care figuréză în vechea legislațiune (Pravila Mateiū Basarab: unélte saū *zálóge*) și, la rîndul setū, tinde în parte a fi înlocuit, mai ales în orașe, de neologismul „ipoteca“.

amanetez v. a pune amanet, a ipoteca.

AL. T. 1271: dece miī de galbeni *amanetați* în moșióră.

Formațiune verbală directă (§ 26), ca și ngr. ἀμανετεσθω.

Forme juridice eșite din us: **amanetar**, cel ce primește amanet (Cond. Calimah, § 604: creditorul *amane-*

tar) și **amanetator**, cel ce pune amanet (Cond. Calimah, § 600: învoirea *amanetatorului*).

* **ambribôiu** m. numele moldovenesc al corabatichii (*Centaurea*) și colórea mohorită a acestei flori. D. Hasdeu (Etm.) citează 2 texte de la sfârșitul sec. XVIII, adăogând că vorba pare a fi dispărut din graiul.

— AMBER-BÛI (ar.), centaurée, litt. qui répand l'odeur de l'ambre (dicționarele dau numai sensul literal); ngr. ἀμπερμπούι.

anason m. 1. plantă aromatică (*Anisum*).

TARIF 1792: *anasonul* de oca 1 ban, *anasonul* cântar 15 bani.

2. rachiū făcut cu anason.

DION. 224: rachiū prost 70 parale ocaua, iar *anason* 3 lei și 4 ocaua. OD. I, 84: rachiurile de sacâz și de *anason*, de Chipru și din Anadol. FIL. 80: o sticlă cu *anason* de Chio. JIP. 44: *anasonu*, simiotica și vutca sînt scumpe.

Forma „anason“ circulă în Muntenia, în Moldova se aude **anison** (alătura de [h]ános).

TARIF 1761: *anison* cantarul 110 bani. UR. XXII, 301 (d. 1826): *anisonu* ce se face aici în țară.

— ANASON (ar. anisun), anis d. gr. ἄνισον; anason-rakisy „eau-de-vie anisettée“; bulg. sêrb. anason și anison, ung. ánis.

Accentul pe ultima indică o provenință orientală directă a vorbeii: formele cu accentul pe prima silabă (mold. hános și ônos, ardelen. ániș) derivă de la un intermediu maghiar.

antep n. varietate de vișin din al cărui lemn plăcut mirositor se făcea ciubuce.

FIL. 17: ciubuce de *antep* și de iasomie.

— ANTEP, Prunus mahaleb; rut. antypka „lemn de lulele“. Sinonimul occidental mahaleb „bois de Sainte-Lucie“ e tot de provenință orientală: ar. mahlab, id.

anteriū n. 1. haină boierescă lungă ce se pune de-a dreptul peste cămașă și d'asupra, încingându-se cu brîul saū taclitul, îmbrăca giubéua.

N. Cosr. 32: aū grijit Dómna banii toți, tot galbeni de aur prin *anteree* cusuți. CĂPIR. 358: l'aū pus pe Stroe Vornic într'un car cu doi boi, numai cu *anteriul* și cu nădragii... NEGR. I, 16: coconașul purta un *antereu* de suvaia alb. FIL. 26: bêtânul boier îmbrăcat cu *anteriū* de atlas vișiniū; 263: el intră în biserică numai în *anteriū* și în fermenea, căci giubéua și-o scosese din cauza marelui căldurii. GHICA, 501: *anteriile* erau de ghermesit, de citarie, calemcheriū, cutnie, selimie saū sevaii.

2. haină analogă la femeii, un fel de ilic.

Doc. III, 613 (d. 1789): rochea de materie cu *anteriul* ei, rochea de bogasiū fără de *anteriū*; II, 403 (d. 1790): o roche de atlas verde

cu *anteriul* ei și cu gure de hir. UR. IV, 134 (d. 1792): un *antereu* femeesc de alăgea subțire cu adaos de astariu.

3. haină de casă sau halat.

UR. XVI, 275 (f. de z. 1797): două *anteree* de maltin pentru nopțe. FIL. 233: pe la 12 césuri se desbracă de hainele sale și se îmbracă cu *anteriul* de nopțe al coconului.

4. haină lungă până jos, de la cefă până la glezne, purtată sub giubea până în timpul din urmă (și în parte încă obicinuită) de preoții bătrâni, de țigani lăutari și de lăieși, precum odinioară de haiduci.

AL. T. 910: ți-ar ședè de o mie de ori mai bine cu mondir în spinare de cât cu *antereu* ăst de lăutar. CR. II, 24: Popa Buligă... și pune pôlele *antereului* în brîu... TEOD. 563: *Anteriul* haiducesc. Arme de sânge turcesc.

5. haină țărănească lungă până la brîu, cu mâneci strîmte la margine, încheiată de sus până jos cu un rînd de nasturi și înflorată la piept, guler și mâneci cu găitane de diferite colori.

JIP. 32: ghebile, itarii, zechile, zăbunu, *antiriū*... 80: are hinu pè el zechie, *antiriū*, zechioiū, cojoc cu bumbi și saricã de-î trebue. DR. MANOL. 85: toți țărani pòrtă, mai ales pe timpuri frigurose, o haină ce acoperă pe toate cele-lalte, numită diferit în deosebite părți ale țării: ghebă, haină, șubă, dulamă, suman, *antiriū*, zeghe, vinghercă, cojoc și ipingea.

6. zăbun lung până peste genuchi ce pòrtă țărancele din județele Vlașca, Teleorman, Ialomița, Brăila (Dr. Manolescu, 232).

7. (ironic) caftanul purtat de unii ovrei bigoți.

STĂNC. B. și Sn. 24: avea ovreiu pe el un *anteriū* lung și soios. ID. Gl. și Pov. 85: doi ovrei cu *anteriūle* eșite de sóre și murdare.

Vorba măi figuréză în două proverbe, carî ambele circulă în Moldova: cămașa e măi aprópe de cât antereul (Negr. I, 249) și „antereul lui Arvinte“ (Al. T. 824); primul e luat de la Turci (§ 37), iar al doilea e de origină literară (cf. Etym. s. v.).

În privința morfologică, observăm că forma veche, și adî încă populară în Muntenia, e *antiriū*, că în Moldova se aude *antereu* și că a treia formă (munténă) *anteriū* e cea măi literară.

— ANTERI, petite tunique qui dans l'ancien costume se portait entre le vêtement de dessous et le kaftan Barb.; bulg. serb. *anteriia*, ngr. *ἀντηρί*.

La Româniî din Macedonia *anteriū* sau *andriū* (numit și *săie*) e o cămașă lungă și vèrgată de bumbac, înfășurată la mijloc cu șerparul în care negustorul armân

pune o călmară cu cotorul lung: peste anterior el îmbracă apoi o manta de postav sau o blană (Weig. I, 264).

Anteriuul a fost purtat succesiv de toate clasele vechii noastre societăți, de la boier până la țigan, și-a găsit în cele din urmă un refugiū la țaran, a cărui îmbrăcăminte (§ 100) reflectează câteva din bogatele splendori ale costumului boieresc din trecut.

***anterlic** n. bucată de stofă pentru un anterior.

TARIF 1761: *anterlicuri* bune de unul 90 bani.

— ANTERILYK, id.: sêrb. anteriluk.

Arăp m. 1. în vechime, la cronicari, Arab, sinonim cu arcahicul „Agarén“.

N. Cost. 72: curînd s'au rupt din mâna lui Traian *Arapii* și Agărenii. M. Cost. 284: Sultan Osman 'și aședase gândul să stingă pre ieniceri și să facă slujitori *Arapii*, carii stătuse la Hotin mai tare la războiū. VĂC. 260: Sultan Selim I bătū și pe *Arapii* și le supuse țările arăpesci și Meca.

2. ađi în graiul popular, Negru sau Negritén, sinonim cu neologismul „Maur“.

CANT. Ier. 89: la pěr creță ca *Arapul*; 222: pelița *Arapului* a se înălbi nici cum nu scie. Isp. 107: se pomeni cu doi *Arapii* negri ca fundul cianului AL. 106: Cel cu chipul de *Arap*, Buzat negru, ras pe cap.

3. gialat sau gâde: calăii, trimiși de Pórtă să strânguleze pe Domniū căduți în disgrăție, erau *Arapii* cu înfățișarea fiorosă.

Dion. 196: capegiul iscusit și măiestru a tăia pe cei mari cu cumpetare [trimis să omóre pe Hangerliū]... au plecat luând cu el un *harap* gróznic la chip și mare, cu îndrăznélă la ucidere, buzat la gură...

4. tot prin influența orientală, se explică rolul ce *Arapul* jócă în basme, ca uriaș și ca doftor vestit: ca uriaș, el înghite oștiri întregi; ca doftor, el aduce împărătesei buruieni de facere.

Isp. 107: inelul acesta are darul ca, uitându-te la el și dorind, îndată se va înfățișa înaintea d-tale doi *arapi*, cari vor face ori-ce le vei porunci; 112: într'o đi veni la împăratul un *arap* buzat și-I duse... am adus buruieni pe care, cum le o bea împărătésa, rămâne grea; 193: *arapul* meū avea darul de a înghiți o oștire cât de mare, când sorbia odată și apoi o da afară ca și mistuită; 238: la masă le slujia doi *arapi* îmbrăcați în nisce haine fórte scump împodobite.

5. nume dat la țară căinilor negri și, în orașe, epitetul omului sméd la față și în special al țiganului.

ȘEP. III, 36: când cineva vrea să batjocorésca vr'un țigan, îi dice vorbe de acestea: faraóne! ciórá! cióroiule! *harapule!*...

Var.: **harap**.

Dion. 196: *harapu* au sărit repede în spinarea lui Vodă [Hangerliū] puindu-i lațul în gât. ȘEV. Pov. 134: aprinde lumînărelele și când cole iesă un *harap* înainte dícându-i: ce poruncesci, stăpâne? BUR. 107: *Harapul* ciudatul, Căinele spurcatul...

— ARAB, arabe; en ture vulg. nègre, noir; bulg. serb. mcr. alb. rus. rut. arap (și harap), ngr. ἀραπίης.

Vorba a produs o bogată familie de forme derivate cu ajutorul sufixelor -esc, -ilă, -ime, -ină, -oică și -ușcă, în privința cărora cf. § 23.

arăpesc a. 1. în vechime, ce ține de Arabia, arab.

M. COST 283: mormîntul lui Mahmet ce este în țara *arăpescă* aproape de Marea Roșie. NEC. 419: Constantin-Vodă aŭ mai făcut școlă de învățatură, lătinescă și *arăpescă*. . . CANT. Ier. 131: fiete-care candilă 5 ocă de aur *arăpesc* trăgea. POP. 136: Patriarhul Silvestru făcut'aŭ și cărți bisericești pravoslavnice cu slove *arăpesci*, tipărindu-le aicea în țară. TEOD. 541: Cu mahmudele turcesci, Cu rubiele *arăpesci*. . .

2. originar din Arabia, când e vorba în special despre cai de rasă arabă.

GANE I, 10: o caretă trasă de 4 cai negri *arăpesci*. GHICA, 320: avea un armăsar *arăpesc*, cum n'am vădut mai frumos. AL. 48: Cu cincideci de armăsari, Giumătate *arăpesci* Și ceilalți moldovenesci. . .

3. (și **harăpesc**) negritén, african, oriental.

CĂPIT. 186: învățatura elinescă și *harăpescă*.

arăpescă f. horă jucată în satele românesci din Dobrogea (Etym. 1471).

arăpilă m. om cu fața de arap.

AL. 117: Alei, *Arăpilă*, Alei, măi Buzilă. . .

arăpime f. némul arăpesc, oștire arăpescă.

BOL. 10: Face de se miră tótlă *arăpimea*. . .

arapină m. poreclă dată țiganului și țigăncei.

ISP. 362: o *arapină* négră ca fundul căldării.

arăpóică f. (și **hărăpóică**) 1. negriténcă, femeia Arapului.

AL. T. 1117: asta-i cu obraz negru. . . trebuie să fie vr'o *arăpóică*. ISP. 398: acolo ședeă o *arăpóică* bogată. STĂNC. 131: *arăpóică* négră și buzată, urită de te lua gróza. BUR. 108: *Hărăpóicele* ca corbóicele.

2. se dice de găina cu ósele, carnea și creșta vînėtă.

ȘED. IV, 30: léc de tuse măgărăescă. . . bea amestecat cu lapte dulce sânge din creșta de la găini *arăpóice*.

Arăpușcă f. (într'un basm muntén) fată-pasere, îmbrăcată bărbătesce, care împietresce și învieză pe soldați, tótă puterea-i stând într'o sabie: numele ei se rapórtă la însușirile minunate ale Arapului, privit ca uriaș înzestrat cu puteri supraomenești (cf. Arap 4).

STĂNC. 58: *Arăpușca* amenință ostașii cu paloșul ce ținea în mâna dréptă și toți rămaseră înlemniți în loc.

arbiū n. 1. vârguța cu care se încarcă o pușcă.

2. în special, béțul ce se pune în țéva pușcociului (un joc de copii).

ISP. Juc. 11: se pune în țévă un glonț și se împinge cu *arbiul* până ajunge în capăt.

Cihac mai citéză forma **arghiu**, Polysu (probabil greșit) **alibi**.

— **HARBI**, baguette de fer propre à charger les fusils; bulg. serb. arbița, alb. harbi. Despre nomenclatura relativă la armele de foc (§ 68).

arcân n. 1. funie (răsucită din pěr de cal) de prins cai, întrebuințată în vechime și ca armă ofensivă: lucru și practică împrumutate de la Tătarii din Bugiac.

AMIR. 18: Tătarii i-au scos cu *arcanele* de gât mai pre toți. Ca. II, 8: pe bădița Vasile îl prinsese la ôste cu *arcânul*. AL. 207: Cu săgeți și buzdugane, și la brișe cu *arcan*... 150: Mânz ce fuge ca șolcanul, De nu-l prinde nici *arcânul*... VULP. 73: Moș Stan din Baragan Impletia la un *arcân*.

2. un fel de horă țărănească în Moldova, numită și **arcana** (Etym.), jocul țăușienilor din Vrancea, și care se asemănă în săltături cu hora de brîu.

JIP. 52: călușarii, șu-șu-șu, *arcanu*, țigăneșca...

Var.: **harcan**.

ȚARA N. I, 750: Numai la *harcan* pletia...

— **ARKAN**, corde, lacet; pol. rus. arkan; la Ruteni, arkan înseamnă și „o horă a Hușianilor“.

Vorba e proprie Moldovei, ca și alte câteva elemente analoge (§ 6), și vine direct de la Tătarii Nogai, de unde au mai luat-o Polonia, Rușii și Rutenii.

arcănesc v. a prinde cai cu arcânul.

AL. P. II, 287: Fulga svîrle lașul, De gât îl *arcănesc*...

armân n. 1. arie mare unde se strîng bucate și se treeră (se rostesc și aspirat: **harman**).

KIK. III, 23: în *armanul* de la spatele casei boieresci unde erau câteva șire cu grâu.

2. ogradă cu fîn unde se închid vitele (Glos. 27).

3. (sub forma **armén**) cere, în jocul de arșice.

Isp. Juc. 79: *armén* se numesc un semn ce se face pe fața pămîntului ca un cere.

Două varietăți de jocuri copilăresci pórta acest nume: „jocul în armén“, o varietate a jocului în arșice, și „jocul în 3 armene“. joc cu parale ce se urmărește astfel: pe un loc neted în casă sau în curte se trage o dungă cam de un cot și la marginea ei se fac (cu tibișirul sau cu bețul) 3 semi-cercuri concentrice la distanță cam de 4 degete unul de altul; trei sau patru băieți se prind în joc și aruncă paraua spre cele 3 armene: a cui para cade în mijlocul arménului al treilea, acela câștigă toate paralele (Isp. 78).

4. fig. rotocol produs de o picătură de apă.

ISP. 34: fie-care strop de apă, când pică înapoi la mazăre, face câte un *armén* împrejurul lui.

— HARMAN (pers. *harmen* „recolte“), blés battus et mis en grange, aire où l'on bat le blé; bulg. serb. arman și harman.

Vorba, cu sensul de arie sau bătătură, se aude mai ales în județele Buzău și Ialomița.

armangiu m. argat care păzește armanul (circulă în județele de lângă Dunăre).

— HARMANĜY, batteur en grange.

Arnăut m. 1. Albanez, sinonim cu arch. „Arbănaș“.

DION. 209: într'aceste oști [ale lui Ipsilant] erau fel de fel de limbi, *Arnăuți*, Greci, Sârbi, Rumâni de țară, Nemți, Unguri. ZIL. 93: volintirimea adică ôstea lui Constantin-Vodă Ipsilant ce era din Harvați. Greci, Sârbi, *Arnăuți* și alte nĂmuri.

2. pl. la Turci, corp de soldați recrutați din Albanezii trecuți la mahometanism (Cant. Ist. ot. 709).

POP. 93: să-l dea ôste de ajuns, călărime, spahii, *arnăuți* și tătari și pedestrima ieniceri să-l ducă să-l așeze în scaun pre Ión-Vodă. DION. 188: Turci și *Arnăuți* Pazvandului...

3. pl. corp de voluntari albanezi (sau de alt nĂm), recrutați cu lĂfă de Domni fanarioți: Arnăuții călăreți sau pedestri, numiți și „neferi“ sau soldați prin excelență, formau garda Curții și erau îmbrăcați în dulame cu fir, cu fesuri pe cap și acoperiți cu hangere, pistole și puscă, căpitanii lor purtând dulămi aurite și căciuli înalte; corpul arnăuților se numia „ogiac“ ca și al ienicerilor (Sulzer III, 254).

GHEORG. 328: la Domnia a doua a lui Constantin-Vodă Mavrocordat s'au făcut și stĂgul *arnăuților*... DION. 208: altă ôste [a lui Ipsilant] era pedestrima de le dicea *arnăuți*. KOG. 261: *arnăuți* Domnului purtau fel de fel de arme și flori în tot chipul la străie. GANE I, 138: o cĂtă de *arnăuți* cu simbrie, aduși de peste Dunăre, cari slujiau pentru paza lui Vodă... BUR. 155: Un *arnăut* [Vodă] că'mi chema și pe cal încăleca.

4. cete de rebeli sub Tudor, în epoca Zaverăi.

AR. 37: plecarăm cu Tudor din Țințăreni cu vr'o 7—8 mi de panduri și *arnăuți*. FIL. 304: *arnăuți* lui bulucbașa Prodan.

5. în poesia populară, poteraș în góna haiducilor.

AL. 88: *Arnăuți* de izbia, Armele de foc scotea Și'n Codrén le slobođia; 180: *Arnăuți* cu șuşanele, Cu argint pe la oțele.

6. slugă boierĂscă de paradă, servind mai ales ca fecior de capră (cei mai mulți servitori dela curțile boierĂscii fiind Albanezi), apoi ori-cine îmbrăcat turcesc și purtând arme.

NEGR. I, 18: un *arnăut* mustăcios intră și întinse stăpânului seú un lung ciubuc. AL. T. 50: el pune pe *arnăutu* lui de-mi dă câteva bice; 141: trece un boier țanțos cu un *arnăut* după el. FIL. 14:

un *arnăut* îmbrăcat numai în fir, cu pistole și iatagan la brâu.. GHICA, 98: *arnăut* se înțelegea ori-ce Sărb, Arvat, Arnăut, Bosnia, Muntenegrin, Bulgar sau Grec, dacă se lega cu un brâu roșu sau cu un tarabulus, cialma la cap, fustanelă sau poturi, mintén și iminei roșii.

7. varietate de grâu cu bóbe mari și spicul negricios, din care se face bogaciú și colivá. Specia acesta era fórte căutată de Turci și constituia una din furniturile obligatorii către Pórtá.

UR. IV, 346 (d. 1812): se da din pământul acesta [Moldova] una sută de mií stambol-chile grâu *arnăut*. IONESCU, Putna, 240: grăul *arnăut* se séméná primăvara ori în ce timp, are pana albă și bobul mare învelit în plévá. AL. 117: Tot de grâu mărunt și de *arnăut*.

— ARNAUT, Albanais; arnaut bogday „blé d'Albanie“; d. ngr. Ἀρναβίτης, Ἀρβανίτης sau Ἀλβανίτης, de unde forma arcahică „Arbanas“ (Nec. 188: Ghica-Vodă de némul lui fiind *Arbanas*) ca mcr. arbines, bulg. sərb. arbanas, alătura de arna[v]ut. În Bucovina, arnăut a ajuns să însemneze „aprod“.

arnăutesc a. 1. albanez, din Albania.

ZIL. 99: apucară cu óste *arnăutescă* spre Șiștov și de acolo spre patria lor lanina.

2. ce ține de portul arnăuților (ca mercenarií domnesci sau boieresci).

AMR. 158: Grigorie-Vodă mai făcuse și alt stég de roșii cu port *arnăutesc* și cu bărâte roșii de postav. GHEORG. 322: Roșii... se purta în haine roșii și în bărăți *arnăutesci*. AL. T. 181: o pereche de poturi *arnăutesci*. FIL. 105: ciocoii îmbrăcați în haine *arnăutesci* muiate în fir; 154: o pușcă *arnăutescă* ghintuită; 329: un cuțit mare *arnăutesc*. AL. 88: Potiră *arnăutescă* Cu iarbă vînătoréscá.

arnăutescă f. horă întrodusă în epoca fanariotă de Arnăuții domnesci și rămasă ađi în popor (Bur. 1877, p. 64).

arnăutesce adv. ca un arnăut.

AL. T. 741: Moisescu, factorul meu, îmbrăcat *arnăutesce*.

arnăuțime f. némul albanez, cétá de arnăuți.

ZIL. Rev. III, 66: *arnăuțimea* și alte seminții de ómení străini. GHICA, 116: Iordache și Farmache instalați cu *arnăuțimea* lor...

arpagic n. cépá măruntă, cepșorá (litt. cépá cât un grăuncior de orz).

FIL. 164: *arpagic* și usturoiú pentru stufat.

Var.: **arbagic** și **arpacică**.

— ARPAĞYK, échalotte, litt. orgelet (vorba lipsesce în dicționare); alb. bulg. sərb. arpağyk. Sinonimul său, „hagimá“ (= ung. hagyma) se aude în Moldova și în Ardél.

arșic n. și m. 1. oscior la încheietura tarsului la vite și mai ales la miei.

2. un joc de copii, fórte răspândit cu aceste oscióre, cu mai multe varietăți descrise de Ispirescu (73—81).

AL. T. 490: îmi plac *arșicîi* și zmeu 'mî place.. FIL. 139: băieții asvîrliau cu mingea și cu *arșicele*... BOGD. POV. 136: mă jucam afară în *arșici*. GHICA, 70: rivalul meu în jocul de *arșice*...

Pluralul sună în Muntenia *arșice* și *arșicuri* (Crăsescu), iar în Moldova *arșici*: tot acolo există și forma primitivă **așic** (Etym. 1742), ca în bulgara și în albaneza.

— AŞYK, osselet; aşyk oyunu „jeu d'osselets“; alb. bulg. aşik.

Despre jocul în arșice și despre alte jocuri copi lăresci de origine turcească: § 43.

arșicar m. cui place jocul arșicelor, pe când băiatul meșter în acest joc poartă numele de „giolar“.

arșin m. și n. 1. od. în Moldova (și aspirat **harșin**), un fel de cot sinon. cu „halep“ (cu pl. arșini și arșinuri).

CANT. Ier. 98: lumina capiștii în lung de 30 coți era... iară de înalt până supt pôlele cele mai de gios 55 de *arșini* se măsură. COND. 1776, p. 14: Vel Cămăraș să fie dator să facă coturi cu boure domnesci, halepuri și *harșinuri*.

2. ađi, în Dobrogea, cot (equivalent cu 0^m,68).

CRĂS. III, 120: drum bun! să-mi aduci un *arșin* de cordea.

3. ađi, în Muntenia, un număr ore-care de jurubițe de tort (Glos. 30).

— ARȘIN, aune, dévidoir, coudée de deux pieds ou vingt quatre doigts; alb. bulg. rus. serb. arșin, rut. pol. arșyn.

Sub-divisiunile cotului—rup și grif—sînt asemenea de origine turcească, ca o serie de alte măsuri, ađi în parte dispărute sub influența noiei sisteme metrice (§ 93).

asmaciuc m. plantă de grădină (*Anthriscus*).

Var.: **asmațuchiū**, **asmațuiū**, **hațmațuchiū** (Dr. Brândză) și **hașmaciucă** (Dr. Crăinăcenu).

—ASMAČYK, cerfeuil Barb. (litt. petite vigne).

astâr n. pânză grosă de căptușit haine (sau de cernut și de străcurat).

GHEORG. 327: un cal domnesc îmbrăcat peste tot cu *astar* alb. TARIF 1761: *astariū* de 14 bani 1 leū vechiū. TARIF 1792: *asturul* de bucata... 4 bani. DION. 224: *astaru*, ibrișimu și găitanurile s'au suit la preț în-treit și înșeptit.

—ASTAR (pers. aster), toile grossière qui sert de doublure; alb. bulg. serb. astar, ngr. ἀστάρη, mer. astare.

***astaragiū** m. meșter care căptușesc cu astar: *astaragiū* din Bucuresci formaū o bréslă deosebită, compusă din Români și din Armeni.

Doc. I, 449 (d. 1784): cartea stărostiei de *astaragiū* din Bucuresci... atât creștinii *astaragiū* cât și armenii...

Formațiune analogică după abagiū (§ 23).

astăresc v. a căptuși cu astar (Costinescu).

Vorba corespunde ture. ASTARLAMAK, mettre une doublure, și ngr. ἀστράζω, doubler.

at m. armăsar, cal frumos: 1. la cronicari.

Kog. 212: vrînd Domnul să se sărute cu Agasi de pe cal, s'au tulburat *ații* lor și sculându-se *ații* în două picioare, au lunecat calul Domnului...; 220: el așijderea trăgînd și un *at* Domnului pescheș...

2. în poezia pop (sub forma aspirată *hat*, fem. *hată*).

TEOD. 311: Cu trei *hate* la coșare, Puși de la Vinerea mare, Pe grăunțe și pe sare: 613: Nu ți-e *hatul* de vîndare, Să-ți dăm galbeni și parale?... CR. II, 173: Se primbla pe *hat* călare Cu coșile pre spinare... BUR. 161: Imprejur steteau legați Șapte puișori de *hați*. MARIAN II, 115: Imi pornise tot prin țară Cu doi *hați* la o coșară.

— AT, cheval entier; bulg. at (hat) „cal bun ne-arab“, serb. at (hat) „armăsar“ (în Bosnia, cal arăpesc), alb. at, ngr. ἄτ, mer. at.

***atôică** f. iapă (vorba revine sub forma **hatôică**).

AR. 43 (d. 1821): Turcii impușcară *hatôica* serdarului Iordache.

atirdisesc v. a adjudica (vorbă învechită).

Doc. I, 450 (d. 1784): cei ce va eși mușterii, se va *atirdisi* la mezat. I. NEGR. Căpîi de pe Nat. 252: abia ajuns în localul unde se ținea mezatul, se puse să *atirdisescă*...

Var.: **artorosec** și **arturisesc** (Polyzu).

Doc. II, 105 (d. 1775): nimeni să nu fie slobod de a *artorosi* chiria prăvăliei unul altuia spre pagubă.

— ARTURMAK (aorist: artyrды), encherir d. artyk „maî mult“; bulg. atardisam, serb. arterisati, ngr. ἀρτηρῖζω și ἀρτηρῖσω. Verbul românesc nu derivă de-a dreptul din turcesce, ci prin mijlocirea formei bulgare și neo-grece, atardisam și ἀρτηρῖσα, ambele aoriste (§ 26).

Vorba însăși face parte din o serie numerosă de termeni juridici, relativi la adjudicațiune, cari, cei mai mulți, au început să dispară sub influența noiei legislațiuni (§ 71).

***atirdisitor** m. adjudicator.

UR. IX, 23: *atirdisitorii* nu vor putea cere nici o prefacere.

atlaz n. stofă de mătase fină și lucie, de diferite calități și colori (Etym. 2066 citéza inventare mănăstiresci din 1588 și 1681, în cari se menționează varietăți de atlas pentru odăjdii, ca: atlas cemeni, durenghi, ghiulghiuli, mușchi, taratli; V. aceste vorbe în Partea II).

Cov. I, 214 (d. 1588): procovețe de *atlaz* albastru. GHEORG. 322: de ziua Pascilor toți boierii aveau dar de la Domn câte un postav mahut și câte un *atlaz* florentin... Ax. 131: au dăruit Nicolai-Vodă tuturor boierilor câte un postav și câte un *atlaz*. TARIF 1761: *atlaz* de 14 coți 1 leu vechiu. UR. XI, 249 (f. de z. 1780): o perdea de *atlaz*,

un obial de *atlas*, o saltea de *atlas*. TARIF 1792: *atlas* de Florintia, *atlas* de Veneția, *atlas* cu fir, *atlas* i tabinițe fără de fir de la Hio. REV. II, 334 (f. de z. 1821): roche de *atlas* alb, alta de *atlas* galben. NEGR. I, 17: fustă de *atlas* albastru deschis. FIL. 26: venerabilul bătrân îmbrăcat cu anterior de *atlas* vișiniu

Var. (mold.): **aclaz**.

REV. I, 339 (f. de z. 1669): o sucnă roșie de *aclazu* cu flori de fir. UR. XIV, 234 (f. de z. 1813): una salte de *aclaz*, una plapomă de *aclaz*. SEV. 151: Cu oghialul de *aclaz*, Mor dușmanii de necaz...

— ATLAZ (ar. atlas), satin; serb. bulg. atlas, mer. atlaze, ngr. ἀτλάζι.

Despre stoffele de mătase și varietatea lor (§ 86).

atlăjel n. materie de atlas și de bumbac.

Doc. II, 406 (d. 1792): *atlăjel* în șatranghe.

avaet n. (sau *havaet*) I (sensuri arhaice) 1. taxă de plată pentru o slujbă óre-care.

Kog. 257: luându-și gelatul *avaetul* lui după obicei... COND. IPSIL.: hotarniciii să nu aibă a lua *havaet* pentru ostenea ce vor face la hotarniciii. FIL. 289: mi-a oprit și *havaetul* judecării.

2. dare anumită, constituind un venit special al Domnilor sau al boierilor: *avaetul* provenia din numirea într'o funcțiune, din taxe impuse pe sare, vamă, vite, moșii etc.

COND. 1776, p. 12: *avaetul* caftanelor ce îmbracă Domnul pe boierii: de la Vel-Logofet până la Vel-Postelnic 100 lei, de la Vel-Spătar până la Vel-Stolnic câte 80 lei, de la Vel-Medelnicer până la Vel-Șătrar câte 50 lei... UR. III, 140 (d. 1792): Domnii trăgând numai *avaeturile* lor, precum sare, vamă și alte asemenea; XXII, 309: *avaeturile* d-sale velișilor boierii câte 6 lei la pungă. Doc. IV, 118 (d. 1794): ni se cere de vită un nesuferit *havaet*... UR. II, 205 (d. 1827): moșiile și acareturile ce vor trece prin moștenire nu sînt supuse a plăti nimic ocârmuirii sau *havaet* sau deciuială. FIL. 206: șeful de masă plătia la primirea ordinului de orînduire lei 5 sub numire de *havaet*; 240: două mii de lei am dat *havaetul* mezatului; 289: mi-a oprit și *havaetul* judecării.

II. (sensuri moderne) 1. taxă la o pădure, la un pod (Costinescu).

2. (ironic) impozit arbitrar.

ORĂȘ. 20: trântesc havalele și mii de *havaeturi*...

— 'AVAID (pl. d. ar. 'aid „coutume, rentrée d'argent“), revenus, rentrées provenant des droits de douane; alb. havaiet „bezmën“.

avan a. 1. perfid, sinonim cu „hain“.

MAG. IV, 358: Constantin Postelnicul, sciind că sînt Grecii *avani* și încărcați de datorii, nici unuia nu-i a făgăduit Domnia. Kog. 288: iscălită de mîna lui Bogdan și a Cuzei celui *avan*.

2. cumplit, grozav, strașnic.

STAM. 117: *avanul* de Han pîrtă baier fermecat. AL. T. 49: Leiba

cel *avan*... 464: mai stăi... să-mi ieș măcar ȕiua bună de la prieten!... măi! că *avan* mai ești! CR I, 315: mórtea tare-i neastîmpărată și *avană*.

— HAVAN (ar. havvan), traître, perfide; serb. *avan*, id.; ngr. ἀβάνης, calomniateur. Vorba e cunoscută numai în Moldova; în Ardél (pe Someș) circulă cu același sens, sub forma *avam* (Reteg. Povești, 138: îi strălucia înainte mai *avam* de cât sórele; 207: vai, că *avam* mai e în beție). Faptul că vorba figurază în literatura religioasă (Ety. 2148) ne face să bănuim, că ea există și la Ruși, cari o vor fi împrumutat de la Tătari; forme balcanice, cea sêrbă și cea neo-grecă, ar fi singure dar de provenință osmanlie.

B

Babacă m. tată (ca termin de resfătare și ironic).

AL. T. 396: te 'nvelesce cu contêșu *băbacăi*; 399: las' că te oiú spune eú și *băbacăi* și *nenécăi*; 422: iacă un răvaș de la *babaca*; 1002: un prieten vechiú a *băbacă*-teú. NEGR. II, 24: ce a ȕice *babaca* d-tale și dascălu? FIL. 56 [un țigan vorbesce]: am venit să-ți dau o carte de la *babaca* d-tale. CARAG. 24: traítú, *nenéco*, cu baniú *băbachii!* (locuțiune ajunsă proverbială). ORĂȘ. II, 139: *babaca* avut-a și el prăvălie.

Var. : **babac**.

STAM. 461: o sută galbeni de la *babacul* seú.

— BABA, père, grand-père; alb. bulg. serb. baba „tată“, mcr. *babá* „tată“ (în graiul copiilor).

Vorba **babá** „moș“ (ca titlu onorific pentru persóne în vîrstă) s'a păstrat în **Baba-Novac**, numele unui haiduc vestit (eroul poesiei nóstre populare și al celei balcanice) și al unui general al lui Mihaí-Vitézul; apoi în **Babadam** „Moș-Adam“ care corespunde turc. BABADAM „vieillard expérimenté“, bulg. *babadan* „moștenit“; locuțiunea „de la Adam-Babadam“, ad. de când cu Moș-Adam, corespunde serb. ot baba zemana „din vremea străveche“.

CR. II, 65: așa ni-era obiceiul să facem la scăldat de pe când *Adam-Babadam*. MARION 1892, No. 21: se dá de-a binele vechiú boier din tată în fiú, de la *Adam-Babadam*.

Ca vorbă familiară și copilărescă, ea circulă în Moldova sub diferite forme diminutive: *babacă*, *băbăcuță*, *babaia*, *băbăița* ca bulg. serb. *babaiko* și ngr. *μπαμπάκας*.

băbăcuță m. diminutiv identic cu „*babaia*“.

AL. T. 461: *babaca!* *babaca!* o venit *băbăcuța!*

babaia f. tătucă (formă de desmierdare).

XEN. 149: să pot ajuta pe *babaia*.

Diminutiv analog cu bulg. serb. babaia, rus. bobai.
băbăiță f. tătiță.

AL. T. 953: am să te aștept cu brișca *băbăiții*.

Formă diminutivală derivată din cea precedentă.

babalic n. 1. (la Turci) titlu de respect dat unui
 bătrân, pe care îl poți privi ca tată.

DION. 186: Pazvandoglu aș dis către Pașa: Măria ta *babalic*, aș
 eșit în primblare; Pașa aș răspuns: așa, fiule!... 190: Căpitan-Pașa
 aș răspuns lui Leu-Pașa: bine te-am găsit, *babalic*!... 195: aș scris
 Căpitan-Pașa lui Leu-Pașa pitac: multă sănătate și dragoste Măriei
 tale, *babalic*!

2. (la Români) bătrân, mai ales nevoiaș.

TELEOR, 334: acești *babalici*, cari mai erau și hagi... cerură
 cafele turcesci. KIK. III, 346: și-a mâncat tineretele cu un *babalic*.

3. (ironic) tânăr cu apucături de bătrân.

CR. II, 123: tot umblând noi din școlă în școlă, mai mult ia
 așa de frunza frâsinelului, mâne poimâne avem să ne po nenim
 nisea *babalici* gubavî și oftigoși numai buni de făcut popi...

4. fig. lemn gros ce ține greutatea morii: cu acest
 din urmă sens, vorba se aude și sub forma **babaluc** prin
 jud. Covurluii (Etym. 1097 și 2254).

— BABALYK, homme âgé, titre d'honneur qu'on donne
 aux vieillards; serb. babaluk „socru, strămoș“, mer.
 babalie „voinic“. Sensul metaforic există și turcesce: *baba*,
 a post of shout timber set upright (Redhouse).

bacâl m. cel ce vinde comestibile.

COND. 1776, p. 15: starostele de *bacali*; 39: *bacali* și alții pentru
 trebuințele vânzării mărfii lor să fie volnici a ține și a ave cantar de
 40 oca trăsură. AL. T. 948: am cunoscut un *bacal* pe chir Sfetcu;
 1234: fieur de *bacal*. COND. 1813, p. 342: veri-ce *bacan* sau neguțător
 sau la vr'un *bacal*.

Forma „**bacal**“ e proprie Moldovei, în Muntenia se
 aude **băcan** (finalul sub acțiunea analogică a numelor de
 profesioni ca: lipscan, mărchitan).

DOC. I, 507 (d. 1783): silitra, pucioșa, iarba de pușcă... aș fost
 opriti prăvăliașii și *băcanii* de a ținea prin prăvălii și prin *băcanii*;
 II, 336 (d. 1792): vei da poruncă *băcanilor*... a avea la prăvăliile lor
 unt cu îndestulare. COND. 1813, p. 342: veri-ce *băcan* sau neguțător
 să fie slobod a vinde sare în politie... PANN II, 8: mergi colea la
băcan să-ți dea mezelicuri... CARAG. 103: tătă noptea a fost masă mare
 la *băcanul* din colț.

— BAKAL (ar. bakkal), marchand de légumes et d'au-
 tres commestibles; alb. bulg. serb. bakal (și bakalin),
 mer. băcală, ngr. μπακάλης.

***bacâlbașa** m. starostele bacalilor cari formaș o brésălă
 deosebită (V. *bacal* și *bașă*).

DOC. I, 280 (d. 1783): dat'am cartea Domniei mele lui Hagi
 Daniil, pre carele l'am făcut Domnia mea *bacalbașa* peste toți băca-

nii din București, ca să aibă a fi purtător de grijă și ocârmuitor breslei acesteia. UR. XXII, 162 (d. 1813): Niculache sin George Muraitul, *bacalbașa* din Iași.

***bacalică** f. articol de băcănie.

Doc. II, 311 (d. 1792): lucrurile de *bacalica*... de peste Dunăre.

Formațiune ibridă după ngr. *μπακαλικόν* „épicerie“.

băcălie f. (în Muntenia **băcănie**) 1. prăvălia bacalului.

DION. 168: făcea cercări... și pe la *băcăni*; 204: focul aș sosit... la *băcăni* în puterea târgului. REV. I, 56 (d. 1802): cele ce s'aș luat de la *băcălii* din târgul Iași... AL. T. 694: mastie am găsit la *băcălie*...

PANN I, 64: un mare urciur luând... se duse la *băcănie*.

MARIAN II, 153: S'a stîrnit o *băcălie* De negrélă și hârtie.

2. marfă de bacal (arome saũ comestibile).

NEC. 311: iară *băcăliile* staũ vèrsate pre ulițe de eraũ sãtul și copiii: strafide, smochine, alune... DION. 190: Pazvantoglu aũ trimis tot felul de *băcăni* din destul lui Leũ-Pașa și orez mult... UR. XXII, 304 (d. 1826): *băcăliile*, adică undelemn, cracatiță și altele... GHICA, 67: vin amestecat cu usturoiũ pisat și cu *băcăni*. AL. 116: Descare *băcălii* și 'ncare dimerlii...

3. profesiunea de bacal.

KOG. 273: Apuce-se de *băcălie*, Că-i mai mare boierie.

Formațiune proprie ca și bulg. *bakališa*.

băcãn n. 1. lemnul unui arbore din Brasilia care dă o frumósă tinctură pentru roșitul ouèlor de Pasce.

TARIF 1761: *băcan* de 14 ocã 1 leũ vechiũ.

2. roșul cu care femeile 'și dreg fața.

TARIF 1792: *băcanul* (lemnul de boiele) cântar 76 bani, *băcanul* vînèt și de alte felurimĩ 22 1/2 bani. CR. I, 112: negustor de *băcan*, irurĩ, ghilélã, suliminélã. DELAVR. Parasițiĩ, 152: vardiști naționali cu cõde de cocoș muiate în *băcan*.

— BAKAM (ar. *bakkam*), bois de Brésil, teinture rouge: cum. *bachan* „*lignum Bresillum etiam color ejus tincturam referens*“; bulg. serb. *bakam*, rus. *bakamũ* „*lac florentin*“; ngr. *μπακάμι*, mer. *băcame*.

băcănesc v. 1. a roși cu băcan ouele de Pasce; 2. a-și dregre fața cu băcan.

Formațiune verbală românéscã ca și serb. *bakamiti* „a roși ouele“ și bulg. *nabakamiti* „a-și dregre fața“.

băciũ m. 1. cioban însãrcinat cu facerea brânzei.

CR. II, 15: ciobaniũ și *baciul* habar n'aveaũ de asta. ISP. 209: *baciul* de la stãnã a adunat laptele de la óia finului, l'a făcut brânzã și l'a adus acasã. STANC. 349: viața ce duse în tirla *baciului*... AL. 58: Pe ciobani legatu-mi-aũ... Iar pe *baciul* cel mai mare îl fereca și mai tare...

2. jucãtorul în arșice care trebuie sã dea întãiu.

ISP. Juc. 87: al cui iehiũ cade mai întãiu beii, este *baciul*...

— (ÇOBAN) BAŞ, premier pãtre, maître-berger: serb. și mer. cioban-baş „*baciũ*“. Sub raportul fonetic, finalul

ș = ĉ (§ 21), iar despre nomenclatura pastorală împrumutată de la Turci (§ 105). La Români din Macedonia, *baciū* e diferit de „cioban-baș“ și are sensul special „acela care îngrijesce și strânge seul la zalhana“ (Dr. Obedenaru), ceea ce corespunde foarte bine înțelesului primitiv: baș „mai-marele, capul“. În privința obiectivelor istorice ce s'ar putea face unui împrumut de la Osmanlii (Etym. 2298), cf. vorba „cioban“.

Prin ciobanii români, acest termen pastoral trecu în albaneza (baș „frate mai mare, tovarăș“), în neogreacă (în Epir *μαπάσιος, γέρον σεβαστός*), în bulgara (bačilo „stână“), în sërba (bač „care face brânză“), în polona (baczka), în ceha (bača „vătaf“) și în ungara (bácsa „întâiul cioban“ și báci „nene“).

băcie f. coliba ciobanului unde se face brânza (Etym.).

Vorba trecu și la Sêrbî: báciia „stână“.

baclavă f. plăcintă turcească cu zahăr și nucî.

DION. 221: nisce agale din Diū aū trimis generar Isaii poclon o *baclava* foarte frumósă și cu gust bun și mirositoare... AL. T. 138: s'a trecut timpul *baclavalelor* pentru voi... FIL. 94: *baclavale* și dulcețe de Ţarigrad. ORĂȘ. 19: cafele, *baclavale*, dulcețuri, cozonace...

Var.: **paclava**.

AL. T. 505: vr'o capama, vr'o *paclava*, vr'o ciulama...

— BAKLAVA (paklava), gâteau d'amandes, pâtiiserie assaisonnée de sirop ou de miel et divisée en tranches de forme rhomboïdale Barb.; bulg. sêrb. baklava, mcr. bāclāvā, ngr. *μακλαβάς*.

bacșiș n. I (la Turci) 1. dar în bani făcut soldaților la urcarea pe tron a unui nou Sultan.

CANT. Ist. ot. 323: Selim a distribuit ienicerilor și spahiilor *bacșișul* saū darul usitat (cf. 582).

2. răsplată dată pentru vr'o ispravă militară saū pentru un serviciū făcut.

M. COST. 281: fāgăduită era plata Tătarilor la Hotin de la Sul-tanul Osman, care va aduce cap de Cazac să iee 50 galbeni de aur *bacșiș*. IST. 1753, p. 21: inicerimea răpștia cerēndu-și *bacșișul* lor ce aū obiceiū de se dă, când se face ôste câte o mie pungî. DION. 174: Turciū arăta capetele la sarascher, dicēnd că sînt Nemți, ca să le dea *bacșiș*; 186: iaū *bacșișuri* mari de bani. MUSTE, 70: aū purces și Aga Veziriului dāndu-i *bacșiș* 7500 lei fără de cai și fără de alte daruri ce aū mai luat.

II (la Români) 1. dar făcut unui subaltern (din grație saū din recunoștință).

NEC. 197: Iliăș Vodă era și darnic, *bacșișuri* da mari, că era om bun. AL. T. 46: noi surugii judecām omu după *bacșiș* și nu dām greș niciodată cu chitela; 396: vō fāgăduesc *bacșiș* bun. MARION, 69:

o casă mare unde sînt și *bacșișuri* grase. BASME I, 152: na o leiță *bacșiș* și intră în sat.

2. în special, dar făcut cu ocaziunea Anului-noi.

FIL. 210: două sute lei *bacșișul* slugilor de St. Vasile.

— BAKŞIŞ (pers. baḥşyš), don, cadou, pourboire (d. baḥşiden „donner“); alb. bulg. serb. bakşiş, ngr. μπαχίσι. V. peșcheș.

badană f. 1. perie de spoit casa.

CR. II, 129: cu nisce tîrsóge de barbe cât *badanalele* de mari.
S. NĂD. 13: ađi dai varul cu *badanaua* și mâne îl răđăluesci cu cuțitul.

2. (ironic) periută de cănit sprîncenele.

AL. T. 412: pămătufuri și *badanale* de sprîncene.

Sub acéastă formă, vorba e proprie Moldovei, în Muntenia se rostese *bidinea* (reducere fonetică prin forma intermediară „bădăna“: cf. mähăla).

DELAVER. 221: *bidinele* muiate în roș, galben și albastru. ORĂȘ. 13: Unde 's murdării mai dese, trage mături. *bidinele*.

De aci *bidinar*, fabricant saú vîndător de bidinele și spoitor cu ăia; cu acest din urmă sens mai ales sub forma feminină *bidinărăsă* saú „chivută“, femei care spoiesce cu ăia.

— BADANA, badigeon; bulg. badana.

badie f. (probabil) cutie: vorba figuréză în acest pasaj unic (într'o baladă din Modova).

AL. 121: Papuci în *badii*, Aduși din Indii . .

— BADIĂ (pers.), grand vase, cruche; rus. badiša „vas de pămînt“, pol. badja „sorte de mesure dans l'administration des mines“.

Vorba, circulând numai în Moldova și în idiomele slave de la Nord, se trage din tătăresce.

bagă f. materie din unghiile și solzii bróscelor țestóse pentru piepteni, tabachere, nasturi etc.

MELCHIS. Roman II, 129: o tabachere *bagă* s'aú dat peșcheș d-sale portarului Nicodim. Ur. II, 406 (doc. 1790): un pieptene de *bagă*. OD. I, 451: unelte în fildes, în sifei, în *bagă*.

— BAGA, écaille de tortue, ngr. μπαγάς. Despre celelalte minerale provenite din Orient (§ 103).

bagdadie f. 1. tavan (Mold.), mai ales cu stucuri.

VLAHUȚĂ, Novele, 204: *bagdadia* se sparse.

2. tavan ornamentat de biserică (în Ardél).

— BAGDADI (ar.), plafond crépit de plătře à la facon de Bagdad Barb.; it. Baldacco, numele Bagdatului în evul-mediú, de unde: baldacchino, fr. baldaquin, după numele orașului unde se fabricau stofele scumpe de uraniscuri (Văc. 290: un taht cu *baldachin* tot de aur lucrat).

Ca și tavan, corespundătorul muntén al vorbeii,

și alte lucrări de dulgherie, bagdadia era o execuțiune a meșterilor orientali.

bagiacă f. gura de jos a coșului.

AL. T. 895: în dreapta o *bagiacă* cu șură... BOGD. Com. 250: voiă intra în odaia ta prin *bagiagă*.

Var.: *bagea, bageac, bageag și bagiagă*.

ȘED. V, 37 (d. Sucéva): *băgeag, băgeua, băgea, hogeag, coș...*

— BAĞA (pers.), cheminée, lucarne; bulg. serb. *bağa* „gura coșului,” alb. *bağa* „ferestruie în pod”, mcr. *băge*, ngr. *μπαντζιάς*.

Vorba se aude numai în Moldova, iar guturala finală se datorește unei influențe analogice cu „ogiac”.

bahmèt m. nume dat odiniórá cailor mici, dar fórté iuți și tari, ai Tătarilor din Crimeia și din Bugiac.

AL. 79: Un *bahmet* ce tot săria... OD. I, 161: erau tot călușei rotunzi de Dobrogea și *bahmeți* sburliți de Bugiac.

Var.: *bahamet*.

AL. 149: *Bahameți* cu perii creți...

— BACHM-AT (din pers. *pehn* „large” și turc. *at* „cheval”, litt. *cal mare*), de unde și rus. rut. pol. *bachmat* „cal mare tătăresc”.

Vorba circulă odiniórá numai în Moldova, împrumutată fiind direct de la Tătari, de aceea lipsește în graiul muntén și în idiomele balcanice (§ 6).

baibaràc n. 1. stofă orientală din care se făceau haine boieresci.

M. COST. 144: *baibărace* sau haine roșii. TARIF 1761: *baibarace* noue de 7 un leu vechiu.

2. haină scurtă la țarance și la copii de țaranî.

TEOD. 659: Frumos *baibarac*, Nunta să-mi îmbrac...

— BAIBARAK, stofă prețioasă adusă din Crimeia. Vorba e proprie Moldovei și e luată de la Tătari, de unde trecu și la Poloni (Etyim.).

baibărăcar m. fabricant sau negustor de baibarace.

UR. II, 41 (d. 1783): *abagerii, baibărăcarii, rachierii...*

baibărăcărie f. fabrică sau prăvălie de baibarace.

COND. 1776: două fanare (1a) *baibărăcărie*. NEGR. I, 301: casă în ulița *baibărăcăriei...*

bairàc n. I (sensuri arhaice) 1. stég turcesc fórté lat, de mătase, ce se purta înaintea sangiacului.

ZIL. 99: scumpeturi din ordia Vizirului: aur, argint, seule împerătesci, arme mărunte, tunuri, *bairace*, corturi.

2. (în oștirea noastră din epoca fanariotă) stég mare, deosebit de alemul și de sangiacul (cu pl. *bairace* și *bairacuri*).

DOC. I, 549 (d. 1784): neferii toți înarmați călări cu *bairacul* lor.

AR. 41 (d. 1821): am sărit de pe cal și am luat *bairacul* în mână de jos. FOR. III, 293: sub Armașul cel mare sînt *bairacurile* țării și tuiurile domnesci.

3. stég saū companie de voluntari (și *baerac*).

Doc. III, 182 (d. 1788): câtevași *baerace* de ôste cu a noastră...

HRIST. (1817): Și le făcu *baerac*, făcându-I tot cete cete... FOR. III, 278: opt *bairacuri* de scutelnici. TEOD. 585: *Bairacul* cum făcea? Cinci-deci voinici că strîngea...

4. fig. stégul revoltei.

AR. 156 (d. 1821): un Teodor hain, adunând cu el o mulțime de ômeni, a ardicat *bairacul*.

II (sensuri moderne) 1. (ironic) stindard de luptă.

AL. T. 39: și eū am purtat *bairacul*, și eū am giucat hora unirii...

2. (la bîlciuri) cort cu prăjină înaltă unde se strînge lumea să petrecă [Isp.]

— BAIKAK (pers.), grand drapeau, pavillon, étandard dont le pied, terminé par une pique, se fiche en terre Barb.; corps d'armée irrégulier Youssouf; alb. bulg. serb. bairak (serb. și bariak), ngr. μπαϊράκι. V. Partea II: iuruc-bairac și bairactar.

balabân m. 1. un fel de șoim mic (cu acest sens aprôpe dispărut din limbă).

CANT. Ier. 26: șoimul, uleul, cucunozul, coruiul, hărețul, *balabanul*, blendăul.

2. ađi, măi ales nume de câine, măi rar de persónă.

— BALABAN, faucon blanc à tête épaisse; cum. balaban „falco“; bulg. rus. balaban „șoim de vînătoare“.

Despre fauna noastră de origina turcescă: § 101.

bălăbănesc v. a se lupta cu ceva mare și greū, cu ceva măi presus de puterile sale (Glos. 46), litt. a se lupta șoimesce, a se împotrivi din răsputeri.

Isp. 121: câteva țile se *bălăbăni* el așa cu valurile mării. JIP. 15: să se măi *bălăbănescă* țăranu în umbletele dreptății, ale adevărului și ale muncii sterpe.

bălăbănos a. cu ochi mari și încruntați (ca ai șoimului cînd se repede la pradă).

Isp. 134: ochi *bălăbănoși*, gogonați și roșiți de neodihnă.

balamă f. 1. țîțînă la ușă saū la oblóne (litt. bantă).

CR. I. 321: douē lătunóie gróse, patru *balamale*, câteva piróne...

2. pl. fig. încheieturile trupului (în special ale picioarelor): „a slăbi cuiva balamalele“, a-și pierde puterile, a fi gata să se prăbușescă; „a strînge în balamale“, a sili saū constrînge cu vorba.

AL. T. 1183: Ce ai? — Nimica... mi-o slăbit *balamalele*. CARAG. II, 134: sîrșindu-se de la inimă, se móie din *balamale* și cade pe un scaun. ORĂȘ. II, 55: mersul îi se împleticesce, c'a slăbit din *balamale*. GANE III, 208: zărind ochii floroși și mustățile țapoșe ale haiducului, 'și simți *balamalele* slăbind și pistolul îi căqu din mână.

3. (prin analogie) despre fălcă și despre cap, de unde locuțiunea „a scóte din balamale“, a face să-și iasă din minți; „a eși din balamale“, a fi țicnit.

TELEOR, 15: din ce pricină ți-au sărit fălcile din *balamale*?
GHICA, 220: e om bătrân ș'apoi îi s'au cam slăbit *balamalele* capului.

— BALAMA (baglama), lien, bande; bulg. sərb. baglama. Sensul figurat e propriu limbii române și s'a format sub acțiunea analogică a vorbei „țîțîni“ (Jip. 66: d'ei hi slab de țîțîni, te culcă dē ghiu).

balamiș n. mâncare ciobănească din făină cu lapte și unt.

Vorbă pretutindenea cunoscută sub variantele **balmeș**, **balmoș**, **balmuș**, pe care d. Hasdeu (Etym. 2389) o pune în legătură cu BULAMAČ, bouillie de farine et de fromage; bulg. sərb. bulumač „un fel de mâncare“ (bulg. și balmuș), ung. bálmos „brânzoiică“, pol. balmosz.

balcâz a. 1. corpulent, vorbind mai ales despre fete sau femei grase.

CR. II, 26: o fată *balcâză* și lălâie. КИК. III, 354: o țigancă *balcâză* și ciupită de vârsat.

2. cu sensul generalizat, aplicându-se și la bărbați.

CR. II, 7: Nica al lui Costache cel răgușit, *balcâz* și rēutăcios.
GROS. 50: *balcâz*, mare și gras, vorbind de ómeni.

— BALKYZ, litt. fille de miel (lipsesece în dicționare).

Vorba e proprie Moldovei și lipsesece aiurea.

baltăg n. 1. un fel de secure cu două tăișuri, od. în Moldova atributul Agăi, ca mai târziu topuzul.

NEC. 301: aū lovit lacata cu *baltăgul* de aū stricat'o... GHEORG. 302: până la Grigorie Vodă, în domnia a doua, Aga purta *baltăg*... iar atunci Grigorie Vodă aū suit Aga după vel-Comis, dându-i Domnul cu mîna lui semn să porțe topuz adică buzdugan. COND. 1776, p. 15: căpitanii de *baltăg*. STAM. 64: Unde 's trabanții de gróză cu *baltăge* și măciuci? Op. I, 173: o ghiógă nestrujită cu dinți de fier, adevărat *baltăg* de urias.

2. lovitură (mai ales pe talpă) dată cu baltăgul, bătaie obicinuită în epoca fanariotă (cf. buzdugan).

NEGR. I, 24: veți lua fiecare câte o sută de *baltăge* cărjaliesci pe talpe. GANE I, 226: *baltăgul* meu strămoșesc îi va juca pe spete.

3. arma haiducilor din trecut și a ciobanilor de astăzi (și sub forma **baltac**).

AL. 80: *Baltăgul* și-l ridica, în Leonte 'l repeđia și capul îi reteza. VULP. 43: Cu *baltăge* ferecate Tot cu pietre nestimate. TEOD. 589: Pe butuc că 'l așeđa, Cu *baltac* patru 'l făcea...

— BALTAK, hache, hallebarde; în idiomele balcanice revine numai forma primitivă BALTA, cu același sens. Reducerea fonetică a lui *baltac* în *baltăg* s'a făcut sub influența analogică a lui „ciomag“. V. Partea II: baltăgiu.

băltăgel n. baltag mic (și **băltăcel**).

R.-Cod. 65: Din ciocan un *băltăgel*, Să intru 'n codrii cu el...
TEOD. 52: Căpitanii cu *băltăcele*...

bămie f. legumă egiptenă cu pulpa verde (*Hibiscus*), care se mănâncă ca tocană; ródele ei tinere sînt una din legumele cele mai delicate în țările tropicale.

Doc. II, 315 (d. 1792): *bame* mari 25, trei bani. PANN I, 125: *bamiile* încă, loboda și știrul... TELEOR, 210: am mîncat cu mare poftă *bami* cu puî...

— BĂMIA (ar.), légume originaire du Soudan et très estimée en Orient Barb.; alb. bulg. mcr. serb. *bamîa*, ngr. *μπάρμια*.

Despre plante alimentare de aceeași origină (§ 102).

bardac n. 1. urcior, ólă (și sub forma **bărdacă**).

JIP. 12: mai ciocniră *bărdacu*, mai ulcica, mai arama, mai borcanu...; 38: iaú *bărdacu* cu apă próspétă. Isp. 263: o *bardacă* de apă de izvor să béú; 341: o fată frumósă de s'o sorbi într'o *bardacă*.

2. varietate de prune cu gât (în Mold. și Oltenia).

DRĂGH. I, 26: din perje 3 feluri sînt însemnate și de gust: avramele, verđi-amare și *bardacele*. ȘED. V, 69: sînt póme goldane, albe, avrame, *bardace*, stánigele, curedușe, unguresci, popesci, tomatice și porumbele.

— BARDAK, cruche; bardak eriyi „la prune diaprée“ Barb.; cum. bardac „urceus“; alb. bulg. serb. bardak, ngr. *μπαρδάκι*: (serb. bardaklija „varietate de prune“).

Despre cele-lalte vase din bucătăria țaranului (§ 99).

bărdăcută f. bărdacă mică.

Isp. 27: o *bărdăcută* de must să bea.

bărim adv. (și **barem**) măcar, cel puțin.

Isp. 123: va fi *barim* o slugă în curte; 164: *barim* nucile cu haine să le dea; 393: s'aibă și o fată *barim* la atăția feciorii. STĂNC. 121: să-î dau *barim* să mănânce. R.-Cod. 218: Că nu-ți cer de chel-tuială Nicî *barim* o lăscăióră. JARNIK. 143: *Barem*, numai până în casă...

— BARIM (pers. bari), du moins; bulg. serb. *barem* și *barim*; ngr. *μπάρρεμον*.

Particulă răspândită în Moldova și mai ales în Muntenia, de unde trecu în orașele limitrofe ale Ardélului.

baș n. agio (ađi rar întrebuintat).

COND. 1693, p. 681: s'aú trimis 300 tal. la capichehaiale de i-aú dat ovreiiului pentru *bașul* banilor, ce aú dat împrumut de s'aú dat la trebile țării. UR. XVII, 55 (d. 1767): 112 lei mai sînt dator la Stolnicul Gheorghe Beldiman... cu 12 lei *bașul* lor. JIP. Suf. țărăn. 153: mulți cassieri se folosesc de aur prefăcându-l în argint și nația plătesc pentru datorii mai mult *baș*.

— BAȘ (akče bașy, litt. capete de bani), agio; bulg. serb. *baș*, ngr. *μπάσι*.

Ca termen comercial, *baș* e și ađi încă popular, dar tinde a dispăre sub acțiunea neologicului „agio“.

pe când „zaraf“ se menține (deși cu o scădere a înțelesului) față de sinonimul său modern „bancher“.

baș m. 1. cap, staroste (în acest sens eșit din us).

Doc. IV, 238 (d. 1795): am dat această domnescă a noastră carte Nicoli, *bașul* gelepilor...

2. cel dintâiu (în bine sau în rău), corespunzând prefixului „archi“: se alătură în vechime la diferite grade ierarhice otomane (V. Partea II), apoi prin analogie la unele titulatură indigene (cf. serb: *baș-knez*).

baș-boier, primul boier al țării, obicinuît cel mai bătrân, care presida Divanul după Domn: întâia oră, în 1763, Pórta a rînduît pe unul din boierii țării guvernator provisoriu cu titlul de *baș-boier* (Fot. III, 265).

AR. 212: să se așede un sfat de un număr de boieri și din aceia unul să fie *baș-boier* prin alegere de cei mai aleși. GHICA, 501: *baș-boierul* purta hanger la brâu. MARION 1890, No. 24: vorbește taman ca un *baș-boier* de mîna întâi.

baș-căpitan, căpitan de frunte.

KOG. 294: mă rog, *baș-căpitane*, dór nu m'ei necăji făr' de cale...

baș-rézeș, fruntaș între rézeși.

AL. T. 258: sint Harță, *baș-rézeș*, Cunoscut tocmai prin Ieși...

În credințele poporului din Muntenia (Etym.) se numește **cocoș-baș** acel cocoș din sat, care cântă mai întâiu la miezul nopții și după care se iaă cei-lalți cocoși.

3. același prefix, alăturat la nume de țesături și de beături, indică calitatea cea mai bună.

baș-fir, fir de aur curat.

BUR. 70: Cu guler de fir, De fir chiar *baș-fir*.

bașbafir, **baibafir** (prima formă scurtată din *baș-baș-fir*).

TEOD. 686: D'un cioltar de fir, Fir și *bașbafir*... 80: Cămașă de in, Guler *baibafir*...

baș-buza, bragă de prima calitate (și *baș-buzuc*).

TEOD. 121: Bragă bună, *baș-buza*, Cine bea, rămâne grea. DELAVR. Parasiții, 156: intră într'o bragagerie; ei, să gust, ce *baș buzuc* aveți?

baș-rachiü, rachiü de prima calitate.

TEOD. 540: A beüt vin hirmiziü, Cu rávac și *baș-rachiü*...

4. în fine, prefixul se alătură la însușiri mai ales nefavorabile (cf. bulg. *baș-haramiia*, *baș-deliia*).

baș-bătăuș, bătăuș de frunte.

XEN. 63: *baș-bătăuș* la alegeri.

baș-bétrân, fórtie, de tot bătrân.

TEOD. 498: *Baș-bétrânul* Ianoș Ungurul.

baș-ciocoiü, ciocoiü de frunte.

ORĂȘ. II, 189: Slugi aleși de poruncelă, Tot ciocoi și *baș-ciocoi*.

baș-hengher, cap de hengheri.

ORĂȘ. II, 87: Calfe próste de dulgheri, de hengheri și *baș-hengheri*.

baș-marghiol, ștrenghar de frunte.

R.-Cod. 275: *Baş-marghiolu* Lotrului, Păunaşu Codrului... Bua.
134: Fecioraş de Sërb, *Baş-marghiol* de tîrg...

baş-neghiob, prost între proşti etc.

başcă adv. (şi *başca*) 1. despărţit, îndepărtat (sens eşit din us).

AR. 220 (d. 1816): am fost *başca* de fraţii mei peste 20 ani trecuţi.
2. ađi, afară de, osebit de.

AR. II, 221: aű preţuit casa de *başca* de paguba din bucate.
CR. I, 266: asta-i deosebit, de *başca*... MARION, 143: o vie de vr'o 8 pogóne, *başca* crama de nuiele.

3. fie-care în parte, în deosebî.

CARAG. 84: asta-i una vorbim şi *başca* ne înţelegem (locuţiune ajunsă proverbială).

— BAŞKA, autre, différent; (adv.) séparément, outre, excepté; cum. *bascha* „praeter, sine“; bulg. serb. *başka*.

***başcaliű** a. şi m. (litt. despărţit) se đicea de cojocarul care nu lucra marfa subţire ca işlicarul şi n'avea voie să cumpere pelcele, stîrpituri şi piei albastre, ci numai piei gróse de la mocani ori de la măcelari.

Doc. I, 439 (d. 1785): a face cercetare prin prăvăliile cojocarilor *başcaliű*... IV, 283 (d. 1793): călfile *başcaliű* cari vor lucra haine cu plată în prăvălii...

— BAŞKALI, séparé; serb. *başkali* „osebit“.

başcăluesc v. a pune de o parte, a separa (§ 26).

AR. 215 (d. 1821): toţi străinii fără privilegiuri să se aşede cu ţara şi să nu fie *başcăluşti*.

başcăluire f. separaţiune.

JP. R. sat. 28: acéstă *başcăluire* şi despărtenie...

başibuzuc m. 1. soldat neregulat, voluntar ture în opoziţiune cu „nizam“ (litt. cap sucit).

Od. III, 603: ostaşul ture, fie nizam ori *başibuzuc*... GHICA, 24: *başibuzuci* omoraű pe agalele cari voiaű să-i reţie... 119: ţările jăfuite şi sărăcite de bandele de zavergii, de *başibuzuci*, de zaporojeni...

2. fig. om turburător şi violent.

CRĂS. II, 87: să mă facă sarsail şi ture, *başibuzuc*, păcat!

— BAŞI-BOZUK, milice irrégulière; alb. bulg. *başi-bozúk* „voluntar, soldat neregulat“.

başibuzucie f. purtare de *başibuzuc*: sëlbatăcie.

basma f. 1. materie colorată de bumbac, de in, de lână; cele mai bune se fabricaű la Tocat şi Costambol.

TARIF 1792: *basma* de Tarigrad bună... *basma* haras. FIL. 215: *basmale* de Triest, de Franţa şi de Englitera.

2. brobódă pătrată cu care fetele de ţaraní 'şi acopere capul, înnodând colţurile sub bărbie (marama şi testemelu) fiind rezervate nevestelor; „*basma curată*“, cu totul nevinovat: „a eşi (a scóte) *basma curată*“, a desvinovaţi pe cineva (Zanne III, 17).

JIP. 70: *basmale*, barișuri, rețele, borangic ...

3. batistă de șters nasul său sudorea.

AL. T. 839: iaca *basmalele* boierului, iaca ștergarele boierului. STĂNC. 85: ale trei fete coseaș de nouă ani la o flóre p'o *basma*; 89: băiatul se șterse la gură cu *basmauă*. ISP. 96: baba puse pe fundul desăguței *basmauă* bărbatului ei. DELAVR. 26: își ștergea fruntea cu o *basma* cărămîdie. MARIAN II, 179: Cu mantaua umbra și face, Cu *basmauă* vînt și trage. BUR. 143: *Basma* el i-o așternea, De galbeni el i-o umplea.

4. expresiunea proverbială „oprea la *basma*!” este luată de la jocul dulapului: în sunetul viórelor, tinerele perechi se învîrtesc strigînd oprea la *basma*! cu care se indică o oprire sau sosire la locul dorit.

CAL. 1882, p. 18: taică-seu mereu le rîspundea: mai e taică, mai e un petec, pînă într'o ȃi, cînd, în sfîrșit, scii colea cam pe sub séră, fi ȃise *oprea l' basma!* și poposiră la umbra unei sâlcii. DELAVR. 263: ho! ho! *oprea la basma*, tată Doroftei.

5. legătură de înfășurat gâtul.

6. legătură pentru lucruri mărunte, în opos. cu boccea.

BASME IV, 31: aruncă într'o *basma* cîteva primenele ale băiatului.

7. „jocul în *basmale*“, horă în Moldova după masa de cununie (Sev. Nunta, 282).

8. rolul *basmalei* în *basme* (cf. năframă).

ISP. 194: fata aruncă în urma ei *basmauă*, odată se făcu o apă mare; 220: cînd *basmalele* vor fi rupte în mijloc, să se scie că unul din noi este perit. STĂNC. 234: de o vedea că curge trei picături de sînge din *basma*, să scie că orî mort e, orî în primejdie de mórte.

— BASMA (litt. impression, empreinte; cf. stambă „tipar și stofă“), indienne (toile); bulg. rut. serb. *basma*, mcr. *basma* „materie de rochi sau de anterie“.

Basmauă, ca și cele-lalte numiri de brobóde (§ 100), sînt o importatiune a negoțului oriental.

basmagiũ m. 1. fabricant sau vîndător de *basmale*;

2. cel ce le colorază, sinonim cu „boiangiũ“.

Doc. III, 62 (d. 1788): orî *basmagiũ*, orî rufet de altă bréslă.

— BASMAȘY, imprimeur sur indiennes, marchand d'indiennes; serb. *basmanġiia*, ngr. $\mu\pi\alpha\sigma\mu\alpha\nu\tau\zeta\eta\varsigma$.

***basmalitic** a. înflorat (vorbînd de stofe).

TARIF 1792: pânză albă i *basmalitică* ot Tocat.

Formatiune ibridă neo-grécă (§ 23).

băsmăluță f. *basma* mică, de îmbrobodit capul său de înfășurat gâtul.

Sev. 62: *Băsmăluța* ta cea nouă Am visat'o ruptă 'n doué...

batalamă f. 1. înscris de plata unei datorii.

ISP. P. și Gh. 115: n'ai *batalama* la mână.

2. fig. în locutiunea „a face capul *batalama*“, a zăpăci pe cine-va (cf. a face capul calendar).

3. se dice ironic de o diplomă sau de un certificat.

Var: **patalama** (Rudow s. v.).

— **BATALAMA** (ar.), annulation d'un acte; bulg. *batalama* „adeverință de plată“. V. Partea II: *batalisesc*.

Termin comercial, ađi cu aplicațiune mai mult ironică, ca și alții de acéastă categorie.

bazea f. un fel de tulpan (Costinescu).

REV. II, 340 (f. de z. 1669): un capot de *bazea* cu vapeluri; 334 (f. de z. 1821): două anterie *bazea*.

— **BAZÈ**, basin (d. fr.). Vorba lipsesce aiurea.

bechër m. 1. neînsurat, flăcâu, sinonim cu „holteit“.

CARAG. 215: scrisorică de amor către *becherul* meu. TEOD. 651: Cinci-đeci de *becheri*, Feciori de boieri...

2. fig. cal de poștă stricat (Costinescu), cal ce cade de oboselă (Polysu).

— **BEKIAR** (pers. *bikiar* „oisif“), célibataire, vagabond, vaurien (litt. sans occupation, d. bi „sans“ și *kiar* „travail“: cf. rus. *burlak* „muncitor cu diua, bădăran, om rău“); alb. serb. bečar „flăcâu“: bulg. *bekiar* și *bekiarin*; ung. *betyár* „slugă fără stăpân“, mer. *bicher* (*bicheretă* „celibat“), ngr. *μπεκάρης*, célibataire.

Vorba e specială Munteniei și corespunde în primul sens moldovenescului „burlac“. Ea a pătruns (sub forma *bicher*) și în părțile limitrofe ale Ardélului (Hodoș I, 176: Tu ești mândră, prefăcută, Toți *bicherii* te sărută).

beciū n. 1. suterană, în special încăpere boltită sub palatul domnesc ce slujia de închisóre.

N. Cost. 19: pre Lupul Sulgerul l'au închis în *beciul* de sub casa cea mică... 34: *beciurile* și Divanul cel mare erau pline tot de ómeni, pe cari îi pedesia în tóte chipurile... NEG. 280: de desubtul bisericeii și a vistieriei era un *beciū* de închidea tálhari. KOG. 209: au închis pre toți boierii, pe alții la pãrcane, pe alții la vartă, pe alții prin *beciuri*. OD. I, 81: Domnul cu Stoica se coborîră în *beciurile* boltite ale palatului.

2. cămară sau pivniță boltită; la casele țărănesci, gârliciul *beciului* se deschide în fața casei.

GHICA, 494: cămări, *beciuri* și pivniță pe dedesubt. GANE III, 32: averea lui o are mistuită în *beciul* casei. STĂNC. 338: o asvîrliră ntr'un *beciū* umed și plin de mucigaie. AL. 91: Grecu 'n *beciuri* s'ascunde... 145: Turcii iute 'l cuprindea și ntr'un *beciū* îl închidea.

Proverbul: „nici tu *beciū* nici eū pe casă“, nici tu prea jos nici eū prea sus (Zanne III, 22).

Vorba pare a fi veche (§ 9). Turcesce *BEÇ* însemneză numai „Viena“ și acest nume figuréză nu numai la cronicari (N. Cost. II, 25: Turcii au ocolit cetatea *Beciul*, căreia îi đic Viena), ci și în baladele dobrogene.

(Bur. 146: Tocma 'n tîrg la *Beciă*). Români ardeleni au împrumutat numele de la Unguri.

***becer** m. slujbașul Curții care purta grija beciului domnesc și a cărui funcțiune aparținea în vechime Stolnicului celui mare (Fot. III, 288, 308).

GHEORG. 302: *becerul*, pivnicerul... COND. 1776, p. 6: una mie lei ce sînt rînduiți să se dea *becerului* pentru cuhnia gospod. NEGR. I, 287: a trimite la ocnă pe 6 *beceri*...

***becerie** f. încăpere boltită suterană, servind de bucătărie (la Curtea domnească).

Od. I, 126: mai în laturile caselor domnesci erau *beceriile* saū cuinile și cuptorele pităriei.

beiū m. I (sensuri arhaice) 1. titlu dat de Turci guvernatorului unei provincii saū al unui oraș (avînd rolul unui Pașă cu un singur tuiū).

M. Cost. 28: *Beiu* de Tighinea ou ôste turcescă și tătărăscă... AMIR. 139: aveau Tătarii un *beiū* pus de Impăratul... CĂPIT. 228: mulți *bei* și mai marii oștilor turcesci. BALC. 76: au risipit oștirea *beiului* din Cetatea-Albă; 113: și alți mai mulți pași și *bei*.

2. în special, titlu dat de Turci Domnilor din Muntenia și din Moldova.

Diox. 196: mergi la Valachia de taie capul *beiului* de acolo [Hangerliū] și-l ado spre a-l vedea prea puternicul nostru Impărat, că este nevrednic a fi *beiū*... UR. III, 141 (d. 1792): cînd va fi trebuință a se cere cherește, se va da de scire *beilor*, cîtă sumă trebuiese.

3. titlu onorific inferior lui Pașă (care nu putea fi purtat de cît de Turci): Osman-Bey; de aci formula turco-greacă **bei-mu**, obicinuită în epoca fanariotă.

AL. T. 100: mă întrebî, *bei-mu*, dacā am drepturi la pensie? 1228: mă simt forțe cinsut, *bei-mu*... FIL. 122: ferescă Dumneșeu, *bei-mu*!... gata la poruncă, *bei-mu*!

II (sensuri moderne) 1. Domn român saū Vodă, în cîntecre populare.

TEOD. 480: Turcesce-te, Iancule! Turcesce-te, *beiule*, *Beiule*, Creștinule! Lasă-ți legea romānescă și dă-te 'n legea turcescă!

2. Domn, în genere (luat mai mult ironic).

CR. I, 225: dormia cāt un *beiū* pānă ce sfinția sōrele.

3. partea arșicului cînd stă ridicat pe muehe cu partea scobită în sus (litt. Domn, parte numită în Moldova „Impărat“), în opozițiune cu siciū: „jocul în beiū bun“ este o varietate a jocului în arșice.

ISP. Juc. 73: la cine cade arșicul *beiū*, ia domnia...

4. (și **beg**) nuca cea mare, în jocul de nucī.

GLOS. 64: la jocul de nucī se chēmă *beg* nuca alēsă ca cea mai grea spre a arunca cu ea în celelalte nucī puse în joc.

— BEY (beg), prince, seigneur, monsieur; chef d'un district; titre des capitaines de vaisseaux, des ambassadeurs européens, des princes de Moldavie, de Valachie

et de l'île de Samos; la partie supérieure de l'aşyk ou osselet Barb. Cf. prov. turc. „arşicul lui a cădut beii (aşygy bey oturdu)“, adică a avut noroc; alb. bulg. sêrb. beg (beii), ngr. πέρας. V. Partea II: beglerbeii.

***beicache** m. coconaş (titlu onorific în epoca fanariotă).

AL. T. 99: scii, *beicache*, cu ce l'am doftorit?

Formaţiune analogă lui „agache“.

beilic n.l. (sensuri arhaice) 1. palat pentru găzduirea înalţilor dignitari ai Porţii, veniţi cu ordine către Domnie: Beilicul din Bucuresci şi cel din Iaşi.

KOG. 209: casele cele de *beilic* unde era ciauşul în gazdă. BELD. 340: Alţii a lovi *beilicul* în cât pot se sirguesc. DION. 196: sosind capigiul la Bucuresci, au mers la hanul *beilicului* după obicei. REV. I, 53 (d. 1796): 1600 lei cheltuiala *beilicului*. DRĂGH. I, 91: uşerii său portării care purta grija *beilicului*, conacu turcesc, şi străjuia porţile Curţii gospod; II, 43: acest capegiu au tras la *beilic*, unde se făcea obicinuît toate conacele Turcilor... GHICA, IV: *beilicul* după malul stâng al Dîmboviţei de la Jicniţa şi *beilicul* de lângă St. Vineri.

2. stradă în Bucuresci şi Iaşi, unde se afla beilicul: cea din Bucuresci se numia înainte „Podul-beilicului“, iar aţi Calea Şerban-Vodă.

AL. (Negr. I, XX): *beilicul* din Iaşi formă un soi de ghetto...

3. ridicare obligatorie a unui număr de oi pentru Constantinopole, prin strîngerea oieritului (Sulzer III, 382, 408) V. Partea II: beilicciu.

UR. IX, 122: luatul oilor de *beilic* nu este mai puţin greutate şi sarcină peste cele-lalte greutăţi...; XIV, 246: oile numite de *beilic*, pe care măcelarii turci le luau din ţară pentru Constantinopole.

4. până aţi, mai ales în Dobrogea, dijma pe oi.

BUR. 125: *Beilicul* (de oi) să le cei, Din dece oi una să iei...
TEOD. 678: Zaharele că strîngea, *Beilicuri* că punea.

II (sensuri moderne) 1. rechiziţiune vexatorie, corvadă (în folosul Turcilor).

NEC. 418: au cuprins aceste havalele câteva sute de pungi de bani şi nimică *beilicuri* în ţară nu s'au făcut, ce tot cu bani au plătit... BELD. 489: birul a fost adaogit, *beilicurile* înmulţite... DRĂGH. II, 18: în 1742 s'au aruncat însemnătoare *beilicuri* pe ţară din partea Turcilor, cerându-se câte 800 salahori sau muncitori fără plată şi 150 care. AL. Pr. 578: poporul supus la *beilicuri*, supus la biruri...

2. în special, corvadă în folosul Domnului.

JIP. 140: tot în clacă, în podveţi, în *beilicuri*, în toate belelele, în boierescuri! DELAVR. 191: scăpai de *beilic*, de arnăuţi şi de muscali.

3. muncă gratuită a sătenilor.

DELAVR. 227: vite de *beilic*.

4. fig. lucru gratuit şi fără folos: „a lucra de *beilic*“, a face un lucru fără tragere de inimă.

— BEYLIK (beglik), dignităte de bey, principauté, gouvernement, fisc ou trésor public; dîme sur les animaux:

serb. begluk „corvée“ și beiluk „fisc“ (și „salon“), bulg. beglik „dijmă de oi“ și beilik „adunarea consiliului“.

Vorbă caracteristică, va rămânea în limbă ca o reminiscență a unei epoci de tristă memorie. Ea e sinonimă cu „angara“ (= mgr. ἀγγαρσία), o altă expresiune a despotismului din trecut ce a lăsat un ecou în poezia populară și în graiul săténului.

beizadea m. 1. la Turci, fiul Sultanului.

BELD. 446: la 24 Iulie s'a născut o *beizade* anume Sultan Mehmet.

2. la Români, fiu de Domn, prinț.

AX. 163: au tăiat pe toate *beizadelele* înaintea ochilor lui Băsărab-Vodă. NEC. 230: Constantin Cantemir avea doi feciori *beizadele*, pre Antiohie și pre Dimitrașco; 413: trimis'a-ū Grigorie-Vodă atuncea la Tarigrad, de și-a-ū adus Dómna și *beizadelele*. GHICA, 294: Domniū greci 'și recrutaū în casele lor ginerii și nurorile pentru domnițe și *beizadele*. VULP. 28: Nu-i în țépă Corbea, Ce e coconul *beizadea*.

3. adă, vorba se ia mai mult în sens ironic.

AL. T. 1228: ce se potrivește, *beizade*? 1229: un *beizade* să se hotărască la plugărie... FIL. 93: nu este așa că sémănă coconașu cu o *beizadea*? GANE III, 177 [despre un puil de urs]: mai am un mușteriu în birlog... cinstita față a unei *beizadele*. DELAVR. 39: câtă-i curtea hanului de mare, ca pe o *beizadea*, n'o să-l mai încapă locul.

Var.: **beizadea**, **bezdadea**, **bezede** și **bizdadea**.

GREC. 25: acesta înțelegând Ștefan *beizadea*. REV. II, 330 (despre mórtea lui Hangerliū): Cum cu foc te jelesc ele Cu bieteale *bēzadele*... KOG. 199: Dómna și *bezedelele* nu sciaū că erau duși la Tarigrad. MARIAN I, 19: Moșule, dar cine s'o ia? Feciorul lui *bezede*. JIP. 101: trăiască domnițele și *bizdadelile*!

— BEYZADÈ, fils de bey; serb. begzada, ngr. μπειζαδής.

beizadesc (bezadesc) a. domnesc, în baladele bucovinene.

MARIAN I, 30: la Curți mari, Curți românesce, La Curțile *bezadesci*.

belea f. 1. nenorocire, nevoie mare.

NEC. 307: să nu faci [Turciū balgiū] vr'o *belea* țării și țirgului. BELD. 395: Cea mai mică împotrivire de arătaī, dai în *belea*. AL. T. 233: apoi de, nu-s pécate aiste? nu-s *belele* pe capul omului? 407: l'o lovi un giunghiū și mi-o fi mai mare *beléua*; 693: ce nu te lepeși de *beléua* cea de vornicie? CARANF. 4: Că norocul când a vrè, Scóte om de la *belè*... MARIAN I, 187: Incepe a te ruga, C'o să dai peste *belea*... BUR. 239: Pentru tine trag *belele*, Trag *belele* și necaz...

Vorba figuréză într'o sumă de proverbe.

PANN, 134: capul să trăiască, că *belelele* curg; I, 146: curg *belelele*, rabdă în piele; II, 27: cine face tot la rele, el nu scapă de *belele*. CR. I, 37: tot un boū și o *belea* (despre o căsătorie în care unul din soți e mai harnic de cât celălalt). GLOS. 65: *belelele* nu cad pe pietre (omul e făcut să sufere).

2. „popă-belea“, nenorocire împelițată (cf. satara-belea).

AL. T. 834: bre!.. aista-i Néga... *popa-belea*!

3. năpaste, încurcătură neașteptată (cf. urdu-belea).

PANN, 115: eū fac, eū trag, p'altu în *belea* nu bag. AL. T. 1154:

na! c'acu mi-am găsit *beléua*! Cr. I, 9: numai să nu ne bagî și pe noi în *belea*. CARAG. 65: mi-am găsit *beléua* cu Chiriac. Sev. 274. Vinde-ți, maică, ce-î avea, și mă scóte din *belea*!

4. sarcină, mare supărare.

TEOD 345: Și de biruri te plătesc, De *belele* te scutesc.

5. greutate anevoie de suferit (vorbind de ființe).
GLOS. 65: nu mă pot scăpa de *beléua* asta de om. Prov.: față mare, *belea* mare. R.-COD. 152: Nici cumnata nu prea vrea, Să-î duc în casă *belea*. BOGD. POV. 162: biata Sevasta 'și încurcase viața cu *beléua* asta. ISP. 298: era bun bucuros că-î ia *beléua* (oița) din bătătura.

— BELA (ar.), malheur, calamité, misère, peine, difficulté, embarras; alb. bulg. belia, serb. belai, mer. bilée, ngr. $\mu\pi\epsilon\lambda\acute{\alpha}\zeta$. Forma „belea“, în loc de *belă*, e o inducțiune de la pl. „belèle“.

Vorba denotă o nenorocire de ordine mai mult materială, o nenorocire ce cauzază nu atât suferință cât mai ales greutăți și încurcături (§ 107).

belaliū a. 1. care aduce nenorocire, funest.

CAL. 1885, p. 45: paserile sînt *belaliū*, nevoie mare. КИК. III, 163: să nu primesci rățoi, că sînt *belaliū*.

2. nenorocit, primejdios.

TELEOR, 334: n'am pomenit așa iarnă grea și *belalie*...

— BELALY, dangereux, malheureux; bulg. belialia.

belèg m. cremene de pușcă (§ 68).

Doc. IV, 196 (d. 1793): o pușcă cu *belegi* curat de argint.

— BILEG, pierre à aiguiser; bulg. serb. bilegiia.

belezic n. capac de piele pe tocul pistolelor.

REV. II, 398 (d. 1821): o pușcă arnăuțescă cu *belezicurile* de argint. AL. 81: o șisănea lucrată în argint și cu *belezicurile* tot de argint.

— BELEZYK, bracelet, gros anneau, plaque ronde; bulg. bilezik, serb. belezuk.

Vorba face parte dintr'o categorie numerosă de termeni turcești relativî la armele de foc (§ 68).

belghir m. cal buestraș (litt. cal de samar), într'un cântec din Prahova.

VULP. 235: Din pistóle slobođind și *belghiru* tot jucând.

— BELGIR, BEGIR (pers. bargir „porte-fardeaux“), rosse, cheval hongre; ngr. $\mu\pi\epsilon\gamma\acute{\iota}\rho\iota$ (cf. Bol. I, 291: Ea combate pe *beghir*...).

bènghiū n. (și *sbenghiū*) 1. bucățică de taftă négră ce femeile 'și puneau pe față, ca s'arate mai albe (sinonim cu „mursă“).

NEGR. II, 252: ian să-î gătesc *benghiurile* și să-î pun oglinda la sóre... AL. T. 422: am pus păpușii *benghiuri* ca la mătușica; 988: obrazul dres cu roș și împestrițat cu *benghiuri*. FIL. 64: plasturele cele negre cu care femeile 'și făceau murse său *benghiuri* falșe. ГИКА, 66: își punea murse și *sbenghiuri*.

2. fig. pată sau semn negru.

AL. P. II, 88: Și gurița-i cu *benghiu* negru ca un gândăcel pe o flóre. ID. T. 398: glodu-ți lipesc *benghiuri* pe nas. BOGD. Pov. 166: săriaă stropii prin pod și pe pereți, de se făcu totă casa numai *benghiuri*.

3. (și sub forma **benchiu**) pată neagră făcută în fruntea copiilor mici cu cernelă ori cu funingine, ca să nu fie deochiați de cei ce i-ar vedea.

CR. II, 35: o lécă ce nu-i venia mamei la socotélă căutătura mea, pregătia cu degetul îmbălat puțină tină din colbul adunat pe opsasul încălțării ori mai în grabă lua funingina de la gura sobei... și 'mi făcea apoi câte un *benchiu* boghet, în frunte, ca să nu-și prăpădescă odorul. ȘEP. I, 15: se dióche copiii frumoși, cărora mamele le fac *benchiu* în frunte; III, 121: spre a nu se deochia un copil, se ia pămînt de sub talpa măsei și-i se face *sbenghiu* în frunte cu această tină sau cu scrobélă albastră.

4. o varietate a jocului în arșice (cf. însă, „sbeguesc“).

ISP. Juc. 84: jocul în *sbenghiu*.

— BENK (litt. tâche), mouches de diverses couleurs; bulg. benka „neg negru“; mer. benchiu și benghiu.

Despre datina femeilor de a-și dregé fața (§ 83).

berechet n. 1. noroc, prosperitate.

CR. II, 161: se miraă țăraniî ce *berechet* i-a găsit.

2. belșug, spor, număr mare.

DION. 166: era îndestulare rodurilor pămîntului... era și pecele *berechet*. CRĂS. IV, 181: înainte era *berechet* la tóte, dar acum ce e? ORĂS. 20: casa boierescă gema de *berecheturi*... MARION, 24: intrase în pivniță, dase de *berechet* și nu mai vrea să iasă; 143: are bani *berechet* și pe d'asupra o vie.

3. (fig. și ironic) om nu glumă, pómă sau sculă.

CR. I, 162: sciú că ești *berechet* bun.

4. (ca adj.) spornic, numeros.

S. NĂD. 47: așteptaă mușterii mai *berecheți*.

— BEREKET (ar. bénédiction de Dieu), prospérité, bonheur, abondance, richesse; fertilité; bulg. bereket, serb. beričet, alb. berekiet „seceriș îmbelșugat, bucate“, mer. birikiete „belșugul câmpului“, ngr. περισσεύει, abundanță. Berechetul e o fericire de ordine materială, constând mai ales în abundența productelor solului. Sensul figurat e propriu limbei române (cf. „grădină“ de om).

besacteă f. (și besecte) lădiță frumos lucrată.

AL. T. 411: o măsuță cu o *besacte* deschisă; 1144: scóte un fes de catife din *besecte*... 1394: ad'aici *besactéua* cea nouă. XEN. 10: a uitat o broșă într'o *besectea*.

Var. (archaică): **bestahtea**.

REV. II, 334 (f. de z. 1821): *bestahtea* femeiască nouă morico.

— BEŠTAHTA (pers. piš-tahta „table de devant“), table à écrire, secrétaire, meuble à serrer de l'argent (d. piș „înainte“ și tahte „tablă“); ngr. περισσεύει, bancă. Din

forma primitivă „bestahta“ derivă formele reduse: besactè și besectè.

***beșlic** m. monetă turcască de 5 parale (circulă mai ales în Muntenia); Grecii și Moldovenii numiau această monetă „pendar“ (Wolff, 135).

GHICA, 506: să-î bată la tarapana cu tură de mahmudele și *beșlici*. TEOD. 130: Și nisce *beșlici*, Tot cu câte cincî...

— BESLIK, monnaie turque de 5 piastres, le quart d'un meğidiye (d. beș „cinq“); bulg. beșlik, sərb. beșluk.

***beșlii** pl. I (în literatura istorică) 1. cavalerie ușoră la Turci (Cant. Ist. ot. 497).

COND. 1693, p. 83: 2026 tal. s'au dat la *beșlii* ot Giurgov. CĂP. 181: Mircea Vodă învățase *beșlii* și Turcii care avea cu dinsel să fie gata a face năvală să taie pre boiarî și pre călugări; p. 320: eși Mihnea-Vodă și dise *beșliilor* turcesce... AX. 142: dacă au pornit la Impărăție Hanul și Pașa, au trimis și aici în țară Agî și *beșlii* și siimeni hănesci; p. 151: atunci s'au apropiat și Capigilar-chihaie a Pașei și Mehmet Aga a Hanului cu *beșlii* și cu seimenii. DION. 185: Pasvandoglu au strîns căți-va *beșlii* pentru pază, dându-le lefi bune.

2. corp de călărași moldoveni (compus din Turci său din Tătari) cari făceau serviciul de curieri la Constantinopole și la Crimeia, și steteau sub priveghierea marelui Postelnic.

CANT. Mold. 78: Postelnicus magnus praeest etiam cursoribus Constantinopolitanis et Crimensibus militibus, vulgo *Beszli* dictis; SULZER III. 169: trimișii călări se numiau în Muntenia călărași și în Moldova *beșlii*.

3. ceta de călărimă alésă, înființată de Mihai-Vitezul, care a constituit un corp de Delii și altul de *Beșlii* constând din câte 200 călăreți fruntași (Bălc. 622).

4. acei Tătari său Turci pe cari îi țineau Domniî spre a opri oștile turcesci de la jafuri și asupririi nedrepte și spre a pedepsi pe Turci când comiteau vr'o faptă necuviinciosă (Cant. Mold. 89).

KOC. 237: Stăvărachi au pus de au încuiat porțile, orânduind și toți simenii și arnăuții, aducend și toți *beșlii*, puindu-î pe toți la pörtă ca să o ție. ARCH. ROM. I, 167 (d. 1753): să trimitem *beșlii* să ridice pe acei Turci ieniceri ce se vor afla în județul acela. Doc. IV, 241 (d. 1793): acel zabıt [din Oltenița] este orînduit să păzescă acea margine de *beșlii* și de faptele lor netrebnice.

5. slujitori în genere, fie turci său creștini.

POP. 165: Grigorie Ghica Vodă trimițend omeni de ai lui *beșlii* lipcani, cu fermanul l'au luat din Turcia [pe Dumitrașcu Hatmanu]. COND. 1776, p. 11: de la 11 *beșlii* câte 1 pol leu unul. Doc. IV, 268 (d. 1794): la fie-care menzilhanea să fie orînduit de la Domnie câte un *beșliu*, ca să nu pötă lua cai drumeți.

6. după Zaveră, ostași turci lăsați în Valachia și în Moldova pentru menținerea ordinei și anume: de fie-

care plasă câte un bešliu cu 10 neferi, în orașele principale câte un bešli-aga cu 50 de neferi, iar în Bucuresci și în Iași câte un baș-bešliaga.

FOR. III, 313: 4500 lei lăfa *bešlii* ce sînt în fie-care județ câte unul priveghind asupra Turcilor ce vin în țară pentru comerț.

II (în poesia populară) 1. în baladele muntene, cu sensul primitiv.

TEOD. 606: Trei *bešlii* și trei delii, Ce țin raiaua în Dii.

2. (ca sing. **bešliu**) jăfuitor, hoțoman (în cântecele dobrogene), după purtarea prădătoare a bešliilor din țară saū din cetățile de pe lângă Dunăre.

BUR. 128: Sturze, sturzule, Haramgiule, Tu *bešliule*...

Var. (grecizată): **vesli**.

BĂLC. 676: două căpităni de *veslii*, ce erau Turci saū Tatarii sub Vesli-Agasi.

— **BESLI**, garde de corps à cheval du grand vizir Ham.; cf. Ricaut, 470: Les *Besti* sont les serviteurs ou valets des beglerbeys et des bachas... Les *Bestis* sont des valets de pieds qui, parce qu'ils sont dispos et qu'ils courent bien, deviennent souvent janissaires; serb. bešliia „un fel de soldat turc“, ung. beslia. Forma primitivă a vorbei e *bašli* (cum figurază la Bauer, 342: gages des *baschlis* ou gens destinés à pourvoir à la sureté des marchés et des frontières vers la Turquie), avënd sensul de soldați de frunte (d. bașly „notable, distingué“): cf. Kog. Hist. de la Dacie, 42: *Bešli*... cavaliers d'élite; și Bălc. 594: *Bešlii* erau 200 călăreți fruntași. Altminterea, forma turcescă vulgară saū dialectală a lui *baș* e *beș* (Vámbéry, *Türkenvolk*, p. 616), de unde bešli „principal, important“, sensul primitiv al acestui corp de ostași.

De la călărași de frunte, *bešlii* ajunseră în cele din urmă simpli agenți polițienesci, cari comiteau abuzuri de tot felul.

beșlegă m. 1. odinióră, căpitan de bešlii.

N. Cost. 111: un Turc ce aū fost *beșlegă* la Dumitrașcu-Vodă. ZIL. 297: Cara-Mustafa care mai înainte vreme aū stătuț și *beșlegă* pe la județe aici în țară. Kog. 217: seriind și la *beșlegă* să mērgă prin tóte tirgurile. Doc. IV, 520 (d. 1795): 500 lei *beșlega* de Iași lēfa sa și a neferilor sei. BELD. 413: *beșlegii* pe la ținuturi, vai mie, ce nu lucrau! AL. T. 1076: opt oca de tutun! ce dracu! un *beșlegă* nu trage ciubuc așa de mult. TEOD. 606: Să facă cum o putea, Să mērgă la *beșlega*... 636: Șai-deci de Turci gălățeni, Adunați de *beșlega*, Beșlega din Orava.

2. se dice ironic de un om bătrân și nevoiaș (singura accepțiune populară astăzi), sinonim cu „babalnic“ și cu „baccea“, cest din urmă de origină obscură.

Var. (literară) : **bešli-aga.**

CANT. Mold. 89: *besliagasi* qui duos capitaneos besliorum sub se habet. DION. 173: Domnul Mavroghene aŭ pus óste strâji pe marginea țării, Turci bešlii cu căpetenii *bešli-agale* și odabași. GHICA, 118: Kehaia-bey orînduise în orașele principale câte un *bešli-aga* cu cinci-deci de neferi.

— **BEȘLI AGASY**, chef de besli (lipsește în dicționare). Vorba *Beșlégă* e forma româniată din „bešli-aga“ cu strămutarea accentului (cf. agă) și cu sensul generalizat: acești căpitani de bešlii fiind obicinuit ómenii în vîrstă înaintată (cf. lat. *veteranus* în raport cu „bêtrân“).

***beșlegărit** n. dare impusă pentru întreținerea beșlegilor în țară.

BEŁD. 413: la îndoite prețuri *beșlegăritul* urca... DRĂGH. II, 181: să lipsescă beșlegii și *beșlegăritul* cu toată înrîurirea turcescă din amîndouă țările.

Formațiune ca și alte numiri de impositae (§ 23).

beșlegesce adv. ca un beșlégă.

TEOD. 612: Alții 'mi cîntă turcesce și bešlii *beșlegesce*...

***beșlegie** f. starea de beșlégă (cf. agie).

UR. III, 233 (d. 1822): baș-beșlégă să se afle un an în slujba *beșlegiei* și la împlinirea anului, schimbându-se, să se alégă altul.

bèzmen n. 1. darea saŭ venitul locului ce plătiaŭ la domnie cîrcimele aședate pe moșiile domnesci, boieresci saŭ mînăstiresci.

N. COST. 51: camăna și *bezmènul* cu cepărie ce aŭ fost dând cîrșmele din toată țara. COND. 1761, p. 69: *bezmènul* de dughiană de frunte ce s'a afla la iarmaroc ot Tîrgușor ot ținutul Iași.

2. birul de cêră și de săpun ce se strîngea de către camărașul de luminii pentru luminatul Curtiții.

CANT. Mold. 86: tributum cerae et sebi quod *bezmen* vocatur.

3. astăđi, vorba are (în Moldova) înțelesul de „embatic“, plată anuală pentru locul casei către proprietari: bezmenul se da în bani saŭ (pentru că proprietarii locurilor erau mai adesea mînăstirile), el se da și în mînări saŭ în tot atâtea ocale de cêră ori de untdelemn.

COND. CALIMAH, § 514: cîștiul pe an saŭ *bezmènul* trebuie să se plătescă la terminul tocmelii.

— **BESMEN**, **BASMAN** (batman), sorte de mesure, de poid; rus. rut. bezmenŭ „cîntar“, pol. bezmian.

Vorba se trage de la Tătari, cari o împrumutară Rușilor și de aceea se întroduse în Mold. în sec. XVII.

bezmènar m. cel ce strîngea bezmenul.

COND. CALIMAH, § 514: *bezmènarul* nu are drept să cêră, ca să-i se ierte o parte din bezmèn.

bidiviŭ m. 1. cal arăpese, mic și sprinten la fugă. MOXA, p. 388: aduseră lui Mihail un *bidiviŭ* prea bun, dar de

la Misir, și nu se afla nime să-l pôtă încăleca. OD. I, 146: încălecă pe măruntelu-i *bidiviū*. FIL. 330: cât de bine fi șede călare pe *bidiviū*l seū cel roib și pintenog. DELAVR. 36: i-ar da calesei cu telegari, poștalione cu opt cai *bidivi*.

2. în graiul țaranului, cal frumos și sprinten.

ISP. 164: încălecă și sbură cu *bidiviū*l seū. STÂNC. 143: alese un *bidiviū* dintr'ai hoților și plecă. AL. 106: El că 'și are un *bidiviū* Cu sînge de argint viu... TEOD. 53: Merge tînerul călare P'un cal vinet *bidiviū*.

Var.: **bidibiū**, **bididiū** și **ghidigiū**.

ISP. 152: el nu se putea veseli de cât cu *bidibiū*l seū. BUR. 151: Pentru un pui de *bididiū*, Ce a fost prins de prin pustiū. LUPAȘCU, Medic. babelor, 26: Că eū ție ți-oiū dărui doi *ghidigiū* negri.

— BEDEVI (ar. nomade), cheval de race arabe (d. bedu „désert“); bulg. bedoviia, serb. bedeviia „iapă arăpescă“; pol. bedewia „cal de cursă“. Din aceeași vorbă arabă fr. bédouin, it. beduino: de aci și neologismul rom. *beduin*, formă exclusiv literară (Emin. 89: Prin deșert străbat sêlbatic marī familīi beduine).

Deși Moldova era odinioră vestită pentru caii ei, limba română posedă o bogată nomenclatură hipică de origină orientală (cf. § 93).

bididel a. sprinten ca un *bidiviū*.

ȘEP. I, 183: Vine Ghiță tinerel, P'un cal murg și *bididel*.

bimbașă m. 1. colonel turec, căpetenie peste o mie.

ZIL. 63: doi *bimbași* ce erau acolo [la Rîmnic] pentru pază...

HRIST. (1818): Vedeai gogeamite Pași Și atâția mari *bimbași*... BELD. 404: *Bimbașă* Mehmet Bosniacul, el la toți poruncitor.

2. în special, titlul Căminarului Sava, *bimbașa* al Curtii domnesci, cunoscut sub numele de „*Bimbașa Sava*“, căpitanul Arnăuților în vremea Zaveriei, care se făcuse faimos prin luxul, vitejia și dărnicia lui; el muri tăiat de Turci în Bucuresci (Ar. 65 urm.).

AL. T. 181: am să-mi durez o pereche de poturi arnăuțesci, să par că's *Bimbașa Sava*.

3. proverbial, pentru un personaj falnic și avut.

ORAȘ. II, 88: Opt pietrari cu cêfa rasă Staū ca *bimbașii* la masă.

Var. (literare): **biinbașă** și **binbașă**.

DION. 180: un arnăut anume Mavrodin *binbașă* pe care îl făcuse Nemții maior. ZIL. 40: un *binbașă* cu o mie de ostași împărătesci se afla cu ordia sa aprôpe de Calafat.

Vorba a pētruns în prosa și în poesia populară cu accentul original și cu cel analogic: *bimbașă* și *binbașă*.

STÂNC. 235: îmbogățindu-se băiatul pescarului și piticului taman ca *bimbașalele*, se duse vestea de averea lor: 286: își durară nisece case să trăiască ca *bimbașalele*. TEOD. 486: Căpitanī, biulucbași, *bimbași* sumă.

— BÎMBAȘY (biinbașy), colonel d. biin „mille“ (litt.

chef de mille (soldats); bulg. bimbașiia, serb. binbașa, ngr. *μπιμπασις*. Despre gradele militare (§ 68).

bină f. 1. Lemnăria unei clădirii, sin. cu „cherestea“.

DION. 175: pe această apă merge la cetate lemne de foc și cherestea saū *binale*. BELD. 399: unde nefind *binale* era mai de suferit.

2. clădire în genere, casă luată în întreprindere.

AR. 15 (d. 1821): două sute lei *binaua* morii. UR. IX, 461 (d. 1825): acareturile, *binalele* și alte lucruri ce se vor afla pe aceste moșii mănăstirești. AL. T. 288: o *бина* cu patru odăi. CARAG. 62: schelele merg până în capătul *binalei*. STÂNC. B. și Sn. 21: o țigancă lucra la o *бина*, căra var cu găleța.

3. fig. temeiu: „a pune bina pe cineva“, a-i se increde, a se bizui pe dînsul.

— BINA (ar.), bâtisse, construction, édifice; alb. bulg. serb. bina, mer. bina „clădire mare“. V. acaret.

binagiū m. constructor de binale.

CARAG. 77: meșterul Dinică *binagiul* mi-a făcut'o...

Formațiune analogică (§ 23).

bindisesc v. a-î pēsa cuiva, sinonim cu „sinchisesc“. Vorba circulă numai în Moldova.

CR. II, 40: lua mama nănașa din cōrdă și iar ne jnăpăia, dar noi parcă *bindisiam* de asta?

— BENDE, soin, souci. Verbul românesc presupune o formă intermediară bulgărească saū neo-greacă.

binîș n. (în Moldova **benîș**) 1. manta boierescă cu saū fără mâneci, purtată de bărbați și de femei.

GHEORG. 301: apoi Vel-Vist. îmbracă pe toți omenii acei împărătesci, pe unii cu blane... și pe alții cu *benîșuri* cu postav. UR. XVI, 275 (f. de z. 1791): un *benîș* de groditură cu cacomi. Rev. II, 333 (f. de z. 1821): un *binîș* postav neftiū. BELD. 429: galben la față, pe gînduri, cu *benîșul* strîns la piept. NEGR. I, 130: largile mânici a *benîșului*... FIL. 26: îmbrăcat cu *binîș* de postav albastru închis. Op. I, 77: auritul vîl de betelă răsfirat pe un *binîș* de suvaiū alb. GHICA, 501: boierii purtau d'asupra scurteiceii giubea de postav saū, la sērători, *binîș*. ZANNE II, 24 (prov.): cinci inși p'un *binîș*.

2. haină purtată de haiduci (și de nevestele lor) iar până în timpul din urmă de lăutari.

AL. T. 80: acum mi se muceșese cobza sub *benîș*. AL. 130: Iară sora lui Ghemiș, Punea salbă și *benîș*.

— *Binîș* (*benîș*, litt. promenade à cheval), grand manteau que portaient autrefois les cavaliers (aux cérémonies officielles); alb. bulg. *binîș* (și *benîș*); serb. *binîș* „mantie de purpură“; ngr. *μπινίσι* (și *μπενίσι*), habit de dessus.

Binîșul era o haină de paradă ce se purta mai ales pe la alaiuri și cavalcade, vorba avēnd primitiv sensul de „călărie“. V. Partea II: *binîș* și *binîș-alaiū*.

benișel n. (mai des **benișel**) biniș femeesc mai scurt.
 CONV. IX, 277 (f. de z. 1801): un *benișel* cu atlas de samur.
 NEGR. I, 145: un *benișel* de felendreș albastru. DRĂGH. 155: untabar ce se chema *benișel* roș aprins fără mâneci cu bucheturi de aur.

binișliu m. cel ce purta biniș: boier, curtén.

FIL. 346: Dómna cu boierii cei mari și cu *binișliu* sei. ORĂȘ. 22: Sirmana vreme veche, când dragă o să mai vii . . . la bieții *binișliu*?

— BINIȘLY (*benișly*), qui porte un *biniș*.

binigiu m. giambaș care încalecă cai neînvințați și cu nărav (Costinescu).

— BINIĞY, écuyer, bon chevalier; serb. binegüa, ngr. $\mu\pi\nu\tau\zeta\eta\varsigma$.

birlic n. 1. as (la cărțile de joc).

FIL. 146: dă-mi un *birlic*. dă-mi un dece ochi, dă-mi un popă. MARION, 146: o singură datătură de cărți și un singur *birlic* care nu eșice.

2. spetéză mijlocie la zmei.

ISP. Juc. 64: mai trebuie zmeului un cap și un *birlic*.

— BIRLIK, unité, union (d. bir „unu“). Turcii dic asului „bey“ ori „yek“, terminii carii figuréză și în jocul cu arșice.

birlicel m. birlic mic (la zmeii copiilor).

ISP. Juc. 9: între ațe se bagă un *birlicel*, pe care îl învîrtesce.

boc n. gunoiu, excremente: locuțiunea „a mânca boc“, ad. a spune minciuni, corespunde turc. bok yemek (litt. manger des excréments), dire des grossièretés, des bêtises. V. bocluc.

— BOK, excréments. V. bocciü.

bocciü m. 1. curățitor de latrine sau de gropi.

BELD. 386: Undeți sînt boierii, de *bocciü* m'au socotit?

2. poreclă populară dată Arménului.

KIK. III, 176: ți-i Armén . . . ți-i *bocciü* . . . și lasă-1!

3. (sub forma **bucciü**) cel care taie vitele la zalhana.

MARION, 66: *bucciü*, parlagiü, pastramagiü, cazanciü forfotesc de colo până colo strigându-se pe nume și cerënd unul de la altul ce le trebuie la tréba lor.

4. (ca adj.) cu sensuri variate ca: strîmb, réu făcut: *nas bucciü*, *ghete bucciü*; urît sau grosoman: *bucciü la cap*; 3. căpiü: *óie buccie*.

JIP. 32: plugurile grele și nătăvâlóse, încălțăminta *boccie*.

— BOKËI, vidangeur (sobriquet que les Turcs donnent aux Arméniens).

bocluc n. (în Moldova **bucluc**) 1. balegă, gunoiu.

GIOS. 80: *bocluc*, excrement, mai virtos omenesc: „a mânca bocluc“, a spune minciuni (cf. boc).

2. cârpe, bagaje mărunte, catrafuse.

CR. I, 134: am găsit și secure și frînghie și sfredel sub *buclu-*

curile d-tale. GANE I, 94: să începem a strînge *buclicurile*; 102: am întîlnit pe Osman cu tóte *buclicurile* în spate.

3. fig. (și arhaic) faptă necuviincioasă.

ANON. 143: mai multe *boclucuri* de acestea eșia la meidan... pentru care ai poruncit Caimacanilor să-l cheme pe Cluciarul Știr-bei, să-i dîcă să dea banii, să-i întorcă săracilor.

4. fig. încureătură mare, nevoie, sinonim cu „belea”.

MARION 44: în ziua în care se întîmplase *boclucul*. XEN. 32: ce o să iasă din istoria asta, nu știu... dar *buclicul* e gata; 65: de m'eî da afară, 'îi fac *buclic*; 110: mă scapî și pe mine de o mulțime de *buclicuri*.

Cu acest din urmă sens și în regiunea limitrofă a Ardélului (Reteg. 44: slugile se bucurară că mai pot face *buclice* sluguței. Proverbul „a dat de *bocluc*” corespunde variantelor „a dat de pocinog” și „a dat de șugubină” (Isp. Rev. I, 227).

5. certy, gălcéva.

GLOS. 80: a face *bocluc*, a face certy, a băga într'o nevoie, a comite o prostie. ȘEP. II, 151 (d. Sucéva): *buclic*, sfadă, vorbă rea.

— BOKLUK, fumier, ordure; fig. sottise, chose laide, ignoble (Redhouse: fig. a state of disorder or misery); bulg. sêrb. bokluk „gunoiu”. Sensul primitiv al vorbeî, cel citat sub 1, s'afli numai la Româniî bănațeni (§ 34); întelesul metaforic predomină românește.

boclucaș a. și m. (în Moldova **buclicuș**) care face *boclucuri*, care caută certy pentru lucruri de nimic.

STANC. G1. și Pov. 53: nefiind om *boclucaș* începu să-l mustre. CR. II, 94: popa Buliga cel *buclicuș*.

bocceà f. 1. șal pătrat ce femeile pun pe spate.

2. basma mare de lână cu flori colorate, ce pórta țărancele cari n'au trecut de 30 ani (Dr. Manol. 197).

3. bucată de materie de pus diferite lucruri.

OD. I, 94: ridicând avuțiile domnesci în lădi și în *boccele*. BASME IV, 63: și făcu o *boccea* grósă din cele mai frumoșe haine.

4. legătură de înfașurat marfă ce se pórta în spinare.

AL. T. 19: pune *bocceua* jos; 1223: într'o *boccea* de marfă. GHICA, 298: alerga după jupânul cu *bocceua* la spinare.

5. pachet de tutun coprindeînd mai multe păpuși.

TARIF 1761: tutun de *boccea* de 7 oca un leu vechiu. TARIF 1792: tutun de *boccea* de oca una 5 bani.

Var. (arhaice): **bohcea**, **bohgea** și **botcea**.

UR. XVI, 276 (f. de z. 1797): *bohcele* de pus straine, basmale, testemeluri. REV. II, 240 (f. de z. 1817): cinci *bohcele* de cit. ETYM. 65 (d. 1579): o *bohgea*. REV. I, 337 (f. de z. 1669): o *botcea* cu flori de fir.

— BOGÇA (pers. litt. pièce d'étoffe que l'on noue par les quatre coins), châte carré, drap ou morceau d'étoffe pour envelopper, enveloppe, paquet (TÛTÛN BOĞÇA,

paquet de tabac); bulg. bohča, sĕrb. boŝča „înveliŝ“; mer. bohce „ŝal de înfaŝurat“.

bocceagiũ m. 1. cel ce fabrică sau vinde boccele; 2. cel ce ŝi pŕorta marfa într'o boccea, sin. cu „tolbaŝ“.

GHICA, XII: s'auđia cãte un *bocceagiũ* strigãnd: marfã, marfã!

Var.: **boccegiũ** ŝi **buccengiũ**.

AL. T. 19: Herŝcu *boccegiũ*, cunoscut prin tŕote casele boieresci. REV. N. III, 202: lupte aprige împotriva *buccengiilor* evrei.

— BOGČAGY, qui vend des mouchoirs, des fichus etc.; porte-balle.

boccealic n. 1. învelitŕore, velință.

OD. I, 134: *boccealicuri* de stofã

2. darul în primeneli, oferit într'o boccea mirelui din partea miresei.

AL. T. 432: *boccealic* doue ŝaluri, doue blane de jder, doue de vulpe. CAL. 1895, p. 34: a treia ęi de nuntã o sã-i trimiță un *boccealic* de haine.

Var. (archaice): **bohcealic** ŝi **buccealic**.

UR. XX, 378 (f. de z. 1783): ŝese *bohcealicuri*, 4 de melez, 1 cusut ŝi 1 de borangiuc; XIV, 234 (f. de z. 1813): trei *buccealicuri* de mĕtasã, doue *boccealicuri* de pãnzã de casã. TRŔD. 164 (orație): Ŝi a mai cumpĕrat un *buccealic* de mĕtasã.

— BOGČALYK, ętoffes destinęes à confectionner un vĕtement complet: elles se donnent en cadeau enveloppęes dans un bogča de taffetas ou de satin Barb.; bulg. bohčalyk „dar în haine“, sĕrb. bogčaluk „dar în cãmãŝi, pantalonĩ, ciorapi“.

bogasiũ f. materie coloratã ŝi lustruitã.

ETYM. 77 (d. 1621): o dulamã de zarba cuptoŝitã cu *bogasiũ*. FIL. 13: fermenea de pambriũ cãptuŝitã cu *bogasiũ* roŝ; 213: rochi de maniță ŝi de *bogasiũ*.

Var. (archaice): **bogasi** ŝi **bogasie**.

CUV. I, 220 (d. 1588): patru felŕone de *bogasi*. TARIF 1761: *bogasie* de ialvichir albe. . . UR. XVII, 61 (d. 1767): babeĩ sã-i se facã o ghiordea de *bogasie* cu blanã de ęie. Doc. II, 366 (d. 1792): carul de *bogasie* însã musului sau marfã de Rumeli 60 bani.

— BOGASY, toile d'un tissu peu serrę qui sert à faire des doublures Barb.; bulg. bogasiia, sĕrb. bugasiie „un fel de nãdragĩ“, ngr. $\mu\pi\omicron\gamma\alpha\sigma\acute{\iota}$; forme occidentale: pol. bogazija, ung. bogazia, fr. boucassin, sp. bocacin.

Despre cele-lalte stufe de mĕtase: § 86.

bogasier m. 1. cel ce vinde bumbac, mãrgele, basmale; 2. neguțãtor de bogasiuri, manufacturist.

AL. T. 1223: m'am însurat cu fata fostului *bogasier* Hagi-Petcu. FIL. 88: cea dintãi uliță era locuitã de *bogasierĩ*; 138: cãciula cu rŕtã a *bogasierului*.

bogasieresc a. 1. ce ține de bogasier; 2. fig. ordinar.

AL. T. 1251: jalusia e un sentiment *bogasieresc*; 1264: aste's vorbe *bogasieresci*.

bogasieresc v. (ironic) a se degrada, a deveni banal.

AL. T. 1226: nu m'am *bogasierit* de tot.

De aci și o formă compusă, **desbogasieresc**, a se lepăda de bogasierie și fig. a se rafina.

AL. T. 1272: mă duc la D-na Rosescu, ca să mă *desbogasieresc*, căci am început a mirosi a tarabă aici.

bogasierie f. 1. meseria de bogasier.

AL. T. 1267: în timp de 30 ani de *bogasierie*.

2. prăvălia bogasierului.

UR. II, 45 (d. 1786): dughenele vor da la slujba ajutorinței câte 15 lei *bogasierile*. CARAG. 271: am parte în *bogasierie* la Ploiesci.

AL. T. 1228: vechiul seǔ asociat de *bogasierie*.

3. marfă de bogasier și anume stofele de bumbac.

TARIF 1792: marfa de Rumeli ce vine în țară, adecă *bogasierie* și altele ce sînt de bumbac.

boiă f. 1. vopsea, mai ales pentru lână și postavuri.

AMIR. 198: un foișor foarte frumos, făptură de Țarigrad, cu tot felul de *boiele*. STAM. 109: trupul cu brósca semena la piele și la *boia*.

2. dres roșu (pentru obraz și pěr).

AL. T. 431: baba 'și pune *boia* în pěr.

3. ardeiǔ roșu pisat mărunt (numit și „paprica”).

4. sos la bucate făcut cu oțet și legume.

— BOYA, couleur, teinture; cum. boya „tinctura”; bulg. serb. boia, alb. boia, mcr. boië „colóre”, ngr. *μπογιά*.

Despre colorile întrebuițate de boiangii: § 97.

boială f. colóre de vopsit și în special sulemenéla.

NEGR. II, 65: fost de giaba tótă *boiala*.

boiesc v. 1. a vopsi sau a colora stofe, lână, ață etc.

CR. II, 96: lánuri *boite* fel de fel pentru scórțe și lăicere.

BASME IV, 116: tronuri *boite* cu tóte vopselele cele mai arătóse.

2. fig. și pop. a înșela, a păcăli (cf. renghiǔ).

CR. I, 64: bine *lam boit!*

3. a se drege la față (cf. boia 2).

AL. T. 422: am gătit păpușa de bal, i-am făcut sprîncene, am *boit'o* cu roș. STÂNC. 51: se *boi* la obraz cu dres și se duse la palat.

Un compus **neboit** revine în cântecele dobrogene (Bur. 115: Pana Corbului, Pană *neboită*, Nesulemenită).

Formă verbală românescă, corespundênd lui BOYAMAK „teindre”, bulg. boiadisam, serb. boiadisati, mcr. boi-sescu, ngr. *μποιατίσω*.

boiamă f. (și *buiama*) 1. brobódă pătrată de mêtase cu dungǔ largǔ de fir.

Doc. II, 403 (d. 1790): o *buiama* cu usinuri și o jumătate testemel. REV. II, 240 (f. de z. 1817): *boiama* cu bibiluri de sîrmă, de fir... *boiama* cu betéla.

2. basma, testemel (în Rîmnicu-Sărat).

— BOYAMA (litt. teinture), mouchoir en soie de forme carrée à larges raies d'or qu'il est d'usage de donner en présent à son hôte Ham.; bulg. boiama.

boiangiū m. (și buingiū) cel ce face boiele și le pune pe haine, pânzeturi, bumbac, lână.

Doc. III, 61 (d. 1788): hrisovul ce s'au dat rufetului *boiangiilor*. MARION, 71: bărbatu cumetrei era *boiangiū*. IONESCU, 686: pentru văpsitul lănei sint înadins meseriași *buingiū*.

— BOYAGY, teinturier: bulg. serb. boiăgiia (și boiăgiia): alb. boiaçi, ngr. *μπογιατζής*.

Despre corporațiunea boiangiilor și importanța dis-părută a industriei lor: § 97.

boiangerie f. 1. meseria de boiangiū; 2. prăvălia sa.

Doc. III, 63 (d. 1788): prăvălii de *boiangerii* în Bucuresci.

boiangilic n. materie de colorat, vopsea.

Doc. III, 63 (d. 1788): să nu fie volnic a ține prăvălie de *boiangilic*.

— BOYAGILYK, l'art de teindre, métier du teinturier.

boiū n. 1. figură, înfățișare (sens eșit din us).

DUM. 49: venira o sēmă de Turci... ei dōr numai cât 'și arătară *boiurile*. BELD. 435: [Tōder Balș] vēdēndu-se pe sine cu frumos *boiū*, lung și gras, cu o barbă forțe lungă, s'au scotit pe sine vrednic a chibzui ori-ce lucru și a ocārmui pe alții.

2. statură, talie (accepțiune forțe populară).

STAM. 35: cōme negre îi învelesc pieptul, spatele și *boiul*. OD. I, 108: betēg și mērunțel la *boiū*... FL. 40: *boiul* și frumusețea ei. Isp. 46: *boiul* lui arăta a fi ceva deosebit; 185: fiul împēratului se deosebia prin istețimea, *boiul* și înțelepciunea lui; 298: tīnēr și cu *boiul* de voinic; 352: fiul vēduvei întrecuse pe toți boierii și împērații la *boiū* și la stat. JIP. 66: cine se hărănesce bine..., are putere și *boiū* falnic.

3. iță sau fir (vorbind de stufe).

TARIF 1870: mânecare de șamalagea cu cinci *boiuri*.

— BOY, stature, taille; brin de fil ou de soie; cum. boy „corpus”; alb. bulg. mer. serb. boi, ngr. *πόσι*

* **boloză** f. un fel de luntre mare.

AL. 117: Șēpte *bolozale* și șēpte sandale. TEOD. 644: Sus pe sandale și pe *bolozale*...

Var. (istorice): **bolozan**, **borozan** și **burazan**.

DUM. 24: o sēmă ce intrase în două *bolozane*, cei mai mulți s'au înecat. Doc. IV, 97 (d. 1793): să pōtă Valahia a face și a avea *bolozane*, șaici, caice și de tōte vasele pe apa Dunării. COND. 1693, p. 125: navlonul *burazanelor* ce au dus posmagii la Belgrad; p. 180: 1440 tal. pentru dresul *burazanelor*.

— BOLAZAN, grand bateau (lipsesce în dicționare); serb. bolozan. Vorba aparține seriei numerōse de nume turcesci pentru vase de mare (§ 95).

bondoc a. și m. scund, scurt și gros.

GOLESCU (prov.): *bondocul* ori-unde se vā urca, tot *bondoc* rē-

mâne. GHICA, 504: un spân, sbîrcit și *bondoc*, mititel ca un copil... JIP. 33: orbu, *bondocu*, șchiopu... nu sînt rumîni deplini.

Var. (mold.): **bunduc** și (Baronzi, 19) **ghindoc**.

I. NEGR. Cîpii de pe nat. 61: ia un *bunduc!* ȘEQ. V, 40 (d. Suceva): *bunduc*, om scurt și gros, îndesat, rotofeiū.

— BUNDUK (ar.), court de jambes, petit de taille, nabot Barb. Vorba lipsesece în idiomele balcanice.

bondocel a. cam *bondoc*.

TEOD. 567: Turculețul măruntel, Măruntel și *bondocel*...

borangic n. 1. mătase tîrsă din firele gogóșelor, lucrată în țara orî adusă gata din Țarigrad: torsul borangicului era înainte o industrie înfloritore și se practica de femeile de prin mahalale.

TARIF 1792: *borangic* de Țarigrad, *borangic* lat frâncesc. TEOD. 80: Fir și ibrișim, *Borangic* d'âl bun. VULP. 118: Vine Léna pe colnic, Rêsucind la *borangic*.

2. mătase transparentă fôrte ușoră pentru cămăși și brobode.

REV. II, 334 (f. de z. 1821): șepte cămăși bune bărbătesci *borangic*. OD. I, 95: trîmbele de *borangic* neșesute; 134: primineli de *borangic* și de filaliū. FIL. 283: pânză albă cu marginile de *borangic* galben. Isp. 251: perina de cap era îmbrăcată cu pânză de *borangic* de cea mai alêsă.

Var. (mold.): **burangic**, **burangiuc** și **burungiuc**.

TARIF 1761: *burungiuc* bucata de 50 coți 88 bani. UR. XI, 249 (f. de z. 1780): izmene de *burangic*, prostire, obial de *burangic*; X, 254 (f. de z. 1809): perinî mari de *burangiuc*, ciarșafuri de *burangiuc*. CR. II, 4: ștergare de *burangic* alese. GANE III, 192: o purta în *burangic* și cu salbă de aur. MARIAN I, 170: La tîrg, măicuță, mē due, Ca sã cumpēr *burungiuc*.

3. plantă parasită ce se lipesece de cotorul trifoiului, numită și „întortel“ (*Cuscuta*).

— BURUNĜUK, soie brute telle qu'elle sort du cocon, étoffe faite de cette soie: gaze, crêpe, voile de femmes Barb.; bulg. serb. *burunĝuk*, pol. *burunczuk*, mcr. *birungică* „soie crue“, ngr. *μπουρουνδζούκι*.

bostân m. 1. numele moldovenesc al dovlécului.

STAM. 98: tîind hăbuc pe Tătari ca pe curechi său *bostani*. CR. II, 96: alătore nisce *bostani* turcesci... BOGD. Pov. 118: țineaū mare negoț de plăcinte cu *bostan* copt. CARANF. 10: [Cănepa] Infundată într'un *bostan*. S'o lucreze un cioreîrlan. ZANNE I, 122 (prov): a prins *bostanul* cîdă (adică cel slab a căpătat putere, despre cei parveniți).

2. fig. și fam. cap (cf. tîvgă).

AL. T. 837: na! cap sēc... *bostan* fără sîmburi... na, na! ȘEQ. II, 74: a făcut după cum i-a trăsniit prin *bostanul* lui cel sēc.

— BOSTAN (pers. *bustan*), jârdin où l'on cultive principalement le melon, la pastèque et les légumes

Barb.; bulg. serb. bostan „grădină de pepeni, pepene“, mer. bustane și ngr. *μποστάκι*, grădină.

Vorba e proprie Moldovei ca și derivatele ei: bostană, bostănărie, bostănel, bostănică.

bostană f. grădină de bostani și de legume.

STANC. B. și Sn. 31: îl întrebă ce caută acolo în *bostana* lui.
ZANNE I, 122 (prov.): *bostană* fără pândar (adică popor fără stăpân și avere fără îngrijitor).

bostănărie f. locul unde se păstrează bostani.

ȘED I, 71: Hai noroc și bucurie, în dél la *bostănărie*. ORĂȘ. II, 181: is bunî de pus mătăhalî la *bostănărie*, dar nu pescari. STANC. B. și Sn. 30: un Român avea o *bostănărie* de pepeni.

Prov. mold. „frica păzesce *bostănăria*“ (Al. T. 1288; Cr. I, 230) corespunde celui munt. „frica păzesce *pepenii*“.

bostănel m. dovlecel (în Moldova).

bostănică (de-a) f. în Moldova, joc de copii în care revine formula „mătușo, m'a mînat mama să-mî dai un bostănel“ (Șed. II, 61).

bòstur a. (și *boșter*) gol, sec (la propriu și la fig.).

STAM. 404: capetele *boșture* ale unor cicoanași. BOGD. Pov. 142: spicu era sec, *boștură!* NĀUM Conv. XXII, 224: Iar pe *boștera* lui tivă vînetă de costor, Abia stă 'n echilibru coiful seû triumfător.

— BÒSTUR (boștur), vide ici (cf. serb. ioktur „nimic aci“ = yoktur „il n'y a pas“) d. boș „vide, creux.“ Vorba e proprie Moldovei.

bozà f. (și *buzà*) băutură acricioasă ca braga, obținută prin fermentarea în timpul iernei a merelor pădurețe în apă, băutura femeilor și a copiilor: cea mai bună calitate pòrtă numele de *baș-buza* (V. această vorbă).

— BOZA (buză), boisson faite de millet; cum. boza, bulg. boza și buza, alb. sèrb. rus. buza, ung. boza, ngr. *μποζάς*; fr. bosan „boisson en usage en Orient.“

bozagiù m. vîndător de boza, bragiù.

NEC. 389: pre un Grec, *Bozagiul*, îl pusese Postelnic mare. Ist. 1715, p. 43: trei *bozagiù* brăhاري ce făceau brahă în tabără. BELD. 343: haidai de pe la vite, *bozagiù*, plăcintari mulți . . .

— BOZAGÛ, id.; bulg. serb. bozağıia și buzağıia.

bozagierie f. bragagerie.

Doc. VII, 112 (d. 1796): prăvălie de *bozagierie*.

bozagilic n. gătirea bozalei și meseria de bozagiù.

Doc. VII, 112 (d. 1796): lane, bozagiul din București, cere să lucreze *bozagilic*, care s'a oprit fiind lipsă de bucate.

— BOZAGILYK, métier de buzağı.

bozmà f. faptă caraghiósă dar vătămătoare: boro-bòtă, poznă. Vorba circulă în Muntenia.

DUM. 46: pe urmă tot le-au făcut o *bozma*, că o sémă au tăiat

drumul Turcilor. Isp. 372: fiul împăratului cel ce făcuse *bozmaua* (spărsese vistieria împărătească). Id. B. Sn. 110: Românul are să-i facă *bozmaua*. ORĂȘ. II. 157: Și a întors turaua, A înghițit *bozmaua*.

— Proverbul „luași *bozmaua*!” (și nu *basmaua* ca la Zanne III, 17) înseamnă: ai pățit-o!

— **BOZMA** (ar.), crimă; vorba lipsese aiurea.

În privința scăderii sensului (Costinescu, 122: *boz-male*, expresiune familiară pentru comedii, năsdărăvăni) cf. *bazaconie*, care presintă o evoluțiune semantică analogă: primitiv „nelegiuire”, apoi „necuviință, vorbă sau faptă extravagantă.”

bre! înt. ce exprimă o mirare, supărare sau familiaritate. I. despre Turci.

DION. 186: *bre!* ce este această zorba ce o faci tu? 191: *bre!* domuz, tu să-mi poruncesci mie? TEOD. 545: Turcii de te-or întreba: Ce e, *bre!* cine e ăla?

II. în genere, exprimând: 1. o mirare (în care cas se duplică și se triplică vorba însăși sau și numai vocala ei finală, spre a arăta gradul de uimire).

AL. T. 40: *bre! bre!* adică multe am vădut în viața mea! 351: *bre! bre! bre!* multe pozne am mai vădut!... 955: *breee!* ce iute ai mai fost! 1117: mai iată o dihanie... *bre! bre! bre!* a dracului tîrg! 1449: *breee!* ce pustiit în casa asta! 1719: *breee!* cum s'a stricat lumea! FL. 236: *bre!* dar asta sémăna a basm! Isp. 100: dară de unde veniți, *bre*, ómenî bunî?

2. o supărare sau indignare.

NEGR. II, 35: cum să nu mă necăjesc, *bre?* AL. T. 198: da deschide ușa, *bre* omule! 397: m'o lăsat în mijlocul drumului, *bre!* c'o să mă lovescă ceva! ISP. 178: spune-mi, *bre* omule! cine te-a învățat?

3. o atențiune prietenosă.

FL. 157: închină cu noi, *bre!* XEN. 39: ascultă-mă pe mine, *bre!* că eu am îmbătrânit în zile rele. GHICA, VII: *bre!* Nicolaie, bine ai venit!

4. un ordin sau o provocare.

FL. 156: aduceți ciorba, *bre!* TEOD. 606: Țl ciauș ũ tot striga: Haide, *bre*, rupe frînghia, Să-ți cunoșcem vitejia!

— **BRE**, hé! holah! bulg. serb. mcr. *bre!* ngr. *μπρέ.*

bucmeá f. 1. găitanaș ce se cöse ca chenar.

IONESCU, 697: abagiul face haine simple sau cu chelțuieii, adică cu cusături de găitane și cu *bucmea* de mătase și de lână.

2. șnur, cordeluță.

KIK. III, 3: o pereche de mătani de chihlibar cu bóbele cât migdala și cu *bucmea* de mătase galbenă.

— **BÖKME**, cordonnet de fil ou de soie fortement tressé Barb. Vorba lipsese aiurea.

budulác a. și m. 1. simplu, naiv.

Isp. B. Sn. 69: fratele era cam *budulac*. JIP. 14: *budulaca* mea vorbire; 100: ómenî apropiați, *budulaci*, ospétariți și miloși.

2. rătăcitor, haimana (în munții Sucevei).

ȘED. II, 153: *budulac*, om ce umblă huciu marginea, de a frunza frâsinelului; V, 39: umblă *budulac*, fugar, umblă pe ascuns de frica unei pozne ce a făcut-o (se dice mai ales despre cei zăpșiți cu ticăloșii ce umblă lăturile de rușine și de frică).

— BUDALA, niais, imbécile (pl. d. ar. abdal „mendiant”); formațiune secundară ca serb. bulg. mer. budalaș, alb. budalek.

bûga m. bivol, taur (în Bucovina).

MARIAN I, 59: Rage *buga* între prilóge...

De aceeași origină: **puhace**, bou de noapte sau bufniță.

CANT. Div. 65: palaturile lui sălașele bóghelor și *puhacelor* le-am premenit.

— BUGA, taureau, buffle; БУГАЧ, hibou (cf. lat. bos „bou” și bubo „bufniță” ca gr. βους și βοός); eum. buga „taurus”; bulg. buga, rus. bugaj, pol. rut. buhaj, ngr. μπουγάς. Din rutenesce se trage forma secundară *buhariu* „taur” și numele unui instrument cu o córdă a cărui vibrațiune imită mugetul boilor la arat (cu care se uréză de St. Vasile plugușorul).

bulgûr n. grâu măcinat mare din care se fac bucate cu unt ori cu carne sau și cu urez, ca așa numitul „pilaf”, ori cu lapte ca așa numitul „păsat” (Glos. 103).

AL. T. 187: puțintel *bulgur*, verișoră, cu învîrtită la sffrșit.

— BULGUR (pers. burgul), blé bouilli, séché et mondé, avec lequel on fait du pilaf; bulg. serb. bulgur, mer. bulgure, ngr. μπουλγούρι.

bûlgăre m. cocoloș de pămînt sau de altă materie (sare, zăpadă etc.).

CR. II, 49: svrr! de vr'o două-trei ori cu *bulgări* în mine, dar nu mă chitesc.

Vorba, pretutindenea populară, e identică cu cea precedentă și strămutarea accentului e motivată de o diferențiere semantică, care în parte o posedă și vorba turcăscă (între altele „neige, poussière de neige, verglas”; Redhouse: anything more or less broken in grains like cracked wheat; snow in small hard grains).

bulûc n. I. (sensuri arhaice) termin tehnic militar: companie de soldați, sinonim cu „stol” și cu „drîmbă”.

1. aplicat anume oștirii turcesci.

CANT. Ier. 186: fte-carele cetelor și *bulucurilor* sale de război și de bătaie să se gătescă cu urgie porunciră. M. COSŢ. 17: tocméla oștilor... tóte *bulucurile* și printre *bulucuri* și loc deșert s'aibă loc deșchis alte *bulucuri* slobode, când ar trebui a da ajutor *bulucurilor* celor ostenite; 283: eșise tótă óstea leșescă în tocmală la câmp și trecênd *bulucurile* turcesci își luaă diua bună cu elătirea capului de la Leși. Id. 620: óstea... îndată să se tocmescă stoluri să-și serie cineși *bu-*

lucul, rîndul, care după care va merge. BELD. 379: Din dél un *buluc* s'arată din mulți Turci alcătuit. BĂLC. 90: agii ienicerilor și ai *bulucilor*.

2. în genere, despre óstea leșescă sau unгурescă.

M. COST. 491: se deprînsese Lésii de sta gata *bulucurî* călări: II, 24: *bulucul* Ungurilor.

3. anume despre seimenii din Moldova (cf. bulucese).

II. (sens modern) afară din sfera militară: număr mare de ființe și mai ales de lucruri, mulțime mare, cantitate.

Doc. IV, 246 (d. 1793): să fie totdeauna *buluc* de luminări. BASME I, 150: îl viri cu nasul în *bulucul* de fărimituri.

III. (ca adv.) 1. în massă compactă, ca un regiment.

M. COST. 272: au mers tot *buluc* Leșii apărându-se de Tătari până sub șanțuri; 348: Nemții au purces *bulucurî* prin țîrg ... Rev. II, 394 (d. 1821): vr'o 600 de zaporojeni sta *bulug* în marginea bălții.

2. grămadă, unul peste altul, mai ales în Moldova.

AL. T. 999: vin prietenii ... iată-i *buluc*! ID. Pr. 37: cai, mînji, vaci, cîni, toți *buluc* la un loc. CR. I, 248: cum ajung, odată intră *buluc* în ogradă. AL. 131: Turcii casa încungiura și 'n casă *buluc* intra. ȘEP. III, 156: Măndrele se dau *buluc*, Mă 'ntrebați unde mă duc.

— BULUK (bölük), trupe, corps de troupes, détachement, régiment; bulg. serb. buliuk, alb. büllük, mer. buluche „cătă“, ngr. $\mu\text{πολυόβυ}$.

Interesantă generalizare a sensului (companie de soldați, cătă în genere, massă compactă): părăsindu-și sfera primitiv militară, vorba a intrat în limba comună ca și alți termeni analogi (cf. alaiu).

***bulucesc** v. a se strînge la un loc, a se înglodi (cu aplicațiune specială la cetele sau bulucurile de ostași).

URECHE, 191: Leșii s'au *bulucit* și au eșit înaintea Moldovenilor la apa Siretului; 226: îndată au trimis Ión-Vodă, cum mai de sîrg să se *bulucescă* óstea de pre unde au fost răschirată. M. COST. 349: siimenii se *buluciau* toți la un loc în préjma Curții ... N. COST. 41: până în dînuă s'au *bulucit* voinicii și au eșit din Iași. MUSTE, 61: Tătarii detersă toți de vale, *bulucindu*-se la capul iazului sub délul cetățuii.

Formațiune verbală curat românescă și cu sensul exclusiv militar (de aceea dispărut din limbă).

bulucbășă m. 1. (sens archaic) căpitanul unui regiment de arnăuți sau de seimeni.

M. COST. 349: un noroc a fost că *bulucbășii* și căpitanul siimenilor celor muntenesci s'au înșelat și au venit la Ștefan-Vod. GHEORG. 306: Vornicii de pôrtă, *bulucbășii* Curții, *bulucbășii* hătmănesci și agiesci stău pe rînduiala lor a mână. BĂLC. 674: hótnoții, sutașii și *bulucbășii*, cum s'au numit mai târziu, comandau o sută de ostași. FOR. III, 306: doi *bulucbășii* ai spătăriei câte 20 lei pe lună, doi *bulucbășii* ai agiei câte 60 lei pe lună; 312: *bulucbășa* cămării cu 3 neferi...

Var.: **bulucbășă** și (românzată) **bulubașă**.

N. COST. 38: au trimis și pe *bulucbăș* al seú cu siimenii și cu lefecii ... NEC. 215: Duca-Vodă au trimis nisce *bulubași* cu siimenii de i-au luat de pre la gazdele lor și i-au închis. DION. 186: un bu-

liucbaşa al Pazvandului pentru paza cea de aproape; 188: aŭ poruncit la odabaşi, *buliucbaşi* cu ortalele lor să iasă cu halaiŭ. COND. 1776, p. 8: *bulubaşa* a Cŭrŭii gospod... *bulubaşi* a hătmăniei.

2. (sensmodern: şi **bulibaşă**) vataful unei şetre de ŭiganî.

UR. I, 126 (d. 1793): fiind faţă şi vornicul de ŭiganî şi *bulubaşii* şi giuđii de ŭiganî gospod. STĂNC. B. şi Sn. 64: *bulibaşa* al bătrân să intre întâi cu putinica de lapte. Sev. Pov. 66: să se puie la cale cu *bulibaşa* ŭiganilor. BOGD. Pov. 60: *bulibaşa* şi ceiaŭi dencî o şterse la sănătoşa. CONTEMPOR. II, 768: şedî mai dihai de cât Vodă şi de cât *bulubaşa*.

— BÖLÜK BAŞY, capitaine qui commandait à cent hommes Barb.; bulg. buliuk-başa, serb. buliu-başa, ngr. *μυρολοικμπάσης*.

***bulucbăşei** m. pl. slujitori sub comanda lui bulucbăşă.

DRĂGH. II, 68: hătmănia se compune iarăşi din arnăuŭi, din seimeni şi din *bulucbăşei*.

***bulucbăşesc** a. care depindea de bulucbăşă.

Doc. I, 303 (d. 1783): seimenii *bulucbăşesci* înarmaŭi, toŭi cu haine roşii şi cu moŭuri galbene.

***bulucbăşie** f. regiment comandat de un bulucbăşă.

BĂLC. 676: seimenii hătmănesci, împărŭiŭi în dece *bulucbăşii*, peste care era baş-bulucbăşă de seimeni.

bumbăc n. 1. plantă din ŭările calde cu grăunŭte înfăşurate în nisce fulgi lungi, mătăsoşi şi forŭte subŭiri; 2. ŭesătură făcută din acei fulgi: pânză, tort.

R.-COD. 293: Cu cămaşa de *bumbac*, Cu guleru porumbac.

— PAMBUK (pamuk), coton d. βόμβυξ, vierme de mătase; mer. bumbac, bulg. pambuk, sərb. bombak (bumbak); alb. pambuk (pumbak), ngr. *μπαρπάκι*, ung. pamuk; medio-lat. bambacium; it. bambagio „bumbac“. V. pembe.

Accentul vorbeii şi existenŭa-i în macedo-romăna (istro-rom. bumbac vine din serbo-croata) reclamă o derivaŭiune imediat orientală: *PUMBAK (alătura de pambuk), de unde formele română, sərbă şi albaneză.

Bumbacul, originar din India, fu propagat de Arabi în jurul Mediteranei (cf. ar. kutun, de unde it. cotone, fr. coton; V. cutnie).

bumbăcar m. 1. cel ce scarmână şi tórce bumbacul.

PANN, 64: *bumbăcarul* nu se uită cu ochi bunî la căinele alb.

2. negustor de bumbace.

bumbăcărie f. 1. măestria şi prăvălia bumbăcarului; 2. materiî de bumbac.

bumbăcel n. aŭă de bumbac.

SEV. Pov. 68: Vr'o dece coŭi de pânză de in ori de *bumbăcel*.

bumbară f. bombă mare, obuz. Sub acéstă formă, vorba revine în cronicile şi în cântecele populare.

GREC. 15: aŭ început a bate cetatea cu tunuri, cu *bumbarale*.

BĂLC. 688: mortierele se numiau pioe și obuzurile *bumbarale*. TEOD. 482: Săriți, Turci, săriți, agale, Cu tunuri, cu *bumbarale*! 489: Săriți, frați, cu *bumbarale*. Și mai trageți din pistole...

Vorba e identică cu *cumbara* (V. Partea II), sub influența sinonimului „bombă” sau „bumbă” (cf. Pop. 97: din *bumbele* ce aruncau Nemții s'au aprins ierbăria).

burghiū n. uneltă de găurit, mai mică ca sfredelul.

JIP. 69: *burghie*, precare, spițelnice, sfredele...

— BURGŪ, tarière, vilebrequin; alb. burgi, bulg. sərb. burģia.

buriiū n. butoiaș mai ales de oțet sau de rachiū.

TARIF 1792: sardelele, scumpiile, lacherda de un *buriiū* 60 bani. JIP. 67: *buriiū* cu ghin ar strica să-ți hie la adăpost, în beciū teū? GOROVEI, 263 [oțel]: Am un *buriiū* și'n el țiu vin și rachiū. BASME II, 73: zmeul legat cobză și băgat într'un *buriiū*. VULP. 72: Fôie verde măr sălciiū, De aș fi gros cât un *buriiū*...

— BURY, tube; bulg. sərb. buriiā.

burnūs n. 1. manta mare cu glugă, în Dobrogea.

CRĂS. III, 115: *burnusul* vechiū cu care erā invelit băiatul.

2. scurteica țărancelor din Basarabia (Dr. Crăinicénu).

— BURNUZ (ar.), burnous, manteau de laine blanche que portent les Arabes; sərb. burnus, ngr. *μυρορνοβύτι*; sp. albornoz, fr. burnous „manteau d'homme à capuchon.”

bursuc m. 1. mic animal carnivor (*Ursus meles*) din al cărui păr se fac perii, iar din pielea-ī haine țărănesci de serbătore.

CANT. Ier. 26: mițele de casă, *bursucul*, nevêstuica... OD. III, 185: *bursucii* somnoroși cari es numai nôptea din vizuină.

2. copil scurt și gros (asemenea bursucului).

3. trîntor, somnoros ca bursucii.

CRĂS. I, 158: nu ești bărbat, ești un *bursuc*, un aluat môle.

4. fig. bosumflat, sbîrlit (ca perii bursucului).

— BORSUK, blaireau; bulg. pol. rut. borsuk, rus. borsukū; ung. borz „bursuc” (de unde: burzuluiesc „a se revolta” și sborșese „a se sbîrli de mânie”).

bursuc v. a se umfla ca bursucul, a se sbîrli de mânie.

DAMÉ, Dicționar, 170 (cântec): Pentru o mândră cât o nucă, Toți feciorii se *bursucă*.

bursucă (bursócă) f. nume de plantă (*Setaria glauca*), cu firele dese ce aduc cu perii bursucului.

bursucel m. puiū sau cățeluș de bursuc.

OD. III, 42: eraū 11 *bursucei*, cari se svîrcoliaū...

but n. cōpsă de berbece.

Doc. I, 480 (d. 1783): *butul* de pastramă de capră.

— BUT, cuisse, jambe; cum. but „coxa”; alb. bulg. sərb. but, ngr. *μποβύτι*, cuisse de bœuf. Termin de căsăpie (§ 105).

butuc m. 1. trunchiū de arbore tăiat, cep de viță.

AL. 291: (Oltule) Aducei plăghii și *butuci* și chiar trupuri de haiduci. RETEG. 60: Și mi-ți cosi prin *butuci*...

2. (prin analogie) mijlocul roții în care se îmbucă spițele și prin care trece osia.

AL. T. 958: o rotă ese din *butuc* și surugiul stă năuc.

3. pl. bucăți gróse de lemn în cari se prindeau piciórele vinovatului.

ORĂȘ. 21: îi trântiau îndată la gros și la *butuc*. AL. 17: Cu piciórele 'n *butuci* și cu mâinile 'n cătuși. TEOD. 527: În temniță mi-legat, Cu mâini în *butuc* băgat...

4. fig. (ca adv.) nemișcat, țepên.

AL. T. 395: ce stai ca un *butuc*? 115: dorobanții îi legase *butuc*.

— BUTAK (t. or.), branche; cum. butak „ramus“ (d. buta „buturugă“). Forma osmanlie sună BUDAK, branche d'arbre, cep de vigne, nœud dans le bois (de unde sêrb. budak). Vorsa pare a fi un împrumut vechiū, póte cuman; ea póte fi însă și o formațiune proprie de la un primitiv but „trunchiū“ cu suf. -uc (cf. butur-ug din buture, cu același sens); turcesce există un but „idol“, primitiv probabil „bloc“, care în raport cu *butuc* prezintă aceeași analogie semantică ca al nostru *bolovan* d. vsl. balvanū „idol“.

butucesc v. a prinde piciórele în butuci.

ISP. 35: piciórele nu se mai mișcară, parc'ar fi fost *butucite*.

buzdugân n. 1. ghiógă de fier țintuită, mare și grea, od. atributul marelui Armaș, sinon. cu „măciucă“.

NEGR. I, 125: Arbur Hatmanul ce'n mână pórtă un gróznic *buzdugan*; 133: *buzduganul* armășiei de argint și poleit... AL. T. 412: parcă's *buzdugane* de Vel-Armaș din vremea Domnilor greci. OD. I, 66: *buzduganul* însușit slujbei de Armaș-mare... STAM. 63: unde's Hatmanii aceia de *buzdugani* purtători?

2. arma de căpetenie a haiducilor (în cântecele pop.).

AL. 44: *Buzdugan* de voinicel, Ghiógă mare nestrujită, Cu pi-róne țintuită. TEOD. 535: Mé 'mbrăcam chip domnese, Cu *buzdugan* haiducesc...

3. sceptru cu glob în vârș, sinonim cu „topuz“, unul din insigniile Domniei trecute.

a. în literatura istorică:

COND. 1693, p. 416: tal. 50 pentru *buzduganul* ce aū adus Măriei sale lui Vodă. MUSTE, 78: datu-i-aū lui Duca-Vodă un tuiū și *buzdugan* și șlic de sobol, precum purtaū hatmanii căzăcesci. GHEORG. 306: Vel Spătar încinge sabia cea împărătéscă peste umêr și ia *buzduganul* în mâna dréptă, țindu-l rēzemat pe umêrul sêu, și cel ce este Vistier mare, țind în mâna sa cuca, o pune în capul lui Vel Spătar. OD. I, 72: Mitropolitul îi puse pe cap coróna voievođilor și-i dete în mână spata și *buzduganul* domnese, ce le ducea pe o perină

roşie marele Spătar. NEGR. I, 137: Jacob Eraclid perise ucis de *buzduganul* lui Ştefan Tomşa.

b. în cântecele populare:

TEOD. 506: Na *buzdugan* domnese, Suflat cu aur turcesc. ȚARA N. II, 496: Cu caftan că mi-l gătia, Cu caftan și gugiuman, C'un năprasnic *buzdugan*. GOROVEI, 85 [clopotul]: Şede Domnul *buzdugan*, Şede sus într'un divan.

4. bătaia la tălpi cu *buzduganul*, cu însăşi mâna Domnului: acest fel de pedepsă, împrumutată de la Turci, se obicînuia mult de fanarioți și pricinuia adesea mórtea celui ce o suferia (cf. topuz).

NEC. 216: Duca-Vodă bătea pe zlotași cu *buzduganul*, de au omorît vr'o doi-trei; 228: au prins Turcii pe fratele Milescului, de l'au bătut prea rău cu *buzduganul* Husein-beiü; 241: Cantemir-Vodă în mânie l'au bătut [pe Velicico Vornicul] cu *buzduganul* și l'au închis în beciü; 284: cât era Antioh-Vodă de straşnic la mânie, că de multe ori la Divan cu *buzduganul* asvîrlia în ómenii cei vinovați; 308: Dimitraşco-Vodă se spérieşe [de zorbaua seimenilor] și au prins pre bulucbaşii lor înlăuntru și i-au ucis cu *buzduganul*, și încă pre unul l'au lovit cu sabia, dară n'au murit.

5. în basme, arma favorită a zmeilor și a feți-frumoşilor: cale de mai multe conace, după puterea zmeului, asvîrlă el grozava măciucă, care izbesce cu vuet pórtă și uşa deschidēndu-le, sare apoi pe masă, unde, după ce se învîrtesce de trei ori în semn ca bucatele să fie gata, se aşedă în cuiü; adesea-ori însă Fēt-frumos, care s'află de față, îl asvîrlă înapoi mult mai departe și zmeul se întórcē turburat acasă, unde se ia la luptă cu îndrăznețul sēu protivnic.

ISP. 12: un vítéz care să scie să rēsucēscă *buzduganul*; 95: acum e timpul când are să vină zmeul la prânz și are obiceiü de aruncă *buzduganul* cale de un conac și lovesce în uşă, în masă și se pune în cuiü; 86: cum vreți să ne batem, îi dīse zmeul: în sãbit să ne tãiem, în *buzdugane* să ne lovim ori în luptă să ne luptãm?

6. în poesia populară, *buzduganul* sfârămat preves-tesce mórtea eroului (ca sabia ruptă, ca puşca ruginită).

MARIAN I, 47: Astă nópte mi-am visat *Buzduganul* sfirticat...

7. plantă numită și „capu-ariului“ (*Sparanium*).

— BOZDOGAN (litt. faucon gris d. boz „gris“ și dogan „faucon“), massue, masse d'armes qui se termine en tête de faucon Barb.; bulg. *buzdogan*, serb. *bozdogan* și *buzdovan*; rus. *buzdychanü*, rut. *buzdyhan*, pol. *buzdygan*, ung. *buzogány*, mcr. *buzdugan* (în basme), ngr. *μπουσδογάνον*, clava ferrea militaris qua in proeliis Turci utuntur (Du Cange).

Din rutēnul *buzdyhan* derivă forma paralelă moldovenescă **bustihan** (Cr. I, 48: găsesce un *bustihan* putre-

găios), contras muntenească în **buștén** (Isp. 55: păduri cu *bușteni* ca butia), care, de la sensul de bucată de lemn gros (asemenea unui buzdugan), a ajuns sinonim cu „butuc“, la propriu și la figurat (a adormi buștén).

Buzduganul, după ce a servit ca armă și ca insignă Domnilor noștri și marilor boieri, a trecut apoi la haiduc și și-a găsit un ultim refugiu în cântecele și în basmele poporului: buzduganul se poate considera ca simbolul despotismului din trecut.

buzduganagiū m. cel ce purta buzduganul Domnului (termin necunoscut cronicarilor).

ORĂȘ. II, 6: *Buzduganagiul* cu al seū buzdugan.

— BOZDOGANĀY, qui porte une massue (vorba lipsește în dicționare); sērb. buzdovanġi.

buzdugānaș n. buzdugan mic.

BASME III, 59: o fetișoră frumoasă în mână cu un *buzdugānaș* de aur și la cōpse cu o sabie cu două tăișuri.

buzdugānesc v. a bate cu buzduganul.

ȘED. IV, 18: Domnitoru chiamă pe Hălturariū și-l *buzdugānesce*, dându-i două buzdugane în piept și unu în spate.

buzdugea f. săculeț sau pungă (de bani).

AL. 146: Cu desagi, cu *buzdugele*, Pline tot de mahmudele.

Vorba, care revine în acest pasaj unic, presupune o formă BUZU „sac“ de unde un diminutiv BUZUĢA „petit sac“ (lipsește în dicționare); de aci ngr. *μπουζοῦ* și *μπουζουάρια* (de unde rom. buzunar).

C

***Cabāniță** f. I. (La Turci) 1. mantia Sultanului cusută în fir de aur și de argint, împodobită cu copece în briliante și blăniță cu samur sau vulpe neagră, cu pōla dindărăt lungă ca de 3 palme din aceeași blană, cu mâinile scōse prin găuri despre umere ca la caftan, dar mânicele aruncate îndărăt până la pămînt și cu marginile iarăși blănite (Fot. III, 246).

2. mantie analogă dată de Sultan în semn de suveranitate unor înalți dignitari ai Porții, Marelui Vizir (de colōre roșie), Caimacamului (verde) și lui Ieniceraġa (stacojie), precum și Hanilor din Crimeia și Domnilor români, considerați ca vasali ai Porții.

3. manta mare purtată de Turci și de Arnăuți în timp de plōie (V. măi jos).

II (la Români) 1. mantie analogă cu a Sultanului dată de dînsul Domnilor Români la urcarea lor pe

scaun, odată cu sangiacul, topuzul și sabia. Investitura cu cabanița și cuca a durat până la 1832, când primul insigniu a fost înlocuit cu „hervanéua“, cu care a fost îmbrăcat mai întâi Mihail Sturza (Drăgh. I, 103, 148).

Nec. 300: Impăratul a îmbrăcat pe Dumitrașco Beizadé cu *cabaniță* cu spinări de sobol în loc de caftan și l'a pus Domn în Moldova. GHEORG. 300: Domnul după altă podôbă de îmbrăcăminte ce pune asupra sa, se îmbracă și cu haina cea împărătească ce se chiamă *cabaniță* și pune cuca în cap... 305: Spahilar-agasi îndată a îmbrăcat pe Domnul Grigorie-Vodă cu *cabaniță* cu samur și peste *cabaniță* cu caftanul, și puindu-l și cuca în cap, i-a făcut sangiacul și tuiurile teslim. GREC. 213: s'a îmbrăcat de *cabanița* sa [Costantin-Vodă]... și a îmbrăcat pre Mihail Cantacuzino Vel-Spătar. VĂC. 285: a hotărât și sfat de obște, la lét 1418, Domnul cu boierii a închinat Țara Românească fără război la Impăratul Mehmet cel Dintâiu, și s'a făcut tributari, și primiți fiind cu bucurie la Impăratul, le a făcut multă cinste, atât Domnului, dându-l *cabaniță* sau hlamidă împărătească, și cucă, și sangiac, și două tuiuri, paia de trei, căci are voie a face toate ale pompel, câte fac cei cu trei tuiuri, adică nouă calcanuri, nouă dauluri, șese satiri, ciauși-gavazi și altele încă mai multe, de vreme ce i-a dat și peici împărătesci, cum dă numal Hanului, și divan-ciauși, capigi și mecterhané împărătească, și cal cu divan-tacim, și has-ahrlili... NEGR. I, 148: Lăpușnénul purta coróna Paleologilor și peste dulama poloneză de catifea stacojii avea *cabaniță* turcească. GHICA, XV: în vârful piramidei de clasă era Domnul cu *cabaniță* și cuca, cu sabie, topuz și tui; 501: la țile mari, Domnul îmbrăca *cabanița*, care era un fel de contoș cu ciaprazuri de fir și cu profurii de samur.

2. mantie scumpă boierescă.

ARCH. IST. I, 139 (d. 1620): eu Mușat Postelnic am dat lui Négoe o dulamă *cabaniță* cu guler cu vulpi de atmişcele roșii. M. Coar. 285: solul acela leșesc, dacă l-a dus la Impărație... vedând că nu-l dau scaun, *cabanița* ce era pe dînsul învélind'o, o a pus gios și aședut pre dînsa în loc de scaun; 287: Aproșii de Divan [în țilele Radului-Vodă] cât mai de cinste nice la o Domnie n'a fost, cu urșnice mulți și cu *cabaniță* cu jder și cu hulpi îmbrăcați. Nec. 181: aproșii atunci [în vremea lui Ștefan-Vodă] nu erau din ômeni proști, cum sînt acum, ce erau tot feciori de boieri și portul lor era: îmbrăcați cu șarvanale, cu *cabanițe*...

— KAPANITZA (kapanița), robe de gala fourrée, pour l'ordinaire, de renard noir, dont le Sultan se revêt dans les grandes solennités... le Sultan n'accorde la kapanitza qu'à trois dignitaires: le Grand-Vézir, le Kaim-mékam et l'Aga de Janissaires, qui en sont revêtus en certaines occasions. Les Khans de Crimée recevaient l'investiture par une robe (*capanitza*) de velours vert, fourrée de zibeline, et ornée de neuf rangs d'agrafes en pierreries. Les Hospodars de Valachie et de Moldavie reçoivent un bonnet ou couca, surmonté d'un panache et une robe de drap rouge ou *capanitza*,

fourrée de zibeline. V. d'Ohsson VII, 106, 200, 443, 500; cf. Boué II, 184: pour la pluie les habitants de la Turquie ont encore de vrais capotes ou manteaux de berger sans manches appelés *kabanitza*; 229: les Albanais sortent, été comme hiver, en grands manteaux tures ou *kabanitza* gris verdâtres.

Vorba revine mai des la Sërbî atât sub forma primitivă *kaban* (de unde istro-rom. cabanu „manta“) cât și sub cea diminutivală *kabanîța*, cea din urmă cu sens de mantie boierescă (divan-kabanîțe) și de zeghe țărănescă sau zăbun (de unde trecu la Românii din Banat). Miklosich și G. Meyer o cred de provenință europenă și anume de la it. gabbano (sp. gaban, fr. caban „manta de plóie“), venită la Turci prin mijlocirea Sërbilor.

cabáz m. 1. scamator, litt. cel ce jócă cu cupe.

Gorj. I, 78: își deschise casa la toți *cabazii* și măscăricii.

2. caraghioz, poznaș.

Al. T. 651: ia să vedem ce-mi mai scrie *cabazul* cel de Tache, 1733: e *cabaz* cetățenul Martin!

— HOKKABAZ (ar.-pers. joueur de gobelets), escamoteur, fripon; lipsese în idiomele balcanice.

Vorba e respândită mai ales în Moldova: silaba inițială, ca neîntonată, a cădut în rostire (§ 21).

cabazlic n. glumă próstă, comédie. pozna.

Al. T. 188: ian spuneți-mi și mie, că mă nebunesc după *cabazlicuri*; 647: ce *cabazlic* i aista?... lor le vine a giuca mazurca, când eu m'aflu în césul morții; 768: ia lasă glumele de o parte, moșule, că nu-i aci locul de spus *cabazlicuri*; 791: un *cabazlic* de carnaval; 1094: nu-mi întórce vorbele în *cabazlic*.

Var. (literară): **ocabazlic**.

Gorj. IV, 148: socotea că Arapul spune *ocabazlicuri*.

— HOKKABAZLYK, tour de passe-passe, tromperie.

cabazlicar a. comic, bufon.

GANE III, 202: pântecos, mâncău, cu aerul lui *cabazlicar*...

cabul n. condescendență, în locuțiunea: „a face cabul“, a consimți să primescă (cf. turc. kabul etmek „daigner, exaucer“). Vorba e specială Munteniei.

MARION, 64: bine 'mnéta, om care scii să trăiesci tacticos, se póte să faci *cabul* la așa ceva?

— KABUL (ar.), acceptation, consentement; alb. bulg. sërb. kabul, ngr. καμπούλι.

cabulipsesc v. a face cabul, a primi din condescendență (în graiul mahalagiilor).

CARAG. 78: dacă d-lui *cabulipsesc* să ne onoreze...

Formă verbală de la un ngr. καμπούλιζω (aorist καμπούλιεσα), analog cu „siguripsesc“.

cacòm m. (și arch. **cacum**) 1. animal asemenea dihorului, cu blana albă scumpă și cu vârful còdei negru.

CANT. Ier. 262: mijlocul pardosului, statul chiparosului, pelița *cacumului*, unghiile inorogului...

2. mai ales, blana de cacom.

TARIF 1761: elam *cacom* blana 40 bani... *cacom* sorocul 50 bani, *cacom* blana 230 bani. UR. XI, 249 (f. de z. 1780): trei rînduri straie, unul cu samur. altul cu nurcă, altul cu sîngiap saŭ cu *cacom* după vremi; X, 254 (f. de z. 1809): un rînd straie cu *cacom*. FIL. 209: blane de samur, *cacom* și de belhiță; 211: scurteică blănită cu *cacom* alb. NEGR. I, 70: giubéua blănită cu *cacom*.

— KAKUM, hermine (l'animal et la peau); ngr. *κακόμυ*.

Despre varietatea blănurilor orientale: § 84.

***cadalic** n. tîrg, județ (culegătorul traduce greșit vorba cu „ciredile de vite“).

TEOD. 474 (din Brăila): Ciobănașii toți venia, Oișórele înșira, *Cadalicul* tot strîngea.

— KADYLYK (jurisdiction), districte; bulg. *kadylyk* „județ“, serb. *kadiluk*, ngr. *καδικίον*, vicus iudicis. V. Par-tea II: *cadiu* și *cadiascher*.

cadină f. turcòică, femei de harem.

a. la cronicari:

N. Cost. 41: spun precum după ce s'aŭ mazilit Constantin Duca-Vodă, să-lfi pîrit la Pórtă la Țarigrad *cadina*, muierea aceluî Turc Aga, pentru mórtea bărbatului său. ANON. 30: Nemții aŭ tăiat pre Turcii toți și *cadinele* lor... DION. 185: *cadina* lui Căpitan-Pașa era posadnica Împératului...

b. în poesia populară:

AL. 150: Unde staŭ *cadinele*, De se 'ngân cu florile. TEOD. 482: Nici *cadină* cu bărbat, Nici picior de Turc burlac. VULP. 53: Dară Turcu o întreba: De ce plângi, *cadina* mea?

— KADYN (ar. *ḥatun*), dame, matrone; bulg. *kadyna*, serb. *kaduna*.

cadînescă f. horă turcescă jucată în satele româ-nesci din Dobrogea (Bur. Călătorie, 23).

cadîtime f. tóte cadinele unui harem.

TEOD. 607: *Cadîtimea* leșina și turcimea alerga...

cadîșcă f. formă desmierdătore din *cadină*.

TEOD. 612: Agus, mare, încaleca și *cadîșca* că'i grăia...

Diminutiv d. *cadînișcă*, corespunđend bulg. *kadynče*, serb. *kadunġika* și turc. *kadyngyk* „petite dame“.

cafàs n. 1. jaluzele de lemn colorat saŭ aurit la ferestrele unui harem: prin *cafàs*, din casă, se vedea afară, dar de afară nu se putea vedea înăuntru; și la noi, înainte, casele Domnului și ale boierilor erau provă-đute cu *cafasuri*.

GREC. 154: casa cea domnescă este pe stîlpi de piatră cu trei *cafasuri* și cu tóte ce se vėd într'însa. FIL. 40: casa are două fe-

restre cu *cafás* în fața uliței. OD. I, 139: acel chioșc de lemnărie lucrat numai în *cafásuri* și în săpături de chiparos și de iasomie.

Vorba revine și în poesia artistică.

BOL. I, 266: Dup'un *cafás*, în umbră, ascultă o hanîmă.

2. în Mold. locul bisericei închis cu grilaj de lemn unde steteau femeile, ca să nu fie vădute de bărbați.

3. (sens arhaic literar) partea saraiului unde locuia frații mai tineri ai Sultanului domnitor.

VAC. 268: să cheme pe Sultan Suleiman de la *cafás*. în taht; 278: Sult. Mahmut rămase în *cafásuri*, unde după puțină vreme muri.

— KAFAS (ar. kafes), cage, grillage, partie du Sérail où, autrefois, étaient renfermés les héritiers du trône: appartement des femmes dont les fenêtres sont grillées Ham.; bulg. kafez, alb. serb. kafaz, ngr. *καφάσι* „colivie“, mcr. căfase.

cafeà f. (și Mold. **café**) 1. bóbele unui arboraș din familia rubiaceelor. Originară din Africa tropicală (Abisinia și Guinea), cafeua se respândi din Orient, din Persia și Arabia, în Occident.

TARIF 1792: *caféua* franțezico... *caféua* Iemen oca 50 bani.

2. băutura făcută din aceste bóbe, uscate, prăjite și pisate (cu sau fără zahăr). Cafeua și ciubucul făceau parte integrantă din obiceiurile vechii noastre societăți (prima utilizată până astăzi, ciubucul înlocuit fiind cu dulceta): ele constituiau, la Turci și la noi, aparatul tradițional al ospitalității trecute (§ 91).

a. la cronicari:

NEC. 376: în toate diminețile avea obiceiul [Grigorie-Vodă] de chema boierii de le da *café*, și nu numai celor cu boierii mari, ce și la o sémă de boieri mazili cari au fost boieri mari, îi chema de la da *café* și le arăta politică și cinste mare. AMIR. 171: după *café* au pofit Domnul pre Spătarul... KOG. 263: Vezirul îndată au îmbrăcat pre boieri pre toți cu caftane, dându-le și *café*. GHEORG. 299: după ce intră Domnul în casă, merg boierii toți înlăuntru și le dăce Domnul de șed dându-le și *café*. DION. 195: intrând amindoi Pașii în iatac, i-au dat dulceta, *cafea*, cebuc și alte zaharicale; 209: generarii și cu ofiterii și boierii cei mari... mers-au cu Mitropolitul în sala cea mare și i-au ospetat cu dulceta, *cafea*, pocincă, vutcă și pezmet.

b. în literatura modernă:

AL. T. 882: cum vă place *caféua*, domnule director? turcescă sau nemțescă? 951: s'o trezit boieru? duceți de grabă dulceți și *café*. GANE III, 247: o *cafea* negră turcescă și cu caimac.

c. în poesia populară:

ȘED. V, 62 (D. Sucéva): Alérgă fuga acasă, Gată-le *cafelile*, Le-aprinde ciubucele... ȘEV. 151: Și înc'o césca de *cafe*, Să-i pară gurița mē... MARIAN, 224: Ba, am vădut-o ici-colea, Mórta bată de *cafea*... VULP. 17: Da de gréța ce-i era, Nicl *caféua* nu poftia, Nicl ciubucul n'aprindea.

3. pop. „cafea rusescă“, rachiū (Zanne III, 500).

Var. (archaică): **cahvè**.

TARIF 1761: *cahvè* de 14 ocă 1 leū vechiū. Doc. II, 266 (d. 1791): prăvălii în cari se vinde bēutura de *cahvè*.

— KAVÈ (ar. kahve); bulg. kahva și kafe, sērb. kava și kafa, pol. kawa, alb. kafè, mer. cafè, ngr. καφέ.

cafegiū m. (și **cafigiū**) I (sens archaic) 1. obicinuit **Vel-cafegiū**, titlu identic cu „cafegi-bașa“ (Sulzer III, 187). În vechime, bătutul cafelei și ținerea unei cafenele era venitul privilegiat al lui **Vel-cafegiū** sau **Vel-cahvegiū** și numai dînsul putea autoriza pe alt cineva, cu prețul unei compensări bănesci, să deschidă un stabiliment analog.

Ax. 148: orînduise Nicolai-Vodă de-l păziaū pe **Vel-căminar**, pe cupariul, pe vătavul de copii, pe cămărașul de dulceți și pe *cafegiul* și pe un căpitan de catane... ca să fie pururea lângă dînsul. GHEORG. 302: după vătaful de aproși, *Vel-cafegiul*, credincerul... Kog. 278: Pe copii cu tufecii, l-au chemat la *cafegiū*. CRON. III, 441: boierii au dat bacșiș 39 lei cu toții *cafegiului*. STAM. 471: nu te-ai ciocoit pe lângă vr'un boier mare făcēndu-te ciubucciū sau *cafigiū*. FIL. 30: *cafegiū*, ciubucciū și alți slujbași ai palatului...

Var. (archaice): **cahfegiū** și **cahvegiū**.

COND. 1776, p. 77: 20 lei pe lună *Vel-cahfegiū*. Doc. II, 266 (d. 1791): dăm volnicie omului pe care îl va orîndui *Vel-cahvegiul* Domniei mele Iane, ca după obiceiū numai el să aibă a ținea în București trei cahvenele cu tahmisul lor.

Soția lui **Vel-cafegiū**, care prepara Dómnei caféua, se numia **cahvegidină**.

COND. 1776, p. 80: *cahvegidina* Gospojdei 20 lei pe lună.

2. (la o casă boierescă) cel însărcinat cu spălarea feligenelor și cu aducerea cafelei stăpânului și musafirilor sei.

II (sensuri moderne) 1. cel ce piséză sau vinde cafea; 2. cel ce ține o cafenea.

— KA(H)VEĞI, cafetier; sērb. kahveđiia, kaveđiia și kafeđiia, mer. *cafegiū*, ngr. καφετζής. Forma fem. archaică *cahvegidină* e neo-grécă și corespunde moderului „cafegióică“.

***cafegi-bașa** m. (și **cafigi-bașa**) 1. la Turci, primul *cafegiū* al Sultanului sau al Vizirului.

COND. 1693, p. 449: lui *cafegi-bașa* al Silihtarului împărătesc care au venit cu Osman-Aga... MELCHIS. Rom. II, 130: un ghermesut cu flori s'au dat lui *cafigi-bașa*.

2. la Români, slujbaș al Curții care prepara și aducea Domnului caféua: el avea monopolul cafelei în capitală și în provincie (Fot. III, 330).

AL. T. 101: bărbatu-meu a fost *cafeği-başa* la Caragea. GHICA, 56: Când Grigorie Ghica s'a făcut Domn, Nicolaie Alexandrescu a ajuns *cafeği-başa*. STAM. 396: el a intrat cu fudulia unui *cafigi-başa*.

cafenea f. (şi Mold. *cafinea*) l. local public unde se bea cafea.

FIL. 162: vă adunați în toate Țările la *cafenea* de la Dorobanție. CARAG. II, 117: am aflat că umbli prin *cafenele* și pe la baluri. AL. Pr. 113: o *cafinea* grecăscă plină de figuri serioase cu barbe lungi. AL. 151: La cadiu la *cafenea*, Unde béu Turcii cafea.

Var. (archaice): **cahenea** și **cahvenea**.

COND. 1776, p. 28: de totă *cahenea* și de tot tahmisul să ia Vel-cahvegiu avaelul seü. Doc. II, 266 (d. 1791): nu este nimeni volnic altu a deschide *cahvenea* saü a ținea tahmis în Bucuresci fără de cartea Domniei mele.

— KAVEHANĖ (kahve hane), café; bulg. kahvenè și kafenè, sèrb. kavana și kafana, alb. cafehanè, ngr. καφενης, mcr. caphnè.

cafeniu a. de coiorea cafelei.

Doc. II, 403 (d. 1790): un biniș de postav *cafeniu*. FIL. 13: caravanii vopsiți *cafeniu*. GHICA, 388: ciorapi lungi *cafeniu*...

Formă analogică după celelalte nume de colorii (§ 23).

caftan n. (și arch. Mold. **căftan**) mantie orientală lungă, cusută pe margini cu fire de aur și de argint, cu mânecile până la pământ, ce se da de Sultan, în semn de onore, Vizirilor, Pașilor și Domnilor români, când intrau în funcțiunii saü ca răsplată pentru un serviciu însemnat, ori chiar pentru o scire bună. Caftanul oficial coprindea 3 clase: cel de clasa I (*hilat*) se da numai Vizirilor și Pașilor cu trei tuiuri, iar dintre Domniii noștri numai Dimitrie Cantemir l'a primit de la Sultan Ahmed cu ocasiunea învestiturei sale; cel de clasa II (*ala*) se da Pașilor, Domnilor și ambasadurilor; iar cel de clasa III, caftanul propriu-Ții, se da persónelor de rang inferior (Cant. Ist. ot. 229).

La rîndul seü, Domnul răsplătia în același mod pe subalternii seü. Numirea la o boierie se făcea prin îmbrăcare cu caftane, Domnul investind însuși pe Postelnic și pe Vistier, apoi acest din urmă îmbrăca pe ceilalți boieri, pe fie-care după rangul seü (§ 56).

1. (la Turci) l. haină de onore dată de Sultan Domnilor vasali, Hanului Crimeii și Principilor Ardélului.

KOG. 235: Pórta i-aü trãmis [lui Crîm-Gherei] căciulă, *caftan*, făcându-l deplin Han. CĂPIT. 325: tot nemeșugul Ardélului s'aü dus la Ali-Paşa cu Apași Mihaiü de l'aü pus Craiu Ardélului, îmbrăcându-l cu *caftan*, dându-i și stég de Domnie după obiceiü.

2. în special, haină de onore ce Domniii noștri o primiau de la Sultan, la urcarea lor pe tron, prin

mijlocirea Vizirului său a unui înadins trimis pentru această (Cant. Mold. 54).

N. COST. 3: Vezirul a dat Domnia țării Dabijeî Vornicului, îmbrăcându-l după obiceiul cu *caftan*; 8: Vezirul a îmbrăcat cu *caftan* pe Ștefan Petriceicu, dându-i stég de Domnia țării Moldovei; 18: tot într'acest an i-a sosit *caftan* de Domnie Ducăi-Vodă de l'a mutat la Moldova. NEC. 183: Impăratul l'a îmbrăcat [pe Petru-Vodă] cu *caftan* să fie iarăși Domn în Moldova. KOG. 241: iară când a fost despre toamnă, a sosit și *caftanul* Domnului cu Enaki Suțul, eșind Domnul înainte cu mare alaiu înaintea *caftanului*. CĂPIR. 291: a trimis Impăratul capigi-bașă de a dat Domnia țării lui Matei-Vodă, aducându-i *caftan* și buzdugan după obiceiul. DION. 164: Impăratul turcesc a trimis ferman și *caftan* de Domnie lui Manuil Roset. OP. I, 72: Mihnea eși din biserică, îmbracă în tindă *caftanul* alb cu guler de samur.

Vorba figurază și în cântecele istorice, ca și celelalte insignii domnesci (cf. buzdugan, cucă, gugiuman).

TEOD. 532: Zace-mi Corbea vinovat, C'a poftit și c'a purtat Cuca împăratului și *caftanul* Domnului. VULP. 28: Alei, Dómne, Măria-ta! Dă-mi *caftanu* de pe tine, *Caftanu* și buzduganu! BUR. 142: Lépédă, Dómne, cujanul, Maî lépédă și *caftanul*!

II. (la Români) 1. haină de onóre dată de Vodă boierilor la intrare într'o funcțiune saũ la acordarea unui titlu de nobleță. Cei boierii cu caftane erau datori să plătescă o taxă specială saũ avaet, ce služia la întreținerea podurilor din Bucuresci (cf. Doc. III, 70 d. 1789): „de la vel-Ban până la vel-Postelnic să dea la cutie câte taleri 20, de la vel-Clucer până la vel-Comis câte taleri 10, iar de la vel-Serdar în jos, când vor îmbrăca domnescile *caftane*, ori halia ori paialie, până la cel mic, cum și ispravnicii, să dea câte taleri 5⁴. Despre ceremonialul conferirii caftanelor: § 56.

a. la cronicari:

KOG. 244: Ión-Vodă chiemând pe toți boierii la Curte, și pe Divan-Efendi, și pe toți Vlădicii, și pe Mitropolitul, strângându-i pe toți în Spătărie, a adus Domnul pe Beizadéna Măriei sale Grigorahe, și după cum sta beștrănul în scaun, a pus pe Divan-Efendi de l'a îmbrăcat cu *caftan*. GHEORG. 305: Spahilar-Agasi îndată a îmbrăcat pe Domnul Grigorie-Vodă cu cabaniță cu samur și peste cabaniță cu *caftanul*, și puindu-i și cuca în cap, i-a făcut sangiacul și tuurile teslim. DION. 174: Mavrogheni boieria cu sila pe cei ce afla că aș ceva bani, le trimitea *caftane* și cărți domnesci cu ciohodari. . . AL. 215 (d. 1821): Domnul să nu aibă voie să îmbrace *caftan* pe nici un străin.

b. în literatura modernă:

AL. T. 41: boier cu *caftan* din vremea fericitului întru pomenire Ioniță Sturza Voevod! NEGR. I, 287: să te înfătoșezi la Curte în Spătărie, spre a îmbrăca *caftan* de Vornic mare. FIL. 291: *caftanul* de mare Comis și darurile domnesci. . . 347: te cinstesc cu *caftanul* de mare Spătăr și te fac Caimacam al Craiovei. GHICA, XV: în ziua

când cineva îmbrăca *caftan* de boier mare, era trimis acasă cu alaiū călare pe cal domnesc.

c. în poesia populară :

BUR. 184: Ciobanii lui Dobrișan, Ei sînt boieri de Divan, Șed în cață rezemați, Cu *caftan* toți îmbrăcați.

2. fig. funcțiune, rang, boierie.

ZIL. 1: tată-meu a intrat și în slujbe politicesci îmbrăcând patru *caftane*. GHICA, 86: în Domnia lui Caragea toate slujbele și *caftanele* se dau pe parale; 295: *caftanele* la cari le era iertat să se urce cu gândul era mult, mult, acele de șătrar sau de sluger. ORĂȘ. III, 27: Slujbe, ranguri și *caftanuri* pe bani gata se vindea... GOLESCU (Zanne III, 51): ori *caftan* până în pămînt, ori ștréng de gât (se dice de cel ce dorește ori mórtea ori boieria cea mai înaltă).

3. halatul purtat de ovreii bătrâni sau cucernicii (numit și „anteriū“).

CRĂS. II, 112: cei doi jidanî contrabandiști învélindu-se în nisce *caftane* rupte de lustrin; 129: mă țineam de pólele *caftanuru* lui Avram.

4. (fam. și ironic) trântélă.

AL. T. 1045: îți trag o bătaie de cele sfinte... Ar avea haz să ia un *caftan*.

— KAFTAN, (pers. haftan), vîtement de dessus, vîtement d'honneur; bulg. sêrb. rus. rut. pol. kaftan, mcr. căftane, ngr. καφτάν.

Vorba datéză din sec. XVI; mențiunea cea mai veche e din 1588 (Cuv. I, 215: un *caftan* cu 16 nasture). Ea a produs o serie de forme derivate, parte originale și parte împrumutate.

căftănesc v. a îmbrăca cu caftanul, a da rang de boierie, mai adesea un simplu titlu ori sinecură.

AL. T. 141: boierul era *căftănit* și meterhanéua turécăă îi țîrlia sub cerdac.

căftănie f. rang de boierie.

DELAVR 47: Și rézeși cu rézeșie, Și ciocoi cu *căftănie*.

căftănit a. și m. boierit.

AL. (Negr. I, XVI): caliciaū miî de familiî pentru ca să în-grașe un vecin *căftănit*.

***caftangiū** m. (numit și **Vel-caftangiū**) slujbaș al Curții, mai marele peste garderoba domnescă, presenta Domnului caftanul și-l pune pe spatele noilor boieriți (Sulzer III, 167; Fot. III, 310).

COND. 1776, p. 23: pentru caftanele ce îmbracă Domnul pe boieri să ia *Vel-caftangiū* deciuială... (V. avact). Doc. IV, 515 (d. 1795): taifaua lui vel-Postelnic: ici-ciohodar, muhurdar, *caftangiū*...

— KAFTANĜI, valet de chambre.

***caftangi-bașă** m. 1. (la Turci) ofițer însărcinat să îmbrace cu blané și cu caftane pe cei ce-aū dobîndit vr'o funcțiune (d'Ohsson VII, 173).

For. III, 245: atunci se înfățișează și *caftangi-bașa* Impăratului.
2. (la Români) titlu identic cu „Vel-caftangiu“.

Doc. I 305 (d. 1783): caftangi-bașa cu *caftangi-bașa*...

— KAFTANĢI BAŞY, le chef des gardiens des kaftans chargé d'en revêtir les dignitaires Ham.

***caftanliu** m. 1. cel îmbrăcat cu caftan, boier.

AR. 180 (d. 1821): privilegiații, începând de la *caftanlii* și până la cea din urmă treptă, s'aû călcat sub picioare, s'aû necinstit.

2. se dicea mai ales în ris de boierii înfumurați de privilegiile lor și pretențioși (Glos. 112).

— KAFTANLY, celui qui porte un kaftan.

caia f. cuiu de fier care se bate în potcova de la piciorul calului (Laurian-Max. I, 550).

Doc. II, 330 (d. 1791): [nalbantului] de bătut *caielele* cu cuiele lor vine de un picior po bani 10.

— KAYAR, fer à cheval à crochets (pour marcher sur la glace); sub raportul fonetic, cf. pangea cu pangar și patlagea cu patlyngan.

Vorba face parte din nomenclatura relativă la potcovărie, în mare parte de origină turcescă (§ 105).

cai(a)fet n. I (sensuri arhaice) 1. înfățișare, costum.

VĂC. 290: un Némț, un Ungur și un Léh cu *căiafeturile* lor fleșteși-care... DUM. 45: un Grec după stat, după chip, după *căiafet*; 98: amîndoi în *căiafet* tătarese rezemară în Țarigrad. BELD. 381: La cea dintâi vedere, vedînd *caifet* turcesc... FIL. 76: am eu *caifet* de hoj?

2. fig. stare exterioară, rang de nobleță.

AL. T 861: de unde ne hrănim?... cu ce ne ținem *caifetul*?

II (sens modern) în Moldova: echipaj.

GANE III, 252: ce cai, ce trăsuri, ce *caifet*! BOGD. Com. 7: De voiesci birji, *caiafeturii*, tóte or să se pregătescă.

— KYIAFET (ar.), physionomie, extérieur, aspect; habit, costume, vêtement; bulg. kăefet „exterior“, serb. kiáfet „haină, aparență“.

caic n. luntre ușoară turcescă, țuguiață la amîndouă căpătăiele, cu 4—7 perechi de lopeți, adesea daurite.

a. la cronicari.

M. COŞT. 298: Impăratul aû trimis Vizirul cu *caicul* la boieri. GREC. 322: Impăratul, puindu-se în *caic*, aû trecut Dunărea de cea parte la Nicopole. DION. 178: orice vas saû *caic* vedea că merge la cetate... ZIL. 40: la Calafat, avînd și *caice* gătite din vreme, aû trecut peste Dunăre.

b. în poesia populară.

AL. 124: un *caic* mare bogat Cu postav roş îmbrăcat, Pe'n afară zgrăvit Şi pe margini poleit. VULP. 13: De *caic* mi-l priponia, Tot cu ştrîngu mi-l bătea... ȚARA N. II, 366: Vine un *caic* şicuit Şi de mulți Turci grămădit.

Var. (dobrogénă): **caiuç**.

CRÁS. III, 110: intră în gura *caiuçului* nostru.

— KAYIK (kayuk), bateau, barque; bulg. serb. kaik, rus. rut. kaïuk, ngr. *καϊκι*, mer. caiche.

caicaş n. caie mic.

TEOD. 559: *Căicaşul* mi-l opriău, Căci să mérégă nu îndrăzniaū.

caicel n. sens identic cu „caicaş“.

TEOD. 565: *Căicelul* lui oprit, De salcie priponit...

caicciū m. cel ce mîină caicul, luntraş.

AX. 155: ăst Mola Ibrahim aū fost un *caicciū* la Ţarigrad... Ist. 1715, p. 12: de abia spărgea *caicciul* marea cu caicele. NEGR. I, 277: judeţele se ocărmuiaū de *caicciū* şi seiđi. GHICA, 303: *caicciul* l'ar fi omorit, ca să-l jefuiaşcă.

— KAYIKĀI, batelier; bulg. kaiĉiia, serb. kaikĉiia, ngr. *καϊκιτζης*.

caimăc n. 1. cójă grósă şi unşurósă ce laptele prinde pe d'asupra: flórea laptelui saū smîntâna.

AL. T. 965: marinaturī şi cataifurī şi *caimăc*. NEGR. I, 286: *caimăc*, gogóşe, alivenci...

Forma scurtată, **caima**, însemnézá „fermentul ce acresce laptele“ (Dr. Manolescu, 264).

2. cójă ce se face d'asupra la cafea saū la ciubuc şi care e partea cea mai bună.

FL. 233: aprinse un ciubuc cu *caimăc* şi trase dintr'insul. GANE III, 168: dulceţile, cafelele negre cu *caimăc*.

— KAIMAK, crême, la fine fleur; alb. bulg. serb. kaimak, ngr. *καϊμάκι*.

căimăcel n. diminutiv de desmierdare.

TEOD. 120: Iaurt *căimăcel*, Pus pe tălerel...

***Caimacăm** m. (şi **Căimăcam**, **Caimacan**) I. (la Turcī) loçtiitorul marelui Vizir, însărcinat cu paza oraşului şi cu conducerea trebilor Impărăţiei (Cant. Ist. ot. 246).

N. Cost. 284: solilor şi ómenilor celor străini ieşise poruncă de la *Caimacamul* ce era subt acea vreme, nime dinafară de casa lui să nu iasă; 17: acest Vezir Cara Mustafa Paşa fiind *Caimacam* lângă Impăratul... NEC. 196: fiind Paşa neprieten Ducăi-Vodă, i-aū şi trimis cărţile la Ţarigrad la *Caimacamul*. COND. 1693, p. 61: tal. 2000 s'aū trimis poclonul *Caimacamului* de la Odriiū, când l'aū făcut *Căimăcam*. VĂC. 270: Chiuprulu Mustafa Paşa se făcu Vezir din *Caimacan* şi adună sfat mare în Ţarigrad.

În cântecelele nóstre istorice, acest înalt dignitar ture pórtă numele de **Caimacam-Aga**.

TEOD. 536: [Impăratul] poruncia lui Beşliaga şi lui *Caimacam-Aga*, De acolo din Orava...

II. (la Români) 1. îputernicitul noului Domn, numit saū trimis din Constantinopole, ca să administreze

veniturile țării până la sosirea și instalarea Domnului pe tron (Cant. Mold. 63).

N. COST. 27: boierii care erau *caimacamii* în Iași...; 86: a doua zi strângându-se boierii la Curte, au aflat *caimacamii* puși de la Domnul nou, Dumitrașcu Cantemir-Vodă. AMIR. 148: pe Banul Gherghe, fiind boier bătrân, n'au vrut să-l puie *Caimacan*, nici l'au socotit întru ceva. KOG. 255: Calimah îndată au ales om de trebă și au repețit la Moldova de au făcut *caimacamii* pe o sémă de boieri de loc. BELD. 387: Domnul [Scarlat Calimah] rînduesce îndată *caimacamii* la București. ZIL. 24: au trimis cărți boierii *caimacamii* coprîndetóre de vestrea Domniei.

2. locțiitor de Domn în casul când tronul rămânea vacant prin lipsa sa și îndepărtarea Domnului din țară.

MUSTE, 24: vedënd Cantemir-Vodă că vine Craiul [Sobieski], pus' au la Iași pe Iamandi Vornicul și pe alți boieri cu dînsul împreună, să fie *caimacamii*, ca să păzescă tîrgul. CĂP. 314: Bercea Ianoș, credinciosul care 'l lăsase Racoți *caimacam* în locul lui, purtătorii de grijă tuturor lucrărilor țării... DION. 177: scriea Mavrogheni și boierilor țării, cari îi lăsase *caimacamii* la scaunul Domniei... ZIL. 19: Ticălosul Domn Hangeriú, cum au sosit Căpitan-Pașa la ordie, s'au dus la Craiova cu din boierii seí, lăsând la București *caimacamii* alți boieri.

3. de la 1761, Banul Craiovei fu înlocuit cu un boier cu titlul de „Caimacam“, care se bucura de prerogativele, folósele și veniturile băniei (Fot. III, 266).

DION. 164: au trimis caftan de Domnie lui Manuil Ruset a fi Domn, fiindcă s'afila într'acea vreme *Caimacam* în Craiova. ZIL. 32: Postelnicul Nicolache ce se află *Caimacam* Craiovei. AL. T. 163: eu get-beget să nu am prilej de a fi în țară nici măcar un *Caimacam*! FIL. 123: moșul meu a fost *Caimacam* în Craiova. GHICA, 288: *Caimacamul* a și poruncit ispravnicului să-l închidă la Strehai.

4. locotenenți domnesci până la alegerea și instalarea Domnului titular.

GHICA, 425: fiindcă la 1 Maiú 1856 expirau puterile Domnilor Știrbeiu și Grigorie Ghica, numiți la 1849 pe termen de 7 ani, ei erau să fie înlocuiți prin *Caimacamii* numiți de Pórtă, până la alegerea Domnilor de către Camerele colective.

Vorba revine adesea, ca titlu străin sau indigen, și în poesia noastră populară.

TEOD. 378: Banií Severinului, *Caimacamii* Oltului; 539: Muțumim, Agalelor, cinstiți *Caimacamilor*; 583: *Caimacani* tîrgului, sfetnicii Divanului CARANF. 57: Să câștigue un *Caimacan*, Să mi-l subție de bani.

-- KAIMAKAM (ar. kaim-mekam), lieutenant du grand-vizir, sous-gouverneur d'un district, ministre par interim (d. kaim „qui tient“ și mekam „place“); bulg. sərb. kaimakam, alb. kaimakan, mcr. caimacame „sub-prefect“, ngr. καϊμακάμης; sp. caimacan. V. Partea II: caimacam-pașa.

căimăcămie f. 1. locotenență domnescă și timpul cât ținea.

N. Cost. 48: Constantin-Vodă, după ce vădu la *căimăcămie* pe Iordache Vornicul, nu-l păru bine. NEC. 301: au scos pre Vornicul Iordachi afară și-i au dat cărți de *căimăcămie* de la Dumitrașeu-Vodă. AMR. 156: au adus cărți de *căimăcămie*, făcând caimacamii pe Constantin Costachi Spatarul și pe Sandul Sturza Banul. FIL. 255: după aceea să alcătuiți *căimăcămia* și să căutați trebile țării cu osirdie și dreptate. GHICA, 101: *căimăcămia* trimite în contra lui Tudor pe Prodan...

2. guvernica Olteniei (cf. caimacam 3).

AR. 76 (d. 1821): prindându-i i-au trimis la *căimăcămia* Craiovei în bună pază.

3. formă de guvern provisoriu, instituit sub regulamentul organic (1832-1857) și compus din Vornicul, Logofetul și Presidentul înaltului Divan, de unde numele „Căimăcămia de trei“.

căimăcănesc a. ce ținea de Caimacamul din Craiova.

DION. 192: slujbașii lua bani și-i făcea cirada *căimăcănescă* sau boierăscă, sau îi mistuia ei.

căimăcănit n. venit propriu Caimacamului din Craiova, care primia câte 4 lei de fiecare vită ce trecea în Turcia: acest venit se urca adesea la 100.000 lei pe an (Fot. III, 267).

* **caimacamlic** n. sens identic cu „căimăcămie“.

AR. 156 (d. 1821): numitul Negri se confirmă în *caimacamlicul* Bucureștilor...; 161: prin deosebită poruncă împărătească eu m'am întărit iarăși în *caimacamlicul* Valahiei.

— KAIMAKAMLYK, lieutenant, charge du kaimakam, district gouverné par un kaimakam; serb. kaimakamluk.

cais m. pom originar din Armenia (Prunus armeniaca), ale cărui fructe se numesc **caise**.

— KAISI, gros abricot à noyau doux; bulg. serb. kaisiia, mer. cais, ngr. καΐσι; ung. kajszy.

Vorba românească, sub raportul accentului, presupune un intermediar neo grec (cais d. καΐσι), ca și sinonimul său „zărzăr“ d. ζαρζαλον, de aceeași origină: pers. ZERDALU, petit abricot jaune à noyau amer, litt. prune jaune (d. zerd „jaune“ și alu „prune“); bulg. zarzala, serb. zerdeliia, alb. zerdeli.

caisiu a. galben-deschis la colóre.

calabalic n. 1. (sensul primitiv) glótă, lume multă.

Kog. 231: au pures Domnia cu mare alaiu și *calabalic*. CONN. IPSIL.: să nu lase *calabalicul* cel prost a intra unde se face judecata. FIL. 164: varză pentru *calabalic* (slugă). Isp. 363: una din róbele fetei de împérat se strecură prin *calabalicul* [de dogari] și le dete pe sub ascuns o copaie de mere, două azime și un fedeleș cu apă. GLOS. 113: pâne de *calabalic*, pâne próstă pentru lucrători și servitori.

2. fig. sgomot, turburare.

NEC. 228: la puresul lui Dimitrașco-Vodă din Iași, s'au făcut

marî gâlcevî și *calabalic*; 254: era atunce mare *calabalic* de slujitori în curte, deși cereaŭ lefle de la Duca-Vodă; 301: precum este obiceiul Moldovenilor celor necăjiți de strîmbătăți, să facă *calabalicuri* Domnilor mazilî; 369: așa s'au potolit acele *calabalicuri*. Doc. IV, 409 (d. 1794): carele ce vin cu cherestele fac mult *calabalic* pe pod cu vitele lor. STAM. 464: astă nópte am auđit mare *calabalic* pe la pórtă noastră.

3. cértă, zarvă (în munții Sucevei).

ȘEP. II, 151: *calabalic*, sfadă; m'am încercat de *calabalic*, mi-am aprins paie în cap.

4. (sens mai ales modern) bagaj de casă, catrafuse.

DION. 206: Vodă Ipsilant poruncit-ău vătașilor de Curte în grab să aducă care mocănesci, să încerc *calabalicurile*. Kog. 222: au vedut fără de veste mare *calabalic*, rėdvane cu muieri, ómeni mulți. STAM. 225: în carėtă să puie al meŭ tot *calabalic*. FIL. 259: butea ce era încercatã cu *calabalicurile* sale. ISP. B. Sn. 131: te au încercat cu tot *calabalicul* în spinare. GHICA, 323: din tóte curțile eșiaŭ care, cãruțe și calesci încercate cu lume și cu *calabalicuri*.

Vorba figurézã în proverbe și într'o cimiliturã.

GOROVEI, 35 [butie]: Cu smicele pe spinare, la buric *calabalic*. ZANNE II, 22: *calabalic* la buric (cînd se cértã mai mulți ómeni înghe-suindu-se); III, 51: unde e *calabalic* e și bucluc (unde e avere sînt și griji multe). GLOS. 113: a nu face cuiva *calabalic*, a nu da des pe la dînsul, a nu sta îndelung.

— KALABALYK, multitude, grande foule; confusion, embarras, suite nombreuse; bagages, effets d. kalaba (ar. galebe) „foule, affluence“; bulg. kalabalyk „echipaj“; serb. kalabaluk, rut. kalabalyk, „gâlcevã“; alb. kalabale „glótã în mișcare, turburare, bagaj“; mcr. cãlãliche „bagaj“, ngr. *καλαμπάλικι*, desordine, confusiune.

cãlãuz m. (și *cãlãuzã*) I. (sens archaic) comandant, cãpetenie.

GREC. 26: slujitorii cãpitanî... avėnd *cãlãuz* pre Armaș Burnas Alexandru. BELD. 404: Gheorghe *cãlãuzul* și cãpitan Niculi...

2. fig. îndrumare.

VAC. 251: întristarea morții lui Suleiman se făcu *cãlãuzã* tãtãne-seŭ lui Orchan spre mormint.

II. (sens modern) cel ce aratã drumul, conducător.

ANON. 141: o *cãlãuzã* sã îndrepteze calea încãtro ar vrea sã mėrgã. AL. T. 233: nu m'ați luat din mijlocul drumului, ca sã vė fiți *cãlãuz* prin codrii? ISP. 43: n'are *cãlãuzã* sã facã o cãlătorie așa de lungã. GANE I, 18: noi rãtãciam ca turma fără *cãlãuz*. JIP. 83: stãpnirea e *cãlãuzã* nației.

Vorba figurézã în cãteva proverbe.

GOLESCU cei cu ochi *cãlãuzã* la cei fără de ochi pururea sã se arate; cei fără de ochi, *cãlãuzã* la cei cu ochi. PANN, 25: la satul ce se vede, *cãlãuzã* nu trebuie.

— KALAUZ (kulaguz), guide, conducteur, chef, comandant; alb. bulg. serb. ung. kalauz, mcr. cãlãuz „con-

ducător și catîr care merge în frunte“, ngr. *καλαοόςης*.
V. Partea II: călăuz-bașă și călăuz-ciauş.

Forma românizată „călăuză“ (cf. caraulă), atât în trecut cât și în prezent, aparține Munteniei.

călăuzesc v. a servi de călăuză, a conduce.

ISP. 292: cotoșmanul dîse vizitiilor să se ție pe urma lui, că el îi va *călăuzi*. STÂNC. Gl. și Pov. 33: paznicul închisorii îi *călăuzi* până la odaia, unde era să se facă osînda. TEOD. 104 [colindă]: D'o stea ne *călăuzim*, Pe Hristos să dovedim.

Formațiune românească corespunzînd sîrb. kalauziti.

calcăn m. pesce de mare cu corpul lat în formă de romb (litt. pesce cu pavéză).

CRON. III, 437: le-aŭ trimis cîte un *calcan-balie* (greșit în text: calman-balic) pesce de mare prea bun. FAMILIA XXIII, 63: menajul delicat de pesce mare: barbuni, gurizi, chefali, scrumbii, *calcani*.

— KALKAN (balygy), turbot; bulg. kalkan-balyk „caracudă.“ V. Partea II; calcan.

caldarîm n. 1. loc saŭ drum pavat.

IST. 1715, p. 61: o culme de dél pe care este *caldarîm* de intră în cetate. GHICA, 241: la barieră se isprăvise *caldarîmul*.

2. fig. în locuțiunea „a bate caldarîmul“, sinonimă cu „a bate podurile“ (ulițile înainte fiind așternute cu grindî), adică a umbla fără căpătăiŭ.

MARION, 16: Tudose a bătut multe țile *caldarîmul* de la pórta Ioanei.

— KALDYRYM, pavé, chaussée; bulg. kaldarym, serb. kaldrm, alb. kaldram, ngr. *καλδερύμ*.

caldarîngiŭ m. pietrar.

AL. T. 1397: astă nópte doi *caldarîngiŭ* aŭ spart peretele casei.

— KALDYRYMĞY, paveur; serb. kaldrmğia.

călep n. meliță de cănepă: tortul, depenat pe răschitor, se preface în călep.

STAM. 453: *calepele* cîte aŭ tors. CR. II, 96: *călepe* de tort și lănurî.

— KELEP (kullab), dévidoir propre à entourer un cordon de fil d'or ou d'argent; bulg. kilep (ibrișim) „tortis“.

Vorba, cunoscută numai în Moldova, face parte din nomenclatura relativă la țesut (§ 105).

călfă m. lucrător care a învățat un meșteșug și începe să-l practice, în opozițiune cu „ucenic“.

KOG. 229: să cheme și *calfa* să facă izvod. UR. XIV, 8 (d.1814): *calfele* ce vor eși de capul lor să dee cîte 5 lei la brésă. AL. T. 1159: *calfă* de spițer; 1272: *calfă* de dughiană. NEGR. I, 297: am să-l dau *calfă* la vr'un lipsean saŭ vr'un bacal, să învețe negustoria. ISP. 137: el într'o jumătate an luera ca o *calfă* veche; 226: faurul pămîntului porunci *călfilor* să facă lui Greucénu o căruță cu trei cai cu totul și cu totul de fier; 369: meștere, când ai de gînd să mă scoți *calfă*? 370: acum ești *calfă*, ai scăpat de ucenicie. MARION, 61: *calfele*

și stăpânul bărbieriei nu mai staă din mâini. TEOD. 463: Nouă meșteri mari, *Calfe* de zidari...

Proverbul „a pățit'o calfa noastră!” se dice de cel păcălit care și închipue că a păcălit pe altul.

— KALFA (ar. ħalifa „qui remplace”), sous-chef, sous-maitre, commis, garçon de métier, ouvrier, apprenti avancé; bulg. serb. kalfa, alb. kalfă, mer. călfă „slugă”, ngr. *καλφᾶς* și *κάλφας*, garçon de boutique. V. Partea II: calfă și calif.

călfie f. starea de calfă, în opozițiune cu „ucenicie”.

PANN II, 18: trei luni am până la *călfie*.

călif n. toc de imamea.

AL. T. 433: două *călifuri* de imamele, cu mușunachi, cusute cu fluturi; 559: i-am făcut un *călif* de ciubuc cu mărele.

De aci forma compusă **incălifat**, provăduț cu un călif.

NEGR. I, 237: ciubuc *incălifat* și lulea ferecată cu argint.

— KYLYF (ar. gylaf), étui, enveloppe; bulg. kalyf, serb. kaluf, alb. kylyf, mer. călufe „ghiozdan”.

calp a. 1. fals, vorbind în special de monete.

Doc. I, 449 (d. 1784): un astaragiū care a lucrat *calp* sau ar face precupie. FIL. 250: el luă banii și-i schimbă pe banii tăiați sau *calpi*.

2. fig. degenerat, netrebnic.

AL. T. 1449: de când am dat de bani *calpi*, ca banul Vulpe, m'am pēdat de boierie și m'am lipit de rēzeșie. EMIN. 48: Noi în noi n'avem nimica, Totu-i *calp*, totu-i străin.

— KALP (ar. kalb), faux (monnaie): formă vulgară d. kalyp (V. calup); bulg. serb. kalp, mer. calp (para), ngr. *κάλπιος*, faux, falsifié.

calpuzân m. 1. cel ce taie bani calpi.

PRAVILA Vasile Lupu, 20: pentru *calpuzani*, ceia ce fac bani rēi..., dintâi să-i se taie capul, dup'aceia să-i se ardă trupul în foc și câte bucate va avea, tôte să fie domnesci... Doc. I, 484 (d. 1783): pungașii, *calpuzanii*, borfașii și furii de cai. Od. I, 147: te pune la rînd cu pungașii, controbonții, cu *calpuzanii*.

2. fig. înșelător, nemernic.

FIL. 191: cel mai mîrșav și mai *calpuzan* dintre toți Grecii din Țara românescă.

— KALPAZAN (kalb zen d. ar. kalb „fausse monnaie” și pers. zen „qui frappe”), faux-monnayeur, fourbe; bulg. kalpazan, serb. kalpozan, ngr. *καλπουζάνης*.

calpuzănie f. formă sinonimă cu „calpuzanlic”.

PRAVILA Vasile Lupu, 20: de să va afla că s'a făcut acea *calpuzănie* la vr'un sat sau și tîrg mieșor, să-i se facă mōrte, iară bucatele să nu-i le ia nime, nici să le arță.

calpuzanlic n. 1. faptă sau meserie de calpuzan; 2. fig. înșelătorie (Glos. 116).

— KALPAZANLYK, fabrication de fausse-monnaie; bulg. kalpazanlyk, ngr. *καλοποζανλίκι*.

***calpàc** n. 1. căciulă de catifea verde, împlănită cu samur și decorată cu două egrete de diamante, ce Sultanul da la investitură Hanilor Crimeii (d'Ohsson VII 443).

2. căciulă cilindrică din piele neagră de berbece, împlănită pe margini, înaltă și dreaptă, purtată înainte de Domn și de boierii cei mari.

BALC. 401: Mihaiu purta pe cap un *calpac* unguresc împodobit cu o folie neagră de pene de cocor, legată cu o copcă de aur. OD. I. 132: ginerele grec... în cap purta înaltul *calpac* de hîrșie fumurie cu fund de serasir.

3. căciulă purtată apoi de neguțătorii străini.

FIL. 138: *calpacul* de blană al arménului ibrișingiu.

Vorba figurază și în cântecele dobrogene.

BUR. 177: Peste poșul cel din cap, Tu 'ți pune un *calpac*.

— KALPAK, bonnet garni de fourrure; bulg. serb. kalpak (igumenski), ngr. *καλπάκι*; rus. kolpakū (și klo-bukū „comănac“), pol. kolpak, ung. kalpak (și kalap); tr. colback „sorte de bonnet à poil en usage dans quelques corps de notre cavalerie“ (Devic).

***calpacciū** m. cel ce face sau vinde calpace.

COND. 1813, p. 385: cojocari, *calpacciū* și alți asemenea ómeni cu neguțătorii...

— KALPAKČY, marchand ou fabricant de bonnets; bulg. serb. kalpakčija.

calup n. (și *calip*) 1. calapod de cizmar.

BOGD. Pov. 124: ciocanul și *calupul* cu care se îndeletnicia a cârpi imineii sătenilor.

2. formă de lemn pentru căciulă, pălării.

Doc. II, 405 (d. 1792): un *calip* de işlic. . .

3. tipar de plăcinte.

XEN. 245: nici tu tîngire cum se cade, nici tu *calupuri*.

4. bucată lunguiată de săpun sau de brînză (cf. ture. kalyb sabun „brique de savon“).

UR. XIV. 239: povătuind pe cășeri ca să-î facă cașcavalul în *calupuri* mari. ORĂȘ. II, 163: Și un *calip* bun, *Calip* de săpun.

5. bucată de olan ori de ciob de strachină în patru colțuri, în „jocul cu puil“.

6. formă în genere, tipar, model.

Doc. II, 332 (d. 1792): cărămida să se dea *calip* de la Domnie...

AL. T. 1231: ne semănăm în tóte, parc'am fi făcuți tot pe un *calup*.

ID. Pr. 257: figuri de tótă făptura, de tot *calupul*.

7. fig. mijloc dibaciū, șiretenie: „a pune cui va calupul“, a-l înșela, a-l păcăli: „a mânca calupul“, a fi înșelat (cf. ture. kalyb etmek „duper, jouer un tour“).

CAL. 1882, p. 46: cotoiul, căruia 'i da prin cap tóte drăcove-niile, puse și aci *calîpul*. AL. T. 1067: l'am pus în *calup* pe ciubotar (cf. 1069: l'am pus la *formă* și pe cofetar). ORĂȘ. 20: *calîpuri* puse bine cu prea multă istețime.

— KALUP, KALYP (ar. kalib), forme de cordonnier, modèle, corps moulé d'après une certaine forme; fig. ruse, duperie (d. gr. *καλόπους*, calapod, litt. picior de lemn); cum. calip „forma“; bulg. kalyp și kalup, serb. kalup, mer. călupe „modiolus“, ngr. *καλόπι*. Din aceeași vorbă arabă derivă: it. calibre (vechiu-sp. calibo), fr. sp. calibre Dozy, 377.

Forma munténă sună „calîp“, cea moldovenescă „calup“; vorba însăși face parte din categoria terminilor orientali relativî la meșteșugul cizmăriei (§ 105).

calupciū m. (și *calîpciū*) înșelător, șarlatan (Polysu).

— KALYPĀY (kalybgy), mouleur; fig. trompeur, fourbe.

canară f. 1. stână de piatră.

Ist. 1715, p. 57: de la dél în luncă este *canara* de piatră; 60: nu loc tîns, ci *canarale* de piatră. TEOD. 558 (d. Romanați): Subt o *canara* de piatră, Unde un câine mare latră.

2. stâncă de mare (în Dobrogea).

ZAMFIRESCU, Novele, 19: stâncile mării numite *canarale*.

— KANARA (ar. kynare), étalage de boucher, abat-toir (alt sens lipsesce); serb. kanare id., bulg. kanara „stâncă“.

canăt n. oblon, de ușa sau de feréstră, ce se deschide în două.

Kog. 241: deschidēnd *canaturile* ferestrelor, aū început a răcni cu toții... Od. I, 127: ușa cu *canaturî* de stejar, căptușite cu tînchele și legate cu druguri de fier. FIL. 283: o pórță cu două *canaturî*, învelită cu stréșină de uluci mērunțele. STÂNC. 57: *canaturile* de la uși numai de stejar săpat în chip de florî.

— KANAT, battant de porte, de fenêtre; bulg. serb. kanat, ngr. *κανάτι* (§ 98).

cănelă f. praf de boit pērul.

TARIF 1761: *cănelă* oca 5 bani. MARION 1892, No. 43: dăi cu petițe pe sprîncene, dăi cu *cănelă* pe pēr. ȘEP. V, 55: *cănelă*, boială de cānit, de ordinar roșie, violetă sau albastră.

— KYNA (ar. hynna), argile rouge qui sert à teindre les ongles; bulg. kăna, serb. kna, ngr. *κνάς*; sp. alheña, port. alfena. Forma „cănelă“ e formată din *cână* prin analogia numelor de colorî în -élă (§ 23).

cănesc v. 1. a înnegri barba, pērul, sprîncenele.

PANN, 76: Barba 'mî este albă var... eū o *cănese* și o 'negresc. GHICA, 5: barba potrivită în apērătore și *cānită* mai mult roșie de cât galbenă. TEOD. 174: Cu cōrne *cānite*, Cu frîne zugrăvite... 175: Să nu fie cu barba *cānită*, Să rămăie cartea necitită.

2. în munții Suceviî, a boi miei și alte vite în frunte spre a fi cunoscute din cele străine (Șeș. V, 55).

Formațiune verbală ca bulg. *kănosam* și serb. *kniti*.

cânge f. 1. prăjină lungă cu cârlig de fier spre a apuca și primi ceva de departe.

IST. 1715, p. 90: inicerii au început a se porni cine cu scări, cine cu *cange*, cine cu saci de lână către șanț. AL. Poesiî II, 224: Și răsturnau cu *cangea* și străpungeau cu lancea...

2. pl. bețe cu un ac îndoit la un căpătâiu cu care croitorul ține lucrul nemișcat pe genuchi [Isp.].

3. cange de mînat o luntre.

CRĂS. II, 36: cei-lalți îl ajutau cu nisce *cângi* și cu lopețile.

4. pl. ghiarele păsărilor răpitoare (în Moldova): „cangea-paserii“, o plantă (*Arthrolobium scorpioides*), citat de Dr. Crăinăcenu în Conv. XXII, 504.

5. fig. ghiară, mână.

STAM. 244: Și cu a lor *cângi* cornute [demonii] să-l apuce vor... AL. T. 1441: dar când să puie *cangea* pe hoți, tufal!..

Var.: **cance** și **gance**.

ȘEȘ. V, 54 (d. Suceva): *cânci*, cârligele cântarului și ghiarele pasărilor: caia o lua mnielu în *cânci*. COSTINESCU, 234: *gance* sau *ganță*, uneltă de fier cu unul sau mai multe cârlige.

— KĂNGA (ganca), croc, crampon, perche des bateliers (d. it. gancio „cârlig“); serb. kanğa (ganğa) „cârlig, ghiară“; mer. cange (pentru foc), ngr. *κάντζα* și *γάντζος* (de unde rom. „ganță“), ung. gáncsa.

cângiuit a. provădut cu o cange, cu un cârlig.

AL. Poesiî II, 224: Cu lancea *cângiuită* 'n glotă pătrundeau...

cântar n. (și **cântariu**) 1. balanță oficială, cumpănă controlată de autoritate. O dare specială sub Ipsilante se numia „cântarul domnesc“: marfa ce se vindea cu ridicata n'o putea cântări nimeni de cât cel ce cumpăra acest venit, plătiind câte 10 bani la 100 de ocale (Tunusli, 58).

CANT. Ier. 318: iscoda și nepriétinul de casă cu glavatina *cântariului* se asemănă, carele cu mica micșorimea lui mari mamini de la pămînt în sus aruncă... COND. 1767, p. 39: nime să nu fie volnic a ține și a avè *cantar* mai mare de 40 oca. TARIF 1792: puținile de miere ce merg la țara turcescă să se tragă cu *cântarul* gospod. ORĂS. II, 222: pâinea era și crudă, ca să tragă mai mult la *cântar*. JIP. 57: negustoru încurcă lumea la *cântar*... PANN, 66: alege alt ném de pesce și-l pune în *cântar*. STÂNC. 135: nici nu se aședase bine și se cumpăni *cântarul*. TEOD. 599: În *cântar* că mi-o pune, Dece oca că-mi venia...

2. greutate de 100 oca sau 50 kgr.

KOG. 215: Dómna le trimitea [muierilor închise la mitropolie] și câte un *cântar* două de in... DION. 216: să-i dea și haraciū pe tot anul

sumă de *cântare* de aur și de argint. UR. XXII, 300 (d. 1826): unti.. *cantariul* 44 bani, iar mierea pe un poloboc de 10 *cantare* 1 leu 12 bani. BĂLC. 78: îmbarcarea pe corăbiu aproape o mie *cântare* de mobile.

— KANTAR (ar.), quintal, poids de 44 oka (d. centenarius prin mgr. *κεντηνάρι*); bulg. serb. kantar, mcr. *cântare*, ngr. *καντάρι*; sp. quintal, it. *cântaro*.

Despre celelalte măsuri și greutateți: § 93.

cântăresc v. a constata greutatea cu cântarul, a trage greu în cumpănă.

COND. 1767, p. 39: de va vrea să *cântărescă* marfa, ca să scie câte oca trage marfa sa. AL. T. 1338: rangurile se *cântăresc* cu bani. MARION, 44: când s'a *cântărit* la St. Gheorghe, s'a rupt cântaru cu d.-luî. AL. 314: Iepele de soiû moldovenesc, Cu galbeni se *cântăresc*.

***cantariatica** f. taxa cântăririi vamale.

Doc. 1776, p. 39: 6 bani să se ia la 44 oca *cantariatica* ori-ce fel de marfă ar fi și se va trage la cântar... iar her de se va cântări, să se ia *cantariatica* la 59 oca 6 bani.

Formațiune ibridă turco-grecă (§ 23).

cantaragiû m. cel ce cântăresce la vamă.

COND. 1776, p. 40: 20 bani de tot carul cu marfă ce lua *cantaragiû* vamei, când intra în vamă, să lipsescă. UR. XXII, 308 (d. 1826): *cantaragiû* să nu fie supărați de bir.

— KANTARĜY, employé de la douane, chargé à peser les ballots; serb. kantarĝia.

capac n. 1. ceea ce servă a acoperi, a astupa sau a închide (o ladă, o ôlă, o sobă).

ISP. 10: ridică *capacul* chichiței; 364: făcu surcêua *capac* la ôlă. Proverbe: „și-a găsit tingirea *capacul*“, a dat de unul care îi sémênă; „*capac* după ôlă“ (Golescu), cu același înțeles.

2. îndoitură ce acoperă o blană.

COND. 1693, p. 96: blană cu zagarale cu *capace*.

3. petec de încheiat în dosul șalvarilor (cf. bulg. kapakly kunduri).

GHICA, 502: Băltărețul purta pantalonî de nanchin cu *capac*.

4. în Muntenia, pleopă de sicriû (Bur. Datinî, 17).

5. se țice de învîrtitura zmeului de hârtie.

ISP. Juc. 68: zmeul face *capac*.

6. fig. pretext: „a pune cuiva *capac*“, a ascunde greșelile; „a-i găsi *capacul*“, a da un răspuns cuvenit.

CANT. Ier. 225: *capacul* minciunii de asupra tingirii vicleșugului adăugând, chip de mare rugăminte către șoim arată. REV. I, 389 (d. 1821): și la acéstă omorîre a Patriarhului punea unî *capac*.

— KAPAK, couvercle, couverture, enveloppe; alb. bulg. serb. mcr. kapak, pol. kapak „clopot de sticlă pentru plante“, ngr. *καπάκι*.

capamă f. 1. carne de miel sau de pui gătita cu stafide.

AL. T. 74: bucate de cele sănătoșe ca la noi, precum musaca, *capama*; 505: să-mi facă la masă vr'o *capama*.

2. haină de bumbac saŭ de mătase.

TARIF 1870: *capama* de șamalagea saŭ cutnie.

— KAPAMA, étuvéé de viande; robe de dessous piquée, de toiles ou de soie (kapamak „couverir, boucher“); serb. kapama, ngr. *καπιμας*, ragoût.

capângă f. cursă, mai ales pentru păsări (în Muntenia). V. capcană.

GORJ. IV, 164: îl prinse și pe acesta în *capange*.

— KAPÂNGA, trébuchet pour prendre des oiseaux (dim. d. kapan „trappe, embuche“); bulg. kapanče, ngr. *καπάντζα*, souricière. Forma românească e o inducțiune analogică d. plural (cf. copcă).

căpcână f. cursă pentru fiare, păsări saŭ șóreci.

AL. T. 203: te-ai prins singur în *căpcână*; 242: el cadé în *căpcână*; 1142: m'au prins în *căpcână*, diavolîca. GANE I, 95: n'o să ne lăsăm dór prinși ca șórecul în *căpcână*; 199: ne făcea *căpcâni* de prins vrâbiî și stigleți.

— KAPKAN, piège, trappe (d. kapmak „saisir“); rus. rut. kapkanŭ, ung. kaptány.

Vorba, proprie Moldovei, derivă din tătăresce, de aceea lipsesce în idiomele balcanice.

***capòt** n. 1. manta boierescă (pl. capòte și capoturi).

GHEORG. 301: Vel-Vistiernic îmbracă pe toți ómenii cei împărătesci, pe unii cu blane, pe alții cu caftane, pe alții cu *capoturi*. . . GHICA 320: tată-meu, se lęgă în grabă cu șalul la cap, își pune *capotul* cel roșu și încalecă calul.

2. (și **capod**) în special, manta militară.

DION. 173: Domnul Mavroghene făcuse căpitâniî cu stéguri frumóse, zugrăvit cu sfinți, îmbrăcând căpitaniî cu *capoduri* domnesci. Doc. I, 550 (d. 1784): postelniceii toți cu *capoduri* cărâmiđii. For. III, 254: căpitaniî de agie înarmați, îmbrăcați cu *capoturi* și călări. OD. I, 133: călăreții turci purtând pe dinșii nisce *capòte* de flendreș, de ghermesuturi și de diferite stofe.

3. un fel de scurteică (cf. capòțel).

— KAPOT (kapod), manteau d. it. capotto „manta de plóie“ (de unde ístro-rom. căput „manta“).

Sensul modern de „haină femeiască de casă“ derivă din fr. capote, identic cu it. capotto.

capòțel n. mintén femeesc numit și „ciupag“: capòțelul e scurteicuța țarancelor.

caragăce f. coțofană (*Corvus pica*).

COSTINESCU, 158: poporul crede, că la casa unde cântă *caragacea*, vor veni óspeți.

— KARGAÇA (dimin. d. karga), corneille (coțofana fiind

d. genul „Corvus“); bulg. garagaška, ngr. *καρκαίσα* (de unde și forma secundară *caragață*).

Vorba circulă în Muntenia, mai ales în județele de pe lângă Dunăre.

caragea f. pasere negricioasă (într'o cimitură despre „gheonóie“).

TEOD. 229: surlită, peștriță, *caragea* de os.

Cu sensul primitiv de „negru închis“, vorba figurază în vechile tarife vamale (și sub forma turcească a plur.).

FL. 215: briuri *caragealar* cusute.

— KARAGA, noirâtre, chevreuil; bulg. karağa „un fel de prună“.

caraghioz m. și a. (și *caraghios*) I. (ca subst.). 1. numele bufonului (litt. „Ochiu-negru“) în farsele ce se jucău la Curțile Domnilor români: Vodă și boierii se desfătau cu glumele hazlii ale Caraghiozului (§ 63).

CANT. Ier. 407: Mascara cu ochi negri, *Caraghioz*, păpușă de mascara vestită. GLOS. 117: Domni înainte, cum și boierii cei mari, aveau la Curțile lor câte un *caraghioz*, ale cărui caraghiozlicuri, la masă și după masă, provocau un râs cât se poate de favorabil digestiunii.

2. în genere, bufon, sinonim cu „măscăriciu“.

STAM. 474: să riță toți de dinsul ca de un *caraghioz*. GANE II,

125: Anton Aghiuță, un pitic ghebos, care era *caraghiozul* satului.

MARION. 59: ese la maidan *caraghiosul* și face la pozne să te strîmbi de râs.

II. (ca adj) comic, ridicul.

GANE III, 215: porecle și născociri de cuvinte *caraghioze*...

MARION, 17: acéstă dragoste al căruî începuse atât de *caraghios*; 41: mutra *caraghiosă* ce o face piticul.

— KARAGÖZ (Karaghioz), Œil noir: c'est ainsi qu'on appelle le principal bouffon dans les ombres chinoises et les farces qu'on représentent devant le bas peuple Bianchi; polichinelle, guignol, marionette Barb.: bulg. karaghios, serb. karaghiozliĭa, mer. caraghioz. Despre bogata sinonimică orientală a „bufonului“: § 28.

caraghiozlic n. 1. farsă de caraghioz, joc cu vorbe sau cu gesturi comice.

AL. T. 115: un *caraghiozlic* ca toate revoluțiile de la noi. FIL. 241: aerul răsuna de glasul cel tare și țipător al telalilor, cari făceau din *caraghiozlic* și datoria funcțiunii lor un ce identic.

2. glumă grosolană și josnică, bufonerie ordinară.

AL. T. 128: care vra să dică și *caraghiozlic* pe lângă cele-lalte? 1665: cum îți pare *caraghiozlicul* ăsta, vere Sandule? GHICA 322: soi-tarii îmbrăcați în haine peștrițe, cu code de vulpi la căciuli, jucând chiocecurile, strîmbându-se la lume pe uliță și făcând fel de fel de *caraghiozlicuri*.

— KARAGÖZLÜK, l'acte du Karagöz, bouffonnerie; serb. karaghiozluk, mer. caraghiozliehi.

***caragroș** m. monetă turcască în valoare de 2 lei vechi sau 80 parale (Wolf, 135).

DION. 166: *caragroși* de 2 zloți și alții de 2 lei; 224: banii s'au suit cu prețul mare, acum la acest lét 1815, *caragroș* ce au fost 2 lei, acum 2 lei și 25 parale, *caragroș* ce au fost 2 lei și jumătate, acum 3 lei și 15 parale.

Vorba figurază și în cântecele populare.

R.-Cod. 66: cu chimiru plin de bani, Numai *caragroși* turcesci...

VULP. 13: Vr'o 3 pui de cazalnici Cu solzu cât *caragrosu*...

— KARA GURUŞ, écu noir (c'est-à-dire pur d'alliage, qui ne rougit pas) d'Allemagne Barb. (d. germ. Groschen); bulg. karagroş, ngr. *καραγρός*, mer. caragros.

caramfil m. numele popular al plantei (*Balsamita*), numită și „calonfir“ (Dr. Brândză, 278).

— KARANFYL (ar.), œillet, girofle d. *καρόφυλλον* vulg. *γαρόφαλον* (de unde „garofă“); bulg. karamfil și kalanfir (de unde „calonfir“); mer. carafle. Ambele aceste forme sînt muntenesci, în Moldova planta se chéamă „calapěr“.

caraul m. 1. corp de gardă, sentinelă, stréjă.

NEG. 292: generalii cari îi pusese în țara leșescă, pre marginea Nistrului, pentru *caraul*, adecă pentru pază; 334: comendantul, véđënd așa, i-au dat pre toți pre mâna lui Dimitrașco-Vodă și i-au dus cu vartă (cu *caraul*) până la Harcov; 410: au pus pe Postelnic la *caraul*. DUM. 72: *caraulul* Turcilor care strejuia în vad.

2. fig. în Moldova: stare în colțul camerei (pedépsa copiilor neascultători).

AL. T. 417: să te duci de grabă la *caraul* și să nu crăcnesci.

Var. (românizată): **caraulă** (cf. călăuză).

STĂNC. 86: soldații erau de *caraulă*.

— KARAVUL, garde, sentinelle (d. karamak „voir, chercher“); bulg. kara(v)ul, serb. karaula, rus. karaulū, ngr. *καραούλι*, mer. căraule „păzitor“.

cârcăiăc m. insectă miriapodă (*Scolopendra*): litt. cu patru-deci de picioare (Glos. 118).

— KYRKAYAK, scolopendre, mille-pieds (insecte) d. kyrk „quarante“ și ayak „pied“.

***cârc-sêrdâr** m. căpitan de jandarmerie căruia era încredințată paza ordinei.

BEID. 389: beşlegi, *cârc-sêrdâr* pe afară, el singur au rînduit; REV. II, 418 (d. 1821 : fusese orînduit *cârc-sêrdâr* peste acele 5 județe ale Olteniei. Fot. III, 312: *cârc-sêrdârul* are 650 lei léfă pe an. GHICA, 289: Caragea pierduse doi *cârc-sêrdâr*i și un tufeciu, loviți de glônțele Jianului drept în piept.

— KYRSERDARY (litt. garde-champêtre), chef de la gendarmerie irrégulière (d. kyr „champ“); bulg. kyrserdarin „un fel de slujbaş“.

cărdășesc v. a se asocia, litt. a se înfrăți.

JIP. R. Sat. 51: atunci rămâne fiecărui episcop politic a-și *cărăși* un cerc de ómeni mlădíoși.

Și sub forma compusă: **incărdășesc.**

AR. 116: Tudor, *incărdășindu-se* și cu alții, aș eșit din Bucuresci.

— KARDAŞ, frere (de unde derivă verbul românesc).

cărdășie f. (mai mult ironic) tovărășie, gașcă.

DELAVER. 25: *cărdășia* lui erau flăcăi de muncă... JIP. R. Sat.

88: permite *cărdășiei* lor să hoțescă.

Formă originală corespunzătoare turc. KARDAŞLYK, fraternité (Ghica, 94: Eteria era formată după tipul vecilor frații, turcesce *cardaşlık*).

Cârjalii m. (și **Cârgialii**) I. (sens archaic) la pl.: numele unor cete de tâlhari turci disciplinați de rebelul Pazvantoglu, cari, în a doua jumătate a vécului trecut, năvăliră în Serbia, Bulgaria și Oltenia, arđând orașele și jăfuind pe locuitori.

ZIL. 16: aș pățimit țara de la o vreme încóce despre partea tâlharilor *Cârgialii*, a căror tată este mai întâi diavolul, iar al doilea părinte și cărmaciú Osman Pașa Pazvantoglu. ID. Rev. III, 65: când s'aú fost mai călcat țara de peste Olt, adică cele cinci județe, de *Cârgialii*, căpetenia mai mare avënd pe vestitul tâlhar Manah Ibrahim. DION. 198: Pazvand s'aú unit cu *Cârjalii* și face mari turburări împărației, căci *Cârjalii* pradă orașe și sate prin țara turcescă, și le ardea cu foc, de rămănea pământul gol, și haznalele împărătesci le răpia de pe drumurile Țarigradului și tótă avuția o ducea în cetatea Diului la Pazvant, că le era cetatea conac și Pazvant gazdă, și-l avea mai marele lor și povățuitor. GHICA, 18: la 1807, ne-a orinduit la Targie, o bătaie de tun de Vidin, ca să ținem pe *Cârjalii* lui Mola-Aga să nu iasă din cetate. BOLIAC, 16: Tica ce nu scia frica, Că intra în *Cârjalii* și da gróză în Pazvantlii...

II. (sens modern) la sing.: tâlhar, hoțoman.

AL. T. 285: Bursuflescu (furios)... dece sute cinci mii! *cârjaliule!* p. 636: așteptă, *cârjaliule*, că eú 'ți sînt popă de acum; p. 832: afară... să mă amenințe el c'a vini în casa mē, cumpărată cu bani buni și peșin?... hoțu, ieniceriú, *cârjaliu!*... p. 1171: ba 'ți prinde tu pe cine ai mai prins, *cârjaliule!* p. 1178: de mē gășia în odaia, lui mē hăcuia, *cârjaliu!* dracului! p. 1186: a fi *cârjaliu!*... ne-am topit! p. 1561: pune-ți pofta în cuiú despre bătaie, *cârjaliule*, că s'a ridicat bătaia.

— KYRĜALI, localitate în Rumelia locuită de un trib turc de tâlhari faimoși, ale căror bande s'aú revoltat sub Pazvantoglu, s'aú disciplinat milităresce, aș cucerit orașe în țările învecinate, purtându-se neomenesce cu locuitorii, atât turci cât și creștini, și dispărură abia la începutul secolului (Zilot; Fot. II, 185 și 196; Jireček, 482 și 504). Și în turcesce *kyrğali* a ajuns sinonim cu „haiduc, tâlhar“; bulg. sêrb. kyrğaliia „haiduc turc“, mer. cãrjiliu „calău“, ngr. κερζαλήδες. V. Partea II: Carafefiz, Manaf, Pazvantliu.

cârjaliesc a. 1. ce ține de Cârjalii; 2. fig. strașnic, cumplit.

NEGR. 24: veți lua fie-care câte o sută baltage *cârjaliesci* pe talpe.

cârmiz n. 1. coșenila și semînța din care se face o colóre roșie fôrte vie.

TARIF 1792: *cârmizul* oca 54 bani. IONESCU, 694: *cârmiz* cu 2 galbeni oca cel negru și 20 sfanți cel alb.

Var.: **cârmuz** (Vlahuță, Novele, 147).

2. (mai rar) colórea însăși.

ETYM. 2066 (d. 1681): atlas *cârmiz*.

3. planta „*Phytolacca decandra*“ (Dr. Brândză).

— KYRMYZ, cochenille (ar. kermez „écarlate“ corespunde sanser. krimi-ğa „produs de viermî“); bulg. kârmâz și hrimiz, alb. kârmâz, ngr. κρυμέλι, mer. cârmezî. Din vorba arabă derivă: sp. alquerque „graine d'écarlate“ și fr. kermès „cochenille“.

cârmiziū a. și n. I. (ca adj.) de colórea cârmî-zuluī, roș închis (cu var. **cârmuziū**, **hirmiziū** și **irmiziū**).

REV. N. III, 311: *cârmuziū* la față. TEOD. 540: A bėut vin *hirmiziū* Cu răvac și baș-rachiū; 575: Tot de vin d'ăl *irmiziū* Și tot d'ăl mai bun rachiū.

II. (ca subst. și **irmiziū**) piele roșie de încălțăminte.

TEOD. 474: Cu căftane de pambriū, Cu cizme de *irmiziū*.

De aci diminutivul **irmizea** cu sensul de „cizme roșii“.

TEOD. 442: *Irmizele* cumpăra și de nuntă se gătia ...

Forma „*irmiziū*“ e redusă din *cârmiziū* prin varianta intermediară „*hirmiziū*“.

— KYRMYZY, écarlate; bulg. karmazin, hrimiz și rimizen „roș“, serb. krzi (mergan); ung. karmaszin „cârmiziū“, de unde *carmajin*, lemn roș din care se fac mânere de biciū (Slavicî I, 299: biciū de *carmajin* cu codăriștea de os). Forme occidentale: sp. carmesi, it. chermesino și carminio, fr. cramoisi și carmin.

carnaxi! int. 1. exclamare de ciudă la contrarietăți de tot felul: plesnire-ar!

ZIL. 54: Pazvangîi de loc nu gândia la scrisese lui Vodă și făgăduielele Nazirului, ci după ce au săvîrșit scoposul lor, ne mai avėnd la ce ședea în Craiova... într'o nopțe s'au sculat și au ieșit, făr' a le țice cineva măcar un *carnaxi!*

2. strigăt de indignare la o surprindere neplăcută: la naiba!

AL. T. 392: (Chirița scoțėnd capul și primind omėtul în obraz) ce este? ce ați pățit?... *carnaxi!* că era să mă chiorėscă!.. 395: (lunecând) *carnaxi!* că era să-mi rup șelele! 398: *carnaxi!* că lunecușu-i!

— KARNAKSY, crevez! (insulte), contras d. karn ag-

rysy „colique“, litt. mal au ventre (agry „douleur“ și karn „ventre“).

casap m. măcelar (cu var. **căsap** și **hasap**).

Nec. 365: nu le trebuie Mendliheri Hanul, că le strică obiceiurile, de la taie șermii și mîrzacii ca un *casap*. Istr. 1715, p. 15: ceta *casapilor* era toți cu hangere cu zale de argint. UR. IV, 132 (d. 1792): cu ce preț să vîndă *casapii* pieile de tălpării; X, 215 (d. 1806): *căsapii* să fie datori a ține carne îndestulă și bună; XXII, 298 (d. 1826): *căsapii* unui tîrg, când vor merge să cumpere vite, datori să fie a-și lua revaș de la vameșii tîrgurilor. TEOD. 651: *Casapi* de la Diu, Haiduci de la Jiü...

Vorba circulă în Moldova, Bucovina și în părțile limitrofe ale Ardélului (Reteg. 25: Bagă mîna pe tურიac, Scóte cuțit de *casap*...)

— KASAP (ar. kassab), boucher; cum. casap și hasap; bulg. serb. kasap alb. kasap(in), mcr. hasap, ngr. *κασάπις* și *χασάπις*. V. Partea II: casap-bașa.

căsăpesc v. a măcelări.

BELED. 383: privesc cu ochiana în ce chip ne *căsăpesc*. DRĂGH. I, 159: pre care boierii au pus mîna Ștefan-Vodă, i-au *căsăpit* fără nici o milostivire. AL. 138: Și din Turci el *căsăpia*, Căți pe mîna-i în-căpea; 173: Pe Tătari îi *căsăpesc*, Pe Unguri îi pîrjolesce.

Formațiune verbală directă analogă bulg. kasapiti.

căsăpie f. măcelărie (în Moldova și în Ardél).

UR. X, 213 (d. 1806): plătiau carnea cu prețul precum voia țitorii *căsăpiei*; VI, 476 (d. 1823): *căsăpia* tîrgului să dea pe tot anul câte 50 lei venit la cutia tîrgului; XXII, 298 (d. 1826): boii și vacile ce se vor cumpăra pentru trebuința *căsăpiilor* țării. AL. T. 1515: ne ține aici ca pe o turmă de oi de *căsăpie*.

cașcaval n. 1. brînză pusă în tipar și tescuită.

COND. 1693, p. 225: 30 oca de *cașcaval* taleri 3... TARIF 1761: *cașcaval* de car 5 lei. TARIF 1792: *cașcavalul* ce merge la țara turcescă, de unde se va ridica, 533 bani. UR. XXII, 300 (d. 1826): *cașcavalu* de un car 5 lei 60 bani. AL. T. 107: care sint slujbele, ce i-au bagat în budgetu țării ca într'un *cașcaval*? GANE III, 262: porunci o felie de *cașcaval* de Penteleu. CARAG. II, 80: prea se întinde abonamentul lui că *cașcavalul* prăjit... JIP. 48: brînză, laptele, *cașcavalul*, janțul, colastra, jintița (cocărța), urda.

2. fig. grăsime, belșug: „a se întinde la *cașcaval*“, a-și permite prea mult, a se obrăznicii; „a se da *cașcaval*“, a se lăsa môle, prost.

AL. T. 113: pofta de a gusta din *cașcavalul* bugetului. MARION 1890, No. 18: nu te întinde la *cașcaval*, finule, că...

— KASKAVAL, sorte de fromage sec en forme de tête (d. it. caccio cavallo, litt. caș de cal); bulg. kaškaval, ngr. *κασκαβάλ*, mcr. cășcăval, ung. kaskavál.

Vorba e răspîndită în Muntenia, în Moldova și în părțile limitrofe ale Ardélului: ea face parte din bogata nomenclatură pastorală împrumutată de la Turci.

câșlă f. (și **câșlă**) I (sensuri arch.) 1. cartier de iarnă.

AMIR. 161 : pe El-ăgasi l'au trimis să năzuiască la *câșla* hănescă.

2. cazarmă turcască.

COND. 1802, p. 309 : să surpe *câșlalele*, care se făcea la Țara românească mai înainte. GHICA, 322 : dincolo de apa Dîmboviței era *câșlaua* sau cazarma beilicului.

3. loc pentru iernatul vitelor.

M. COST. 251 : Hanului să-i dea Ieremia-Vodă din an în an daruri și miere și șapte sate să hie de *câșlele* Hanului în Bugiag. NEC. 377 : Constantin-Vodă au pîrit pre Grigorie-Vodă la Pórtă pentru *câșle*, adică odăile Turcilor ce le strica Grigorie-Vodă de pre hotarul Țării muntenesci. KOG. 218 : Lajiî nu țineaū case mari, ci numai *câșlele*, și veniaū și se duceaū la Bender, la Hotin...

II (sens modern) locul unde se țin să pășuneze vitele : cu acest sens se mai dice în Moldova și **câșlărie**.

— КЫШЛА, căserne, quartier d'hiver pour l'armée, lieu ou l'on fait paître les troupeaux pendant l'hiver (d. kyş „hiver“); bulg. kyșla și kașla. V. chișléc.

câștiu n. 1. termen de plată la o arendă.

Doc. IV, 290 (d. 1795) : să dea taleri 1500 pe an în 2 *câștiuri*... însă la Ianuarie 1 talerî 750 și la 6 luni adică la Iulie 1 alți talerî 750. UR. IX, 449 (d. 1828) : banii *câștiurilor* pe tot anul se vor plăti pe jumătate la Sf. Gheorghe și pe jumătate la Sf. Dumitru; XXII, 310 (d. 18 6) : banii împărțindu-se pe *câștiuri* în 12 luni.

2. sumă datorită la termen.

AL. T. 605 : tocmai când sosisem cu *câștiul*... ce să găsească Curte ? tufă ! 612 : pas de-ți mai dă moșia în posesie, ca să primesci batgiocuri în loc de *câștiuri*; 1354 : am primit tóte *câștiurile* înainte pe 5 ani; 1566 : te-oii scădea la *câștiu*...

— КЫСТ (ar. justice), portion d'une dette dont le payement échoit, trimestre („l'année administrative était divisée en 4 *kyst* ou termes“).

Vorba lipsese în idiomele balcanice : ea face parte din nomenclatura orientală relativă la locațiune (§ 71).

cat n. 1. rînd de case, etaj.

OD. I, 127 : ferestrele *catului* de sus, mititele, lunguiete și întărite cu vergele de fier. DELAVR. 117 : făcu semn să oprască în dreptul unor case cu 2 *caturi*. BASME IV, 152 : frumusețea palatelor mele care sînt cu 3 *caturi*. TEOD. 132 : Ai nisce palaturi cu câte patru *caturi*.

2. se dicea de slovele încălecate unele asupra altora cu cari se redactau vechile anaforale.

FL. 177 : scrisóre complicată care, prin trăsuri fine și rotunjite, superpunea în 2 și 3 *caturi* diferitele litere ale unui cuvînt.

— КАТ, étage, compartiment; alb. bulg. serb. kat.

cataif n. (și **cadaif**) un fel de prăjitură turcască din tăieței forțe fin împisliți (ca găitanele de catifea), cu miere și nucî sau cu migdale pisate cu puțină aromă.

AL. T. 965: Și aluaturî și marinaturî, Și *cataifurî* și caimac. XEN. 226: numai în *cataifurî* și baclavale am s'o duc. NEGR. I, 286: *cataifurile* treceau pe dinaintea lui fără măcar să le atingă. GANE III, 168: păstrăvii afumați, *cataifurile*, vinurile.

— KATAIF vulg. KADAIF, pâte fine en forme de vermicelles (ar. pl. d. katifè „velours“); serb. kadaif, ngr. *καταίφι*. V. catifea.

catifea f. 1. stofă de mătase sau de bumbac cu pèrul scurt și des, sinonim cu arhaicul „urșinic“.

TARIF 1761: *catifè* bucata 220 bani. TARIF 1762: *catifea* cu fir i hamuha cotul 16 bani... fețe de perină de *catifea* sadea... REV. II, 339 (f. de z. 1817): o roche de *catifea* morico. FIL. 215: *catifea* de aur și sadea de Veneția; 219: o sofa îmbrăcată cu *catifea* roșie; 223: o rochie de *catifea* pătlăginie. GHICA, 150: jiletca de *catifea* vișinie cu găitan de fir de jur împrejur. R.-Cod. 295: Cu papuci cu *catifele* și d'asupra lor cu stele.

2. flórea numită obicînuit „catifeluțe“.

R.-Cod. 242: Fóie verde *catifea*, Drept la Greci că-mi apuca...

Var. (arhaică): **cadifè**.

ETYM. 65 (d. 1579): un abai sirma i *cadifè*.

— KADIFÈ (ar. katife), velours; kadife (çičeyi) „amarante“; cum. catifa „holosericum“; alb. bulg. kadife, serb. kadifa, mer. cādifée, ngr. *κατιφές*; sp. alcatifa „tapis“.

catifeluță f. 1. panglică sau fir de catifea. 2. pl. a) un fel de viorea cu trei colorî (*Viola tricolor*); b) o varietate de porumbei (Bar. 95).

Formă diminutivală analogă bulg. kadifenka și serb. kadifița „amarant“.

catifeliu a. neted și môle ca mătasea.

AL. Pr. 381: ochi mari negri *catifeliu*.

— KADIFELI, garni de velours; bulg. serb. kadifeli.

catîr m. 1. animal domestic de provenință ibridă: Țiganii ursari se ocupaû înainte cu înmulțirea catîrilor.

N. Cost. 452: îndată s'au pornit agârlicul cu cămile și cu *catîri*. DUM. 28: o samă de cămile și *catîri* împovărați cu zaherele. TARIF 1792: *catîrii* cari se vind la obor, *catîrii* cari es din țară. TEOD. 513: Plécă Costea la Galați, Cu *catîrii* însămărași... PANN III, 70 (prov.): a ajunge din cal măgar și *catîr* din armăsar (despre cei ce dau înapoi ca stare socială).

2. pl. un fel de încălțăminte próstă (Costinescu), asemenea colórei animalului: cf. lat. mulleus „brodequin“ și fr. mule „chaussure sans quartier“.

3. fig. ibrid, eterogen.

ORĂȘ. III, 9: boierii dau adesea națiunii un guvern curat *catîr*.

— KATYR, mulet, mule (d. kat „a amesteca“: cf. ung. öszvér „catîr“, litt. sânge amestecat, adică animal ibrid); cum. chater „mulus“; bulg. katyr. Româniî din

Macedonia îi dă *mulare* (fem. *mulă*). În Muntenia animalul se mai numește „mușcoiu“ (Glos. 396) d. alb. mușk (=vsl. *miskŭ* „mulus“), iar în Moldova „iamin“ (Dr. Crăinăcenu (Conv. XXII, 330 și 336).

catiraș m. catir mic (sau desmierdător).

TEOD. 513: *Catirașii* însămăra și pleca Gélip Costea...

catirel m. identic cu „catiraș“.

BUR. 195: Cu 12 *catirei*, încărcați cu gălbinei...

catrân n. 1. păcură neagră îngroșată, dohot.

CANT. Ier. 52: în fântănele *catranului* să lucreze și cu *catran* să nu se pice. TARIF 1792: *catranul* ce merge la țara turcească sau aici de două berbenițe 120 bani... *catranul* i smolă cântar 4 $\frac{1}{2}$ bani. DELAVR. 103: o prăpastie plină cu *catran* și smolă. GHICA, 41: l'a uns cu *catran* din creștet până în tălpi. BASME I, 74: trei nori negri ca *catranul* se năpustiră și le răpiră într'o clipă. CARANF. 37: Cu rachiū îl împlinia, Cu *catran* îl cătrănia.

2. (în părțile limitrofe ale Ardélului), vârful de pu-ciósă al chibritului (cf. cătrăniță).

3. fig. aprinderea inimei, furie (cf. cătrănesc).

ISP. B. Sn. 6: se supără de se făcu foc și *catran*

4. fig. în locuțiunea „catran de acru“ adică forțe acru (Ety. 215).

— KATRAN (ar.), goudron, poix liquide (d. katra „goutte“); bulg. rus. serb. katran, mcr. cătrane, ngr. *κατρίν*; ung. katrány. Vorba arabă a pătruns în evul-mediu și în limbile europene: medio-lat. catarannus, it. catrame, sp. (al)quitran, fr. goudron Dozy, 186.

cătrănesc v. 1. sens propriu: a unge cu catran.

ISP. 27: caută 9 piei de bivoli, să le *cătrănesci*. CRĂS. II, 175: luntrea era nouă și bine *cătrănită*. AL. 118: Trupu-i *cătrănia*, După ce-l golia...

2. fig. a se aprinde de mânie.

ISP. 143: George se *cătrăni* de mânie, când vădu necuviincioasă purtare a haiducului; 150: dînele se *cătrăniră* de necaz; 225: zmeoica avea de ce să fie *cătrănită* și amărîtă, căci nu mai avea nici soț, nici fete, nici gineri. STĂNC. 59: se *cătrănia* bietu băiat de milă... MARION, 80: se întorcea *cătrănită* acasă și ocăra de mama focului. TEOD. 523: Fierea într'însul *cătrănia*, Mort pe jos îl așternea. VULP. 11: Inima mi-a *cătrănit* și mintea mi-a nebunit...

cătrăniță f. chibrit (în regiunea limitrofă a Ardélului).

cătun n. sat mic (subdiviziunea unei comune rurale).

DUM. 103: cetăți, orașe, sate și *cătune*. COND. 1813, p. 378: *cătune* legate la alte sate nici cum să nu mai fie. AL. 258: Până ce a da frunza 'n *cătun* Ș'a cânta cucu 'n alun.

Var. (mold.): **cotună**.

BOGD. Com. 60: săteni din aceeași *cotună*.

— KUTUN (ar.), habitation; serb. katun „regio pasto-

ria"; alb. katun „sat“; țig. katuna „șatră“, mer. cătun „sat“, ngr. κατοβνα, cort, locuință.

Sensul primitiv al vorbei pare a fi fost „locuință ciobănească, stână“ ca și a sinonimului seî *sat*, d. alb. șaț (cf. G. Meyer, 112).

cauc n. 1. căciulă înaltă cu partea de sus lată, purtată înainte de nobilii, turcii saū români.

KOG. 237: Stavarachi îmbrăcându-se turcesce și *cauc* în cap. DUM. 91: în fuga lui, Deli-Ahmet 'și aruncă *caucul* jos. AR. 81 (d. 1821): un *cauc* cusut cu fir. REV. II, 334 (d. 1821): două *cauce*, un șal negru cu flori, altul cu plisă. FIL. 22: venerabilul bătrân îndesându-și *caucul* peste periî capului seî cei albi.

2. căciulă analogă purtată în urmă de boierinași și de slugile boieresci.

FIL. 13: un june . . . în cap cu *cauc* de șal; 134: Banul îmbrăcat cu *cauc* cu cêrșaf alb; 154: un *cauc* oltenesc de hîrșie négră de miel; 269: un boierinaș . . . cu un *cauc* ascuțit îndesat pe cap. GHICA, 498: vizitiul cu cojoc peste cămașa lungă și cu doi feciori dindărăt cu *cauce* pe cap.

3. pălărie călugărească, asemenea comănacului.

DELAVER. 258: să-mi luați rasa cu *caucul*. TEOD. 301 (Călugărița): Unde vede voinicul, îi tremură *caucul*, Că i-a secat sufletul.

— KAVUK, bonnet de haute dimension entouré d'un turban assez épais (adj. ce qui est vide et léger); bulg. serb. kauk „turban“; alb. kauk „beretto“, ngr. καβούκι.

cavàf m. cel ce vinde încălțăminte (ordinare).

GHICA, XIV: croitori, *cavafi*, işlicari . . .

— KAVAF (ar. ḥaffaf), marchand de chaussures (le fabriquant est nommé *papușgu*).

Vorba lipsese în idiomele balcanice.

***cavaf-bașă** m. starostele cavafilor.

DOC. I, 445 (d. 1785): carte de stărostie de *cavaf-bașă*.

— KAVAF BAŞY, chef de kavafs (lipsese în dicționare).

căvăfie f. 1. meșteșugul, prăvălia saū marfa cavafului;

2. dajdia calfelor de cavafi.

UR. XIV, 8 (d. 1814): calfele să dee sub nume de *căvăfie* pol oă cêră la praznic.

cavàl n. fluer mare ciobănesc cu 5 găuri.

Isp. 340: băiatul plecă cu cățelușii seî cântând din *caval*. JIP. 51: să învețe pe băieții și fetele satului la cântări cu ghióra, ori cu cobza, cu naiu, tilinca, cu flueru, cu flautu, *cavalu*, cimpoi și buciumu; 90: Rumânu cântă din gură, din ghióra, din fôie, din buciom și din fluer, din *caval*, din buhaiu, din cimpoi, din drîng, din tilincă. TEOD. 437: Vîntul când bătea, In *caval* sufla, De jale 'mi cânta . . . VULP. 17: Nôptea pe lună, *Cavale* rêsună . . . ȚARA N. II, 619: Hăulesce d'un cioban, Din fluer și din *caval*; 89: Cântă cu *cavalu*, Deștêptă pe ciobanu . . .

— KAVAL, flûte des bergers; alb. bulg. serb. kaval.

Despre instrumentele de muzică orientală: § 41.

cavalaș n. caval mic (sau desmierdător).

TEOD. 436: *Căvălaș* de os Mult dăce duios...

Cazaci m. (și **Căzaci**) I. (sensuri arhaice) la pl.: 1. nēm tătăresc rusificat, așezat la început dincolo de praturile Niprului și de aceia numiți *Zaporojeni*. Supunându-se imperiului otoman, sub Mahomet IV, acesta i-a anexat Moldova și a numit pe Duca-Vodă Domn al țării lor Ucraina: ei s'au războit în diferite rinduri cu Leșii, Tătarii, Moscoviții și Moldovenii; une-ori tocmiți de Leși și de Moldoveni, Cazacii formați cete de apărare a granițelor țării.

NEC. 314: cinci-spredece mii de *Căzaci* din olatul Harcovului și cinci mii de *Căzaci* ce le zic Eii ce trăesc peste Don; 357: pe Tătari îi rătuiați nise *Căzaci* zaporojeni, că erau cu Sultanul de Bugiac vre-o cinci-sute. MUSTE, 59: adus'au Mihaiu-Vodă lângă oștea sa și oști străine... 2000 de Tătari și 7000 de *Cazaci* zaporojeni de la Hanul, aice în Iași. AMIR. 161: *Cazaci* botcalii adică zaporojeni dând răspuns că ei au stăpănit pe Hanul și de porunca Hanului ascultă.

2. corp de cavalerie ușoră, în Moldova, recrutat din Cazacii zaporojeni, la început în număr de vr'o 4000 sub 4 căpitani, apoi scăzut numai la 200 (Cant. Mold. 89).

3. corp de pedestrimă și călărime pămîntenă (în-tocmit după Cazacii străini) în număr de 2000 sub comanda Agăi: Mavrocordat, prin Reforma din 1738, i-a redus la 240 de ostași sub polcovnicul de oraș și polcovnicul de Tîrgoviște (Fot. III, 208).

Doc. I, 302 (d. 1783): Vel-căpitan de *cazaci* cu sîrmaciul și toboșul său... *cazaci* agesci pedestri cu cimpoiul i tobele lor. DION. 206: Vodă Ipsilant cu oște arnăuți, cîhodari, *cazaci*, rumâni horvați și *cazaci* rumâni și pandurii; 209: Măria Sa Domnu Ipsilant au poruncit să se adune oște cu lefi, *cazaci* îmbrăcați în albastru călărime, cu numele lui Ipsilant pe pantelire cu slove de aramă, cu pecetea lui Vodă pe piept; 216: au orînduit comandir pe Isaia generaru cu corposul lui, și cu tunuri și căți-va husari și *cazaci* și dragoni pedestri de Moldova și *cazaci* rumâni de ai lui Ipsilant.

4. în Muntenia, cătane sau slujitori de scutelă în număr de 18000 sub 18 căpitani, răspândiți prin județe, neprimind lăfă, scutiți de dări și împărțiți în 2 divisiuni sub numele de *Cazaci* cataragi și *Cazaci* martalogi (Fot. III, 209). Partea II: cataragi și martalogi.

II. (sensuri moderne) la sing.: 1. (ironic) sbir, agent de poliție.

AL. T. 1139: ce te apucase dinlătre s'amuși *cazaci* asupra noastră?

2. călăreț ușor înarmat (la granițele Rusiei).

CARANF. 12: Prutu-i mare, Prutu-i lat, și *cazaci* deșteptat.

3. (în Ardél) vîntul de răsărit, adică cel care bate din spre țara Cazacilor.

4. nume de câine (Jip. 51).

— KAZAK, cosaque (nation et soldat); bulg. kazak, rus. kazakŭ „salahor, mistreț castrat. un fel de horă etc.“ Numele e tătarese și însemnează primitiv „tălhar“.

căzăcesc a. de cazaci.

CARANF. 50: Nu știu, óstea-î *căzăcescă*, Orî urdie-î tătărescă?

căzăcescă f. un fel de horă ce se jôcă în Moldova și care a fost întrodusă de Cazaci (Burada, 23).

căzăcime f. némul Cazacilor, óste de Cazaci.

AMIR. 116: Mazepa s'aŭ închinat cu tótă *căzăcimea* la Craiul șvedesc.

***cazacliŭ** m. 1. nume dat negustorilor ruși cari importaŭ vinuri în țară (Cant. Mold. 28).

UR. I, 86 (d. 1797): de tótă butea cu vin ce fac *cazacliŭ* și alți neguțători și trec peste hotar, să se ia câte 2 lei. AL. 121: Și [vinul] îl béu *cazacliŭ*, Negustorî de vii. TEOD. 552: Colo 'n schelă la Galați, Lipoveniî sînt bogați, *Cazacliŭ* îngrășați.

2. numele negustorilor români cari aduceau în țară și în Turcia blănuri scumpe din Rusia.

ARCH. ROM. II, 257 (d. 1761): *cazacliŭ* cu blane de Mosc s'aŭ aședat să dea câte 16 lei vechi de car. OD. I, 131: d'atunci începuse *cazacliŭ* s'aducă în Țarigrad scumpele blăni de Mosc. FIL. 138: căciula de *cazacliŭ* a cojocarului subțire... TEOD. 654: Pelcelușe brumări Le vindea la *cazacliŭ*.

— KAZAKLI, originaire du pays des cosaques (vorba lipsesece în dicționare).

cazaclie f. căciulă de hîrșie négră cu fundul de postav alb, litt. căciulă de cazacliŭ, numită și „gilepésă“.

REV. II, 128 (d. 1821): în cap purta Tudor căciulă dréptă și înaltă numită *cazaclie*.

cazacliesc a. cum pórtă cazacliŭ.

DOC. I, 439 (d. 1785): a cumpărat pelcele, stîrpituri, ca să facă căciuli *cazacliesci* sau boznegesci. ȘEP. II, 223: Hai Ilénă 'n Bucuresci, Să-ți fac straiie muschicesci și papuci *cazacliesci*.

cazàn n. I (sens modern) căldare mare (pl. cazane și cazanuri).

UR. III, 5 (d. 1799): *cazanurile* și căldările cu care fac rachiŭ de tescovine și de póme. FIL. 236: puse *cazanul* pe foc și-l îmbiă. ISP. 186: s'aibă pregătit câteva *cazane* cu smólă.

Vorba figuréză în mai multe proverbe: ai dat un *cazan* mare și ai luat o căldare (Pann III, 109); cu pi-cătura din *cazan* butia se umple până în vrană de rachiŭ (Golescu); mic și mare într'un *cazan* fierbem (id.).

În basme revine *cazanul* cu lapte clocotitor ori cu

smólă fierbinte, în care se aruncă țiganul perfid (trecut și în poesia populară):

TEOD. 32: In *cazan* băgatu-m'a Și trei țile fiertu-m'a.

Vorba e cunoscută și în părțile limitrofe ale Ardealului (Reteg. Trand. 18: C'are baba un *căzan* cu taleri și gălbinei).

II (sensuri arhaice) 1. la Tătari, familie constând din vre-o dece inși (în Crimeia și Bugiac): mîrzacii își numărau supușii după cazane.

CANT. Ist. ot. 421: Selim Ghiraî, Hanul Tatarilor, s'aducă cu sine la câmpul de bătaie câte doi ómeni din fie-care *cazan*.

2. cazanul care servia la împărțirea hranei ienicerilor, era foarte venerat de dânșii: ei îi dedeau epitetul de „nobil (șerif)“ și la procesiuni solemne era purtat în fruntea alaiului; în jurul cazanului se adunau la sfat căpeteniile corpului și pierderea cazanului era privită ca o mare nenorocire și ca o rușine din cele mai umilitóre (Vambéry, Cultur, 80; d'Ohsson VII, 347; Fot. II, 235). Insuși Domniî români, înainte de a se presenta Sultanului, spre a lua învestitura, se duceau cu boierii lor să guste din cazanul de ciorbă al ienicerilor: ceea ce însemna că se înscriea în corpul lor, din care făcea parte Sultanul însuși (Fot. II, 93, 233).

3. regiment de ieniceri.

KOG. 267: le-au rămas pe loc tótă urdia, tunurile, corturile, *cazanurile*, carele și alte calabăfeuri. BELD. 427: In două țile de astă-ți, *cazanuri* și toți porniți.

— KAZAN, chaudron, marmite, spéc. la chaudière commune d'un régiment des janissaires, régiment des janissaires; cum. chazan „caldarium“; alb. bulg. rus. rut. serb. kazan, ung. kazán, ngr. *kaçân*, mcr. căzane.

căzănărie f. o parte a zalhanalei unde se prepară cirivișul sau seul din ósele vitelor.

MARION, 66: în fundul zaanalei, *căzănăria*, unde se topesce seul și se face cirivișul.

Vorba derivă dintr'o formă dispărută *căzănar*, înlocuită cu „cazangiü“.

cazangiü m. (și **cazanciü**) 1. cel ce face cazane, căldărar; 2. cel ce topesce ciosvîrtele la zalhanale.

MARION, 66: la zaana *cazanciüi* forfotesc de colo până colo.

— KAZANĜY, chaudronnier; alb. bulg. serb. kazaňiia.

cazmă f. 1. uneltă de fier cu códa de lemn cu care zidarul sparge zidul.

Ist. 1715, p. 115: să-și ia armele și *cazmalale*. Cr. II, 8: cari

săpau cu *cazmalale*, cari tiraū cu tărăbônțele. JIP. 69: ūrnăcôpe, sape, tuciu, *cazmale*.

2. lovitură cu cazmaua.

Isp. 372: numai din două *cazmale* scóse câteva cărămiđi.

— KAZMA, pioche, houe; cum. chasma „ligo“; bulg. sêrb. kazma, alb. kazmă, ngr. *καζμαζ*, mer. căzma.

cecmegeă f. lădiță sau cutie în care se aruncă banii vîndării dîlnice într'o prăvălie.

Var.: **cicmigea**, **cigmigea** și **cișmegea** (Glos. 144).

GHICA, 407: căutaū a sparge *cicmigeua* cu bani. ORĂȘ. II, 139: nisce haimanale care îi dă iama pe la *cigmigea*.

— ÇEKMEĞE, tiroir, boite, commode, secrétaire (d. çekmek „a trage“); serb. čekmeđe „cutie de tras afară.“

Vorba e populară în Muntenia și face parte din bogata terminologie orientală relativă la comerț (§ 104).

celebiū a. și m. (și **cilibiū**) I (sensuri arhaice) 1. nobil, de bun nēm, titlu dat de Turci mai ales Europenilor și echivalent cu „efendi“, rezervat Turcilor.

M. Cost. 10: Rîmleni erau ómeni iscusiți preste tóte nēmurile, subțiri, pentru aceia le đic gentilomi, cum đic Grecii *celebiū*. NEC. 386: Grigorașcu Vel-postelnic, Grec țarigrăden, din toți Grecii acestii a două domnii, cel mai bun și mai înțelept și *celebiū*.

2. titlu de politeță analog lui „chir“ (în epoca fanariotă), cu forma (grecizată) **țelebi** și dimin. **cilibidache**.

FL. 66: *cilibi* Andronache îmi scrie, că de astă-đi înainte ai să fii unul dintre slugile casei mele. AL. T. 137 (ironic despre Greci) n'auđi, *țelebi*?... care moșii, *cilibidache*?

II (sensuri moderne) 1. boier, nobil.

JIP. 182: cine sînt ca *cilibiū* de umblă câte un an numai în calese.

2. instruit și bine crescut, amabil.

STAM. 460: să fie desăvirșit procopsit ca un coconăș *cilibiū*.

3. grațios, elegant (sens mai ales popular).

JIP. 54: dăscălescii copiilor de la țară împândără vorbe, că limba rumânescă curată nu e *cilibie*, că e mai bine să vorbim ca la oraș... ORĂȘ. 9: Să vê 'nvêț o meserie, delicată, *cilibie*... MARIAN, 176: Iară cel mai mijlociū, Om frumos și *cilibiū*... ȘED. II, 198: Lelița trup *cilibiū*, Ce porți otravă sub brîu, De omori om de viu, V, 56 (d. Sucéva): *cilibghiu*, trup bine făcut, svelt și frumos gătît. R.-Cod. 188: Mierliță, mierliță, Pasere pestriță, La cap *cilibie*, Cum 'mi place mie.

— ÇELEBI, seigneur (spéc. grec ou européen), poli, ayant de bonnes manières, noble, aimable, gracieux; bulg. *celebiia* „june,“ ngr. *τσελεμπής*, galant, un élégant, Monsieur; sp. *chilibi* (=caballero). Titlul de „celebi“, dat odinióră fiilor Sultanului domnitor, a ajuns la Turci fórte comun, atribuindu-se orî-căruri neguțator sau

cetățen. Forma arhaică sună *celebiu*, cea modernă *cilibiu*: vorba e deopotrivă răspândită în Muntenia și Moldova.

***celebilitate** n. nobleță, politeță

DION. 2.6: Mitriston cu Miloradovici generar au poftit de la prințul Ipsilant prin vel-Vistier să 'și arate Țăria sa *celebilitate* de a-i mulțumi cu 70 sau 80 pungi de bani pentru osten la lor.

— **CELEBILYK**, civilite, urbanite, courtoisie.

ceplegea f. un fel de grâu cu grăunte mic și închis, numit și „alac sau secară albă“.

— **KAPLYGA**, ivraie, folle avoine, chiendent (d. kaply „grăunte“); bulg. kaplağa „grăunțe ce servă de nutreț“.

cercevea f. 1. ramă de tabloă (litt. patru bucăți de lemn), sinonim cu „pervaz“, de aceeași origină.

CARAG. 125: o să fie pusă în *cercevea*.

2. încadrarea unei ferestre.

BASME III, 141: spars: giamurile și eșind afară cu *cercevele* cu tot..., o rupse d'a fugă.

Var. (muntene): **ciorciovea** și **giurgiuea**.

STĂNC. 57: *ciorciovelele* de la giamuri și canaturile de la uși numai de stejar săpat în chip de flori. TELER, 4: un portret de față mare pus în nise *giurgiuele* de lemn.

— **ČERČEVĚ** (pers. čarčivē „quatre bois“), cadre, châsis, chambranle de porte; bulg. čerčeve, serb. čerčev și čerčev, alb. čerčivă, ngr. τερτσεβές, ramă de hârtie.

Cerchez m. Circasian.

NEC. 45: acel capegi-bașa... de nămul lui era *Cerchez*; 383: Hanul aū zăbovit tótă iarna acolo pe la *Cerchez*.

— **ČERKEZ**, circasien; bulg. (sabăa) čerkeska; ung. cserkesz „pădurar“.

cerchezesc a. circasian.

M. Co-r. 309: aū trimis Vasile Vodă pre Catargiul în țara *cerchezescă* și de acolo i-aū adus Dómnă... AX. 130: i-aū adus lui Nicolai-Vodă și un cal *cerchezesc*, dar de la Hanul.

cerchezescă f. numele unei hore jucată în Mold. și Dobrogea după masa de cununie (Sev. 280; Bur. 24).

čergă f. 1. pătură țărănescă de pat: scórtă, țol. CUV. I. 213 (d. 1588): o *čergă* vînătă de la Dragomir BELD. 383: Unii goli, alții în țoluri, alții în *čergă* înveliți. AL. T. 391: o țigancă înveliță într'o *čergă* strențerósă; 836: se gătesce de culcat, se întinde pe pat, se acopere cu giubéua, 'și trage o *čergă* pe de asupra. Prov.: cât ție *čerga*, atât te întinde (Var.: cât ție plapoma...)

2. pătură de cal sau de căruță.

REV. I. 340 (d. 1669): o *čergă* albastră turcescă. TARIF 1761: *čergă* bună de 7 un leu, *čergă* de cai de 14 un leu. AL. T. 49: apuc o prăjină și jachí peste *čergă*. ZANNE III, 98 (prov.): pentr'un purice nu pui *čerga* în foc. AL. 202: Pintenóge la piclóre, Cu *čergă* albe pe spinare.

— **ČERGA**, petite tente; bulg. čerga „covor prost“, serb. čerga „șatră“, alb. čergă „pătură pestrîță de lână“,

ung. cserga „șatră“ și cserge „pătură“, țig. cerga „cort“, mcr. cergă „invelitoare“, ngr. τζέργα, covor.

Vorba aparține primitiv terminologiei ienicerilor: cort parat cu două porți boltite, ridicat la țile mari înaintea cortului împărătesc și păzit de a 17 orța de ieniceri; astăzi cort țigănesc, șatră. Cerga, ca și chilimul, face parte din mobilierul casei țărănesci: § 98.

cerviș n. grăsime topită de bou, vacă, bivol (scosă din oșe la zalhana), ce se întrebuintează la bucatărie. In sec. XVIII. Țările române erau datore a trimite la Țarigrad pentru trebuința capanului împărătesc o sumă anumită de cerviș (§ 77).

UR. XIX, 284 (d. 1826): *cervișul* boilor...

Var.: **cerviciu**, **cirviș** și **cirviș**.

UR. IV, 344 (d. 1812): seî și *cerviciu* din vitele ce se tăia pe la salhanale și se trimitea la caban din Moldova p nă la patru și cinci sute mii ocă și se da după fiat. UR. XXII, 299 (d. 1826): seîl, *cerviciul*, pastrama. . . STAM. 330: Că acel car era plin de bårdane și bēșicî, In care la căsăpie se pune seî și *cerviciu*. ISP. 150: își puse o bēșică de *cirviș* în cap. JIP. 70: unt și untură, *cirighiș*... DELAVR. 125: șolduri ca două burdufe de *ciriviș*. MARION, 66: în fund căzănăria unde se topesc seul și se face *cirivișul*.

— **čERVIŠ** (pers. „gras“), graisse de certains animaux, suif fondu; bulg. červiș.

chebap n. (și **chiabap**), friptură turcescă cu care se improvisează un prânz pe drum: felii largi de berbeci înfirate pe o frigare și fripte pe cărbuni, apoi stropite cu sos de cēpă și de pătlăgele roșii.

OD. III, 39: dobe de mistreț și *chebapuri* de căprioră. FIL. 111: își făgăduesc o friptură care să întrēcă *chiabapurile* de la masa lui Vodă

— **KEBAB** (ar.), viande rōtie; bulg. kebab, serb. čebap, rut. kebab, ngr. κερπάπι.

chēbe f. (și **chebă**) manta de pâslă (négră, albăstruie sau cărămidie), înflorată cu găitane, purtată de țaranii, mai ales de surugii și odinioră de haiduci. Chebea sau ghebea acopere trupul de la gât și până peste genuchii: pe guler, spate, pōle, piepți și mâneci e cusută cu găitane de altă colōre de cât a pāsleii.

CR. II, 161: i-a îmbrăcat la fel cu *cheburi* albe și cușme noue. AL. 86: Nu ți-e roibul de vîndare, Să-ți dau *chebea* din spinare? 209: O cētă de voiniceii, Lotri, puișori de zmei, Cu căciule stogoșate, Cu *chebe* roșii pe spate...

Var. (muntēnă): **ghebă**.

AR. 81 (d. 1821): o *ghebă* de postav cu găitan de mētase. FIL. 344 *ghebe* scurte împodobite cu găitane tricolore. JIP. 32: *ghebele*, itării, zechile, zăbunu, antiriu... TARIF 1870: *ghebe* de aba bune de Ploiești. STĂNC.

344: ciobani înfășurați în *ghebe* și cu căciulile pe urechi. AL. 159: Cu doi-spre-dece panduri, Cu *ghebe* și cu poturi.

— KEBE, feutre grossier, manteau de villageois en feutre grossier; bulg. kebe, serb. kebe „covor de lână“.

Despre îmbrăcămintea țăranului: § 100.

chef n. (și **chief**) 1. un fel de confort oriental, conștând din gustarea liniștită a cafelei și a ciubucului (în acest sens sinonim cu „tabiet“).

AL. T. 432: ce *chefuri!* ce tabieturi! GHICA, 349: Hiotoglu și făcea *cheful* cu ciubuc și cafea, după obiceiul oriental, pe când frunțașii satului stau în picioare dinaintea lui smeriți și respectuoși.

2. dispozițiune veselă, voce bună: „a fi cu chef“, bine dispus; „fără chef“, a nu fi în toate apele lui (cf. turc. kefsiz „indisposed“).

KOG. 218: aū nemerit trimisul tocma în dioa care s'aū cununat Beizadē și erau toți la masă, un le și-aū cam stricat *chieful* și nunta aūnd de mazilie. CR. I, 136: Moș Nichifor era foarte vesel, în cât nu scia baba lui ce l'a găsit, de-i așa de cu *chef*, cum nu mai fusese de multă vreme; II, 31: *chef* și voce bună! dișe celalt scoțând o hrincă înghețată din desagi. GANE I, 171: începură să riță cu un *chef* nespūs. AL. T. 568: de mult n'am rīs așa cu *chef*; 691: bărbatu-meū era cu *chef* și se lăuda că mi-o cumpăra o malote. NEGR. II, 8: cineva n'are totdeauna *chef* să spuie toate cele. FIL. 159: acest dăscălecū ne-a stricat tot *cheful* cu iticauna lui. ISP. 103: nu voiă să-l vađă nici-o clipă de ochiū măcar fără *chef*; 192: ce ai la sufletul teū, de ești tot fără *chef* și măhnit? SRĂNC. 110: ajunsese, biata fata, să nu mai aibă *chef*, să nu mai vorbescă.

3. petrecere cu masă mare și băutură din belșug, veselie după băutură: „a face (a se pune pe) chef“, a se da petrecerii, a mânca și a bea sdravēn (cf. turc. kef etmek „se divertir“).

AL. T. 80: nici un *chief* nu se făcea fără asta cobza mea; 656: na un bacșiș, să faceți *chef* și veselie... GHICA, 36: acest *chef* de nuntă, la cei de jos, ținea trei zile, iar la boier ținea șapte zile și șapte nopți, după legea Domnilor și a Impăraților. CARAG. 103: scii, a făcut omeni *chef*, c'asēră a fost lāsata seculū. ISP. B. Sn. 23: mese-nii se dete *chefulū*; 50: s'aū logodit și acum s'aū pus pe *chef*. TEOD. 541: Masa mare că 'ntindea Și la *chefuri* se punea. MARIAN II, 167: De la St. Gheorghe în jos S'a pornit un *chef* frumos.

4. stare de beție mare: „a fi cu chef, a prinde chef“, a se ameți de băutură, a se îmbēta cum se cade (cf. turc. kef olmak „se griser“).

ISP. 23: s'ar fi lădat la un *chef* ce aū făcut cu toții. AL. T. 840: să-l îmbēt, să-i fur mințile... omul la *chef* multe face... ȘEQ. I, 37: Și c'o buticică de vin, Să vē fie *cheful* deplin.

5. plăcere, poftă, pornire sufletescă: „a (nu) avea chef“, a (nu) simți plăcere sau trager de inimă.

NEC. 223: aū mai ședut vr'o săptămână cu dīnsa până și-aū făcut *cheful*; 269: le părea rău și Muntenilor, că i-aū scăpat acei doi

boierii și nu și-au putut face *chfeul* pizmei cei vechi ce aveau. BELD. 413: aceea ce-i era *cheful*, cât îi plăcea, cum voiă. AL. T. 647: n'am *chief* de joc. GANE I, 35: negrule, fă pe *cheful* tei și du-mă unde voiesci. PANN, 149 (prov.): până vine *cheful* bogatului, ese sufletul să-racului. TEOD. 587: Luî Stan *cheful* să-i-l fac, Să mi fiu și mie pe plac.

— KEF (ar. keif „santé“), bien-être (de corps et d'esprit), bonne humeur, gaîté, ivresse légère; bulg. kef, alb. serb. čef, ngr. κέφι (κέφι), humeur, mcr. chefe „poftă“.

chefuesc v. 1. a face chef, a petrece.

Isp. 105: poftiră pe Făt-frumos la masă, ca să se *chefuescă* și să petrecă împreună. TEOD. 89: Apoi nunta se gătia, Pe fata mi-o cununa Și trei zile *chefuia*.

2. a petrece cu băutura, a se îmbăta.

TEOD. 298: Șapte buți de vin scotea, Mare chef că *chefuia* Și trei zile că-mi tot bea. VULP. 60: Haideți, haideți d'un pelin, Haideți să ne *chefuim*.

Var. (mold.): **chefăluesc**.

NEGR. I, 222: vreî să ne întrecem la masă, măcar să știu că m'oiî *chefăluî*; H, 10: iaca vinul! cătați de nu vă *chefăluîți* cum vé-i obicei. AL. T. 884: mi ți l'am *chefăluit* frumos, de am prifăcut zapisu cu cuiu... CR. I, 11: le am făcut de mâncare și le am scos un cofăel de vin, de aceea ne am *chefăluit* și noi o lécă. GANE II, 207: la nunta d-sale m'am *chefăluit*.

chefliu a. 1. cu chef, vesel, care ține la petreceri.

MARION, 3: om *cheliu* și bun la suflet.

2. cui îi place cheful, care s'afle în stare de beție.

BASME IV, 144: bună diuă, frate, strigă *cheliul* intrând în casă.

TEOD. 544: Io, cumnată, o să vii, Cum mă veți așa *cheliu*...

— KEFLI (kefli), gai, de bonne humeur, qui a une pointe d'ivresse; ngr. κελίς.

chel a. și m. 1. care e fără păr pe tot capul său numai într'o parte, sinonim cu „pleșuv“.

TEOD. 337: Să nu-i cadă costița, Să rămâie *chelă*.

Vorba figurază în numeroase proverbe și jocă un rol însemnat în basme (§ 39).

GOLESCU: *chelul* a mâncat mielul; *chelul* lesne se tunde; ce ai cu el, dacă-i *chel*? PANN, 120: *chelului* ce-i lipsesce? numai tichie de mărgăritar. Isp. Rev. III, 147: *chelului* numai *chel* să nu-i țieci.

2. fig. în locuț. „ascăpa chel“, a fi bătut (Zanne II, 517).

— KEL, teigne, rogne: teigneux, chauve; bulg. kel „rîie“ și kelev „pleșuv“, serb. čela „cheliu“ și čelav „chel“, alb. čelă.

cheliu f. 1. starea celui chel.

PANN I, 5 (prov.): chelului despre *cheliu* să nu-i spuî vr'o istorie

2. (ironic) cap chel.

MARION, 82: scóse din buzunar tichia ș'o puse în cap pentru că era frică să nu rēcască la *cheliu*.

Vorba revine în două locuțiuni caracteristice: „a

freca *chelia* cuiva“, a-l bate rău (Glos. 120) și „l'a lovit *chelia*“, l'a găsit norocul (Zanne II, 521).

chelbăș a. rîios.

MILLO, Potpouri, 10: dór nu-s *chelbăș*.

— KEL BAŞLŪ, teigneux (baș „tête“).

chelbășesc v. 1. a ajunge *chelbăș*; 2. fig. a despuia.

KIK III, 141: la preț el te *chelbășia*...

chêlbe f. rîie la cap (în Moldova).

Sep. II, 66: să nu pui sita pe cap, că faci *chêlbe*; III, 174: ómenii se ung la cap cu gaiță (gaz), ca să le trecă *chêlbea*. ZANNE II, 520 (prov.): îi plin de *chêlbe* (e sărac).

Vorba e o derivațiune ulterioară din *chelbăș* (cf. slujbă: slujbaș) ca abager din abagerie.

chelbos a. sinonim cu „*chelbăș*“.

NEGR. I, 249: *chelbosului* tichie de mărăgăitar nu-i trebue.

chelboșesc v. a căpeta *chêlbea*.

AL. T. 1541: dór n'am *chelboșit*...

chelêș a. și m. cel ce are chelie (personaj favorit în basmele muntene).

ISP. 153: chemă pe argatul cel *chelêș*; 164: *chelêșul* se duse de culese flori.

— KELEȘ, teigneux; bulg. mcr. keleş.

chelemet n. vorbă, numai în locuț. „a face *chelemet*“, a sta de vorbă (se aude mai ales în Moldova).

GORJ. IV, 140: nu-i trébă să fac *chelemet* cu dinsa. S. NAD. 104: ca vecinii se cunoseaî după nume, *chelemet* nu făceaî unii cu alții.

— KELIMET(ar.), parole, discours. Voralipsesce aiurea.

chenăr n. 1. marginea unei stofe și broderia cusută pe margine.

REV. II, 334 (d. 1821): roche de pambrii cu 3 rînduri *chenaruri*. ISP. 194: o basma cu *chenar* pe margine.

2. fig. margine, cadru.

DELAVER. 70: sórele, la zori, șerpuesce munții cu *chenare* de rubin.

3. pl. brîne trase pe marginile unei zidării.

— KENAR (pers.), bord, rive, marge; bulg. kenar, serb. čenar „hotar, sfîrșit“, alb. kienar, mcr. chenare, ngr. χενάρι, bordure.

chenăruiesc v. a broda marginea unei haine.

DELAVER. 46: și suflecară mánicele *chenăruite* în stacojiu.

chepceă f. lingură de umblat în metale topite [Isp.]

— KEPČE (pers.), grand cuiller pour ôter l'écume; bulg. kebče, ngr. χεψέ.

chepenég n. 1. în vechime, haină boierescă de paradă strînsă pe trup.

OD. I, 71: ađi Mihnea a îmbrăcat *chepenég* de catifea roșie cu ciaprazuri și cu bumbi de aur.

2. manta de plóie.

PANN, 100 (prov.): după plóie *chepenég*.

3. manta de pânză gróasă cu glugă, asemenea ghebei, purtată mai ales de țărani din Ardél (unde se aude sub forma **căpenég**, luată de la Unguri).

MARIAN, I, 181: Ori dóră ție ți-e greú De sub *căpenégul* meú.
VULP. 54: Plóia să mă plóie, *căpenégu* 'mí móie.

— KEPENEK, vêtement pour la pluie, capote de bure que portaient les janissaires pendant l'hiver; curd. kiapanek „manteau de laine non tissu“; bulg. kepeneg, rut kepeniak, pol. kopieniak, ung. köpenyeg.

Vorba figuréză în diferite dialecte turco-tatare, așa că originea-î orientală e incontestabilă: *chepenégul* a fost ađi înlocuit în Turcia cu „iamurlucul.“

chepèng n. 1. ușă de pivniță așezată orizontal la nivelul podelií, sinonim cu „tarabă.“

MARION, 62: nea Costache ridicase *chepengul* pivniței și-l legase, ca să nu-l ridice mereú la fie-care scótere de apă. CARAG. I, 5: la drépta, *chepengul* beciului și o uše ce dá în celar.

2. locuțiunea „în chepeng,“ drept în jos.

OD. I, 157: ferestrele catului de sus... se trăgeau în *chepeng*.

— KEPENK, trappe, piège, volet; bulg. kepenk, serb. čepenak, alb. kiepengi, ngr. *κεπέγγι* (= *καταρραπί*).

cherèm n. 1. favóre, bună-voință.

GORJ. II, 86: câte lucruri mari săvîrșește la ori-cine năzuiesce la *cheremul* seú.

2. fig. discrețiune, bunul plac, în locuțiunea „a fi (a veni, a avea) la *cheremul* cuiva,“ a dispune de dînsul.

AL. T. 513: de acum íi la *cheremul* meú; 840: să rup zapisu? nu-mí vine la socotélá!... să-í daú pe Mândica? nu-mí vine la *cherem*. GHICA, 350: te avea la *cheremu* lui..., căci avea la îndemână un arsenal întreg.

— KEREM (ar.), générosité, faveur, grâce, clémence.

Vorba lipsesce în idiomele balcanice.

cheresteà f. 1. lemn lucrat, lemne de construcțiune. Aprópe un secol, țările române, în special Moldova, erau datóre să dea Porții pe un preț fix acest product al codrilor seí (mai ales din jud. Bacău, Némțu și Sucéva) pentru ridicarea căruia se orînduia un anúmit dregétor (V. direcci-bașá), care, odată cu boierii înadins trimiși din partea Domnului, priveghea și grăbia tăierea *cherestelei* trebuitoare Porții (Drăghici I, 29).

KOG. 198: pod în Dunărea la Oblucița, *cherestele* și alte multe nesfîrșite angării; 229: aú poroncít ca să scrie pe la ținuturi să taie *cherestea*; 260: să trimiți *cherestea*, ca să facem pod la Isacce. UR. III, 138 (d. 1792): *cherestelele* care din vechime s'aú obicinuit a se tăia din munții Moldovii și a Valahiei pentru cetățile de la Rumile.

2. lemnărie: birne, scânduri, lați.

TARIF 1792: *che estéua*, adică lemnele cele lucrute ce merg la țara turcească... scórțele, scândurile, lații său alte *cherestele*. AL. Pr. 512: făcea de câți-va ani negoț de *chereste*.

3. podéla saũ lemnăria unei zidiri.

4. fig. complexiune fizică (cf. fr. bien bâti).

CARAG. Nov. 80: e un om cu o *cherestea* uriașă. ZANNE III, 103: ce mai *cherestea* estî!

5. mecanism interior: ex. *cherestéua* césornicului.

6. fig. ceva gros și ordinar.

ZANNE III, 103: nu-î e *cherestea* obrazul (se dice de omul cu obraz subțire).

Var. (archaică): **herestea**.

DION. 204: Vodă în urma focului aũ făcut și el ajutor orașului cu *herestea*, măcar că o plătia orășanii ómenilor din țară ce o aducea după domnescă poruncă, dar numai mai ușor în nart și făcea înlesnire ómenilor la facerea caselor. UR. XIX, 284 (d. 1826): *herestea* de tot felul prea bună.

— KERESTIE, bois de construction, planches, poutres; bulg. kereste „grilaj și lemnărie,” serb. cërasta, alb. kiristee, ngr. κερστές, mcr. cherestee „lemn de pădure.”

Despre importanța istorică a vorbeii: § 76.

cherestegiu m. cel ce vinde cherestea, negustor de lemnărie.

GHICA, 235: *cherestegiu*, dulgher, timplar.

Var. (munt.): **christigiu** (Ionescu, Putna 267).

— KERESTEGY, marchand ou fournisseur des matériaux de construction.

cherestegerie f. curte mare unde se ține cherestea.

CARAG. 42: să-mi arđă *cherestegeria*?

cherpedin(e) n. clește de scos caielele potcovelor.

— KERPEDIN (ar. kelbetein), tenailles à l'usage de forgerons du maréchal-ferrant.

Ca și iabașa, vorba aparține uneltelor de potcovărie (§ 105) și rămâne marginită în această sferă specială.

chertic n. răboj la ocne (ca mijloc de contabilitate la vîndarea sării).

SUTZO, Statistica, 149: un *chertic* domnesc de 2000 ocă sare.

— KERTIK, entaille en coche sur le bâton qui sert de marque au boulanger, au boucher etc.

Vorbă specială cunoscută în Moldova.

chervàn n. 1. caravană în mișcare (rar întrebuințat cu acest sens primitiv).

GHICA, 323: când am ajuns la pod la Bănésă, *chervanul* se ținea lanț; sute de trăsuri mergeau lin pe șleau, una după alta.

2. car mare de transport (unicul sens popular).

OD. I, 95: în urmă-le venia un *chervan* mare mocănesc plin

până în coviltir de sipeturi. PANN, Nastratin Hogeia, 38: cu clopote la gâturi ca și la ori-ce *chervan*. STÂNC, Alte B. 32: se depărtară *chervanele* și se risipiră valurile de praf...

Var. (archaică): **chiaruvan**.

IST. 1715, p. 5: toți cei ce ar face călătorii, au în oștire mare aflându-s', au în chip de *chiaruvan* călătorind...

— **KERVAN** (pers. *kiarvan*), caravane; bulg. *kervan* și *karvan* „fil d'animaux de băt“, serb. *karvan*, alb. *kar(a)van*, ngr. *καρβάνι* și *κερβάνι*, mer. *cărvane*. V. Par-tea II: *carvasara*. Din aceeași vorbă orientală derivă formele europene: sp. it. *caravana*, fr. *caravane* Dozy, 249; de aci neologismul „caravană“, în poesia noastră literară (Al. Poesii II, 118: rătăcitoare *caravane* ostenite).

chervangiu m. cărauș (Cstinescu).

— **KERVANĚI**, voyageur par caravane, chef de caravane; bulg. *kervanġia* și *karavangġia*; mer. *cărvănar*.

***ches** 1. (imper.) taie! (adă ironic).

GHICA, 117: când Olténul dicea *ches!* capul și sbura...

2. locuț. „a face ches“, identică cu „chesăgesc“.

AL. T. 1242: gios o mulțime de căpștâni tăiete... pricep că leaă făcut *ches* pe toate în vremea răzmeriței.

— **KES**, coupe! (imper. d. *kesmek* „couper“).

chesăgiu m. 1. pungaș, hoț (litt. tăietor de punși).

NEC. 231: venise trei Sărbii la Duca-Vodă aice în țară, să slujescă, cariî acei Sărbii mai înainte vreme fusese *chesăgiu*. TEOD. 164 (orație): Ti-a cumpărat un fes de la întâiul *chesăgiu* [în text: *casegin*].

2. măcelar, într'un cântec d. Prahova (cu var. **chisăgiu**).

VULP. 21: Diua e cărciumar la buți, Noptea *chisăgiu* de Turci.

— **KESIĞI**, qui coupe, coupeur de bourses, voleur adroit (d. *kesmek* „couper, retrancher“); bulg. serb. *kesăgiu* și *kisăgiu*, ngr. *κεσιντζής*, pungaș.

chesăgesc (și **chisăgesc**) v. a tăia în bucăți (vorba se află numai în poesia populară).

TEOD. 483 (cântecul zavergiilor): Vai, săracii Arnăuții, Cum îi *chesăgesce* Turcii! 487: Dar și pe ei apoi I-a *chesăgit* ca pe boi. 566: [Voinici] Tot de dînsul *chisăgiți*, Tot de dînsul omoriți; 587: Turci bogăți că sărăciă, Greci haini că *chisăgia*, Leși păgâni că pistosia.

chesat n. lipsă de vîndare, în opos. cu „dêver“.

— **KESAT** (ar. *kesad*), manque de débit, chômage, stagnation du commerce; bulg. *kesat*, ngr. *κεσάτι*, difficulté de vendre.

Vorbă populară în Muntenia, ca termin special ne-gustorese, ca și antonimul seŭ „dêver“.

cheschêt n. grâu fiert cu bucațele de carne.

AL. T. 74: ciulama, baclava, *cheschet*; 505: să-mi facă la masă vr'un *cheschet*, vr'o plachie.

— KEŞKEK (pers.), soupe de gruau et de viande; bulg. keşkek, serb. češket, ngr. κεςκεκι.

chezàp n. (și **chizap**) vitriol întrebuințat de boiangii (numit înainte și „caraboia“).

IONESCU, 694: *chizap* cu 5 galbeni maza de 40 grame.

— KEZAB (pers.), eau forte (d. tez „tare“ și ab „apă“) bulg. kezap, serb. čezap.

chiabùr a. foarte bogat, putred de bani.

AL. T. 434: m'am făcut *chiabur*. CR. I, 37: fratele mai mare era harnic și *chiabur*. PANN I, 64: e *chiabur*, se scaldă în averile sale. CAL. 1895, p. 74: îl schimbă din palmaș ca vai de om în frunțaș *chiabur*. ISP. 207: el cunosccea de mult pe un cioban *chiabur*; 267: iacă un negător *chiabur* că vine și la dînsul.

— KIABIR (ar. kebir „grand, noble“), puissant, riche. Vorba, la noi foarte răspândită, lipsese în idiomele balcanice. În stilul familiar, adesea ironic.

chiaburesc v. a se face chiabur, a se îmbogăți foarte.

TEOD. 552: Noi cu el am haiducit, Noi cu el am *chiaburit*; 670: Tudorel se îmbogăța, Tudorel se *chiaburia*.

De aci și forma compusă, **inchiaburesc**, cu același sens.

SPERANȚIA Rev. N. I, 279: Ceilalți ómeni, vedënd că Șotiea Babei s'a *inchiaburit*, au început a lua pildă de la dînsul.

chibrit n. 1. bețișor uns cu puciosă pe o margine și care se aprinde prin frecare (pl. chibrite și chibrituri).

STAM. 99: un *chibrit* aprins la tigăiță fiind, pulberea se aprindea. CR. II, 111: dă-i o pirlélă bună cu nisce *chibrituri*. CARAG. 18: dar tutun și cărticică ți-ai luat? *chibrituri* ai? ȘEP. IV, 131: Din teșilă scóse inte trei surcele de *chibrite*.

Două credințe băbesci se rapórtă la chibrit: când se varsă chibriturile, au să vie mosafirii (Șeđ. I, 191) și când a trosnit chibritul, are să ia parale.

3. om lung și slab (ca un chibrit), înalt și subțire (vorbînd de tocurile ghetelor mitocănesci).

MARION, 53: Niță cu vr'o cincî inși gătiți ca de Pasce aveau nisce ghete cu tocuri *chibrit*, ce făceau să crape de necaz pe ceilalți flăcăi.

4. fig. (și arhaic) aprindere, îmboldire.

DUM. 25: D-lui și cu alți boierinași urmă cu mergerea mai pe urmă, ci cum luară scire (de sosirea Turcilor) dobîndiră deosebit *chibrit*.

5. fig. om iute, mánios, de unde locuțiunea: „i-a dat cu chibritul la nas“, l'a supérat (Zanne, III, 103).

— KIBRIT (ar. „souffre“), allumette; cum. chibrit „sulphur“; bulg. kibrit, serb. čibrit „fir de puciosă“, mcr. chibrit, ngr. κυπρίτι. Ca termin de alchimie pentru „puciosă“, vorba arabă a suferit în spaniola și franceza o serie de curióse deformațiuni (cf. Devic, 4).

Vorba se aude și în partea Ardélului învecinată

cu Muntenia; altminterea, se dice cătrăniță (în Tîrnava) și șvebel sau ghiufă (în Năsăud). În România vorba e pretutindenî populară și n'are alt echivalent. Sensurile figurate sînt proprii limbei române.

chibritelniță f. cutiôră de ținut chibrituri.

chifteà f. cocoloș de carne tocată.

BOGD Com. 28: *chiftete* cu sos.

Var.: **chefttea**, **chiofttea**, **chiuftea** și (arch.) **cuttea**.

TARIF 1761: *cutfete* cantarul 50 bani vechi.

— **KÛFTE**, **KÛPTE** (pers. „pilé, hachi“), boulettes de hachis cuites au beurre; bulg. *kîufte*, serb. *čufte*, ngr. *κρυτές* și *κροτές*, mer. *chiofte*.

chihlibar n. (și **chilimbar**) ambră galbenă, litt. „care atrage paie“, proprietatea cunoscută a chihlibarului.

TARIF 1792: *chihlibar* nelucrat, oca 180 bani. DELAVR. 175: șaluri de Țarigrad și *chihlibare* cât oul de găină. JJP. 70: icône de sticlă, *chilimbar*, matostat, tumbac... TEOD. 512: Dinți mărunți mărgăritar, Ochișori-ți de *chihlibar*...

Aceste două forme sînt proprii Munteniei, pe când în Moldova se aud numeroase variante: **chehlembar**, **che-limbar**, **chihlimbar** și **chihrimbar**.

TARIF 1761: *chihrimbar* de cel bun oca 3 lei 7 potronică vechi, *chihrimbar* prost oca 230 bani. NEGR. I, 240: ușile de cristal și mobilele de *chihrimbar*. AL. Pr. 114: mătani de mărgean sau de *chihrimbar*. TARIF 1792: *chehlembar* pe unde va intra sau eși 180 bani. DRĂGH. I, 156: *chelimbar* negru mirositor din munții Carpaților.

— **KEHRIBAR**, **KEHLIBAR**, **KELIBER** (pers. *kiah-rîba* „țire-paille“), succin; bulg. *kehlibar*, serb. *čelibar* și *čehlibar*, alb. *čehribar*, mer. *chihlibare*, ngr. *κεγλιμπάρι*. Din aceeași vorbă orientală derivă: sp. it. *carabe*, fr. *carabé* „ambre jaune“.

chihlibariu adj. (și **chihlimbarlù**) galben ca chihlibarul (vorbînd de vin).

FIL. 231: o arămésă de vin *chihlibariu*. OD. I, 84: un pahar de vin *chihlibariu*. GANE III, 215: butelci pline cu vinul cel mai *chihlimbariu*.

Formațiune analogică (§ 23).

chilă f. veche măsură de capacitate pentru cereale în valôre de 400 oca sau 20 banite.

NEC. 250: aŭ apucat [Brâncovenu-Vodă] numai de aŭ luat în nisece cubnii cu cai ai lui vr'o sută de *chile* de orz. GREC. 325: să gătescă Antioh-Vodă den țară 100 de *chile* de zaherea, o sémă să se strîngă la Bucuresei și o sémă la Tirgoviște, să fie de tréba oștilor. DION. 184: Domnul Moruzi aŭ găsit prilej, cum să câștige bani, că nu-i era destul venitul Domniei, și strîngénd mult grău de zaherea de pe unde găsia, plătînd 7 lei *chila*, apoi îl vindea în Bucuresei la pitari cu 40 lei *chila*. TARIF 1792: orzul de un sac de *chile* șese, 40 bani. AL. T. 953: dacă vrei să-mi dai grăul cu 50 de lei *chila* și popușoiul cu 16

lei merța, 'îi cumpăr totă pâinea de pe moșie. Isp. B. Sn. 73: lua 21 de banițe în *chilă* în loc de 20. STĂNC. 21: a vărsat stăpânul paserilor din lumea asta 5 *chile* de meiū. TEOD. 57: In târg la Buzéu, Pe *chile* de grâu,

Vorba figurează în locuțiunea proverbială „a bate ca p'o *chilă* de popușoiū,” a snopi în bătăi.

— KILE (ar.), mesure de blé ou de liquide (d. gr. *κοῖλον*); bulg. kile, serb. kila, ngr. κιλές; ung. kila, pol. kila.

Ca măsură de grâne, *chila* (ca și *dimerlia*) e turcescă, pe când *banîța* și *merța* sînt slavone.

chilermeneă f. un fel de ciupercă (*Bolus armeniaca*).

TARIF 1761: *chilermene* de 14 ocă 1 leū.

Vorba e cunoscută și în Muntenia (Polysu); prin etimologie populară: **chilie armenescă** (Conv. XXVI, 452).

— KIL ERMENI, bold' Arménie (d. kil „argile” și ermeni „Arménie”); ngr. κιλερμενί.

chilim n. covor țărănesc cu două fețe.

TARIF 1761: *chilimurile* turcesci de unul 14 bani buni, *chilimuri* brovslavscoi de unul 10 bani. FL. 63: un pat de scânduri acoperit cu un *chilim* de Țarigrad. IONESCU, 686: femeile fac scórțe și *chilimuri* pentru așternut în case. ȚARA N. II, 194: Numai *chilimuri* turcesci, Covóre persienesci...

— KILIM (pers.), tapis grossier à poils ras, natte; cum. chilim „tapetes”; bulg. kilim, serb. čilim, rus. kilimū, alb. kilim, mcr. chilime, ngr. κίλιμι, rut. rus. pol. ung. kilim.

chilipir n. 1. marfă de ocaziune cu preț de nimica, lucru cumpărat ieftin.

AL. T. 258: s'o îndulcit cu *chilipiruri*, de când o pus mîna pe moșie; 465: nu perdeți *chilipiru* de la mînă; 828: nu scăpa *chilipiru* din mînă; 1357: până acum nu s'au înfătoșat nici un *chilipir*. STĂNC. B. și Sn. 33: să se ducă la târg să cerce a apuca niscai *chilipiruri*.

2. folos neașteptat, câștig întimplător.

BELO. 411: Căci într'asa *chilipiruri* sciaū că nu vor mai da. CLĂS. I, 218 [un cartofor vorbesce]: într'o cafenea grecescă dau de *chilipir*; IV, 243: să mă ferescă D-deū de așa *chilipir*! ORĂȘ. 19: Sîrmana vreme veche, vestită 'n *chilipirari*... BASME III, 112: bravo! peste bun *chilipir* am dat! diseimpăratul, uitându-se la frumusețea vitelor.

3. (ironic) bucată bună.

Isp. B. Sn. 125: o vulpe mirosise a carne..., socotia că a dat de vr'un *chilipir* și venia să-și cerce maselele în el. POLYSU [Adnotaț.]: Fata asta, ce mai *chilipir*!

Var. (mold.): **chelepir** și **chelipir**.

DRĂGH. I, 186: asemenea mansupri sau *chelepiruri* bănoșe... AL. PR. 25: când iubitul seū bărbat se folosise de vr'un *chelipir*...

În Ardél se aude forma **chiripir** cu sensul de „trébă, folos” (Reteg. 97: țiganul scie tot *ciripirul* lor).

— KELEPIR, butin, tout ce qui s'achète à très bon marché ou s'acquiert pour rien, par occasion, trou-

vaille; alb. bulg. kelepir, serb. čelepír „pradă“ (čelepírítí „a jăfui“), mer. chilipuri, ngr. κελεπίρι, trouvaille.

Terminul aparține la început sferei militare (ca sinonim cu „duium“ sau „iamă“) și sensul primitiv de „jaf“ îl posedă încă în parte derivatele sale.

chilipirgiu m. 1. cel ce umblă după chilipiruri.

KIK. III, 141: negustori înseamnă *chilipirgiu*...

2. (ironic) cel ce caută aventuri amorose.

— KELEPIRGI, celui qui achète ou qui veut toujours acheter pour rien, a très bon marché; bulg. kelepirgîia.

chilipirgesc v. a trage pe sfóră, a înșela.

KIK. III, 141: a apucat nărav de *chilipirgit*...

chimion m. plantă cu bobe aromatice, asemenea anasonului (*Carum carvi*), cu mai multe varietăți: chimion de câmp sau „secărea“, chimion de apă sau „mărăraș“ (*Oenanthe*), chimionu-capului (*Laserpitium*) și chimionu-porcului (*Peucedanum*).

— KIMION, cumin (d. gr. κόμινον, de unde și forma paralelă *chimen*). Vorba grécă însăși a venit din Orient (ebr. kammon).

chimioniu adj. de colórea negricioasă a chimionului.

— KIMIONI, de couleur cumin, vert olivâtre.

chimir n. (în Moldova **chimer**) 1. sensul primitiv: boltă arcuită, arcadă.

IST. 1715, p. 27: apa de la un loc este adusă pe *chimiruri* de piatră înalte, până ce intră în cetate de se împarte la fântini. STAM. 39: un Arman bătrân ce șede în nisce *chimeruri*.

2. astăzi, brîu lat și îndoit de piele, ce servă ca pungă de purtat parale, cremene, cuțit etc., sinonim cu „șerpar“: împodobit cu nasturi și cusături, chimirul e purtat de țaranul de la munte.

CR. II, 62: o curélușă de cele cu *chimeruri*. CONTEMP. II, 816: scuturând *chimeriul* scóte cele două parale. AL. T. 1607: mai scóte, giupâne, din cel *chimir*, mai scóte. GANE I, 94: ia de colo *chimirul* cu bani. OD. I, 65: un cojoc scurt de óie négră, cu glugă la spate, și *chimir* cu oșele. JIP. 50: *chimiru* teú ar găfui înțesat de sute și de mií de galbeni. MARIAN I, 13: Măi panfiri cu straie dalbe și cu *chimiruri* albe. ȘEP. IV, 131: Apoi mâna în brîu punea, De *chimer* se desfăcea. BUR. 190: Un *chimir* cu galbeni mulți și un testemel cu cărți.

3. pungă cu bani, bani.

AL. T. 40: când mă ved supus la bir, atins tocmai la *chimir*... CARANF. 63: Lui Gheorghe *chimir* cerea și 'n stână 'mí intra... AL. 228: N'am lețcae la *chimir*, Să mă pot plăti de bir...

— KEMER, voúte, arcade, cintre, ceinture, le milieu du corps d. gr. κωμαρα, boltă (lat. camera); bulg. kemer „boltă și chingă“, serb. kemer și čemer „boltă și șer-

par“, alb. kiemer și çemer, mer. chimer (pentru bani), ngr. ζεμερι, voûte, ceinture.

Forma secundară **ghimerlie** sau **ghimirlie** se trage de la primul sens al vorbei, cu înțelesul de „cociobă“ (§ 23).

CAL. 1883, p. 22: un bătrân s'a ghemuit înaintea unei *ghimerlii* de bordei; 23: luă de subțiori pe unchiș și intră cu el în *ghimirlie*. **chimiraș** n. chimir mic (sau desmierdător).

PANN. 46: celălalt umpluse de sfași *chimirașul*. R.-Cod. 234: Mâna 'n *chimiraș* băga. Câte o rilă le dedea. TEOD. 442: ghiozdănașul mi-aū găsit, *Chimirașul* mi-aū brodit...

chindie f. I. (sensuri moderne) 1. timpul zilei între amiazi și apusul sórelui (între 2 și 4 după amiazi), numit „chindia mare“ sau „chindia mică“ după cum sórele s'afliă mai aprópe de amiazi sau de asfințit.

a. la cronicari și în poesia populară vorba figuréză la sing.: „la vremea de chindie, când fu sórele în chindie“...

CANT. Ier. 404: caii sórelui cu fruntea spre apus și Carul spre Ursul cel mic a întórce, adică după 9 césuri de zi, prin *chindie*. M. Cost. 274: Leși aū dat războiū fórte tare până la vreme de *chindie*. N. Cost. 5: Acest Dabija-Vodă de douē ori făcea divan în zi: deci la divanul cel de dimineță dvoria toți la divan, iară la cel de *chindie* umblaū fustași prin tîrg, chemând ómeniū la divan. NEC. 276: descălecând Turcii la gazde, dimineță n'aū đis nimică; iară când aū fost pe la *chindie*, numai ce aū umplut Turcii ograda domnésză. GHEORG. 328: unii din Domniū cei vechi făceau divan și la vreme de *chindie*. ȚARA N. II, 274: Când fu sórele 'n *chindie*, Fuse lupta cu mânie... CARANF. 87: Până sórele la *chindie*. Badiul trece peste mie. BUR. 210: Până era sóre 'n *chindie*, Rémase Tătari o mie.

b. în graiul obiçinuit de astăzi prevaléză forma plur.: „pe la chindii“, pe la toca (ad. la 4 césuri dup' amiazi).

XEN. 186: se înturna acasă pe la *chindii*. DELAVR. 82: într'o Sf. Vineri cam pe la *chindii*. FIL. 117: când vine îndărăt? pe la *chindii*, cocóne! STĂNC. 97: se suciră și se învîrtiră până a fost venind sórele în *chindii*. ISP. 300: pe la *chindii* am ajuns în palatul zmeilor.

2. un fel de horă țărănésză fórte vióie și aria ei (cu acest sens cunoscut și în Ardél).

JIP. 51: dac'ar pleca toți țiganiū baragladini, ciorînglavii, odată din sate, cine ți-ar mai cânta dē joc: bătuta, horele, fedeleșu, chiperu, mocăncuța, *chindia*... FIL. 172: diseră lăutarilor să cânte pristo-lénca, *chindia*. DELAVR. 6: țaraniū trăgeaū *chindia* de curgea țarina din pod. MARION, 5: începură țiganiū să-i tragă o *chindie* d'ale năbădăioșe.

În Moldova vorba se mai aude sub formele **achindie** sau **achindeiū** și **tinghie** (Etyim. 170), primele douē cu un a protetic, sub influența analogică a lui a-miazi, a-séră etc., iar ultima o rostire dialectală.

II. (sensuri arhaice) 1. musica domnésză de séră, sinonimul românesc al lui „tabulhana“ (Sulzer II, 431).

CANT. Mold. 58: musicorum collegium apud principem manet et quotidie tribus ante solis occasum horis (quod tempus Turcis *ikindi*

vocatur) neubet i. e. excubiarum signum solenni sibi strepitu facit. N. Cosr. 112: Curt Mehmet Paşa strîns-aũ mehterîi şi tabulhanagiî a ƒării şi punea de băteaũ *chindie* în tóte ƒilele în curte... AMIR. 180: meterhanéua Domnului bătea în tóte ƒilele *chindia* cea obicinuită.

2. tobă mare îmbrăcată cu postav roşiu, făcând parte din instrumentele meterhanelii (Papazoglu, 53, 56).

3. la curţile domnesci şi boieresci, turn de stréjă de unde se vestia cu tobe şi cu surle césul înserat al chindiei, când toţi ómenii casei se adunaũ la cină şi porţile curţii se închideaũ.

OD. I, 157: tótă nóptea arse *chindia* lui Socol.

4. numele unui turn observator, înalt de 20 de stînjenî, în Tîrgovişte (de pe care se vestia chindia).

— İKINDI, le temps entre le midi et le coucher du soleil, la prière que la loi prescrit de faire vers la moitié de ce temps (ikind „deuxième“); İKINDİN (adv.), pendant l'heure de la prière de l'après-midi, dans l'après-midi; cum. echindü (chindü) „tempus post meridiem“; bulg. ikindiia (kindiia), serb. icindiia, alb. icindi „séră“.

Vorba lipsescă la Grecii moderni şi la Români din Macedonia, cari ƒic „mirinde“ pentru timpul dintre 2 şi 4, pe când în Banat ea pare a fi transportată de ciobanii din Muntenia (saũ a fost luată de la Sêrbî).

Ca termin ciobănesc, *chindia* face parte dintr'o bogată nomenclatură orientală relativă la păstorit (cf. cioban).

chior a. şi m. 1. care n'are de cât un ochiũ, în opoziţiune cu „orb“.

STĂNC. 172: un zmeũ şchiop şi *chior*.

În acest sens vorba figuréză în diferite proverbe.

GOLESCU: cine trăiesce cu *chiorii* se învaţă a se uita cruciş. ISP. Rev. II, 149: *chiorul* între orbî este împérat.

2. se ƒice de monetele găurite: „a nu avea para *chióră*“, a fi cu totul lipsit de bani (cf. *chióră*).

JIP. R. Sat. 142: fără să le plătéscă nici lescaie *chióră*. PANN, 158: n'ai o para *chióră* şi lenea te dobóră. STĂNC. 247: n'aveaũ *chióră* para în buzunar. ŞEP. IV, 142: Că te ajunge o vreme rea, Făr' de *chióră* de para...

3. despre gîmurile astupate cu hârtie.

CRĂS. I, 143: casa cu ferestruie *chióre*...

— KIOR (kör), aveugle; cum. cor „caecus“; bulg. kior, serb. ćor, alb. kior (ćor), mer. chior.

chióră f. 1. para *chióră*.

CARAG. 4: n'are *chióră* în pungă.

chióra (de a) adv. orbesce.

CR. II, 30: de acum s'o luăm de-a *chióra*.

chioresc v. 1. a (se) face chior.

AL. T. 392: era să mă *chioréscă*. GANE I, 70: l'am *chiorit* de ochiul drept.

2. a trage la țintă, a ochi.

GOLESCU (prov.): cine nu *chioresce*, la semn nu nimeresce.

3. a înșela (Zanne II, 523).

chiorilă m. (în basme) uriaș cu un singur ochiū pe care, ținându-l închis, putea să vadă și în măruntăile pământului.

CR. I, 267: când ajunge păsérica pe la străjerul *Chiorilă*, el mi ți-o vede...

chioris̃ adv. 1. ca chiorii, orbesce.

CR. II, 98: dam *chioris̃* prin fasole, prin mazere...

2. cruciș, ponciș.

CRĂS. II, 28: a răspuns el, uitându-se *chioris̃*.

O formă ibridă **chiondoris̃** „chioris̃“ (Stănc. 121: uitându-se la el cam *chiondoris̃*) rezultă din amalgamarea sinonimelor *chiomb* + [chi]orîș.

chioșc n. 1. pavilion oriental cu care se decoréză grădinile, pareurile.

IST. 1715, p. 14: trec pe sub *chioșcul* Impăratului. KOG. 274: un mare foc s'aū făcut sărind câte de o milă de loc și s'aū aprins două *chioșcuri* împărătesci de aū ars. AL. T. 1229: vărul meū va ocupa *chioșcu* din grădină. FIL. 183: ea dete ordin să aducă caféua și dulcéța în *chioșc*. ISP. 152: împăratul ridică un *chioșc* în pădurea aceea. TEOD. 672: Sultanul ce făcea? In *chioșc* se urca...

2. gheretă în care se vînd gazete.

— *kōšk* (pers.), pavillon, belvédér, petite maison; bulg. *kiošk*, serb. *čoška* „balcon“, alb. *kiošk*, ngr. *κίοσκ*, mcr. *chioșcu*. Din aceeași vorbă orientală derivă: fr. *kiosque*, de unde rus. *kioskū*, pol. *kiosk*, rom. **chioșc**, cest din urmă întrebuințat în poesia artistică:

AL. P. I, 148: N'aș vrea comori, n'aș vrea s'am Nici *chioșcuri*, nici saraiū; II, 76: Un *chioșc* în filigrană de marmură aurie... BOL. I, 243: Sub maluri cununate De *chioșcuri* de porfir...

chioșcar m. cel ce vinde gazete într'un *chioșc*.

chiostec n. 1. butucî la piciórele cailor, spre a le domoli mersul (cu pl. *chiostece* și *chiostecuri*).

PANN I, 102: Când te uiți la el și trece, Parcă este 'n *chiostece*.

2. brîū, cordon (sens eșit din us).

GHEORG. 312: boierii merg înaintea Domnului pe rînduială și cu contêșile pe umér numai în *chiostece*. GHICA, 150: vengherca de postav negru cu brandebururi și cu *chiostecuri*.

— *kōstek*, entraves; lien, cordon, chaîne de montre; bulg. *kiustek* „ceinturon (pl. liens)“, serb. *čustek* „obeđi“, alb. *kiostek* „lanț (de césornic), butucî de cai.“

chirie f. 1. preț de transport.

NEC. 370: aū căutat câteva care cu *chirie*, de aū încărcat pâne.

AMIR. 173: nici lăcutorilor acestor țări n'au lăsat să le fie cu pagubă trecerea acestor Pași, că și *chiria* lor și toate conacele au plătit el cu bani. GHEORG. 301: Domniile de la Tarigrad, după ce luau Domnia, prindeau căruțe cu *chirie* de-și aduceau agărful lor. GREC. 220: nu era greul cel mare zaheréua, cât era caréle și *chiria* care era s'o ducă. COND. 1776, p. 38: nime să nu fie volnic a merge cu *chirie* fără scirea vătafului de cărași și de chiragii. UR. IV, 205 (d. 1819): din suma banilor ce va lua fiesce-care căraș *chirie*... AL. T. 954: unde puî *chiria* de aici până la Dunăre? ȘEP. IV, 140: Șapte care cu *chirie* Ale lui neica Ilie...

2. sumă cu care se capătă provisoriu ulusul unui lucru: se dice mai ales de trăsura, casă, cai (pentru moșie, móră sau cârciumă, se dice „arendă“).

PRAVILA Vasile-Lupu, 21: de se va afla că acea casă a fost prinsă cu *chirie*. ZIL. 78: cu cereri de *chiri* grele, nesuferite... AL. T. 113: mi-am luat o casă cu *chirie*; 1013: să plătesc *chiria* odăilor comisului Agamemnon. PANN, 131 (prov.): prăvălie cu *chirie*, marfă în datorie. CARAG. I, 35: hanul poți să-l dai cu *chirie*. GHICA, XII: clăcașii plătiașii proprietarului în muncă *chiria* pământului pe care locuiaș.

3. fig. bani de *chirie*.

ISP. 293: sciind că gura nu-î ține *chirie*, spuse...

— KIRA (ar.), louage, loyer, prix; bulg. kiria, serb. ćiriia, alb. kira (ćira), mer. chirie, ngr. κίρας. Forma primitivă *chiră* s'a păstrat numai în albaneză și neogrecă, în celelalte revine forma secundară *chirie* (§ 23).

De la „*chirie*“ s'a format două nume de agenți: unul românesc, *chiriaș*, cu sensul de „locatar“; și altul împrumutat, *chirigiă*, cu sensul de „căraș“.

chiriaș m. 1. cel ce ține o casă cu *chirie*.

HINȚESCU (prov.): De cât să bagî *chiriaș* rêu în casă, mai bine un măracine, și s'o ții închisă.

2. cel ce ia cu *chirie* o trăsura.

CR. I, 107: la dél moș Nichifor se da pe jos și trăgea deavalma cu iepel... *chiriesii*, vrând nevrând, trebuira să se deie și ei. PANN, 106 (prov.): și pentru calul șchiop se găsesce *chiriaș* (adică nici fetele cu defecte nu rămân nemăritate).

Vorba trecu și în găresce: *kiriaș*.

De aci și un verb **închiriez**, a da sau a lua cu *chirie*.

AL. T. 116: *închiriând* mereu la case; p. 1259: sint gata să-î *închiriez* rindul ăst de sus. ISP. 116: cerbul nu-mi este de vânzare ci de *închiriere*.

chirigiă m. căraș, cel ce duce cu carul.

NEC. 370: numai *chiria* [carelor de pâne] și plătia, ci și *chiria* cu pėsuală, dând întâi Domnia acei 60 bani *chirigiilor*, apoi cu vremea scotea de la acei ómeni. NEGR. I, 301: e nemulțumit cu *chirigiă*, căci îi plătesce fórte rêu *chiria*. PANN, 132 (prov.): *chiria* deșteptă pe *chirigiă* și omul pe călător. GHICA, 324: un foc mare ocolit de feciori, de vizitii, de rindași și de *chirigiă*. TEOD. 458: Și eú că m'oiú face ca un *chirigiă*, Cu tine să fiú...

Var. (archaică): *chiragiă*.

COND. 1776, p. 15 : 20 lei poclon de la starostele de *chiragi* ; 38 : cărăuși cu care și *chiragi* cu căruța.

— KIRAĞY, locataire, celui qui tient des chevaux à louer ; bulg. kirağia, serb. kirağia „chiriaș“ (și kirigîia „cărăuș“), alb. kiraçi, ngr. κираџъ, mer. chiragi.

***chiragi-bașă** m. vătaf de chirigi.

REV. I, 55 (d. 1796) : o sută cai ce s'au tocmi de la *chiragi-bașă*.

chisea f. vas de cristal, pentru dulceta.

AL. T. 1088 : mai sînt încă două *chisele* de dulceta de chitru. FIL. 18 : mai sus se vedeau cîteva *chisele* de dulceta.

— KIASÈ (pers.), grande tasse à boire, coupe, vase ; serb. časa „castron adînc“, alb. kiasa mësura de grîne“, ngr. κασέζ.

chisea f. (și *chesea*) 1. pungă de tutun, înlocuită ađi cu tabacherea (§ 89).

AL. T. 433 : *chisele* de tutun cusute cu fluturi. FIL. 69 : ținea într'o mîna o *chisea* de șal plină de tutun. PANN, 166 : pescarul 'și ia o *chisea* bună ș'un ciubuc mare... DELAVR. 121 : pe nise mësute ovale se rînduiau *chesele* de tutun și de dulceta. STANC. Gl. și Pov. 89 : un turc ar fi pierdut o *chesea* cu tutun. TEOD. 572 : Ciubucelo că-și arunca, *chiselele* că-și perdea...

2. (ironic) pungă de bani.

ORĂȘ. 47 : Să vè umpleți *chiseua* și să aveți renume ; II, 77 : Ș'adună, adună mereu la *chisea*.

— KISÈ (kese), bourse, somme de 500 piastres (ou 110 fr.) ; TÛRÛN KESESI, bourse à tabac ; cum. chisa ; bulg. kesa (kesiia), serb. kesa (česa), alb. kiese (čese) ; rus. kisa, pol. kiesa. V. Partea II : chesadar.

Despre echivalentul românesc al vorbei turcesci, adică „pungă“, ca termin financiar (§ 38).

chișléc n. pivnița (Stamati s. v. Keller), litt. cămară pentru iarnă (cf. zemnic).

— KAȘLAK, quartier d'hiver (alt sens lipsesce). V. cășlă. Vorba se aude numai în Moldova.

chiub n. (și *chiup*) borcan mare.

PANN, 68 : decé *chiuburi* tot cu galbeni puși în rînd. NEGR. II, 56 : tôte *chiupurile* cu marmate și licorini. ISP. U. sfătos, 40 : se ascunde într'un *chiup* de aramă.

— KIUP (ar. kiub), grande cruche vernissée à large orifice, vase de terre ; bulg. kiup, serb. čup, mer. chiupă „vas cu tórtă.“

chiul n. festă, numai în locuțiunea „a trage chiulul cuiva,“ a-î juca un renghiū.

MARION 1895, No. 52 : veđi să nu-mi tragi *chiulul* ? — Dómne feresce!... Sev. Pov. 175 : 'și face socotela să-î tragă *chiulu*.

Vorba e abstrasă din *chiulangiu* „cel ce trage chiuluri.“ V. chiulhanagiū.

chiulàf n. 1. un fel de căciulă turcească, asemenea „ișlicului.“

BĂLC. 130: bătrânul Sinan însuși izbindu-se de pod, 'și pierdu *chiulaful* și feregéua. AL. T. 125: Să ne puie un *chiulaf*, Să facă țara pilaf.

2. căciulă în genere.

PANN II, 52 (prov.): la așa cap, așa *chiulaf* (Șeq. I, 219: la așa cap, așa *căciulă*).

3. fig. și fam. căpătână, sinonim cu „bostan“.

ZANNE II, 50 (prov. d. Vâlcea): a avea cap, tivgă (*chiulaf*).

— KŪLAH (pers.), bonnet de forme conique en poils de chevreau, bonnet de derviche, de muletier; bulg. kiulaf, serb. čulaf, alb. kŭlaf „căciula conică a dervișilor“.

chiulhàn n. (și **chiolhan**) petrecere cu ospete, masă mare cu beție, sinonim cu „ziafet“ (se aude în Muntenia).

ISP. Sn. 102: îi trimise o baclava și vorbă, că are să vie să se puie de *chiulhan*. TEOD. 558: Apoi nuntă că făcea, Iar *chiulhanul* cât ținea? Câte zile 's într'un an. MARION, 3: da cu praștia pe acasă și bătea mahalaua fiindu-se de *chiothanuri*. ORĂȘ. II, 77: Adunați cu toții la *chiothan* de séră.

— KŪL-HAN (pers.), four pour chauffer le bain, chambre de chauffe, étuve, cendrier (d. kŭl „cenușă“ și han „casă“; fig. la poeți despre lumea pămîntescă).

Sensul românesc al vorbei (care există pe semne și în turcesce) provine de la datina Turcilor de a petrece la băi, aceste localuri jucând un rol însemnat în viața lor socială: acolo se reprezintă farse („hammam oyunu“), se benchetuesce și se petrece în tot felul.

chiulhanagiū m. 1. (sens arhaic: și **chilhanagiū**) cel ce încăldește baia.

COND. 1776, p. 30: poelon lui Vel-ispravnic de la un *chilhanagiū*; p. 80: un *chilhanagiū* 2 lei pe lună.

2. (sens modern: și scurtat **chiulangiū**) fig. cel ce trage chiuluri, cel ce jăcă feste.

KIK. III, 71: un om isteț, *chiulangiū*; IV, 18: un tip de *chiulhanagiū*.

— KŪLHANAĞY, qui chauffe le bain (pentru sensul figurat, cf. *chiulhaniū*).

chiulhaniū a. și m. (și **chiolhaniū**) ciapcân, vielén.

GORJ. III, 55: ăsta e un șiret și jumătate și un *chiolhaniū*.

Aci se rapórtă probabil și **ghiolhană**, femeie cochetă (Stam. 527: *ghiolhană*, muiere frumoasă ce cam trage cu códa ochiului) sau femeie corpulentă (Costinescu, 484: *ghiolhană* se dice în derîdere unei femei mari grósă și grasă).

— KŪLHANI, qui se tient la nuit dans la chambre

de chauffe des bains publiques, petit polisson, fripon, vagabond, coquin; serb. ćulaniĭa, mer. chiurhan „mojie“.

chiulug n. un fel de măciucă.

FOR. II, 302: ciaușul Agăi cu *chiulug* de argint. TUNUSLI, 25: Agă înainte Domnului ține în mână *chiflug* de argint.

Vorba s'a păstrat până ađi în județul Ialomița sub forma **chiulichiu** sau **culichiu**.

ȘED. I, 4: Cucii pórta în mână o măciucă sau un instrument de lemn de forma unui unghiū obtus, a cărui códă, tot de lemn, este ceea ce numesc ei *culichiu*.

— KULUG (külüng), masse d'armes; serb. ćulum, pol. kilof „măciucă“; ngr. κουλούγι, darde à pointe aiguisée au fer. V. Partea II: cioian și hazran.

ciacal m. (și **cecal**) numele românesc al șacalului.

CANT. Ier. 26: lupul, hulpea, *ciacalul*, mița sělbatecă. TARIF 1761: blane de *cecal* de 7 perechi un leū vechiū. STAM. 94: *cecale* și urși cumpliți.

— ĆAKAL, chacal; curd. ćekal; bulg. serb. alb. ćakal, ngr. τζακάλης. Forma literară modernă *șacal* (ca ung. sakál și pol. szakal) derivă din sp. fr. chacal, de aceeași origină orientală.

ciacâr a. 1. cu un ochiū de colóre cenușie sau diferit de a celui-lalt (Costinescu).

KIK. III, 12: bivol *ciacâr* cu urechi blegi; 235: păzesce ochiū, că ese iapa *ciacâră*...

2. (ironic) și despre om.

AL. T. 5: Măriuca cea cu ochii *ciacâr*; 9: unu cam *ciacâr*, cu barba în furculiți.

3. fig. posac, candriū, cherchelit.

MARION 1896, No. 45: când se întorcea păsérarul, era în totdeauna *ciacâr*, n'avea chef de vorbă. ORĂȘ. H, 91: Aga ca un chior Bea dintr'un urciór, Iar nenea Murat E *ciacâr* turbat.

4. se đice de un, soiū de grâu de tómnă.

— ĆAKYR, bleu strié de gris, qui a les yeux bleux (adj. gris, qui a une petite pointe de vin); serb. ćakar „cu ochii albaștri, cu privirea crucișă“ (despre cai și despre ómenī), mer. *ciacâr*.

ciacșiri pl. 1. nădragi largi roșii, cum pórta Turcii și cum purtaū odinióră boierii noștri: eraū nisce șalvari prelungiți prin tuzluci până sub ínđoitura genuchiului.

GHICA, 501: boierii cei mari se îmbrăcaū cu *ciacșiri* roșii cu meși. FIL. 285: nisce *ciacșiri* de șal roșu. VULP. 43: Ciobanii lui Dobrișan... Cu *ciacșiri* de ciocărlat, Cotul 5 galbeni luat.

2. nădragi de aceeași formă purtați la urmă de slugile boieresci și de haiduci.

FIL. 169: ciocoiū cu *ciacșiri* roșii. GHICA, 287: Jianul bėtránul purta *ciacșiri* roșii cu meși galbeni.

3. nădragi femeiesci.

TEOD. 641: Pune *ciacșiri* streiorî Peste șalvarî roșiori...Vorba revine rar la singular (Pann, 45: privind că *ciacșirul* vîntul îl umflă).— ÇAKŞYR, pantalon en drap léger moins ample que le *chalvar* Barb.; serb. čakšire, rus. čakširy, ngr. τζακίρια, culottes très larges des orientaux.**ciadiriü** a. de colóre verde ca paiul grâului (litt. de colórea cortului).DELAVER. 165: coliba haiducului cu poturi *ciadiriü* și cu șerparul verde. TEOD. 337: Cu panglice *ciadiriü*, Atîrnate de chelii...— ÇADYRY (yeșil), couleur de vert gris. V. Partea II: *ciadîr*. Despre nomenclatura colorilor (§ 105).**ciair** n. câmp de pășunat caii.GHEORG. 323: la ȃiua de Sf. Gheorghe este obiceiü, ca să scótã caii domnesci la *ciair*... ajungënd la *ciair*, aședã Comisul caii Domnului dupã rînduialã. AL. Poesii II, 33: Caii sburdã prin *ciairuri*, turma sbérã la pășune...Var. (archaicã): **ceir**.M. COST. 349: siimenii aü luat spre Socola, în șes, la *ceir*; 365: peste nópte aü eșit din tîrg Tãtarii la mas, peste *ceir*... 665: în ceea parte de Bahluiü. în *ceir*, fugia cele douë stéguri de cãtane... NEC. 232: caii lui Cantemir-Vodã din *ceir* i-a luat Crupinski cu un podghiaz leșesc.

— ÇAIR, prairie, champ; alb. bulg. serb. éair, pol. czair, mcr. ceire, ngr. τζάϊρι, pãturage.

Vorba, în trecut ca și în present, aparține Moldovei.

cialmã f. (și **celma**) f. turban ordinar. Vorba revine la cronicari, în poesia popularã și în literara propriü-ȃisã, pretutindenea cu specialã aplicațiune la Turci.a. NEC. 212: aü venit cu mazilia Constantin Brãncovénul Postelnicul în Bucuresci cu *cialma* în cap, fãrã de veste și nimica nu scia Duca-Vodã; 325: Dimitrașco-Vodã 'și gãsise și *cialmale* și haine turcesci să se îmbrace, să iasã nóptea din obuz să intre în óstea turcescã, cã dór ar putea strãbate la Iași la Dómna, s'o iee și să fugã. AMR. 156: Ianachi-Aga și-aü lepëdat *cialmaua* și aü intrat în Divan cu Capegi-bașa. AX. 158: *cialmaua* ce pórtã Vezirii...b. AL. 151: Cadiul se 'ngãlbenia, *celmaua* pe ochi punea... TEODOR. 481: Descingeți sãbiile, Deslegați *cialmalele*... CARANF. 42: Iarã Turcu înmãrmuria, *cialmaua* din cap pica, Paloșul îl scãpëta... ȚARA N. II, 746: *celmaua* cãt rotila, Mustața ca vrabia... ȘEP. V. 11 (d. Sucéva): Și ies ȃiua la primblare Numa'n fesuri și 'n *cialmale*.c. AL. T. 737: îmbrãcat în costum de Pașã și purtãnd pe cap o *cialma* mare cu o semi-lunã în vîrf. GANE I, 200: ne jucam cu barba lui [Osman] albã saü cu *cialmaua* lui cea mare, care îi ședea ca o plãcintã pe cap. FIL. 30: binișele de postav roșu și *cialmalele* cele rotunde și pline de semeție ale artiștilor musulmani. GHICA, 19: sburaü capetele ca mingele, unele cu *cialmale* turcesci, altele cu chivere

rusesci; 323: fiecare turc având pe umeri său pe *cialma* câte o pică, o maimuță sau un coroiu...

— **ĀALMA**, turban d'êtoffe êcrue et sans apprêt; cum. Āalma „mantile“; bulg. serb. rus. rut. Āalma, ung. csalma, ngr. τζαλμας. Pentru celelalte varietăți de turbane (cf. durban, poș, saric): § 80.

ciam n. (și **giam**) luntre mare de brad sau de stejar pentru transport de mărfuri, un fel de șlep.

Conv. IX, 328 (d. 1769): Iar șeici și *giamuri* din Beci, ca când n'au mai fost de veci... ZAMFIRESCU, Novele, 19: stați ancorate câte-va *ciamuri* turcesci.

— **ĀAM** (litt. sâpin), caïque de grande dimension; alb. bulg. serb. Āam, gr. τζάμι, bois de sâpin.

Despre categoria vaselor marine (§ 95).

ciambur n. (și **ciambul**) I. (sensuri arhaice) 1. năvălirea hordelor tătare, din Crimeia și din Bugiac, pe pământul țârilor învecinate: Rusia, Polonia, Austria...

M. Cost. 17: Tătarii Crîmului făcând [prădi] Moscului și Crăiei leșeci și de la amîndouê aceste țări lua daruri, ca să nu le facă cu *ciambururile* lor stricăciunea țârilor lor. N. Cost. 8: pre Tătari și o sêmă de Turci i-au trâmisi în *ciambur* prin țara leșescă, de au prădat'o și au robit... 26: au rēpeđit Vezirul Turci și Tătari în pradă prin țara nemțescă, cari au făcut mare robie și pradă și vêrsare de sânge, până unde și-au putut ajunge cu *ciamburul* lor. Ax. 121: lovind fără de veste Tătarii cu *ciambul* în Ucraina, au robit multe suflete peste sêmă. NEC. 252: când mergeau *ciambururi* tătarești în țara leșescă să prade, Duca-Vodă da scire la Leși să se păzescă...; 257: când se întîmpla să mērgă *ciambururi* tătarești în sus în țara leșescă, om face și noi scire Leșilor să se păzescă; 344: Tătarii au slobođit un *ciambur* din Bugiac, de au lovit fără de veste numai în 5 đile și au agiuns, până subt Kiev, și au tăiat, și au robit, și au luat 20.000 de robi.

2. în special, năvălirea Tatarilor pe pământul Moldovei (și pradă făcută cu acea ocaziune).

M. Cost. 344: să purcēdă în *ciambururi* Tătarii... o sêmă să lovescă drept la Roman, iar altă drîmbă să lovescă drept subt cetate. NEC. 354: au purces Tătarii pre Bahlui în sus, pre la Tîrgul-Frumos și de la Siret încolo au slobođit *ciambururi* a pradă, cât au putut cuprinde ținutul Nēmțului până la Hang și până la Ciahlău au agiuns de au prădat și au robit, și s'au întors plini de robi din Bugiac. AMR. 162: Tătarii au aședat sfatul și au hotărît să dea *ciambururi* în tôte părțile și îndată au dat poroncă să încalece tot Tătarul, de la mare până la mic, și în trei părți să se împartă: unii să prade Chilia, Smilu și peste Dunărea olatele turcesci până în Udrii; alții să prade Brăila, Țara Românească; alții Moldova, fiindule și mai îndemână.

3. în genere, incursiune, năvălire, neașteptată (cu var. **ciabul**, **ciabun**, **ciabur** și **giabul**).

M. Cost. 62: până și Italia nu hălăduia de *ciambururile* ce slobođia [Daci] cu călărimea lor. DUM. 45: Turcii se întinseră câmpului după *giabul*; 70: peste câte-va đile se învitară volintirii... să

facă *ciabul* satelor. Doc. III, 208 (d. 1788): vom întorce asupra vóstră oștile nóstre, de vè va face *ciabun*, de vè va sfărâma și vè va sdrobi. HRIST. (1818): Și de la vamă prin giur, De făcea [Turcii] câte un *ciabur*.

II. (sens modern) până astăzi vorba s'a păstrat, în munții Sucevei, în locuțiunea „a bate ciamburu“, a trăi din munca altuia, a fi un pierde-vară (cf. a bate podurile).

ȘEP. V, 56: bate *ciamburu*, numai șede de giaba și se jócă, numai și trece vremea.

— ÇAPUL, incursion, course des hordes tatares sur le territoire étranger (Bianchi) d. çapmak „courrir“; pol. czambul „incursion“, rut. çambul „patrulă de călăreți tătari sau de cazaci zaporojeni“. Sinonimul occidental *razzia* (port. *gazia*) vine asemenea din Orient: ar. *gazia* „incursion militaire“. Vorba, fiind de origină tătărăscă, figuréză numai la cronicarii moldoveni și e necunoscută idiomelor balcanice.

Năvălirile dese, aprópe anuale, ale Tătarilor pe pământul Moldovei și jafurile cari le însoțiau (§ 4) au lăsat până astăzi un eco în graiul moldovenesc de la munte, în sensul metaforic ce a căpătat acest termin tehnic (întocmai ca „duium“): *a bate ciamburu* (corespunzând în letopisete locuțiunilor „a da, a slobodi, a lovi ciamburu“) de la sensul special „a năvăli după pradă, a porni la jaf“ a ajuns să însemneze „a duce o viață de trîntor, jucând și petrecând pe spinarea altora“.

ciamfistic n. nucă de fistic, termin de medicină populară (Conv. XXVI, 452).

— ÇAM FYSTYGY, pomme de pin, pignon. V. fistic.

ciamsacâz n. (și **giamsacâz**) pécură albă (Conv. XXVI, 452).

TARIF 1761: *ciamsacâz* cântarul 100 bani. TARIF 1792: *giamsacâz* de oca una 142 bani.

— ÇAM SAKYZY, résine de lentisque (d. çam „sapin“); mer. ciamsacâz „aluat roșu cleios cu care se unge fața miresei după scăldat“ (Sev. Nunta, 79). V. sacâz.

ciamur n. tencuială de humă.

Conv. XVII, 284: casele sînt făcute cea mai mare parte de *ciamur*.

Cihac mai aduce forma **cimur** și verbul **cimuruesc** „a tencui.“ Vorba e specială Moldovei.

— ÇAMUR, argile, limon; serb. çamurliša „noroiu.“

cianac n. (și **cenac**) vas mare de pământ smălțuit pe dinăuntru și în parte pe din afară.

ORĂȘ. II, 99: când nu pôte s'aibă *cianacul* tot plin... BASME III, 153: adu-mi un *cenac* să pui în el mierea.

— ÇANAK, plat de terre, écuelle; cum. çanac „scutella”; alb. sèrb. çanak, ung. esanak, mer. cianac, ngr. τζανάκι. Despre celelalte vase din casa țărănească (§ 99).

ciapcân n. 1. (sens arhaic) cal ce umblă în sărite.

KOG. 247: căutați cum mai în grabă să ne repediți 2 *ciapcâni* (2 cai umblători buni) și mai pe urmă 4 telegari suri.

2. (sens modern) fig. șiret, rafinat, craidon.

CR. II, 42: măi! al dracului venetic și *ciapcân* de popă. ORĂȘ. II, 23: ce *ciapcân* ești neică! CAL. 1881, p. 79: Dedu-Ivan care era mai *ciapcân* ca ei... STÂNC. I: 9: frunzele sburați val-vîrtej, când le scormonia vr'un *ciapcân* de pui de crivêt. TEOD. 514: Fulga hoțul, fur bêtrân, Fur bêtrân și om *ciapcân*.

— ÇAPKYN, qui va vite, qui court bien (homme, cheval); malin, gamin, vagabond, vaurien, débauché (d. çapmak „courrir”); bulg. çapkyna (konja), sèrb. çapkun (konj), mer. ciapcân „care alérgă după femeie”, ngr. τσακίτης.

ciapcânic n. faptă de ciapcân: rafinare, șiret-lic subțire.

TELEOR, 182: a arătat mult *ciapcânic*, multă diplomație.

— ÇAPKYNLYK (amble du cheval), vagabondage, gaminerie, coquinerie, débauche.

ciapraz n. ciucure de mătase, bumbac sau lână.

OD. I, 71: Mihnea a îmbrăcat chepenég de catifea roșie cu *ciaprazuri* și cu bumbi de aur. FIL. 30: vestimente de postav verde cu *ciaprazuri* albe. GHICA, 501: cabanița era un fel de contoș cu *ciaprazuri* de fir.

Var. (mold.): **ceprag**.

M. COST. 284: la haiducii *ceprage* tot de argint.

— ÇAPRAZ, bouton avec houppe, boutonnière à brandebourgs d'or (d. pers. çep-rast „qui va de gauche à droite”); bulg. sèrb. çaprazi, alb. çapraze, rut. çepraha, ngr. τσαπράζι, espèce de haubert.

Forma moldovenescă vine din pluralul analogic: cepraje, de unde un sing. ceprag.

ciaprazar m. (și **ceprăgar**) cel ce face și vinde ciaprazuri.

GHICA, XIV: curelarii *ciaprazari*, tabaci. COND. 1776, p. 15: 10 lei pocon de la starostele de *ceprăgari*.

ciaprazăresc a. (și **ceprăzăresc**) ce ține de ciaprazar.

STAM. 81: mosor *ceprăzăresc*.

ciaprazărie (și **ceprăzărie**) meșteșugul ori comerțul și prăvălia ciaprazarului.

JIP. 69: pălării felurite, *ceprăzării*, pălării femeiesci...

ciardac n. (în Mold. **cerdac**) I. (sensuri arhaice) 1. balcon la casele domnesci și boieresci.

M. COST. 510: case, *cerdace* anume de aceea trebă făcute; 633:

aŭ apucat *cerdacul* în curte cel de piatră și s'aŭ orînduit de apărare acolo. N. COST. 14: Antonie Ruset-Vodă aŭ făcut și *cerdacurile* cele înalte despre casa domnescă cea mică cu multă cheltuială ca la Țari-grad. NEC. 265: aŭ răspuns [solul leșese] lui Antioh-Vodă, de-i va eși înainte, să-l timpine la giușetate de scări a *cerdacului*, va veni la cîinste. CANT. Ier. 127: patru ulițe carile în capete *cerdace* ghizdave și frumôse, afară din zid, asupra apei scôse avea. Op. I, 126: casele domnesci purtând d'asupra lor un coviltir cu *ciardac* înalt și întins, un adevărat munte de șindrii. Isp. 180: țărani, vîdînd pe cuconița într'un *ciardac*, începură să se jeluască la dînsa. AL. T. 895: o căsuță veche cu *cerdac*; 1158: șeși tótă ziua în *cerdac* de tragi ciubuc. XEN. 5: în față era un *cerdac* cu mai multe scări de piatră.

2. podélă în genere.

NEC. 353: aŭ făcut o movilă și o cruce mare de piatră și *cerdae* iarăși de piatră d'asupra crucii, ca să fie de pomenire.

II. (sensuri moderne) 1. pridvor la casele țărănesci unde se dórme vara.

DELAVR. 34: un gâscan închis din nescire într'un *ciardac*. AL. 410: La fântâna cu *cerdac*, Este un trandafir cu léc. TEOD. 511: Pân' colo la *ciardac*, Unde-i Fulga la conac; 556: Fôie verde de pe lac, La cârciuma cu *ciardac*. R.-Cod. 288: La *ciardacul* Stanciului, Locașul voinicului... MARIAN I, 33: Tudor în *cerdac* eșia, Surugiului grăia...

2. foisor sau pod de scânduri, pe 4 furci înalte, spre a putea vedea la o mare depărtare (ca post de observațiune la țară).

— ÇARDAK (pers. çartag, litt. quatre colonnes), belvédér d'une maison, balcon, pavillon où se place le gardien d'une vigne (d. çar „patru“ și tag „stîlp“); bulg. çardak „mansardă“, serb. çardak (çerdak) „cârciumă pe câmp“, alb. çardak „gang acoperit, podélă“, rus. rut. çerdak „pod, mansardă“, mcr. cerdache „podélă pe 4 prăjini pentru păzitorii de vii“, ngr. τσαρδάκι, balcon, grenier. Despre rolul seŭ în gospodăria țărănescă (§ 99).

cerdăcuț n. cerdac mic.

I. NEGR. Còpii de pe natură, 9: casa părintelui cu *cerdăcuțul* de scânduri boite galben.

ciarșaf n. 1. pânză albă de așternut patul pentru culcare, sau de șters corpul (de apă ori de sudóre).

ETYM. 65 (d. 1579): un *ciarșaf* cosut matasă. Doc. II, 403 (d. 1790): un *ciarșaf* de pânză cusut cu tiriplic... o plapomă de belacôsă verde și cu *ciarșaful* ei. REV. II, 240 (d. 1817): *ciarșafuri* de batistă. TEOD. 78 (colindă): Cu un *ciarșaf* în picățel, D'a lui Dómnă lucrătel.

2. pânză albă în genere.

FIL. 134: cauc cu *ciarșaf* alb. GHICA, 495: câteva perdele de la ferestre cu *ciarșafuri* innădite unele de altele.

Var.: **ciarciac**.

UR. XIV, 234 (d. 1813): două *ciarciacuri*, două prostire de mătase. BASME I, 61: fi scotociră *ciarciacurile*; IV, 10: înfășură perna într'un *ciarciac* mare.

— **ĀARŞAF, ĀARĀAF** (pers. *ĉar-şeb* „drap de nuit“), drap de lit (d. *ĉar* „pânză“ și *şeb* „nópte“); bulg. *ĉarşaf* (*ĉerşaf* (*ĉerĉaf*), sĉrb. *ĉarşaf*, alb. *ĉarşaf* (*ĉerşaf*), mĉr. *ĉiarşih*, ngr. *τσαρσαφι*.

Vorba circulă în Muntenia și în Moldova (alătura de „prostire“), în Ardĉl se dice „lepedeũ“.

ĉiāt-pāt adv. (și **ĉiac-pac**) din cānd în cānd, printre picături, nici mult, nici puțin.

Isp. U. sfāt. 2: din cāte am citit *ĉiāt-pāt*... ID. [comunic. orală]: nojesĉi (stringi) ceva? — EI, *ĉiac-pac*.. PANN, 145: *ĉiāt-pāt* l'am vĉndut pe el...

— **ĀATPAT**, de temps à autre, par ci par là, rarement. Despre particule de provenință turcĉscă (§ 25).

ĉiaũn n. cāldare de tuciũ pentru facerea māmăligei.

CR. I, 147: Stan luase *ĉiaũnul* de pe foc sǎ mestece māmăliga; II, 15: prǎjiaũ pe foc ĉntr'un *ĉiaũn* mare nisece hoștine cu seũ. GANE I, 173: ĉnvirtia cu melesteul faina ĉn *ĉiaũn*. CRĀS. I, 16: *ĉiaũnul*, atĉrnat de un cārlig de fier, sĉrǎia... GHICA, 366: bea un *ĉiaũn* doue de apǎ rece... ŒEP. I, 152: cānd iei *ĉiaũnul* de pe foc și ard scānteii pe fundul iũi, are sǎ ploue.

Proverbul: a cādea din *ĉiaũn* (cāldare) ĉn foc, ad. din rĉũ ĉn mai rĉũ.

— **ĀUYEN**, fer de fonte; bulg. *ĉugun*, rut. *ĉa(v)un* „olǎ de tuciũ“. Vorbǎ pretutĉndena popularǎ apartĉnĉnd gospodǎriei țǎrĉnesci (§ 99).

ĉiaũș m. I. (sensuri archaice) 1. la Turĉi: corp de curieri ĉn numĉr de vr'o 300, aleși dintre cei mai bĉtrāni sub-ofițeri ai ienicerilor, cari duceau scrisorile și transmiteau ordinele guvernului ĉn tóte pǎrțile Imperiului; ei făceau și serviciul de aprodi, aducĉnd pe vinovați ĉnaintea justiției; armele lor erau sabia, arcu, sǎgețile și topuzul (d'Ohsson VII, 33 și 324).

M. Cost. 265: ĉndatǎ aũ trimis Vezirul *ĉiaũșii* de aũ tĉmpinat pre boierii și i-aũ pus ĉn obedi și i-aũ dus la Ștefan-Vodǎ. N. Cost. 8: Impĉrǎția, cāt aũ sosit la Hotin, aũ chemat pre boierii țǎrii Moldovei cu *ĉiaũș* ĉmpĉrǎtesc la pórta Vezirului, dāndu-le poruncǎ pre care vor pofti ei dintru dĉnșii sǎ-l arate, ca sǎ-l punǎ sǎ le fie Domn; 50: dupǎ ce aũ sosit Constantin-Vodǎ la Udriũ, ĉndatǎ aũ și trimis un *ĉiaũș*, ca sǎ-i ridice de la conacul lor sǎ-i ducǎ la oprĉla. NEC. 205: *ĉiaũșii* ĉmpĉrǎtesci l'aũ gǎsit pe Șerban Logofĉtul ascuns ĉn casa lui Duca-Vodǎ, ĉn pod, și de acolo l'aũ luat și l'aũ fǎcut surgun la Crit. BĀLC. 213: sosirea unui *ĉiaũș* turc cu scrisori din partea Sultanului cātre rege. TEOD. 608: Impĉratul de vedea, Nici p'atāt nu se lǎsa, Semn *ĉiaũșului* cǎ făcea...

2. la Romāni: corp de ușieri ai Curții sub comanda lui **Vel-ĉiaũș**: ei precedau pe Domn, purtānd nisece bastóne

cu clopoței de argint, și servia în același timp ca măscărici (pentru farsa „Caraghioz“) și ca povestitori de anecdote. Vel-ciauş avea sub dînsul 40 de lefegii și o temniță la mahala, în care închidea pe vinovații de pricină mică (Sulzer III, 92; Reicevich, 123; Fot. III, 276).

3. grad militar, corespunzînd modernului „căprar“.

M. Cost. 616: Cantemir pre atuncia *ciauş* la Munteni. CANT. Mold. 92: *czauczii*, quos europaeo more corporales vocares, curae est... CĂPIT. 308: *ciauşii* dorobanților și alți căpitani. COND. 1776, p. 8: trei zapcii la un stég, adică stegar, odobașa și *ciauş*. DOC. I, 549 (d. 1784): *ciauşul* spătăresc..., semnul Domniei purtînd, *ciauşul* de Divan. Fot. III, 306: *ciauşul* de spătărie câte 20 lei pe lună, *ciauşul* stegarului câte 4 lei, *ciauşul* agiei 15 lei. BĂLC. 618: capul a 500 ômeni se numia vâtaf, în vremele noi *ciauş*. GHICA; 9: în urma noastră *ciauşul* de slujitori înşiruia ômeni de jur împrejur. TEOD. 291: Iar *ciauşul* poterii, Slujitorul Domniei, De-l vedea, Ii tot dicea...

II (sensuri moderne) 1. aprod care aduce pe vinovați înaintea justiției.

COND. 1776, p. 21: deciuiala ce va lua vătavul și *ciauşul* de aprodi. GHICA, XVI: un *ciauş* îi aduce înainte doi împricinați să-i judece.

2. numele unei varietăți de struguri albi de un gust delicios: *ciauş* mare, *ciauş* negru (Baronzi, 94).

3. numele unei hore în Moldova (Sev. Nunta, 280).

— *çauş*, huissier, appariteur; corps de 630 huissiers du palais qui marchaient en tête du cortège dans les solennités publiques; sous-officiers des janissaires de 330 hommes employés comme aides de camp ou comme estafettes; sous-officier qui commande à plus de 10 hommes; *çauş* (üzüm), excellente qualité de raisin aux grains dorés et fins, originaire de Taïf en Arabie Barb.; bulg. serb. *çauş* „garde à cheval du Sultan“, rut. *çauş* „curier“, pol. *czauz* „uşier“, ung. *csáusz* „herold, curier“, ngr. *τσάουσις* (Ducange: *τσάουσιος*, officialis). V. Partea II: *çauş*-başa etc.

çiauşel m. diminutiv de desmierdare.

TEOD. 564: Ei la mal dac' ajungea, *Çiauşelul* ce'mi făcea?...

***çiauşesc** a. sub dependența *çiauşului*.

Doc. I, 304 (d. 1783): aprodiî vătăşesci cu aprodiî *çiauşesci*...

***çiauşie** f. starea și rangul *çiauşului*.

Fot. III, 277: lei 6000 de la vel-*çiauşie*.

cicic n. 1. roșu deschis (de colorat chilimurile).

IONESCU, 693: *cicic*, verde, galben; 694: chizapul se întrebuintează la *cicicul*, stîmpărîndu-l cu apă și sare.

2. un fel de haină țărănească înflorată.

CAL. 1875, p. 68: I-aș da iea și pristelca și *cicicul* și zavelca...

— *çicek*, fleur; serb. *çicek*, ngr. *τσιτσέκι*. V. Partea II: *cicéeliu* și *cicielic*.

cicric n. (și **cicacic**) depănătoare.

SEV. Călătorii, 62: tragî burungiucul la mosor cu fus de letcă, cocónele din vechime îl trăgeau pe *cicacic*.

— ÇYKRYK, tour à tourner, rouet à filet, dévidoir; bulg. çykryk, serb. čekrk „virtelniță“, alb. çikrik, mer. cicriche, ngr. τζικρίκι, rouet.

Vorba face parte din seria terminilor orientali relativi la țesut (§ 106). V. cicriciniu.

cighir n. 1. partea încrețită a măruntaielor la mieii (și cu forma grecizată **țighir**).

TARIF 1792: *țighir* cu praporele lor.

2. pl. în munții Sucevii, un fel de mâncare făcută din ficat, plămîni și din mațele mielului (Șeș. V, 56).

— ÇEGER (pers.), fressure, poumon, foie; bulg. serb. giger, ngr. τσηγέρι, poumon et foie.

cilic n. 1. oțel prefăcut în bobite găurite; 2. măregele lucioase de metal.

— ÇELIK, acier; alb. bulg. serb. çelik, mer. ciliche, ngr. τσελίκι. Termin special de ciaprazărie.

cimbèr n. brobódă, sinonim cu „testemel“ și cu „tulpan“ (var.: **cimbel**, **cimbir**, **ciumber** și **gimbir**).

BABEȘ. Din plaiul Peșului, 29: astăzi concilul femeilor este înlocuit prin *gimbir*, un fel de maramă de bumbac cu puncte mari roșiatice... TEOD. 87: Lua-voiu iie dintr'o mie... și *ciumberi* de la Berberi; 613: Cadișco, nu dice așa, Că mă duc la București, Să-ți cumpăr *cimbir* și fes. BUR. 215: Tot un fel că le gătia Cu rochiî și *cimbelele*...

— ÇEMBER (pers. çember) „chose enroulée“, mouchoir de tête, fichu rayé qu'on roule autour du cou Barb.; bulg. çumber „tulpan“, serb. çember „vélul turcoicelor“, ngr. τζεμπέρι(=φακίόλι).

cimbistră f. clește de smuls pèrul saii de dres mustățile. Vorba circula mai ales în Moldova.

AL. T. 14: să-l smulgi cu *cimbistra* fir cu fir. GANE II, 266: un tîner care 'și petrecea viața la oglindă între pomezi, piepteni și *cimbistre*.

— ÇIMBISTRA (scurtat: çimbiz), pincettes pour épiler (d. çimdimek „pincer“); ngr. τζιμπήστρα. Face parte din seria numerosă de vorbe relative la bărbierie (§ 106).

cimșir m. 1. arbore numit și „merișor“ (*Buxus*). 2. lemnul sèu, gâlbuiu și vîrtos, din care se fac mai ales linguri ordinare (cu var. **cimșir** și **simcir**).

TARIF 1761: linguri de *simcir* de 2 testele una. TARIF 1792: *cimșirul* cântar 2½ bani. OD. I, 451: castan, tisă, *cimșir*, chiparos...

— ÇIMȘIR, SIMȘIR (pers. semșir), buis (bois); bulg. çimșir (șimșir), serb. šimšir (șimișir), alb. çimșir, ngr. τζιμισίρι.

cinghel n. cârlig la cântar.

— ÇENGEL (pers.), crochet; alb. bulg. serb. çengel, ngr. τζιγγέλι. Vorbă populară în Muntenia.

cinghineà f. (și **cenghenè**) nume ironic dat în Muntenia țiganului.

— ÇINGIANÈ, bohémien (par mépris); fig. impudent, effronté (și porecla ce dau Turcii Muntenilor: Cant. Ist. ot. 340) d. τσιγγανος, mgr. αθίγγανος, numiți ast-fel după secta eretică bizantină a Athinganilor.

cinie f. porțelan (vorbă eșită din us).

UR. XVI, 277 (f. de z. 1797): talgere de *cinie*...

— ÇINI, chinoix, porcelaine; ngr. τζινί. V. sinie.

ciob n. 1. bucată spartă de sticlă sau de ólă, sinonim cu „hîrb“.

2. vas învechit și stricat în parte.

PANN II, 107: (prov.) amîndoi mîncăți dintr'un *ciob*. Isp. P. și GL. 1: din *ciob* apă bînd...

— ÇOB (pers.), piéce de bois, éclat, copeau. Vorba lipsesce în idiomele balcanice.

ciobàn m. păzitor de oi, sinonim cu „păstor“ și (în Ardél) cu „pëcurar“. Mircea III, fiul lui Mihnea-Vodă, care umblase mult timp fugar în munții Ardélului, trăind necunoscut între păstori, fu supranumit „Ciobanul“ (Fot. II, 41).

CANT. Ier. 129: *ciobanîi* unîi ca de somn adormitând în cîrlige răzimați, alții ca de plóie și de vînt rece cu glugile peste cap lăsate și pre un cot la pămînt lăsați era. OD. I, 154: nisce *ciobanî* ce păseacă turmele noastre de oi. PANN, 84: (prov.) seie *ciobanul* ce este șofranul. STÂNC. 344: aci era o țirlă și omul era *cioban*. AL. 159: El (Jianu) ia miei de la *ciobanî*, Armăsari de la mocani... VULP. 31: Loc de stîna că 'mi găsese, Cu *ciobanî* se opresce... ȘEP. V. 43 (d. Sucéva): Lasă juncii la juncani și te dă cu noi, *ciobanî*...

— ÇOBAN (pers. çuban, şüban), berger, pâtre; bulg. rut. serb. çoban, pol. czoban, alb. çoban „păstor român“, mer. cioban (alătura de „picuraru“) și ciobanbaș „baciù“ (Weig. II, 334), ngr. τζομπάνης.

D. Hasdeu (Etym. 2298) crede, că vorba „cioban“ nu ne-a venit de la Turcii osmanlii, ci de la nomadii tătari din evul-mediu cari l'ar fi împrumutat Rutenilor și Polonilor, pe când din românesce vorba ar fi trecut în sërba, bulgara și turca. Ipotesa din urmă e greu de admis, de óre-ce fondul osmanliei coincide cu al idiomelor tătare și în cazul cel mai favorabil s'ar putea presupune, că Sërbo-Bulgariî l'au cãpëtãt de la Turci pe cale independentã de Români, cari l'ar fi luat de la Tãtari, la cari pînã astãzi ciobanîi formézã o clasã spe-

cială a populațiunii. Dar așa fiind, ce-î de făcut cu ceilalți termeni turci cari stau în legătură intimă cu viața ciobanului: baciū, caimac, cășlă, caval, chindie, iaurt, odaie și perdea (de vite), ortoman, otac, vataf? Acești termeni nu s'au luat negreșit de la Tătari, ei sînt de origine turcescă și datéză de la primul contact serios între Români și Osmanlii. Pe de altă parte, cele câteva elemente lexicale cari au fost împrumutate de la Tătari (§ 6) și cari sînt comune Polonilor, Rutenilor și Moldovenilor, nu circulă de cât în Moldova și sînt cu totul necunoscute în graiul muntén și în idiomele balcanice; pe când din contra, menționata terminologie pastorală îmbrățișeză un vast teritoriū în Orientul Europei. În fine, nu cunoșcem existența documentală a vorbei „cioban“ și deci epoca aproximativă când a intrat în limbă; dar veche nu pôte fi, de óre-ce ea lipsesece Românilor din Ardél, cari posed sinonimul „pécurar“ (ca și Români din Dobrogea, Istria și Macedonia) alătura de terminul comun „păstor“, care însă lipsesece în macedo-româna; pe de altă parte, acésta din urmă cunoșce asemenea terminul de cioban (cf. „ciobanbaș“, alătura de sinonimul seū „baciū“).

ciobănaș m. diminutiv de gingășie.

STĂNC. 352: ia spune, măi *ciobănaș*, și tu o poveste. AL. 186: Măndre *ciobănaș*, Din fluer doinaș...

ciobănel m. sinonim cu „ciobănaș“.

AL. 3: Măndru *ciobănel*, Tras printr'un inel... ȘEP. V, 92: bună calea, *ciobăneli*...

ciobănesc v. a fi, a deveni cioban.

AL. T. 613: să giuri c'am *ciobănit* de când is pe lume, când m'ai vidé mănând oile... TEOD. 502: Fóie verde ș'o lealea, Miul mi se *ciobănia*...

ciobănesc a. ce ține de cioban.

AL. 506: Să-mi dai glugă *ciobănescă*, Io ție haină domnăscă...

ciobănesce adv. ca ciobanii, după obiceiul ciobanilor.

CR. I, 153: băetul se pune *ciobănesce* într'un genunchiū.

ciobănie f. starea de cioban.

VULP. 31: El s'a dus în haiducie, Eū m'am luat de *ciobănie*...

ciochină f. 1 curelușă dinapoia șelei de care drumețul își légă traista de merinde.

Doc. II, 319 (d. 1791): *ciochine* 15 bani una. STAM. 124: pe calul cel tătăresc la *ciochine* legând... CR. I, 202: ai să-ți rupi *ciochinele* umblând și tot n'ai să găsești slugă cum cauți. FIL. 294: puse două pistóle la brîu și alte două la *ciochina* șelei. AL. 88: El cârlanul și-l lua, La *ciochine* și-l lega.

2. fig. în locuțiunile „a pune la ciochină“ (Isp.

Rev. I, 232) și „a spînzura la ciochină“ (Golescu), adică a părăsi ceva, a-l da uitării.

3. cârlig ce țăraniî de la munte pörtă la briî.

4. os rotund la glesna piciorului.

Var. (dobrogénă): **cinchină**.

BUR. 55: La *cinchina* calului, Sub póla caftanului...

— ЧЫКЫН, havresac (lipsește în idiomele balcanice).

* **ciohodâr** m. I. (la Turci) slugă, la un Vizir saî Pașă.

COND. 1693, p. 97: un *ciohodar* al Vizirului ce aî venit pentru caî. AX. 126: n'aî trecut multe zile și aî trimis Caimacamul un *ciohodar* la Nicolaî-Vodă, ca să-l chieame să mérgă la Pörtă; 149: rămas-aî Hanul cu Tătarii și Pașa numai cu *ciohodariî* și cu puțină călărime. MUSTE, 65: aî venit un *ciohodar* a Vezirului cu fermă, să mérgă să risipescă acele doué cetăți adecă mănăstiri. KOG. 239: orînduise și un *ciohodar*... bumbașir asupra lucrătorilor.

II. (la Români) 1. slujbaș care îngrijia de încălțămintele Domnului și ale Curții.

CANT. Mold. 85: *czohodar* curat ut ocreæ et calceamenta pro principis et totius aulæ necessitatibus parentur, ipsi autem principii ocreas præbet, subsunt ei cuncti Jassiorum sutores. COND. 1693, p. 29: tal, 400 s'aî dat *ciohodarului* pentru încălțămintele ce aî dat la Curte de Crăciun și de Pasce.

2. slujitor domnesc, lacheî al palatului.

KOG. 242: l'aî pus în caretă domnescă cu șese caî și cu *ciohodari* și boierinași. DION. 174: Vodă-Mavrogheni boieria cu sila pe ceî ce afla că aî ceva bani, le trimitea caftane și cărți domnesci cu *ciohodari*. DOC. I, 304 (d. 1783): deli-bașa cu chehaiana cu toți *ciohodari*. FOR. III, 311: *ciohodariî*, în număr de 20, primesc fie-care câte 10 lei pe lună. FIL. 19: făcuse meseria de *ciohodar* în curtea aceluî principe; 25: un ticălos *ciohodar* ce tremura de frig dinaintea scării caselor; 345: caréta domnescă trasă de 6 armăsari vineți cu 2 *ciohodari* pe capră. GHICA, 11: trimite-mi sus 4 *ciohodari*.

Vorba figuréză cu acest sens și în cântecele pop.

TEOD. 51: Voi, noué portari, Noué *ciohodari*. ȚARA N. II, 495: Un *ciohodar* a chemat și pe Roșu l'a înșelat.

Var. (archaică): **ciuhodar**.

KOG. 213: Mavrocordat dedese poruncă de strîngea toți preoții, diaconii orașului, la biserica Curții și după ce îi băgaî diminéta în biserică, punea *ciuhodari* la ușă și nu lăsa nici pre unul să iasă afară; 219: Iordache până și *ciuhodari* cu bărăți își făcuse, care acest lucru altă dată n'a mai fost ca să facă alt boier.

— ЧОХАДАР (čokadar), domestique du Palais, laquai (d. coha „drap“); bulg. serb. cohadar, ung. csuhadár, ngr. τσοκανταρσιος. V. Partea II: baș-ciohodar.

ciohodărit n. dare pusă pe cavafii, cizmarii și paguî din totă țara, cari plătiaî câte 1 leî și 12 bani de prăvălie ca venit lui baș-ciohodar (Tunusli, 57).

DOC. I, 108 (d. 1775): care din orașeni se va hrăni cu meșteșgul cizmăriei să nu dea *ciohodărit*; II, 264 (d. 1792): vechiî obi-

ceiū este de plătesc pe tot anul *cihodărit*... adecă de totă prăvălia po talerī 1 vechiū.

ciolac a. și m. ciung.

DELAVER. 48: pieptenele îi scăpă din mână ca la o *ciolacă*.

— *čULAK*, manchot, estropié; alb. serb. *čolak*, mcr. *ciulac*. Vorba circulă în Muntenia.

cioltar n. pătură împodobită de cal, sinonim cu „harșă”: cioltarul, țesut și ales de mâna miresei, se da de zestre odată cu calul de ginere (Glos. 163).

NEG. 190: Milesco Spătar era mândru și bogat și îmbla cu povodnici înainte domnesci, cu buzdugane și cu paloșe, cu *cioltare* tot sîrmă la cai. FIL. 29: vizitii lui Vodă preumblău armăsari îmbrăcați cu *cioltare* cusute cu sîrmă de aur. TEOD. 45: Cu *cioltar* de fir, Ciucurī de ibrișim. VULP. 30: *Cioltar* verde mohorît, Numai aur și argint.

— *čOLTAR*, housse (d. *čul*, de unde *τζόλυ*, rom. *țol*); serb. *čoltar*, ung. *csoltár*, pol. *czoldar*.

ciomag n. 1. băț lung și gros, sinonim cu „bîță”.

ZIL. 61: alții în loc de puscă *ciomegele* apucă. BASME III, 5: se căpătuiră cu câte trei perechi de opinci gróse și *ciomege* nodoroșe.

Vorba figurează într'un șir de proverbe.

GOLESCU: ascunde-ți *ciomagul* de câini, că mai rău te mușcă. PANN, 19: găsesce sat fără câini, umblă fără *ciomag*; 95: cine de cuvinte nu înțelege, nici de *ciomege*; 160: câinele nu fuge de codru, ei de *ciomag* (Zanne III, 111: omul nu fuge de colac ei de *ciomag*); 166: ajunge un *ciomag* la un car de óle. Isp. Rev. II, 156: *ciomagul* are douē căpătâie.

2. lovitură saū bătaie dată cu ciomagul.

CRĂS. II, 64: din nouē douē-trei *ciomege* pe spetele calului. AL. T. 1045: de vreme ce-i tréba pe *ciomag*, apoi încep îndată. ȘEP. V, 46: Câte păhăruțe beū, Atâtea *ciomege* ieū.

Var. (archaică munténă): **giumag**

DION. 164: stupaii sînt nisece găinari cu arme, chilóme, lănci, *giumege* și cu câte o pușcă ruginită...; 230: nu avea nici unul arme ci cu topóre și cu *giumage* le sta înpotrivă.

— *čOMAK* (*čumak*), gros băton, massue (de bois ou de fer); alb. *čomaie*, pol. *czumak* și rus. *čumakū* „chirigiū” (cf. haidău cu haidamac); mcr. *ciumag*.

Din turcesc derivă o varietate bogată de măciuci: buzdugan, chiulug, *cióian*, *ciomag*, *hazran*, *sopa*, *topuz*...

ciomăgaș m. bătauș (Glos. 163).

ciomăgaș n. ciomag mic (și desmierdător).

BASME III, 129: acesta cu *ciomăgașul* seū de cioban îl lovi în cap.

ciomăgel n. diminutiv identic cu „ciomăgaș”.

BASME II, 84: îi trebuia un *ciomăgel* bun de pălit la mir; III, 129: smulse sabia cu *ciomăgelul* seū.

ciomăgélă f. bătaie cu ciomagul.

ciomăgesc v. a bate cu ciomagul.

AL. T. 270: ce l'aș *ciomăgi!*

ciorap m. încălțăminte de ață ori lână, de bum-bac sau mătase, ce acoperă piciorul și gamba.

TARIF 1761: *ciorapi* de 3 testele 10 bani. TARIF 1792: *ciorapi* cei mari de lână împlețiți la o testea 3 bani. REV. II, 240 (f. de z. 1817): 10 perechi *ciorapi* de mătase. ISP. 285: stăpâna casei făcea la *ciorap*. FIL. 23: împletia la un *ciorap*; 171: *ciorapi* de Lipsca foarte albi. CRĂS. III, 106: se puse să împletescă la *ciorap*. MARION, 77: nu putea băiatul să se cunune în *ciorapi*. TEOD. 81 (colindă): *Ciorapi* albișori, Pantofi gălbiori, Pe la toc cu flori.

— ÇORAB, bas, chaussette; bulg. serb. çorap, alb. çurap, mer. ciorape, ngr. τσοράπι.

Vorba e răspândită în Muntenia, în Moldova și în părțile limitrofe ale Ardélului: în prima nu există alt echivalent, în a doua și în a treia mai circulă sinonimele „colțun“ și „ștrîmf“, împrumutate din greca modernă și din nemțese.

ciorăpel m. ciorap scurt (sau desmierdător).

BUR. 249: *Ciorăpei* de cei de lână, De lână de cea seină

ciorbă f. 1. zémă gătită cu bucățele de carne.

BELO. 342: franzelă, puț de găină, *ciorbă* să-î dea de mâncat... FIL. 157: *ciorbă* de știucă, fértă în zémă de varză cu hrén. STĂNC. GR. și P. 91: le-a adus un castron cu *ciorbă*. CRĂS. I, 47: *ciorbă* de crap; II, 48: *ciorbă* de raci cu castraveți verzi.

Vorba figurază în mai multe proverbe.

PANN II, 29: toate străchinile nu sînt pentru *ciorbă*; 41: numai cu vorba nu se face *ciorbă*. ISP. Rev. II, 155: cine s'a fript la *ciorbă*, suflă și în iaurt (pentru alte dicționari: Zanne III, 525—527).

Var.: **ciorbă** (mai mult ironie).

PANN, 132: cine păzescă sofraua, mănâncă *ciorbaua* (proverbul se află și la Goleșcu).

2. fig. vorbire ce nu se mai sfîrșește.

GOLESCU (prov.): *ciorbă* lungă să ne ajungă.

— ÇORBA, soupe, bouillon, potage (identic cu ar. șorba „potage“ d. șariba „boire“); alb. bulg. serb. mer. çorba, pol. ciorba, ung. csorba. Din araba derivă: it. sorbetto, fr. sorbet; iar din forma secundară șarab „boisson“: it. sciropo, fr. syrop. V. șerbet.

Vorba e răspândită în Muntenia și în Moldova, în cea din urmă și în Ardél se mai dice „zamă“.

ciorbalic n. castron de ciorbă.

— ÇORBALYK, soupière; serb. çorbaluk.

Vorba e cunoscută în Muntenia.

cioreci m. pl. nădragi țărănesci foarte strîmți din aba albă, sin. cu „berneveci“ (cum li se dice în Mold.).

OD. I, 71: *cioreci* albi tiviți cu găitane de fir. JIP. 143: mi-ar trebui și opince și *cioreci*... TEOD. 501: Să-mi mai dai *ciorecii* tîi, Ca să-ți dau șalvariî mei...

Vorba se aude și în părțile limitrofe ale Ardélului.
 RETEG. 76: Pentru *cioreci* românesci, Pantaloni mândri domnesci.

— ÇARYK, grosses chaussures en cuir à l'usage des pâtres et des paysans Barb.; serb. çarak „opincă“, rus. çarykû (çarokû) „încălțăminte“, ngr. τσαρόχια „chaussure de cuir“ (de unde și mer. țaruhî „sandale“ alătura de cioreți „ghetre lungi“). În privința sensului, cf. *calevrii*, pantofi groși (Isp. 266: omul sărac „și lepădă calevrii și se agăță de copaci“) d. bulg. kalevra „pantof“ (t. kalura „pantoufles raccomodées“) cu serb. kalavre „nădragi scurți și largi“. Același raport semantic între încălțăminte și îmbrăcăminte îl prezintă și „sucman“.

ciorecar m. (și **cioricar**) cel ce poartă cioreci: țaran.

JIP. 20: țărani înzechiați, tîrsînari, *cioricari*, sînteți talpa casei.

ciortàn m. soiū de pește asemenea țiparului, crap de mărimea mijlocie (Glos. 164).

— ÇORTAN, espèce d'anguille. Vorba circulă în Muntenia, mai ales în jud. Argeș.

ciortânaș m. ciortan mic (Baronzi, 94).

cirac m. I. (sensuri arhaice) 1. om de încredere (litt. făclie), confident intim.

M. Cost. 300: Mateiū-Vodă fiindu-i *cirac* [lui Abaza-Pașa], prea lesne și-au tocmît lucrurile. AMIR. 171: tu ești *ciracul* nostru cel ales, și așa să scii că noi la tôte trebile tale îți vom învoi. KOG. 202: dăruindu-l și Măria Sa ca pe un *cirac* a Măriei Sale; 246: aū trâmîs pe un *cirac* a lor, ca să le ia banii cu scrisore. UR. III, 115 (d. 1816): te ai făcut ales *cirac*, adecă făclie ce aū aprins'o însăși Impărăția mea cu mâna sa.

2. favoritul, protejatul său omul casei cuiva (litt. care e îngrijit ca o lampă).

DION. 184: acest Domn Hangerliū aū fost *cirac* a unui Căpitan-Pașa... și cerend Căpitan-Pașa la Impăratul să facă Domn acestei țări pe Hangerliū, *ciracul* adecă sluga lui, și l'aū făcut... ZIL. 18: Căpitan-Pașa vrënd să-l facă [pe Hangerliū] *cirac* desăvîrșit, aū mers îndată la Impăratul... și aū orînduit Domn pe Hangerliū la lét 1798. VĂC. 275: zorbalele țicea că Impăratul este *ciracul* lor, însăși patrona lovindu-l pe spate cu mâna îi țicea: tu ești *ciracul* meu! GHICA, VIII: elcii scot la maidan fie-care câte un *cirac*.

II. (sensuri moderne) 1. slugă veche, domnescă sau boierescă (= lat. cliens).

STAM. 475: toți se tem de acești *ciraci* domnesci... NEGR. I, 297: l'oiū da pre lângă vr'un boier să slujescă, să se facă om, să-l scotă *cirac*. AL. T. 1435: cât de puternic e Vornicul, dacă *ciraci* lui ajung boieri mari! GANE I, 217: el prânzia împreună cu 12 *ciraci* ai săi... ORĂȘ. 20: scoteaū *ciraci* mulțime, pe toți îi procopsia...

2. ucenic, elev.

Isp. 272: sînt dascăl... mă silese cu copiii tîi să-i învêț câte'n

lună și'n sóre, fiindcă am voit să-î scot *ciraci* ai mei. ORĂȘ. II, 165: vor maisteri, iar dînșii ai noștri *ciraci* ..

Var. (archaică): **cerac**.

M. COST.² II, 33: un craiū, *cerac* al său. . .

— **ÇYRAK** (pers. çyrag), flambeau, lumière, domestique de confiance (adj. protégé, favori); client, apprenti, élève; cum. çirak „candela”: bulg. çirak „fecior, lucrător”, serb. çirak „sfetnic, slugă”, alb. tsirak „călfă”, ung. csirak „protejat”, mer. cirac „ucenic”, ngr. τσοράκης, client și τσεράκι, elev.

***ciracladisesc** v. a. scóte cirac pe cineva (Glos. 165).

Verbul presupune o formă **ÇYRAKLAMAK** (aorist çiraklady), care lipsește în dicționare.

ciracladisélă f. scóterea de ciraci sau de ucenici.

ORĂȘ. 19: [vremea veche] bogată 'n evghenie și *ciracladisélă*; III, 29: Când o slugă, în vechime, ce slujia pe pricopsélă, Fără léfă sau simbrie, ci pe *ciracladisélă* . . .

Vorbă usitată în epoca fanariotă, ađi numai ironic.

ciraclíc n. 1. protecțiune, favoritism.

VĂC. 293: Căpitan-Pașa aű venit să mai facă un *ciraclíc*, decí făcu cerere, ca pe dragomanul armadei să-l facă Domn Țării-Românesci. GHICA REV. III, 217: la boier Buzoianu nu prea avea trecere *ciraclícurile* și de multe ori postulanții recomandați 'și găsiaű beléua cu dînsul. ORĂȘ. 20: boierul plătia tóte acestea [slujbe] prin *ciraclíc*.

— 2. clientelă (Costinescu).

— **ÇYRAKLYK** (candélabre), apprentissage.

Vorba ađi cu aplicațiune exclusiv ironică.

ciripie f. 1. sfóra roșie a dulgherilor: „pe ciripie”, în linie dréptă, întins.

ISP. 288: cotoșmanul se duse drept ca pe *ciripie* la palaturile unui boier mare. ISP. B. Sn. 83: drumul de la satul lor ar fi bine să fie tras ca pe *ciripie* drept în satul unde trăia.

— **ÇIRPI**, cordeau ou fil à plomb de charpentier, ligne droite; serb. çirpiia, ngr. τζαπί, instrument de menuisier.

Vorba e proprie Munteniei: termin tehnic de dulgherie generalizat în limbă.

ciriș n. cocă de făină cu care cizmarii lipesc încălțămintele și copiii spetezele de zmei.

TARIF 1792: *ciriș* praf cântar 50 banı.

— **ÇIRIȘ** (pers.). poix de cordonnier, colle forte; serb. çiriș, rut. çyryz, ung. csiriz (§ 105).

çișit n. 1. asortiment de mărfuri.

ORĂȘ. II, 138: Unde museriia în veci aű găsit Avuție multă și destul *çișit*; III, 24: Tot *çișitul* e într'însa și tot marfă ce se cată . . .

2. vîndare, desfacere.

MARION 44: și *çișitul* merge, în fie-care an lui nea Rică îi cresce proprietatea . . . TEOD. 595: Eű de copil l'am slujit Cu credință cu *çișit*.

— **ÇİŞİT** (čeşit), genre, espèce, échantillon (d. pers. çeşide „qui a goûté“). V. **çişniū**.

Termin comercial rămas în limbă (§ 104).

çişmea f. 1. în vechime, fântână mai ales monumentală: *çişmelele*, ca construcţiuni de caritate publică, erau nise clădiri semi-circulare sau poligonale, acoperite cu o cupolă şi une-ori decorate cu marmură fin sculptată, cu arabescuri, cu inscripţiuni pictate sau daurite şi cu ornamente în bronz (§ 39).

N. Cost. 14: Antonie Ruset-Vodă au făcut şi o *çişmea*, adică fântână, în zidul bisericeii despre pörta cea mare a Curţii domnesci, aducënd apă pe oluri de departe... NEC. 367: aşijdere şi două *çişmele*, fântâni, aduse pre öle cu multă cheltuială, una dinaintea porţii Curţii domnesci şi una dinaintea feredeului. Kog. 207: mai făcut-au Mavrocordat şi un foşor förte frumos de cea parte de eleşteul Frumösei, sub Cetătuie, făcënd şi *çişmea* lângă cerdac cu apă curgătoare de mergeau în primblare. CANTA, 192: Grigorie Alexandru Ghica au împodobit oraşul Iaşului cu multe *çişmele* cu apă bună şi îndestulată.

2. astădi, fântână artificială, în opoziţiune cu „izvor“.

COND. 1802, p. 333: *çişmelele* cele trebuincioşe norodului politiei. PANN, 165: se duce în sat la *çişmea*... TEOD. 470: Şi d'alătura *çişmea* izvora Cu apă curată trecută prin piatra.

Var. (mold.): **ceşmea** şi **ciuşmea**.

AL. 105: Pe'n mijloc de Tarigrad, La *ceşmea* lui Murad... ŞED. I, 237: Frunzuliţă trei smicele, Haî, Anica, la *ceşmele*; II, 9: Apă rece din *ciuşmea*, Să bee şi draga mea.

— **ÇEŞME** (pers.), fontaine munie d'un robinet (d. čeşm „oeil“: cf. t. bunar başy şi ar. 'ayn „oeil et source“) bulg. sərb. češma (čuşma), alb. çeşme.

çişmegiū m. 1. fântănar, sinonim arhaic cu „suiulgiū“ (Doc. II, 503).

2. adi numele unui lac şi al unei grădinii mari din Bucureşti, înfiinţată pe locul unui fântănar bogat.

AL. T. 135: să te vöd de-i fi mai cu noroc astădi la pörta *Çişmegiului*. GHICA, 45: ei petreceau diua în *Çişmegiū* cu lăutari pe iară verde. GR. ALEX. 403: o lişiţă şi o raţă s'a strins de diminéta pe lac la *Çişmegiū*.

— **ÇEŞMEĞY**, fontainier.

***çişniū** n. (şi **ceşniū**) 1. expertisă pentru fixarea preţului obiectelor de consumaţiune (carne, pâine etc.). Çişniul său proba brutarilor se făcea așa: se cumpăra grâu din judeţele învecinate cu preţuri diferite şi se măcina la un loc, iar după scötorea pâinii din cuptore, se scădeaū cheltuielile şi din rest se hotăra preţul ocalei, lăsându-se caştig brutarului câte 2 parale de jimblă (măcelarilor 4 parale la ocaua de carne). Acéstă expertisă se făcea brutarilor său măcelarilor, când scumpiaū

pâinea sau carnea, ca să vadă stăpânirea cu ce preț se putea vinde poporului (Papazoglu, 183 și 195).

UR. I, 106 (d. 1803): cele ce se numesc *ceșniuri*, adică cercări, pâne și carne să aibă a face nart împreună boierul Vornice de obștie cu al nostru Agă. GHICA Rev. N. III, 219: cât a fost asupra *cișniului*, și-a făcut casă boierescă și și-a cumpărat și moșie; lua bani cu lopata de la brutarii și grânarii, ca să suie prețul pâinii săracilor. ORĂȘ. 24: La *cișniul* cel de carne, la sfatul orășenesc.

2. aceeași expertisă făcută pentru prețul lumînărilor.

Doc. IV, 279 (d. 1794): să urmeze prețul lumînărilor după *ceșniū* ce se va face atunci pe tot anul; IV, 248 (d. 1795): să facem *cișniū* pentru nartul lumînărilor, cu care se cuvine a se vinde estimp.

— *ĀEȘNI* (pers.), avant-gôut. (§ 93) V. *cișit*.

cit n. un fel de stambă, lustruită și înflorată, cu care se îmbracă ađi scaunele și saltelele.

TARIF 1761: *cit* prost 14 bucăți 1 leu, *cit* de bumbac cu flori bucată 50 bani. TARIF 1792: *citul* de Tocat i ot Diarbechir topul 11 bani, *cit* de Rusia cot 30 bani. REV. II, 240 (f. de z. 1817): o plapomă de *cit*. AL. Pr. 402: rochi de *cit*. FIL. 152: perne îmbrăcate cu *cit* tocat; 285: saltele, perne și macatură de *cit*.

— *ĀIT*, sorte d'indienne, étoffe rayée; ngr. *roitā*, dentelle; ung. *csit*.

citareă f. (și **citarie**) un fel de alagea din care se făceau arterie (§ 86).

REV. I, 57 (d. 1786): două *citarele* lui Ismail bina-emini; II, 333 (d. 1821): două arterie de *citarea*... AL. T. 81: Cu arteriū de *citarea* și cu fes de Indernea. FIL. 215: *citariū* și gazii de Brusa. CAN. 52: Cu rochi de *citare* [în text: citane], Acea îi ibovnica mē!

— *ĀETARE* (*Āetari*), étoffe légère dont la trame est composée d'un fil de soie et de trois fils de coton Barb.

ciubuc n. 1. vargă de făcut lulele.

TARIF 1761: vergi sau *ciubuce* carul 1 leu vechiū. UR. I, 189 (d. 1792): *ciubucele* ce taie din pădure ciubucciū să dea deċiuală la stăpânul moșiei.

2. lulea orientală cu țevă lungă și cu imamea de fildeș (făcută din cireș, dirmoxin sau iasomie): după moda orientală, ciubucul se oferia mosafirului odată cu caféua. Cu acest sens în literatură și în poesia populară.

a. KOG. 225: ședēnd într'un scaun ciohodarul, i-aū dat *ciubuc* și cafea... BELD. 345: trăgea din *ciubuc* cu sete numai cu un ochiū deschis. AL. T. 39: Cu *ciubuce*, cu cafele, cu tot ighemoniconul boieresc; 81: Parcă-ī Pașa din Rusciuc, Când bea cafea și *ciubuc*; 83: boierii trăgea *ciubuc* în vremea asta; 1327: *ciubucele* de iasomie. FIL. 148: fumă de câteva ori din *ciubuc*; 268: *ciubucele* și narghilele umplute cu parfumatul tutun al Siriei. GHICA, 282: sorbiră din cafea, traseră de două-trei ori din *ciubuc*.

b. TĒOD. 485: Ca să bea, să bea *Ciubuc* și cafea; 677: Impăratul se uita, Din *ciubuc* tutun trăgea. BUR. 178: Din amnar că scăpăra, *Ciubucul* și-l aprindea.

Vorba figurază în două proverbe: dragostea se ia din ciubuc și din lulea (Golescu); a fi ciubuc, ad. amorzat (Zanne III, 114: cf. amorzat lulea).

3. vargă trasă pe pereți sau tavanuri.

ISP. 37: aurul cu care erau poleiți stâlpii și *ciubucele* de pe lângă strâșină; 300: pereții erau împodobiți cu chipuri și flori să-pate, iară *ciubucele* erau poleite. Op. I, 42: din astragalele stâlpilor se porniau, pe rotunjela culelor, număr-o *ciubuce* sau nervure.

4. vargă în genere, dungă pe stofe.

DELAVER. Paras. 189: i se pare că a dat de un *ciubuc* de ghiață. GANE II, 238: era gătit cu un antereu de cutnie în *ciubuce*. Sev. Nunta, 46: o prostire în *ciubuce* de burangie.

5. cofetură în formă de bastonaș, făcută din zahăr cu boia roșie.

Var.: (arch. Munt.) **cebuc** și (Mold.) **cibuc**.

DION. 164: slujbașii domnesci și boieresci ce trăgea! vai de maica lor! că de-î găsia Turcii prin satele lor, frângea *cebucele* de ei.

— **ÇUBUK** (*cebuc* și *çibuk*), verge, tige de métal, pipe faite de mérisier, de jasmin, de bois de rose; raie (sur une étoffe) d. çub „bâton, baguette“; cum. *çibuch* „baculus, fustis“; bulg. serb. *çibuk* (*çibuk*), pol. *çybuk*, alb. *çibuk* (*çubuk*), mer. *cibuche*, ngr. *τζυπούκι* și *τζουμπούκι*; sp. *chibouque*.

ciubeică f. lulea prăstă.

AL. T. 1067: alérgă pân' t'eî pface 'n fum și tidva-ți în *ciubeică* și ôsele-ți în serum.

ciubucar m. (sens modern) fabricant sau negustor de ciubuce (V. *ciubucciū*).

ciubcărie f. 1. totalitatea ciubucelor de pe zidăria unei case (cf. *ciubuc*, 3).

DELAVER. 108: giamurile, cercevelele, *ciubcăria*... dovedia că acolo era locuința unor ômeni mai de sémă.

2. feluri de vergi sau ciubuce.

JIP. 70: ploscărie, iască, *ciubcărie*, cofe...

***ciubucciū** m. 1. numit și **Vel-ciubucciū** (cu var. **cebucciū** și **cibucciū**), slugă la Curtea domnescă însărcinat să curețe, să umple și să aprindă ciubucul lui Vodă (Sulzer III, 168).

DION. 197: harapu ședea pe el și-î frângea grumajii, iar *cebucciūl* și peșcheriul au ceput a țipa. COND. 1776, p. 77: *Vel-ciubucciū* 20 lei pe lună. GHEORG. 302: *cibucciūl*, becerul, pivnicerul... TEOD. 677: *Ciubucciū* 'și trimetea, La seraiū că mi-l chema...

2. servitor boieresc cu aceiași destinațiune.

FIL. 17: pe ștregarul acesta de băiat să-l opresci în curtea mea și să mi-l faci de o cam dată *ciubucciū*; 143: după dînsul intră *ciubucciūl* cu ciubucele de antep și de iasomie.

3. cel ce tăia ciubucele din pădure (cf. *ciubuc*, 1).

— **ĈUBUKĈU**, fabricant de pipes; domestique chargé de l'entretien et de la préparation des pipes Barb.; serb. *ĉibukciĉa*.

***ciubuccherie** f. funcțiunea ciubucciului.

REV. I, 54 (d. 1786): pităria, *ciubuccheria*, caftanele...

***ciubucci-bașă** m. titlu identic cu „Vel-ciubucciū“.

FOT. III, 310: *ciubucci-bașă* are 20 lei lăfă pe lună. AL. T. 101: bărbatu-meu cel dintâiu era *ciubucci-bașă* la Caragea.

ciucurluc n. 1. nădragă asemenea ciacșirilor (Glos. 167); 2. brîneț de pantalon.

KIK. III, 138: până a-i înnoda *ciucurlucu*...

— **ÛĈKURLUK**, ceinture d'un pantalon (synonyme de *chalvar*); bulg. *uĉkurluk*, serb. *ĉukur* (*uĉkurluk*).

ciuèn m. (și **ciuin**) plantă analogă „săpunelului“, întrebuințată la facerea halvalei și la parfumatul rufelor.

KIK. I, 113: să nu pui la spălat nici *ciuen*, nici livant. CONV. XXVI, 457: rădăcină de *ciuin*, de săpun.

— **ĈÛYEN** (*ĉogan*), saponnaire (plante et racine); serb. *ĉogan*.

ciuinag (**ciuinag**) m. varietate de struguri tămăioși (Jip. 54), numiți așa după mirosul lor cel plăcut.

ciufut a. și m. (și **ciuf**) 1. porecla ovreiului (Polysu); 2. sgârcit, cumplit (Costinescu).

LAURIAN, Dicț. I, 709: ce mai cersitî de la un *ciufut* ca acesta? KIK. III, 3: negustor cu dare de mână, dar *ciuf* și ischiazar.

— **ĈUFUT**, surnom grossier et méprisant donné aux juifs; fig. avare, cupide, entêté (corrupt d. ar. *yehud* „evreū“); cum. *ĝuhud* „judaeus“; bulg. *ĉifut*, serb. *ĉivut* „tolbaș și evreū“ (ca poreclă): *Civut* e și numele unui monstru antropofag în poveștile sêrbesci; ngr. *τῆροβύτι*.

ciulamă f. mâncare din făină fêrtă cu lapte și cu unt, la care se adaogă bucățele de pui de găină (§ 87).

AL. T. 74: bucate de cele sănătose... musaca, capama, *ciulama*. JIP. 42: mi-a turnat colășă (*ciulama*) în urechi. TEOD. 124: Din carne să fac o *ciulama* și să-i pui ardeiu o ciuștea.

— **ĈALAMA**, aliments qui cuisent dans une marmite, principalement viande et bouillon Barb.

ciumlêc n. un fel de ghiveciū pus în ôlă și copt înădușit [Isp.]. Vorba circulă în Muntenia.

— **ĈÖMLEK**, marmite, pot de terre; alb. *ĉümlek*.

ciurêc m. și n. plăcintă cu brânză (pl. *ciurechi* și *ciurecuri*).

FIL. 139: copiii îndopându-se cu *ciurechi*. GH. CA, 73: să învețe a plămădi pâini, *ciurecuri*, colaci...

— **ĈÖREK**, gâteau fait avec du beurre, du sucre et

des œufs (dont la population chrétienne fait usage aux fêtes des Pâques); bulg. čorek, rut. čurek „cozonac din ověz“, ung. csörög, ngr. τζορβέκι, gâteau enduit de beurre.

ciurecar m. plăcintă de ciurecuri.

GHICA, 76: Porojan ajunsse un pitar de frunte și fu ridicat la rangul de *ciurecar* al casei.

ciuruc n. 1. rămășiță proastă, stricăță.

ISP. Conv. XII, 180: cu ce *ciurucuri* de oștire venia.

2. fig. lepădătură, drojdie.

ISP. U. sfăt. 107: acest Pan era un *ciuruc* de deșu ce trăia prin păduri. JIP. R. Sat. 286: la țară ne trimiteți numai plévă, *ciurucuri*, lepădătură. . .

— čURUK, pourri, usé, sans valeur; bulg. serb. čuruk „șubred“.

ciutac a. și m. 1. odinioară, porecla Turcilor, mai ales a celor din Dobrogea.

URECHE, 236: au mai lovit Căzaci nise sate din sus de Tighinea, pe decindea de Nistru, care sate erau descălecate pe hotarul leșesc, Turcii *ciutaci* și Moldoveni foarte mulți. . . ISP. Conv. XII, 179: gróza intră în inimile spurcaților de *ciutaci*. Id. Mih. Vit. 5: ianiceri, spahii, tot felul de *ciutaci* năpădesc satele.

Var. (archaice): **cetac** și **citac**.

DUM. 415: *cetac* deliormănén. . .; 96: în tóte zilele prindea și aducea robii Turci *citaci*.

2. ađi, nătăflătă, nerod (sens popular).

CRĂȘ II, 165: Că voi sînteți hoții și Nemții *ciutaci*. . .

— ČITAK, numele turcesc al locuitorilor din Dobrogea: ei populau mai ales pădurea numită Deliorman, aproape de hotarul Silistrei, și erau renumiți pentru spiritul lor de ospitalitate (Cant. Ist. ot. 309, 340); ČITAK, numele unui trib de Bulgari turciți în Balcanii nordici (Diefenbach, Völkerkunde II, 112, 116, 155).

civit a. și n. I. (adj.) albastru închis, indigo.

REV. II, 333 (d. 1821): șal cu o vargă *civit* și alta stacojie. DELAVR. 18: șerparu-i *civit*. . .; 205: cu mintene *civite*.

II. (subst.) 1. colórea indigo (cu var. grecizată **țevit**).

TARIF 1792: *civit* oca 11 bani. TARIF 1761: *țevit* lahor oca 44 bani, *țevit* mai prost oca 22 bani

2. haină de același colóre.

MELCHIS. Roman II, 129: un *civit* s'au dat diaconului Anton de l'au dus tătăne-seu.

— čIVIT, indigo; serb. čivit.

cobur n. (și **cubur**) toc de pistóle la șéua calului.

AR. 36 (d. 1821): calul cu tacămul lui, ipîngea roșie nouă, *cobure* la cal. REV. II, 398: o pereche de pistóle la *coburul* calului.

— KUBUR, etui, fourreau, carquois; bulg. kubur

(kobur) „pistolet“, serb. alb. kubure „un fel de pușcă“, rus. kuburŭ; ngr. *κουμπούρι*, mer. cubure „tolbă“ (§ 68).

cobuz n. un fel de gitară scurtă în gât cu 3 cõrde (în formă de pară) ce scõte nisce sunete melancolice.

OD. I, 137: se veseliau cu cântările cimpõielor și *cobuzelor* munteŃeŃi și cu diblele lăutãrescŃi. AL. 62: Merge el cântând, Din *cobuz* sunând... Din *cobuz* de os, Ce sună frumos...

— *KOPUZ* (tatar. kobuz), sorte de guitare en forme de cõrge, à une seule corde (o descriere la Vambéry, *Türkenvolk*, 192); croat. kopuz „lăută“, ung. koboz „viõrã de bas“, ngr. *κουμπούζι*, théorbe; rus. kobuzŭ și kobiza (=balalaika), rut. ceh. pol. kobza „espèce de luth, de lyre“, de unde și **cobzã**, sinonimul moldovenesc al lui *cobuz*.

AL. T. 80: acum mi se muceșește *cobza*...; 83: îi curgea (lui Barbu) galbenii în *cobzã*. XEN. 183: scripcele și *cobzele* scãrțiaiu într'una. TEOD. 136: Cobzari cu *cobzele*, Lăutari cu diblele...

Vorba mai figurẽzã în locuțiunea metaforicã „a lega cobzã“, ad. țepën, și a produs o serie de derivațiuni secundare: **cobzar**, lăutar care cântã din cobzã (Ghica, 170: *cobzarul* ȃicea din gurã pe Alimoș); **cobzãrie**, meseria cobzarului (Ūr. I, 163 [d. 1785]: meștesugul lăutãriei, *cobzãriei* sau a altor ȃiceturi); și **cobzișõrã**, cobzã micã (AL. T. 85: dragã *cobzișõrã*).

Despre instrumentele venite din Orient (§ 42).

codõș m. mijlocitor neonest, sin. cu „pezevenghiũ“.

PRAVILA Mat. Bas. 168: de va fi dat nescine voie muerii sale sã facã preacurvie... acesta lucru se chiamã *codõș* și votru muerii sale. OD. I, 276 (d. 1781): acum mi se poruncesce sã fiũ *codõș* și pezevenghiũ, adicã votru, dupã cum scrie sfinta Pravilã bisericescã.

— *kodoș*, entremetteur, mari qui prostitue lui-même sa femme; serb. kodoș.

codõșcã f. mijlocitoare neonestã, sinonim cu „po-hõțã“ (Cr. I, 98) și „verigașã“ (Jip. 56).

CR. I, 172: îi spune *codõșca* cîte și mai multe.

Formã fem. corespundẽnd bulg. kodoška.

cofterie f. I. (sensuri archaice) 1. materie scumpã din care se faceau caftane și dulãmŃi boierescŃi.

Cuv. I, 238 (glosã 1536): trei dulãmŃi... *cofterie*. ARCH. IST. I 40 (d. 1557): caftan de *cofterie*.

2. un fel de postav.

COND. 1693, p. 91: s'au trimis 500 tal. la Țarigrad pentru *cofteriile* cãpitanilor za slujitori. CAP. 308: i-au dãruit cu postaje (*coftirũ*) fiesce-cãruia dupã obrazul lui.

II. aȃi, în cãntecele dobrogene, un fel de mëtase.

BUR. 60: Imbrãca-voitũ ie Ń'o roche de *coftarie*.

— KUFTERI (pers. kuffer „tissu“), espèce d'étoffe ;
pol. kofter (koftyr) „un fel de mătase“.

coinac n. 1. noda ședutului, osul glesnei.

2. (după analogie) os de table, zar de trictrac.

INDREPT. LEGII 1652: tavlile se chiamă și *coinacele* și harjițele cële ce jocă.

3. bulgăre de cărămidă de care se lęgă o sfóră de apucat o cracă ori un zmeu.

ISP. Juc. 71: se mai prinde zmeul și cu *coinacul*.

4. fig. flăcăiaș ce începe a curta (Costinescu).

— KAINAK, fesse, articulation, jointure, soudure ;
griffe des oiseaux de proie.

Astădi vorba se aude mai ales în gura copiilor,
în jocul de-a zmeul (§ 42).

colan n. 1. chingă, curea (sens eșit din us).

TARIF 1761: *colanuri* rôtă 10 banî.

2. cingătoare elegantă femeiască.

STAM. 108: cōpșele i-aũ încins cu un *colan* fōrte scump. NEGR. I, 145: Ruxanda era încinsă cu un *colan* de aur. OD. I, 33: cu *colane* și cu sponciuri de mărgean și de mărghitare. FIL. 171: era încinsă cu un *colan* de aur de canavêț cu pafale mici de aur.

— KOLAN, sangle, ruban large et gros; cum. *colan* „cingulum“; alb. bulg. sêrb. *kolan*, ngr. *κολάν*.

colciac n. 1. manșon.

OD. I, 132: *colciaci* și cepchen de flendreș stacojiũ numa în fir și în mărghitare.

2. tuzluci ce se încheie cu copei (Costinescu).

— KOLČAK, manchon, gantelet; bulg. sêrb. *kolčak* (čakșire), rus. *kolčakũ* (§ 101).

coltuc n. (și *cultuc*) 1. perniță de cap, căpêtăiũ,
litt. pernă de subțiori (cu acest sens mai ales în Mold.).

S. NĀD. 34: băiatul culcat pe un *suman* cu un *cultuc* sub cap; 37: ian să-i luăm *cultucul* de sub cap.

2. cere umplut cu paie, fin, pěr, lână ce se pune în gâtul unui cal sau alt animal ce se înjugă (Laurian, Dicțion. I, 986).

3. cōja grósă și vîrtósă de la marginea pâinii, colțisor de pâine tare copt.

REV. II, 405 (d. 1821): a treia di se duse de diminêșă în tîrg și veni cu douê pâini mari, ocaua dréptă, albă ca zăpada; îl întrebai: ce pâine este aia? și-mi rēspunse că este *coltuc* de la Babie. STĀNC. 75: mult mi-e fōme, mă! bietu *coltuc* . . .

Locuțiunea proverbială „coltuc de la Babie“ (Isp. Rev. II, 156), după numele Arménului, starostele brutarilor din Bucureșci, care ajunsese vestit prin cuptorul seũ din care scotea jimbla numai în coltuce.

4. gest de refuz, lovind cotul cu mâna.

ISP. 164: dînele se rugară, ca barem nucile cu hainele să le dea; băiatul le arătă *coltucul*.

— KOLTUK, aisselle, bras ou dossier, bord, coin d'une chose; cum. coltuc „ascella“; rus. kultukü „subțioră“.

De la sensul primitiv de „subțioră“, adică de ceva rotunjit, derivă toate celelalte însemnări: perniță sau *sac* de rezemat, bucățică din *colțul* proeminent al pâinii și *cotul* arătat în semn de refuz.

coltucel n. (și **cultucel**) perniță (în Moldova).

CAN. 87: Culca-s'ar neica pē ele [brațe] Ca pe două *cultucele*.

***colun** m. asin sălbatic (eșit din us).

CANT. Ier. 262: unghiile inorogului... și virtutea *colunului*.

— KULUN (kulan), onagre; rus. kulanü, vsl. kolomü.

Despre fauna venită din Orient (§ 101).

conac n. I. (sensuri arhaice) 1. loc de popas și de mas: stație. Lipsind în vechime înlesnirile de comunicațiune, Domnul orînduia înadins boieri cari aveau sarcina să îngrijescă pentru grăbirea călătoriei și găzduirea oșpeților de sēmă, cari treceau prin țară; Domnul însuși, când pornia din Constantinopole către noua-î capitală, era preces de ciauși și de boieri cari îngrijau de ale drumului (Cant. Mold. 63).

M. Cost. 284: Ștefan-Vodă aü trimis și înaintea solului pen țară pre la toate *conacele*, de i-aü tăiat obrócele...; 294: la Tecuci aü eșit Costin Postelnicul de la Putna înainte și l'aü petrecut pe Alexandru-Vodă cu cinste și cu *conace* până în Galați... N. Cost. 50: Constantin Duca-Vodă aü mers până la Udriü tot domnesce, din *conac* în *conac*, tot cu surle și cu dóbe, încă și cu trîmbiceri leșesci... NEC. 198: Duca-Vodă. gătind *conace* și poduri preste toate pîraele, cu multă grijă, să nu-i afle Impărăția vr'o pricină să-și puie capul. MUSTE, 7: Duca-Vodă au gătit *conace* pentru Impărăție... GHEORG. 330: din Galați vrënd Pașa ca să-i fie trecerea prin lași, îndată din pornea Domnului s'aü rînduit toate *conacele* și la fie-care *conac* s'aü rînduit câte unul din veliți boieri. Pop. 111: într'acéstă vreme aü trecut prin țară Ipsir-Pașa și fiind scire Domnului că vine, aü trimis la căpitanul de la Focșani, de i-aü eșit înainte cu slujitori și i-aü făcut *conace*. GHICA, 161: îndată ordine strașnice în toate părțile pentru caléscă, cai de poștă și *conace*.

2. locuință provisorie, cartier oficial, residența unui Vizir sau Pașă.

Dron. 186: i-aü făcut închidere în saraiul împărătesc unde Pașii aü *conac*; 190: strîns'aü toți Pașii la cortul său *conacul* lui; 225: eü voiü să es să vë găsesce cvartiruri, adecă *conace*, case cu ómeni, să fie cu foc și cu zaherea. CRON. III, 447 (d.1822): Domnul Țării românesce împreună cu amîndoi boierii Moldovei aü agiuns până la Silistra, aü tras la *conacul* Domnului Moldovei, până li s'aü rînduit *conac* deosebit. ZIL. 100: Rușii aduseră pe Ciapanoglu cu cinste în Bucuresci și-i

orînduiră *conac* desfătat cu totă căduta țereonomie. GHICA, VII: capugiul carî îi opriău intrarea *conacului* vizirial; 158: prins și adus la *conac*, Coletti se credea pierdut; 388: Ismail Pașa îl avea de mare fală și-l ținea liber în *conacul* seü. TEOD. 481: La *conac* că-l aducea, La *conac* lângă gîamie...

3. în special, numele *conacului* domnese pentru găzduirea înalților dignitari ai Porții, sinonim cu „beilie“.

4. fig. „conacul cel de apoi“, mórtea.

M. Cost. 274: aprópe de Nistru, ca o milă de loc de Movilău, în ținutul Sorocii, aü descălecat acolo óstea leșescă *conacul* cel de apoi.

II. (sensuri moderne) 1. rezidența unui ispravnic saü prefect (spre deosebire de „taht“).

AR. 48: mergi la *conacul* ispravnicatului de-ți cată trebuințele d-tale. DELAVR. 175: luând din cătare în cătare *conacul* ispravniciei.

2. han, gazdă (de mas nóptea).

OD. I, 89: ar fi mas de *conac* nóptea pe ascuns la schit la Cotmăna. DELAVR. 218: Liliac, liliac, Trage nóptea la *conac!* TEOD. 53 (colindă): Siliți, stol de mari boierî, Bun *conac* că v'am aflat; 504: În codrul Cobiului, La *conacul* Miului.

3. loc de oprire în genere (spre a mânca și a se odihni): „a face *conac*“, a sta locului, a poposi (cf. *konak etmek* „demeurer, séjourner“).

FIL. 110: ia să descălecăm și să ne facem frumos *conacul* de amiađi aci pe verdéța la umbră. OD. III, 17: vînătorul, prin mănecarea și glumele de la *conac*, se aprinde din noü de ispita norocului. BASME I, 29: va pleca înainte, ca să vadă de *conacul* de séră; III, 119: nunta mergea agale-agale, făcend *conace* pe la soróce. BUR. 127: Iarba că ne-a place, *Conac* că ne-am face... ȘEP. III, 42 (orație): Aveți D-v. a vă găti de *conac*, buți de vin, Balerei de rachiü...

4. distanță saü interval între două popasuri, sinonim cu „poștă“ și echivalent cu o jumătate de ăi: locuțiunea: „am lucrât numai un *conac*“, adică de dimineță pînă la prânz (Isp.).

M. Cost.² I, 540: câteva *conace* aü mers cu oștile spre Cămenia; II, 238: la al patrilea *conac* aü ajuns tabăra la codrul Cosminului. GREC. 227: Domnul de grab s'aü dus 3 *conace* pînă la Brăncoveni făcend... ETYM. 1069: poporul împarte ăia în 2 *conace* saü popasuri: unul e la amiađi, celălalt la asfințitul sórelui. Isp. 324: apoi ca gândul porni, sáring cîte ăcece *conace* deodată. ID. U. sfăt. 40: unde începu să mi-ți guițe ál mistreț, de se auđia cale de nu sciu cîte *conace*. TEOD. 565: Ia siliți de vé porniți, Și pe Dunăre visliți Cale de vr'o 3 *conace*... VULP. 111: Fóie verde 3 spanace, D'ar fi nóptea 3 *conace*, M'aș duce și m'aș întórcé...

5. în basme, zmeul aruncă buzduganul cale de mai multe *conace*, după care se cunósce și puterea lui.

ISP. 85: acum e timpul când are să vină la prânz și are obiceiü de aruncă buzduganul cale de un *conac* și lovesce în ușa.

6. fig. interval scurt.

JIP. 58: într'un *conac* străinul se îndoldoră cu hanțe, cu zapisu moșiei și tóte rébójele și când cu gându nu gândesci, te gonesce și afară din coșmoliea.

— KONAK, lieu où l'on descend, hôtel, auberge, logis, station, relais, étape, résidence d'un seigneur, hôtel de ville, mairie, journée de chemin (d. konmak „loger“); bulg. serb. alb. konak, mer. cunachie, ngr. κονάκι, logis, auberge, journée de voyage.

Vorbă interesantă sub raportul cultural: odinioră de un caracter oficial și ôre cum tehnic, ea s'a generalizat în graiul popular, conservându-se mai ales în basme și cântece, precum și în câteva derivațiuni cu sensuri speciale.

conăcar m. (și **conocar**) înainte-mergătorul mirelui care se duce să heretisescă pe mirésă, precum în vechime „conacciul“ mergea înaintea Domnului spre a dispune de ale popasului (§ 50).

Vorba se aude în Moldova și corespunde muntelui „colăcer“ și ardelénului. „pocânzeu“.

conăcărie f. (și **conocărie**) cuvîntarea conăcarului: orație de nuntă (în Moldova).

conăcesc v. 1. a face conac, a mânea, a poposi.

AMIR. 145: Kemeni Ianoș aū *conăcît* acolo cu ôstea lui. GHEORG. 303: după ce vine cu căftanul unul din boierii cei mai aleși ai Țarigradului, *conăcesce* la mănăstire la Galata. Istr. 1715, p. 16: s'aū dus la corturile lor de aū *conăcît*. Od. I, 138: casele unde eī *conăcise*. BĂLC. 121: Turcii *conăcîcă* într'un sat ruinat. Isp. 248: séra sosi la locul unde se aședase să *conăcescă*; 299: pe câmpia frumoasă am voit să *conăcesc*. BASME I, 48: pe sub sôre se opri într'o dumbravă, ca să *conăcescă* și să petrecă nôptea acolo.

2. (activ) a oferi conac, a adăposti.

R.-Cod. 218: Bucuros te-aș găzdui, Bucuros te-aș *conăci*.

Formațiune analogă serb. konačiti și ngr. κονέσω.

***conacciū** m. cel însărcinat cu prepararea provisorie a locuințelor pentru Domniī cari veniau să ășiaū din țară, pentru boierii cari mergeau în interesul Domniei pe la ținuturi, pentru Turcii trimiși în serviciul Porții saū pentru vr'un personaj însemnat (sol, Pașă saū Vizir) în trecerea-ī prin țările române.

N. Cosr. 65: cvartir-maistru saū vel-*conacciū*. AMIR. 140: nime din boieri nu i-aū eșit înainte solului de frica ciumei, numai *conacciū* ce-ī purtaū conacul. VĂC. 271: însuși Domnul Țării romănesci i-aū fost Impăratului *conacciū* după cuviință. Kog. 207: păru rēu celor-lalți boieri, cāindu-se cā n'aū vrut să mērgă unul dintr'înșii *conacciū*.

— KONAКЪ, maréchal de logis, officier qui pren d les devants pour préparer dans chaque station le logement nécessaire d'Ohsson IV, 243; serb. konackī a, ngr. κονακτζής.

***conacci-bașă** m. titlu identic cu „conacciū“.

GHEORG. 330: *conacci-bașă* a fost rînduit din partea Domnului până la Iași.

— KONAKÇY-BAŞY, quartier-maître général.

condâc n. strat de pușcă.

— KÖNDÄK (kundak), crosse du fusil; bulg. kundak, serb. alb. kondak.

Vorba e proprie Moldovei (Cihac) și aparține terminologiei militare (§ 68).

condûr m. 1. pantof cu toc și turiaș înalt.

TARIF 1792: *conduri* cu terlici și cu țopii liochii. UR. XVI, 275 (f. de z. 1797): 5 perechi *conduri* franțuzesci. STAM. 108: în picior i-au pus *condur* cu călcâiul înalt. PANN, Moș Alb II, 62: într'un *condur* și într'un papuc...

2. în special, în basme, pantof de mare preț care servă ca mijloc de recunoștere a fetei frumoase.

ISP. 24: luară din corabie o pereche de *conduri* cusuți numai cu fir și împodobiți cu pietre nestimate... 187: Măiastra, dacă se nomoli în smolă, mai bine lăsă *condurul* acolo, de cât să întîrzie. BASME IV. 131: îi cade din picior un *condur* cu totul de aur.

3. fig. femeia care pòrtă *conduri*.

GOLESCU (prov.): *condurii* sarea veseliei.

4. *conduru-Dòmnei* plantă de ornament numită în Moldova „altîngic“ și „cãltunași“ (*Tropaeolum majus*).

— KONDURA (kundura), soulier européen d. *κοντούρα*, cu còda scurtă (ngr. *κοντός* și *οὐρά*); bulg. kundura, serb. kondur, rut. kondury „cizme cu tocuri“, ngr. *κοντούρα*.

De aci **incondur**, a încălța *condurii* (și fig.).

DELAVER. 63: șalupele cu două pânze alunecă, se întrec, sbòră pe luciù ca lebedele când își *incondură* aripile...

***conduragiù** m. (și grecizat **condurat**) pantofar.

HEIST. (1818): Toți *condorații*, cizmarii, precupeții, cărciumarii

— KUNDURAĞY, cordonnier.

còpcă f. cârlig de încheiat.

LAUR. Dicțion. I, 922: a prinde mantelul cu o *copeă* la gât. PONBRIAN, 153: *copeă* bărbătească... *copeă* femeiască.

— KOPĀ, agraffe; bulg. kopĉe, serb. kopĉa, alb. kopsă, ngr. *κόπχα*; ung. kapocs.

Forma românească e o inducțiune d. pl.: copce-copcă.

corabiă f. prăjitură rotundă cu migdale și miere.

AL. T. 573: o ocă de castane zaharisite, două ocă de *corabiele* și trei ocă de migdale amare; 1223: cređi pòte că șoția mè face bibilurì și *corabiele*?

— KORABIYE, petit gâteau rond et plat aux amandes; bulg. korabiša, serb. gurabiša (§ 99).

corasàn n. 1. ciment din cărămidă pisată cu var (numit ast-fel după provincia persiană unde se fabrica).

2. „semînță de corasan“, florile uscate ale peliniței (aduse din Corasan).

— HORASAN, chaux de Khorasan, c'est-à-dire cément de chaux mêlé avec de la brique broyée; bulg. horasan „stucatură“, ngr. *horasavi*, poudre vermifuge.

Vorba se aude numaî în Moldova.

cortorosesc v. a se scăpa de cineva sau de ceva.

ISP. 208: se *cortorosise* de sărăcie; 212: acum se *cortorosise* de saxanaua din spinare. ID. B. Sn. 74: îi da numaî să se *cortorosescă* de atâta cerșetorie. ID. U. Sfăt. 7: nici el nu se putea *cortorosi* de balele vrajbei. BASME II, 81: ca să scape odată, hotărâ să se *cortorosescă* de dinșii cu ori-ce chip.

Var. (mold.): **cotorosesc**.

AL. T. 328: am să mă scap de o grijă!.. am să mă *cotorosesc* de fată; 436: slavă ție Dómne, că m'am *cotorosii*! BUR. 122: Ca să se vadă plătit, De haraciú *cotorosii*.

— KURTULMAK, être délivré, se sauver, s'évader; bulg. kurtulisam, serb. kurtarisati (kutarisati).

Verbul românesc a pornit de la forma bulgărească (§ 26); mai există și o formă analogică **descotorosesc**, (cf. desfac), asemenea proprie Moldovei.

CR. I, 8: să-l pótă *descotorosi* odată de frate-séu; II, 46: nu se pótă *descotorosi* de mine. XEN. 22: ne trimit aice toți ómenii de care voiesc să se *descotorosescă*.

coșcogeá adv. (Mold. **coșcogè**) fóрте mare (ironic): se aplica la ființe și la lucruri.

a. AL. T. 395: pune uméru de împinge, că ești *coșcogè*; 420: fete mari *coșcogea!* cât nisce dragoni; 426: auđi *coșcogè* calindroiú! 910: ești *coșcogè* rumân cât un butoiú..

b. AL. T. 1057: 'mă trântesce peste ochi *coșcogè* buchet; 1242: cu *coșcogea* sabie în mână.

KOS KOĜA, énorme, colossal (d. particula augmentativă kos și koĝa „homme âgé, vieillard“); KOĜAMAN, grand, enorme; serb. koĝamiti „adult, bêtrân“ și kos koĝamiti „mare, enorm“, de unde formele nóstre ibride: **cogeamite** (Mold. **cogemite**) și **coșcogeamite**, cu același sens.

GANE I, 169: era un *cogemite* Martin blănit de iarnă. ISP. 45: din *coșcogeamite* omul te ai făcut cosac. STANC. 113: noi *coșcogeamite* cruci de voinici; 126: iacă *coșcogeamite* împératul; 194: *coșcogeamite* namile... 347: *coșcogeamite* mătâhala négră de șérpe...

Var.: (mold.) **coșcogeme** și (munt.) **gojgogeamite**

CR. II, 69: *coșcogeme* coblizan, să umble lela pe drumuri. CAL. 1882, p. 57: *gojgogeamite* fată de împérat.

Particulă fóрте respândită sub diferite forme, dar cu aplicațiunea mai mult ironică, ca mai tóte de această categorie (§ 25)

covată f. căpistere mare în care țáranca 'și cerne mălaiul sau făina (§ 98).

TEOD. 155: Dete 'n sită și 'n *covată* Și cernu făina tótă...

— KUVÁTA, écuelle très creuse, terrine; alb. gavată „jatte“ (d. it. cavata). Vorba lipsesce în sërba și bulgara. **covătea** f. (la pl.) blid cu capac în care drumețul și pune d'ale mâncării.

covățică f. căpistere.

Or. I, 173: 'și fură copilul din *covățică*.

coz n. 1 cartea care bate pe cele-lalte (Glos.).

2. fig. în locuțiunea „frumósă coz!“ exprimând gradul cel mai înalt (ad. care întrece pe cele-lalte femei).

AL. T. 656: le prinde cămașa cu alțițe de minune și's frumușele *coz!* 665: 's mândrulițe *coz!* 740: Sêrdarul e însurat cu o nevê-stuică... *coz!* 1157: da frumósă... *coz!* Xen. 17: s'a făcut frumósă *coz!*

— koz, atout; ngr. κόζι.

În ambele ei sensuri, vorba e proprie Moldovei: ea face parte din terminologia jocului de cărți (§ 91).

***cûca** f. I. (la Turci), căciulă mare din pene de struț, specială lui ienicer-agasi și alta mai mică specială solacilor (Cant. Ist. ot. 275, 611).

CANT. Mold. 59: *cucca*... crista est e struthiorum pennis artificiose dispositis... est autem is proprie janiczariorum ornatus... Od. I, 133: ianiceri cu înalta *cucă* din vârful căria atârna pe șalele calului o lată pană verde.

II. (la Români) 1. căciulă înaltă și piramidală, împodobită cu pene de struț și îmbrăcată pe din afară cu catifea aurie, ce Sultanul (prin mijlocirea lui Muhzuraga) o da Domnului la urcarea-î pe tron: acordarea acestei podóbe proprie ienicerilor arăta, că Domnul era privit ca membru al acestui corp (Cant. Mold. 59).

CANT. Ier. 398: *cuca* carea pun Domniî în cap... Ax. 127: Împêratul aũ socotit sã dea Domnia iarãși lui Nicolai-Vodã; și aũ trimis de aũ întreat pe Muhtiul, de este obiceiũ sã se dea *cuca* la Domni de Împêratul, nefind Vezirul acolo. MUSTE, 30: atunca mergênd Împêrãția în Țarigrad, aũ mers și boierii împreunã cu Domnul lor Mihaî Racovișã în Țarigrad, și i-aũ dat și *cuca* dupã obiceiũ. GEORG. 310: vel-Visternic fiind în mâna sa *cuca*, o pune în capul lui vel-Spãtar. DION. 166: la létul 1775 venit-aũ Domn țãrii de la Pórtã Alexandru Ipsilant, cu mare pompã, cu *cucã* și cu tuîũ împêrãtesc, dupã obiceiul turcesc... BĂLC. 468: Mihaiũ primi de la solul Sultanului sabia și *cuca*, pe care o puse pe cap.

2. cu acest sens, vorba figurézã într'un proverb și în cântecele populare.

GOLESCU: *cuca* la ori-cine nu se cuvine, ci numai la unsul lui D-deũ. AL. 146: Scotea *cuca* de Novac și punea un comãnac. TEOD. 502: Dã-mi căciula țurcãnescã, Ca sã'ți daũ *cuca* domnêscã; 532: *Cuca* Împêratului și caftanul Domnului.

— KUKA (pers.), bonnet orné de plumes et enrichi de pierreries que portaient autrefois les princes de

Valachie et de Moldavie, ainsi que le commandant des janissaires (Zenker).

Cuca, ca insigniū domnesc, a durat până la 1832, când fu înlocuită cu fesul (cf. cabaniță).

cujbàn n. haină domnescă (în cântecele dobrogene).

BUR. 142: Și el [Domnul] dacă s'o speria, De *cujban* l'om desbrăca, De *cujban* și de caftan, Ce-i dat de Impărăție Cu el să stea în Domnie.

Vorba pare a fi o amplificare d. KABA, vîtement d'honneur, sub acțiunea sinonimului seū caftan: intercalarea sibilantei (*cășban) a provocat modificarea vocalei precedente.

culă f. I. boltă, turn circular.

M. COST. 674: Edicule adică din șapte *cule*. IST. 1715, p. 34: cetate mare, frumoasă, cu *cule* mari. DION. 210: Pasvand aū început a strînge zaherea din țară... bîgând în cetate de aū umplut *culele*.

2. turn la palatul domnesc în care se păstra haznaua.

OD. I, 128: deosebitele băsci saū cămări boltite, purtând o *culă* rotunjită pe d'asupra...

3. vistieria însăși.

TEOD. 50: Din *cula* domnescă Lefuri să 'mpărtășcă...

4. loc întărit pe la moși de demult (locuință strategică de patrulă).

REV. II, 386 (d. 1821): boierinași olteni câți mai rămăseseră, vîdînd primejdia ce-i aștepta, se închiseseră în *culele* ce avea pe la moșiile lor.

5. suterană boltită, apărătoare de hoși.

ISP. 45: se ascundeau prin pivniți, pre după case, pre după câte o șiră de paie saū prin vr'o *culă* părăsită.

Var.: **hulă** (Costinescu).

— KÛLA (ar. kulle), bourg, tour; maison de campagne hors d'une ville ou d'un village; alb. bulg. serb. kula „casă fortificată“, ngr. κοῦλα.

***culucciū** m. paznic de nopțe, gardian (în Moldova).

AR. T. 1115: *culucciul* strigă: raita! DRĂGH. II, 68: aū regulat Moruz și luminatul uliților, aședându-se fanari la tôte 25 case și *culucciū* prin rîspintini pentru ținerea bunei rînduiei.

— KULLUKČY, serviteur; serb. kulukčija, alb. kulukči „gardian.“ V. Partea II: culuc.

cumaș n. (și **comaș**) I. (sensuri arhaice) 1. materie de mătase pentru haine boieresci (pl. cumașe și cumașuri).

KOG. 198: ori-care din boieri lua halcaua, Grigorie-Vodă îi dăruia cu grele *cumașuri*; 207: Ión-Vodă Mavrocordat făcînd și 10 pîrechî de veșmînturi noue, *cumașuri* frumoșe cu fir și 3 rînduri póle de icóne... DOC. IV, 283 (d. 1793): materii cu fir i alte *cumașuri* ori-câte sint de mătase i de bogasie i de alagele.

2. stofă, mai ales de mătase, pentru rochi.

FIL. 209: *cumașuri* de rochi cucónei Duduchii de St. Vasile; 214: *cumașe* de mătășării; 217: giuvaericelele și *cumașele* de rochi costisesc 120 pungii de bani. GOROVEI, 275 [pălăria]: În vîrf *cumaș*, La póla gulerăș.

II. (sensuri moderne) 1. rest de stofă pentru o rochie.

2. fig. și fam. om de valóre (mai adesea ironic).

— KUMAȘ (ar. komaș), étoffe de soie, brocart d'or; fig. sorte, genre d'hommes; bulg. kumaș (komaș), serb. kumaș „satin“, ngr. κομμάσι, étoffe.

***cumășeă** f. (și **comișea**) haină boierescă din cumaș.

N. COST. 45: îmbrăcându-l în haine próste în loc de *comișea*...

cunabiū a. (Munt. **conabiū**) roșiț închis, vișiniū (litt. de colórea cânepei).

REV. II, 290 (f. de z. 1817): un zabranic *cunabiū* cu bibiluri de mătase. IONESCU, 695: colorile ce se cer mai mult sînt: cicic, albastru, *conabiū*, verde și jăritic. DELAVR. 6: un țaran cu fața *conabie* ca sfecla. MARION, 71: biata rochie! nu era nici roșie, nici galbenă, nici *conabie*.

— KUNEBI, fait de chanvre (d. ar. kuneb „chanvre“).

curamă f. contribuțiune egală la plata unei consumațiunii, cotisațiune, sinonim cu „refenea“.

GHICA, 38: Vodă era sigur, că isnaful avea să alerge de la unul la altul, să facă *curama*.

— GURAMA (ar.), concours de créanciers (pl. d. garim „débiteur“); serb. gurema, ngr. κορραμάς.

Termin comercial ađi aprópe dispărut (§ 104).

curcūt n. supă cu bucățele de pâine.

GOLESCU Isp. Rev. II, 150 (prov.): s'a ars baba la curcut, suflă și în iaurt; 154: cine are piper mult, pune și în *curcut*.

— KURKUT, bouillie, panade; bulg. rus. kurkut, ngr. κορκοῦτι, panade. V. păpară.

curmal m. un fel de palmier ale cărui róde, numite **curmale**, servesc ca aliment nutritiv și la facerea unui soiū de rachiū.

TARIF 1792: *curmalele* de oca 1 leū, *curmalele* de Misir cantar 12 bani. SEV. 199: Frunză verde trei *curmale*, De la crâșmă mai la vale, Mergé Iléna călare.

Var. (munténă): **hurmál**.

GORJ. II, 37: o mulțime de finici, adică *hurmale* și cucunare.

— HURMA (pers.), datte; bulg. hurma (furma), serb. urma, alb. hurma, mcr. hurmae, ngr. κορμάς (χορμάς); rus. kurma. Despre flora orientală (§ 102).

Forma „curmal“ e o inducțiune analogică d.pl.: curmale-curmală (cf. portocală).

cursă f. pastă care, arđënd, parfumează aerul.

GORJ. III, 38: casa era cam cu cétă de fumegarea miresmelor,

precum de odagaciū, de aloiū, de *curse*. AL. T. 536: bun rachiū... e pē *cursă* ca la Ieși; 1378: un păhăruț de vutcă pē *cursă*...

— KURS (ar.), pastille; ngr. *ζούρσι*, pastille (§ 90).

cușac m. stinghie (termin de cherestegerie).

Doc. II, 319 (1791): *cușacul* adică stinghiū de uluci...

— KUŞAK, ceinture (alt sens lipsesce); bulg. *kuşak* „brâu“, serb. *kuşak* „stinghie“. V. Partea II: orta-cușac.

***cușacic** n. stinghie de corabie (§ 95).

COND. 1693, p. 79: scânduri, crivaci, *cușacicuri*, care cherestea aū venit poruncă de la Impărăție să se dea la Ali-Pașa pentru șeici și pentru ustuacicuri.

— KUŞAKLYK, kaftan à ceinture (alt sens lipsesce).

cușcūș n. 1. mâncare turcească din griș cu grăsimi de berbec și cu sos de găină.

2. la noi, un fel de trahana formată din cilindre de cocă pline servind mai ales ca paste de supă.

— KUSKUS (ar.), sorte de bouillie faite avec du blé, du bouillon et de la viande; fr. *couscous*.

cusur n. 1. lipsă în genere, fig. abatere.

KOG. 207: să ducă pe Pașă până l'a trece în hotarul Hotinului, ca să nu se facă vr'un *cusur* la nimică. DION. 187: lóte veniturile împărătesci din sarhat le voiū împlini fără *cusur*... BELD. 429: [Divanul] și celor puse la cale fără *cusur* următor.

2. imperfecțiune fizică, metéhnă (despre om).

AL. T. 1279: găsește-i un *cusur* măcar cât de mic... N'are ochi frumoși? n'are nuri?

3. lipsă, greșală (despre lucruri).

ISP. B. Sn. 48: atâta *cusur* are casa, dar încolo e bună. CRĂS. III, 106: asta-i învîrtită... n'ai ce-i găsi nici un *cusur*... PANN I, 5 (prov.): nu este răsūr să n'aibă *cusur*.

4. imperfecțiune morală, defect.

ZIL. 94: Filipescul și de avea alte *cusururi* dărăpănătoare, dar fórte ajută și miluia pre săraci. GANE II, 239: cocóna era bună gospodină... însă avea un *cusur*: își cam temia bărbatul. FIL. 278: astea sînt darurile ce póte avea, eū voiū să aflu *cusururile* lui. PANN, 3 (prov.): nu e om fără *cusur*; 102: cine caută prieten fără *cusur*, fără prietenî rămâne. MARION, 84: fata are un *cusur*..., e sbanghie. BASME II, 65: cercetară dór vor găsi vr'un *cusur* fratelui lor.

5. lipsă de bani, rest datorit.

COND. 1813, p. 388: pentru *cusuru* datoriiilor ce va mai rămâne neplătit...

6. rēmășiță în genere.

AL. T. 351: aūți! să mă dee la mănăstire pentru un *cusur* de două sălașe de țigani.

7. fig. rezervă, alusiune fină.

ISP. 289: îl lua cu vorba pe departe și cu un *cusur* subțire îl făcea să pricépă, că are să fie fericit.

— KUSUR (ar.), manque, imperfection, défaut, faute,

vice; reste, surplus; alb. bulg. serb. kusur „rest“, mer. cusuru, ngr. *zovsobpt*, reste, résidu.

cutie f. 1. lădiță cu capac. Cutia jăcă un rol însemnat în basme: cutia cu gândaci în care sta puterea lui Jumătate-de-om, cutia în care zmeoica ascunse vinele lui Țugulea etc.

Kog. 280: Iar capul într'o *cutie* L'aũ trimes la 'mpărăție. TARIF 1870: *cutii* de bronz, carton, hârtie, lemn; *cutii* de piele fină pentru pălării; *cutii* de tinichea pentru cafea, ciaiũ, zahăr; *cutii* de tutun, țigări; *cutii* de musică montate pe lemn sau aședate în tablouri.

2. sertar (de dulap, masă, pat) care se trage afară cu un buton, cu o verigă sau cheie.

GHICA, 283: Polcivnicul Ioniță în mijlocul lor, cu o ladă plină de *cutii* dinainte, le împărția iarbă și alicé.

3. fig. în locuțiunea „scos din cutie“, curățel, elegant.

NEGR. II, 51: Parcă-i scosă din *cutie*, Dău așa-i de pupuică. CR. II, 81: te scote poponeț ca din *cutie*. GANE III, 226: era și băiat frumos, scos din *cutie* cum s'ar dice. FIL. 66: te ved îmbrăcat bine, cu giubea, cu anteriũ, cu fermene, cu papuci galbeni și cu fes de Țarigrad, par'că ești scos din *cutie*.

4. în vechime, cutia în care se păstraũ veniturile rînduite pentru mile, pentru fete sărace, copii lepădați etc. Vornicia de cutie, funcțiune creată de Al. Moruz, avea privegherea orfanilor și împărțirea de milostenii (Fot. III, 273); de aci locuțiunea „a umbla cu cutia“, a cerși mai ales pentru biserică.

UR. III, 1 (d. 1799): venitul *cutiei* de milostenie ce s'aũ aședat mai de nainte de către alți luminați Domni.

5. ladă în care se prind căinii de hengheri.

MARION 1892, No. 6: hingheriũ pîndind să l bage pe moxul în *cutie*...

— KUTY (pers.), boîte, étui; alb. kuti, bulg. serb. kutiia, mer. cutie, ngr. *kovti*.

cutiőră f. cutie mică.

TEOD. 451: *Cutiőră* deschidea și tabac dacă lua, Murgului la nas îi da.

cutiuță f. sinonim cu „cutiőră“.

TARIF 1870: *cutiuțe* de bronz, de piele. BASME III, 36: scöse din sîn o *cutiuță*...

cutnie f. materie cu mètase țesută cu bumbac, fabricată mai ales la Brusa.

TARIF 1761: *cutni* alăgele. TARIF 1792: *cutnie* de Țarigrad. REV. II, 233 (d. 1821): anterie *cutnie* de Brusa roșii. AL. T. 432: oghialuri de *cutnie*; 1235: o boccea de *cutnie*. FIL. 15: Postelnicul îmbrăcat cu antiřiũ de *cutnie* ca gușa porumbului... TEOD. 81: Iie nisipie, Rochie de *cutnie*... VULP. 30: Lua iie dintr'o mie și rochia de *cutnie*.

Var. (archaică): **cutni**.

Cuv. I, 210 (d. 1588): Patru felóne de *cutni* mohorfită. . . , un stihar de *cutni* albu. . .

— KUTNI, sorte de satin mélé de coton (d. ar. kutun „coton“, de unde: it. cotone, fr. coton, germ. Kattun, sp. algodón); bulg. serb. kutniia „un fel de mëtase“, rus. kutniã. Despre celelalte mëtãsãrii (§ 86).

D

Dahiũ a. și m. rafinat, viclén.

JIP. 16: Fãșnețu avu dreptate parc'a fost prioroc ori nãsdràvan ori *dahiũ*; 60: cine 'și schimbã limba și vorba e sec, *dahiũ*, pãdureț, cãpiet, lud.

— DAHI (ar.), habile, fin, rusé (Bianchi); serb. dahiã, alb. dahi „tãlhar“ (ca adj. vitez).

Vorba e proprie Munteniei și mai ales graiului din Prahova.

dãinuesc v. a dura (în Muntenia).

ISP. P. 70: de n'or avea cu ce sã *dãinuescã*. . .

— DAYANMAK, durer, subsister; serb. dařani(sa)ti, ngr. *νταγαντω*, rêsister.

dairèa f. (Mold. *dairã*) 1. tobã cu clopoței și cu fund de piele ce bat țiganiĩ (când jócã ursul).

AL. Pr. 40: privia cum giuca ursul dupã sunetul *dairèi*. Sev. Pov. 66: cu tótã țigãnimea cãntãnd din *dairale* și jucãnd. BOGD. Pov. 217: *dairaua* cea cu care am jucat ursul la St. Vasile. ISP. U. sfãt. 44: îi dãdu un fel de tobã de aramã cam ca *dairèua*.

2. (sens arhaic) suitã militarã.

BELO. 406: *dairèua* lui mai tótã, și delii și tulumenl. . .

— DAIRÈ (ar. „cercle“), entourage, suite; tambour de basque; serb. *daira* (=skupçina), bulg. *daarè* „tobã“, alb. *dairè*, ngr. *νταρρές*.

dalac n. (și *dãlac*) 1. umflarea splinei la caĩ.

AL. T. 394: lua-v'ar *dalacu*! prohodi-v'ar ciorile! DELAVR. 266: Cãtana și-a descãntat *dãlacul*. ȘEP. IV, 122: calul mort de *dalac* se umflã cãt o bute.

Var. (munténã): **talan**.

JIP. 74: spînz, bun de *talan* la dobitóce.

2. bubã rea, numitã și „cãrbune“, prin inocularea virusului la manipularea lãnei nespelate a oilor.

GHICA, 278: un fel de *dalac* amestecat cu bubã, cu ferbințelã și cu mórte. TEOD. 351 (descãntec): Bubã veninatã, Bubã *dalac*.

3. planta numitã și „póma-vulpĩ“ (*Paris quadrifolia*).

— DALAK (TALAK), rate; bulg. serb. *dalak*, mer. *dãlacã*.

Despre alternarea consónei inițiale la *dalac* și *talan*

(§ 21); finalul *n* se datorește influenței analogice a formelor peiorative în *-an*.

dalcauc m. (și *dalhauc*) lingău, litt. căciulă lungă (cum o purtau parasiții).

ORĂȘ. 35: *Dalcauci*, veniți la mine, C'am ajuns ce n'am visat! ID. II, 8: boierii nu se 'mbată cu pungași și *dalcauci*. JIP. R. Sat. 203: vestita cătă de *dalhauci* politici.

— DAL KA(V)UK, qui porte un long bonnet, parasite, baladin; bulg. serb. dalkauk, ngr. *δαλκαβούκης* (= *παράσιτος*).

Vorba circulă mai ales în Muntenia.

dam n. clădire măreță, palat.

CAL. 1877, p. 38: se minună forte negăsind nici pui de om intr'atătea *damuri* de case; 1881, p. 77: trinti pe locul moștenesc nisce *damuri* de case, de'și era dragă lumea să te uși la ele; 1885, p. 50: împăratul zărind *damurile* de case... JIP. 112: hie în bordeiū, hie în *damuri* de case...

— DAM, toit, terasse, maison; étable; bulg. dam „grajd“.

Vorba e specială mai ales basmelor muntene (cf. abitur). Scăderea sensului în turcesce și bulgăresce 'și află o analogie în rus. saraī „grajd.“

damblă f. 1. apoplexie, litt. picătură (causa bôlei creșându-se că ar fi nisce picături cădute din creeri).

DION. 206: Pavel tată-seu (al lui Al. Pavlovici) aū fost răposat de *dambla*. CRĂS. I, 108: pe Grec îl apuca *dambla*, când audia numele lui Spirea. STÂNC. 285: moșul așternu zăblaiele și mai mai să-i vie *dambla*, când vădu atatea bogății. FIL. 265: el era lovit de *dambla* și-și pierduse mințile.

Var. (mold.): **damla**.

NEC. 223: Duca-Vodă, oblicind că aū poprit Ungurii banii, l'aū lovit cataroiū ce se dice *damla*, de voie rea, și aū murit în loc; 386: eșind afară [Gavriliță Logofetul], l'aū lovit o amețelă ce se dice *damla*, de aū cădut în mijlocul mănăstirii. AL. T. 247: l'a lovit *damla*; 569: m'o lovit *damla* și-mi pun lipitorī; 1086: ie sama să nu te trezesci într'o diminéță mort de *damla*.

2. pl. (după analogia lui „alte-ale“) năbădăi.

AL. T. 1086: am visat grozăviile lumii, încă mă și spariū cu *damlale!* MARION, 118: așa e în totdeauna, când îl apucă *damblalele*.

— DAMLA, goutte (d'un liquide), apoplexie; alb. *dambla*, bulg. *damla* (picătură și apoplexie), mcr. *dāmbłā* (alătura de „chicută“ ad. picătură), ngr. *ναμολᾶς*.

Raportul semantic între „picătură sau curgere“ și „apoplexie“ se constată și la med.-lat. *gutta*, sl. *kapliā*, alb. *pikā*, mcr. *chicută*, germ. *Tropffluss*, și la sinonimul arhaic *cataroiū* d. *καθαρότης* (cf. exemplul mai sus citat d. Neculce), care și astă-đi are în Moldova sensul de „guturaiū“.

damblagiū a. și m. apoplectic.

SED. III, 121: când un om calcă pe urmele pe cari aŭ umblat ursitorile, rămâne *damblagiă*. AL. T. 948: somn lung de *damblagiă*. MARION, 102: nu e casă în mahala în care Răducanu să nu fi făcut, până și pe cel mai *damblagiū*, să jöce o nunescă saŭ un piper ca la ușa cortului.

Formațiune analogică românească (turceese apoplectie se ȃice SEKTI).

dandană f. 1. sgomot mare, tumult.

AL. T. 904: Dacă möre un boier mare, Pun clopotele 'n mișcare și fac mare *dandana*...

2. de aci „clopotul de dandana“, care dă alarma la vreme de turburare publică.

STAM. 97: Deodată răsunit clopotul de *dandana* și răsunete până la cer din orașul ce ardea. NEGR. I, 284: uneori când poporul se simția asuprit și jignit în drepturile sale, se auȃia sunetul clopotului de *dandana*; atunci mahalalele 'și vörsaŭ glöta peste oraș... AL. T. 1483: se aude clopotul de *dandana* și se vöd viind prin muntii mulțime de Români înarmați.

3. fig. tâmbălău, tevatură.

STANC. 155: porniră nuntă împöratöscă, care ținu 7 ȃile și 7 nopti, iar după ce se sfirși *dandanaua*, 'și luă ginerele mirösa și se întörse. GHICA, 33: pe atunci nunta era *dandana* mare.

4. întâmplare, faptă rea ce face sgomot: boroböț.

JIP. 143: mai pune bani islazului, mai dijma, mai acesizu și câte *dandanale* töte! MARION, 72: dumnöluși auȃind de *dandanaua* rochii și a porocului... 93: când e vorba să dai de *dandana*, päi dai, măcar d'ai face ce ai face! Așa și cu bietu Chiriac care din vädzduh se pomeni c'o belea pe spinare. ORÄȘ. II, 86: S'adun la haimanale, Cari fac tot *dandanale*...

5. faptă saŭ lucru de mirare: comödie, istorie (cf. dändănaie și dänănaie).

6. (pricină de) cörtă, zarvă.

PANN. Nastratin Hogeä, 64: de cât să stea să mai umble în *dandanale*, judecăți.

— TANTANA, bourdonnement, son des instruments, bruit, fracas; fig. pompe, parade, magnificence; mcr. dändänă. Vorba a conservat românește numai sensul nefavorabil (§ 28).

dändănaie f. minunație mare, năsdrävănie.

CR. I, 67: când mai vede și astă *dändănaie*, crepă de ciudă.

Var. munténă (redușă): **dänănaie**.

FIL. 145: ce *dänănaie* o mai fi și acösta? CAL. 1883, p. 18: nu câmpie ca töte câmpiile, ci alta *dänănaie*. BASME III, 152: mirat de astă *dänănaie*.

Formă amplificată din „dandana“ cu suf. -aie (§ 23).

dangă f. semn tipărit cu fier roș pe vite.

ȘED. III, 212: Tot cinci-deci de iepe breze Cu *dangale* pe spinare... ȚARA N. II, 749: Trei jugăori gälbeori, Cu *dangale* pe spinare, Rotogöle pe sub föle.

-- DANGA, marque empreinte (faite avec un fer chaud); bulg. damga „marque de bétail,“ serb. danga „semn, neg.“

Vorba e proprie Moldovei, ca și verbul **dângare**, a întipări cu fier roș.

NEGR. II, 205: Răbdă să-1 ciunte nasul și pieptul își *dângă*.

dară f. 1. greutate scădută din marfa cântărită.

ORĂȘ. 6: Și degetul le lucrăză făcend să bată *daraua*. . . Prov. : mai mare *daraua* de cât ocaua.

2. fig. diferență, lipsă.

ORĂȘ. II, 39: Dar scôte *daraua* relelor ce are, Și veđi ce rămâne, cât mai e de greu?

— DARA (ar. tara), tare, déchet; bulg. serb. dara, alb. tară. ngr. *τάρα*. De aceeași origină: it. sp. tara, fr. tare. Termin comercial (§ 104)

darac m. (și **dărac**) 1. pieptene mare de fier cu dinți de scărmanat lâna sau cânepa.

JIP. 69: chieptini, *darace*, cheptinei. . . DELAVR. 8: plapome umplute cu lâna albă trecută prin *dărac*. TEOD. 333: Nu-1 ar mai ajuta dracul, Alui de face *daracul*.

2 (sub forma **tarac**) par ascuțit, cu pl. „taraci“ și analogie „tarași“.

UR. I, 2 2: când *tărași* de móră nu se găsesec. OD. I, 386: câți-va *taraci*, rupți și pirliti. . .

3. piept de boi (asemenea daracului): Cihac, 619.

— DARAK (tarak), peigne de tisserand, râteau, herse; carpe, tarse (anat.); bulg. darak, serb. tarak, ngr. *ταράκι*, fourchette. Termin de țesetorie (§ 105).

dărăcesc v. a curăța și a alege lâna cu daracul.

FIL. 23: patru femei dintre cari două torceaă, una *dărăcia* in.

deliū a. și m. I. (sensuri arhaice) la pl. : 1. corp de călărime ușoră, la Turci, care da năvală orbesce asupra dușmanilor (Cant. Ist. ot. 171).

BĂLC. 131: acest soldat ajunsse căpitan al *deliilor* lui Cogiamurat-Pașa. . . TEOL. 485: Óstea de la DiŃ A perit întăi, O sută cincii miŃ De voinici *deliū*.

2. cétă de călăreți viteji înființată de MihaŃ-Vitezul odată cu „bešlii“ (Bal. 622).

3. în epoca fanariotă, garda domnescă compusă din Arnăuți și comandată de un „delibașă“.

Doc. I, 549 (d. 1784): *deliū* călări toți înarmați cu sulite în mâini.

II. (sensuri moderne) la sing.: 1. voinic, vitez (mai ales în poesia populară).

BELO. 374: Cinci de ianiceri ortale, cei mai aprigi și *deliū*. STAM. 117: de ești *deliū*, stăi cu mine să te lupți. XEN. 200: dar și rumânii noștri *deliū*. DELAVR. 201: caii *deliilor* era în spume. AL. 114: Dar mânăncă om de viu și taie cap de *deliū*. VULP. 41: *Deliū* vestit

ce-mi era, Pe un leu 'mi calăria. BUR. 192: Fratele cel mijlociu, Ce era mult mai *deliū*...

2. nalt de stat, svelt, în Muntenia (Glos. 221).

DAMÉ s. v.: trupul ei e *deliū* ca un brad.

-- DELI, fou, brave, courageux; pl. DELILER, les fous, les braves, [autrefois] corps de cavalerie légère dont le chef portait le titre de *deli-başı* (Zenker); le grand Vézir avait autrefois pour garde particulière une compagnie de 50 Albanais ou Bosniaques qui l'escortaient dans toutes ses sorties et auxquels on donnait le sobriquet de *deli Barb.*; bulg. serb. *deli* „războinic“, ngr. *νταλῆς*, curagios (vorbind de turci).

Evoluțiunea semantică a vorbeii: oștén, vitez, voinic, înalt de stat — această lărgire a sensului a unei vorbe curat soldătești revine și la „levant“ (§ 28).

**deli-bașă* m. căpitan de delii (la Turci și la Români): el era de obicei bosniac sau arnăut.

a. N. COST. 13: aŭ chemat pe Dumitrașcu-Vodă la Tuțora și după trei zile l'aŭ și mazilit, dându-l la închisore la *deli-bașă*. KOG. 216: trâmțind Domnului și 40 de *delibași* tot aleși bosniaci, care mare dragoste era a-i privi cine-va cu tot tacămul lor. BELD. 397: Pe un *delibașă* cu oște îndată aŭ rinduit. FIL. 38: un *delibașă* trimis de Sultan ca să omóre pe Rami Pașa... TEOD. 555: *Delibașa* se 'ncearca... Ienicerii că'și chema...

b. FOT. III, 312: *delibașa* cu 30 neferi 1000 lei. TEOD. 485: Bimbașa Sava bine se-îmbrăca și cu el lua pe *delibașa*, Căpitan Ghencea.

— DELI BAŞY, chef de la garde du corps à cheval du grand Vézir Ham.; bulg. serb. *delibașiņa*.

derbedeū m. 1. om fără căpătâiū, vagabond (litt. care umblă din pörtă în pörtă), sinonim cu „haimana“.

MARION, 26: a ajuns de risul curcilor și a *derbedeilor* din mahala. FIL. 56: umbli haimana pe poduri ca *derbedeii*. ORĂȘ. II, 95: *Derbedeū* de uliți și om de nimic.

Var. (mold.): **derbeder**.

A. T. 136: toți *derbederii* și cu gogoșerii cari umple lumea. XEN. 236: un sturluibat, un *derbeder*, un vintură-țară, în sfirșit un om de nimica. GANE I, 54: un *derbeder*, un om fără căpătâiū...

2. adv. într'o döră.

AL. T. 1717: umblă prin odaie *derbedeū* Tănase ca un strigoii.

— DERBEDER (pers.), mendiant, vagabond; serb. *derbeder* „cerșetor“. Despre alte porecle (§ 106).

O formă **derdemeū**, cu același sens (Beld. 359: ceialți p'o călitură, *derdemei* și nevoiași) e probabil o corupțiune din „*derbedeū*“.

dèver n. daravere, vîndare (în comerț), debit.

MARION Un. lit. 1900, No. 12: mi-aŭ făcut *dever*... da paguba a întrecut *deceru*...

— DEVR (ar. rotation, circulation) tournée, roulement dans les affaires (ultimul sens lipsesce în dicționare): devr etmek „negociier un effet de commerce“, serb. de-ver „răstimp“ și devar „socotire“.

Vorba circulă în Muntenia ca termin comercial.

dezghîn n. 1. lovitură dată cu hațul său cu pintenele.

AL. 80: Trei *dezghinuri* că mi-î da, Scânteii verđi din ochi fi da...

2. săritura calului cu două picioare.

STAM. 94: să se întracă ei la harță și la *dezghin*. OD. I, 132: *dezghinurile* unui armăsaraș arăbesc; 163: bahmeții se resfiraū în *dezghinuri*, săriaū în două picioare nechezând speriați. GHICA, 117: pe strade Turcii dădeau *dezghinuri* cu caii.

— DIZGIN, rêne; bulg. serb. dizgin, alb. tisgin, ngr. *дизгин*. Despre terminologia calului (§ 94).

dimerlie f. baniță, litt. vas garnisit cu fier.

COND. 1776, p. 40: *dimerlia* să fie de 11 oca. KOG. 214: în puțină vreme s'au făcut o mare scumpete cât agiunsesse *dimerlia* de orz un leū... REV. I, 56 (d. 1802): 1037 merțe, 7 *dimerlii* orz... CR. I, 5: vreo două *dimerlii* de păsat; II, 99: o *dimerlie* de fasole... AL. T. 181: să mi-î durezi un snop de flori cât o *dimerlie*; 1541: douăspredece *dimerlii* la mierță, scutate, și una cu virf. GANE II, 61: un cap sburlit și mare cât o *dimerlie*. AL. 389: Și grăul se triera, *Dimerlia* scutura... TEOD. 676: Lăscăi cu *dimirlia*, Parale cu banița...

— DEMIRLI, ancré, de fer (lipsesce în dicționare); serb. demirli, id. Vorba circulă în Moldova (§ 93).

dimie f. 1. postav aprópe identic cu abaua, obicínuit alb, dar puténd fi negru, verde sau roșu.

COND. 1693, p. 91: pentru *dimii* și alte tírguieii de Pasci. TARIF 1761: brúie de *dimie*, *dimie* de bumbac... OD. I, 65: poturi de *dimie* albă. FIL. 269: anterior de *dimie* verde. IONESCU, 691: într'o șubă de Mehedinți se pun 12 coți de *dimie*.

2. pl. nădragii țărănesci de dimie.

— DIMI, futane; serb. dimiie „șalvarii“, alb. dimii „nădragii“, pol. rus. dimiia „canavață“.

Dimia și lărgesce din ce în ce sfera-i de circulațiune în paguba abalei, care a și dispărut în unele localități. V. aba.

dirmea f. 1. boccea de îmbrobodit cu totul albă (Brăila, Buzeu, Ialomița) sau colorată (Fălciu).

Var. (mold.): **digrimea**, **grimea** și **durmea**.

REV. II, 340 (f. de z. 1817): o *digrimea* de baza. SEV. Călăt. 89: batistei de îmbrobodit ce-î spun la noi *grimea*, pe aici [în Precestani] îi dic *durmea*.

2. pachet, sul de postav (sub forma **deirmea**).

TARIF 1792: basma de Țarigrad, topul de 10 *deirmele* 15 bani; pânză topul cu 10 *deirmele*.

— DÜRME, DEVÜRME, pli, enveloppe, rouleau (d. devirmek „tourner“ și dürmek „plier“). Despre brobóde (§ 100).

divan n. I. (la Turci) Consiliu de Stat care era în același timp un tribunal suprem și sediul central al administrațiunii unde se expediau afacerile mai însemnate (d'Ohsson VII, 211 și Cant. Ist. ot. 383).

NEC. 286: Antioh-Vodă îndată alese de trimise câți-va boieri pe cari îi scia că sînt cu împotrivire lui Mihail-Vodă, Vaslueni tî de cei bunî de gură și de pîrit, și s'aû pîrit de față înaintea *Divanului* împărătesc. BĂLC. 37: luptele din Persia se sfîrșiseră cu noroc și *Divanul* stătu mult de se chibzui, dacă trebuie a porni războiul. BASME II, 80: Impăratul chemă *Divanul* și împărtăși sfetnicilor sei fericita veste. AL. 146: În Țarigrad ajungea, La *Divan* că se ducea Și din gură așa dicea...

II. (la Români) sensuri arhaice: 1. Sfatul domnesc constituit din așa-numiții boieri de Divan și formând vechea adunare legislativă a țării (cf. 5).

2. sala palatului domnesc unde se ținea acea adunare, numită și „Divanul cel mare“, spre deosebire de „Divanul cel mic“ destinat în genere unor ceremonii de ordine secundară.

KOG. 255: aû întrat în Curtea domnăscă, în *Divanul* cel mare, și aû cetit fermanul cel de Domnie. GHEORG. 306: staû fuștașii cu dardele amănă, pe amîndouă părțile, de la ușa *Divanului* celui mare pînă la ușa bisericeî; 300: în *Divanul* cel mic unde sînt gătite de vătaful de aprofi două scaune: a Domnului din stînga și a lui Schemni-agasi din drepta; 311: masa cea domnăscă se făcea în *Divanul* cel mic cu cheltuiala Vistieriei... GREC. 133: în casele domnesci, în *Divanul* cel mare, suindu-se în scaunul domnesc aû ședut.

3. tribunalul suprem ce se convoca de două ori pe săptămână, Lunia și Mercuria, une-ori și Vineria; ședințele erau publice și presidate de Domn, Mitropolitul, episcopii și veliții boieri erau membrii acestei înalte Curți, Domnul însă putea cassă decisiunile ca ilegale sau contrare voinței sale. Divanul cel mare, la care asista Domnul, spre deosebire de Divanul veliților boieri (ambele acestea mai ales pentru cauze criminale) și al celorlalte divanuri mai mici sau tribunale inferioare cumpuse de la 8—2 boieri de rangul al doilea (Fot. III, 314). Cu acest sens, vorba revine la cronicari, în literatura propriu-disă și în cantecele populare.

a. M. Cosr. 286: la multe *divanuri* Radu-Vodă dicea către Vornici de glôtă. Vornice, și celui om, mâne să mai iasă la *Divan*, ferind să nu hie greșit cum-va giudecata; 287: i-aû dat vătăjia de *Divan*, care era de cînste în zilele Radului-Vodă. M. Cosr. 402: pretorienii adică pedestrime de *Divan*; 465: tôte *divanurile* erau prin Nistor Ureche; 509: aû și venit jalobă la *Divan* din tîrg de la nisce femeî. N. Cosr. 5: Dabija-Vodă de două ori făcea *Divan* în Ți: deci la *Divanul* cel de dimineța dvoria toți la *Divan*, iar la cel de chindie umblău fuștașii prin tîrg chemând ômenii la *Divan*. NEC. 192: Dabija-Vodă făcea

divanuri dese, ca să nu zăbovescă ómenii mult, dacă ar veni la Iași pentru nevoile lor. GHEORG. 327: obiceiul și orînduiala *Divanului* în ce chip se urmz. COND. 1776, p. 23: hrisovul de moșie ce se va hotr cu giudecată *Divanului* gospod. . anafora de moșie trecută la condica *Divanului*. DION. 166: sîrguitu-s'au Măria sa Al. Ipsilant de au pus la bun orînduială judecătorii țării, să judece pricinele acui-torilor ce vor avea la trei stări, adecă la trei *divanuri*, pe cei cu pricinele de hoție, la judecata de cremenalion, iar celelalte pricini la judecata departamentului și a treilea la *Divanul* veliților boier.

b. COND. Ipsil. : *Divanul* domnesc să se facă de 3 ori pe sptmn: Lunia, Mercuria și Smbta. AL. T. 1452: alergați îndată la *Divan* . . , judecătorii s'au adunat . . . 1467: pricina dumitale s'au căutat chiar acum la *Divan* . . . GANE I, 215: boierii mergeau la *Divan* cu clmrile la brd. FIL. 253: Caragea aduna *Divanul* în tte pilele și desbtea proiecte de reformă. GHICA, 260: s'au sculat Tirgoviștenii, cu mic cu mare, ș'au venit la *Divan* la București cu rogojină aprinse în cap și cu jalba în proțap; 226: anaforale de ale *Divanurilor* de cinc, *divanurilor* de șapte și de ale veliților boier.

c. AL. 157: Pe Bujor mi-l judecar, La *Divan* l ntrebr . . . THEOD. 475: Mihnea Curteaș aduna, Toți boierii că-și chema, La *Divan* că mi-l strîngea; 506: Cu boierii Sfatului, Veliții *Divanului* . . . VULP. 29: Fost' a un Flcoian De al Domnului din *Divan*; 43: Că ce are logoftul Dobrișan, Are și un Domn în *Divan* . . . BUR. 130: A domni ori a poftit, La *Divan* de n'a venit? . . .

4. boier de Divan, asesor al Crtii supreme; Hatmanul de Divan era cea mai înaltă dignitate în Moldova și corespundea marelui Spătar din Țara romnesc (Fot. III, 279).

CANT. Mold. 79: barones de *Divan* tribus distribuuntur ordinibus. BELD. 384: De le vor cădea în mn țăran, boier de *Divan* . . . BUR. 184: Ciobanii lui Dobrișan, Ei sînt boier de *Divan*.

5. adunare deliberant, sub numele de „*Divanurile* ad-hoc“, între 1850-1857, la București și Iași, compus din miniștrii și din membrii *Divanului* (Drgh. II, 228).

GHICA 379: Prta să consimtă la cele 4 puncturi cerute de *Divanul* ad-hoc.

6. fig. tribunal, în genere.

VC. 248: a veni ca să judece la *divanul* cel după urmă faptele tuturor. CANT.: *Divanul* sau glcva nteptului cu Lumea sau Giudețul Sufletului cu Trupul (titlul operei etice a lui Cantemir).

7. curte în genere, domnesc sau boierescă.

M. COST. 288: *divanuri*, case, cerdace, făcute anume de aceea trb . . . MARIAN I, 60: La Crti mari și crti domnesc, La *divanuri* boierescă.

III. sensuri moderne: 1. (ironic) judecată, proces. AL. 260: S-ți fac *divan* pe spinare și să te calc în picior.

2. (adv.) solemn: „a sta *divan*“, a se ținea într' atitudine respectuos și solemnă ca înainte *Divanului*.

PANN, Șeq. II, 46: cnd începe să cnte, tot satul  stă *divan*.

— DIVAN (pers.), assemblée de dignitaires de la loi,

salle du conseil, conseil du prince, tribunal supérieur: divan durmak „se tenir debout, les mains sur la poitrine dans l'attitude respectueuse des domestiques“ Barb. (serb. divan stoiese, cu același sens); alb. bulg. serb. divan „consiliu, adunare, convorbire“, ung. divány „sfat“, ngr. *ντῖβάν* (= *ἀγορά, συνέδριον*). Din aceeași vorbă persiană: sp. aduana, fr. dogana, fr. douane „vamă“. V. Partea II: divan-efendi, divan-chiatip, izbașa, zapciū.

divanist a. și m. boier care făcea parte din Divanul domnesc din Bucuresci (sau din Divanul Craiovei); divaniștii erau în număr de 7 și se numiau și veliți boieri.

BELED. 394: Se tînguiau *divaniștii* și mânilor 'și frîngeau. DION. 165: ridicându-se stăpînirea Muscalilor, au rămas boierii țării, cei mari *divaniști*, în Bucuresci. AL. T. 1434: are trecere la boierii *divaniști*; 1450: boierul nădăjduese în sfînta dreptate a *divaniștilor* AL. Pr. 225: toți ne punem în rînd ca nisce boieri *divaniști*.

divanit m. titlu identic cu „divanist“.

ZIL. 86: pre ceilalți boieri și *divaniști*. AR. 70 (d. 1821): Caimacamul și boierii *divaniști* ai Craiovei.

Formațiuni secundare neo-grecesce (§ 23).

divan n. un fel de sofa orientală sau pat așternut cu covore, numit în occident „otomană“.

CF. I, 302: pe un *divan* môle ca bumbacul; 323 (prov.): dacă dai nas lui Ivan, el se suie pe *divan*. FIL. 28: balcon mobilat cu *divanuri* și lavițe tapete cu catifea roșie; 39: ședînd răsturnată pe un *divan* de mătase. AL. Pr. 103: *divanurile* late s'au cioplit în formă de canapele elegante; 229: ne poftesc să ne aședăm grecesce pe *divan*. SEV. 66: Că de-i zăbovi un an, Me-i găsi mórta 'n *divan*. ȘEP. I, 148: Să mătore curțile, S'asternă *divanurile*... CAN. 18: La casa cu nouă uși, Nouă uși, nouă *divanuri*...

— DIVAN (pers.), canapé oriental; rus. divanī „sofa“, rut. pol. dywan „covor“. Vorba e identică cu cea precedentă. De la Turci s'au respândit în Europa vastele mobile numite: divanuri, otomane (după numele națiunii), sofale etc.

divânaș n. divan mic.

SEV. 148: Tu n'ai tindă nici cămară, Fă-ți un *divânaș* afară.

dizmàn a. corpulent, opus lui „pirpiriū“.

KIK. III, 371: cum ești tu pirpirie, așa și ăla *dizman!*

— DIZMAN, grand, gros, corpulent; bulg. dismanli „enorm“. Vorbă cunoscută în Muntenia.

dòldura adv. (și *dòldora*) plin până în vîrf, îndopat.

STÂNC. 282: cocoșului nici nu i-a păsat, că cum era *dòldora* de apă... CAL. 1882, p. 126: și făcură burțile *dòldora*... 1885, p. 18: cămara era *dòldura* de plină cu mîncări... vacile cu ugerile *dòldora*. ORĂȘ. 19: cămara și chiar casa stați *dòldora* de zahăr, cafele...

— DÔLDUR, rempli, comblé, bourré, farci.

Vorba e specială Munteniei, ca și verbul **indoldo-resc**, a face doldora (Jip. 29, 58); corespunzătorul mold. e „toșcă“ (Conv. XI, 31: o pungă *toșcă* cu bani).

dovléc m. 1. cucurbetă al căreia fruct servă ca aliment și din ale căreia semințe țaranul face un ulei și ce-l întrebuințează ca pe cel de nucă (*Cucurbita pepo*).

DELAVR. 10: până să cöce *dovlécul* în sobă; 40: să scöță *dovlécul* roș din căldare; 46: sosi cu *dovlécul* într'o tavă, spart în bucăți mari și galbene. PANN III, 128 (prov.): ți-ai întins vrejul ca *dovlécul* și ai umplut lumea de castraveți (trebi multe și ispravă puțină). BASME III, 152: tăia drept la mijloc un *dovléc* d'ăi mari turcesci. R. COD. 211: Frunză verde 3 *dovleci*, Radu lu Anghel din Greci... VULP. 68: La cap să-1 pui un *dovléc*, Să nu-și mai dea peste léc.

Var. (olténă): **dovlete**.

DR. BRÂNDZĂ: bostan, *dovlete* turcesc, *dovlete* alb, lubă, cucurbetă.

2. fig. și fam. cap gros și sec (cf. bostan).

КІК. III, 141: scia förte bine, fiindcă avea cap, nu *dovléc*.

— DEVLEK (DULEK), espèce de melon verdâtre; serb. dumlek. Forma „*dovléc*“ se aude în Muntenia, „*dovlete*“ e special Olteniei, iar „bostan“ aparține Moldovei.

dovlecel m. rod de mărimea castraveților, numit în Moldova „bostănel“, servind la un fel de bucate.

GOROVEI, 47 (casa): într'un *dovlecel* vorbesc mațele în el.

dovlecei (de-a) pl. numele unui joc de copii în jud. Dîmbovița (Ety. 30).

dud m. arbore cu ale căruia frunze se cresc gândacii de mătase și al căruia rod, negru sau alb, e bun de mâncare (*Morus*). Dudul, originar probabil din Mongolia, se întroduse de timpuriu în Persia, de unde trecu la Arabi și la Turci.

GHICA, 55: printre livezile de meri, de peri și de *dufi*...

— DUD (ar. „ver“), mûrier, mûre; alb. serb. dud.

Vorba e specială Munteniei; în Moldova pomul se numește „agud“ sau „iagod“ (de origină slavă), iar în Ardél „mur“, de provenință latină.

duducă f. domnișoră. Vorba e specială Moldovei.

AL. T. 226: dör *duducele* și domnișorii nu rêsar ca bozul prin satul nostru; 418: nu s'o înfășoșat nici un holteiü, ca să cee *duducile*?... GANE II, 54: cine ar putea să descrie nenorocirea *duducăi*? XEN. 10: slugile veniau pe rînd să sărute mâna boierului și a *duducii*.

— DUDU (pers. tuti „perroquet“), fig. élégant, mignon: belle personne, coquette, dame arménienne ou grecque; bulg. dudum „draga mea“, mcr. dudue „mirésă“, ngr. *ντούντων*, găină. Despre amplificarea finală (§ 23).

duducuță f. formă desmierdătoare pentru *duducă*.

GANÉ II, 55: n'aibi grijă, *duducuță!*

dudue f. diminutiv de *gingașie* (cf. *babaie*).

XEN. 144: mi-e dragă *duduia*; 148: o *dudue* pupuică ca mata;
200: nu mai vorbi așa, *duduie*.

duduiță f. sinonim cu „*dudue*“ (cf. *băbăiță*).

S. NÂD. 7: cum de lași *duduița* singură?

dughiană f. 1. boltă, prăvălie (în Moldova).

N. Cost. 78: neguțitorii turci, neîndestulați cu mierea, cu céra, cu alte negoțe ce precupiau cu *dughene* prin țîrguri. MUSTE, 7: Hăncul și cu alții de ai săi au întrat... prin *dughenile* neguțitoresci, jăcuind și stricând tot ce au găsit. TARIF 1761: lipscanii ce țin *dughene* aice în Iași. COND. 1776, p. 14: fiesce-care *dughiană* ce va vinde marfă cu cotul... UR. II, 41 (d. 1783): fără scirea starostelui nime să nu fie volnic a deschide *dughiană*, ca să neguțătorască cu marfă subțire. BELD. 343: și băieți de prin *dughene*, acei ce marfă purta. AL. T. 61: *dughenile* 's închise, orașu e pustiū; 557: o lăsat *dughiana* și s'a apucat de moșie. GANÉ II, 17: mărgelile de la *dughiana* jupânului. AL. Pr. 112: *dughiana* bacalului împodobită cu hârtie poleită. ȘEP. II, 194: Când mături *dughiana*, să nu mături din fund spre ușă, că dai măsterii afară. TEOD. 571: În *dughiană* de intra. Tot de paloșe 'ntreba... MARIAN I, 170: Jidănceuță, draga mea, Ian închideți *dughiana*... VULP. 53: Iar Turcu Belicénă, Intra pe urmă 'n *dughiană*.

2. în special, cărciumă (în Moldova).

AL. T. 1562: sînteți datorî să beți numai de la *dughiana* mea; 1583: chiamă locuitorii la *dughiană* și desfundă un poloboc în sănătatea noastră. CR. II, 58: trebuie să fie în vr'o *dughiană* la bcut.

3. „pe sub pôle de *dughiană*“, horă mold.: un bărbat și o femeie țin de căpătâiele unei basmale sub care jocă.

— DUKIAN (ar. dükian), magazin, boutique; alb. dukian, bulg. dŭgen, serb. dućan și duganĭa, mcr. duchiāne, ung. dogány „măcelărie“.

Dughiana e obicĭnuit o prăvălie în care se vinde cu măruntșul; una mare și elegantă se ăice astăzi în Moldova magazine, care corespunde munténului boltă sau lipscănie.

dugheniță f. *dughiană* mică.

M. Cost. 320: au ars atunci Tătarii tot orașul... unde și unde au rămas câte o *dugheniță*. AL. T. 1538: mi-am durat și eu o *dugheniță* pe rězășia mea, ca să-mi vĭnd de la pogónele din dél.

dughengiū m. cel ce ține *dughiană*, prăvălias.

COND. 1776, p. 17: fiesce-care *dughengiū*, când i-a fi rĭndul, să dea 8 parale de fânar fanaragiului. UR. II, 41 (d. 1783): marfă subțire care vĭnd neguțitorii *dughengiū*.

— DUKIANGŶ, boutiquier; bulg. digingĭia, serb. dućangĭia (dogangĭia).

duiūm n. I. (sens archaic) termin tehnic militar: mulțime de captivi țĭrĭți în robie, jaf, pradă (§ 28).

M. Cost. 268: s'aũ întors înapoi la țară așa cu mult plén și robi, ci neputând Leșii a duce atâta *duium* pre cale. N. Cost. 109: Tătarii care ducea robii și *duiumul* ce apucase din Iași. Ax. 121: s'aũ întors înapoi Tătarii cu pace făcând multă pradă și stricăciune, și încăreai de *duiumuri*. NEC. 200: prădând cât aũ putut agiunge oștile turcesci în sus prin țara leșescă, aũ purces Impărăția... cu mult plén de robi și de *duium*. MUSTE, 44: s'aũ întors Tătarii cu *duium* și cu robi mulți.

II. (sens modern) 1. mulțime mare de ómenii saũ de lucruri (și afară din sfera militară).

NEGR. I, 167: în sfârșit venia *duiumul* óstei: trăsuri, bagaje, pedestrași... BASME IV, 5: începură să vie la palat cu *duiumul* o leotă întrégă.

2. (adv.) dróie, grămadă, leotă.

DELAVER. 16: aveam și noi rod și vite cu *duiumul*; 200: faceți copiii și nevestele grămada... și să pornim *duium* cu ce om apuca. MARION, 24: Atunci noi cu ciomege și bâte, am intrat cu *duiumul* în pivniță. CAL. 1881, p. 23: merse până la pórta acelor palate cu lumea *duium* după ei.

— DOYUM, butin, grande quantité de choses, abondance. Vorba e tătărăscă și de aceea lipsesce în idiomele balcanice; în privința usului modern, cf. sin. „buluc“.

dulămă f. I. (sensuri arhaice) 1. mantie domnescă.

ANON. 308: Alexandru-Vodă scăpând numai cu *dulamă* pre trup, sosi la Brăila. NEGR. I, 184: Lăpușnénu purta *dulamă* poloneză de catifea stacojie.

2. tunică lungă de postav roșu, purtată odinórá de boieri (ca de magnații polonii și unguri).

CUV. I, 238 (glosă 1536): *dulămi*. ARCH. IST. I, 129 (d. 1620): eũ Mușat Postelnic am dat Fétului o *dulamă* de grana cu vulpi. ETYM. 77 (d. 1621): *dulamă* de zarba căptușită cu bogasiũ. GHEORG. 315: curteni îmbrăcați în *dulămi* de taftă merg înaintea Domnului. NEGR. I, 23: Iliescu se îmbracă cu *dulamă* lui stacojie cusută numai cu fir. Op. I, 421: *dulamă* de lastră roșie cu rîși, cu nasturii de mǎrgăritar și cu sirmă.

II. (sensuri moderne) 1. haină de aceeași formă purtată de haiduci, de preoți și de lăutarii țigani.

REV. II, 398 (d. 1821): eũ aveam un costum arnăutesc... o *dulamă* cusută de jur împrejur cu fir. CR. II, 121: curiosul llarie cu ceva gustare în buzunările *dulamăi*. GHICA, 281: îmbrăcăminteá lui Jianu: *dulamă*, pantalonii și scurteică, pe cap șapeá peste fes, la brâu pistóle. KIK. III, 310: bietu țigan cu muscalu pē sub *dulamă*.

2. haine de dimie albă (numită și „șubă“ în Oltenia), une-orii lungă până la călcăie, purtată de țărani.

AL. 1530: Vintură-țeră, de 50 ani, îmbrăcat cu *dulamă* veche și căciulă brumărie. SEV. 319: Și se șterge de *dulamă*, Ca să dee puica samă, Că mi-aũ cusut năframă.

3. haină lungă până peste genuchii purtată de țărance din Vlașca, Ialomița, Brăila (Dr. Manolescu, p. 232).

— DOLAMĂ, habit de dessous que les janissaires

portaient en grande tenue (d. dolamak „a se încinge“); bulg. serb. dolama, mer. dulumă, ngr. *νουλαμάς*, ung. dolmány și dolomán, pol. rus. dolman; sp. duliman.

La țăranul din Bosnia, la bulgarul din Macedonia și la ciobanul armân din aceeași provincie, dulama e un fel de ilic cu mâneci înguste ce se termină cu o fustă încrețită, lungă până la glesne și deschisă pe dinainte: ea se face din postav roș, albastru sau negricios, iar panglicele contrastază cu colórea hainei (Boué).

dulandragiü m. haimana, om fără căpătâiu.

GANÉ III, 206: mergea regulat la cafenea, locul de întâlnire a tuturor *dulandragiilor*.

— DOLANDRYĞY, coquina, fripon, fourbe (d. dolandrymak, „tromper“); ngr. *νουλαντριζω*, tromper.

dulap 1. rôtă pentru trasul borangicului.

Doc. XII, 398 (d. 1819): femeile care lucrează cu *dulapuri* tragerea de borangic aici în poliția Bucureștilor.

2. légan învîrtitor de Păsece, sinonim în Moldova cu „scrînciob“. O descriere amănunțită a obiectului și a obiceiului la Sulzer (III, 399) și la Wolf (p. 235).

Doc. III, 375 (d. 1790): s'aibă a face la Radu-Vodă *dulapul* cel obicinuit la serbătorile sîntelor Pascii... pentru mîngăierea și privéla norodului de obște și pentru óreși-care agonisélă și chiverniséla lor. XEN. 150: scripcele înepură să rêsune, *dulapurile* să se învîrtescă. MARION, 51: aici veniaü fetele și băieții din mahalalele mîrginașe, ca să se dea în *dulap* sau călușei. ID. 1892, No. 14: *dulapul* se învîrtea mereü la bătaia tobei și la sunetul ascuțit al piculinei.

3. fig. înșelăciune, în locuțiunile: „a juca cuiva un dulap“, a-l amăgi cu mare dibăcie (Glos. 236); „a învîrți dulapuri“, a umbla să înșele (cf. dolab çevirmek „tourner la roue, intriguer“).

ORĂȘ. 20: Aici apoi întórcce chichițe și *dulapuri*; 21: Eram tare și mare și meșter de *dulap*... JIP. R. Sat. 31: aste *dulapuri* învîrtite la așa serbări politice, aste vîrtejuri, furtuni meștesugite...

4. în Moldova (cu pl. *dulapî*), scândură lungă, lată și grósă, din care se fac plute.

COND. 1776, p. 68: un ban de tot *dulapul* ce vine pe Siret. IONESCU, Putna, 70: cherestea de brad adică grindîi, *dulapî*, scânduri.

5. în Muntenia și în Moldova (cu pl. *dulapuri*), mobilă de încuiat haine, rufe, vase.

AL. T. 323: un *dulap* mare în fund cu doué uși; 335: să mé ascund? în *dulapul* ăst cu rochi. GANÉ I, 94: iată colo în *dulap* un picior de miel și 2 garafe de vin; II, 14: deschise lățile și *dulapurile*. FIL. 154: un *dulap* mic săpat în zid în care se afla depusă mica bibliotecă a ciocoiului. GHICA, 519: nu mai rămănea nimica nici în tîngiri nici prin *dulapuri*. STĂNC. Alte B. 87: lua dintr'un *dulap* pumnî de sare și arunca în bucate. BASME II, 14: scotoci cămări, desgoli tronuri, câtă prin tóte *dulapurile*.

— DOLAB (pers.), roue hydraulique, tout ce qui tourne, armoire, commode, tournante; fig. embuche, trait de ruse, tromperie (litt. vadră de apă : d. dul „seau“ și ab „eau“); cum. dulab; alb. bulg. serb. dolap, mer. dulape, ngr. *ντολάπι*. Despre datina scrînciobului și răspîndirea-î în Turcia (§ 43a).

dulăpărie f. înșelătorie (cf. dulap, 2).

ORĂȘ. II, 49: prin *dulăpărie* s'aveți evghenia...

dulăpior n. dulap mic.

BASME IV, 98: un *dulăpior* în care erau felinare și mătauze.

dulgher m. meșter care aședă lemnăria unei zidiri.

DION. 201: cerut'au *dulgheri*, lemnari și meșteri de fier țigani... Doc. II, 315 (d. 1791): *dulgherul* pe ți pentru lucru 75 bani. PANN, 176 (prov.): a greșit croitorul și s'a spînzurat *dulgherul*. MARION, 93: nea Chiriac, *dulgher*, harnic, om în putere... BUR. 181: Trei-deci de *dulgheri*, Feciori de boieri...

— DÛLGER, charpentier (d. pers. duru-kiar „care lucrăză lemnul“); bulg. dÛlgeri. Despre meșterii dulgheri, uneltele și fabricațiunile lor (§ 105).

dulgheresc v. a dura, a clădi.

TEOD. 62: Corbule, cu ôsele Mi-or *dulgheri* casele...

dulgherie f. 1. meștesugul dulgherului.

Doc. II, 330 (d. 1792): nartul felurimilor de cherestea i a zidăriei i a *dulgheriei*.

2. lucrul dulgherului.

AL. T. 1545: să mă însărcinez eû cu *dulgheria* temniței de la noi. STÂNC. 67: făcea zidarul zidăria, făcea dulgherul *dulgheria*.

dulmă f. un fel de dovléc ce se mănâncă umplut cu carne tocată (Sulzer I, 121; Polysu).

Var. (munténă): **durma** (Costinescu).

— DOLMA, citrouille remplie de viande Ham.; bulg. serb. dolma, mer. dulmă, ngr. *ντομάς*.

durbac n. cadă de lemn de 40 vedre.

IONESCU, Putna, 267: lângă cotlon s'aședă 2 *durbace*.

— DIBEK, grande cuve, auge pour le foulage des étoffes de laine Barb.; alb. dōbek „cadă de unt“. Sub raportul fonetic, cf. arșic.

dușmân m. vrăjmaș: 1. cel ce urase pe altul, protivnic, adversar.

NEC. 212: boierii muntenesci care era *dușmani* lui Șerban-Vodă, 258: *dușmanii* nu-î mai da rēsbun nici odată lui Antioh-Vodă. NREG. I, 141: Veverița 'mî este vechiū *dușman*.

2. străin cu care ne aflăm în războiū.

URECHIA, 165: la acel războiū ce aū fost la Valea-Albă aū fost și Băsarab-Vodă cu Muntenii într'agiutor Turcilor, pre carele toți Domnii de pin pregiur îl cuvîntău de rēu, dîcend că n'aū fost într'agiutor Crucii și creștinilor, ci pāgānilor și *dușmanilor*. NREG. I, 130: unii

să dai prinși la *dușman*, la mila lui năzuiesc. Isp. 37: împărația ne-a fost răpit'o *dușmanii*. MARIAN I, 82: Că-i voinic de iartagan și bagă frica 'n *dușman*.

3. perfid, viclén.

GOROVEI, 69 (césornicul): Am o pasere *dușmană* și forțe tirană...
TEOD. 295: Codre, codre, *dușman* ești, Tu voiniciei îi amăgesci... Tu-i predai, iar nu-i feresci. CAN. 26: Că ni-i amoru tiran și la inimii *dușman*.

4. invidios, pizmaș.

DELAVER. 19: n'ar mai răbda mila Domnului pe *dușmanii* săi!
PANN, 59 (prov.): când ai bani, trebuie s'ai și *dușmanii*, dar și omul fără *dușman* nu-i plătesce pielea nici-un ban.

— DUȘMAN (pers. dūšmen = δουμένης), ennemi, adver-saire; bulg. serb. dușman, mcr. dușman.

Vorbă pretutindenea cunoscută și destul de veche, face parte din primele împrumuturi luate de la Turci, dacă nu-e chiar anterioară contactului cu Osmanlii (§ 9).

dușmancă f. vrăjmașă: viclénă, pizmașă.

SEV. 55: Dușmanii, *dușmancele*, Vrea să'mi puie țilele.

Formațiune analogă bulg. dușmanka.

dușmănesc adj. de dușman: protivnic, ostil.

BELD. 396: nu cu vrăjmășie nici cu vr'un chip *dușmănesc*.
NEGR. I, 126: panțirii să lovescă aripile *dușmănesci*. AL. 100: Și cu glas dulce frățesc, Dis'ai cuvînt *dușmănesc*.

dușmănesc v. a fi dușman cuiva, a se învrăjbi.

AL. T. 1489: ne-am *dușmănit* fără nici-o pricină cu vecinii noștri. EMIN. 115: *Dușmănit* vei fi de tóte făr'a prinde chiar de veste.

O formă compusă **indușmănit**, învrăjbit.

XEN. 181: frații se despărțiră *indușmăniți* pentru întâiași dată în viața lor.

dușmănesce adv. ca dușmanii.

AL. 410: Și'mi vorbește *dușmănesce*, De pe mal când mă privește. PANN, 133 (prov.): te tocmesc *dușmănesce* și plătesc omenesc.

dușmănie f. dispozițiune ostilă.

BELD. 396: Grecii intra nu cu *dușmănie* ce cu chipul cel mai blând. OD. I, 570: *dușmănia* Turcilor cu Români.

dușmănos a. plin de dușmănie: perfid.

BASME IV, 439: aceste povețe nu fură ascultate de *dușmănosul* frate.

dușumea f. 1. pardoselă cu scânduri.

Isp. 236: bătut cu piciorul în pămînt și deodată se deschise în două *dușumea* casei. STĂNC. 58: se puse și spělă *dușumelele* de sânge. ȘEP. V, 89 (d. Sucéva): Pluguleț, averea mea, cu corne de *dușumea*.

Var. (mold.): **dușamé**.

AL. T. 1534: ușile, ferestrele, *dușamelile*, acoperemîntu...

2. (învechit) covor gros de dușumea.

TARIF 1792: prosópe și *dușumele* de Tesalonic.

— DÜŞEMÉ (action de tapisser), plancher, parquet, sorte de tapis en poils de chèvre, à laine courte; alb. dūșeme, bulg. diușeme.

E

eglendisesc v. 1. a se distrage, a petrece.

Kog. 198: mai fă-ut-a Grigorie-Vodă Ghica un foișor în délul Copoului și mergea adese la dînsul de se *eglendiria*, făcînd în toți anii halca acolo. NEGR. I, 240: s'a *eglendirit* la bal la Curte.

Var.: **eglendirisc, englendirisc și inglendirisc.**

Kog. 271: Ei vor să se *eglendirisescă*, Ca să nu 'nebunescă... REV. II, 329: Dór temburî nu *eglendirisesci*? AL. T. 454: m'am *inglendirisit* de minune! 1138: ast-fel m'aũ *englendirisit* nenecă-ta, când aũ avut pofta s'o duc la teatru? FIL. 144: treceți în odaia cealaltă și vè *englendirisiți* după plăcere. MARION 1892, No. 2: se *inglendiriscesce* cu ase-menea bazaconiî (fermece).

2. fam. a se îmbêta (în graiul mahalagiilor).

MARION, 11: nu scii că sperie maalaua cu mine când vine *inglendirisit*?...; 119: Piele-albă în cărciuma căruia se *inglendirisise*, îl luase cu binele; 158: în ȓiua de sf. Petru, și tot la Tei, *inglendirisit* cum stă bine rumânului...

— EGLENMEK (aor. *eglendy*), se divertir: bulg. *eglendisam*, serb. *eglendirisati*, ngr. *ἐγλεντίζω*, amuser (§ 26).

englenea f. (și **englenea**) petrecere, distracțiune.

Kog. 198: aũ făcut case domnesci în ograda Galatei de eșia Grigorie-Vodă Ghica câte odată la primblare, și făcea și mese mari cu toți boierii cu ȓicături și cu multe *englenea*, cari nu pot a se scrie; 215: Dómna trâmitea [muierilor închise în St. Gheorghe] câte un cantar douë de in, ca să nu ședă fără trebă, găsind *englenea* furca. FIL. 145: facem un otuz-bir de *englenea* până se va gati masa?

2. ađi (ironic) amuzare.

— EGGLEŃE, *passé temps*; bulg. *eglenđa* „petrecere“, serb. *ieglenđe* „conversațiune“, ngr. *ἐγλεντζές*, divertissement.

F

Fănar n. felinar (formă specială Moldovei).

M. COST.² II, 242: îmblat'aũ tóte nóptea cu *fănar*. COND. 1776, p. 17: rînduiala *fănarelor* și a străjilor... Vel-Aga să aibă datoria a rîndui ómeni de credință, ca să păzescă *fănarele* pe rînduială neador-mit de cu sară până în ȓiuă. AL. T. 1114: și ce cauți nóptea fără *fănar* pe ulițele capitalei nóstre. AL. Pr. 238: ducea în mână un *fănar* aprins.

— FANAR, FENAR (ar.), lanterne, fanal; cum. fanar „lampas“; bulg. serb. *fenar*, alb. *făner*, rus. *fonari*; mer. *fen-nera*, ngr. *φανάρ* (d. *φανός*), de unde și fr. sp. *fanal*. Forma munténă **felinar** e de aceiași origină: *felnar*=*fenar*.

BASME IV, 88: felurite *felinare* și mătăuze de luminat.

fanaragiũ m. aprinđetór de felinare, lampagiũ.
COND. 1776, p. 17: să dea 8 parale de *fănar fanaragiului*. NEGR.

I, 15: nici un pedestru nu era pe uliți af ară de *fanaragiū* cari strigaū regulat raita.

— FANARĜY, qui porte la lanterne, qui éclairer.

Vorba e specială Moldovei.

fărăș n. lopățiță de tinichea de strîns gunoii.

TARIF 1870: *fărășe* de tinichea.

— FARAȘ, pelle aux ordures; serb. *faraș*, ngr. *φάρσι*, boite aux ordures. Vorba e răspândită în Muntenia.

farfară a. și m. flecar, sburdalnic.

REV. N. I, 32: gura cea mai *farfara*. TEOD. 454: Ba, sturzule, ba, Nu te-oii săruta, Că ești *farfara*...

— FARFARA (ar. *ferfere* „léger, loquace“), fanfaron, hâbleur, charlatan; ngr. *φαρφαράς*; de aceeași origină: sp. fr. fanfaron.

farfurie f. 1. porțelan.

NEC. 179: lăsat-aū Ștefan-Vodă cel Bun la mănăstirea Putna, după mórtea lui, arcul lui și un păhar ce vorbiaū călugării la mănăstire că este de iaspis, ce era în chipul marmurei albe și a *farfuriei*. GORJ. II, 87: bucatele erau puse tot în sahan și în castróne tot de aur venetic și de *farfurie* de China. AL. Pr. 369: mosaicuri de *farfurie*. BASME IV, 142: dar ce bărdac? *farfurie* albă ca laptele numai flori și zugrăveli pe ea.

2. taler de porțelan; „a călca în farfuri“ (saū strachini), a păși cu atențiune (Zanne).

FIL. 143: câte-va *farfurii* cu migdale curățite; 157: douē *farfurii* lunguiețe cu mihalți și păstrăvi. STANC. B. și Sn. 96: și puse mustar pe *farfurie* să mănânce cu rasol. BUR. 208: și inelul îl lăsa în *farfurie* a cădea.

— FARFURI (pers. *fagfuri* „chinois“), porcelaine de Chine; bulg. *farforiia* „porțelan“, pol. *farfury*, mer. *fărfarie*, ngr. *φαρφορι*. V. cinie și sinie.

farfurióră f. 1. diminutiv identic cu „farfuriuță“.

FIL. 155: *farfurióre* mai mici cu icre próspete.

2. tăleraș pe care se servă dulcéță saū cafea.

farfuriuță f. farfurie mică.

DELAVER. 121: lingurițe de argint, *farfuriute* și cesci de porțelan.

farsi adv. 1. bine de tot, vorbind în special despre cunoșcerea unei limbă: scie franțuzesce *farsi-farsi!*

2. în genere, perfect, fórte bine.

KIK. III, 158: într'un sfert de cés pantalonii fură îndoiți... *farsi-farsi*, mai bine póte de cât ar fi făcut muierea.

— FARSI, persan, langue persane (*farsi bilir* „il sait le persan“, est synonyme de comme il parle bien!); bulg. „na znam turki farsii“, nu sciū turca literară (ad. cea amestecată cu vorbe persane); ngr. *μιλεῖ τὰ τούρικα φαρσι φαρσι*, vorbește prea bine turcesce.

felegén n. (și **feligén**) cêșcă mică fără tórtă și pusă pe un suport numit „zarf”. V. cafea.

Doc. II, 404 (d. 1792): trei *feligene* bune, patru zarfuri tumbac. AL. T. 100: opărindu-și gátu c'un *feligén* de cafea. Id. Pr. 113: *felegenele* de cafea, ciubucele și narghilele giócă zoluri însemnate în acea vreme. Od. I, 134: *felegene* de smaltț cu zarfuri de sîrmă.

Var. (muntene): **filigén** și **filigea**.

TARIF 1792: *filigenele* la 100 bani 3 bani. FIL. 18: o mulțime de *filigene* pentru cafea cu farfuriile lor de argint. TEOD. 613: Din *filigea* cafea bea, Din ciubuc tutun trăgea.

— **FILĜAN**, petite tasse à café; alb. serb. filĝan, pol. filiżanka; mcr. filidzan (filgiane), ngr. φιλτζάνι.

***feregeă** f. I. (la Turci) manta largă și deschisă.

Ist. 1715, p. 18: îmbracă Vizirul pe Căpitan-Pașa cu *feregea* de postav cu blană de samur. BĂLC. 130: bătrânul Sinan și pierdu chiu-laful și *feregea*...

II. (la Români) 1. haină largă, domnescă sau boierească, din șaiu de Angora, ce se purta mai ales vara.

Cuv. 258 (glosă 1588): *ferege* și dulamă. KOG. 257: Domnul îmbrăcând cu blane, cu caftane și cu *feregele* pre boieri. GHEORG. 316: Vornicul Dómnnei, îmbrăcat cu *feregea* de postav; 331: Pașa îmbrăca pe Domn cu *feregea* cu cacom și pe 12 boieri mari cu caftane. GHICA, 501: vara boierii purtau *feregea* și iarna contoș.

2. mantilă de vară, de diferite stoffe și colorii.

Od. I, 134: cu *feregele* și binișuri de buhur, de canavăț și de sevait. FIL. 140: șalurile și *feregelele* Domniței...

Vorba figuréză și într'un proverb.

GOLESCU: tóte le are cuconița numai *feregea* îi lipsesce (se dice de cei săraci cari vor să porțe haine domnesci).

— **FEREĜA**, robe large de camelot moiré d'Angora qu'on porte pendant l'été (d'Ohsson); long manteau que les femmes turques portaient pardessus le costume; bulg. serb. fereĝa, mcr. firigè, rus. fereža „rochie țărănescă de sêrbătóre“, pol. rut. ferezyja.

Vorba a dispărut fără să lase vr'o urmă în costumul celorlalte clase sociale și nici în al țărănimii. În poesia artistică, vorba figuréză ca neologism cu sensul de „vêl de cadîină“ (Al. P. I, 390: Pe frunte acoperită cu o *feregea* subțire).

fermeneă f. (și **fermenă**) 1. scurteică cusută cu fir, cu sau fără blană, ce se purta în timpul verii.

AR. 81: *fermenea* de postav cusută cu fir galben. NEGR. I, 16: pe sub giubea... tînêrul purta una din acele scurte cațaveici, numite *fermenele*. FIL. 13: purtând ca veșmint de căpetenie o *fermena* de pambriu ca paiul grifului căptușită cu bogasiu roșu; 169: cu *fermenele* de postav de diferite fețe, lăsate pe spate; 171: o *fermenă* de catifea négră, scurtă până la talie și cusută cu fir de mangă. GHICA,

34: flăcăii ridicau florile și le aninau de *fermenele*; 501: boierii cei mari purtau vara *fermenéua* scurtă. TARIF 1870: *fermenea* de dimicaton.

2. scurteică ce acoperă numai pieptul și brațele, purtată de țărani, de preoți și mai ales de țărance.

JIP. 80: Hina Stanca p^ortă fotă, ondroc, rochie, *fermine*, scurteică și zechiuță. TARIF 1870: *fermenea* voinicéscă de postav cu lup, *fermenea* femeiască de anghină. TEOD. 313: Nu mi-e de giubea ca de *fermenea*...

— FERMENE (fermely), jaquette courte ornée de ganses et de boutons; bulg. fermene (fermele); serb. firmile, ngr. φερμελή. Despre îmbrăcăminte de astăzi a țărancei (§ 100).

fermenaș n. fermenea scurtă țărănească.

TEOD. 140: *Fermenaș* cu găitanaș, Chimiraș cu gălbinași.

fes n. 1. căciulă de lână roșie cu moț, cu care Turcii și acoperă capul ras și peste care pun turbanul.

GANE II, 238: pe cap Ali avea un *fes* roșu cu canaf care bătea în albastru închis. DELAVR. 165: Șuer aține potica arnăuților cu *fes* roșu și cu iatagan adus.

2. căciuliță analogă purtată sub ișlic de boieri, pe când cucónele purtau sarice saă turbane (Sulzer II, 376).

DION. 164: Manuil-Vodă s'aú spăimîntat și s'aú apucat de sănătósa numai cu *fesu* în cap. TARIF 1792: *fesuri* de la Tocat testéua 27 bani. AL. T. 82: boierii béu vutce cu *fesurile* și cu papucii cucónelor... FIL. 90: *fesuri* albe de Țarigrad, șalurí de Iran; 143: *fesul* cel roșu cu funda de ibrișim negru; 169: rași la cap și cu *fesurile* puse cam pe cefă; 215: *fesuri* tuneslii. AL. 260: Pe din dosul *fesului*, Unde-i cald ciocoiului.

3. scufă roșie purtată la urmă de lăutari.

AL. T. 81: Boierul 'mí umplea *fesu* de galbini și îi cântam... GANE I, 220: lăutarii cu *fesurile* lor se cinstiră cu vin.

4. scufie albă purtată înainte de cocónele bătrâne, peste care puneau testemelul subțire cu bibiluri.

AL. T. 99: Kera Nastasia p^ortă *fes* alb, testemel cu fiong, paf-tale. FIL. 171: Arghira avea capul acoperit cu un *es* alb cu fundă de métase négră și legat cu o șangulie albă cusută cu fir; 223: juna femeie avea pe cap un *fes* alb de Tripoli. GHICA Rev. N. II, 175: cucónele mai în vîrstă mai purtau încă *fesul* alb, legate cu testemelul cu bibiluri.

5. scufie de dimie roșie cu un moț în creștet, purtată de țărancele bătrâne din județele d'alungul Dunării, dar și în Buzéu și în Rîmnicu-Sărat (Dr. Manol. 198).

CR. I, 134: am să-i duc babei un *fes* roș și un tulpan undelemniú, ca să-și mai aducă aminte de tinerețe. TEOD. 164: Pentru d-ta, jupănésă mirésă, Ți-a cumpérat un *fes*... ȘEP. I, 175: Frumóse sînt unele, Cum își fac *fesurile*...

6. scufia ce o p^ortă sub pălărie Evreii bigoți.

AL. T. 1609: Gavril scoțénd *fesul* lui Moise și aruncându-l jos. Vorba figuréză în câteva proverbe: Interesul

pórtă *fesul*, A înțeles cine pórtă fes, ad. cine se crede mai mare și tare; și în locuțiunea „i-a turtit fesul“ ad. l'a rușinat (Zanne III, 149, 150).

— FES, bonnet rouge que les Turcs portent sous le turban (după orașul african Fez unde s'a fabricat mai întâi); bulg. alb. serb. pol. mcr. fes, ngr. φέσσο.

Fesul, purtat odinióră de boierii și de cocóne, a trecut apoi la lăutarii și la țărance (cf. *fescior* și *fesuresc*) și a dobândit în cele din urmă o aplicațiune ironică.

fescior n. fes mic de țărăncă.

AL. 269: Albo, Albo de la munte! Ce-ai pus *fesciorul* pe frunte.

fesuresc v. a purta fes (vorbind de țărănce).

ȘEP. I, 175: Da eú nu mai *fesuresc* și ce mi-e drag tot iubesc.

fesfeseà f. (obiceiuit la pl.) dichisurii femeescii, zorzóne. Vorba e specială Moldovei.

AL. T. 920: să mă fac pupuică, cu *fesfesele* boierescii, ca să ne-bunescă flăcăii după mine; 1942: Pentru inimii avém nodă, nuri, ta-clituri, *fesfesele*. NEGR. III, 51: O fetiță de la țară N'are atâte *fesfesele*.

— FESFESE (ar. vesvese „soupon“), sensation, sug-gestion (alt sens lipsesce în dicționare).

fetnegeà a. intrigant.

STAM. 124: o țigancă *fetnegea* ..

FITNEĞI, malin, intrigant (d. ar. fitne „discorde“).

Vorba circulă în Moldova.

filaliù n. țesătură fórte fină.

NEGR. I, 151: pânza mesei și șervetele erau de *filaliù* țesute în casă. OD. I, 77: cu aburosul zovon de *filaliù*, cu auritul vël de betelã: 132: cămașa de *filaliù* largă în mâneci și cusută cu bibilurii. CAL. 1895, p. 34: haine numai *filaliù*, catifea, fir...

— FILELI (ar.), étoffe d'un tissu très fin (numită astfel după orașul marocan Tafilalet unde se fabrică); sp. fileli „étoffe légère de laine“. Despre stofe (§ 86).

***fil** m. elefant (odinióră numele pop. al animalului).

CANT. Ier. 130: vînătorii măestri spre vînarea *fililor* punea; 167: *filul*, după mărimea și mamina trupului, la suflet nepotrivit este. ID. Div. 110: pre fier rugina îl toposes, pre elefant, saú cum se dice pre *filu*, șóricelul îl omórã. TARIF 1761: dinte de *fil* oca 44 bani.

— FIL (ar.), éléphant; bulg. serb. fil, alb. filii, mcr. filu, ngr. φίλι: sp. alfil. Despre fauna orientală (§ 101).

fildeș m. 1. dinte saú os de elefant.

TARIF 1761: *fildeș* oca 50 bani. TARIF 1792: piepteni de *fildeș* legătura 18 bani. AL. 81 (d. 1821): un iatagan cu mânerul de *fildeș*. REV. II, 334 (d. 1821): o tabachere *fildeș* bună cu flori d'asupra. FU. 44: dinții albi ca *fildeșul*.

Var.: **fildiș** și **hildeș**.

AL. Pr. 3: o cutióră de *fildiș* săpată, JIP. 69: lucrurile de *hildeș*.

2. elefant (sens propriu graiului popular).

ISP. 17: leul cu nisce colți ca cei de *fildeș*... CAL. 1883, p. 19: lei gróznici, pardoși, inorogi cu câte trei córne, *fildeși*, sêlbatici.

— FIL DIȘI, ivoire (d. fil „elefant“ și diș „dinte“); bulg. sêrb. alb. fioldiș, ngr. φιλδισι.

filèr m. (și **iler**: obicnuit la pl.) pantofi țărănesci, un fel de iminei roșii.

GLOS. 247: *filerii* sînt mai groși de cât pantofii. JIP. 68: cizme, pantohi, iminei, ciupici, *ileri*, papuci.

— **FILER**, bottine à lacer, pantoufle sur talon; bulg. firali, serb. filar (firală) „pantofi femeesci“.

firmàn n. ordin (oral sau scris) din partea Sultanelului, decret al Porții în numele Impêratalului, împodobit cu turaua și scris cu caractere împleticite: firmanul era destinat provinciilor Imperiului.

Vorba revine des în poesia populară și la cronicari (la cei din urmă și sub forma literară **ferman**).

a. AL. 180: Căci am scris la 'mpêrăție, Pentru un *firman* de Domnie. TEOD. 174 [orație]: Dacă Dv. socri mari, Ne credeți nescari tâlharî, Avem și *firman* cu peceție De la Impêrăție... ID. 474: La Dobrișenu c'ajungea Și *firman* în mână îi da. VULP. 14: Ian încinge-mî paloșul, Pune-mî pe cap gugimanul Și'mî aședă 'n sîn *firmă-nul*. BUR. 187: Că tu aștepti chiar să'ți vie, *Firman* de la 'mpêrăție.

b. N. COST. 86: *fermanul* cel de mazilie aŭ dat Aga lui Nicolai-Vodă, de l'aŭ vêdut și l'aŭ cetit singur; 89: de acolo mergend la curțile domnesci. s'aŭ cetit *fermanul* împêrătesc. NEC. 184: aŭ trimis Scarlat *ferman* împêrătesc de și-aŭ luat fata de după Alexandru-Vodă, de aŭ dus-o la Țarigrad. KOG. 197: apoi în Curte, cetind *fermanul* de Domnie nouă, ce l'aŭ miluit Impêrăția. DION. 165: la Moldova Muscaliŭ aŭ aședat Domn pe Grigore-Vodă, însă cu *ferman* de la Sultanul Țarigradului; 231: aŭ trimis Impêratul Alexandru decret (*ferman* pe turcie) de stăpânirea principatului Serbiei și cavalerie. ZIL. 84: trimise *fermanul* de Domnie tocmai la Rosia. BELD. 359: Dă poruncî, dă *ferimanuri*, nici cum a nu supêra.

— **FIRMAN** (pers. ferman), ordre ou diplôme émané du Sultan; alb. bulg. pol. serb. ferman, rus. firmanŭ, ung. firmány, ngr. φερμάνι (φερμάνι); sp. firman. V. Par-tea II: fermanliŭ, ferman-inam, hiucm-ferman, zapt-ferman; apoi buiurdîŭ și hat.

fișic n. 1. cartușă (sens eșit din us).

ISR. 1715, p. 20: pun feștilă aprinsă și *fișicuri*. DOC. I, 518 (d. 1783): prăvăliașii cari țin iarbă de pușcă i *fișicuri* i silitră și plumb. REV. II, 391 (d. 1821): cei rēmași cât aŭ avut *fișicuri*, s'aŭ apêrat; 406: carele sînt încărcate cu *fișicuri*.

2. rachetă, foc de artificii.

AMIR. 172: făcend un zafet fôrte frumos cu fel de fel de musică și dacă aŭ inserat cu *fișicuri* și cu lumini. STAM. 230: casa cea veche, dintr'un *fișic* s'aŭ aprins.

3. sul de bani (unicul sens popular).

AL. T. 1359: numai un *fișic*? glumesci? mai adă unul; 1379: să pun într'unul din tâlgere vr'o 4 *fișicuri*. XEN. 125: se întorcea acasă cu vre-un *fișic* de galbeni. JIP. 118: șapte *hișicuri* de gologani de un ban.

— FIŞEK, cartouche, fusée, arme à feu, feu d'artifice; alb. fişek, bulg. serb. fišek, mer. fuşeche, ngr. φυσέκι.

fistic m. și n. (și **fistic**) nucșoră lunguiată cu un simbul verde plăcut la gust (plantă originară din Siria): pluralul sună fistic și fisticuri.

TARIF 1792: *fisticurile* de oca una 4 bani. AL. T. 449: iacă cofeturii! de cele cu *fistici* sînt? ORĂȘ. II, 161: curcanii cu *fisticuri* îngrășați acasă. GOLESCU (Zanne I, 574): ouele cu *fistichi* nu se roșesc.

Var.: **festec** și **festic**.

REV. I, 339 (f. de z. 1669): o sucnă de tabin *festec*. ORĂȘ. II, 178: rahat cu *festic*.

— FYSTYK (pers.), pistache (fruit) d. *πιστάκιον*; bulg. fistaska, alb. fystyk, ngr. φυσίκι; sp. alfóxico, port. fístico.

fisticesc v. a se ului, a-și pierde cumpetul.

ISP. 136: se *fistici* și se ameți, când se vădu înconjurat de o mulțime de lume. BASME I, 102: umblau d'ancetele și se *fisticiau* nesciind care mai de care întrebare să-i facă. MARION, 46: Rică eșind din cărciumă, îl izbi aerul rece și se *fistici* de tot; 104: și unul și altul se cam *fisticiseră* de vinul dres a lui nea Ciurcă. CAL. 1882, p. 49: o sfecliră și se *fisticiră*, de nu sciați ce mai face; 1895, p. 27: nu-și perdu cumpetul, nici se *fisticise*.

Sub raportul semantic, *fisticesc* („a se face verde ca fisticul“) corespunde perfect sinonimului său *sfeclesc* („a se face roșu ca sfecla“).

fisticelă f. zăpăcělă.

MARION 1896, No. 4: într'o *fisticelă* nespusă au luat'o la sănătósă.

fistichiū a. 1. de colórea fisticului, verde bătënd în galben.

Doc. I, 549 (d. 1784): poterașii toți călări înarmați cu haine *fistichiū*. REV. II, 333 (f. de z. 1817): o malotea pambriū *fistichie*. AL. T. 118: *fistichiū*, pătlăginiū, de tóte culorile ca mahalalele Bucurescilor. GANE II, 10: am întilnit în lume ochi de tótă mână și mai marii și mai micii, și mai albaștri și mai *fistichiū*...

2. fig. ciudat, baroc, bizar.

XEN. 144: să nu te fi apucat așa vr'un gust *fistichiū*.
Sensul figurat e propriū limbei române.

— FYSTYKY, couleur de pistache, vert, olivâtre.

fitil n. 1. muc, festilă: fitil de lampă, de candelă.

Doc. IV, 248 (d. 1795): bumbacul de a treia mână este pentru tréba *fitilului*. PROV: e *fitilul* mai lung de cât céra (se dice de cineva mai pretențios de cât puternic).

2. scamă de bumbac.

JIP. 70: șireturi, *hitiluri*, basmale, barișuri, rețele...

3. funie de călți sulfurate spre a da foc tunurilor.

DUM. 53: aŭ pus *fitilul* la gephanea. AR. 80 (d. 1821): preîn-tîmpinaŭ aruncăturile ce le făceau cu *fitiluri* aprindătoare. BALC. 133: Un ianicer avënd *fitilul* aprins la puşca sa.

4. fig. pricină de certy, provocare: „a da fitil“, a aŭŭta, a irita; „a lua fitil“, a se aprinde de mănîe (cf. fitil vermek „exciter, troubler“, litt. donner la mèche; fitil almak „s'enflammer“, litt. prendre la mèche).

— FITIL (ar. fetil), mèche (d'une chandelle, d'une bombe), charpie; alb. bulg. serb. fitil, mcr. fitile, ngr. $\varphi\tau\iota\lambda$. Despre ceialtŭi terminŭi pirotehnici (§ 68).

fotă f. I. (sensuri arhaice) 1. stofă vărgată de mai multe varietăŭi din care se făceau fote.

TARIF 1761: *fote* chiurbeş, chiurchi-calem, celbiş, eli-calem, carabura, *fote* cu margini roşii, *fote* zargele, *fote* otuz-beş calem.

TARIF 1792: *fote* de Brussa i de Ţarigrad, *fote* de Misir.

2. peşchir sau şervet de şters.

GHEORG. 300: după confeturi Vel-cafegiŭ pune pe dinaintea Domnului peşchirul cel rînduit, ce se chiamă ŭi *fotă*; 319: cînd se face spălare, este obiceiŭ a se da de la vistierie Mitropolitului o *fotă* de cele bune cu care se împregiură ŭi un burete ŭi un prosop de cele bune cu care şterge piciorerele ucenicelor. STAM. 108: apol l'aŭ pregiurat cu o *fotă* peste mijloc.

II. (sens modern) ŭort de lână cu cusături în formă de quadrilater purtat pe dinainte de ŭărance.

FOT. III, 137: ŭărancele pŭrtă ŭi iarna ŭi vara o cămaşă, un peştiman numit de ele *fotă*. . . AL. T. 215: salbe de mărgele? *fote* ŭi inele? 656: le-a abătut să se îmbrace ŭăranceŭe . . . auŭi, fete de boier cu *fote*. JIP. 32: cretinŭă, mărimumile, betele, *fota* (stricătŕea) rŕu croite ŭi cusute; 69: rochie, cretinŭe, *fote*, zechi. . .

— FOTĂ (ar. futa), étoffe rayée importée de l'Inde; tablier ou serviette dont on se sert dans les bains; alb. bulg. serb. futa (ŭi „peşchir“), mcr. futa (ŭi fotă „brobŕda“), pol. fota „astar“, rus, fota „vŕl“; ngr. $\varphi\omicron\tau\acute{\alpha}\varsigma$, fotă, ung. futa „pânză“; sp. fota „mantilla“.

Vorba, pretutindenea populară, posedă un ŭir de sinonime: fota dinainte se mai numeŭe în Muntenia „zavelcă“ ŭi „pestelcă“; cea dinapoŭi, mai lată, în Oltenia „vîlnic“ ŭi „oprŕg“, în Moldova ŭi Banat „catrinŭă“ sau „cretinŭă“, în Ardŕl „păstură“ ŭi „zadie“, în Basarabia „peştiman“. Despre varietăŭile foteŭi (§ 100).

***fotăz** n. pătură de fotă.

M. Cost. 287: postelniceŭi, copiiŭ din casă cu mari podŕbe ŭi cu *fotaze* la caŭ.

E forma neo-grŕcă $\varphi\omicron\tau\acute{\alpha}\varsigma$, bucată de fotă.

fotiŭă f. fotă mai scurtă.

TEOD. 304: Unde vŕd Săbărŕnca, Prejurată cu fota, Un *fotiŭă* de mŕtasă, Sufleŭelul stă să mŭi iasă.

frenghie f. (și fringhie) 1. stofă scumpă, brocart (litt. stofă francească sau italiană).

Cuv. I, 250 (glosă 1564): stihar din *frenghi* neagră. COND. 1693, p. 531: două atlaze și o *fringhie* și o lastră; o dulamă de *fringhie*. ANON. 352: îi dăruia cu *fringhii* și cu haine scumpe. VAC. 290: dintr'acastă sală au trecut în alta iar cu taht mai mic de *fringhie*. OD. I, 421: rochie de belacôsă roșie cu gurile de *fringhie* cusute cu sîrmă; 422: perne de *fringhie*. TEOD. 192 („d'ascunsele“): Talion fecior de Domn, Cu tichie de *fringhie*, Cu pană de ciocărlie...

2. (în Bucovina) brîu îngust ca de două degete și lung ca de un stînjien (Marian, Nunta, 143).

— FRENGI (seraser), brocart (d. frenk „franc, européen“); bulg. *frenghia* (sabîa) „sabie francească“.

fudul a. și m. 1. foarte mîndru, trufaș.

AL. T. 58: Una 'i prôstă și *fudulă*; 613: a dracului jiganie! și *fudulă*! 1344: *fudul* sau umilit după ômenii cu cari se găsesc; 1371: boierul nu 'i *fudul* ca alții. GANE I, 126: *fudulă* ca tôte tîrgovețele. ISP. REV. II, 158 (prov.): Crăciunul sătul, Pascele *fudul* (adică la Crăciun omul se satură și la Pasce se împodobesce).

Var. (munténă): **fodul**.

ORĂȘ. II, 70: iată marfă de *fodul* și firme de Stambul.

2. **fulău**, fanfaron.

ISP. 257: eă am omorit pe zmei, dîse țiganul *fudul*.

— FUDUL (fodul), arrogant, orgueilleux (d. ar. *fudhul* „qui excède, qui surpasse“); bulg. *fudul*, serb. *fodul* „fulău“, alb. *fodul*, mer. *fudul* (§ 100). Vorba a produs o serie interesantă de forme secundare.

fudulache m. (ironic) tîner înfumurat.

fudulaș a. și adv. mîndru (în sens bun).

ȘEP. II, 218: Oi, sêracu fecioraș, Cum jôcă de *fudulaș*!

fudulesc v. a face paradă cu ceva.

AL. T. 392: Ian veți mîchea că s'o *fudulit*; 484: nu că adică m'am *fudulit* dintr'acesta... 665: pôte vè veți *fuduli* c'un fruntaș ca mine. TEOD. 507: Aici nu e în Bucuresei, Cu caî să te *fudulesci*...

fudulie f. mândrie deșertă și bătătoare la ochi.

AL. T. 351: *fudulie* țigănescă! 613: i-am găsit eă léc de *fudulie*; 923: l'oiu vindeca eă de bóla *fuduliei*. GANE II, 227: cu ce *fudulie* am să mă întorc încârcat de vinat. PANN I, 160 (prov.): după ce are chelie mai are și *fudulie*. STÂNC. 58: mîncarea e *fudulie*, bîutura e unde e. MARION, 35: mîncarea ca mîncarea, o *fudulie* curată! Bîutura e ce e! (locuțiune ajunsă proverbială). GOROVEI, 259 (opinca): *Fudulie* n'are, Dar căldură are.

fulie f. 1. flórea de narcis (Damé).

2. podóbă de pietre scumpe (în forma flórei).

BĂLC. 401: Mihaiu purta pe cap un calpac unuresc împodobit cu o *fulie* neagră de pene de cocor legată cu o copcă de aur; 439: pene de erodiū din cele mai frumoșe spre a face *fulii*... FIL. 222: diamantele... pe cercei, *fuliile* și ghiordanele cocónelor.

— **FULIA**, œillet de Chine. Planta, un fel de crin, a fost adusă în 1480 din Apulia (Barb.).

furdă f. 1. lână próstă cu care se umple așternuturile de scaune; 2. rămășițe próste mai cu sémă la abagii; 3. ceea ce se lepădă.

PANN, Șeđ. II, 31: *furdale* de plăcintă.

4. de calitate próstă.

TARIF 1761: tiutun de *furda*. TARIF 1792: aramă *furda*... *furda* de samur, *furda* de jder, *furda* de vulpi și dihorii.

— **HURDA** (pers. *hurde* „parcelle, objet menu“), fragment, miette; pl. choses menues, mercerie; serb. *furda*.

G

Găitan n. 1. panglică împletită de fir, de aba, ață, bumbac, lână, mătase (pl. găitane și găitanuri).

TARIF 1761: *găitan* sau ibrișim. TARIF 1792: *găitanul* de lână de aici de țară ce merge la țara turcésă sau Moldova. AL. T. 45: ilic de postav cusut cu *găitanuri*. GANE I, 207: haiducii călări împeștritați cu *găitane*. OD. I, 71: ciórecii albi tiviiți cu *găitane* de fir. JIP. 79: pălăria e cu panglici ori cu *găitanuri*. MARION 23: purta țigănalul atârnat de gât c'un *găitan* negru totdeauna nou. TEOD. 313: C'am slujit un an Pentru *găitan* Ș'am slujit o lună Pe blana-i a bună.

2. fig. cercăn (sens literar).

DELAVR. 136: cu *găitane* vinete în jurul ochilor.

3. (adv.) ca un găitan, drept înainte (cf. strună).

ISP. 284: trebile împărăției mergeau *găitan*. DELAVR. 39: d'aci încolo merge *găitan*. ORĂȘ. II, 3: În țară lucrul merge *găitan*.

— **GAITAN**, cordon, lacet, cordonnet de cotton ou de soie; bulg. serb. *găitan*, mer. *găitan*, ngr. *γαϊτάν*.

găitănar m. sinonim cu „ciaprazar“.

FIL. 88: a treia uliță era locuită numai de abagii și *găitănari*.

găitânaș n. găitan scurt (sau desmierdător).

TEOD. 441: Fermenaș cu *găitânaș*...

găitănat a. provăduț cu găitane.

DELAVR. 205: șalvari *găitânași* și strinși pe fluerul piciorului.

găitănesc v. a împleti găitane, a se împleti în genere.

AL. 98: Unde iarba se împletesce și 'n virf se *găitănesce*.

gărbăciū n. biciū gros și adesea plumbuit.

M. COST. 287: aū și đis Armașului: ie! *gărbaciū!* și aū pus de i-aū dat 300 de toiege. OD. I, 73: dorobanții cu *gărbace* și vinătorii de plaiū și de Olt cu lungi sînețe. JIP. 86: câți nu pun legea în cuiū și biciu, *gărbaciū* la căpătăiū... FIL. 109: *gărbaciū* cu douăspre-đece sfircuri de plumb. GHICA, 277: pazarnicul purta spangă și un *gărbaciū*, cu care neconțenit bătea.

— **KYRBAČ**, cravache; bulg. *girbač*, alb. *gherbač*, serb. rus. *kerbač*, pol. *korbacz*, ung. *korbacs*. Din aceeași vorbă orientală: sp. *corbacho* și fr. *cravache*.

gârbăcel n. gârbaciū mic (saū desmierdător).

R.-Cod. 197: *Gârbăcelu* lui (Iorgovan). Năpîrcă 'mpletită...

gavanòs n. borcan de dulcétă.

GANE II, 181: câte-va *gavanòse* cu dulcétă.

— KAVANOS, pot de terre emailé ordinairement en vert. Vorba e specială Moldovei.

gavanoșel n. gavanoș mic.

AL. T. 43: ce de *gavanoșele* de dresuri!

***gazie** f. (și *ghizie*) un fel de taftă.

REV. I, 57 (d. 1786): 31 lei o *ghizie*; III, 333 (f. de z. 1821): o scurteică de *ghizie* cu selizia de cacom. FIL. 115: citarii și *gazi* de Brusa.

— GEZI (pers.), sorte de toile; bulg. *geziia* „taftă“.

gebrea f. otrépă de șters caii.

TEOD. 53: Cu țesala 'l țesăla, Cu *gebréua* mi-l ștergea.

— ĜEBRE, torchon de poils de chèvre pour frotter les chevaux; bulg. serb. *gebra* (§ 105).

gebrăresc v. a freca calul cu *gebréua*.

TEOD. 579: Cu țesala 'l țesăla, Cu *gebréua* îl *gebrăria*.

gelăt m. 1. calău, găde (arap saū țigan).

COND. 1776, p. 79: *gelatul* 5 lei pe lună. AX. 156: aū trimis pe acei doi *gelați* (adică ucigași de ómeni), ca să-l ia. KOG. 291: Ia îndată și *gelatul*, și acum le taie capul! DION. 167: mergënd la casele domnesci, Mavroghene avea după dînsul doi *gelați* îmbrăcați în cămăși de zale. AL. 211: Doi *gelați* venia curînd, Săbiile fluturând... VULP. 44: Îndată *gelat* chema, Capul jos de-l lua.

Var. (munt.): **gialat**.

FOT. III, 307: *gialatul* armășiei primesce câte 4 lei pe lună. PANN, 129: și ceilalți [lei] las la *gialatul* ce m'o acăța de furci. CAL. 1895, p. 47: cădeaū în mâinile *gialatului* care fără nici-o milă le rețeza capetele. GHICA, 17: Ipsilant, mai norocit de căt bietul Hangerliū, a scăpat de *gialat* ca prin urechile acului. TEOD. 485: *Gialat* că venia, Sabia scotea, capul că tăia Bimbașii Sava.

2. vrabie care se hrănesce cu musce (*Muscicapa*).

— ĜELLAT (pers. *ğellad*), bourreau; alb. bulg. serb. *ğelat*, mcr. *geliatu*, ngr. *τζελάτης*.

***gelep** m. nume dat în vechime neguțătorilor străini, turci și armeni, mai ales neguțătorilor de oi ce le cumpăra în țară și le vindea apoi la Constantinopole (Cant. Mold. 120).

MUSTE, 45: turme multe de oi a *gelepilor*. DION. 193: boierii unii și *gelepii* cumpără vite de pe la ómeni pe fie-ce, de făcea ciređi să câștige bani sângerai. DUM. 113: iconomia de oi pentru Țarigrad póte să se facă și prin neguțătorii *gelep*i si prin pămîntenii. Op. I, 109: șetrele precupeților, scaunele măcelarilor și tarabele *gelepilor*.

Var.: **celibiū** și **gebiū**.

UR. III, 137 (d. 1792): dând oile neguțătorilor și *celibiilor* înadins orînduiți numai pentru aducerea oilor; 152: oi prin *gebiū* n'ai conținut a trimite la Țarigrad.

Vorba revine și în cântecele pop. (sub forma **gialip**).

TEOD. 513: *Gialip* Costea cuvînta și la schelă se pornia...

— **ĜELEP** (ar. ĝeleb), marchand de bestiaux; bulg. serb. ĝelep „negustor de vite“, ngr. τζελέπης (§ 75).

gelep-bașa m. starostele gelepilor.

COND. 1802, p. 331: să se îndatoreze *gelep-bașa*, ca și această sumă [de oi] s'o cumpere iarăși cu riza-pazar...

gelepesc a. de gelep.

PAPAZ. 55: fustașii purtau căciuli înalte de postav negru ce se numia *gelepesci*.

gelepescă f. căciulă în formă de stup, numită și „ca-zaclie“ (Ar. 41).

geremea f. 1. (sens archaic) glóbă, amendă.

KOG. 210: întrebându-l când l'aŭ închis și aŭ plătit atatea *geremele*. DION. 184: i-aŭ dat sumă de pungi de bani *geremea*. Doc. I. 458 (d. 1785): *geremea* la cutia de milostenie... în loc de pedepsă. BELD. 413: Săracii, amar de dînșii, toți cădeaŭ în *geremea*.

2. astădji, lucru prost sau de clacă (în Muntenia).

— **ĜEREME** (ar. ĝerime „châtiment“), amende; bulg. ĝereme, serb. ĝerima, mer. geremè, ngr. ντζερεμές. Termin juridic dispărut ca atare din limba modernă (§ 71).

***gerid** n. 1. beț în formă de suliță scurtă și ușoră cu care Turcii trag la țintă cu mare precisiune (cu var. **geret, giret și girit**).

VĂC. 256: în furia războiului lovi cu *giritul* Sultan Murat calul lui Ladislav. Doc. VIII, 617 (d. 1803): l'aŭ lovit cu *giret* ce-l avea în mână. BALC. 182: săgeți, lănci, sulițe, *gereturî*, pe cari le aruncaŭ cu mâna.

2. joc gimnastic de-a călarele în care se arunca geridul adversarului, care îl prindea și-l arunca înapoi, fără a-și cprî calul: la serbătorile Bairamului pajii și agalele Curtiș se dedau acestui joc militar în prezența Sultanului (Cant. Ist. ot. 123).

On. I, 135: Turcii și arătau măestria lor în jocul *geridului*, nimerind țelul cu sulița asvîrlită din fuga cailor. GHICA 117: pe strade Turcii dădeau dezghinuri cu caii, aruncând *giritul* în capete înfipse pe la porțile curților. AL. 108: De halca s'apropia și din fuga asvîrlia *Geridul* seŭ chiar prin ea.

3. joc analog întrodus în țară ca o petrecere a tinerilor boieri; giretul se făcea în câmpia Colentinei: doi cavaleri asvîrliau unul într'altul câte un beț de alun lung de un metru și se apăraŭ printr'o pavéză de pișlă, care era petrecută pe brațul stîng, căci cu mâna dreaptă asvîrliau giretul, la brîu aveaŭ și câte un baston cu cârlig. Cu multă măestrie ridicaŭ din fuga calului giretul asvîrlit: adesea se întîmpla, că luptătorii se răniaŭ la picior și la piept (Papazoglu, 48).

REV. I, 413 (d. 1821): eşiră să jöce *giret* în curtea cămărăşiei.

— **ĠIRID** (ar. ġerid „branche sans feuilles“), bâton dont on se sert comme de javelot dans un certain jeu gymnastique à cheval; bulg. serb. ġirit (ġilit), pol. dziryt, mer. dzilit, ngr. $\nu\tau\zeta\iota\tau\iota$, javeline, course. V. halca.

get-beget adv. 1. din moşi-strămoşi, neauş.

AL. T. 143: eū *get-beget* să nu am prilej de a fi în ţară nici măcar un Caimacam! 995: vē e ruşine să fiţi Moldoveni curaţi, Români *get-beget*. ORĂŞ. 21: boierul mare, boierul *get-beget*.

2. locuţiunea „get-beget, cöda vacei“, de nēm vechiū.

XEN. 35: Dimitrachi înfăţişa tipul de vechiū boier moldovan, *get-beget* cöda vacei, cum îi plăcea lui să spună. GHICA, 171: noi aştia *get-beget* cöda vacei, născuţi, crescuţi şi îmbătrăniţi în ţara asta; 222: fiū al poporului eşit din opincă, nepot, strănepot de plugar, *get-beget* cöda vacei.

— **ĠEDD BI ĠEDD**, d'aieul en aieul, hérité (d. ar. ġedd „grand-père, ancêtre“). Vorba, populară în Moldova şi Muntenia, lipsesce în celelalte idiome balcanice.

gevreà f. batistă de borangie fin cusută cu mătăsurī, cu fir şi fluturaşi: se împărţia pe la nunţi şi se purta la ăile mari.

OD. I, 134: cu *gevrele* şi cu brinişöre de betélă. FIL. 211: viclăna femees scöse o *gevreä* albă din buzunar şi-şi şterse ohii. GHICA, 35: mirésa, împreună cu mirele, se puneä în trăsura cu cai, cari purtau *gevrele*; 295: cusături de vapeluri, de *gevrele* şi sangulii, impletituri de bibiluri. CAL. 1875, p. 57: *gevreä* cu fir cusută, de in subţire ţesută.

Var.: **giuvrea** (Polysy) şi (arch.): **cevrea**.

UR. XI, 249 (d. 1780): două *cevrele*...

— **ĆEVRE** („contour“), mouchoir brodé de mousseline; cum. ĉuvre „latus vestis posticum“; bulg. ġevre „basma brodată“, serb. ĉevre; ngr. $\tau\omicron\epsilon\beta\rho\epsilon$, mouchoir.

ghelir n. 1. (în sens bun) venit în genere.

AR. 213 (d. 1821): Grecii îi vindea împreună cu căpeteniile ca un *ghelir* al lor de moştenire.

2. (ironic) venit neaşteptat, câştig din întâmplare, fără muncă sau experienţă, sinonim cu „chilipir“.

FIL. 165: töte aceste *gheliruri* le scim, sînt bune, dar vin cu ălrăita. ORĂŞ. 21: Atunci imi mergea bine, atunci, atunci *gheliruri*...

— **GELIR**, revenu, rente (d. gelmek „veni“).

Numai sensul ironic a supravieţuit în limba de astăzi.

gherdan n. salbă de mărgăritare, colan de pietre scumpe (cum purtau înainte cocönele şi ađi ţărancele).

REV. I, 337 (f. de z. 1669): un *gherdan* de curële mari cu 12 ughī. AL. 237: Eū călare, ea pe gios Cu *gherdan* de flori frumos.

Var. (arch.): **ghirdan** şi (munt.) **ghiordan**.

UR. XI, 224 (f. de z. 1749): un *ghirdan* de mărgăritar în 6 aţe. STAM. 108: la găt *ghirdan* i-aū pus de smaragd şi de rubin. OD. I,

134: sipeturi de sîdef pline cu *ghiordane*, cu cercei. FIL. 215: *ghiordane* de diamant și de rubine, cercei de berliant; 222: fuliile și *ghiordanele* cucónelor; 223: un *ghiordan* de smaragde și safire; 345: la gât avea un *ghiordan* de rubine.

— GERDAN (pers.), cou (litt. ce qui tourne); gerdanlyk „collier“; bulg. gerdan, serb. dierdan, alb. gïerdan, rut. gerdan (giordan) „salbă de lei“, mer. ghiurdane „salbă din leițe și icosari“, ngr. γιονρντανί (§ 85).

gherghëf n. uneltă de brodat cu acul pe câmp de pânză sau de altă materie. Vorba revine în prosa literară și în cântecele populare.

a. AL. T. 331: să aduci aici *gherghëful* cel cu turcu călare; 342: să veđi cum cósë la *gherghëf* să te minunezi; 432: prostiri cu marginile cusute la *gherghëf*. OD. I, 95: bogatele cusături pe *gherghëfuri*. FIL. 13: o bucată de pânză cu marginile cusute în *gherghëf*.

b. TEOD. 345: Cósë 'n pat, cósë 'n *gherghëf*, Dar de cusut n'are chef. SEV. 13: Maica-i la *gherghëf* cosea și cođile 'și despletia... ȘED. I, 74: Cáci din furcă și *gherghëf* Nu mai veđi făcënd vre-un chef. MARIAN I, 26: *Gherghëful* pe grindă și drăguța 'n tindă.

— GERGEF (pers. kiar-ghiah „atelier, fabrique“), métier à broder (d. kiar „travail“ și giah „lieu“); bulg. ġerġef, ngr. κερκέρφι, broderie (§ 97).

gherghir n. cămară boltită cu oblóne de fier în care se păstra diferite lucruri de ale casei.

AL. T. 1343: unde să mă ascund? în *gherghir*, cucóne! CR. I, 194: scóte din *gherghir* nisce straițe fórtë vechi

Var. (arch.): *ghevghir* și *ghiaughir*.

KOG. 273: Și le ținem tot aseunse Prin *ghevghiruri* sînt supuse. BELD. 389: In mănăstiri și *ghiaughiruri*, care unde aű apucat. STAM. 533: *ghevghir*, beciű făcut pentru asigurarea focului. AL. (Negr. I, XX): belșugarea cămarei și a *ghevghirului* cu feluri de mezelicuri, dulcețuri, vutce, etc.

— KIAVGIR (pers. kiar-gir, litt. qui se charge d'un travail), souterraine, édifice ou construction en pierre; ngr. γκαυγίρι, maisonnette en pierre.

Vorba, în trecut și în present, e specială Moldovei.

ghermesùt n. un fel de atlas cu ape din Alep.

DION. 166: *ghermesutu* 1 leű cotu, mult 50 parale cotu. OD. I, 133: capótele de felendreș, de *ghermesuturi* și de felurite stofe.

Var.: *ghermesit* și *ghemesit*.

UR. XVI, 275 (d. 1797): trei mintene de *ghermesit*. TARIF 1792: cutnie i *ghermesit* de Brussa. REV. II, 334 (d. 1821): o giubea de *ghermesit* năhutiű; Ibid. I, 57 (d. 1786): un *ghimesit* de hindie în dungí. AL. T. 25: cu fața de *ghermesit* de Lipsca. GHICA, 501: antiiriile eraű de *ghermesit*, de citarie...

— GERMSUD, satin fort Ham. Despre stofe (§ 86).

***ghiaur** m. necredincios: nume ce Turcii daű ca

poreclă popórelor nemahometane și idolatre. Vorba revine la vechiul cronicar și în cântecele populare.

a. M. Cost. 298: chiamă pe *ghiaurii* ce sînt boierii acei țări și pre cine ar vrea ei să-și alégă Domn, să le hie dat; 371: dacă aș tocmii óstea, Seid-Pașa aș chiamat capetele, și ale nóstre munte-nesci, și le aș dat poronca așa: „Cânilor! iacă, eú voiú merge drept asupra *ghiaurului* [Racoți]...” NEC. 304: scris-aú Vezirul cu scârbă la Pașa de Thigina, dicënd: „câ Beiul de Moldova este un *ghiaur* și scie tóte ce se fac la Mosc și la Leși, de le scrie tot adevêrat la Pórtă; iară tu, veđi Dómne, ești busurman și nu scii nimică ce se lucréză“.

DION. 172: puternica Impêrăție să-și lase în pace pe *ghiauri*.
b. AL. 113: [Crîm-Hogea] Bun sosit, *ghiaur* Doncila! TEOD. 557: A înviat *ghiaurul*, El este balaurul! CAN. 222: Noi dacă ni-am întilni Cu *ghiaurii* roșiorii...

— GIAUR, infidèle (d. ar. kiafir „qui n'a pas la vraie foi“); alb. bulg. *ghiaur*, serb. *điaur*, ngr. (pl.) *γιαουρῖδες*.

ghiaurlic n. perfidie, necredință.

BELD. 386: Un *ghiaurlic* ca acesta, nici odată n'am cređut.

— GIAURLYK, infidélité, défaut de foi; serb. *điaurluk*.

ghidi! int. cu care se amenință pe cine-va (mai mult în glumă): ce mai!... (obiceiuit repetat).

NEC. 312: Dumitrașcu-Vodă cetind țidula aceluí copil... telpiz bun, aú đis copiluluí: *ghidi*, cahpoglu! AL. T. 248: *ghidi*, hoș bêtrân! 270: *ghidi*, hoș șiret! ai înțeles că am nevoie să mă desbăr de vecinătatea ta; 497: *ghidi*, ștregar! 619: *ghidi*, *ghidi*, leneșule! 829: *ghidi*, obraznic! 840: *ghidi*, șuler viclen! 1297: *ghidi* potlogar nerușinat! ISP. 46: zărind puil de corb în slava ceruluí... fata începu a-í face cu degetul și-í đise: *ghidi*, *ghidi*, tâlharule ce ești! ORAȘ. II, 160: *ghidi! ghidi!* cutră și vulpe bêtrână!

— GIDI! (pers. cornard), quel individu! quelle chose! (expresiune de mirare sau de muștrare); EX GIDI! quel diable d'homme ou de chose! (expression triviale); serb. ađ djidi! „frumos“! (ironic); bulg. gidi! interj. de mépris.

Particulă interesantă mai ales prin formele-í derivate ce nu le mai întilnim aiurea.

ghiduș m. 1. poznaș, sinonim cu „mucalit“.

AL. T. 72: mare *ghiduș* era și nostim; 284: Care ceialaltí, *ghidușule*? CR. I, 24: *ghidi*, *ghidi!* *ghiduș* ce ești!

2. (cu sens nefavorabil) trîntor.

ȘED. II, 47: celuí leneș se đice: ímpuțit, dugleş, *ghiduș*.

Vorba se aude numaș în Moldova și e o derivațiune din *ghidi!* cu sufixul -uș (§ 23): e o veche formațiune secundară care revine deja la Dosofteiu (cf. *ghidușese*).

ghidușesc a. comic, ridicul.

DOSOFTEIŪ, Ghen. 25a: idolo-slugașii purtând a mână idolií și podobiți cu un feliú de obraze *ghidușesci*, cãntând descãntând din-

tr'însele, alerga tâlhărește de ținea calea a bărbai și a femeii, săvâi cum fac la noi cucii.

ghidușie f. pozna, năsdraivănie.

STAM. 274: fac *ghidușii* de cari Domnul și boierii fac haz. AL. T. 658: o fi *ghidușii* de ale lui, că mai Pepelea de cât el nici că s'a mai dat; 982: Kir Manoli spune *ghidușii*; 1661: cine face și spune mai multe *ghidușii*, ăla 'i crețut, ăla izbutesce!... GANE III, 209: făcea *ghidușii* prin odaie cântând ca Barbu lăutaru. XEN. 69: anecdotile și *ghidușile* notarului făceau pe Iorgu să riță.

ghigilic n. (și **ghigelic**) scufie de năpste.

BELO. 342: să nu-l lase să se culce năpste fără *ghigilic*. AR. 37 (d. 1821): mă lovi în *ghigelic* și ferii taclitul cu care eram legat la cap. AL. T. 835: aședă perina și-și pune un *ghigilic*. NEGR. I, 301: *ghigilicul* tatei și beneșelul mamei. GHICA, 4: Vodă era cu *ghigelic* de năpste pe cap.

— GEĞELIK (litt. propre à la nuit), bonnet de nuit (d. gege „nuit“); serb. diegeluk. Vorba e specială Moldovei.

ghiol n. ochiū de apă (Costinescu), baltă.

CR. I, 242: mare *ghiol* de apă trebuie să fie în mațele lui. ȘEP. II, 228: *ghiol*, apă stătătoare și adese-orî adîncă.

— GÖL, endroit où se rassemblent les eaux, mare, étang; alb. bulg. ghïol „baltă“, mcr. ghiole.

***ghiordie** f. (și **ghiordea**) un fel de scurteică (§ 82).

UR. XVII, 58 (d. 1767): o *ghiordie* vînetă cu singep; 64: o *ghiordea* de bogasie. Doc. III, 58 (d. 1786): bogasierii să nu aibă voie să blănescă *ghiordei* sau tivilichii sau giubele.

— KÜRDIYE (ar.), espèce de casaque (d. kurd „kurde“: cf. cazaclie); serb. čurdiia „cojocel“.

ghiordeică f. ghiordie mai scurtă.

UR. VIII, 61 (d. 1767): o *ghiordeică* de șam blănită cu singep.

ghiorđum n. (și **ghiorđum**) joc cu 24 de cărți care aduce cu stosul, odinióră fórte la modă în Moldova: el costa pe unii boieri pe séră de la 200 până la 300 de galbeni (Wolf, 234).

REV. II, 329: Altul avënd copii mari și vedënd *ghiorđumuri* mari... XEN. 27: cel mai bun jucător de *ghiorđum* din Pétra. ORAȘ. I, 219: un negustor chior de un ochiū îi îndemna să jöce *ghiorđum*. GHICA, 9: o grămada de mosafirii se și aședară la *ghiorđum* cu clucerul în mijloc rēsturnat pe sofa.

— GÖRDUM (litt. am vedut), jeu de cartes (§ 91).

ghiojghiore adv. pe față, la lumina țilei.

AL. T. 41: noi să ne lăsăm, așa *ghiojghiore*, să ne despöie?... 124: așa și cu impositile... eee! pre *ghiojghiore*; 1469: ș'ați crețut voi că vi s'ar trece coțcăriile așa *ghiojghiore*, ca'n satul lui Cremine? ORAȘ. II, 3: *ghiojghiore* ministru mare, logofēt bisericesc.

— GÖZGÖRE (devant les yeux), publiquement, ouvertement. Despre particule (§ 25).

ghioțura f. și adv. 1. (termin comercial) totalitate, sinonim cu „toptan“; obicînuit în locuțiuinea ad-

verbială „cu ghiotura“, în totul, pe de-a întregul: a vinde, a cumpăra cu ghiotura.

Doc. IV, 290 (d. 1795): care va vrea să-și facă case din nou sau alte acareturi și meremeturi cu *ghiotura*...

2. (cu sensul generalizat) cu grămada.

CR. II, 5: s'apucă de însemnat la greșeli cu *ghiotura* pe o draniță.

— GÖTÜRE (kötüre) [subst. adj. și adv.], totalité de plusieurs choses prises ensemble, tas, monceau, masse, bloc, en bloc; serb. dītura, alb. kuturu, gr. κομπορόο, au hasard. Alt sinonim e mold. „vurta“ (AL. T. 1541: dacă vrei un galbën pe tot orzul, îl ieșu cu *vurta*).

ghiozdàn n. 1 portofoliu mare.

REV. I, 412 (d. 1821): un *ghiozdàn* de piele cu mai multe hârtii.

2. săculeț de pus cărți, pentru școlari.

DELAVER. 216: copiii goniau cu *ghiozdanê* la școlă. R.-Cod. 203: *ghiozdanu* cu cărțile, Lădița cu rilele...

Var. (mold.): **ghizdan**.

AL. T. 1381: adă-mi *ghizdanul* cel mare, cel cu doftorii.

— GÜZDAN (ar.-pers. güz-dan „qui renferme un cahier“), portefeuille (d. ar. güz „cahier, feuille“ și pers. dan „contenant“); bulg. gōzdan, serb. guzdan, mer. ghiuzdane „giamantant“.

ghiozdănaș n. ghiozdàn mic (sau desmierdător).

TEOD. 140: *ghiozdănaș* cu cărțile...

ghiudèn n. cârnat uscat.

TARIF 1776: *ghiuden* de 10 ocă 1 leu la vamă. TARIF 1792: *ghiudenul* ocaua ce-l face aice în Bucuresci 1 ban. DION. 222: Calmucii așternea carnea sub șea, apoi o lua și o mânca ca pastrama de Tarigrad sau ca *ghiuden*. FIL. 233: icre, licrinii și *ghiudenuri*.

— GÖDEN („gros intestin“), saucisson de bœuf ou de veau. Vorba se aude mai ales în Muntenia.

ghiul n. (și gul) scul, ghem.

REV. I, 394: *gului* de cânepă și funii de mătase. TEOD. 85: *ghiuluri* de bumbac, tencuri de postav. BUR. 107: *ghiuluri* de mătase.

— KÜL (ar.), totalité, tout. Termin tehnic comercial.

ghiul n. inel cu o rosă de diamant în jurul unei pietre (vorbă aproape eșită din us).

— GÜL (pers.), fleur en gén., rose; bulg. ghiul „rosă“. Sensul special lipsese aiurea.

ghiulea f. bombă.

DION. 171: tórna cu banița feluri de *ghiulele*, și întregi și sparte. ZIL. 36: trei sau patru *ghiulele* au nemerit iar celelalte pe de lături. BALC. 156: găsiră tabăra turcească tixită cu multe mobile, corturi, praf, *ghiulele*; 224: să ardă podul de pe Prut cu *ghiulele* aprinse. JIP. 88: *ghiulelele* pîrfaia... și glónțele...

— GÜLE, balle, boulet; bulg. ghiule, serb. diule, alb. gülle, mer. ghiule.

Termin militar rămas în limbă (§ 68).

ghiurghiuliū a. (și **ghiorghioliū**) stacojiū, trandafiriu.

REV. II, 340 (f. de z. 1817): o boiama *ghiurghiulie* cu betelă.
AL. T. 181: am să cumpăr o rochie de halastîncă Floricăi... da scîi?
cole *ghiurghiulie*... TEOD. 78: lie *ghiorghiolie*, Rochie de cutnie.

Var. (arch.): **ghiulghiuli**.

ETYM. 2066 (d. 1681): atlaz *ghiulghiuli* cu flori albe și verđi.
CANT. Ier. 23: flori albe cu puțin *ghiulghiuli* amestecate.

— GÜLGÜLI, rosé, blanc et rose (d. gül „rose“).

ghivèciū n. 1. ólá de flori.

ISP. 234: să ieí acești puí de dafin, să-í puí în doué *ghivece* frumóse. DELAVR. Paras. 31: plante cu flori mari, *ghivece* cu zambile.

2. bucate gătite cu carne și zarzavaturi (fasole, verđi, mazere, pătlăgele etc.) cópte în tavă saū cianac.

KIK. III, 334: prea era ardeiat *ghiveciu* asérá.

3. fig. amestecătură de diferite lucruri (fr. pot-pourri): sens exclusiv literar.

4. un fel de cărbune (cu var. arch. **ghiuvaciū**).

TARIF 1870: cărbune de *ghiuvaciū*. GHICA 503: le-a aprins dece mangale cu cărbuni *ghiveci*.

— GÜVEĖ, poêle à frire, casserole plate en terre cuite; serb. *điuveĖe* „un fel de frigare“, bulg. *giveĖĖ* „un fel de mîncare“. Vorba e specială Munteniei.

ghiviziū a. 1. roș-închis, mohorît.

SEV. 181: Condićuță *ghivizie*. Legată de pălărie. BUR. 270: Beșica verđie, Beșica *ghivizie*... LD. Datini, III; Șede 'n pânză *ghivizie*, Ce a fost giuruită mie.

2. se dice, în munții Sucevei, de un om slab cu ochii mari (Șed. II, 228).

— GÜVEZI, couleur bai brun; bulg. *ghivezen* „roș“, serb. *điuvez* „roș“ (*điuvezliĭa* „o mêtase roșie“).

ghizluc n. un fel de ilic (în cântecele dobrogene).

BUR. 196: Până điua lumină, *ghizlucul* și-l isprăvia.

— GÜZLÜK, habit d'automne (d. *güz* „tómná“); cf. *yazlyk* „haină de vară“ (d. *yaz* „vară“) și *kyšlyk* „haină de iarnă“ (d. *kyš* „iarnă“).

ghizlucel n. *ghizluc* mai scurt.

BUR. 196: Să-mí croiesei un *ghizlucel*. Să m'nbrac Nuță în el.

giaba adv. 1. fără folos, zadarnic.

ZIL. 62: *giaba* și în zadar a sa silință multă. AL. T. 90: Vorba ceea: *giaba* vii, *giaba* te ducí, nu mai rupi nisce papuci... ISP. 40: *giaba* te legi de mine, cusere! LD. B. Sn. 49: ne punem să înmulțim locuitorii, dar *giaba* loc tot este mult. MARION, 114: mai tare ca toți fuge nea Tudóse, dar *giaba* și fuga dumnélui. TEOD. 462: Trei ani că lucra, Dar *giaba* era: Điua ce-mí zidia, Nóptea se surpa.

2. (obícínuit compus de **giaba**) fără bani, de pomană.

AL. T. 1572: biata cöpilă era gazda bătăilor, slujia *de giaba*. STĂNC. 226: o bucată de pâine și'un loc de culcuș, și nu le cerea de

giaba nimenea. Id. Gl. și Pov. 11 : țiganul s'a dus la un român din sat de râdea cu plată, și l'a rugat să-l radă *de giaba*.

— ĞABBA (subst. și adv.), don, présent, en présent, gratis ; bulg. serb. ğaba, mer. (di) giaba, ngr. τζιάμπα.

Particulă pretutindenea populară.

giam n. 1. ochiū de sticlă la feréstră saū la uşă.

AL. T. 1650: uşa de *giamuri* printre care se zăreşte o grădină cu flori. JIP. 65: pune *giamu* la casă și îndrêpt'o spre sóre-résare cu fața. STÂNC. Gl. și Pov. 136: bordeiul spoit frumos cu *giamurile* șterse. MARION, 82: nici unul nu îndrăznia să se uite pe *giam* saū să intre în casă. TEOD. 475: Mihnea-Vodă nu-l credea, ci de *giam* s'alătura...

2. cerculeț de sticlă: *giamuri* de césornice.

3. fam. monoclu.

MARION 1896, No. 35: în ochiul stâng avea un *giam*.

— ĞAM (pers.), verre, vitre, miroir; alb. bulg. serb. ğam, mer. giame, ngr. τζάμι.

giamgiū m. cel ce vinde saū pune *giamuri*.

— ĞAMĜY, fabricant de verre, vitrier; ngr. τζαμτζής.

giamlic n. 1. tóte *giamurile* unei case saū galeriī.

OD. I, 128: în sacnasiul cu *giamlic* înaintat pe grinđi. DELAVR. 103: *giamlicul* și uşile se sguduiră și săriră din țifinele lor.

2. galerie cu *giamuri*.

TELEOR, 18: se uita prin *giamlic* la șirurile lungi de cucóne carī treceaū pe stradă. XEN. 130: Prin *giamlicul* intrării nu se putea prea bine distinge figura.

— ĞAMLYK, grande fenêtre ou porte vitrée, vitrage.

giamala f. 1. mască de femei uriașă în vremea Moșilor. Ea e descrisă ast-fel: „Giamala era o momăie de femei mare, de 6 metri înălțime, cu 2 fețe, în față sus și în dos era câte o oglindă pătrată, peste care atârnaū panglice de șic ce serviaū în loc de cap; trupul ei era gros cât o butie. Ea era țesută pe dinăuntru cu cercuri și pe din afară lipite cu hârtii colorate; cămașa ȳ era de colóre albă, fota din spate și șorțul din față de colóre roșie garnisită cu flori; în față avea douē mâini împreunate la piept, țind un buchet de flori, tot asemenea și în spate avea douē mâini iarășī împreunate la piept însă fără buchet. Acéstă *giamală* avea un om înăuntru, care o ținea de belciuge, căci nu era grea, și juca la cântecul lăutarilor: jocul ei era fórté domol, plimbându-se... Giamala juca pe strade și la Moși cu începere din ziua de Pasce până după Moși, o chema toți în curțile lor precum chiamă astă-đi călușariī“ (Papazoglu, 19).

Doc. IV, 430 (d. 1795): dulapul care era obicinuit de serbătórite Pascelor precum și *giamala* aū poruncit Domnia-mea... să lip-

séscă estimp [find an de ciună]. GLOS. 262: *giamala*, om foarte ridicul ornat și tare mărit în volum prin ornatul său, așa că în serbătorile născerii Domnului sperie lumea, mai ales copiii.

2. monstru de urîciune (cu var. **gemal** și **giamal**).

GLOS. 262: o *giamala* de muieră... un *giamal* de om... în loc de *giamala* se aude pre alte locuri și *gemala*.

— **ĜEMAL** (oyunu), espère de jeu de déguisement ou d'imitation de figures humaines (d. ar. ĝemal „beauté“ și oyun „jeu, farce“); bulg. koleĝaniie ili ĝamalare (ĝamalarska družina), mer. giamală „femea despletită și murdară“ (alagă ca giamală).

Despre această datină populară (§ 43^a).

giamantân n. sac de piele în care se pun lucruri de drum (în Moldova vorba sună **giamandan**).

GHICA, 245: începe a măi scotoci prin trăsură și prin *giamantan*. AL. T. 114: cine mă vede cu *giamandanul* înănd'o hojma tot la picior... 500: slugă es din casă purtând *giamandanuri*, cutii și saltele. GANE II, 200: un al treilea apuca *giamandanul*.

— **ĜAMADAN** (pers. ĝamedan, valise, porte-manteau, veste, gilet croisé (d. ĝame „habit“ și dan „contenant“); bulg. ĝamadan, serb. ĝamadan „vestă“, alb. ĝamadan „jachetă“, rus. ĉemodan „giantă“, mer. gemadan „ilie cu găitane“ (pentru bărbați sau femei), ngr. τζαμαντάκι, malle.

giambaș m. I. (sensuri arhaice) 1. acrobat, scamator (litt. cel ce-și riscă viața).

2. fig. intrigant, înșelător, seducător.

NEC. 225: Dimitrașco-Vodă era un om bătrân, Grec țarigrăden de nămul lui, de Cantacuzinesci, și era om năstător la vorová, telpiz, amăgitor. *giambaș* de cei de la Fanar din Țarigrad. MUSTE, 33: nu era într'alt chip ce ca pre ciuna depregiur sine *giambașii* și înbunătorii să-i izgonescă. KOG. III, 291: Nu sînt gelat de boierii, ce sînt *giambaș* de muierii!

II. (sensuri moderne) 1. negustor de cai, măi adesea neonest: cu acest sens vorba e pretutindenea populară.

Doc. VIII, 107 (d. 1801): *giambașii* să plătescă ierbărit pentru toți caii ce cumpără. CR. I, 106: Moș Nichifor era și *giambaș* de cai... JIP. 73: și schimbă doru și mila bărbatului ca *giambașii* caii la țiguri. GHICA Rev. N. III, 220: când era zapciu, organizase o cătă de unĝurenii de-i aducea caii furați și avea *giambași* pe la țiguri de-i vindea.

2. fig. hoț (într'un cântec din Muscel).

R.-Cod. 189: Sturzule, pustiule, *giambaș* de pădure, înșelător de lume...

Var. (arch.): **giambaz**.

COND. 1693, p. 219: 3700 tal. s'au trimis cu Dorasi Comisul *giambazilor* ot Odrii.

— **ĜAMBASZ** (pers. ĝanbaz „qui joue sa vie“), danseur de corde, bateleur, piqueur; marchand de che-

voux, maquignon, courtier; fig. fripon, personne rusée (d. ған „âme, vie“ și baz „qui joue“); bulg. ғамбаз „acrobat“, serb. ғамбас „cunoscător de caif“, pol. dzambas „mijlocitor“, alb. ғамбас „palavragiū“, mer. giambaş, ngr. τσαμπάσης, bateleur, maquignon.

giambașlic n. meseria de giambaș și plata sa.

AL. T. 1271: de ce ai să te apuci?... de doftorie?... de advocație?... de *giambașlic*?..

— ҒАМБАЗЛЫК, profession de ғанбаз; fig. ruse, finesse.

giamie f. biserică turcescă mai mare de cât „mečetul“. Ca termen special, vorba revine:

a. la cronicari.

AX. 123: după obiceiul împăraților turcesci cari merg în totă Vinerea câte la o *giamie*, de se închină la *giamiile* cele mari împărătesei. NEC. 366: Tatarii se foarte lăuda asupra lui Grigorie-Vodă, făcând că le au stricat și câteva *giamii*. Văc. 252: Impăratul [Murad] făcu la Andrianopole *giamia* ce se numește Muradie; 255: a nu se putea face măcar o *giamie* în țară [românescă]; 257: a făcut Impăratul toate bisericile *giamii* în țara arnăuțescă.

b. în poesia populară.

TEOD. 482: Din *giamie* când eșia, La Impăratul se ducea...

— ҒАМІ (ar.), mosquée-cathedrale où se récite la prière de vendredi Barb. (d. ғама „réunir, assembler“); bulg. serb. ғамиѝа, alb. ғамии, rus. ғами (mečetii), mer. gemie, ngr. ντζαμί; sp. aljamia.

giamparale f. pl. 1. castaniete (litt. patru discuri): ele puteau fi mici și se legaū la degete, sau mari și se țineau câte una în fie-care mână.

PANN, Nastr. 46: cine numără parale, el jăcă *giamparale*.

2. fig. viers, melodie.

ISP. 292: privighetorile, prin cringulețele înflorite, trăgeau nisce *giamparale* de-ți lua auzul; 382: privighetorile trăgeau la *giamparale* numai din gușe, ca să fie mai dulce cântarea lor.

3. **giambarale**, horă în Moldova după masa de cununie (Sev. Nunta, 281).

— ҶАЛ-ПАРА (pers. ҷар-паре „quatre morceaux“), castagnettes (d. ҷар „quatre“ și паре „morceau, pièce“); bulg. ҷампари. Despre instrumente musicale (§ 41).

giamparagiū m. cel ce jăcă giamparale (Rev. N. III, 190).
Formațiune analogică (§ 23).

gianabèt a. și m. afurisit, om rău.

GASTER, Lit. pop. 530 (bilet de plăcintă): Ai sufletul de *gianabet*. REV. N. IV, 112: iată șese — ia privesce, ține-te bine, *gianabet*!

— ҶЕНАБЕТ (ar. pollution), homme impur, vulg. sot, niais, malproprie Barb.: serb. Ҷенабет (=pogan čoviek, ugursuz). Vorba se aude numai în Muntenia (Prahova).

* **giar** n. șal sau postav foarte fin de pěr de cămilă cu flori cusute cu mâna.

MELCHIS. Roman II, 130: citarele i tabacheri și *giaruri* s'au dat isprăvnicitelor de Roman. REV. I, 57 (d. 1786): 87 lei un *giar*. FIL. 215: *giar* de India. OD. I, 134: cu *giaruri* și cu taelituri turcesci.

— ĞAR (pers.), châle long ordinaire orné aux deux extrémités d'une palme Ham.; ngr. *τζάρ*, châle à palmes.

giantă f. 1. giamantan mic pentru scrisori.

KOG. 233: luând *gianta* cu cârțile, au adus-o la Impăratul. FIL. 328: avea o *giantă* cu scrisori atârnată de gît.

2. săculeț sau torbă de vînat.

AL. T. 1360: o *giantă* de vînat... plină de fișicuri...

3. patronaș, cartușieră.

DOC. II, 403 (d. 1790): o *giantă* de șea turcescă.

— ĞANTA (čanta), sac de voyage, besace, gibecièere; alb. bulg. serb. čanta, mer. ciantă „ghiozdan“, ngr. *τζιάντα*. Vorbă populară în Muntenia și Moldova.

gentuță f. *giantă* mică (sau desmierdător).

REV. N. I, 340: toți 'și strîngeau pachetele, *gentuțele*, șalurile.

gîgea a. și adv. nostim (în graiul copiilor).

— ĞÎGI, joli (en langue des petits enfants).

gigică a. diminutiv cu sensul identic. V. giugiulesc.

giol n. 1. numărul arșicelor cât trebuie să puie cineva deodată la un joc.

ISP. Juc. 87: trage în mijlocul armanului o dungă dréptă și aședă *giolurile* în rînd ca soldații.

2. de aci locuțiunile idiomatice „a da puiū de giol“, a lua tôte arșicele, și fig. a șterpeli, a fura; „puiū de giol“, hoție, hoțoman.

GHICA, 301: nimeni nu sciea să dea puiū de *giol* ca dînsul, nici să potrivescă spetezele la zmeū. GOLESCU: cu mâinile la piept și cu ochii la puiū de *giol* (despre omul ipocrit). ORĂȘ. II, 76: Lumea ar putea dice că sînt puiū de *giol*. ISP. 109: să înșele pe Fêtrumos și să-i dea puiū de *giol* la inel.

— ĞÛL, totalité, meilleure partie principale de quelque chose (sensul tehnic lipsesce în dicționare).

Termin special generalizat în limbă (cf. giolesc), mai ales în graiul muntén.

giolar m. băiat care scie să potrivescă arșicele cum să cadă totdeauna beiū (Isp. Juc. 78).

GHICA, 300: reputația lui de *giolar* era mare.

giolesc v. a da puiū de giol, a fura.

JIP. R. Sat. 140: să nu miröse patrioților a milióne *giolite*.

giubea f. I. (sensuri arhaice) 1. haină largă, purtată de boieri d'asupra anteriorului.

NEGR. I, 16: *giubea* de pambriū albastru blănită cu samur. AL. T. 772: șatrarul e îmbrăcat cu antereū și cu *giubea*. FIL. 15:

Postelnicul era învelit până la ochi cu o *giubea* de postav albastru blănită cu blană de ris; 229: feciorul se înfășură în *giubéua* îmblănită cu samur a stăpânului său. GHICA, 493: boier cu ciacșiri și cizme roșii, cu o *giubea* soiósă îmblănită cu nafea și în cap cu un islic în patru colțuri.

2. haină analogă, purtată de cocóne sub biniș.

Doc. III, 613 (d. 1787): *giubéua* femeiească de materie cu șireturi; II, 403 (d. 1790): o *giube* de hatai verde desblănită și cu șireturi.

II. (sensuri moderne) 1. haină de aceeași formă, adoptată de preoții bătrâni, de lăutari, de haiduci și de țigani.

AL. T. 79: Barbu lăutarul este îmbrăcat cu anterior și *giubea* veche. ID. Pr. 37: cu cât *giubéua* e mai terfelită, cu atât țiganul e mai fudul. S. NĂD. 186: se uită și vede un anterior de popă și o *giubea*. DELAVR. 196: moș popa îndesându-și în brîu pulpana *giubeler*. TEOD. 323: Foicică ș'o lulea, Vin' la neica sub *giubea*. R-COD. 47: De când n'am mai fost haiduc, *giubéua* mi s'a învechit, Armele s'a ruginit.

2. în cele din urmă, *giubéua* trecu moștenire la țărani și țarance ca o haină purtată la Țile mari.

— gÛBBE (ar. gÛbbet), vêtement long et étroit, à manches courtes, qu'on porte par dessous la grande pelisse nommée *biniș* Barb.; bulg. gube „un fel de surtuc“, serb. gube (gupa) „tunică de lână“, alb. gup „blană“. Din aceeași vorbă arabă derivă: it. giubba, giuppa; fr. jupe, jupon; sp. juba „vestă“.

Giubéua, ca și anteriorul, a descins toate treptele ierarhiei sociale: boieri, preoți, lăutari, haiduci, țigani, țărani au purtat-o pe rînd și cei din urmă o păstrează până astăzi. V. anterior.

giubeică f. scurteica țarancelor din Banat (Dr. Crai-nicénu) vorba e împrumutată de la Sèrbî (§ 34).

giubeliu m. boier cu giubea; fig. retrograd (Glos.).

giubeluță f. giubea femeiească.

TEOD. 313: Streșiora-mi pică, *giubeluța-mi* strică...

giugiuc a. nostim, draguț. V. giungiurliu.

MARTON 1894, N. 21: ce comedie *giugiuc*: 1896, N. 4: alesesem o măscuță *giugiuc*.

— gÛgÛk, doux, agréable.

Vorba face parte din graiul mahalagiilor.

giugiulesc v. a desmierda, a se răsfăța.

BASME III, 125: după întorcere fu *giugiulit* și mângăiat; 140: începură să se *giugiulescă* mai în isichie...

— gÛgÛ, doux, agréable (identie cu gîgi, expression enfantine: joli). Formațiune analogică sub acțiunea lui „fudulesc“ (§ 23). V. gigea.

Vorba e specială Munteniei.

giugiulélá f. desmierdare.

ISP. 270: dascălul uitându-se la ea cu ochii galeși și cu *giuguleți* îi dișe... BASME III, 9: numai într'o *giuguleță* o ducea.

giumbuș n. comedie, haz.

TELEOR, 278: ursul le făcea felurimi de *giumbușuri*, se da peste cap, se tăvălia pe jos. CAL. 1881, p. 79: Turcii hotărîră să le facă o poznă, ca să rămîie de *giumbuș* munca lor pe iarbă. ORĂȘ. II, 160: 'Ți trebuie casă și bună mîncare, și lux, tr-n. *giumbușuri*...

— **gUMBŪȘ** (pers. se mouvoir, s'agiter), amusement, divertissement; bulg. serb. *gumbuș* „veselie“.

giumbușel a. comedios, hazliu.

ETYM. 1655 (horă): Ariciul e mititel, Mor fetele după el, Că e mic și *giumbușel*.

giungiuarliu a. 1. draguț, nostim.

MARION 1892, No. 30: erau fete tot una și una, *giungiuarliu* nu alt ceva; 1893, No. 22: Petrică, june *giungiuarliu*...

2. se dișe de o cafea turcescă cu caimac.

— **gÛĞŪLI**, joli.

Vorba e specială Munteniei și face parte din graiul mahalagiilor. V. *giugiuc* și *giugiulese*.

giurgină f. horă caraghiósă turcescă: „a juca *giurgina*“, a duce pe cineva de nas.

ISP. B. Sn. 89: să nu dea peste vr'o muiierușcă, care să-l jôce *giurgina*.

— **gEORGINA**, danse grotesque dans laquelle une ou plusieurs personnes jouent la pantomime en accompagnant la musique de gestes, de grimaces, d'attitudes les plus risibles, où la langue, les yeux, la tête, les pieds et les mains ont chacun leur différent rôle (d'Ohsson VII, 434). Vorba circulă în Muntenia.

giuvaer n. 1. podóbă de pietre scumpe, nestemată (cu pl. *giuvaere* și *giuvaeruri*).

COND. 1693, p. 164: cu *giuvaerul* și cu două blane de samur ce s'aũ dat Impăratului. IST. 1715, p. 98: cine cu aur, cine cu *giuvaeruri*, cine cu arămurii... UR. XXII, 312 (d. 1826): tôte șalurile cele bune i *giuvaerurile* și mîrgăritarul. AL. T. 421: dacã ai *giuvaeruri*, trebuie să le arăți; 1853: mai multe *giuvaeruri* i argintării gășite asupra hoțului Grozan. GHICA, 34: șaluri, *giuvaere*, stofe scumpe, bani.

2. fig. comoră, mai ales comoră de om, sculă (la fig.).

ZIL. Rev. III, 332: Rîvniși să aibi acest *giuvaer* [dreptatea], Ca o lumină de la cer. AL. T. 416: Ha, ha, ha! Ce *giuvaer* îi [Luluța]! 791: Ghiță e un tîner cum se cade? un *giuvaer*; 1634: ești un *giuvaer*. ISP. 291: te sfătuiesc să nu pierci din mînă un *giuvaer* [ginere] ca acesta ce ți-l trimite Dumnezeu. BASME I, 128: ferici pe bîtrîni că aũ asemenea *giuvaere* de copii; III, 112: nu-l mai încãpea pielea de bucurie, c'a dat peste asemenea *giuvaer* de ginere; IV, 148: numai între draçi mai găsesci asemenea *giuvaeruri* [slugi].

Var. (mold.): **juvaer**.

STAM. 169: perise straiete de pe el cu *juvaeruri* cu tot. AL. T. 75: Ah! fraților ce *juvaer* de grădină 'i Mabilu! 801: stofe și *juvaere*

mai frumoase de cât în orașul nostru; 1729: un calic care mi-a furat toate *juvaerele*.

— ĞEVAHIR (ar.), pierres précieuses, bijoux (pl. d. ğevher, turc. ca sing.); bulg. ğivair; serb. ğevair; alb. ğevahir, ngr. τζεβάζερι (τζοβάζερι), joyau.

giuvaerică f. la pl. scule de pietre scumpe (ca podóbă femeiască): formațiune analogă cu ngr. τζεβάζερικον.

TARIF 1792: *giuvaerica*, mărgăritar i césornic de sîn. FIL. 209: *giuvaericale* date cocônei Duduchiî la sfîntul Andreiû; 212: *giuvaericalele* ce ți-am trimis de ăia mea. ISP. 395: sub coș puse primeneli și câte-va *giuvaericale* de ale ei. CAL. 1883, p. 57: făcu din toate *giuvaericalele* sale o motoșcă. BASME II, 8: o să-ți dea mama *giuvaericale* multe.

giuvaerġiû m. (și Mold. **juvaerġiû**) bijutier.

KOG. 260: un *giuvaerġiû* care grăia cu Impăratul în toate ăilele. FIL. 90: am mai primit diamanticele de tot felul, de la cei mai vestiți *giuvaerġi* din Stambul; 209: 12.500 lei dați *giuvaerġiului* pentru diadema de diamant. AL. T. 752: vrea să ăică mă iubesc pentru juvaeruri, par'că aș fi *juvaerġiû*.

— ĞEVAHIRĠI, joailler; bulg. ğivaerġi, ngr. τζοβάζερτζής.

***giuvaneă** f. țeva imameliî unui ciubuc (vorba se află la Polysu și în Glosar).

— ZIVANE (pers.), petit tuyau comme celui d'un bouquin de pipe.

Astăđi vorba a eșit din us odată cu aparatul însuși al fumatului (§ 89).

gorgân n. 1. numele marilor mobile cari conțin adesea morminte străvechi.

CUV. I, 250 (glosă d. 1568 și 1580): *gorgan*, OD. II, 267: *gorgane* sînt multe în România și de câte ori vre-un căutător de comori, călăuzit de flăcărilele ce es nôptea de pe fața unui *gorgan*, s'a ispitit a face o grăpă cât de puțin adîncă într'însul, el a dat neapărat peste oseminte de om.

2. numele unei mobile și al unei mahalale pe malul Dîmboviței în Bucuresci.

— KURGAN, chateau fort, citadelle, partie d'une ville entourée d'une enceinte (d. kurmak „poser, ériger, élever“); cum. kurgan „tumulus“; rus. kurganû (korganû=mogyla), rut. pol. kurhan „mofilă“, ung. korhány.

Vorba se trage de la Tătari, cari o deteră Rușilor și Polonilor, de la cari trecu la Români și la Unguri.

gugiumàn n. 1. (și **gugiman**) căciulă de samur cu fundul alb pentru Vodă și beizadele saû roșu pentru boieri (conform etichetei trecute).

ETYM. 65 (d. 1579): doi *gugiman* sobol... ZIL. 85: în locul caucului Domniî pörtă *gugiumane* adică căciuli de samur cu fundul de postav. OD. I, 71: un *gugiuman* de samur cu surgucii de pietre scumpe; 77: ginerele ședu la drépta lui Vodă și purta în cap *gugiuman* domnesc. FIL. 27: bėtrânul boier avea la brîu un hanger de

aur, iar în cap un *gugiuman* de samur cu fundul roșu; 140: *gugiumanul* de samur cu fundul alb al acestui frumos principe. GHICA, Rev. N. II, 174: Vodă îmbrăcat cu giubea albă, hanger de brilianturi la briu, cu *gugiumanul* de samur, cu funda (!) albă cam pe frunte.

Vorba revine adesea în cântecele populare.

AL. 89: Unde Domnul cu caftan Și pe cap cu *gugiuman* Sta culcat pe un buzdugan. TEOD. 532: *Gugiumanul* de Domnie, Sabia de Impărăție. VULP. 305: Săbii multe strălucind, *Gugiumanele* roșind... ȚARA N. II, 495: Ia să scoți pe Corbea al meu, Să-î dai *gugiumanul* tîu.

Var. (mold.): **gugiumană**.

N. COST. 46: s'aŭ sculat Domnul Constantin-Vodă în picioare, luându-și *gugiumana* din cap, plecându-și capul cu chip smerit spre țară, de și-aŭ cerut iertăciune, căci în Domnia lui s'aŭ izvodit aceste obiceiuri de mare neputință a țării. GHEORG. 307: dinapoia lui Vel-Post, stă V. Spătar cu semnele ce s'aŭ arătat mai sus, fiind în mâna stângă *gugiumana* Domnului, adică șlicul cel de sobol, când îl ridică din cap. NEGR. I, 126: Unde-ți zări astă pană de la *gugiumana* mea, Pre care pe drumul slavei pururea o veți vedea. GANE I, 10: Vasile Lupu purta *gugiumana* pe cap.

2. ađi (ironic) ișlicul purtat de Ovreii bigoți.

GHICA, 299: cu undița de prins pesce apuca *gugiumanul* ovreului de fund și-l ținea spânzurat.

— GÜGEMAN, coiffe de femme. Vorba lipsesce aiurea.

Vorba turcăescă a dobîndit românesce un sens mai nobil, devenind sinonim cu calpac, cauc, ișlic (V. aceste vorbe).

gugusciuc m. porumb sêlbatic (*Columba palumbus*).

Var.: **gugusciucă** (Dr. Crăinic. în Conv. XXII, 335).

— KUSKUGUK, espèce de coucou, pigeon sauvage, ramier (d. guguk „coucou“). Despre fauna (§ 101).

H

habâr n. grijă, pês: „a nu avea habar“, a nu-î pêsă, a nu se îngriji, a nu-î trece prin minte.

BELED. 397: Nu se îngrija de nimică, de dușmanî n'avea *habar*. AL. T. 118: am s'o due vesel fără *habar*; 475: ce'mî pasă... dacă 'i moda, n'am *habar*; 1185: puteai să mori și eŭ *habar* să n'am. CR. II, 22: voi *habar* n'aveți de tôte acestea. MARION, 11: pe mine, nevasta lui!.. pe mine, care *habar* n'am de cine-va... lsp. 16: dacă veî merge cu mine, *habar* să n'ai; 139: de te veî păzi bine, *habar* să n'aibi; 400: mai puse un sac, ba încă unul, cumpêna *habar* n'avea. STĂNC. 225: frate-seŭ nici *habar* n'avea de el și nici că vrea să scie de trăiesce ori ba.

Vorba, cunoscută și în Ardél (Pop-Reteg. 97: de inel *habar* n'avea), figuréză într'un proverb (Pann, 60: tu mori după mine și eŭ n'am *habar* de tine) și în poesia populară din tôte provinciile române.

AL. 42: Adă-o vadră de Cotnar Și de plată n'ai *habar*. TEOD. 552: El nu scie ce-i frica, *Habar* n'are de nimica... MARIAN I, 2: Maică, nu vorbi în zadar, Trupul meu n'are *habar*. VULP. 32: Rău Costea că mi-i certa, Ei *habar* nu avea...

Var.: (mold.) **abar** și (munt.) **haber**.

STAM. 471: pentru boierii și chiverniséla lor el n'are *abar*; 47: bietul om *abar* n'avea de tóte acestea... ISP. 130: *haber* n'am, numai vîntul să nu-mi bată. JIP. 100: n'au *haber* că s'au rumănit.

— HABAR, HABER (ar. haber), avis, nouvelle; cum. *habar* „res novae, nova“; bulg. aber, haber și hăbăr, serb. alb. haber „scire, pês“, mer. hăbàre „scire“, ngr. χαμπάρι (χαμπέρι), avis, nouvelle.

Una din puținele vorbe orientale cari se bucură de o respândire generală în mai tóte provinciile române, ceea ce indică (ca și „dușman“) o provenință mai veche de cât împrumuturile cu circulațiunea locală (§ 9).

hac n. 1. ceea ce se cuvine de drept: datorie, plată (sinonim cu munténul „simbrie“).

N. COST. 25: de are și vrea Impératul să așede pace cu Nemții, noi avem a cere *hacul* sângelui nostru și a părinților noștri. AMIR. 174: ei [Nohaii] să plătescă *hacul* pămîntului, cât li s'au orînduit. COND. 1776, p. 40: *hacul* acestora [al văcarilor] să cisluească sătenii pe vitele ce vor avea. UR I, 40 (d. 1814): de la tóte calfele ce vor eși pe *hac*, să dee la cutia bisericeii 24 parale. S. NÂD. 5: ei avea ca *hac* 500 lei proști pe an. CAN. 9: Și-i dă *hacu* 'n giumătate Și bătăi nenumérate.

2. fig. răfuială, regularea unei socoteli; de unde locuțiunea proverbială „a veni de hac“, a da de căpătâi, a o scóte la căpăt, a dovedi pe cineva: tot așa în turcesce și bulgăresce (§ 38).

AMIR. 165: Tatarilor le *au venit* Hanul *de hac*, că au iernat Abdula-Pașa și Hanul óstea pe dinșii. KOG. 216: arătând tóte faptele Lajilor pre amăruntul, la care sta și Domnul singur *să le vie de hac*, căci mai cuprinsese tótă Moldova. ZIL. 26: o Impérație așa gróznică care până ieri cutremura lumea, astăzi să nu pótă *veni de hac* unui Pasvantoglu. AL. T. 217: să ne facem munte și punte și *să-i venim de hac* ispravnicului; 838: nu deschiđi?... ei! las' că-ți *viu eă de hac!* CR. I, 32: cu capra *și-ai pus în cărd?* capra *și-a venit de hac*. PANN, 19: nelegiuitului *ii vine de hac* necredinciosul. ISP. 45: mi se pare că flăcăul ăsta *mi-a venit de hac*; 86: nădăjduesc că-i *vei veni de hac*; 283: numai tu *mi-ai venit de hac* pe lumea asta; 362: tu n'o să-mi scapi, *'ți viu eă fie de hac*. AL. 106: Mâni virtej am să mă fac, Să *vin* Turcilor *de hac!* TEOD. 526: Măi vâtaf, minte să ții, L'altul *de hac să nu vii*...

3. locuțiuni analoge: „a veni la hac“, „a da peste hac“, cu același sens.

CĂPIT. 310: au fugit Constantin-Vodă la Pașa de la Dîrstor, spuindu-i... tótă țara o au stricat [slujitorii], deci pentru ca *să le vie la hac*, au trimis la Racoți cu rugăciune de bine și Ștefan-Vodă

cu oști să-i taie, să-i omóre. MARIAN I, 149: O Novac, baba Novac, Acum *ți-ai dat peste hac*...

— HAK (ar. hakk „vérité, justice“), droit, somme dûe, devoir, obligation, loyer, salaire, honoraire; alb. bulg. serb. hak „simbrie“, ngr. *χακί*, juste; sp. hoque „aldămaș“. V. léfă și nafaca.

Sensul primitiv de „simbrie“ e propriu Moldovei, în vechime ca și astăzi; cel figurat e pretutindenea cunoscut. Vechiul termin juridic rămas în limbă (§ 71).

hagiü m. (și **agiü**) 1. cel ce a călătorit spre închinare la locurile sfinte (Ierusalimul pentru creștini și Meca pentru Mahometani). Femininul „hagică“ corespunde bulg. hağıka și serb. hağınića.

DUM. 39: pe *hagiü* îi aduse la Meca. GLOS. 8 (prov.): a se face *agiü*, a se ruina, a sărăci (din cauza marilor cheltuieli ce reclamă o călătorie așa de lungă).

2. titlu onorific dobândit după întorcerea dintr'o asemenea călătorie (și sub forma **hagi**).

AL. T. 1225: *Hagiul* au pretins să ședem în casa lui și să nu ne îngrijim de nimică despre ale vieții; 1260: *Hagi* Hristodulo cu care am fost la Ierusalim. GHICA, 321: *Hagiului*, fie dis în trecet, îi cam plăcea vinul. MARIAN I, 147: La Iovița lui Novac, lui *Hagi* Baba Novac...

— HAĞI (ar. vulg. ağı), pélerin, se dit du musulman qui a fait le pélerinage à la Mecke et du chrétien qui a visité Jérusalem, titre honorifique donné quelquefois aux notables du village Barb. (d. hağ „a ținea o serbătoare“); bulg. hağıia, serb. haği și hağıia (ağıia), rus hağı, pol. hağy, alb. haği (aği), mer. hağı, ngr. *χατλής*.

hagialic n. călătorie la locurile sfinte; 1. a Turcilor la Meca: hagialicul e prescris fie-cărui musulman odată cel puțin în viața sa.

DUM. 39: Moametanii merg pe toți anii la Meca pentru *hagialic*.

2. a creștinilor la Ierusalim.

GHICA, 302: îi se făcuse [lui Teodoros] poftă de *hagialic*...

Var. (munt.): **agialic**.

DELAVER. Paras. 155: o nepotă pripășită pe lângă el, de când a plecat la *agialic*. GLOS. 7 (prov.): a se duce la *agialic*, a se ruina, a-și pierde starea (cf. mai sus proverbul sub „hagiü“).

— HAĞILYK, pélerinage à la Mecque; bulg. hağılyk, serb. hağıluk, alb. ağılek.

hahàm m. I. (sens archaie) rabin.

AMIR. 142: l'au trimis la *hahamul* de Cracău și la *hahamul* de Dubăsar. Doc. III, 62 (d. 1787): venituri ale *hahamului*.

II. (sensuri moderne) 1. tăietor de vite și de păsări, la Evrei.

UR. III, 277 (d. 1823): paserile ce va avea de tăiat *hahamul* jidovilor pămînteni să le taie.

2. (ironic) arhanghel.

MARION, 19: A! a! capra dracului, te a luat *hahamul*... JIP. R. Sat. 88: să fîsmerit ostaş politic, alt-fel te strînge *hahamul* de gât...

— HAHAM (ebr. *haham* „înţelept, învăţat“), docteur juif, scribe; bulg. serb. *haham*, ngr. *χαχάρης*.

Vorbă pretutindenea cunoscută, dar ađi cu aplicaţiunea mai mult ironică (ca sensul figurat special Munteniei).

***haham-başa** m. marele rabin al Evreilor pămînteni: el plătia o dare anumită ce formă unul din veniturile cămărăşiei celei mari.

KOG. 210: îndată l'au ridicat, ducându-l în capul tîrgului de gios, lângă *haham-başa*, şi l'au spînzurat la o dughiană. COND. 1776, p. 14: 60 lei de la *haham-başa*. UR. XIX, 79 (d. 1776): dăm volnicie lui Isac *haham-başa* şi tuturor jidovilor din Iaşi, ca să aibe voie a scöte casa cu locul ei la mezat; III, 275 (d. 1823): la töte cele ce vor găsi cu cale *haham-başa* şi cei mai fruntaşi din jidovi pămînteni să dee cu toţii ascultare. DOC. III, 62 (d. 1787): staro-tea fiind şi vechil de *hahambaşa* lua de tot ovreiuul casnic câte taleri 1 pe an. AL. T. 746: dacă nu l-aş cunöscce creştin, l'aş crede botezat ca *haham-başa* ta...

— HAHAM BAŞY, le grand rabbin, chef de la communauté juive; bulg. *hahambaşi*.

haidamac m. (şi **aidamac**) hoţ, tälhar.

REV. I, 388 (d. 1821): spre mai bună apărare şi strejuire de *aidamac*, aű ales dumnölor pre Căminarul Sava, Bimbaşa al Curţii domnesci, şi l'au îndatorat cu bună lëfa, ca să strîngă ömeni vrednici spre paza oraşului. ISP. 279: acolo umblă cätva timp ca un *haidamac*; 336: li se acrise tot umbländ încöce şi încolo prin pădure ca nisece *haidamac*. ID. U. sfät. 57: curăţind ţările de tälhari şi *haidamac*. CAL. 1895, p. 52: putea ghici ce făcea fata cu zmeii, ea singură între trei *haidamac*.

— HAYDAMAK (nom de certains cosaques rebelles de Pologne), ravageur, pillard, brigand; rut. *haidamak* „războinic în stepe, tälhar“, rus. *gaidamak* „tälhar“, pol. *hajdamak* „cazac zaporöjan“.

Terminul figuränd cu acest sens numai în idiomele slave de la Nord, e de origină căzäcöescă sau tätärescă. Despre sensul vorbeii la Sërbii şi Bănăţeni (§ 34).

hàide! int. ce exprimă îndemnul de a merge, de a porni sau de a începe o acţiune şi funcţioneză ca un imperativ cu formele analogice: *haidem! haideti!*

N. COST. 89: vëdënd divanuri straşnice, se invitase ömenii cei cu strîmbătăi asuprişi, de apucaű unul pe altul, strigänd: „*hàide* la Divan!“ CR. I, 267: *haidem* după dînsa! GANE I, 94: ia lada în spate şi *hàide!* AL. 27: *Hàideţi* să ne logodim, C'amîndoi ne potrivim...

Var.: **haida! aida! aide!**

M. COST. 350: cum le au pus capetele sfatul, au și început a strigare toți în toate părțile: *haida! haida!* la ei, la ei! JIP. 142: cu bētu în mână *aida! aida!* până ajunge acolo. ISP. 74: și *aide!* și *aide!* merse cale lungă...; 110: tu, *aidești* cu noi; 182: *aidem*, nevastă, acasă.

— HAYDE (ayda!), en avant! marche! avance! va-t-en! HAYDEIN (en s'adressant à plusieurs personnes), allons, partons! bulg. aïde, haïde, haïdite! (haïda, haïdate); serb. haïde, haïdemo, haïdete! (de unde și istro-rom. [h]aïde, [h]aïdem); alb. haïde, haïdem! mcr. aide! și haide! ngr. *áivte* și *χáivτε*. Prin Greci vorba a pătruns chiar în Italia: veneț. aida! (cf. sicil. macari! tot de origină orientală).

Existența vorbei în toate idiomele balcanice, în special în albaneza și în neo-gréca, indică un împrumut comun dintr'un izvor unic, care nu poate fi în cazul acesta de cât osmanlia.

haidău m. pázitor de boi în cirédă.

COND. 1693, p. 118: *haidăii* care au pázit boii până au trecut Dunărea; 187: *haidăii* care au adus boii de prin județe până aicea la București. BELD. 343: *Haidăii* de pe la vite, bozagii, plăcintari mulți. MANUAL ADMINISTRATIV I, 3: ómenii fără căpătăiü, acei ce nu se îndeletnicesc cu lucrul pămîntului, precum *haidăii*, ciobanii, văcarii, porcarii, herghelegii și alții asemenea... CR. II, 21: Ciubuc mocanul s'a călugărit mai cu toți *haidăii* lui. BUR. 56: *Haidăii* cu boii, ciobănașii cu oi...

Formă derivată d. HAIDE! int. cu care se mână boii (cf. haydamak „conduire un troupeau“) și sufixul -ăü (§ 23). Ruténul haidei și polonul hajdaj sînt împrumuturi directe de la păstoriile români.

Vorba fiind cunoscută în Muntenia, Moldova și Dobrogea, nu însă și în Ardél, exclude o derivațiune imediată din unguresce, unde altminterea nu există un termen corespunzător.

haimană m. (și **aimana**) 1. vagabond: ei formați înainte clasa cea mai din urmă de contribuabili, sub numele de „céta haimanalelor“, cari nu aveau satul lor anumit, ei erau împărțiți printre ceilalți, iar vataful lor era și peste ocași sau șalgăi (Suțu, Notițe stat. 161).

UR. II, 171 (1783): câte vite vor avea văduvele șalgăilor, mai mult vor da și ele la cîsla *haimanalelor* ocneci. HRIST. (1818): Iar să-l fi vădüt călare, chiar vataf de *haimanale*.

2. vagabond în genere, golan.

TEOD. 120: De risul copiilor să fii și *haimana* bătrână să rămâi! 486: În tot Bucurescii prin mahalale vedeai numai óste de *haimanale*. SED. V. 90 (din Sucéva): D'aș tot fi ședüt așa, ș'aș fi umblat *aimana*. ORĂȘ., II, 17: prin mahalale, c'un semn, c'o vorbă adun *haimanale*...

3. fără căpătăiü, fără stăpân.

AL. T. 112: Cerc în zadar pe loc a sta ș'am agiuns chiar de *haimana*; 840: care vra să ȋică, tu ești stăpân aici, ești de *haimana*. CR I, 38: carul s'eu era de *haimana*; 118: căruța asta de *haimana* și iepușoarele de izbeliște.

4. sub forma **haimăn**, vorba a ajuns să însemneze „petrecere“ în munții Sucevei din Moldova (Șeș. II, 229).

— HAYMANÈ, adv. à la manière d'un étourdi (d. ar. haym „étonné, ébahi, étourdi“). Vorba lipsesce aiurea.

haimănesc v. a umbla fără căpătêiu, a bate podurile.

PANN I, 141: apucă-te, ȋic, de muncă și nu umbla *haimănând*. REV. N. I, 388: 'mi place să *haimănesc*.

Derivațiune verbală dintr'o formă „haimăn“ (cf. *haimana*, 4), care revine în Moldova.

hain a. și m. I. (sens archaic) trădător, rebel, sinonim cu „vicién“.

M. COST. 319: ați dat scire la Impărăție pre Vasile-Vodă și pre totă țara, cu piră că este *haină*. NEC. 258: ați fost prins pre Turculeț, *hainul* cel mare a Impăratului. CANTA, 193: Mavrocordat-Vodă a luat cu sine câți boierii ați putut găsi și i-ați dus singur la Vezirul și la Hanul, încredințând cum că țara nu-i *haină* și la toate poruncile împărătesci este supusă. VĂC. 256: Domnul Sârbilor se descoperi *hain* și trădător... BELD. 415: Că-s necredincioși cu toții, sînt *haini*, resvrătitori. ZIL. 86: peste toate lipi Ipsilant țărîi ponosul de *hain*. AL. 210: Brâncovene Constantin, Boier vechi, ghiaur *hain*!

II. (sensuri moderne) 1. perfid, de rea credință.

DELAVER. 223: nu e așa că Némțule mai *hain* ca Muscalul? JIP. 30: ești *hain* pe strînsura ta. AL. 131: Cel cumnat jurat, *hain*, Ce venia de la Măcin...; 246: Nu mi-e ciudă de străini, Cât de pămîntenii *haini*... TEOD. 547: Turcul, mări, e *hain*, Turcul, mări, e păgân...

2. rău la inimă, tiran.

AL. T. 1013: o femeie frumușică ce nu-mi pare prea *haină*. VULP. 10: Puiule, *hain* mai ești, La mine să nu gîndesci; 16: Să-i ved slugi pe la străini, Că mult sînt cu noi *haini*; 31: Apoi Tohan cel bătrîn, Câne amar și *hain*!...

— HAYIN (ar. hayin), trăitore, perfide; alb. hain „hoț“, serb. hain, ngr. *χαίτης*.

Vorbă importantă ca un rest supraviețuit din vechea noastră terminologie politică: sensul ei generalizat e deopotrivă popular în Muntenia și în Moldova.

hainesc v. 1. (sens archaic) a se revolta în contra Porții, a se trage de sub stăpînirea turcescă.

N. COST. 5: Hanul de Crim care atunci umbla ca să *hainescă* de către Impărăția turcescă; 9: Petriceicu-Vodă s'ați *hainit* de multe neazuri ce-i făceau Turcii. NEC. 206: s'ați *hainit* Petriceicu-Vodă, de s'ați închinat la Leși. DION. 185: Pasvandoglu se făcuse în puterea lui ca un Pașă și luase cetatea în stăpînirea lui, *hainindu-se* de către Impăratul. VĂC. 265: pe Pașa de la Halep ce se *hainise*, îl prinse făcîndu-i răsplătirea cu mörte.

2. în genere, a se lepăda, a părăsi pe cineva.

TEOD. 552: Noi cu el am haiducit, Noi cu el am chiaburit, Dar de când s'a *hainit*... Mai de tot am calicit.

hainie f. 1. (sens arhaic) trădare, rebeliune.

M. COST. 356: pre Ștefan-Vodă îl ținea Impărăția la prepus de *hainie*; 364: turburarea lui Racoți acum era la scirea Impărăției și *hainia* lui Mihnea-Vodă.

2. (sens modern) perfidie, răutate sufletescă.

DELAVER. 103: patimile arse de *hainie*. JIP. 13: *hainia* dușmanului a sdruncinat-o în miș și fărâme.

Formă românească modernă corespunzătoare învechitului „hainlic“.

***hainlic** n. 1. revoltă în contra Porții.

NEC. 294: au luat pe Mihai-Vodă cu mare urgie și cu nume de *hainlic*. AMR. 123: pe Ștefan-Vodă l'au omorît, cum omorîse și pe Basarab-Vodă cu toți feciorii lui, cu doi ani mai înainte, pentru *hainlicul* lui. AR. 76: către stăpânire se arată cu *hainlic* și nesupunere; 165: prin multe chipuri arătând *hainlicul* împotriva prea înălțatei Porții.

2. revoltă sau trădare, în general.

COND. IPSL.: la vina de *hainlic*, nu este destul răspuns al muerii a țice numai că nu este amestecată cu bărbatu-său la acea faptă.

— HAYINLYK, trahison, perfidie, ingratitude

hal n. I. (sensuri arhaice) 1. împrejurare (nenorocită), calamitate.

KOG. 209: arătând starea boierilor pămîntenî de aice, spuid și *halul* lui ce-î s'au tîmplat; 235: se miraū ce vor face scriind tot *halul* la Țarigrad.

2. stare în genere, situațiune bună sau rea.

IST. 1715, p. 65: Vizirul aū întreat de *halul* cetății în ce chip este; 66: l'au întreat de *halul* războiului.

II. (sens modern) stare sau pozițiune, mai totdeauna rea: „într'un hal fără de hal“, într'o stare foarte prostă.

KOG. 289: să-î dea vre-o mângâiere la atăta *hal* și jele. BELD. 379: Veđi *hal* și privesce vreme, în ce stare mai ales; 384: Lăsați-î dacă le place *halul* cel dobitocesc. AL. T. 616: am agiuns în *halul* morșilor. CR. I, 89: bătâniî vędënd pe nora lor în așa *hal*, aū început a o mustra... PANN I, 136: dacă'ți móre calul, 'ți veđi pe jos *halul*. DELAVER. 189: eși! să nu te vadă lumea în äst *hal*! ISP. 181: a doua đi când se deșteptă boierul, vędëndu-se în ast-fel de *hal*, întrebă unde se află? MARION, 71: biata rochie! ajunsese într'un *hal-fără-hal*. TEOD. 612: Și 'nadins m'am lăudat, că n'ai *hal* să-mî fiî bărbat. CAN. 11: Să trecă și bun și rău, Să vadă de *halul* meu!

— HAL (ar.), état, condition, situation, position, circonstance, le temps présent; serb. hal „nevoie“, alb. hal „stare, nenorocire“, mer. hală „stare rea“, ngr. χάλι, animi affectio.

În tóte idiomele derivate vorba a dobîndit un sens peiorativ, care predomină exclusiv în limba modernă (nu fără o nuanță ironică).

halâl a. și n. I. (adj. și adv.) binecuvîntat, fericit, opus lui „haram“ (adesea și cu aplicațiunea ironică).

PANN III, 133: copilul numai ce mîncă e *halal*, ce îmbracă e haram. XEN. 37: *halal* nepot!.. *halal* vreme ai ajuns!

II. (subst.) binecuvîntare (învechit).

BELO. 386: Unde-i a lor mulțumire? *Halal* măcar n'am vădut.

III. int. 1. (în sens bun) ferice de!

GAINE, 82: *halal* de Mihai!.. mîndră mirésă mai ia! STĂNC. 57: o casă... *halal* să-î fie! pe jos numai piatră, odăile mari și luminate.; 124: mare noroc ai avut, mă, *halal* să-ți fie! BASME II, 49: *halal* de orzul meu că este cósit de așa mîini harnice! AL. 113: Iți aduc altă mirésă, Care când te-a săruta, *Halal* de viața ta! 156: Bujor ese, Bujor dice: *Halal* de tine, voinice!

2. (ironic) mare procopselă!

AL. T. 137: *halal* de bieții împričinați!.. 930: *halal* de gospodărie bună!.. încă o dușcă băete. CARAG. II, 23: *halal* să fie de ósele mele! m'ar cotonogi.

Var.: **alal** și **halam** (cest din urmă sub influența analogică a lui *haram*).

AL. T. 74: *alal* de cine-î tînăr și are bani mulți! STĂNC. 339: ăsta e împêrat, nu glumă: *alal* de așa vitéz! MARION 1896, No. 11: *halam* de cumêtru! aiurusum să-î fie! Ibid. No. 41: așa căsnicie... *halam* să le fie!

— HALAL (ar.), permis, légitime; cum. hallal „licitus, legalis“; alb. halal „iertare“, bulg. serb. alal (halal), mcr. halale, ngr. χαλάλι, legitimus.

Ca interjecțiune, vorba e pretutindenea populară cu îndoita ei acceștiune, seriósă și ironică.

halât n 1. haină de casă saũ de nópte.

AL. T. 251: în *halat* și cu fes cusut pe cap. CARAG. I, 77: Leonida e în *halat*, în papuci și cu scufia de nópte.

2. (ironic) caftanul purtat de Ovreiî bigoști.

AL. T. 1594: plóia póte să-mi strice *halatul*, să-mi facă pagubă mare. ID. Pr. 112: îmbrăcat cu *halat* jidovesc.

— HAL'AT (ar. hil'at), vetêment d'honneur; rus. chalatũ „haină de casă“ (îmbrăcămîntea cupetilor ruși); pol. rut. chalat „haină de nópte“. V. Partea II: hilat.

Vorba, primitiv sinonimă cu „caftan“, a încercat în limbile derivate o curiósă scădere a sensului.

halături n. pl. unelte saũ dichisuri trebuincióse pentru călărie, trăsură, gospodărie și mai ales de plugărie (vorbă specială Moldovei).

CR. II, 198: *halaturi*, ciocane, unelte. SEV. Pov. 164: se duce la un ferar de ia foiul, ilăul și tóte *halaturile* de câte avea trebuință.

— ALAT (ar. pl. d. alet), instrument, ustensile; alb. serb. alat (halat).

halcà f. (și alcà) 1. scóbă saũ legătură de fier la ziduri și alte clădiri (Polysu).

2. exercițiu militar constând în aruncarea și trecerea geridului printr'un cerc de fier: acest turnir orientat fu introdus și la noi și deveni un exercițiu favorit al boierilor noștri (§ 62).

MOXA (1620), p. 389: jucași bine astăzi și vrătejiși bine calul la *alca*. URECHE, 223: nice de carte era prost Bogdan-Vodă, la călărie sprinten, cu sulița la *halca* nu prea lesne avea potrivnic. KOG. 207: boierii iubiau plimbări și *halcale* și dicături.

Vorba figurază într'un proverb și într'un cântec.

GLOS. 13: a bate *alcaua*, a pierde timpul în deșert. AL. 106: Mâni es Turcii la *halca*, Sus în Haidar-Pașa...

— HALKA (ALKA), anneau, bague, jeu de bagues; alb. bulg. serb. halka (alka) „verigă de fier“, ngr. χαλκᾶς. V. gerid.

halèp n. cotul de Alep (0^m,69), întrebuintat odinioară în Moldova. V. arșin.

COND. 1776, p. 14: Vel cămăraș dând la fisce-care dughiană câte două coturi, un *halèp* și un arșin...

— HALEB, Aleppo; halebi pik „l'aune d'Aleppo“.

Halimà f. 1. titlul colecțiunii de povești arabe (cunoscută în Orient sub numele de „O mie și una de Nopti“) după numele povestitoareii, a Sultanei Șehera-zade, care spune Impăratului cele o mie de basme. Traducerea cea mai citită, cea de Gherasim Gorjan (1835), făcută după cea greacă modernă, poartă titlul „Halima saū povestiri mitologhicesci-arăbesci pline de băgări-de-sémă și de întâmplări forte frumose și de mirare... compuse în limba arăbescă de prea învățatul Derviș Abubekir și traduse din alte limbă străine în cea românescă“.

2. fig. povestire saū întâmplare minunată, faptă extraordinară (sens pretutindenea popular).

AL T. 70: minunat lucru-î vaporul!.. merge focu pe a păca în vremea *Halimalei*; 453: drept să-ți spun, dēū, aferim! parcă î *halima* curat; 1123: ce de mai drăcii! ce de mai minunății! bre! bre! parcă-î *halima*! CARAG. 28: să-ți povestesc ce am pătit cu mitocanul! să veți, e *halima*! II, 134: nu ți le mai spuiū p'alelalte, că sînt *halimale*, domnule! AL. Despot-Vodă, 44: o *halima* întregă și plină de minuni. MILLO, Chirița, 11: ce să vă spuiū, boierii Dv., minunile minunilor, *halimalele halimalelor*!

— HALIM (ar.), doux, patient, bon (supranumele Sultanei povestitoare); ngr. Της Χαλιμάς αἱ μυθολογίαι, les mille et une nuits (χαλιμά, récit, narration). Cum se vede, vorba ne vine prin intermediul traducerii neo-grecesci.

halvâ f. (și *alvâ*) 1. prăjitură albă-gălbue din făină arsă și miere, ori din zahăr cu tahîn (servind și ca mân-

care de post). Varietățile cele mai cunoscute la noi: „tahyn halvasy“, preparată cu zahăr și tahin; „keten halvasy“, asemenea firelor de in; „kataif halvasy“, asemenea unui ciubuc de zahăr etc. Adrianopole și Iamboli erau orașele cele mai renumite pentru fabricarea halvalei.

Doc. II, 318 (d. 1791): *halva* ce se face în Bucuresei cu nuci. TARIF 1792: *halva* de Permez. Doc. IV, 349 (d. 1793): *halva* de Enderne. UR. IV, 131 (1792): *halva* de Țarigrad. AL T. 1144: a mâncat o oacă de măsline ș'o puțină de *halva*. FIL 157: *halvale* de Idirnè. J. NEGR. Copii de pe nat. 120: să spuî vâtafului să cumpere *alva*.

2. dessert cam mitocănesc făcut din griș sau din făină cu unt prospăt, ori cu untură și cu zahăr, de coloro roșie închisă (Etym. 964).

— HALVA (ar. *douceur*), nom de différentes espèces de pâte sucrée dont la base est la farine et du miel (d. halu „doux, sucré“); serb. *alva* (halva), mer. *hâlva*, ngr. *χαλβάζς*. Despre celelalte prăjituri (§ 87).

halviță f. (și **alviță**) 1. amestec de nuci, scrobélă albă și zahăr sau miere.

GHICA, 676: să-i ia din mână o bucată de *halviță*. DELAVR. Trubadur. 147: *alvița* era cam sfărâmată, cam negricioasă și nu prea se vedea să aibă mieji de nucă.

2. joc de copii la lăsatul secului de brânză: se lega de un cuiu bătut în tavan sau de o cumpănă în bătătură o bucată de halviță, ce o ocoliau mai mulți inși: unul legăna sfóra de care era legată halvița și ceilalți se siliau s'o prină cu gura: când unul o prindea, mușca din ea și-i făcea vînt înainte, până ce bulgărul cel mare devenia mic și la urmă era și el prins și îmbucut deodată (Papazoglu, 128).

Halvița nu-i de cât o „halva de nuci“ (*koz halvasy*).

halvițar m. cel ce face sau vinde halviță.

AL. T. 531: un biet *halvițar*... și un biet brahagiū...

halvițarie f. locul unde se vinde halvița.

halvagiū m. cel ce face sau vinde halva.

COND. 1693, p. 556: un cal roib ce s'a dat *halvagiului*, care au venit bumbașir pentru 40 de pungî ce s'a dat la miri. IST 1715, p. 16: *halvagiū*, hasichii... și alte orînduiele împărătesci. AL T. 1440: Dumnelui au fost *halvagiū* vestit peste Dunăre.

— HALVAĞY, vendeur de halva; bulg. serb. halvağıia, ngr. *χαλβαντζής*.

halvagerie f. locul unde se vinde halva.

hamal m. cel ce cară greutate.

KOG. 273: Pe *hamal* vađa ce face, că cât îi đina de mare, cară

lemne 'n spinare. CONV. IX, 331 (d. 1730) : *Hamaliî* că-I ridica (pe Brâncovănu) și 'n mare că-i arunca, pe Domn și pe coconii îi tăia. FOT. III, 308 : doi *hamali* ai sătrăriei câte 15 lei fie-care. ORĂȘ. II, 19 : béu *hamaliî* și giambașii...

În Moldova vorba sună **mahal** (metatesă d. hamal).

COND. 1776, p. 16 : starostele de *mahali*. UR. XIX, 87 (d. 1826) : *mahaliî* i cotarii s'a fie sub ascultarea stăpânului târgului.

De aci derivațiunile secundare : **mahală**, ceva mare și greu, în munții Sucevei (Șed. III, 70), și **mahălit**, transportul său plata mahalului.

UR. VI, 471 (d. 1823) : *măhălitul* târgului să fie a cutiei târgului; VI, 107 (d. 1827) : *măhălitul* târgului Ieși...

— HAMAL (ar. hammal) portefaix; cum. chamal „gestor“; alb. hamal, mcr. hămal, ngr. χαμάλης; sp. al-hamel.

***hamalbaș** m. mai marele peste hamaliî sătrăriei.

FOT. III, 302 : *hamalbaș* a sătrăriei are lăfă pe lună câte 30 lei.

— HAMMALBAȘY, chef des portefaix.

hamalic n. 1. meseria și plata hamalului; 2. fig. ceva greu de purtat, topor de ôse.

— HAMMALLYK, métier de portefaix, salaire pour le transport de bagages; fig. travail grossier et pénible.

Cu ambele ei sensuri, vorba e populară în Muntenia. V. Partea II: hamaliî.

hambâr n. (arch. Mold. hambariû) 1. magazie de grâne (accepțiune pretutindenea cunoscută).

NEC. 347 : făcuse Constantin-Vodă și *hambare* de puneau pânea la Țuțora. AMR. 126 : Ali-Aga, păzitorul *hambariului* împărătesc de la Țuțora. DION. 192 : era făina adunată la ordie peste Dunăre, nu în saci sau în niscai *hambare* pusă, ci pe pământul gol turnată, făcută moghili în sus. AL. T. 45 : la imaș copii... acolo vă așteptă *hambaru* cu orđ... CR. I, 153 : sisiaș pentru popușoiu, *hambare* pentru grâu; 330 : am un *hambar* plin cu posmagi.

Vorba figuréză cu acest sens în două proverbe și revine adesea în cântecele populare.

CR. II, 93 : condacul umple sacul și troparul *hambaru*. ZANNE III, 185 : *hambaru* gol nu are șoreci. TEOD. 670 : Scutură *hambarele*, Mătură coșarele... ȘED. I, 38 : D-lor ar fi făcut colacii cât de mari. Da n'aŭ avut grâu la *hambar*. MARIAN I, 32 : Deschide-ți *hambarele* și cercă fărinele... BUR. 123 : Mătură *hambarele*, Scutură covețile...

2. odaie de rezervă la țărani pentru produse agricole, verdețuri, animale domestice (Dr. Crăinicănu).

DELAVER. 3 : curtea are *hambare* de fag; 17 : pățelele, *hambarele* gemeau de pline.

3. cutie mare de lemn de fag făcând parte din bucătăria săténului (Dr. Manolescu, 64).

4. podul corăbiei (sens eșit din us).

CANT. Ier. 141 : supt cămara corăbiei aflându-se și ușa cu tare gura *hambariului*, cu suptul apei de-asupra închișându se. ZIL. Rev.

III, 358: Caravachirul e dator ca să grăbescă la liman, c'aceea [furtună] sparge *ambarul*.

Var.: *ambar*.

UR. III, 151 (d. 1792): în puțină vreme ai săvârșit facerea celor două *ambare*, care nu de mult ți s'a poruncit la cetatea Benderului. NEGR. II, 236: carnea de la cuhnie și pânea de *ambar* Od. I. 126: grajdurile, *ambarele* și șóprele cu tóte tacámurile de drum. FIL. 76: să furi orđ din *ambarul* nostru.

— **AMBAR, HAMBAR** (pers. anbar), réservoir, magasin, depôt pour toute chose, grenier; carène, pont du navire (pl. d. nibr „paneterie“); alb. bulg. serb. ambar (hambar), pol. rus. rut. ambar, ung. hambár, mer. ambare (hâmbare), ngr. ἀμπάρ, grenier, cale de navire.

Hambarul jócă un rol însemnat în iconomia rustică, atât la noi cât și la popóarele balcanice (§ 98): el e destinat în genere pentru bucatele câmpului, pe când coșarul, pătutul și sisiacul (ultimul special Moldovei) sînt rezervate pentru depunerea porumbului.

Han m. Domnul Tătarilor, în special al celor din Crimeia: Domniî moldoveni erau îndatorați a-i trimite anual un dar anumit în miere saú în bani și stofe (§ 73). Vorba revine la cronicarii din Moldova și în cântecele istorice din aceeași provincie.

a. M. COST. 250: vestit era acest *Han* de războie. DASC. 406: împerat aú pus întâiú Tătarii de felul lor pre unul ce l'aú chemat *Han*, ca să fie judecata pre dînsul; și acest nume *Han* s'aú chemat la toți *Haniî* despre numele acestuia, câți aú urmat mai pre urma lui; cum și la Egiptet întâiú Faraon, apoi Ptolomeú; la Rîm, Chesar. N. COST. 43: s'aú sculat Devlet-Gherei Sultanul, carele este acuma *Han*, și aú mers cu Tătarii de aú bătut cetatea Liovul din țara leșescă. GHEORG. 329: când se întîmplă de iasă Domnul înaintea vr'unui *Han*...

b. AL. 78: Ghirai *Hanul* cel bătrân Trage pala de la sîn; 79: Chiar la grajdul *Hanului*, Hanului Tătarului; 172: Te calc *Haniî* tătarești și urdiile turcesci!

— **HAN** (han), souverain, prince, titre des princes tartares; cum. can „imperator“ și chan „dominus“ (pers. han „seigneur“); rus. pol. chan. Vorba e tătărăescă (de aceea lipsește în idiomele balcanice) și e o formă contrasă din mongolul Hagan (V. Partea II).

hănesc a. 1. ce ține de Han și e supus lui.

AX. 132: aú dat Hanului bulucbași și siimeni *hănesci*...

2. în special, se numiaú „sate *hănesci*“ cele 7 sate în jud. Dorohoiú date în stăpânirea Hanului la 1595.

M. COST. 251: cele 7 sate de țară ce se dic *hănesci*, le aú dat Ieremia-Voda Hanului.

hânie f. dignitatea și țara Hanului.

M. COST. 15: de la Iobzeg *Haniî* cel mari de la Rîm luaú stég de *hânie*. N. COST. 26: acéstă rușine păînd Impărăția otomană

și *hânia* tătarăscă, au fugit și tocmai la Belgrad s'au oprit. NEC. 365: făcea multe amestecături pentru *hânia* Crimului. VĂC. 278: aridică pe Kirim-Gherei la cinstea *hâniei* și l'au făcut Han Crimului.

Derivațiune românească alătura de „hanlic“.

***hanlic** n. rangul de Han.

KOG. 235: de-l va milui Impărăția cu *hanlicul* Crimului...

— HANLYK, dignité de Khan, souveraineté.

Han-tătar m. Hanul Tatarilor: 1. om saū popor străin, sinonim cu „litfă“.

DELAVR. Trubad. 136: dór n'o să legăm pe pricopsélă cu Greci, cu Bulgari, cu Turci și cu *Hantătari*...

2. străvechiū, în locuțiunile „de când cu Han-tătar, din vremea lui Han-tătar“, spre a exprima un trecut îndepărtat, un timp foarte vechiū.

AL. T. 1000: vere Ienachi! scos-ai încalte vin din cel din vremea lui *Han-tătar*? NĂD. 3.: eū nu le mai aveam de când cu *Hantătar*.

3. fig. drac, naibă (cf. bulg. dă te izede, dă te zami hantătar!): Tătarii, prin desele și neașteptatele lor năvăliri în Moldova, ajunseră un obiect de spaimă pentru locuitorii ei (§ 4). Acest sens peiorativ îl posedă și simplul „tătar“.

CONV. XVIII, 26: masa n'o lua *Han-tătar*... XEN. 108: poți să te duci cu dinsa și la *Han-tătarul*, să-ți bați mendrele cum vei voi tu. CAL. 1881, p. 36: că de unde nu, te-a luat *Han-tătar*!

han-tătăresc a. 1. crud și perfid, barbar și neomenos; 2. neînțeles, absurd, încurcat, complicat (Glos. 283).

han n. I. (sensuri arhaice) 1. ospetărie în genere. VĂC. 256: Sultan Murat III făcu trecerea cea de piatră... cu giemie și *han*. BELD. 344: Caii scotea de prin *hanuri*, pe drumeți descăleca.

2. curte mare pătrată cu ziduri înalte și porți căpțușite cu fier, având înăuntru încăperi cu pivniți și magazii: acolo se adăpostiaū averile și persoanele în vreme de invasiune saū de revoltă. Ast-fel era în Bucuresei Hanul Colței, Sf. Gheorghe etc. (cf. Fot. III, 166).

DUM. 21: prădară tot norodul prin *hanuri* și mahalale. DION. 208: avea și boierii fiesce-care ómenii cu arme, Arnăuți, Sêrbî, Rumâni, să fie gata de războiū și pe la *hanurile* cele mari era câte 100 saū 200.

3. boltă saū clădire mare pentru mărfuri.

NEC. 397: ce au găsit Tătarii la boierii pribegi și nepribegi și la neguțitori prin *hanuri* tot au luat.

II. (sens modern) birt ordinar, hotel de rînd, mai ales pentru neguțori.

FIL. 105: lasă morile și *hanurile* în neîngrijire; 117: *hanul* s'a dărâmat de tot și ploă într'însul, cărciumile asemenea. GHICA, XVI: tras în gazdă la un *han* de la capul podului Mogoșoi. DELAVR. 6: în bătătura *hanului* hămăe răgușit doi dulăi. JIP. 51: lăutarii să cânte

la horă, la nuntă și la *han*. ISP. 191: plăti la *han* și cumpără cele ce-î era de trebuință STĂNC. Gl. și Pov. 150: când înnoptă, traseră la un *han* de mâncară și se culcară.

— HAN (pers. han), hôtellerie, auberge, demeure de diverses classes de négociants ou de corps de métiers: grand édifice pour marchandises (d. pers. hanè „maison“); alb. bulg. serb. han, rus. rut. chan, mer. hane, ngr. *χανν*.

hangiu m. (și **angiu**) birtaș, hotelier de rînd.

DELAVER. 7: *hangiu*l de viță venetică, bogat putred... JIP. 31: să bei numa cât ai la tine, să nu mai scrie *angiu* la răboj.

— HANGY, hôtelier; bulg. serb. hangîia, alb. hanği; ngr. *χαντζής*.

hanger n. pumnal încovoiat ce Turcii pörtă la brîu: vorba revine la cronicari și în poesia populară.

NEC. 190: cu *hangerul* lui Ștefăniță-Vodă a-î tăiat calăul năsul [lui Milescu]; 229: Dumitrașco-Vodă a-î dăruit un *hanger* de mare preț Vezirului... DION. 197: capigiul a-î înfipt *hangerul* în pânțele lui Hangerliu. BĂLC. 307: un *hanger* turcesc într'o tēcă de aur. FIL. 27: la brîu cu un *hanger* de aur; 140: *hangerul* cel semănat cu bri-lianturi. TEOD. 665: Tureul dac'o auđia, Măna pe *hanger* punea...

Var. (mold.): **hamger** și **hangiar**.

M. COST. 237: venia-î ienicerii la bir și până cu *hamger*le să-ria-î la boierii. KOG. 279: A-î făcut semn capigiul către haznatarul, ca să-l lovescă cu *hangiarul*. NEGR. I, 120: un *hamger* calmucesc... GANE I, 211: rămase uimit cu *hamgerul* în mână. AL. 78: Alei! Dóme, Han bătrân, lasă cel *hamger* la sin! BUR. 164: *Hamger* din tēcă 'mî scotea, în inimă îl băga...

— HANGAR, HANGER (pers. hanger), coutelas, poignard longue de forme recourbée qui s'attache à la ceinture Barb.; rus. končarü, pol. chandziar, mer. hängiar, ngr. *χαντζάρι*; sp. alfange „coutelas“.

hangerliu a. înarmat cu un hanger, supranumele unui Domn fanariot în Muntenia (1797—1799).

— HANGERLY, armé d'un poignard; serb. hangarliia.

hap n. 1. pilulă.

NEGR. I, 207: la tot césul lua *hapuri*. AL. I, 1635: v'am pre-scris *hapurile* cele de fer. ORĂȘ. 47: curătenii și tot felul de *hapuri*. 2. fig. „a înghiți hapul“, a învinge o greutate.

— HAP (ar. habb), pilule; alb. bulg. hap, ngr. *χαπι*.

Unul din puținii terminii medicali de origină tur-cescă (§ 105).

harabă f. 1. trăsură mare cu lavițe înăuntru pentru transportul persónelor (ținënd locul diligențelor de mai târziu).

STAM. 330: nici car, nici cărucén, ce o *haraba* era. AL. T. 400: ne-o asurđit pe noi în *harabaua* cea jidovescă de la Roman și tot drumul!

2. car mare pentru cătratul făinei de la móră (cu acest sens în cântecele populare).

AL. 389: Dimerlia scutura, *Harabale* încărcă și la móră le ducea. BUR. 35: La móră privia, Să vadă carele și *harabalele*.

3. car mare, în genere.

CR. I, 260: li se aduc 12 *harabale* cu pâne; 210: o *haraba* întregă [de să ați] aș fi în stare să mănânc.

O formă neinspirată *araba* (Glos. 24) n'am întâlnit în textele din Moldova, unicele izvoare ale vorbei.

— ARABA, chariot, voiture non suspendue; cum. araba „currus“; bulg. serb. araba, rus. arba „un fel de telégă“, rut. harba (§ 94).

Vorba e proprie Moldovei și vine de la Tătari.

harabagiū m. cel ce ducea cu harabaua, cărașu.

UR. X, 214 (d. 1806): la vătășia de *harabagiū* să nu se amestece. AL. T. 51: el o prins frică și merge la drum numai cu *harabagiū*; 117: am scăpat de căruțe de poștă, de *harabagiū* nespelați, de diligențe hîrbuite; 400: hai să lăsăm *harabagiul* și să ne suim într'o sanie de birjă. CR. I, 106: Moș Nichifor era *harabagiū*.

Var.: **harabaciū** și **arabagiū**.

UR. IV, 205 (d. 1819): din suma banilor ce va lua fiesce-care cărașu chirie... să iee avaeul vătășiei de *arabagiū* de 10 lei unul. FIL. 262: vataful de *arabagiū* vine cu 6 care. TEOD. 586: Să lași pe Golea cu noi. Ca să-l avem *harabaciū*, bun la minte și dibaciū...

— ARABAĞY, charretier; bulg. arabağiia.

harabagie f. meseria de harabagiū, cărașușia.

CR. I, 107: *harabagia* e mai bună, că ai a face tot cu marfă vie...

Formă românească alătura de „harabagilic“.

harabagilic n. cărătură, transport.

UR. VII, 107 (d. 1827): *harabagilicurile* din toate ținuturile.

— ARABAĞILYK, métier de charron, charronage; bulg. arabağilyk, id.

haraciū n. 1. tribut obligatoriu sau bir plătit Porții de țările române (§ 72): el a durat peste 3 secole și a mers tot sporind. Hatisheriful din 1460 fixeză haraciul pentru Muntenia la 10.000 galbeni, cel din 1792 la 619 ȕunși și ultimul (din 1835) la 3 milioane lei vechi pentru ambele țări.

AMIR. 144: fiind vremea *haraciului* să se dee la Impărăție, au făcut rînduială să se strîngă. KOC. 251: satelor de pe la ținuturi Grigorie-Vodă încă le au pus bani după putința lor, dându-le țidule de câți bani să dee pe an și de câte ori într'un an și pentru ce să dee acei bani, atâția pentru *haraciū*, atâția pentru sêrhaturî și atâția pentru zaherele, chereștele, menzilurî și altele. CRON. III, 453: la 1530 Sultan Suleiman au hotărît să facă pe Moldoveni birnici, ca să-și adauge veniturile, și în loc de 4000 galbeni care plătia țara în tot anul la haznaua împărătească cu nume de peșcheș, după tractatul întărit au cerut 10000 galbeni cu nume de *haraciū* sau bir. DION.

166: era țara iertată de birul *haracului* în 3 ani de la Impăratul Tarigradului, pentru greutățile și pagubele ce au suferit în răzmeriță.

2. tribut său bir în genere.

M. COST. II², 52: poftia solii lui Ferdinand de la Sultanul Suleiman Crăia unгурescă, să-i se dea pre sēma lui legată sub *haraciū*.
DION. 216: Bonaparte să stăpănescă țările ce-i le-au dat și să-i dea și *haraciū*, pe tot anul, câte o sumă de cântare de aur și argint.

Vorba revine și în cântecele pop. (cu var. *araciū*).

TEOD. 553: Am mâncat'o de săraci, Am plătit'o de *haraci*.
BUR. 121: *Haraci* marī în țară da, Pe Tudor mi-l sārăcia... ȘED III, 212: Și-sī vindea ce-sī mai avea, Dē *araciū* nu se plătia: Dē *araciū* turcesc, Tot dē lucru dușmănesc.

— HARAC (ar. *ḥarağ*), tribut payé par les sujets non mahométans; alb. bulg. serb. *haraç* (araç), ung. *harács*, mer. *haraçe*, ngr. *χαράτσι*. Cf. Cant. Ist. ot. 613.

**haracciū* m. cel însărcinat cu stringerea *haraciului*.

UR. III, 186 (d. 1803): să nu se supere de către *haracci* și zabeții acelor părți cu cerere de *haraciū*...

— HARACĈI, perceptor; bulg. *arahčija*, serb. *haračlija*, ngr. *χαράτζης*.

**hărăcer* m. sens identic cu „*haracciū*“.

POP. 122: atuncea au dat jalbă la Impărăție *hărăcerii* despre marginea Dunării. UR. VI, 439 (d. 1774): *hărăcerii* și alți zabeții să nu-i supere cu cereri de *haraciū* și de spinge...

Formă românzată corespunzând bulg. serb. *haraçar*, alătura de *haračija*.

harām a. și n. (și *aram*) I. (adj. și adv.) 1. afurisit, blestemat, opus lui „halal“; fig. pe nedrept, nemeritat.

PANN, 166 (V. halal); Id. III, 80: după cum *haram* veniră, astfel și *haram* s'au dus. JIP. R. Sat. 71: ori-ce cetate 'și surpă *aram* averea și viața vecinilor. GLOS. 283: se alese *aram* de banii noștri.

2. câștigat fără muncă: „de *haram*“, pe nedrept.

AL. T. 546: să dee jalbă că i-ai luat o carbôvă chiar *de haram*; 1585: rezășia mea care mi-ai mâncat'o *de haram* cu cărți mincinoșe, cu plastografii; 1722: ce spuī tu, omule?... vrei să-ți mănânc banii *de haram*? SEV. Pov. 31: nimenea nu mânca de la dînsu un ban *de haram*.

3. (în compozițiune) foarte mare: *harambeție* „beție la tórtă“ (în cântecele ardeleni).

RETEG. Trand. 40: Să-i plătim *harambeția*, Să-i mulțumim vitejia.

II. (ca subst.) 1. blestem: „a mânca *haram*“, a spune minciuni (cf. ture. *haram yemek* „voler“, litt. manger de l'argent illicite).

CR I, 310: *haram* de capul vostru! 240: măi, tartorule, nu mânca *haram* și spune drept.

2. vită próstă și fără stăpân (pl. *harami* și *haramuri*).

GLOS. 283: un *aram* de cal, *arami* de boi, un *aram* de vită.
AL. P. II, 233: hăis, tu, *haram* de plug! (R. I, 320: hăis, *haram*! cea, *haram*! S. NAD. 153: hai măi repede, *haram*! 185: are două

haramuri, vede-le-aș pelea pe gard! ȘEP. III, 15: vită de *haram*, vită de furat: 189: ho, *haram!* spre a opri și alunga vitele când dau năvală. MARIAN I, 189: Murgule, *haramule*, Lupii carnea ți-a mânca...

3. vagabond, tâlhar (cf. *haramin* și *hărămu*).

— HARAM (ar.), ce qui est interdit par la loi, chose défendue, sacrée, impure; cum *haram* „illicitus”; bulg. serb. *haram* (aram), alb. *haram* „injust”, ung. *haram* „tâlhar”, mer. *harame*, ngr. *χαράμι*. V. *harem*.

Vorbă pretutindenea populară cu sensuri variate și parte necunoscute în turcesce.

haramgiu m. tâlhar (într'un cântec dobrogen).

BUR. 128: Sturze, sturzule, *Haramgiule*, Tu beșliule...

***hărămu** n. bandă, cătă (cf. *haram* II, 3).

REV. II, 386 (d. 1821): lua câte un *hărămu* de ostași.

harâm-bașa m. căpitan de tâlhari sau de haiduci, în poesia populară (cu var. **aram-bașa** și **arimbașa**).

TEOD. 627: *Aram-bașa* de voinici Peste patru-șeci și cincî. BUR. 197: *Arimbașa* m'o auzi și el rău că s'o măhni...

— HARAM BAȘY, commandant des *haïdouks* tures Boué; bulg. *baș-haramiia* „chefs des voleurs”; serb. și ung. *harambașa*. V. vorba următoare.

haramin m. 1. hoț de codru și în special haiduc (în poesia populară română și balcanică).

OD. I, 89: sînt la pîrtă o mie și mai bine de *haramin* levinți cu sinețele gata de foc. CR. II, 68: m'a prins melianul și *haraminul* de Trăsnea... AL 65: Voi vitejilor, *Haraminilor!* ȘEP. V, 85 (d. Suceva): *Haramin* de Dunăre, In tôte crășmele bê...

2. porecla țiganului (cu var. româniată **haramină**).

STĂNC. 304: bine, măi, *haramină*, cum să necinstesc tu mortul!

— HARAMI, brigand, voleur; bulg. serb. *haramiia* (*aramiia*), ung. *haramia*, ngr. *χαρμίδης*, latro.

Finalul -in, în forma românească, se datorește unei influențe analogice (cf. *arapină*, *bașardină* etc.).

harariu n. 1. sac din pîr de capră.

CANT. Ier. 105: un sac de nucî și un *harariu* plin de hamei. NEC. 183: l'au scos [pe Petru-Vodă] la câmp și l'au culcat la pămînt, învelit într'un *harariu* și l'au sărit Impăratul de 3 ori cu calul.

Var. (munt.): **haral** și **arar**.

TEOD. 612: Bate Turcii de-i omorâ. Și nu-i bagă prin *harale* De mi-i dă pe Olt la vale. DION. 177: Turcii se gătise să robescă țara și au venit un Pașă mare cu ôstea lui și adusese saci, *arari*, plini cu ștrînguri și curele și lanțuri, să lege robii.

2. un fel de țol gros și rar, țesut din pîr de capră, din care se fac traiste pentru cai sau se acoper căruțe (Costinescu): sens special Munteniei.

TARIF 1870: *arar* de pîr de capră pentru căruțe, pentru așternut.

— HARAR, grand sacoche de cuir ou de poils de chèvre qu'on charge sur les bêtes de somme Barb.; serb. harar (arar), ngr. *χαράρι*, sac de poil.

harbuz m. pepene verde saũ lubeniță (se aude numai în Moldova): originară din Africa intertropicală, planta se cultivă în țările calde, ca Sudul Europei, mai ales în Grecia și Turcia.

CANT. Ier. 130: în gura gârliciului un *harbuz* punea. AL. T. 14: să mănânce vr'o doi *harbuji* necopți; 555: negustor de *harbuji* și de ferării în Tirgu-Frumos. ID. Pr. 203: lua cu el 2 *harbuji* groși ca cei de Bender. SEV. 49: Frunză verde de *harbuz*, Câte flori pe cõsta sus...

— HARBUZ (KARFUZ), melon d'eau, pastèque (d. pers. *harbuza*, litt. măr pădureț); bulg. serb. *karpuz*, rus. *ar-buzũ*, pol. rut. *harbuz*, alb. *karpuz*, ngr. *καρπούζι*. Sinonimul occidental (fr. pastèque, sp. albudeca, port. pateca) derivă tot din Orient: ar. al-bititicha. id.

harbuzerie f. loc semănat cu *harbuji*.

AL. T. 608: furând noptea *harbuji* și zemoși de prin *harbuzerii*. ID. Pr. 452 (d. 1821): Băcãlii și liptcãni! Le ai făcut *harbuzerii*...

harbuzesc a. zemos ca *harbuzul*.

ȘEP. V, 58: pere *harbuzesci*, fragede, față galbie, gust dulce.

hareciũ n. (și *areciũ*) l. licitare, adjudicare.

UR. XVII. 95 (d. 1770): s'aũ făcut *hareciũ* în Divan asupra dumisale Vornicul.

2. adjudicat! (obiceiuit repetat).

AL. Pr. 42: telalul strigă îndată: dece galbeni fata giudelui! cine dă mai mult? una, două, trei, *hareciũ*! ID. T. 404: Pungescu (scotând repide o pãreche de cărți, taie repide un stos) Pě trebuliță?... *hareciũ*!.. stos!.. FIL. 241: *areciũ*!.. *areciũ*... odată... de două ori... cine dă mai mult? ORĂȘ. 25: *Areciũ*! întâia oră! *Areciũ*! de două ori! C'a treia oră sborã! *Areciũ*! cumpărători!

— HAREC, termen de adjudicațiune cu care se invită a se oferi un preț mai mare (Lobel); ung. *harács „prețuire, contribuțiune“*.

Termen juridic rămas în limbă (§ 71).

hareciluesc v. a adjudica (și fig.).

UR. IX, 203 (d. 1843): a treia di se va *harecilui* asupra aceluia care va da prețul cel mai folositor. AL. T. 1338: posturile se precu-petesc, se *hareciluesc* în piață... cine da mai mult?

Vorba corespunde turc. HARAÇLAMAK, adjuger și ung. *harácsolni „a pune la contribuțiune“*.

harasladiesc v. a harecilui (formă grecizată usitată în epoca fanariotă).

COND. CARAGEA, p. 444: când va fi a se *harasladi* nemișcătorul lucru cel dat în mezat din porunca stăpânirii.

harasladiismă f. hareciuire (vorbă eșită din us).

COND. CARAGEA, p. 448: când lucrul nemișcător se va pune la mezat de pe buna voia proprietarului, *harasladisma* se va face la locul ce se va alege de către chiar vîndătorul.

Formațiune ibridă turco-grăcă (§ 23).

harhalic n. probabil: viață agitată și destrăbălată (în cântecele bucovinene).

MARIAN I, 7: Și-a trăit cu *harhalic*, Ca să scape de belic.

— HARHAR (pers. *har-har*), inquiétude, angoisse.

harhalae f. sgomot mare (în Moldova).

Ambele formațiuni analogice (t. *lyk* = rom. *lae*) dintr'o formă primitivă **harhal* sau **halhal*.

***harèm** n. I. (la Turci) 1. apartament rezervat femeilor musulmane, litt. loc interzis sau sacru.

AL. T. 514: te ține baba deapropo... închisă ca într'un *harem*?

FL. 55: favoritele din *harem* țin în mână sorta împărăției turcesci.

AL. 106: Dar eu, frate, mult, mă tem, De căzlarul din *harem*.

2. fig. totalul femeilor unui musulman.

IST. 1715, p. 17: eșind tot *haremul* cu căzlar-aga... TEOD. 607:

Unde Băcul se răstia, *Haremul* se speria...

II. (la Români) 1. partea palatului domnesc rezervată Dómnnei și femeilor sale, în opozițiune cu „selamlîcul“ sau apartamentul destinat Domnului și suitei sale.

KOG. 227: după venirea vestei de Domnie nouă s'a'au mutat în Curtea domnescă, căci se isprăvisse tot salamlîcul și-l așternuse frumos, iar partea *haremului* a'au rămas nefăcută. GHEORG. 312: Vornicul Dómnnei și cu alții ce sînt din partea *haremului*. COND. 1776, p. 80: cheltuiala cuhnii Curții gospod la 3 mese: la gospod, la *harem* și la cămăra gospod. Doc. I, 302 (d. 1783): Vornic de *harem* cu vel-căpitan de do-robanți; IV, 519 (d. 1795): 70 lei vornici de *harem*, 29 lei izbășa și toți fustașii de *harem*.

2. soția, fetele și slugile Domnului sau ale boierilor.

DION. 201: a'au simțit boierii și a'au dovedit, că cuvintele Paz-vandului va să fie și în faptă și a'au început a-și ridica calabălcuile și *haremul*, trimițându-le pe la mănăstirile de la munte; 205: să se scóle cu ó-te să încungiure pe Ipsilant, Beiul Valahiei, căci că s'a'au dovedit că este hain, și să-l prindă viu pe el și pe toți feciorii lui și tot *haremul* lui, să-I trimiță în obei și lanțuri la Impărăție; 206: a'au plecat întâiu tot calabălcu și *haremul* cu ginerii lui, iar Măria sa [Ipsilant] dacă a'au isprăvit cuvîntarea cu boierii, a'au suit în caretă.

— HAREM (ar.), chose sacrée, lieu sacré, gynécée; appartement des femmes musulmanes; les femmes de la famille (d. harama „défendre, interdire“); bulg. serb. harem, alb. harëm, gr. *χαρέμι*; sp. harem. V. haram.

harșă f. pătură împodobită cu cusături pe șéua calului, sinonim cu „cioltar“.

BELED. 411: dvere, antimisuri era'au *harșale* pe cai. BĂLC. 256: cai cu *harșale* de argint; 273: cai împărătesci cu *harșale* și frîne aurite. OD. I, 73: cai domnesci acoperiți cu grele *harșale* de fir și de mătă-

suri. GHICA, 501: la alaiuri, boierii cei mari mergeau călări pe cai arăpesci acoperiți cu *hașa* mare cusută cu fir.

Var.: (munt.) *arșa* și (arch.) *hașa*.

AR. 36 (d. 1821): cal roib cu șea turcească și cu *arșale* numai cu fir. DION. 189: armăsari împodobiți cu rafturi scumpe de argint și cu aur poleite și cu *hașalele* de catifea, cusute cu flori de sîrmă și cu ciucurași de aur împregiur. Doc. II, 403 (d. 1792): cu *hașa* postav.

— HAȘA (ar. gașiye), couverture, housse de cheval; bulg. serb. *hașa* (așă), ngr. $\chi\alpha\sigma\alpha\zeta$ (§ 94). Sinonimul occidental (fr. chabraque, germ. Schabracke pol. czaprak) e tot turcesc: *çaprak*, „housse de cheval enjolivée“.

hasà f. madipolon.

UR. VIII, 181: cămeși și pantaloni de *hasa*. MARIAN, Inmormînt. 60: după ce au spălat mortul, îl îmbracă într'o cămașă de *hașa* și în altă cămașă nouă însă de pânză subțire...

— HASSA (ar. hassa), espèce de calicot.

Vorba e specială Moldovei și lipsește aiurea.

hàsur n. rogojină mai bună (Glos. 286).

— HASYR, natte; bulg. *hasăr*, serb. *hasura* (§ 55).

Vorbă aprópe eșită din us.

hat n. cărare între două moși.

CR. II, 46: Trăsnea dormia pe *hat*

— HADD (ar.), borne, limite, frontiere.

Vorba e specială Moldovei.

hatîr n. 1. favóre, grație, bunăvoință.

KOG. 216: numai *hatîr* la acesiã slujbã nu încape; 201: sã fie în sciința tuturor, cã se va pedepsi cu mare pedepsã, necãutãndu-î nici pic de *hatîr*, de va fi boier mare orî și rudã. GHEORG. 305: bẽtrãnului Ión-Vodã i s'au fãcut și *hatîrul* acesta de cãtre stãpãn. DION. 186: Pasvandoglu i-au dat rãspuns, cã-l va lãsa pentru *hatîr*, iar nu pentru vrajmãsie, sã iasã sã se primble; 109: pentru *hatîrul* Impãratului au primit aceste țãrișóre. BELD. 401: *Hatîr* la unii pãzesce, nu lua nici o para. AL. T. 141: tatã-sẽu s'a fãcut Vornic de *hatîrul* unei plãcinte ce a trimis la masa domnẽscã. FIL. 93: pe mine mẽ ține 12 mahmudele, dar pentru *hatîrul* domniei tale o daũ cu ðece; 132: mẽ pizmuesc pentru *hatîrul* și trecerea ce am la Mãria ta; 249: o sã-ți fac acest *hatîr* și de voiũ pãți ceva, vei da sãma la D-ðeu. ISP. 270: se hotãri sã vie într'o dórã mai mult de *hatîrul* lor de cãt pentru vre o ispravã.

2. plãcere, poftã, voie bunã.

ZIL. 84: Porți cu greũ îi venia a face *hatîrul* Franțezului. AL. T. 399: n'am sã șed aci tótã nóptea pentru *hatîrul* tãu. CR. I, 231: neputẽdu-le strica *hatîrul*. . . 252: sã-mi daũ eu liniștea mea pentru *hatîrul* nu sciũ cuĩ. GANE III, 33: dãruesce-ĩ averea lui pentru *hatîrul* meũ! ISP. B. Sn. 83: fu nevoit sã se scóle, ca sã nu strice *hatîrul* cuscului. BUR. 109: Nu te vãicãra, *Hatîru* nu-mi strica. . .

Vorba figurẽzã în cãteva proverbe.

PANN III, 27: face *hatîrul* corbului, ca sã învinovãtescã pombul alb. ISP. Rev. I, 460: capul ți l'oiũ sparge, dar *hatîrul* nu ți Poiũ strica.

— HATYR (ar. *ḥatyr*), bienveillance, égards, plaisir; alb. bulg. *hatyr* „dragoste“, serb. *hater*, mcr. *hatäre* „plăcere“, ngr. *χατήρι* (= *χαρίς*).

Vorba, pretutindenea conosită, e întipărită de o nuanță materială și de o trăsură de ușură ironie.

hatîrgiū m. favorit.

JIP. R. Sat. 262: rațele sórelui se resfrîng numai asupra câtorva cunoscuți *hatîrgiū*.

Formațiune analogică (§ 23).

havaiū a. azuriū (§ 105).

Doc. IV, 199 (d. 1793): o față giubea *havaiū*... IONESCU, 694: cu vitriol se face colórea verde, *havaie*, fistichie și sărarie... la *havaiū* și la negru-verde...

— HAVAYI (ar.), aérien, azuré (hava „air“); serb. *havai*.

havaleà f. I. (sensuri archaice) 1. pisc de munte.

Ist. 1715, p. 34: pentru straja cetății fiind *havalea*; 80: muchea unde vine *havaleua* muntelui.

2. mandat, însărcinare: „a se face *havalea*“, a transmite, a însărcina (cf. turc. *havale etmek* „remettre, référer, recommander“).

UR. III, 202 (d. 1802): ocărnuirea spitalurilor. a școlilor și a drumurilor... să se facă *havale* la boierii pămîntului. COND. 1813, p. 351: trimițînd împărătesca mirie la locurile ce se va face *havalea*.

3. fig. povară, greutate.

Kog. 239: Ragub-Pașa căuta vreme, ca să le vie de hac, să se învețe a mai pune altă dată *havalea* în spinarea Vizirului.

II. (sens modern) sarcină impusă, corvadă, sinonim cu „angara“: un logofet de *havalele* ținea socotelile acestor exactiuni (Fot. III, 304).

NEC. 249: *havalele* ce sînt orînduite la Cameniță nu le da și este cetatea flămîndă; 418: venit-au câteva *havalele* asupra țării de la Pórtă: să facă 800 de salahóri și 150 care la cetate la Vozia. UR. II, 46 (d. 1786): cai la menzil, zaherè, salahóri și alte *havalele* ca acestea. Doc. IV, 265 (d. 1795): alte trebuinți și *havalele* cu care este însărcinată domnêscă Măriei tale țară. CR. II, 188: bir n'aveți a da și *havalele* nu faceți. ORĂȘ. (V. avăet); ID. II, 156: dar ele [decorații] sînt luate curat prin *havalele*.

— HAVALE (ar.), éminence (qui domine une forte-resser); commission, mandat; serb. *havala*.

***havalagiū** m. cel ce strîngea banii birului.

AMR. 136: mai făcut-au Impărăția țării și acestă învoire, adică *havalagiū* ce vor veni să nu le plătescă lor îndată banii cei orînduiți.

— HAVALAĞI, personne chargée d'une commission; ngr. *χαβαλας*, inspecteur.

havàn n. I. (sensuri moderne) 1. piuliță, în părțile de jos ale Moldovei (Etym. 2148).

2. mașină de tăiat tutun (în Muntenia).

II. (sens archaic) piuă pentru asvîrlirea bombelor.

IST. 1715, p. 54: s'a dat poroncă la topei-başa să suie balghemezurile și *havanurile* de cumbarale, ca să împrósce cetatea; 64: aú umplut carele de pămînt și aú aședat balghemezurile și *havanurile* pe dînsese.

— HAVAN (pers.), mortier pour piler, pour lancer des bombes, appareil pour hacher le tabac; alb. bulg. serb. havan (avan), mcr. avane, „piuliță“, ngr. χαβάν.

hàvră f. sinagogă (vorbă foarte populară).

AL. T. 60: Acum credem în palavre și ne certăm ca prin *havre*. PANN III, 9 (prov.): Când pornesc toți să vorbescă, Parcă-î *havră* ovreiască. XEN. 56: n'aveți să tăceți odată! parcă sînt la *havră*.

— HAVRA, synagogue (d. ebr. hevra „comunitate“); bulg. serb. havra (avra), mcr. havră.

havúz n. basin, rezervoriú.

IST. 1715, p. 81: grădini, *havuzuri*, puțuri, fîntâni... AMIR. 169: făcuse Grigorie-Vodă o grădină foarte frumoasă și în grădină case domnesci, pe forma de Tarigrad, că așa și meșteri aú adus; și alături cu casele *havuzuri* și cerdacuri și alte lucruri, și apa umbla din *havuz* în *havuz* pe piatră prin tótă grădina și aú numit acea grădină Frumósa. BOGD. POV. 209: un *havuz* frumos pietruit numai cu lespedî de marmură strălucitoare.

— HAVUZ (ar. havz), réservoir d'eau, bassin, citerne; bulg. havuz, mcr. havuze, ngr. χαβούζι.

Vorba e răspândită în Moldova și Muntenia.

haz n. 1. plăcere, farmec, grație.

CR. II, 33: jucării pline de *hazul* și farmecul copilăresc; 90: era și frumósa, bat'o *hazul* s'o bată! GANE II, 221: moș Toma scie să spuie cu *haz*. PANN, 111 (prov.): Cât să te dregi pe obraz, Te ai trecut, numai ai *haz*; 120: Gălcéva fără încăerare Nicî un *haz* nu are MARION, 4: ce *haz* ar fi avut un botez fără bătură? 81: ce nebulie, auđi dracu! scii că are *haz*...; 106: are lipiciú, bată-l *hazu*!.. TEOD. 304: Cât e Argeșul de mare, *Haz* ca Săbărelul n'are. MARIAN I, 39: Pe brațele bădiții, Unde-î *hazul* leliții... ȘEP. I, 104: Bată-vě *hazu* neveste, Gură ca la voi nu este.

2. glumă, petrecere: „cu *haz*“, nostim, hazliú.

AL. T. 75: din toți era mai cu *haz* d. Agachi Flutur, un berbant în doi perî; 833: să vedeți *haz* acuș!

3. locuțiunea „a avea *haz*“, a fi nostim, amuzant.

AL. T. 612: ar avea *haz* să-mi tragă o bătaie; 637: are *haz* că mă ia și în ris... 809: scii c'ar avea *haz* să facem nunțile amîndoi într'o di? CR. I, 252: scii că are *haz* și asta.

4. „a face *haz* (de ceva)“, a se amuza, a rîde pe-trecînd (cf. turc. hazz etmek „avoir plaisir, se complaire, trouver du goût, aimer“: litt. faire plaisir).

IST. 1715, p. 15: Impératul, de sus privind la mascaróne, aú făcut *haz*. BELD. 392: Făcea *haz*, afla plăcere, simțiai că se mulțumia. ISP. 26: se uitără la stîrvul zmeóicei și făcură *haz* de dînsul; 34: făcea *haz* cum sare stropiú de apă, când o lovia. CRÁS. III, 105: n'aveți de ce face *haz*. GHICA, 499: fie-care la rîndul sěu povestia câte o bațjocură... și făceaú un *haz* nespus.

5. „a face haz (pe cineva)“, a ținea la dînsul, a-î plăcea mult

AL. T. 133: mă face *haz* Ministru; 1220: mă faci *haz*? nu-î așa?
— HAZZ (ar.), plaisir, félicité, contentement, goût;
mer. haze, ngr. χαζι. agrément.

Vorbă interesantă prin sensurile ei variate și prin derivațiunile-î curat românești.

hazliu a. plăcut, nostim (sinonim cu „mucalit“).

AL. T. 187: aușisem că ești tare *hazliu*; 1659: ian mai spune, că ești *hazliu* de tot. CR. I, 76: un băet așa de chipos, de *hazliu*; 164: și focu-î *hazliu*, dar tare rău te pîrjolesce. GANE II, 245: erau *hazlii* și duioși de vedut acești doi bētrāni. MARION, 89: întîmplarea lui *hazlie*, ca să nu ȳic caraghiosă.

Formațiune analogică (§ 23).

hăzos a. plin de haz, grațios.

CR. II, 89: și alte iznove *hăzose* ca acestea. ȘEP. I, 221: nu-î frumósă, da-î *hăzósă*.

Vorba, sub această formă, e specială Moldovei.

haznă f. (și **haznea**) I. [deposit de bani] 1. vistieria țării, tesaurul Statului.

N. COST. 26: *hazneua* împērătēscă tótă, cu tunuri, cu erbării, le-au luat tóte Nemții. DION. 170: le-au poruncit să ia bani din *haznalele* împērătēscii. VĂC. 295: Turcii n'avea gătire de óste din vreme, nici de *haznele*. UR. VI, 449 (d. 1774): să facă haraciul teslim la împērătēscă mea *haznea*. AL. T. 1388: să cumpere otcupul oenelor pe 5 ani, cu preț destul de folositor pentru *hazna*. GANE II, 269: căpitanul pe a cărui cap ai pus preț aurul *haznalei*. CR. I, 67: am să-l dau în *haznaua* cu banii.

2. tesaur, comóră în genere.

OB. I, 122: bogății adunate de prin tóte țerile vecine în *haznaua* Patriarchiei; 148: o culă în care se aflau paraclisul, *haznaua* saú comóra și patul domnesc. PANN, 60: un Sultan ca tine bogat cu *haznale*... ISP. 371: să mai mergem și pe la *haznaua* împērătēscă. STĂNC. 283: împēratal puse de 'l prinse și'l aruncă în *haznaua* de bani, unde erau galbeni scelipitori.

Vorba revine adesea în poesia populară (și sub forma **azna**).

TEOD. 481: Smarandul *haznalelor*, Din darul cadinelor; 588: Hai, c'am găsit d'o *hazna*, Dór d'om câștiga ceva; 644: Descuie pórta, c'aduc averea, Deschide ușa, să bag *haznaua*. WEIG. Rum. Dialekte, 77 (d. Olt): Descuie pórta să bag *aznaua*. BUR. 195: Mare tainiță făcea, *Haznalele* le îngropa.

3. cassieria județului (mai mult ironic).

AL. T. 226: tot Leonaș a furat și banii *haznalei*.

4. (sens arhaic) sumă de bani în valóre de mai multe pungi.

NEC. 259: au sosit și un Pașă cu o mie de iniceri și cu 800 de pungi de bani. *hazneua*...

II. [deposit de apă] I. (sens arhaic) rezervoriu de apă.

AMIR. 169: acest Grigorie-Vodă a adus și apa de la *hazna*, cu mare cheltuială și cu meșteri aduși din alte țări. KOG. 228: Măria sa a făcut o *haznea* mică în trei colțuri la pórta curții Domnesci, dinaintea *haznalei* cei mari a tătâne-séu. IST. 1715, p. 111: la izvóde este făcută *hazna* cu boltă de piatră. DOC. IV, 402 (d. 1793): *haznaua* apelor ce se împărțese în orașul Bucuresci.

2. (sens modern) canal de scurgere, cloacă.

BOGD. Com. 5: du-te fuga la *hazna* ș'adă apă sa-i dați să bea. MARION, 35: turna pe gât ca într'o *hazna*. GHICA, 498: podelele aruncau în sus din *hazna* stropi de noroiu.

— HAZNA, HAZNÈ (ar. *hazine*), trésor, trésorerie, trésor de l'État, caisse d'un département, tribut payé annuellement par une province; somme de 36,000 bourses turques; dépôt, réservoir d'eau; cum. kazna „gazophylacium“; bulg. serb. *hazna* „comóră și basin“, vsi. pol. rus. *kazna* „fiscus“; alb. *hazne*, mer. *hazná*, ngr. *χαζνές* (*χαζνῆς*); sp. *alhacena*, „dulap“. V. *magaza*.

Vorba a supraviețuit în ambele ei accepțiuni fundamentale, comóră și cloacă, accepțiunii deopotrivă răspândite în Muntenia și Moldova.

haznagiú m. vistiernic (în poesia populară).

ȘED. III, 214: Haznalele mi-și sosiaú, *Haznagiú* mi-și strigaú...

Formă paralelă cu „haznatar“ (V. Partea II), sufixul turc. -giú și cel persan -tar indicând deopotrivă un nume de agent.

hèlbet! int. (și **elbet**) las' pe mine!

AL. T. 100: să mă puî în pensie, ca pe cei mulți... că *helbet!*... póte să ai și d-ta vr'odată nevoie; 402: despre traiu?... *helbet!*... feți logofeți de soiul nostru, cu meseria stosului și a bancului, nu pier în Iași; 999: dacă-i tréba pe înghite-agachi... *helbet!* nu te-om da noi de rușine. CR. I, 128: *helbet!* o nópte nu-i legată de gard; 213: *helbet!* vom putea veni la hac și spínului. ZANE, 632 (prov.): *Helbet!* pi-cior de rac! D'oiî muri să nu ți-o fac! (a rêsplăti réul ce ni s'a adus). CAL 1881, p. 23: *elbet!* dice turcul, nu aduce anul ce aduce césul.

— ÈLBETT (ar.), certainement, enfin, après tout; serb. **elbet** (**helbet**) „negreșit“.

Vorba se aude mai ales în Moldova.

helbetim adv. de bună sémă, de sigur.

XEN. 185: ai să-mi încapî în mână, *helbetim!* BOGD. Com. 175: *helbetim!* o da D-deú și ne-a veni iar apa la móră.

— ELBETTİM, j'en suis sur.

herghelie f. (și **erghelie**) 1. turmă de cai.

M. COST. 319: aú aflat tótă țara pre acasă cu dobitoce, cu *hergheliú*. NEC. 238: se slobodíau furiș în Moldova și în Bugiac de apucaú *hergheliú* a cui găsiaú. CANT. Ier. 75: era un boiar, carele avea câte-va *hergheliú* de iepe. BELD. 376: *Hergheliú*, ciređi și turme, după dînsul trimetea. XEN. 5: în fundul ogrăđii s'aflau grajdurile carí adăpostiaú o *herghelie* întrégă. DELAVR. 25: prindea harmásarul

din *herghelie* cu dinții de nările nasului. ISP. 23: ea nu voiesce nici în ruptul capului să-l iubescă până nu-i va aduce *erghelia* ei de iepe.

Vorba figurază într'un proverb și în poesia pop.

PANN I, 134: *herghelie* de oiapă ciufă și braniște numai de o tufă Nu se face nici odată. MARIAN I, 125: Nouă *herghelii* de iepe, Sprintene, iute și sirepe. BUR. 122: *Herghelii* de cai avea, Pe toate mi le dedea.

2. loc de prăsilă și de crescere a cailor (sens exclusiv modern): *Herghelia* de la Nucet.

— HERGELE (pers. *har-gele* „troupeau d'ânes“), haras, établissement destiné à la reproduction de la race chevaline Barb.; bulg. *hergile*, serb. *ergela*, mcr. *irgilie*.

hergheligiū m. (și *hergelegiū*) păzitor de herghelie.

ANT. Ier. 75: avea la iepe și un *hergheligiū*. COND. 1776, p. 40: *hergheligiū* pentru păscutul cailor. AL. T. 1236: de n'aș scii că-i beizade, aș crede că-i *herghelegiū*. DELAVR. 260: ciobanii, văcarii și *herghelegiū*.

— HERGELEGI, id.; bulg. *hergiležiia*, serb. *hergelaș*, ngr. *χεργελετζής* (despre bănățenul argelar: § 34).

hici adv. de loc (însoțit de o negațiune): „cât hici, nici hici“, nici de cum.

AL. T. 284: înțelegi tu ceva, Măriucă? — Ba cât *hiciū*...; 409: îi cunoșteași mai mult? — ba cât *hiciū*...; 457: ba nici *hici*...; 697: scii să citești, de Tudorică? — ba cât *hiciū*. CAL. 1882, p. 20: nu găsiaū *hici* copaci de umbrit.

— HIC (ar.), rien; alb. bulg. serb. *hië*; rut. *nehyc* „nici hici“. Despre particule (§ 25).

hindichiū n. (și *hendechiū*) I. (sens arhaic) termin militar: șanț de întărire, sinonim cu „meterez“.

AMIR. 130: aū mers de aū scris hotarul Moldovei, care se începe de la *hindichiul* lui Traian, împăratul Rîmului, și merge până în Nistru. KOG. 200: aū mai scos un bir pentru săpatul *hindichiului*, căci aū găsit cu cale că să încungiure hora cu șanț împregiur, că să nu vie fără de veste Turcii și Tătarii să-i calce. IST. 1715, p. 93: cu mare năvală aū intrat în *hindichiū*; 112: cetatea este ocolită cu *hindichiuri*. CANT. Ier. 14: meteriz, șanț, *hendec*; 201: filul în giur-împregiur cu *hendec*, după obiceiū, să se încungiure și să se închiidă. NEC. 394: s'aū întors iară la Galata și aū făcut *hendechiū* împrejurul taberei.

II. (sensuri moderne) 1. șanț, în genere.

CRĂS. IV, 237: pe malul *hindichiului* creșteaū nisece tufare.

2. fig. (sub forma *handic*) adîncime, taină (?).

SEV. Pov. 252: D-deū care scie toate *handicurile* babei și cum se înțeleșe cu mama dracilor...

— HANDAK, HENDEK (ar.), fossé, retranchement autour d'une placé forte, d'un village; serb. *hendek* (*enek*), mcr. *hândache*, ngr. *χαντάκι*.

hurmuz n. mărgăritar de sticlă.

REV. I, 338 (f. de z. 1669): șese șiruri mărgăritar *hurmuz*. ȘED. I, 13: Dar sub capu-i ce i-a pus? Perinuță de *hurmuz*; 107: Și la gât cu o basma albă și cu *hurmuz* de cel bun.

Var.: **hormuz și urmuz.**

UR. XI, 225 (d. 1745): cercei cu un fir mărgăritar *hormuz*.
 TARIF 1792: mărgăritar mincinos, *urmuz*. R.-Cod. 196: Flôre de *urmuz*.
 Pe Mureș în sus...

— HURMUZ, HORMUZ (pers.), Urmuz, oraș lângă golful Persic de unde a venit mărgăritarul în comerț (§ 103).

huzmèt n. (și **uzmet**) I. (sensuri arhaice) 1. dar făcut ca omagiū.

POP. 44: Constantin-Vodă cu multe feluri de meșteșuguri se nevoia, ca să nu dea ochi cu Turcii cei mari nici în oștire nici în alt unde-va, dând *huzmeturi* sute de pungī și alte daruri de stîngea țara. ID. 23: aū muncit în tot chipul să dea bani Turcilor, un *uzmet*, și să-l lase în țara lui.

2. dare vexatōre, sarcină.

ZIL. 7: să scōță vācārîtul, un *huzmet* prea blestemat.

3. venit principal al țării acaparât de Domnie și constând din ocne, dijmărit, vinăriciū, oierit și vămī cari se vindeaū celui ce da mai mult (Fot. III, 271).

REV. II, 411 (d. 1821): un prieten a cumpărat *huzmetul* dijmăritului din județul Oltului. AR. 169 (p. 1821): veniturile Domniei precum vămī, ocne și alte *huzmeturi* și obicinuite dăjdii; 209: acești voevodī luaū veniturile *huzmeturilor*, adică a desetinei, goștinei și vādrārîtul dimpreună cu ale vāmilor și ocnelor. FIL. 20: cumpără mai întăiū calemul vinăriciului, al oieritului și mai în urmă *huzmetul* spătăriei. GHICA, XV: veniturile celelalte, otcupurile saū *huzmeturile*...

II. (sens modern) slujbă, funcțiune.

Doc. IV, 241 (d. 1793): cu ajutorul și *huzmetul* Măriei tale li se va face și acestora căduta pedēpsă. UR. III, 173 (d. 1802): la câte *huzmeturi* și trebī ai strălucitei mele Impărății ai fost rînduit. AL. I. 1240: ian să iee un *huzmet*... un *huzmet*? adecă o slujbă...; FIL. 35: ia-i *huzmetul* din mână și veī vedea, cum va veni țara întrégă cu jelibī împotriva lui; 91: peste puțin timp aū să ia vre-un *huzmet* gras; 98: apoi l'ai miluit cu *huzmet* și boierie; 248: dar banii aceștia înī trebuie acūm, căci sînt fără *huzmet* de atāta timp și n'am cu ce să-mī hrănesc nevasta și copiii; 133: de nu voiū împlini voiața lui Caragea, voiū fi depărtat din *huzmet*; 226: l'a boierit și l'a pus în *huzmet*; 255: acele *huzmeturi* grase ce le înlesnea o viață de satrapi; 261: Dinu Păturică este boier cu caftan și se află în *huzmetul* țării.

— HYZMET (ar. *hyðmet*), service de domestique, ministère, charge, emploi, fonction, commission, présent dont on fait hommage à quelqu'un; bulg. serb. *hizmet* „serviciū“, mcr. *huzmet*, ngr. *γουζμετι*.

huzmetar m. slujbaș însărcinat cu strîngerea *huzmeturilor*.

DELAVR. 165: góna ce dedea *huzmetarilor* vitregi.

Formațiune românescă corespundēnd turec. HYZMETKIAR, serviteur, domestique, employé (de unde mcr.

huzmichiar „servitor“, bulg. hizmekiar, serb hizmećar, ngr. $\chi\omicron\upsilon\zeta\mu\epsilon\tau\kappa\iota\acute{\alpha}\rho\eta\varsigma$).

huzùr n. (și **uzur**) odihnă, viață comodă.

AL. T. 113. trăiam cum trăiam... greú, dar în óre-care *huzur*... 1031: la închisóre 'i fi mult mai *huzur* de cât în dulapul ista. CAL. 1895, p. 87: se védu mai úsurat și mai de *uzuru* séú.

— **HUZUR** (ar. tranquillité), bien-être, repos; serb. uzur, ngr. $\chi\omicron\upsilon\zeta\omicron\upsilon\beta\iota$, repos.

Vorba circulă mai ales în Moldova.

huzuresc v. a fi saú a merge bine cuiva, a trăi în tihnă, a duce o viață liniștită.

CR. I, 7: sócra *huzuria* de bine; 153: uitase acum de urít și *huzuria* de bine; II, 18: 'mi ține socotélă ban cu ban și *huzuresc* de bine; 24: opínca-í bună, sáraca! íți șede piciorul hodinit și la ger *huzuresc* cu dínsa. S. NÁD. 181: bárbatu-su bolesce și ea *huzuresce*.

Formațiune verbală corespundênd serb. uzuriti și ngr. $\chi\omicron\upsilon\zeta\omicron\upsilon\beta\epsilon\acute{\omega}$, reposer.

I

labașà f. 1. cîește de apucat nasul cailor când se potcovese.

2. fig. și fam. căpěstru, frîú.

Isp. Sn. 70: târdiú te ai deșteptat, bárbațele, acum ești cu *ia-bașéua* de nas.

Var.: **ievășea** (Glos. 299, 301).

— **YAVASA**, tenaille de bois avec laquelle on serre le nez d'un cheval retif quand on le ferre (§ 105).

iacà f. 1. guler de haină femeiască, pelerină.

TARIF 1870: *iacale* de blană căptușite.

2. fig. în locuțiunea „a pune cuiva iacaua“ (Polysu, 141), a ruđa cu stăruința pe cine-va (cf. yaka silknek „implorer l'aide, demander protection“, litt. secouer le collet).

— **YAKA**, collet d'un vêtement; mcr. iacà „guler de cămașă“, bulg. serb. iaka, ngr. $\gamma\iota\alpha\kappa\acute{\alpha}\varsigma$.

iàdeș n. (în Mold. **iedeș**) 1. os crăcănát din capul pieptului la găini.

SER. I, 152: osul de la pieptul găinei (*iedeșul*) tras de doi, la care rămâne hîrlețul în mână, are să-l îngrópe pe cel alt.

2. un fel de prinsóre cu acest os între douë persóne: cel ce dá un obiect primitóruí, care nu đice: „sciú“, trebuie să đicá „iadeș“, dacá voiesce să căștíge rêmășagul.

MARION 1889, No. 64: scóse osul de la pieptul puiului... *iadeș*!

dișe el, ai să ne prindem! AL. T. 1027: Zoița — (dându-i cheia). Dacă nu mă creși, potim cheia... (Kiulafoglu ia cheia). *Iadeș!* am câștigat rămășagul! 1020: de când am pus *iedeș* amîndoi, n'am cap să mă odihnesc.

— YADES (pers. yad-est „je m'en souviens“), espèce de pari ou défi de mémoire qu'on fait en rompant un petit os: celui de deux joueurs qui reçoit de l'autre un objet sans dire yad-est, paie un gage (d. yad „mémoire, fourchette“); mer. *iadeș*.

iahnie f. mîncare de zarzavat cu bucățele de carne sau pește (la orașeni și la sătenii).

FL. 57: vase de cositor pline cu *iahni*, cu plachi, cu morun gătit. VULP. 13: Că ți-am pus ție, Aci-o tîpsie Cu *iahnie*.

Var.: *iacnie*, *icnea*, *iehnea* și *ihnea*.

GHICA, 66: *iacniile* și *plachiile*; 76: *ihnelele*, *ostropăturile*... AL. T. 1260: veți face o *ihnea* cu cêpă. NEGR. I, 286: *ihnelele* și *cataifurile*.

— YAHNI (pers. yahni), hachi et étuvée de viande, poisson et volaille; bulg. serb. *iahnița*, mer. *iahné*, ngr. *ιαχι*. Despre mîncările de legume (§ 87).

iehneluță f. diminutiv (Negr. III, 87).

iamă f. I. (sens archaic) termin tehnic militar: năvala dușmanului spre a jăfui: „a da iamă“, a năvăli asupra vrăjmașului.

IST. 1715, p. 121: aū dat Turcii *iamă* într'înșii. BELD. 410: Armele după ce *iamă* câte aū fost le-aū făcut.

II. (sens modern) afară din sfera militară: pradă, jaf, în locuțiunile „a face iamă“ și „a da iamă“, a face jaf sau risipă, a cheltui fără cumpăt.

AL. T. 1264: te-am lăsat să dai *iamă* în averea mea; 1338 își însușese dreptul a face *iamă* în iconomiile Visteriei. Xen. 185: să scoți ómenii la lucru... și să dăm și *iamă* în prestații? ORĂȘ. II, 139: nisce pungași care îi da *iamă* pe la cigmigea.

Var. (archaică): **iagma**.

IST. 1715, p. 96: să nu deainicerii *iagma*. DUM. 19: otacului i se dete *iagma*.

— YAMA (yagma), incursion, pillage, butin; serb. *iagma*. Termin militar generalizat în limbă (§ 28).

***iagmaladisesc** v. a prăda, a jăfui (sens exclusiv militar).

DUM. 19: Tătarii în urma Vizirului aū *iagmaladisit* urdiea; 53: să *iagmaladisescă* orașul. HRIST. (1818): Să dea foc și să robescă și să *iagmaladisescă*.

— YAGMALAMAK (aor. yagmalady), piller, enlever; serb. *iagmiti* „a înhăța“.

iamurluc n. un fel de ipingea.

TARIF 1792: *iamurlucele* ce se fac aici de postav de țară și merg

la țara turcăască saă la Moldova. Doc. II, 292 (d. 1791): lucrul ce-l vînd gata șalvaragiiî din prăvăliî, cum șalvari, dulămi, mintene, giubele, *iamurluce*.

Var.: **emurluc, ermuluc și imurluc.**

ALEXANDRIA. 37: scóseră plașca și *emurlucul* lui Solomon. M. COST.² 521: *ermulucul* de pre Alexandru Vodă. TARIF 1870: ipingele roșii și negre numite *imurluce*.

— YAMURLUK (yagmurluk), manteau pour la pluie, imperméable (d. yagmur „plóie“); bulg. *iamurluk* „zeghe“, rus. *iemurlukû*, pol. *jarmuluk*.

Astăđi vorba pare a fi eșit din us, alungată fiind de sinonimul său „ipingea“.

***iasic** n. un fel de joc cu gologani (după cum cădeaă dos ôri față, adecă cu efigia saă cu turaua).

FIL. 29: unîf jucaă nuci; alții *iasic* și tura, alții iarășî jucaă la o para cinci și stos pe despuiate.

— YAZY, écriture; bulg. (igraă na toră i) iază; mer. tura-iază „efigia monetei“. V. tura.

iasmin m. flóre de grădină numită obicînuît „iasomie“, de aceeași origină (Etym. 1869; Glos. 299).

CANT. Ier. 23: *iasimin*, un fel de copăcel, se suie ca vița și face flóri albé cu puțin ghiulghiuli amestecate, prea frumos mirositoare.

— YASMIN (pers.), jasmîn; serb. *iasemin* (čibuk), ngr. *γιασμουρί* (de unde forma paralelă „iasomie“); din aceeași vorbă persană: sp. *jazmin*, it. *gelsomino*, fr. *jasmin*.

iatac n. 1. (în Mold. **etac**) camera particulară și în special odaie de culcare mică și ascunsă în zid, alcov.

DION. 186: capigiul cu arapul aű intrat în *iatac* la Vodă; 198: și săvîrșindu-se Divanul, s'aű dus Impêratul la *iatacul* lui și ceilalți la ale sale. BELD. 402: In biserică, *etacuri* făcênd, s'aű statornicit. AL. T. 351: cum dracu să trec prin *etacul* clónteî, fără ca să mă bage de sémă?... 771: s'a dus să tragă un ciubuc în *etacul* gazdei. XEN. 66: în *etac* aședă un paț cu polog. FIL. 234: se pomeniră cu coconul în mijlocul *iatacului* cu un iatagan în mână... GHICA. 4: eram la ușa *iatacului* domnesc; 9: intraî în *iatacul* boierului; 494: *iatacuri* și cămări cu arcade și bolte învîrtite.

Cu acest sens și în cîntecele populare.

AL. 111: Și la sînu-i mi-l strîngea, Și 'n *etac* că mi-l ducea. TEOD. 535: Pe scăriță se suia, La *iatac* că nemeria.

2. (sens archaic), gazdă de hoți.

IST. 1715, p. 55: sclavonului ca unui ciarșit și imanului ca unui *iatac* aű poruncit de le aű tăiat capetele.

— YATAK, lit. *couchette*; agent secret des voleurs, receleur (d. *yatmak* „être couché“); bulg. *iatak* „cუმეტრუ“, serb. *iatak* „pat și gazdă de hoți“, mer. *ietache*, ngr. *γιατάκι*, *hospitium nocturnum latronum* Pass.

Sinonimul occidental „alcov“ e asemenea de origină orientală (cf. cubea), precum în genere mobilele de odihnit: divan, otomană, sofa...

ietăcel n. (și **etăcel**) iatac mic.

CRĂȘ. II, 115: *ietăcelul* era micuț, dar curățel; 46: se ascunsese într'un *ietăcel*.

iatagăn n. (Mold. **iarțagan**) pumnal turcesc încovoiat cu două tășuri.

a. în literatură:

DION. 180: dând Turcii năvală în Nemți, i-au început a secera cu săbiile și cu *iataganele* ca pe verde și cumplit îi tăia de rînd. AL. T. 227: mi-am pus pistolele și *iarțaganul* la brîu. GANE I, 80: ținea într'o mână punga, în cealaltă *iarțaganul*. FIL. 14: cu pistole și *iatagan* la brîu; 111: muiăți-le spinarea cu muchile *iataganelor*. OD. I, 132: înarmați cu *iatagane* de Horasan și cu sinețe frâncesci. GHICA, 264: săbii, *iatagane*, pistole, sulii și topore acoperiaă pereții de jur împrejurul icónelor.

b. în cântecele populare.

AL 87: Că țiu-i trage un *iarțagan*, De-i sări ca un șoldan; 131: *Iarțaganul* apuca, Printre Turci se arunca. TEOD. 500: Pe la brîne cu pistole, După mîni cu *iatagane*.

— YATAGAN, long couteau, cimenterre; bulg. serb. alb. *iatagan*, pol. *atagan*, ung. *iatagány*, ngr. *ιαταγάνι*; sp. *yatagan*. Despre arme (§ 67 și 105).

iaurt n. lapte gros și acru: iaurtul e o mâncare eminentamente turcască, foarte prețuită în Asia și din timpurile cele mai vechi Turcii au excelat în preparațiunea acestui aliment bun și sănătos (Vámbéry, *Türken-volk*, 209). De la Turci vorba trecu, ca termin pastoral, la toate popoarele balcanice.

AL. T. 142: Cu *iaurt*, cu plăcințele, Te făcuși vornic, mișele. Vorba figurază în câteva proverbe.

ISP. Rev. II, 150: cine are piper mult, pune și în *iaurt*. GOLESCU: s'a ars baba la curent, suflă și în *iaurt*. ORĂȘ. II, 9: cel fript astăzi în lapte suflă mîine și în *iaurt*.

Var. (munt.): **iogurt** (V. **igurtelá**).

— YO(G)URT, lait caillé préparé d'une façon particulière aux Orientaux; bulg. *iahurt* (*ugurt*), serb. *iogurt*, ngr. *ιαγούρτι* (*izoburti*). Despre terminologia pastorală (§ 105).

igurtelá f. lapte încheșat din care se face urdă.

TEOD. 516: Brînză albă la întărelă și urdă la *igurtelá*.

Vorba derivă dintr'o formă IOGURT, paralelă cu „iaurt“, și corespundînd turc. *yogurt*.

iaurgiu m. cel ce vinde sau face iaurt.

TEOD. 120: Măi *iaurgiu*: ia stai! Cum dai cotel de iaurt?

Var. (archaică): **iurgiu**.

FOT. III, 286: 100 lei lui Aga de la *iurgiu*.

— YO(Ğ)URTĞU, vendeur de lait caillé.

ibrîc n. vas de apă, de sticlă saŭ de tinichea (de spălat saŭ de fier).

Cuv. I, 215 (d. 1588): un *ibrîc* poleit. NEC. 199: dacă aŭ des-călecat Impăratul supt saivan, Duca-Vodă i-aŭ închinat multe daruri: căŭi-va cai turceŝci cu podôbe scumpe ŝi lighian cu *ibrîc* de argint. REV. I, 337 (f. de z. 169): un *ibrîc* cu medelniță. UR. XI, 225 (d. 1745): un lighian cu *ibrîc* vechiŭ. TARIF 1792: *ibrice* de cafea oca 6 bani. BALC. 259: ofițerii ŝi paŭii prințului Transilvaniei aduseră lui Mihaiŭ-Vodă, din partea lui Bathori, șese pahare mari de aur smălțuite, un *ibrîc* ŝi un lighian de argint.

— IBRIK (ar.), aiguiere; bulg. serb. alb. ibrik, pol. imbryk, mer. ibric, ngr. *μπρίκ*.

Vorbă forte răspândită ŝi fară alt echivalent.

ibrîcel n. ibric mic (Glos. 299).

***ibrîctâr** m. slujbașul Curții care da Domnului de spălat (după datina orientală), numit ŝi **Vel-ibrîctar**.

COND. 1776, p. 77: 240 lei léfa pe an [lui] *Vel-ibrîctar*. Fot. III, 310: *ibrîctarul* capătă 20 lei pe lună.

— IBRIKTAR AGA, officier de l'aiguiere chargé de répandre de l'eau sur les mains du Sultan pour les ablutions; serb. ibriktar. Cf. Cant. Ist. ot. 633.

ibrîșim n. (ŝi Mold. **ibrîșin**) l. mătase răsucită, tort de mătase. Cu acest sens vorba figuréză:

a. în literatură:

REV. I, 340 (f. de z. 1669): un briŭ roșiŭ de *ibrîșim*. TARIF 1776: bumbi de *ibrîșim* oca 220 bani. TARIF 1792: *ibrîșim*, felurimi de mătase, oca 40 bani. REV. II, 334 (d. 1821): două pungii, una de ață, alta *ibrîșim*. FIL. 29: alunarii ŝi vîndători de șerbet din Fanar carî purtau pe cap fesuri mici cu funde stufoŝe de *ibrîșim*.

b. în cantecele populare:

TEOD. 419: Cu haine de fir ŝi de *ibrîșin*. MARIAN I, 20: C'o sfară de *ibrîșin* De la mândra mea din sîn. BUR. 107: Cu fir de *ibrîșin*, Postav de cel bun.

2. fig. bobîrnac, alusiune fină ŝi mușcătoare.

CR. II, 94: ne trage căte un *ibrîșin* pe la nas despre fata popii; 153: bētrâni dădeau ŝi ei tinerilor căte un *ibrîșin* pe la nas, numindu-i bonjuriști, duelgiŭ, pantalonari...

3. (adj. ŝi adv.) fin, subțire ca ibrișimul: „cuțitul taie ibrișim“, ca briciŭ; „vînt ibrișim“, rece, care te taie în față (Polysy).

— IBRIȘIM (pers. soie), soie torse, soie filée; bulg. serb. ibrișim, mer. brășime, ngr. *μπρισίμ*.

Sensul metaforic   propriŭ limbei române.

ibrîșinar m. răsucitor de mătase.

Formă româneŝcă paralelă cu „ibrîșimgiŭ“.

ibrîșimgiŭ m. neguțator de ibrișimuri.

FIL. 138: căciula cu rătă a bogasierului și calpacul de blană al arménului *ibrîșîngîu*.

— IBRIȘÎNGI, fileur de soie, marchand de fil de soie.

ichiü n. 1. arșic mai mare și mai greu, obișnuit plumbuit, cu care se lovesc alte arșice (în Moldova ichiul se numește „țap“).

ISP. Juc. 75: o capră prețuesce cât două miele, o sólbă cât trei, un *ichiü* bun n'are preț. GHICA, 300: dacă intra odată cu *ichiul* în armén, se punea lenghiü, de nu mai lăsa oscior pentru ceialaltî băieți.

2. fig. córdă simțitóre.

MARION 1895, N. 18: fi așa de bună cum te arată chipul — mă lovia la *ichiü*, moftangiul.

3. fig. clenciü, piedecă, greutate.

MARION 1892, N. 50: tréba ar fi mers strună, dacă nu era un *ichiü*...

— YEK, coup dans le jeu d'osselets (§ 42).

Sensurile figurate sînt proprii limbei române și sînt împrumutate din jocul în arșice.

iedec n. (sau **edec**) 1. cal de paradă, povodnic.

GHEORG. 332: purcégînd Domnul împreună cu Pașa de acolea iarăși, înaintea Domnului și înaintea ómenilor lui cei aleși erau *edecurile* Pașei. Fot. III, 248: după acésta urméză trei *iedecuri*, adică cai cu frâie înfirate și cu arșale strălucite, fără călăreți. Od. I, 291: mulțime de cai, mulți armăsari nechezând, povodnici, *iedecuri* cu harșale de sus până jos, strălucind de aur și de argint.

2. (termin de marină), remorcarea unei luntre: „a trage la *iedec*“, a remorca o luntre.

Od. I, 140: un pescar turc trăgea la *iedec* în tăcere caicul seü încărcat. CRĂS. I, 41: la *iedec* luntrea va merge mai ușor.

3. lucrurile unui tot: *iedecul* casei.

BASME I, 129: am voi să vedem tótă curtea Măriei tale adică tot *iedecul* de slugi, bărbați, femei și copii...

4. obiect de valóre, odor păstrat din vechime (cu acest sens vorba se aude mai ales în Moldova).

5. fig. (și arhaic) rezervă, modestie.

Doc. III, 189 (d. 1788): femeile să mergă acoperite și nu cu desfrînări, ca să póta pázi *iedecul* și einstea fie căreia.

— YEDEK, cheval de main (d. ar. yed „main“), remorque, article de réserve, toute chose en double pour servir en cas d'accident; serb. *iedek* „povodnic“, ngr. *γεδέκι*, cheval de main. V. Partea II: *iedeciü*.

***iedeciü** m. boierinaș în serviciul Curții, slugă domnescă cum era cafegiul, caftangiul, ciubucciul, ibrieta-rul, peșchergiu, șerbegiul, sofragiul etc.

Doc. I, 551 (alaitü 1784): *iedeciü* câte doi...

Var.: **edeciü** și **idiciü**.

Doc. II, 18 (alaitü 1791) ceialaltî boierinași ai Curții și *idiciü* câte doi. FIL. 28: un șir de odăi în formă de chilii călugăresci, în

care ședează *idiclii*, neferii și iciolanii domnesci; 209: *idiclii*, fustașii și alte tagme de slujitori. GHICA, 3: eram *edeclii* și aveam odaie în curtea domnescă. DELAVR. 166: a trimis două sburători de icosar, una în frunte de urs, cealaltă în frunte de *idiclii*.

— YEDEKLI, muni d'un objet pareil qui sert à le rempacer en cas d'accident (alt sens lipsesce).

iefcà f. (și **iofca**) la pl. foște subțiri de aluat frământate cu ouă și unt (Costinescu).

— YUFKA („mince“), espèce de gâteau mince, feuillete; alb. serb. iufka „macaróne.“

Vorba e specială Munteniei.

ienibahar n. aromă de cărnați (*Myrtus pimenta*).

TARIF 1792: *ienibahar* oca 2 bani.

Var.: **enibahar** și **inibahar** (Conv. XXVI, 454).

FIL. 164: *enibahar* și alte mirodenii.

Vorba se rostese și **inipaar**, de unde forma redusă **nipar** „aromă de cărnați“ (Glos. 421).

— YENI BAHAR. épice nouvelle; bulg. eni bahar „aromă“. Vorba circulă mai ales în Muntenia.

ienicèr m. l. (la pl.) numele vechii pedestrimii turcesci, înființată de Sultanul Murat I la 1362, recrutată mult timp din copii creștini turciți („agemoglanii“). Ienicerii ocupați primul rang în armata otomană și fură mai multe secole spaima Europei până ce, devenind un adevărat flagel pentru Împărăția însăși, fură cu totul desființați în 1826 de Sultanul Mahmud.

a. la cronicari:

M. Cost. 20: ca și *ienicerii* cum sînt acum la Turci, la Rîm pretorienii, adică pedestrime de Divan le ăcea. VĂC. 252: Sultan Murat I a așezat brésă nouă de ostași pre care Hagi Bectaş Pro-rocul i-a numit *ienicèri*, blagoslovindu-i a fi pururea biruitoare.

b. în literatură:

AL. T. 40: am vădut *ienicèri* și răzmeriți... 1618; altul ne cinstesce femeile mai dihai de cât *ienicèrii*.

c. în cântecele istorice:

TEOD. 534: C'o să-ți spetesci toți boierii Ș'o să-ți slutesci *ienicèrii*; 550: Vr'o cincî-deci de *ienicèri*, Groși la cap, cărunți la perî. AL. 134: Cu cincî-deci de *enicèri*, care pòrtă 'n brîu hangeri; 210: Cu *enicèri*, cu tunuri mari Ce sparg ziduri cât de tari! MARIAN I, 208: Și o sută de *inincèri*...

II. (la sing.) fig. tâlhar, om crud, barbar.

AL. T. 535: bre! ce împuşcă 'n lună! bre! ce *ienicèr*! 1600: hoțule! *ienicèriule*! 1660: vrea să ăică ești comunist, *ienicèr*... 1233: (Verdulescu) nu-ți sînt nănaș, nu te-am botezat eă? — (Petcu) da. ai botezat pe flică-mea, *ienicèriule*!

Var.: **enicèr**, **ianicèr** și **ini(n)cer**.

Cost. 250: trimițendu-i și 2000 de *enicèri* către 60000 de óste ce

avea tătărească. DION. 171: *ianicerii* se slobođia ca zmei cu caii. URECHE, 201: Imbrea Aga cu *iniceri* și cu multă ște turcască. NEC. 259: au sosit și un Pașă cu o mie de *iniceri*. CĂPIT. 15: Viziriul pusese pază la pod *inicerii*, să nu-i lase pe Moscali.

— YENI ÇERI, milice nouvelle, janissaire (d. yeñi „neuf“ și çeri „milice“); bulg. ianicharin și inicherin, serb. ianichar(in) și ienichar, ngr. γανιτζάρης și γενιτσάρος; rus. İanicharü; fr. janissaire, it. giannizzero, sp. genizaro. V. Partea II: ienicer-aga, ienicer-efendi.

***ienicercă (inicercă)** f. pușcă ienicerescă sau turcască.

NEC. 327: *inicercele* Turcilor erau mai lungi și de fier mai bune de cât flintele Muscalilor.

ieniceresc a. ce ține de ieniceri.

GANE I, 209: totă sëlbatăcia *ienicerescă* îi revenise ca prin farmec. TEOD. 574: De stropuri *ieniceresci* și de sângiuri păgănesci.

Var.: **eniceresc și iniceresc**.

BELO. 399: *Enicerescă* năvală nu s'au dat, nu-i de cređut. M. COST. ² 472: odăile *iniceresci* orînduite... IST. 1715, p. 15: cu haine *iniceresci* îmbrăcați.

ienicerime f. (și **ianicerime**) corpul ienicerilor.

NEC. 404: Sarascherul cu totă *enicerimea*. BĂLC. 28: răpindu-le al decelea din feciori spre a-i pregăti la recrutarea *ianicerimii*.

ilic n. pieptar țărănesc de vară, din postav sau dimie, înflorat la guler și la piept, și garnisit cu nasturi și ciaprazuri; ilicul pöte fi bărbătesc și femeesc.

AL. T. 45: surugiul intră pe scenă îmbrăcat cu poturi de aba, *ilic* de postav cusut cu găitanuri. MARION, 53: aveaü nisce fireturi la *ilicuri* de-ți luaü ochii.

Vorba revine și în poesia populară.

AL. 135: Pandeluș, un Grec voinic. Cu pistöle sub *ilic*. TEOD. 132: Și la di 'ntăi de an, Nicî vr'un *ilic* cu găitan.

Var. (munténă): **ilechiü**.

TELEOR, 160: *ilechiul* acela a fost lucrat de Marula.

— YELEK, veste, justaucorps (ordinairement en étoffe de soie, à manches longues, et qui se met sous le kaftan); bulg. elek (și ilek), serb. alb. İelek, mcr. ileche, ngr. γέλεκι (γίλεκι); sp. gileco.

Despre îmbrăcămîntea țaranului (§ 100).

imameä f. 1. căpătăiul de chihlibar al ciubucului (împodobit une-orî cu diamante sau peruzele).

UR. XXII, 312 (d. 1826): *imamelele* de chihlibariü ce se vor găsi pe la dugheni. AL. T. 433: două califuri de *imamele*; 1392: ce-i în *imamea* de nu merge?... îi astupată? GANE III, 168: ciubucele cu *imamele* de chihlimbar. FIL. 17: cu imamele de chihlibar limoniü.

2. varietate de pere (în Moldova).

ȘED. V, 68: pere *imamele*, lungurețe, fața roșie, gust dulce.

— IMAME (ar.), embouchure d'une pipe faite d'ambre jaune; bulg. serb. imame, ngr. (ι)μαμές (§ 89).

iminëi (și **imini**) m. pl. I. (sensuri moderne) 1. pantofi la care căputa merge și prin prejurul călcăiului, purtați înainte de boieri, boiernași și de slugile lor.

TARIF 1792: *iminëi* bărbătesci de om mare liochii... cei roșii și *iminëi* negri de saftian. FIL. 13: cu picioarele góle băgate în nisce *iminëi* de saftian care fuseră odată roșii, dar își pierduseră colórea din cauza vechimii; 116: țărani jăluitori sărutaū fruntea *iminëilor* lui Păturică; 143: *iminëii* cei stacojii și fesul cel roș cu fundă de ibrișim negru.

Fóрте rar se aude vorba la singular.

GHICA, 51: dascălul Chiosea scotea *imineul* din picior și-l a-svărliа după dînsul.

2. pantofi din piele grósă purtați înainte de haiduci, iar astă-dî de țărani și de țărance (cei roșii se numesc în Muntenia „fileri“).

ȘEP. III, 154: [voinicii codrului] Incălțați cu *imini*, Gătiți de codru pustii. JIP. 80: în picioare [opincarul] pórtă ciupici, orî pantohi, orî *iminëi*; 68: *iminëi*, ciupici, ileri, papuci.

II. (sens archaic, sub forma **imeni**) un fel de pânză vărgată pentru macaturi de divanuri.

TARIF 1761: *imeni* bucata 44 bani.

— YEMENI (ar.), toile peintе d'Yemen; sorte de souliers rouges et noirs que portent les gens du peuple; bulg. emeniа, serb. ĩemeniĕ „pantofi“ (ĩemeniа „maramă“), ngr. γαμεσι, toile de Perse (§ 100).

***iminigiū** m. cizmar de iminei.

Doc. XII, 390 (d. 1820): isnaful cizmarilor, pantofarilor, *imini*-și papugiilor.

— YEMENIȘI, fabricant de yemeni.

inacciū a. încăpěținat (vorba se aude în Muntenia).

GORJ. I, 44: împěratul *inacciū* ĩntru hotărĭrea sa.

— INATĈI, entĕtĕ (d. ar. ĩnad „entĕtement“: cf. § 34); bulg. sĕrb. inaĈiĭa „artăgos“.

indrișaim m. litt. esență regală, plantă frumos mirositoare (*Geranium*). În Moldova se aude **andrișel**, ĩn Dobrogea **andrișea** (Etym. 1187), iar ĩn Muntenia **endrișaim**. **indrușaim** și (ĩn Muscel) **angrișai**.

FIL. 154: maghiranii, trandafirii și căți-va *endrișaimi* ce umpleau atmosfera camerei de un miros nu așa plăcut cât era de pătrunđetor; 284: o mulțime de óle cu maghirani, *indrușaimi* și alte flori scumpe după atunci.

— 'YTRI ȘAHI, parfum royal, surnom du géranium (d. ar. 'ytr „essence“ și pers. șahi „royal“).

Variante citate sĭnt diminutive de la o formă originară *andrișai*: andrișai, andrișea și andrișel; formele cu *m* final sĭnt analogice (cf. iasmin).

iorgàn n. înveliș de pat, sinonim cu „ciarșaf“ și cu „macat“ (Etym. 60), câteși trele de origină turcescă.

— YORGAN, couverture de lit, ouatée ou de laine, courte-pointe; alb. bulg. serb. iorgan, mcr. iurganu.

iorgangiū m. cel ce face iorgane: mai înainte, iorgangiūi formaū un rufet saū mică corporațiune și starostele lor se numia „iorgangi-bașa“.

Doc. VIII, 190 (d. 1801): aducēnd și pe *iorgangiūi* față... diseră că aū fost și sînt mulțumiți de Stoian, cerēndu-le a fi tot el iorgangi-bașa.

— YORGANĖI, qui fait des couvertures de lit, tapissier; bulg. serb. iorgangiia.

iorgangi-bașa m. starostele iorgangiilor.

Doc. VIII, 100 (d. 1801): Stoian *iorgangi-bașa* aū slujit și slujesc nelipsit Curțit gospod.

iorgangerie f. 1. meseria iorgangiului; 2. prăvălia sa.

Doc. VIII, 101 (d. 1800): sciind meșteșugul *iorgangeriei*...

iortomàn m. (și **ortoman**) 1. bogat în turme (vorbind de ciobani). Vorba e specială poeziei populare.

AL. 1: Că-i mai *ortoman* Ș'are oi mai multe. TEOD. 60: Voinic *ortoman*, fecior de mocan.

2. voinic, vitez (despre haiduci).

AL. 10: Un vitez de *ortoman* Pe un cal negru dobrogen; 10: Sai, badiță *ortomane*, Că m'ajunge la ciolane! TEOD. 442: Voinic mândru, *ortoman*, P'un cal negru dobrogen. R.-Cod. 66: Voinicu' *iortoman* Cu chimiru' plin de bani. WEIG. Rum. Dialekte, p. 78 [Olenia]: Frunzulită ș'un lipan, Drag mi-a fost calul bălan Și voinicu *iortoman*.

Vorba pare a fi o formațiune analogică (cf. hoțoman) d. YORT „possession, bien-fonds“, cum. yurt „mansio“, tat. „cort nogai“: rus. iurta „tente des nomades“ (iurtovskiū tatarinū), rut. pol. jurt „turmă“. Sensul primitiv ciobănesc, „posesor de turme“, trecu apoi în sfera haiducilor printr'o tranșițiune semantică analogă cu sinonimul *chiabur* „fôrte avut“ (litt. puternic). Despre acest important termin pastoral, special Olteniei, veđi cele dize la § 110.

iortomănesc a. epitet aplicat haiducilor: vitejesc.

ȘEP. III, 216 (d. Vâlcea): Sus la munte, la plaiū, Este pâinea voinicēscă și léfa *iortomănescă*.

iorgovàn m. plantă numită și „liliac“ (Glos. 323).

— ERGUVAN (ar. l'arbre de Judée), lilas; bulg. argovan, serb. iergovan (iorgovan), mcr. argafan, ung. orgonafa. Dacă vorba e specială Ardélului, ea a venit acolo printr'un intermediū sêrbesc.

ipîngeà f. 1. un fel de ghebă de dimie roșie, fără mâneci și cu glugă pentru plóie, acoperită cu găi-

tane: ipîngéua se pórtă mai ales de cei ce fac negoț cu vite.

COND. 1693 p. 122: *ipîngele* ce s'a cumpărat copiilor din casă. TARIF 1792: *ipîngele* cerchezesei una 15 bani. ISP. 369: hoțul își așternuse *ipîngéua*. FIL. 294: cei doi călători înfășurați în *ipîngelele* lor.

Vorba figurază în proverbe și în cântece.

GOLESCU: după ploie vine și el cu *ipîngéua* (V. și netegea). PANN III, 51: lupului de i-ar fi frică de ploie, ar purta *ipîngea*; 91: se învelesc cu ipîngéua și se scarpină cu surcéua (despre cei sgâr-ciți); 133 (v. peșingea). TEOD. 506: Ia să-mi dai tu *ipîngéua*, Io să-ți dau ție saiaua. BUR. 205: Tot corturi de *ipîngele*, Mai mari și mai mărunțele. VULP. 31: Afară din tîrg eșia, *Ipîngéua* așternea...

2. pătură pe șéua calului.

AR. 36 (d. 1821): calul cu tacămul lui, *ipîngea* roșie nouă... PANN, 20 (prov.): unde se găsește șéua, se cere și *ipîngéua*. TEOD. 299: Să mă trecă Dunărea, Fără să-mi ude scara, Nici colțul de *ipîngea*. VULP. 35: Tot cu flinte d'ale grele și cu bani prin *ipîngele*.

Var. (archaice): **iapingea și epîngea.**

ETYM. 1230 (d. 1741): s'a dat la doi puricari îmbrăcăminte, două *iapingele*, două antirie... N. COST. 45: pre Iordachi Ruset Vornicul, îmbrăcându-l în haine proște, ducend în spate și o *epîngea*; 103: n'a u scăpat fără pagubă mai nici un boier și nefurat de Moscali: cui pistole, cui rafturi, cui *epîngele*... IONESCU, 697: *epîngele* de la 20—35 stanți. GHICA, XVII: să dea fie-care câte cincî lei și dacă nu aș parale, să le ieși *epîngelele*.

— YAPYNGA, couverture de feutre a l'usage du cheval qui couche en plein air; manteau de bure que les janissaires portaient en hiver (d. yapmak „couvrir“); bulg. serb. iapunge, rus. iaponca, rut. pol. oponca, alb. iopange, ngr. γιαπωντζές (§ 100).

irmilic m. (și **iermelic**) 1. monetă turească de aur, avend în Moldova aceeași valóre cu „icosarul“.

AL. T. 74: își aduc o fărîmă de friptură mare cât un *irmilic*. CR. I, 113: mi-i da șei-spre-ce lei, un *irmilic* de aur și ți-oiu duce-o. GANE II, 244: scoțend din buzunar un pumn de *irmilici*.

Vorba revine adesea în cântecele populare din Moldova și din Bucovina.

AL. 117: Și pafale mici Tot de *irmilici*; 135: Dece pungi de *irmilici*, Opt de rubiele mici și vr'o trei de venetici. MARIAN I, 31: Avea turme, Avea voinici, Avea pungi de *irmilici*. ȘED. I, 11: Trei dêsagi de *iermelici* și de galbeni trei mertici. CAN. 64: Și basmau de la gât face un *irmilic* bătut.

2. horă în Moldova după masa de cununie (Sev. 281).

— IRMILIK, piéce d'or de la valeur de 20 piastres (d. irmi „vingt“: cf. ngr. εικοσάρι d. εικοσι „douăzeci“ și *sfant*, monetă de 20 creițari d. germ. zwanzig „douăzeci“); bulg. irmilik (§ 92).

ischiuzăr a. (și **iușchiuzar**) dibaciū, iscusit (litt. care duce lucrul la capăt), sinonim cu „pișicher“.

AL. T. 106: având plan de *ischiuzar*, s'ajungă pensionar: 413: începe tu, că ești mai *ischiuzar*; 952: ești craiū, ești *iuschiuuzar* și tufa în buzunar. FIL. 166: un vâtaf de curte *ișchiuzar* pôte în scurtă vreme să ajungă bogat ca Iov din Biblie.

— IȘGŪZAR, habile, ingénieur, expédient (d. turc. și „chose“ și pers. gŭzar „qui mène à fin“).

ischiuzarlic n. (și *iuşchiuzarlic*) dibăcie, iscusință, meșteșug subțire.

FIL. 16: *iuschiuuzarlicurile* și marafeturile cu care trebuie să fie împodobit un adevărat calemgîn; 230: dar bine cum le afli toate acestea? Asta este *iuschiuuzarlicul* meu.

— IȘGŪZARLYK, habileté, activité dans le travail.

ischiuzarlie f. formă româniată din „ischiuzarlic“.

AL. T. 1-31: Măi, în ochiū mei numai omul cu merite și cu *ischiuzarlie* la trebă are ipolipsis.

ișlic n. (și Mold. **șlic**) I. (la Turci) căciulă tătărăscă. COND. 1693, p. 96: un *ișlic* ce s'au făcut unei slugi al Capigi-bașii. Doc. III, 613 (d. 1787): *ișlic* leșese și cel tătărăsc.

II. (la Români) 1. căciulă domnăscă de sobol.

CĂPIT. 315: au chemat pre Grigorie Agă și l'au îmbrăcat domnesce cu haine, *ișlic*, surgueiū. N. COST. 82: și-au ridicat Nicolai-Vodă puțin *șlicul* din cap.

2. căciulă boierăscă a cărei formă și înălțime indicau ierarhia nobleței noastre trecute.

REV. I, 340 (f. de z. 1669): trei *șlicii* de sobol și cu urșinic. COND. 1693, p. 478: cheltuiala hainelor paicilor și a copiilor din casă, și pentru brîne i *ișlice* care li s'au făcut de Pasci. GHEORG. 302: când vâtaful de aprodi mergea la casa boierilor, eșia înaintea lui și îl primia cu *șlicul* a mână. DION. 178: Turcii le-au poruncit boierilor de s'au schimbat și s'au îmbrăcat în haine turcesci, lepădându-și *ișlicele* și puind căciuli negre lungi în cap. Doc. III, 613 (d. 1787): *ișlic* românece de om făcut pol taler, iar cele de copii 30 de bani. AL. T. 81: în vremea boierilor cu *ișlic* și cu anterii; 1333: Banul Vulpe ține *șlicul* într'o mână. FIL. 229: *ișlicul* marelui Clucer; 251: își puse *ișlic* pe cap și giubéua pe umeri. NEGR. I, 46: în cap [înérul] avea un *șlic* de o circumferență cel puțin de 7 palme. GHICA, 78: îmbrăcat în antereū de cutnie și purtând un *ișlic* rotund de piele de miel sură... 500: p'atunci forma *ișlicului* nu era numai o fantasie, cum este astă-đi cu pălăriile, mai înalte sau mai scurte în păreți, mai rotunde, mai gogonețe sau mai țuguiate, mai tari sau mai moi, după pofa fie cui: fie-care trebuia să pôrte *ișlicul* după tépa lui.

Vorba revine în proverbul (Pann, 157): nu mă călca pe colțul *ișlicului*, adică nu căuta să mă superi.

3. căciulă purtată înainte de Dómna și de cocóne.

NEC. 225: Dumitrașco-Vodă o purta pe fata rachieritei cu sălbi de galbeni și cu haine de șahmarand, și cu *șlic* de sobol, și cu multe odóre împodobită. Doc. III, 613 (d. 1787): *ișlic* femeiesc cu totă cheltuiala lui 20 taleri. NEGR. I, 145: *șlicul* [Dómnei] de samur pus cam într'o parte era împodobit cu un surgueiū alb.

4. de la Domn și boierii cei mari, ișlicul trecu la boierinași și în cele din urmă la lăutari.

FIL. 44: calengiții cei cu *ișlice* în patru colțuri. AL. T. 79: Barbu lăutaru pörtă în cap o jumătate de *șlic* cu fund verde.

5. fig. nobleță.

FIL. 56: prinde inimă, mâine vei pune *ișlicul* în cap... și vei avea moșii, țigani și averi.

— BAŞLYK, vêtement de tête, bonnet, capuchon; serb. ișlik, pol. rus. slykū (pe lângă başlykū); despre aferesarea silabei inițiale § 21. Forma „șlic” vine din rusesce sau polonesce, cea „ișlic” direct din turcesce (cum indică evitarea dublei consonante inițiale). Itinerarul e acesta: Polonii și Rușii împrumutară vorba de la Turci, cari o reluară de la dînșii sub forma scurtată (șlik d. başlik) și o acomodară cu rostirea lor particulară (ișlic d. șlic); de aci forma paralelă a vorbei în Moldova și în Muntenia.

Una din numeroasele numiri ale coafurelor nobile din trecut (§ 80), care a dispărut fără a lăsa vr'o urmă în cântecele populare și în costumul țaranului.

ișlicel n. ișlic boieresc (dimin. desmierdător).

TEOD. 70: De nu credeți, mari boieri, Ia-l cătași și 'n *ișlicel*...

ișlicar m. (și Mold. **șlicar**) 1. fabricant de ișlice.

DOC. I, 439 (d. 1783): marfă subțire care este lucru al meșteșugului *ișlicarilor*. COND. 1776, p. 16: 10 lei poclon de la starostele de *șlicari*. GHICA, XIV: croitori, *ișlicari*, curelari.

2. fig. și ironic. boier retrograd.

CR. II, 153: unia, în aprinderea lor, numiau pe cei bătrâni rugini învechite, *ișlicari*, strigoi.

ișlicărie f. meseria ișlicarului.

DOC. I, 441 (d. 1785): piețele, stîrpituri sau piei albastre cari sînt de trebuința *ișlicăriei*.

isnăf n. corporațiune, bréslă de meseriași.

a. la Turci (forte numeroase și variate).

AX. 167: s'au scos tuiurile și corturile la Daut-Pașa, după aceia s'au făcut alaiurile, al *isnafurilor* și al *ienicer-agasi* și al Impératului.

b. la Români (abagii, astaragii, șalvaragii, etc)

DOC. IV, 290 (d. 1795): ponturile ce sînt date pentru aceste *isnafuri*. NEGR. I, 305: n'a trimis-o în cercetarea starostilor de *isnafuri*, duple cum e obiceiul între breslași. FL. 139: plecau pe la casele lor, împărții în cete, după *isnafuri* sau meserii; 321: porunci să adune pe toți boierii din amîndoué județele, tóte *isnafurile* și pe opincari. GHICA, XIV: populațiunea orașelor se compunea de meseriași și neguțatori, împărții în *isnafuri* sau corporații: croitori, cavafi, ișlicari, curelari, ciaprazari, tabaci, brașoveni, gabroveni, bogasieri, lipscani și zarafi; fie-care corporație cu starostele se.

Var. (archaică): **esnaf**.

Ist. 1715, p. 14: se face alaiū de *esnafuri*, fiesce care brésă cu podóbele ei. UR. II, 41 (d. 1783): rachierii, băcalii și alte *esnafuri*.

— **ESNAF** (ar. pl. d. sinf „clase“), corps de métier, corporation, jurande; bulg. serb. esnaf, ngr. *ισνάφι*: (§ 96).

isnaflicn. obiceiul celor din același isnaf (Glos. 326).

— **ESNAFLYK**, métier, profesion manuelle.

iucsuceà f. flórea ce séménă cu un bulgăre de zăpadă (*Viburnum*), litt. degetar (Polysu).

— **YÜKSÜKÇE**, dimin. d. *yüksük* „de à coudre“, *yüksük oty* „asperge“ Barb. Vorba, specială Munteniei, lipsește aiurea: ea se află numai la Polysu.

iüreş n. (și *iurés*) I. (sens archaic) termin tehnic militar: năvală asupra dușmanului, asalt.

URECHE, 228: năvălind cu dinșii singur Ion-Vodă, aŭ luat puse cu *iurés* de la Turci. N. Cost. 107: Moscalii se gătiaŭ să mai dea un *iurés* mare Turcilor.

Var.: **iuriş** și **iuruş**.

VĂC. 252: până a nu sosi împératul, Andrianupoli se luă de vizirul la asaltul saŭ *iuruşu* cel dintăiŭ; 265: Ali-Paşa luă Varadinul cu *iuruş*. DION. 177: poruncit-aŭ soldașilor de aŭ dat *iuriş* adică năvală într'inșii. AX. 149: îndată aŭ dat ienicerii *iuruş*. DUM. 48: Turcii cu un *iuruş* ce aŭ făcut, șterseră Rușilor 3 tunuri și vr'o 60 capete; 91: făcură războiŭ năvălind Turcii cu mari *iurușuri*.

II. (sensuri moderne) afară din sfera militară: 1. (ca interj. saŭ adv.) la arme! năvală!

AL. T. 1125: când oiŭ striga *iuruş!* să săriți cu toți; 1135: *iuruş!*.. pe dinșii, flăcăi! GHICA, 16: venia tot *iuruş* cu iataganul în dinți și cu pistólele întinse în amindoué mâinile.

2. (ca subst.) atac în genere.

AL. T. 1250: *iuruşul* cel dintăiŭ rare ori izbutese... om mai trage alt *iuruş* la vreme.

— **YÜRİŞ**, attaque, assaut; bulg. serb. *iüreş* (*iuriş*), mcr. *iuruş*, ngr. *γιορρόβσι*, assaut.

Termin militar generalizat în limbă (§ 28).

iuruşesc v. a da năvală (vorbind de dușman).

AL. 210: Bine vorba nu sfișia, Turcii 'n casă *iurușia*.

Verb corespundênd serb. *iurișati* și ngr. *γιορροβστίζω*.

***iuzluc** m. monetă turcescă de aur în valóre de 100 lei vechi, saŭ de argint de 100 parale (Wolf, 135).

FIL. 115: mie mi-a luat [Grecul] boii și vaca, sărac de maica mea! pentru un *iuzluc* de șapte-șeci de parale.

Vorba revine și în cântecele populare.

AL. 106: Vin' colea lângă zăbrea. Să-ți dau *iuzluci* cât îi vrea.

TEOD. 554: Na pungî de gălbenași... Mai na șalte de *iuzluci*.

— **YÜZLÜK**, pièce de cent piastres (d. *yüz* „cent“); bulg. *iuzluk* „un fel de măsură de greutate“ (§ 92).

L

Laf n. vorbă lungă, sinonim cu „palavără“ și „taifas“.

GLOS. 342: pierd dăilele și nopțile în *lafuri*... nu alegi nici un adevăr din *lafurile* lor. CAR. Nov. 43: avea poftă de *lafuri*. OR. 20: taię frunză verde și *lafuri* și talafuri.

Glosarul mai citeză formele derivate: *lăfuresc*, a spune la lafură; *lăfuritor*, care lăfuresce; *lăfur*, limbut, mincinos... forme ce nu le-am întâlnit nicăiera.

Forma **talaf** se află numai în locuțiunea „lafuri și talafuri“, care corespunde idiotismului „lavre și palavre“: *talaf* e o formațiune analogică (cf. taifas).

— LAF (pers.), conversation, jactance: serb. alb. laf „convorbire“, mcr. lafe „vorbă“.

Vorba e specială Munteniei.

lagivèrde a. verde măsliniu (în Moldova).

SEV. Călători, 56: fetele împrejurate cu peștimate *lagiverdi* cu vrîste stracojii.

— LAĞIVERD, bleu foncé, indigo (pers. lapis lazuli); serb. laġuver, ngr. λαζοβέρδι și λαζόρινον, de unde **lazur** (Anon. 262: scobiturile pietrelor le vopsi cu *lazur* albastru), rus. pol. lazur; formele europene: it. azzuro, sp. azul, fr. azur derivă din aceeași vorbă orientală.

lagum n. (și **lagâm**) termin tehnic militar: mină.

N. COST. 485: să aprindă *lagumurile* asupra oștii lui Jgmond; II, 12: punënd *lagum* iarbă de sineși pre sub zidurile cetăților, le-aū aruncat din temelie. NEC. 240: aū bătut cetatea și aū făcut meterezuri și *lagumuri*. VĂC. 266: luară Turcii Cehrinul cu *lagumuri*. DUM. 32: într'acel *lagâm* scóseră praful din 580 buriase.

2. ađi șanț, săpătură pe sub pămînt (Glos. 342): tot acolo se mai citeză un verb **lagămesc** „a face lagâm“, necunoscut aiurea.

— LAGUM (lagym), mine pour faire sauter, canal souterrain; alb. bulg. lagâm, mcr. lăgăme, serb. lagum, ngr. λαγóμυ. Despre terminologia militară (§ 68).

***lagumgiu** m. soldat miuer.

N. COST. 65: minerii adică *lagumgiu*. IST. 1715, p. 94: alți *lagumgiu* să bage iarba, să surpe zidul; 128: aū trimis *lagumgiu* de aū făcut *lagumuri* la aceste cetăți. FOT. III, 249: tufecii, *lagumgiu* și alții cu odobași lor călări, înarmați și cu stindardul ogiaeurilor lor.

— LAGUMGY, mineur (militaire); serb. lagumģiia, ngr. λαγομπής.

lalanghită f. un fel de clătite (în Moldova).

— LALAGIT (lalanga), œufs renfermés dans la pâte, à la manière des beignets (Boué II, 246); ngr. λαλάγγα și λαλαγγήτα, beignet.

lalea f. plantă și flóre frumoasă, numită și „tulipan“, ambele de origină turcescă (§ 102).

AL. T. 585: m'am deschis ca o *lale* la ochii matala. TEOD. 414: Flóre ș'o *lalea*, Podul când trecea... MARIAN I, 171: Frunză verde ș'o *lalea*, Trei voinici pe drum trecea.

-- LALE (pers.), tulipe; bulg. serb. *lale*, ngr. *λαλέζ*.

***Lazi** pl. 1. numele unei populațiuni turcesci de lângă Marea-Négră: Lazii se ocupați cu neguțătoria în Moldova, asuprind pe locuitorii pămînteni în tot felul.

N. COST. 110: o sumă de *Lazi* turci. NEC. 372: Hatmanul Ipsilant, *Laz* de felul lui. AMIR. 141: Mihaï-Vodă mai multă dragoste avea spre Turcii *Lazi* neguțitori și-i cinstia peste măsură. CANTA, 190: Ión Teodor Voevod aū mântuit țara de asuprelele *Lajilor*, care împre-surase țara. KOG. 216: arătând tóte faptele *Lajilor* pre aménuntul..., căci mai cuprinsese tótă Moldova.

2. ađi. în Dobrogea. Lazii servesc ca hamali.

(RĂS. II, 205: cei legați cu tulpane sînt *Lazi*, hamali de meserie.

— LAZ, peuplade établie au long de la Mer-Noire.

lazescă f. horă cunoscută în Muntenia și în Moldova (Jip 52: Sev. 284): ea a fost întrodusă de Lazi.

lefă f. I. (sens archaic) termin tehnic militar (cu pl. *lefe* și *lefi*): 1. în special, solda lunară a ienicierilor.

VĂC. 272: făcënd zorbalie ienicierii pentru *lefi*, că nu li se plătia.

2. solda ostașilor pămînteni (cf. lefegiuți).

M. COST. 358: slujitorii lui Ștefan-Vodă strigaū: *lefe, lefe* să ne dea! NEC. 185: aū strigat în *lefe* ómenii de óste slujitori și i-aū pornit a prăda în țara leșescă; 252: joimirii dacă se închinau, le daū cărți de iertare și *lefe*; 273: Moldovenii mulți și feciori de boieri se duceau la *lefe*, unii la Moscali, unii la Leși, unii la Racoți, unii la Șved pentru agonisită. ZIL. 47: *lefile* ostașilor ce erau în țară. AL. 63: Flăcâi groși în cefă, Voinici făr' de *lefă*.

Var. (archaică): **lefeá** (ađi ironic).

DION. 170: oști alese cu *lefea*; 186: *leféua* ți se va da. MARION 1896, No. 29: am scontat *leféua* p'o lună înainte.

II. (sens modern) afară din sfera militară: plată în genere, mai ales la funcționari, dascăli etc. (pentru lucrători și argați se dice „simbrie“), sinonim în Moldova cu „hac“ (cu pl. *lefi* și *lefurii*).

AL. T. 107: bugetu' o să ajungă să fie împărțit numai în *lefi*; 136: fug toți de mine ca de slujbă fără *lefă*; 837: *lefă* 15 galbeni pe lună; 874: să-mi dea vr'un post cu *lefă* bună; 875: umbli după posturi, adică după *lefi*; 1546: ce simbrie, mă? nu ți-ai primit tótă *lefă*? 1600: te am slujit fără *lefă* dece ani. XEN. 28: se duce *lefa* pe o lună; 49: fi făcuse o *lefă* de mai multe sute de galbeni pe an. CARAG. I, 85: să îngrijescă s'aibă ómenii *lefurile* la vreme. FIL. 178: este orînduit sameș la cassa *lefurilor*.

— 'OLEFE (ar. 'ulufe pl. d. alef „păturage“), fourrage, solde payée aux militaires, pension, salaire, appoin-

tements; bulg. lefe, serb. lefa, pol. lafa „soldă“, rus. lafa „folos“, rut. lefa „mită“; alb. ùlef, ngr. λουφές, mcr. lufë. V. Partea II: olafan.

Ca alaiù, buluc, duium etc., *lefă* aparține la început sferii militare (cf. ienicer) și odată cu disparițiunea vechii organizațiuni militare indigene, vorba și-a lărgit noțiunea, ca și sinon. sêu „simbrie“, generalizându-se în limbă: această accepțiune este exclusiv modernă.

lefaș m. sinonim cu „lefegiu“, în sens de slujbaș (adică nemilitar).

COND. 1813, p. 394: să mulțumescă pe toți *lefașii* de drépta *lefă* ce au a lua.

lefușoră f. (și **lefușoră**) diminutiv din *lefă*.

FIL. 207: mica *lefușoră* de calemgiu. AL. T. 117: *lefușora* mea am primit-o pe la soróce.

lefegiu m. (**lefeciu** și **leficiu**) 1. (sens arhaic) ostaș străin cu *lefă*, soldat mercenar: lefegiu sau óstea în *lefă* se deosebiau de óstea în strînsură sau óstea în dobindă; ei formați o cétă de pedestrime de 1000 de ómeni sub comanda căpitanului de lefegiu (Balc. 619, 679).

Cu acest sens, vorba figuréză la cronicari, în novelele istorice și în cântecele populare.

a. URECHE, 159: Radu-Vodă au intrat în Țara românescă cu 15000 de Turci, fără alți *leficii* ce-i adunase; 216: au poftit să-i dea *lefecii* sei nemți, să iasă împotriva Tătarilor; 220: Lăpușnenu au învêțat în taină pre *lefecii* ce au avut străini. M. COST. 256: óstea leșescă era alésă tot în *lefă*, ca și *lefecii* vechi ce le dic ei cvartana; 305: oști avea Vasile-Vodă câte-va, iară tot de țară și *lefecii*. NEC. 216: călărășimea și *lefecii* și curteni și hânsari. AMR. 125: să-i dee óste lătărăscă și turcescă, adică *lefecii*. COND. 1776, p. 25: zapcii de la stégul *lefeciuilor*, adică stegar, odabașa și ciauș.

b. NEGR. I. 124: panțirii și *leficii* toți cu zale îmbrăcați; 143: o gvarde numerosă de *lefecii* Albanezi, Sêrbi, Unguri...; 150: curtea plină de *lefecii* înarmați. OD. I, 73: după aprođi veniaù *lefegiu* cu haine galbene.

c. AL. 180: *Lefegii* și darabani Cu ai lor mândri căpitani. TEOD. 50: Lefiri să împărtescă, Lefi la *lefegiu*...

Var. (literară): **liufegiu**.

CANT. Ier. 399: siimenii, darabani și alaiți *liufegii*.

2. (sens modern) salariat: cel ce trăiesce din bugetul statului, biurocrat, funcționar.

AL. T. 64: *lefegiu* din ȃiua de astăđi se hrănesc din *lefă*. GANE III, 200: a renunțat la cariera de *lefegiu*.

— **OLEFEGII**, soldé, corps de cavalerie régulièrè dite „stipendiés“ de la droite Barb.

lenghiu n. termin din jocul în arșice.

ISP. Juc. 81: ca să dee *lenghiu*, apucă ichiul de capét, îl strînge bine și lovesce arșicul. GHICA, 300 (V. ichiu).

— LENG (pers.), boiteux, estropié (§ 42).

leş n. mortăciune, stîrv.

DUM. 94: atunci părăsiră Turcii războiul lăsând în loc vr'o 400 *leşuri*. AL. 314: Fost-au *leşuri* tătăresci. Date'n săbii romănesci!

— LEŞ (pers.), cadavre (d'un animal), charogne; bulg. serb. leş, alb. lësh, mcr. leşe, ngr. λέσι.

leşin v. a pierde simţirile: a leşina de durere; fig. a leşina de fôme, de rîs.

leşuesc v. sinonim cu „leşin“: a leşui fômea pe cineva, a leşina de fôme (litt. a se face leş, a cădea şi zăcea mort); fig. a desgusta.

Ambele aceste verbe, ca formă şi ca sens, par a sta în legătură cu leş; sufixul din „leşin“ presintă ôre-care dificultate din lipsă de exemple analoge.

levent m. (şi **levint**) I. (sens archaice) la pl. termen tehnic militar: 1. trupe nedisciplinate în marina turcescă, originare din Levant şi în special din Grecia (Cant. Ist. ot. 691).

NEC. 389: Căpitan-Paşa cu câte-va galiône şi cu *levinţi*. Ist. 1715, p. 92: să scôtă din galiône o sumă de *levinţi* într'ajutor. DUM. 39: pe cei din partea Eghipetului un beiu şi cu *levenţii* lui îi ducea pe Moametani la Meca şi-i aducea cu pază.

2. corp de călăreţi voluntari în Moldova.

M. Cost. 305: Matei-Vodă avea oşti şi străine şi de ţara sa, ales pedestrime... fără darabani de ţară şi călări de ai noştri moldoveni, acolo merşi în lătă, cărora era numele *levinţi*; 335: el singur (Matei-Vodă) aŭ stătut în mijloc cu *levinţii* şi cu dărăbanii şi cu o semă de seimeni. GHEORG. 332: Domnul, în tôte zilele, mergea cu tot tacămul său şi cu boierii cei mari şi numai cu alaiul *levinţilor*, la Frumôsa, la cortul său cel domnesc. COND. 1776, p. 74: căpitan de *levenţi*, odobaşi de la 4 stéguri de *levenţi*. Doc. III, 506 (alaiu 1787): toţi *levenţii* ot vel ispravnic za curte, călări şi înarmaţi.

II. (sensuri moderne) 1. voinic, vitéz, epitet dat haiducilor în cântecele populare.

AL. 63: cinci-şeci fără 5 De haiduci *levinţi*. Duşi de la părinţi.

2. (la sing., mai ales ca adj.) fam. şi mai mult ironic: voinic, sdravên (vorbind de bărbaţi).

CARAG. 15: odată ce nu-î bărbat *levant*, ce fel de casă să mai fie şi aia? MARION, 104: *levant* bărbat şi nea Sufelniţă! 141: băiat *levant* şi fercheş, ca nici unul în mahala.

— LEVENT (levend, proprem. levantin), soldat vointaire, particulièrement ceux qui servaient sur la flotte turque, soldat de quelques pachas ou musselim en province (Zenker) d. it. levante; troupes irrégulières (Hammer); fig. qui a fière mine, hardi, audacieux Barb.; jeune homme qui a une mine chevaleresque (Youssof); mcr. levendu „eroŭ“, bulg. levent „coconaş“, ngr. λεβέντης,

pillard, brave, homme leste (brave garçon, compagnon); sp. levante „soldado“ și levandi „guerrero“.

Sensul metaforic al vorbei, și care se aude mai ales în Muntenia, e luat din turcesce; el este analog lui „deliū“ sub raportul evoluțiunii semantice: e un termen primitiv militar generalizat în limbă (§ 28).

levincior m. diminutiv desmierdător.

TEOD. 498: *Levinciori* de minți, Străini de părinți.

levințel m. diminutiv identic cu „levincior“.

TEOD. 498: Voiniceilor, *Levințelilor*...

libadea f. (și **lebadea**) 1. haină boierescă: un fel de anteriu ordinar.

KOG. 252: și-a făcut singur Măria Sa [Grig. Ghica-Vodă] un rînd de straie de postav, *libadea* și giubea. Doc. III, 613 (d. 1787): anteriu în sfîră ce se dice *libadea*. CONV. IX, 277 (f. de z. 1801): o *libadea* de atlas. FIL. 134: Banul cu o *libadea* de pichet alb pe d'asupra. GHICA, 258: de la Zaveră, dascălii lepădase *lebadéua* și tomba-tera și se îmbrăcase nemțesce

2. haină de tîrgoveț: manta de dimie.

FIL. 269: cu *libadea* de aba albă, împodobită cu găitan negru.

— **LEBADE** (pers.), casaque de laine cousue à gros point, manteau (pour le mauvais temps); bulg. serb. mcr. *libade*. Vorba pare a fi dispărut din graiū.

lichea f. 1. (sens arhaic) pată, defect (și cu însemnarea proprie materială).

ZIL 25: acest Domn [Alex. Vodă Moruz] adevărat era înfrumusețat cu multe daruri; avea însă două *lechele* firești: lăcomia adică și scumpetea.

2. (sens modern) fig. secătură, om nesuferit.

ISP. 109: *licheua* de stăpân al moșiei voiă cu dinadinsul să aibă pentru dînsul inelul lui Făt-frumos. Id. B. Sn. 45: dacă se porni asupra lor, óstea... îi împrăștiă ca pe nisce *lichele*.

— **LEKE** (pers.), tâche, souillure; fig. défaut, honte: infâme, débauché Barb.; bulg. *leke*, ngr. λεκές.

lighian n. 1. basin de spălat.

NEC. 199: *lighian* cu ibric de argint. UR. XVI, 277 (f. de z. 1797): o mănăstergură cusută pentru *lighian*. CR. II, 134: un *lighian* de lut cu ibric pentru spălat. FIL. 18: un *lighian* de argint pe al cărui acoperîmint era pusă o bucată de săpun mose.

2. vas de ras barba.

3. basin de lovit, sinonim cu „tés“.

GHICA, 73: obligația de a ne trezi dimineața în sunetul unui *lighian* de alamă lovit ca un tamtam chinezesc.

— **LEGEN** (leyen), cuvette, bassin (d. λεκάνη); bulg. *legen*, serb. *ledien*, ngr. λεγένι (λεέγι), mcr. *leène*.

liliac m. pasere de noapte asemenea unui șórece înaripat (*Vespertilio*).

CANT. Ier. 28: *liliacul* carele cu aripele sbura și cu slobođenia prin aer îmbla. ȘEP. I, 192: sórecele, care mănâncă nafură din țină de Pasce, sê face *liliac*. AL. T. 11: prindeți un *liliac* în nóptea ajunului Bobotezei și-l îngropați într'un furnicar. CRĂS. IV, 239: sórele asfinția și *lilieci* sbura în tóte părțile. OD. I, 162: sgomotul alaiului domnesc deșteptase bufnițele și *lilieci*. PANN II, 142 (prov.): umblă nóptea ca *lilieci*.

— LEYLEK (ar. laklak), cigogne; vsl. liliakü „mergulus“, serb. lelek „barză“ și lilfiak „liliac“, alb. lelek și ngr. λελέκι, barză.

liliac m. arbust cu floricele albastru roșcate, numit în Ardél „scrinte“, „scumpie“ și „iorgovan“ (*Syringa persica*); **liliac de munte**, *Alnus viridis* (Dr. Brândză).

FL. 73: o dumbravă de *lilieci* din grădina mănăstirii. TEOD. 301: Cu toiag de *liliac* și mătânii de tumbac. MARIAN II. 29: Frunză verde *liliac*, sînt străin și sînt sărac.

— LILAK (ar. ley lak), lilas (dim. d. pers. nil „indigo“); bulg. liliak, ngr. λελάκι (λουλάκι); de același origină: it. sp. lilac, fr. lilas. Despre flora orientală (§ 102).

lilachiü a. și n. 1. a. albastru-roșcat (ca flórea liliacului). REV. II, 245 (d. 1821): un zăbranie *lilachi* cusut cu betélă. GHICA, 259: cravată *lilachie*.

2. (subst.) colórea civit sau indigo (cf. Var.).

Var.: **lolachiü**, **lulachiü** și **lilichiü**.

TARIF 1792: *lolachiul*, lei 100, 3 bani. CONV. XXVI, 455: *lulachi*, sinéla, indigo. AL. 335: Să se primenescă 'n iie și 'n rochiță *lilichie*.

Locuțiunea proverbială „a face *lulachiü*“, a strica lucrul, a nu reuși cu ceva (Glos. 354).

limàn n. 1. port de mare.

N. COST. 52: făcênd Tirul, aű așețat *limanurile*, scalele mării. DUM. 32: Cazacii vêdênd 7 corăbii la *limanul* cetății Tulcea. ZIL. Rev. III, 337: vêd marea fără valurî și plină de *limanuri*. Isp. 121: mergênd corăbióra pe apă, ea se ruga lui Dumneșeű, ca să-o scóțá la *liman* bun.

2. fig. asil, refugiü: „a eși la *liman*“, a scăpa dintr'o primejdie.

AMIR. 157: după furtună vêdurăm și *liman*, adică după multe jacurî și obiceirî rele ce scornise Mihaí Vodă, pe urmă acest Domn le-aű fost și mângăiere. BELD. 340: Acolo află *limanul*, acolo se adăpostesc. 431: Cei săraci și cei nemernici la el vor afla *liman*. AL. T. 874: nu-mi rămâne alt *liman*, de cât să alerg la îndurarea guvernului... ȘEP. I, 98: trebuie cap bun și minte ascuțită și sănătósă, ca să póta duce trebile împărăției la bun *liman*.

Vorba figuréză și în câteva proverbe.

PANN, 41: dă din mână, dacă vrei să eși la *liman*; 133: omul vrednic se face luntre și punte și trebuie să éșă la *liman*.

— LIMAN, port (adj. calme) d. gr. λιμάν; alb. bulg. serb. pol. liman, ngr. λιμάνι. Sensul figurat e propriü limbei române. Despre terminologia nautică (§ 95).

limongiū m. (și **lemongiū**) vîndător de lămâi.

POP. 126: órecare Turc de la Nicopole, anume Ali-Aga *lemon-giul*. STAM. 123: în Moldova vor domni mulți grecomani *limongiū*; 475: cum fac *limongiū* fanarioți.

— LIMONGI, vendeur de limons.

limoniū a. galben ca lămâia.

AL. T. 9: una cam *limonie* la față și cu ochii în doi peri; 789: ce ai pățit de ești *limoniū* la față? 807: un bărbat copt, vestejit, *limoniū*, nu verde... FIL. 17: chihlibar *limoniū*.

— LIMONI, jaune citron d. ar.-pers. limon „limon, citron“: de aci sp. fr. limon, it. limone; bulg. lemon (limun), serb. limun (lemun), ngr. λεμόνι (de unde *lămâie*), ung. lémonya. Originară din India, lămâia fu propagată de Arabi în Africa și în Europa; la noi (ca năramza și portocala), ea fu întrodusă din Grecia.

liochiū a. stacojiū, de colórea gumilacului (despre încălțăminte).

DOC. II, 312 (d. 1792): cizme voinicesci *liochi*. REV. II, 40: (d. 1821): o pereche de inimei *liochi*.

— LÖKI, rouge jaunâtre (d. lők „gomme laque“); bulg. löki „roșu“. Despre colorii (§ 105).

liră f. (pop. *rită*) monetă turcesă care circula mai ales în Muntenia, în valóre de 22 lei noi.

R.-COD. 234: Mâna 'n chimiraș băga, Câte o *rită* le dedea.

— LIRA, livre turque, monnaie d'or valant 100 piastres (= meğidiye).

lipcàn m. I. (sensuri arhaice) 1. Tătar din Lituania, de religieune mahometană și cu portul polon: Moldovenii îi numiaū și *Cirimuși* (Cant. Ist. ot. 156).

CANT. Mold. 89: capitanei *lipcensium* Tartarorum (quo nomine ii Scythae vocantur, qui Lithuaniam incolunt, et muhammedano ritu initiati sunt)...

2. (la pl) corp de trupe pămîntene recrutate din Tătarii așezați la Hotin sub comanda marelui Postelnic saū a Pircălăbului de Hotin (Bălc. 620).

NEC. 179: Turcii aū aședat și la Hotin *lipcani*; 216: i-aū agiuns gonașii *lipcani* în codrul Herței; 303: și-aū făcut Dumitrașco-Vodă... și douē stéguri de *lipcani*. MUSTE. 59: adus-aū Mihai-Vodă lângă óstea sa și óști străine, câte-va stéguri de *lipcani* de la Pașa de Hotin aice în Iași. KOG. 202: *lipcani* ce se aflaū ședători prin sate la Hotin. COND. 1776, p. 11: vâtaful de *lipcani*... odabașa de *lipcani*.

3. curier oficial între Țările române și Constantino-pole: ei formaū un corp de 1000 ómenii întrebuintați la trimiterea depeșilor (Bălc. 628).

COND. 1693, p. 703: *lipcani* ce s'aū trimis la Seraschiarul și la Hanul. DOC. IV, 266 (d. 1794): *lipcani* ce se trimis cu cărți de la visteria gospod. OD. I, 73: boierii de taină cu vâtașii, aprođii, armă-șei și *lipcani* lor.

4. curier ture sau tatar.

OD. I. 85: doi *lipcani* de olac se trimiseră cu această veste; 162: un bătrân *lipcan* tatar din Bugiac; 165: un *lipcan* alerga înainte, ca să cerce drumul. GHICA, 506: aștept din cés în cés să pice *lipcanul* cu fidula Pașii de la Ruscicuc.

II. (sens modern) stafetă (mai ales călare).

ORĂȘ. II. 56: A sosit *lipcanul*, pornit de la Iași, Cu o veste nouă, aici în oraș. TEOD. 174 [orație]: Ne trimise pe noi, șese *lipcani*, Călări pe șese jugani.

— LIPKA (tatar), tataro lithuanien (d. Lipka „lithuanie“). Vorba, care persistă încă în orașele de nuntă, a devenit un apelativ dintr'un nume etnic, o evoluțiune analogă lui tatar (= „curier“).

locmă f. 1. un fel de clătite.

AL. T. 136: nu-ți cere inima de ceva *locmale*? Orăș. 19: dulcețuri, cozonace și sumă de *locmale*...

2. fig. sumă mare de bani, venit considerabil.

KOG. 205: Domnul fiind învățat cu *locmale* mai mari. ZIL. Rev. III, 75: lui Vodă forțe îi plăcu *locmaua*, adică mulțimea de bani ce lua de la Mitropolitul. ORĂȘ. II, 148: de-i *locmaua* mare pentru buzunar...

— LOKMA (ar.), espèce de boulettes de pâte soufflées et sucrées; bulg. serb. lokma „bucată de rasol“, ngr. λουμάς (λουκουμάς). V. rahat.

lulea f. I. (ca subst.) 1. uneltă de fumat compusă dintr'o țevă și dintr'un vâscior de pământ roșu.

TARIF 1792: *lulele* bune, la 100 de bani, 3 bani. CR. I, 132: Moș Nichifor și gătesce de băt *lulea*. FIL. 144: ciubucele ale căror *lulele* umplute afinat cu tutun... AL. T. 38: cată-ți de drum până ce nu scot *lulea* de la ciubuc. GHICA, 284: scăpăram să-mi aprind *lulea*. TEOD. 601: Alții *lulea* aprindea, La umbră mi se culca.

2. fig. într'o sumă de proverbe și de locuțiuni: „a lua (a fura) *lulea* Némțului“, a fi băt (sinon. cu „afumat cu *lulea*“); „*lulea* lui D-zeu“, sticla cu vin; „a ajuns la *lulele*“, a sărăcit cu totul; „a-i da *lulea* prin cenușă“, a-l face de rîs; „a-i bate *lulea* pe datorie“, a supe-ra cu vorbă multă și nepotrivită (Zanne III, 207—211).

PANN I, 111: s'a afumat cu *lulea*; II, 185: trei *lulele* în două zambile (sărac, despre negustori); ibid.: nici *lulea* nu-i arde (n'are noroc); III, 37: a da cui-va cu *lulea* în nas (a-l desprețui). ISP. Unch. 103: a lua *lulea* Némțului cu zale cu tot. MARION, 71: dumnia-lui întorcându-se séra acasă cam cu *lulea* Némțului; 150: d-ta ai luat *lulea* Némțului... tótă lumea petrecea, numai d-ta dormia dus!

II. (ca adv.) ameițit în gradul cel mai înalt (la pro-priū și la figurat): amorezat *lulea*, băt *lulea*: „a se face *lulea*“, a se ameiți de vin.

REV. II, 395 (d. 1821): cu vinul nu putea să-l mai sature, până ce se făcuse *lulea*. GANE III, 200: într'un rînd cădu amorezat, dar

amorezat *lulea*. ORĂȘ. II, 19: banda s'a îmbătat *lulea*. MARION, 82: amorezat de pica, *lulea*.

Var. (mold.): **liulè**.

AL T. 1111: eram în stare să-mi vînd sufletul pentru o *liule* de tiutun. SEV. 64: Și să nu vii prin șura Cu *liuleua* în gură.

— **LÛLÈ** (pers. tuyau), pipe; alb. bulg. serb. lula, pol. lulka, ngr. λουλέζ.

Vorba, pretutindenea cunoscută, e interesantă mai ales prin numeroasele locuțiuni la cari a dat naștere, idiotisme necunoscute limbei originare.

M

Macarà f. uneltă de ridicat greutate mari (Glos.).

— MAKARA, poulie; alb. serb. makara, ngr. μακάρᾶς, girouette. Vorbă răspândită și fără alt echivalent.

macàz n. șină de trecut vagonul dintr'o cale într'alta (la căile ferate și la tramvaie).

— MAKAS, aiguille (de rails); serb. makaze „fórfeci“, ngr. μακίσι, traverse, solive.

macagiù m. cel ce potrivește macazul, acar la căile ferate.

— MAKASĞI, id. (vorba lipsese în dicționare).

Ambele vorbe, cunoscute în Muntenia, tind a dispărea înaintea neologismelor corespunzătoare: „ac“ (=fr. aiguille) și „acar“, luate din franțuzește.

macăt n. (și Mold. **măcat**) înveliș de pat.

NEC. 182: au ședut înaintea Vizirului pre *măcat*. GHEORG. 311: șed amîndoi pe *macat*, Patriarhul din adirépta Domnului. BELD. 445: boierii sărutând croșurile *macatului*, au eșit cu toții. UR. XIV, 234 (f. de z. 1813): șese perine de postav cu *măcatul* lor. FIL. 142: două paturî de scânduri, peste care erau întinse *macaturî* de lână de Brusa. AL. 137: Vîndătorul sta enleat Toema'n fund pe un *macat*.

— MAKAT (ar. mak'ad, litt. lieu où l'on s'assied), couverture de sofa avec frange; bulg. serb. makat, pol. makat „covor“, ngr. μακίτι.

madem n. l. (sensuri arhaice) 1. mineraiu, metal.

N. COST. 51: Iverii din Asia, cari au în țările lor de agiuns de toate *mademurile*. TARIF 1792: litarghiros *madem*, cântar 30 bani.

2. fig. mină, puț (de metale).

NEC. 228: Dumitrașco-Vodă au scos întăiù hârțiile de este acelu *madem* bun și până astăzi în Moldova!

II. (sens modern) alpaca sau pacfon.

TARIF 1870: hamuri lucrate cu *madem* de cea mai fină calitate. ȘEP. I, 142: Frunzuliță de *madem*... Numa'n ochi să ne vedem.

— MA'DEN (ar.), mine, minerai, métal, fig. source ; cum. madim „metallum“ ; alb. bulg. madem „bronz“ ; mer. madem, ngr. μαδέμι ; sp. almaden „mine, minière“.

magazà f. (și **magazie**) 1. deposit de provisiuni saũ de mărfuri, magazin în genere.

COND. 1776, p. 67 : trei lei bezmen de totã *magazaua* mare ce va fi în față. BELD. 379 : Case, dughenițe, hanuri, *magazale* ce era. UR. XXII, 313 (d. 1826) : vor pune marfa prin *magazale*. KOG. 209 : i-aũ închis *magaziile* ce avea cu bẽturã.

2. prãvălie mare, mãi ales lipscãnie.

AL. T. 781 : ne-om opri în Paris ș'om merge pe la *magaziũ*. ID. Pr. 112 : o *magazie* în care strălucesc materii scumpe. GHICA, 535 : o *magazie* de stofe.

3. cãmarã, jignițã, sinonim cu „hambar“.

DION. 184 : oprise sã nu se cumpere din altã parte grãu, numai de la *magazia* domnescã ; 291 : sã umple *magaziile* în cetate ; 224 : câte-va *magaziũ* de bucate în Moseva le-aũ dat foc Moscaliũ de aũ ars. UR. III, 133 (d. 1792) : socotindu-se Moldavia și Valachia ca o *magaza* a înaltei mele Impãrãții.

4. în special, încãpere separatã de corpul casei pentru lemne, spelat etc.

!SP. 273 : sã-ĩ închidem într'o *magazie*. DELAVR. 219 : casele vechi fãrã *magaziũ*.

— MAGAZA (ar. maħzen „grenier, dépôt“), boutique sur la voie publique, magazin ; din vorba arabã se trag și formele occidentale : fr. magasin, it. magazzino, sp. almacén ; bulg. serb. magaza, ngr. μαγαζι (μαγαζιές), mer. mǎgãzie „prãvălie“.

Forma *magazie* e neo-grécã, iar sensul de „boltã de mărfuri“ e special Moldovei, pe când în Muntenia vorba însemnãzã mãi ales „cãmarã izolatã“.

magiũn n. 1. opiat compus din esențe de opiũ, lemn de aloe și alte arome : cel mãi simplu se prepara în formã de hapuri și se lua în apã saũ cafea : *magiũn* de curãtenie.

2. fierturã de pome (prune, struguri) formãnd un ce consistent : *magiũn* se face și din dovlée.

— MA'ĜUN (ar. „pãtri“), électuaire, opiat ; bulg. serb. maĝun, mer. mǎngiun „dulcãtã“, ngr. ματζούνη, conserve, marmelade, opiat.

magmũzã f. femeie desfrĩnatã (litt. pinten).

JIP. 56 : când e îndirjit rumãnu pã femeia lui, îi dice... bașoldinã, bahornițã, *magmuzã*, ploscașã.

— MAHMUZ, éperon ; bulg. mamuz, serb. mahmuzã, ngr. μαχμοβι. Pentru sensul figurat de la „pinten“ la „teleleicã“ : cf. verigașã (§ 44). Vorba e specialã Muntenieĩ.

mahalà f. 1. cartier, suburbie.

MUSTE, 71: casele coprind câte-va *mahalale*. KOG. 240: la Galata în *mahalaua* turcescă. COND. 1776, p. 9: Hatmanul să fie dator a rîndui străjile pe la *mahalale* cu slujitori de ajuns și cu zapeii de credință. UR. X, 107 (d. 1799): în *mahalaua* Muntenimii de sus are un loc de împărțelă. NEGR. I, 16: în *mahalaua* Sărăriei. AL. T. 101: un glas de răsună *mahalaua*. DELAVR. 182: *mahalaua* înțelenise îngropată în zăpadă. GHICA, 40: câți-va feciori de boieri băteaū *mahalalele* ziua și noptea. MARION, 15: i-a tras o topenie d'a mers vestea nouă *mahalale*. TEOD. 338: Nu umbla prin *mahalale*, înhăitat cu haimanale.

Vorba figuréză în mai multe proverbe.

PANN II, 134: umblă întărătând căiniū prin *mahala* (a se ținea de craifcūri); II, 162: Găina când va ouă, aude o *mahala* (a face larmă pentru lucru de nimic); 401: cățeuă până nu plécă prin *mahala*, căiniū nu se iaū după ea (până femeile nu daū prilej bărbaților, aceștia nu se légă de dînsele (cf. Zanne, 308, 401, 471).

2. locuitorii din mahala, mahalagii.

FIL. 76: te ai înhăitat cu țiganiū și jăfuiți *mahalaua*. MARION, 8: făcură un tărăboiū, de sculară *mahalaua* în picioare.

Var.: (mold.) *măhala* și (munt.) *maala*.

S. NAD. 103: o bătrână ce ședeă în *măhala*. MARION, 21: Nea Costache era epistatul *maalatei*. Id. 1896, No. 13: a ris *maalaua*...

— MAHALLA (ar.), quartier, partie d'une ville; bulg. serb. mahala, mcr. măhala, ngr. μαχαλας; sp. almahala.

mahalagiū m. 1. cel ce locuiește într'o mahala (fem. mahalagiocă).

COND. 1776, p. 16: un poloboc de vin ce vînd *mahalagiū* pe la casele lor tòmna. DION. 208: făcendu-se cete de Sêrbi *mahalagiū*. MARION, 28: toți *mahalagiū* își povestesc întîmplarea; 75: părinții fetei, *mahalagiū* fruntași... CRĂS. IV, 309: gura *mahalagiocăi* merge ca o móră. MARION, 148: o *mahalagiocă* care îngrijia de mama Manda. ORĂȘ. II, 166: ș'apoī trage-i gură de *mahalagiocă*.

2. fig. și fam. mitocan.

Formațiune analogică ca bulg. mahalgiia și ngr. μαχαλιώτης, du même quartier, voisin.

mahmudeà f. (și *magmudea*) monetă turcescă de aur în valóre de 45 lei vechi, bătută de Mahmud.

BELD. 414: De nu da *mahmudéua*, apoī nu se întorcea. JIP. 57: îngropă *magmudele* și nisfiele d'ale moī. FIL. 41: își voiū respłăti ostենéla cu 50 de *mahmudele*. GHICA, 25: cincī sute de *mahmudele* d'ale moī luate de la Turci.

Vorba figuréză în cantecele populare (și sub forma *mamodea*).

AL. 146: Cu desagi, cu buzdugele, Pline de *mahmudele*. TEOD. 541: Cu *mahmudele* turcesci, Cu rubiele arăpesci. WEIG. Rum. Dialekte, 75 (d. Olt.): Și bagă mâna în saltea Și scóte o *mamodea*.

— MAHMUDIYE (ar. d. Mahmud), monnaie d'or frappée sous le règne du Sultan Mahmoud I (1730—1754); bulg. serb. mamudiia.

mahmûr a. m. și n. I. (adj.) 1. ametit de vin, bêt.

MOXA (1620), p. 38: uciseră pre Mihail, că-l aflară *mahmur* de vin în asternut. CR. II, 138: de cât să dai de pomană la calici Sâmbăta, mai bine ceva de bêt *mahmurilor* Marția... S. NĂD. 21: mâncări sărate, piperate și acre bune pentru *mahmuri*. CRĂS. II, 94: tréz n'avea curaj să privescă în față nevasta..., *mahmur* însă întorcea capul la stânga.

2. rău dispus (după chef sau insomnie), posomorît.

STAM. 409: ei umblă acum ca *mahmurii*, ca turbații. AL. T. 126: orizontul politic e posomorît cât un Pașă *mahmur*... GANE III, 206: de se întâmpla vre-o dată să nu-și îndeplinescă somnul, era a doua zi tot *mahmur*.

II. (ca subst.) indispozițiune, întristare.

CR. II, 59: mătușa Măriuca... scote *mahmurul* din om.

— MAHMUR (ar. *mahmur*), moitié ivre, qui a la tête lourde après le sommeil; bulg. *măhmuren*, serb. *ma(h)-muran*, ung. *mámor* „chilélă“.

mahmurélă f. indispozițiune trecătoare.

MARION, 120: de acolo eși tocmai a doua zi în starea aia de *mahmurélă*, în care l'a vèdut mușterii din cârciumă.

mahmurie f. starea celui *mahmur*: îngreunarea capului după un chef sau din nedormire.

mahon n. lemn tare și roșiatic pentru mobile.

REV. N. II, 174: scaunele și canapelele toate din lemn de *mahon* și de *abanos*.

— MAHUN, acajou d. mahogoni (arborele e originar din America). Despre speciile orientale de lemn (§ 102).

maia f. I. (sensuri moderne) 1. chiag de brânză sau drojdie de oțet.

2. fig. putere, în locuțiunea „a prinde maia“, a se mai înviora (Zanne III, 597).

ORĂȘ. II, 69: Buzunarul vèd că 'ți sună, Vèd că ai mai prins *maia*.

II. (sens arhaic) stofă scumpă din care se făcea caftane (sub forma **maiè**).

ARCH. IST. I, 40 (d. 1557): caftan de cofterie, altul de *maiè*.

— MAYA (pers. *mayè* „substance“), ferment, levain, au fig. capital, fonds, somme; bulg. serb. *maia* „aluat, lapte năcrit“. Vorba e specială Munteniei.

maidàn n. (Mold. *me[i]dén* și *me[i]dan*) I. (sensuri arhaice) 1. câmp de luptă, piață publică (la Turci).

CANT. Ier. 100: biruința neprietinului în mijlocul *meidénului*; 186: la *meidénul* bătăii cu mare dirjie eșiră. AX. 171: corturile le-au întins la *meidén*. DRON. 223: peste câte-va zile l'au scos [pe Alex. Vodă Ipsilant] la *meidán*, adică la loc de privelisce, și stând Vezirul de față, au poruncit la gelați de l'au început a tăia.

2. fig. libertate de acțiune, ocasiune nemerită.

Kog. 227: în zilele acestui Domn [Mateiș Ghica-Vodă] prea

mult *medén* aveaŭ boierii cei mari. N. COST. 82: Iordache Vornicul aflate *meidén* și vreme a grăi rău de boieri.

3. fig. „*maidan de vreme*“, interval, răstimp.

REV. II, 393 (d. 1821): Turcii n'au plecat curînd de la București la Tirgoviște, ci au zăbovit mai mult de două săptămâni și într'acest *maidan* de vreme...

II. (sensuri moderne) 1. spațiu liber, teren neacoperit de clădiri.

M. COST. 17: să aibă loc deschis alte bulucuri slobode, adică *medén*. AMIR. 169: acest Domn descălecăse cu oști în *medénul* acela a mănăstirii. CANT. Ier. 392: brîul ars este *meidénul* pe ceriŭ de la zodiacul racului până la al capricornului. CR. II, 89: ese în *medén* aprópe de gazda noastră și găsește un țaran. AL. Pr. 303: „mi aduceam aminte de *medénul* glodos al Sf. Spiridon din Iași. DELAVR. 108: în fața unui *maidan* îngrădit cu lațe. CARAG. I, 106: apuc pe *maidan*, ca să ies la barieră. GHICA, 520: grădini și *maidanuri* unde să se depue soldații bolnavi. CAN. 233: La crășmuța din *meidén* Bé Costache Roșcovan. ȘED. I, 44: la crucea *medénului*, La crășma 'mpératului.

2. locul dinaintea (sau din dosul) curții, mai ales la o casă țărănească: *maidanul* cel dinainte se ȳice și „bătătură“.

GHEORG. 319: umivanie care se face în *meidánul* curții din 'nuntru; 322: osfeștania se face în *medanul* curții despre scara cea mare, sau din lăuntru al curții. AL. T. 1727: din dosul casei mele este un *maidan* deșert. VULP. 52: Mândra șede pe *maidan* și 'mi înșiră la mǎrgén.

3. fig. ivélă, lumina ȳilei: „a scóte la *maidan*“, a a face să éșă la lumină, a face cunoscut (cf. turc. maydana konmak „exposer“, litt. mettre au grand jour); „a eși la *maidan*“, a se descoperi, a se da de față (cf. turc. maydana gelmek „se produire“, litt. venir au grand jour); „a ajunge la *maidan*“, la capét, la bun sfîrșit.

KOG. 219: se uitase acéstă slujbă întreită [vǎdrăritul], iară acum iară am găsit-o de aŭ scos'o la *meidán*. Doc. II, 338 (d. 1791): nu care cum-va a luat de la băcani vr'un rușfet și a nu scóte la *maidán* tóťă marfa lor ce vor avea ascunsă. BELD. 422: Ce-aŭ lucrat el pe sub cumpét și aŭ eșit la *maidán*. GANE III, 225: Tirgovișteea care a scos la *maidén* cea mai fină prăsilă de ómeni mari. GHICA, VIII: elciŭ scot la *maidán* fie-care pe câte un cirac. JIP. 84: ca s'a jungem la *maidán*, ne trebue mulți bani. ORĂȘ. II, 4: Că s'a întors rufetul iară, că boierii 's la *meidán*.

— MAYDAN, MEYDAN (ar.), arène, champ vaste, champ de combat, place publique; espace, intervalle, temps; cum. maydan „locus planus“; bulg. serb medan (meidán), alb. rus. pol. maĭdan, ngr. μείναν.

Vorbă importantă prin formele și sensurile-ŭ variate: pretutindenea populară și fără alt echivalent.

măidánaș n. maidan mic.

CONV. XXI, 808: jucam mingea cu alți băieți în *măidánașul* dintre ruinele de la St. Haralambie.

maimuță f. animal quadruman care aduce cu omul (*Simia*).

(CĂP. 352: [pehlivanul] s'a suit pe copaciul ca o *maimuță*...
GHICA, 323: fie-care turc având pe umeri său pe cialma câte o pisică,
o *maimuță* saū un coroiū.

Vorba figuréză în mai multe proverbe

GOLESCU: *maimuța* ceea ce vede, aceea și face. PANN 19: copilul e ca *maimuța*, ce vede, face; III, 127: *maimuța*, tot *maimuță*, de-ī ar fi sfatul aurit.

Forma primitivă e „maimun“ (cum sună vorba și în mer.): *maimuță* (masc. maimuțoiū) e un diminutiv (ca și sërbesce maimunče) propriū Munteniei, iar *momită*, specială Moldovei, e o reducere din arhaicul *moimită*, care derivă la rîndul său din „moimă“ (ung. majom) de aceeași origină, cu īndoita semnificațiune: *maimuță* și pitic (cf. rom. pitic d. *πίθηκος*, *maimuță*).

TRAVILA VAS. LUPU, p. 43: pe ucigătorul de părinți il bagă într'un sac și într'acel sac și un dulău și un cocoș și o năpircă și o *moimă*. DOSOFTEIŪ, Oct. 79-a: decă eșim din țara *moimelor*, venim la munte nalt, unde nici sórele nu lucia, nici copaciū era, nici verdétă. CANT. Ier. 153: prin mijlocul *moimăiūi*, iarăși într'acesta chip fi rēspunseră. AL. T. 401: vr'o *momită* saū vr'un urs.

— MAYMUN, singe: cum. maymun „simia“: bulg. maĩmuna, serb. maĩmun (și maĩmunče), alb. maĩmun, mer. maĩmunu, ung. majom, ngr. *μαϊμουό*; fr. maĩmon „singe du genre des macaques“.

maimuțesc v. (și **maimuțaresc**) a căuta să imite pe alții (cum fac maimuțele).

maimuțarie f. (și **momitărie**) imitațiune stângace și ridiculă (analogă a aceea a maimuțelor).

AL. T. 1202: o *momitărie* de tot ce se petrece aiurea.

malotea f. haină fără guler și lungă până la pămînt, īmprejurul gâtului și pe marginea dinainte cu blană bună ca de un lat de mână (purtată mai īnainte de cocóne și ađi de țarance chiabure).

AL. T. 691: bārbatu-meū se lauda, că m-o cumpēra *malotē*. FIL. 100: își scóse *malotēua* sa blānită cu samur; 229: *malotēua* vornicesei. TARIF 1870: *malotele* de postav cu mil și nafea. VULP. 61: I voiū eroi d'o *malotea*, Flórea cât e palma mea. BUR. 251: Să-ți croiesc o *malotea*, Dēū frumósă ca o stea.

— MALLOTA (ar.), espēce de vĕtement d. *μηλλοτή* (sc. *δορά*), zeghe; serb. ma(v)luta „ilic“: sp. malota „jupe, casaque“. Despre hainele boieresci (§ 79).

mămulār m. negustoraș, mai ales ambulat. Sinonimele „bocceagiū“ și „tolbaș“ sînt de aceeași origină.

Doc. I, 518 (d. 1783): să aveți a cerceta la toți bācanii, *mămulārū* și prāvāliașiū din tŭrguri... COND. 1813, p. 378: străini și alți

omeni se vor afla într'acel județ fără de nici un fel de căpătâiu, adică neguțătorasi, arendași, *mămulari*...

— MAMELE (ar. mu'amele), trafic, usure; „mămular“ e o derivațiune originală corespunzând turec. MAMELEĞI, spéculateur, usurier — de unde formele noastre arhaice: **mamelegiü** și **mimilingiü**, cu sensul de „cămătar“ și de „telal“ (ngr. *μαμελετζής*, usurier).

ARCH. ROM. II, 167 (d. 1753): turci ce le dăc *mamelegiü*, care umblă printre ómeni dând bani cu dobîndă... și mai iaü peste dobîndă și altă dobîndă. GLOS. 376: *mimilingiü*, telal, neguțător de mobile.

manea f. cântec turcesc cu melodia duióasă.

NEGR. II, 29: apoi încep să cânt vr'o *manea*. GANE II, 245: era o *manè* de cele vechi turcesci, lungă, trăgănată, în care numai ah! ținea o jumătate de oră OD. I, 244: răsunsetul *manelelor* și al stihurilor fanarioticesci.

— MANÈ, mélodie sans mesure composée de mots décousus; bulg. manè „melodie“. Vorbă semi-literară rămasă străină de graiul popular.

mangafă m. personaj ridicul și greoiü.

CARAG. 276: bibicule, *mangafaua* plécă mâine la Ploesci; 347: nu cumva *mangafaua* sare garduri?

— MANKAFA, qui a la tête grosse, stupide Barb. Vorba face parte din graiul mahalagiilor.

mangal n. 1. vas în care se pune jăratec de încălđit casele fără sobă.

Kog. 234: Ión-Vodă Calimah era un om prea fricos de frig, că și vara umbla cu două blane și aprindea și *mangal* în odaie. Doc. II, 311 (d. 1792): cărbuni de *mangal* suta de oca 1 taler. OD. I, 292: lumina flacărilor de nisee *mangale* de tombac poleit. FIL. 228: un *mangal* de aramă plin cu cărbuni aprinși slujia de încălđit. GHICA, 501: împrejurul unui *mangal* lumea sta grămadă; 503: a poruncit de le-a aprins dece *mangale* cu cărbuni.

2. cărbuni, jăratec (în Moldova).

AL. T. 14: o tipsisie plină de *mangal* aprins.

3. un fel de vatră în mijlocul casei țărănesci la care se încălđesc cei din casă (Dr. Crăinicénu).

— MANGAL, brasier, réchaud, brasero; bulg. serb. mangal, ngr. *μαγάλι*, mcr. mângale.

***mângăr** m. 1. ban de aramă, gologan.

2. fig. în locuțiunea „a da mângărul cel de apoi“, a muri (cf. a da ortu popii).

MUSTE III, 8: Ursache, închis în temniță cu tâlharii, legat la pusee, bătut la talpe, până aü dat *mângărul* cel de apoi.

— MANGYR, obole, menue monnaie (1/4 d'un akče); bulg. serb. mangura, ung. mángor, ngr. *μαγκόρι*.

mansüp n. 1. dregătorie boierescă, funcțiune înaltă (în epoca fanariotă).

KOG. 256: boierii cer *mansupuri* cu topuzul. BELD. 352: Celui cu *mansupul* numai fală îi lăsa. ZIL. 88: să izbutescă la dregătoria Vistieriei și la toate *mansupurile*.

2. funcțiune în genere, slujbă (ađi mai mult ironic).

FIL. 57: îl rog să te puie în vre-un *mansup*; 126: viu să cer ajutorul domniei tale, ca să iați acest *mansup*. ORĂȘ. III, 24: [vînd] arendări, moși ohavnici și *mansupuri* însemnate.

Var. (archaice): **mansip și mansep**.

REV. I, 53 (d. 1796): 10000 lei *mansepuri* de mai mulți Pași; 3000 lei *mansepul* lui Hasan-Pașa. NEC. 280: cei străini stați în lături de *mansipuri*.

— MANSUP (ar. mansyb), poste, haute fonction, emploi, charge d'Etat, rang, dignité (d. ar. nasb „nomination à une place”); serb. mansub (= služba), ngr. *μανσοβπι*.

marafet n. I. (sensuri arhaice) cu nuanțe serioase și pozitive: 1. dibăcie, pricepere, talent.

KOG. 254: tot înbla cu *marafet* de-l scăpa pe Ghica pe la porți turcesci. AL. T. 1233: adică e greu *marafet* de-a se împrietenii cu copiii, împlinindu-le toate voințele!.. FIL. 27: două lovituri de biciu lăsate cu *marafet* pe spatetele armăsarilor; 183: să dea loc ciu-bucciilor, să-și facă și ei *marafetul* lor.

2. dispozițiune, intermediar, mijlocire.

UR. III. 184 (d. 1802): să se pedepsescă prin *marafetul* zabeților. FIL. 248: în cât timp s'ar putea săvîrși aceste *marafeturi* ale cinstitei Hătămăni?

Var. (archaică): **marifet**.

VĂC. 292: o mie de Turci i-am făcut prin *marifetul* beșlegilor după la județe. ZIL. 109: obiceiul este a se săvîrși orînduiala poslujnicilor prin *marifetul* ispravnicaturilor. COND. 1802, p. 314: cerea ce vor face boierii prin *marifetul* Domnului lor.

II. (sensuri moderne) cu nuanțe peiorative: 1. măestrie, mijloc viclén, șiretlic.

FIL. 110: *marafeturile* și drăciile lui i-a pus pe toți la închisóre. 325: să găsim vre-un tertip, ca să-i luăm înapoi; ia caută tu un *marafet*, de! să te vîd. XEN. 38: ai umblat tu cu *marafeturi* vr'o doi ani de zile. GHICA, 299: atunci găsise alt *marafet* de a-i necăji.

2. (la pl.) fasóne, nazuri.

AL. T. 459: vin' încóce, Gugulea... ce atâtea *marafeturi*! NEGR. III, 11: ian lasă *marafeturile*, deschide-ți inima; 77: cu cuconița nu trebuie multe *marafeturi*. GANE, 82: aceste sînt *marafeturi* de mirésă. XEN. 28: i-o venit și ei gust de *marafeturi*, când are fete de mîritat.

— MA'RIFET (ar.), art, habileté, intelligence, talent, secret; bulg. serb. marifet „șiretlic”, alb. „artă, profesiune”.

Accepțiunea exclusiv ironică a vorbei în limba modernă presintă o analogie cu sinonimul ei „tertip”, exemple caracteristice despre degradarea sensului (§ 27).

marafetos a. care face marafeturi (Glos. 363).

marafetuesc v. a face marafeturi sau fasóne.

BOGD. Com. 270: cum trebuie să mă port și să mă *marafetuesc* ca să pot plăcea.

maramă f. (cu var. Munt. *mahramă* și Mold. *năframă*)
1. ștergar în genere, sinonim cu „basma“ și „peșchir“,
câteși trele de origină turcească.

a. în literatură:

Cuv. I, 213 (d. 1588): câți cu canafi și cu *măhreme* albe. REV. I, 339 (f. de z. 1609): șese *năfrăm*i cu mătase... două *năfrăm*i de mână, două de obraz... 12 *năfrăm*i cu sîrmă bărbătesci. GHEORG. 314: eșind Domnul din biserică, toate rufeturile Curții aștern pe jos *năfrăm*ile lor de la ușa bisericeii și până în spătărie. POP. 300: Logofetul începu a se șterge la ochi cu *mahrama*. AL. T. 839: iaca *năframa* de vornicel de nuntă. OD. I, 422: o *maramă* de oglindă de Țarigrad. CR. I, 271: ea începe a se apăra cu *năframa* ca de un dușman. ISP. 127: să înalțe o prăjină și în vârful ei să puie o *mahramă* roșie.

b. în cântecele populare:

TEOD. 534: Cu țesala îl țesăla, Cu *marama* că 'l ștergea. MARIAN I, 29: C'o *năframă* vînt îi trage, Iar cu alta umbră îi face.

2. fâșie lungă de pânză, din bumbac sau borangic, împodobită la margini cu flori colorate: țărancele pörtă *marama* de la prima și după măritis.

OD. I, 112: o femeie înfășurată într'o lungă *maramă* de zăbranie negru. CRĂS. II, 38: *năframele* albe ale betelor și testemelele negre se deosebiau ciudat de barișurile roșii și stacojii ale nevestelor tinere și ale fetelor. DELAVER. 37: përul mototolit sub *marama* ei dată pe spate. JIP. 80: hina sã pörtă cu *marama* pë cap. AL. 20: Na-ți *năframă* de mëtasă, Pe margini cu aur trasă. TEOD. 16 (colindă): Ne-or dărui cu *măhram*i grele de fir...

3. brobódă elegantă de mirésă: „a-și pune *maramă*“, a se mărita (cf. lat. nubere „se marier“ litt. „se acoperi d'un voile“ și *νύμφη*, la fiancée, litt. la voilée).

ISP. 236: îi luă inelul din degetul cel mic și *marama* de pe față. MARIAN I, 151: Ia-ți *năframă* din chilie și haidem la cununie.

4. în special, brobódă dăruiată de mirésă tinerilor nuntași, vornicilor, și de sócră mirelui.

5. brobódă în genere.

GOROVEI, 123 [curcubeul]: *Năframă* bogată Peste mare aruncată (cu variantele *șervetel*, *peșchir*, *ștergar*).

6. (poetic) vël (sens exclusiv literar).

EMIN. 131: Ea ridică somnorósă lunga genelor *maramă*.

7. horă ce se jócă la cununie: în Moldova ea se numesce „*năframă*“ (Sev. Nunta, 182) iar în Dobrogea „*măram*ile“, fiindcă se jócă cu *măram*i când se duce copacul înainte miresei (Bur. 23).

8. vël mortuar (rar cu acest sens).

COSTINESCU II, 58: *mahramă*, pânză sau giulgiu în care se înfășură un mort.

— MAHRAMA, mouchoir, essuie-mains; bulg. serb.

mahrama și marama (serb. și maframa) „basma“, rut. bachrama „stofă de mătase pentru haine“, pol. machram „stofă orientală“, alb. maram, ngr. μαχαράμας, voile.

Formele „mahramă“ și „maramă“ se aud în Muntenia, „năframă“ mai ales în Moldova și Bucovina: a-céstă din urmă derivă din forma intermediară **măframă** (Tarif 1761: *măframe* bărbieresci).

Vorba, sub forma „năframă“, a pătruns și în părțile limitrofe ale Ardélului.

HODOȘ I, 98: Că *năframa* ta cea nouă Am vi-at'o ruptă 'n două.

RETEG. 14: Țipă *năframa* 'n chilie, Blem cu mine 'n cununie!

Cea mai interesantă din felurile numiri de brobode, de importatiune orientală, ce împodobiau odinioară capul cocónelor și cari servesc astăzi de gătélă țaran-celor și țirgovețelor din clasele de jos (§ 82 și 100).

mărămióră f. diminutiv din maramă.

BUR. 217: Pe la caî pe la picioare, Mi-a legat tot *mărămióre*.

maráz n. I. (sens arhaic) pornire, pică.

NEC. 199: Impératul avënd pre dînsul *măraz* și gând să-l maziléscă...: 400: pre Constantin Balș Medelnicerul avënd *măraz* pe dînsul. l-au bătut la talpe.

II. (sensuri moderne) 1. plăcere, haz.

2. pl. mofturi, nazuri.

CR. I, 230: mița face *mărazuri*.

— MARAZ (ar.), maladie; serb. alb. maraz „bolnav“, mer. mărăze „durere, necaz“, ngr. μαράζης. Vorba e specială Moldovei.

mardà f. 1. rămășiță, prisos.

Doc. IV, 297 (d. 1793): din *mardaua* s ului să aibă voie a lucra săpun.

2. lucru prost, ceea ce se lépădă (cf. furda)

CAL. 1875, p. 25: mărfurile cari erau mai *marda* adică mai eșite din modă. KIK. III, 181: floii bune și *mardale*.

— MARDA, ce qu'on exige au delà de la valeur; alb. marda „lipsă, defect“, ngr. μαρδός.

mardalic n. marfă de marda sau de ocăsie.

KIK. III, 141: nisce *mardalicuri* și cu un preț să te crucesci.

mărgèn n. numele popular al coralului.

TARIF 1761: corale sau *mărgénuri*. TARIF 1792: mătânii de *mărgèn* bun. FIL. 40: buzele ei sint ca *mărgénul*: 171: la gât avea trei șiruri de *mărgèn* ales. CAL. 1882, p. 59: scările palatului s'aibă treptele de *mărgèn* și stîlpii de zamfir.

— MERĞAN (ar.), petite perle, corail; alb. bulg. serb. merğan, mer. mirdziane, ngr. μερτζάνι.

martác m. 1. par de brad înfipt în pămînt împrejurul unui bordeiü spre a-l sprijini.

2. pl. căpriori la învelișul unui bordei (Costinescu).

— MERTEK, poutre tetragone.

mărtăcel m. diminutiv din martac.

TEOD. 331: (Bordei) cu *mărtăceli* de teiu...

marulă f (și **marolă**) un fel de lăptucă lunguiață.

VULP. 15: Fôie verde de *marulă*, Am un pom în băiatură.

— MARUL, laitue (d. ngr. μαρούλιον); cum. marul „lac-tuca“; bulg. marul, serb. marulja, ngr. μαρούλι.

Vorba, specială Moldovei, se află și la Dosofteiu (Febr. 68^b: în vremea popiei sale... au mâncat numai *marule*), care probabil a luat-o din textele bulgăresci.

masală f. tortă de rășină.

COND. 1776, p. 19: cheltuieli la 4 *masalale*... FOT. III, 307: do-hotășul pușcării care face *masalale*. OD. I, 77: toți se întorseră pe la casele lor cu făclii și *masalale*. GHICA, 53: s'au plimbat pe ulițele Bucureștilor cu stéguri și *masalale*; 498: un țigan desculț cu o *masala* mare pe spinare. GANE II, 92: se făcu larmă, se aprinse *masalalele*.

Vorba figurază într'un proverb (Golescu): dă *masalaua* pe un poponeț.

— MAȘALA (ar. meș'ale), flambeau, torche de résine plantée sur une pique de fer; bulg. serb. mașala, ngr. *μασαλάς*. Forma românească derivă indirect din turcesce, cum arată sibilanta în locul palatalei (§ 21).

masalagiū m. cel ce pòrtă o masala.

COND. 1776, p. 19: de la 12 *masalagiū* câte un leū. Doc. III, 413 (d. 1790): obiceiul ce au avut *masalagiū* a li se da de 4 ori într'un an cizme. BELD. 346: au luat din armășie pe cinci din *masalagiū*. FOT. III, 293: de Armașul cel mare atrîrnă tunarii, pușcașii, *masalagiū* domnesci. NEGR. I, 16: *masalagiū*, potlogarii, de care gemea orașul.

Formațiune analogică ca și ngr. *μασσατζής* (§ 23).

masat n. 1 tocila cizmarilor și a măcelarilor.

ISP. 108: scôse un cuțit de la briū, îl dete pe *masat*. TEOD. 136: Casapii cu *masatele*, Oltenii cu palanțele.

2. fig. fineță, viclenie, șiretlie.

PROV. (Hințescu): dracul tóte le scie, numai *masatul* muierii nu-l scie.

— MASAT, fusil pour aiguiser les couteaux; serb. *masat* „oțel de ascuțit“.

mascarà f. 1. paiată, poznaș, sin. cu „căraghios“.

PANN, 95: slugă veche *mascara* bătrână nu fi.

2. om de nimica, secătură.

ZIL 85: era destulă ocară, că lua pitace și tóte *mascaralele* și ómenii netrebnicii.

3. bătaie de joc, în locuțiunea „a face de *mascara*“, a-și ride de cine-va (cf. turc. maskara etmek „tourner en ridicule, se moquer de“).

CANT. Ier. 174: paserea dobitocită și vita păsărită pre tóte de

maskara covirșia. KOG. 203: pentru un lucru de nimica a unui țaran cât de prost, Mavrocordat făcea pe un boier mare *maskara* și-l încheia.

— MASKARA (ar. *mashara*), risée, bouffonnerie; bouffon, farceur (litt. personne masquée), malhonnête; cum. *maskara* „irrisio, jocular“; alb. bulg. serb. *maskara* „lucru ridicul“, ngr. *μασκάρας*, bouffon, imbécile. Formele europene (sp. *máscara*, it. *máscera* „mască“, fr. *masquarade*) derivă din aceeași vorbă arabă.

Vorba a produs o întrégă familie de forme derivate originale cu ajutorul sufixelor: -ă, -ciune, -cios, -esc, -iciu, -ie, -it și -ónă. Acéstă fecunditate lexicală dovedesce vechimea și răspândirea vorbei.

măscără f. vorbă de ocară.

BOLLIAC (ap. Damé): să le spuie glume și *măscări* la masă. LAUR.-MAX. Dicț. II, 247: el vorbește cele mai grețose *măscări*.

Formă identică cu „*maskară*“: strămutarea accentului indică o diferențiere semantică (cf. ngr. *μασκάρρα*, *masque* și *μασκάρας*, bouffon).

măscăresc v. a ocări, a batjocori.

CANT. (ap. Damé): tare *măscărit* și probozit vedându-se.

Vorba, derivată din *măscără*, se aude și în Banat (§ 34): ea corespunde ngr. *μασκάρεω*, plaisanter.

măscăriciu m. 1. bufon la Curte (Sulzer III, 169).

2. farsor în genere.

AL. T. 1689: ghidi, *măscăriciu* obraznic! NEGR. I, 73: actorul îi părea un *măscăriciu*, când glumele sale făcea pe femeia lui să riță. FIL. 29: strămbăturile *măscăricilor* domnesci. ORĂȘ. 5: Adepți cât îți place am găsit aici, Căci e plină țara tot de *măscărici*.

Formă diminutivală analogă lui „ghiduș“ și figurând, ca și acesta, în texte religioase (Varlam 1643: nu te îmbeta, nu chema cîmpoi și alăute și *măscărici*).

măscăricios a. rușinos, obscen

LAUR.-MAX. II, 248: cuvinte *măscăriciose*, ce ómenii *măscăricioși*!

***măscăriciune** f. poznă, bufonerie.

N. COST. 450: Bogdan-Vodă iubia glumele și *măscăriciuni*...

măscărie f. 1. (sens arhaic) comédie, poznă.

URECHE, 223: Bogdan-Vodă iubia s'auđă glume și *măscări*...

2. (sens modern) vorbă murdară.

LAUR.-MAX. II, 248: asta e *măscărie*, iar nu faptă de om...

***măscărit** m. sinonim arhaic cu „*măscăriciu*“.

IST. 1715, p. 15: după dñsul merge alt *măscărit*.

Formațiune neo-grécă: *μασκάρειτης*, railleur.

***maskaróni** f. alt sinonim arhaic cu „*măscăriciu*“.

IST. 1715, p. 14: căciule făcute în chip de *maskaróne*; p. 15 Impăratul, de sus privind la *maskaróne*, au făcut haz.

Formațiune neo-grécă: *μασκρόνομαι*, se déguiser.

***măscornicie** f. bufonerie.

MOXA, 356: veselie cu *măscornici*; 358: alăute și *măscornici*.

Vorba presupune un adj. intermediar „măscornic“ (cf. mozavirnic), care însă lipsesc în vechile texte.

mascaragiū m. sinonim arhaic cu „măscăriciū“.

N. COST. 102: la trecătoare (peste Prut), i s'au înneat un *mascaragiū* împărătesc ce avea, vrând să facă șagă pe apa Prutului.

— MASKARAĞY, farceur, bouffon.

mascaralic n. 1. faptă de mascara: cabazlic, caraghiozlic.

XEN. 26: ei, ce dicit, mă rog, de *mascaralicul* ăsta? să se alégă Budișcă primar?

2. vorbă de ocară, bătaie de joc.

— MASKARALYK, plaisanterie, bouffonerie; malhonnêteté; bulg. maskarlik, mer. măscăriche „rușine“, ngr. *μασκαρალიκ*, baliverne.

matarà f. tivgă în care țaranii pörtă apă.

ȘED. III, 215 (d. Vilcea): Să ia apa 'n *matara*, Să-și adape mândruța.

— MATARA (ar. mitare), flacon de cuir ou de fer-blanc dans lequel les voyageurs conservent de l'eau; serb. matara „un fel de găletă“, ngr. *ματαρας*, outre. V. Partea II: mataragiū.

matrapáz m. acaparator, maī ales de grâne.

COND. 1776, p. 18: starostii de *matrapazi* și *matrapazii*, adică preocupati, să lipsescă. Doc. II, 315 (d. 1791): varul nestins ce-l vind *matrapazii*.

— MATRABAZ („qui joue du bâton, maître d'escrime“), fig. finaud, maître fripon, qui achète bon marché et vend cher (d. turc. matrak „fleuret“ și pers. baz „qui joue“); ngr. *ματραπάζης*.

matrapazlărie f. sens identic cu „matrapazlic“.

AL. T. 403: pentru coșcărie, *matrapazlărie*...

matrapazlic n. 1. trafic, acaparare.

COND. 1776, p. 18: care va îndrăzni a face *matrapazlic*, să se pedepsescă cu ulița. Doc. I, 479 (d. 1785): care dintre matrapazi va prinde zapeiul, făcând acest fel de urmare și *matrapazlic*... să se pedepsescă; II, 250 (d. 1792): ori-cine va strînge vite de negustorie sau va face *matrapazlic*..., să aibă a plăti erbărit după obiceiū; II, 304 (d. 1791): au ridicat *matrapazlicurile* și preocupiile.

2. fig. purtare necinstită.

XEN. 39: tată-seū nu s'o strădănuit și s'o schivernisit atât, ca să-i mănânce fecioru-seū banii cu *matrapazlicuri*.

— MATRABAZLYK, accaparement, brocantage, agiotage; fig. fraude, fourberie.

matuf a. și m. 1. bătrân copilăros, ghiuj de bătrân.

STAM. 402: rîdend amîndoi de mine ca de un *matuf*. AL. PR. 104: veți zăcend câte un *matuf* gârbov.

2. posac, posomorît, sanchiû.

AL. T. 175: era un *matuf* răposatul, să fugi în lume... pare că era un snop de urzici! 676: ducă-s'ar boieru, că mare *matuf* îi!

— MATUF (ar. ma'tuh „radoteur“), vieillard tombé en enfance. Vorba circulă în Moldova.

matofesc v. a se moleși (de bătrânețe).

JIP. R. Sat. 183: omenirea noastră s'a pătat și s'a *matofit*.

mazdrac n. suliță lungă, mai ales căzăcescă.

DION. 205: catane călărăși cu *mazdrace* căzăcesei. STAM. 64: Când buciumul chema ôstea, când *măzdracele* lucia... GHICA, 18: generalul Isaiov ne-a îmbrăcat căzăcesce, ne-a dat *mazdrace*...

Vorba revine adesea în cântecele populare.

TEOD. 295: Din pielea ta să-mi fac O tēcă de *măzdrac*; 482: Cara-Gheorghe s'a jurat Pe sabie, pe *măzdrac*. R.-COD. 292: Feciorul lui Baibarac Puse mâna pe *mazdrac*.

— MYZRAC (ar.), lance, javelot; bulg. măzdrak, serb. mizdrak, alb. mazdrak, ngr. μισδράκι.

măzdrăcel n. diminutiv din *mazdrac*.

TEOD. 580: Doicil mâna 'n strêsină băga, *Măzdrăcelul* își scotea.

***mazdracliû** m. cel înarmat cu *mazdracul*.

DOC. III, 21: un gavaz, un *mazdracliû*...

— MYZRACKLY, lancier; serb. mizdrakliû.

mazil m. (și *mazil*) I. (sensuri arhaice) 1. destituit (vorbind de Turci sau de Tătari).

NEC. 368: aû mers mîrzaci cãþi-va la Țarigrad de aû pîrit pe Hanul cel *mazil*. BĂLC. 109: Ferhad Pașa dete lui Mehemet Satîrji Pașa pecetea împêrătêscă în mâini, spunêndu-i că el e *mazil*.

2. scos din Domnie, destituit; depus din scaunul metropolitan sau patriarhal.

N. COST. 8: Duca-Vodă s'aû dus cu totă casa lui de iznôvă la Țarigrad *mazil* la Pôrtă; 87: Mihaiû-Vodă, acum *mazil*. ZIL. 13: te-aû făcut fără veste *mazil*; 81: din Domn de douê Prințipaturî se duse *mazil* la Țarigrad. POP. 153: fiind Nifon Patriarcul *mazil*...

3. boier scos din funcțiune: de la Grigorie-Vodă Ghica, boierii s'aû împărțit în mari sau veliți (numiți și „haliă“), nêmurî sau titulari (numiți și „paiă“) și *mazilî* adică boierinași de clasa a treia, pe cari i-a scutit de vinăriciû și de dijmărit (Fot. II, 155).

M. COST. 293: Costin era *mazil* la țară. N. COST. 10: boieri *mazilî* ce fusese mai dinainte vreme cu boierii la Curte; 88: în tîrg în Birlad fiind strînși toți boierii cei mari și mici și *mazilî* și totă țara de gios. CANT. Ier. 393: boieria de care era *mazil* să-i dea. NEC. 184: Barnovski-Vodă mergênd cu multă glôtă din țară la Pôrtă, cu mulți boieri și *mazilî* și curteni și cu de cei-lalți mai proști. GHEORG. 308: mergênd în Divan, șed toți boierii la rînduiala lor, și cei cu boierii și cei *mazilî*. OD. I, 73: glôtă boierilor *mazilî* și a boierinașilor.

4. corp de cavalerie moldovenescă formată din

boierii eșiți din funcțiune, așa numita călărime a Sêr-darului de mazilî (Bălc. 621).

M. COST. 369: călărașii de țară și toți *mazilîi* cei mai sprinteni. UR. IV, 74 (d. 1799): căpitanii de *mazilî* ce s'au obicinuit a se face de la o vreme.

Var. (archaică și munténă): **manzil**.

ANON. 50: au început a strînge pre o sémă de boiari *manzilî* la Mitropolie; 128: n'au supêrat Măria-sa nici pre boiari, nici pre *manzilî*, nici pre mănăstiri, nici pre țară.

II. (sensuri moderne) 1. clasă compusă din urmașii boierilor mazilî și supusă la o dare îndoită de cât bir-niciî, fără să intre însă la cislă ca țăraniî și fără să fie supuși ca aceștia la bellicurî și havalele (Drăgh. I, 93).

M. COST. 44: Antioh-Vodă scos-au o socotélă peste totă țara și pe boierî și pe *mazilî* și pe tôte breslele și pe țărani; 84: avea Nicolaî-Vodă tôte orînduielele câte se strîngeau din țară, așa pe țărani cum și pre *mazilî*, izvode grecesci. Doc. IV, 171 (d. 1794): toți acei cari au cărți domnesci la mână, adică nêmurî, *mazilî*, breslași vechi. GHICA, 38: pecetluiturî, *mazilî*, nêmurî și câte și mai câte!...; 295: în fie-care casă boierescă se creșeau copii de *mazilî*, de boieri de nêm și de poslujnici. XEN. 72: vinători renumiți, *mazilîi* Ștefan și Nae Bursuc. TEOD. 325: Dușmanii mi-l pun la bir, și nu mi-l pun ca p'un copil, Ci mi-l pun ca p'un *mazilî*.

2. un fel de vătăjei, în slujba boierilor, plătiți din baniî birului.

CR. II, 8: Vornicul Nic-a Petricăi cu paznicul, vătămanul și câți-va nespelați de *mazilî*. CRĂS. IV, 227: rezeșii sînt cam ai dracului, mai ales că Ciopîrlă era și *mazilî*.

— MA'ZUL (ar.), privé de sa dignité ou de sa charge, destitué (d. 'azl „déposition“): ngr. μαζιλης, déposé

Vorba, cu bogata ei familie de forme secundare, e un rest din limba oficială a trecutului: după ce a fost pe rînd aplicată Domnului, Mitropolitului și boierilor, ea continuă a trăi în graiul săténului.

mazilaș m. contribuabil mai presus de țărani.

VĂC. 297: nici mai rămăsese boierinaș și *mazilaș* de a-i da dregătorie [Mavroghene] și fără de voie.

mazilesc v. (și **mazilesc**) I. (sensuri arhaice) a scôte din funcțiune, a destitui, vorbind:

1. de dignitari turci.

NEC. 368: într'acea zorba multe capete au perit și mulți veziri s'au *mazilit*. KOG. 218: în Țarigrad pe acea vreme *mazilise* pre Vizirul și au făcut Vizir pe Abdul-Pașa.

2. de Domniî români.

URECHE, 223: Sultanul Selim au socotit să-l *mazilêscă* pe Bogdan-Vodă. N. COST. 6: au dis Impêratul să se *mazilêscă* Duca-Vodă, Domnul Moldovei, și l'au și *mazilit*. DION. 165: să-l facă Domn cu فرمان după obiceiî și să domnescă 7 ani în pace, apoi să-l *mazilêscă* și iar asemenea să puie pe altul.

3. de Mitropolit sau de Patriarch.

N. COST. 49: atunci au *mazilit* pre Constantin-Vodă și pre Sava Mitropolitul, dându-i vină... POP. 110: Patriarchul pre care Turcii îl *mazilise* în surghiunile.

4. de boierii cei mari sau mici.

NEC. 236: după ce au boierit boierii, au și *mazilit* pe Sturza Vornicul și pre Ilie Catargiul Spătarul. POP. 360: au *mazilit* pre Hri-zea Vistierul den Vistierie și pre Ivașco, fecior Banului Gherghe, l'au *mazilit* den Agie.

5. de vechii funcționari administrativi.

FIL. 125: am audit că s'a *mazilit* ispravnicul de Teleorman.

II. (sensuri moderne) 1. a destitui, vorbind de Domni vechiului regim (mai ales din epoca fanariotă).

AL Pr. 47: Domni după șapte ani... *maziliți*; 102: s'a *mazilit* Șuțu... GHICA, 77: Domni țării puteau să se *mazilască*. AL. 210: Adevăr e c'ai chitit, Pân'a nu fi *mazilit*...

2 fig. a alunga, a îndepărta.

AL. T. 1233: tu cauți să mă *mazilești* din inima copilei..., faci intrigi ca Domni Greci la Țarigrad..

Verb corespunzând ngr. $\mu\alpha\zeta\omicron\upsilon\lambda\epsilon\acute{\iota}\omega$ ($\mu\alpha\nu\zeta\omicron\lambda\epsilon\acute{\iota}\omega$), *déposer*.

mazilesc a relativ la mazili (ca stare socială sau ca clasă de contribuabili).

UR. I, 7 (d. 1802): lipsese slujba atât de starea boierescă cât și de starea neguțătorască și bisericească și *mazilască*; II, 28: l'am pus mazil și în rînd cu mazili, dar dajde să nu dea, nici *mazilască* nici alt-fel de dajde.

mazilie f. (și **mazilie**) scótere din Domnie.

URECHE, 233: Acest Petru-Vodă, ce i-au dîs Șchiopul, după ce au domnit cinci ani, i-au venit *mazilie*. NEC. 196: când i-au venit *mazilia*, era eșit Duca-Vodă la primblare. ZIL. 49: când sînt mazili grijesc pentru Domnie, iar când sînt Domni grijesc pentru *mazilie*. OD. I, 73: ea izbuti să scóță carte de *mazilie* Domnului moldovenesc.

mazilime f. clasa boierilor mazili.

NEC. 215: au poffit pe totă boierimea și *mazilimea*, de la mic până la mare; 246: eșitu-i-au totă boierimea și *mazilimea* înainte cu mare bucurie.

mazilit n. destituire.

N. COST. 48: Moldovenii, cum li-i firea de sînt gata la gâlcevit, ales la *mazilitul* Domnilor.

mecèt n. 1. biserică turcască, mai mică de cât giamia (litt. loc de închinăciune).

a. la cronicari:

M. COST 285: omorîndu-l ienicerii [pe Sultan Mustafa] pe cale la Edecula, l'au îngropat la un *mecet* împărătesc fără de nici o cinste. NEC. 264: desgropară pe Pași de prin beserică, ce le făcuse *meceturi*, și făcură osfeștenii de le sfințiră: 397: Turcii au făcut rea pradă în Bucuresci și Mitropolia au făcut'o *mecet* de se închina Pașii într'insa. POP. 163: biserica cea mare a lui Sânt Ioan s'au închinat și o au făcut *mecet* turcesc. ANON. 357: cum să-și piardă [țara] legea și sfințele biserică să facă *meceturi* turcesci.

b. în poesia populară:

TEOD. 480: Strigă Paşa al Diului Din vârful *mecetului*...

Var. (literară): **mecit**.

CANT. Hron. 107: *mecit* turcesc a se zidi sau beserecă în gîmie a se prefăce până la vrémile nóstre n'am vedut.

2. numele vechiului cimitir turcesc din Bucuresci (în vecinătatea *mecetului*).

TEOD. 131 (jocul păpuşilor): Să-l fi dus la *mecet*. In póla lui Maomet.

3. (ironic) consistoriū bisericesc.

CR. II, 107: Ei, ce mai dice *Mecetul* despre popia vóstră? Are gînd să vė deie drumul de grabă?

— MEÇID (ar. meşid), oratoire, petite mosquée (d. sağada „adorer“); bulg. serb. meçit (meçet), ung. mecset, ngr. μεντζέτι; sp. mesquita, it. meschita, fr. mosquée.

mehenghiū n. 1. piatră de cercat aurul.

CANT. Ier. 15: *mehenghiū*, piatra pe care ispitesc aurul, argintul, de bun; 157: *mehenghiul* metalurile de curate și de spurcate ispitesce. UR. IV, 114 (d. 1802): ispitindu-se cu piatra probei și *mehenghiul* împărătescii mele cercări.

2. fig. încercat, deștept, isteț.

CR. 41: te vėd că ești bun *mehenghiū*; 165: fata, bună *mehenghe*, îi întorce capul; 97: Gătlan, bun *mehenghiū*, ia un pahar... ȘEP. IV, 230: flăcăii la impețit lnaū cu ei și câte un *mehenghiū* bun de gură.

Var. (munténă): **mehengher**.

CAL. 1882, p. 47: *mehengherul* de Cotoșman. ID. 1883, p. 59: un ovreiu marfagiū, tînér și *mehengher*; 61: *mehenghera* de fată cu șosele și momelile îi întorsese capu. ID. 1895, p. 50: glume de leliță *mehengheră*; 66: vădana nóstră era o coșușă și o *mehengheră*.

— MEHENK (ar. mehakki), pierre de touche; bulg. mehenk, ngr. μεσέγγι (=βάσανος). Sufixul variantei muntene pare obscur.

melèz n. materie de lână și de mėtase.

STAM. 108: cămeșă de *melez*; 109: țesea la burangie sau *melez*.

— MELEZ (ar. meles „mélange“), toile composée de soie et de coton; serb. melez, rus. melesū.

Vorba pare a fi specială Basarabiei: n'am întilnit'o de cât la Stamate.

mengheneà f. mașină de strîns a fierarilor.

ORĂȘ. 58: A dat-o 'n rînda și în *minghinea*.

— MENGENÈ, machinē à presse, pressoir (d. μύγγανον); alb. bulg. serb. mengene „presse“, ngr. μεγγενές, tenailles, machine à lustrer et à moirer les étoffes.

merchèz n. 1. rostul unui lucru.

PANN. 143: nu-ı scie *merchezul* [calului] și să-ı pipăie lui mieđul.

2. dibăcie (în jocul de cărți): locuțiunea „a veni la *merchez*“, la îndemână, a conveni.

CARAG. 290: eă joc conțina órbă cu fantele și am eă *merchezul* meă. AL T. 431: Ha, aferim, frumos!.. așa 'mă mai vine la *merchez*...

— MERKEZ (ar. centre du cercle), centre administratif, quartier général, endroit; bulg. merkez, serb. merkez „poliția“.

meremèt n. 1. reparațiunea (unuî pod, a unei case, a unei grădini).

COND. 1776, p. 31: la *meremetul* podurilor să lucreze fără plată. AL T. 827: casa' dărăpănată... are trebuință de *meremet*. CARAG. II, 12: cum m'oiă vedea la un fel cu *meremetul* caselor... ISP. 152: argatul nu sciea de unde să începă *meremetul* grădinei.

2. reparațiune în genere.

AL. Pr. 448: *meremetul* unei chingî de încins.

— MEREMET (ar.), réparation; mcr. merimete, ngr. μερμετι. Termin de zidărie (§ 105).

meremetisesc v. a face meremet, a repara.

UR. V, 438 (d. 1815): buna întocmire a ulițelor, pe unele locuri făcându-se din nou și pe celelalte locuri *meremetisindu-se*. CONV. XVII, 394: trebuie să se *meremetisescă* velnița.

Verb corespundênd ngr. μερμετιζω, raccomoder.

mertepea f. termin de joc în cărți: rînd, ordine; „de la mertepea“, de la început, de a rîndul.

AL. T. 402: de-om lua trêba de la *mertepea*; 434: hait!.. le-am turnat'o de la *mertepea*.

— MERTEBE (ar.), degré, ordre, point (§ 91).

meși pl. 1. cizmulite din piele galbenă peste care se încălțău papucii sau cizmele, purtați înainte de boierii, de boierinași și de slugile lor.

REV. II, 333 (f. de z. 1821): trei perechi papuci cu *meși*. FIL. 27: încălțat cu *meși* și papuci de saftian galben; 169: ciocoi cu cioc-siri roși, cu *meși* și papuci galbeni. ORĂȘ. II, 50: treerând prin mahalale în papuci și fără *meși*. TEOD. 572: (Turcii) Ciubuce că-și arunca, *Meși* 'n urmă că-și lăsa, Chiselele că-și pierdea.

2. pantofi țărănesci din bucăți de postav (Dr. Crăinic.)

3. fig. în locuțiunea munténă „a da meșii cui-va“, a avea curajul, a cuteza (cf. a da mâna cui-va).

PANN III, 22: pe unde 'l scie, nu-î mai dă *meșii* să mai vie. ISP. 201: lui Zorilă nu prea îi da *meșii* a sta mult de vorbă; 255: să se ducă acolo, nu-î da *meșii*. MARION, 64: să mai poftesci și la anu, dacă 'ți dă *meșii*.

Var. (arch. și mold.): *mestii* și *mești*.

MOXA, 370: pașmații și *mestii*. NEC. 182: n'au fost avênd *mestii* la nădragi, că trăgându-î ciobotele, numai cu colțunii au fost încălțat. AL. T. 82: boieru își anina pôlele anterului în brîu, își asvârliă papucii, de rămânea numai în *mestii* și giuca parola sau cordéua.

— MEST, sorte de bottines en maroquin sans talons qu'on porte dans les galoches; serb. mestii (mestva), rut. meșty, pol. meszty, alb. mešt, ngr. μεστ (§ 81).

meșină f. 1. piele de ôie, albă sau roșie, de căp-
tușit pantofi și cizme (pl. meșine și meșinuri).

TARIF 1761: *meșină*, de 52 lei, 1 leu vechiu. TARIF 1792: *me-
șinele* care merg la țara unгурescă sau la țara căzăcescă. GHICA, 501: papuci sau cizme galbene de *meșină*, cu botul ascuțit, întors în sus și fără toc. BUR. 249: Papucei tot de *meșină*, Ciorăpei de cei de lână.

2. pl. nădragi țăranesci din piele de ôie (în Mold.).
3. piele în genere.

DOSOFT. Nov. 159^b: le învăță de așternură pieile (notă mar-
ginală: *meșinuri*) la pământ și prostirele de asupra.

— MEȘIN (pers. mișin), cuir de mouton tanné, ma-
roquin (d. pers. miș „mouton”); bulg. serb. meșin, ngr. *μεσίνι* (§ 105).

meteréz n. 1. întărire militară: bastion, redută.

N. COST. 108: mare năvală au dat ienicerilor la *meterezele* lor.
DION. 173: Nemții au intrat în mănăstire, în ziduri ținându-se la *me-
tereeze* cu tunuri mai mici. AL. Pr. 107: vîntul pustietății vîjje acum
prin *meterezele* zidurilor. GANE II, 91: cetățuia era apărată cu șan-
țuri și *metereze*. DELAVR. 5: riul aruncă butucii de *meterezele* podului.
GHICA, 16: ne-am așezat în *meterezuri*.

2. fig. loc de întărire.

REV. II, 389 (d. 1821): Tudor a apucat *meterez* mănăstirea...

— METERIZ (ar.), rempart, fossé de fortification, tran-
chée; bulg. serb. meteriz, mcr. mitirize, ngr. *μετερίζι*.

mezat n. vînzare publică, licitațiune.

KOG. 205: aducînd tóte bucatele lui de le-aú scos la *mezat*.
BELD. 460: Domnia se vindea la *mezat* și se da celui după urmă muș-
teriu care da mai mult. COND. IPSIL.: să cerceteze prețul lucrului
nemișcător prin *mezat*. AL. T. 164: prin *mezat*, ca nisce vite, câte su-
flete ai vîndut? 241: el se hotărîse a-și vinde robii prin *mezat*; 258:
i s'a scos averea la *mezat*; 251: izbutise a cumpăra cele două moși
de la *mezat*.

— MEZAT (ar. mezad), enchère, licitation, encan;
bulg. mezat, ngr. *μεζάτι*, encan. V. Partea II: Sultan-
mezat. Termin juridic rămas în limbă (§ 71).

mezeà f. tot ce se mănîncă înainte bucatelor
sau după mistuirea lor: delicatese pentru a excita pofta
de mîncare.

GHEORG. 311: Vel-Clucer este purtător de grijă a *mezelelor*, ce
se aduc de la beciul domnesc și de la scipul despre Dómma; 312:
din *mezele* trămite Domnul pe talgere pe la archierei și pe la unii
din boieri. CONV. IX, 326 (d. 1769): alămăi și portocale și alte multe
mezele. CARAG. 381: s'a dus să cumpere vin și *mezeluri*. STĂNC. B.
Sn. 96: dădu mesenilor pesce, icre, măsline și fel de fel de *mezeluri*.

— MEZE (pers. „goût d'un mets”), aiguisement d'appétit
(confitures salées etc. que l'on mange en buvant du
vin); fig. plaisanterie piquante, sarcasme; serb. meza,

mer. *mezè* (entr e : castraveţi, rinichi, ficat...), ngr. *mez *, pilule qui donne de l'app tit.

***mezilea** f. form  amplificat  din „mezea“.

CANTA, 185 : Mavrocordat-Vod  c uta mai mult zefurile cu mese mari  i cu *mezilea* de  arigrad.

mezelic n. ( i *mizilic*) 1. sens identic cu „mezea“.

GANE II, 53 : sc se apoi feliurite *mezelicuri* : limbi, mu chiuri, salam , cutii cu sardele, cu posmagi etc. PANN, 33 : mergi colea la b can, s -ţi dee *mezelicuri*, p ine  i o caraf  de vin. DELAVR. 42 : se duse s  ia aminte de *mezelic*, cum se cuvenea unei osp t toare. FIL. 155 : farfurii cu *mezelicuri* de tot felul.

2. seminţe de dovlec pr jite (sens special Munteniei).

MARION, 52 : arunc nd cu *mizilic*, floricele sa  fl rea s relui.

3. fig. dres, arom  (cf. *mez * „plaisanterie piquante“).

AL. Pr. 51 : amorul este cel mai vechiu  i cel mai cu gust *mezelic* a unei intimpl ri.

— MEZELIK, assaisonnement, choses sal es, fruits, salade etc. qu'on mange en prenant de l'eau-de-vie; bulg. *mezelik*, ngr. *mez liku*, hors-d'œuvre.

mezelicar m. b can care vinde *mezelicuri* ( n Munt.)

mi mbal n. candel negru pentru tuse.

Var. : **niambal** (Conv. XXVI, 455).

— MIYAN BALY, suc de reglisse (d. *miyan* „reglisse“  i *bal* „miel“).

mic unea f. 1.  n Moldova, garof  (*Cheiranthus*); 2. pl.  n Muntenia, viorele (*Viola*), numit   n Moldova „topora i“  i  n Oltenia „t m iose“.

GOLESCU (prov.) : *mic uneua* c t de frumos , dar p n   n var  nu  ine. FIL. 211 : imp nat  cu rose  i *mic unele*. ISP. 114 : Vintul b u ap  de *mic unele* dintr'o ol  de marmur . TEOD. 273 : F ie verde *mic unea*, Dumnezeu  il asculta. VULP. 20 : S  r sar  garofi a, Viorele, *mic unele*. CAN. 28 : Guri a-ţi mir s  a florii  i buzele a *mic unele*.

— MENEK E (pers. *benef e*), violette; bulg. alb. *menek e*, ngr. *menek e* (*μανεψ *).

mic andr  f. *mic unea* ro ie ( n Muntenia).

Despre aceste dou  forme, una metatetic  (*menek e* d. *menek e*)  i alta amplificativ  (§ 23).

mic uniu a. de cul rea *mic unelii*, violet.

Form  analogic  : cf. ngr. *menek  los*, violet.

mindir n. saltea de paie.

UR. XV, 247 (f. de z. 1787) : un *mindir*, patru perne mici. REV. II, 334 (f. de z. 1821) : dou  *mindire* l n  i perinile lor. GANE II, 14 : lovi cu stratul pusei  n perin ,  n *mindire*. BASME IV, 136 : se culc  pe mald rul de tei  ca pe un *mindir*.

Var. (archaic ) : **mender**.

AX. 150 : Craiul [Carol XII] era  nf surat  ntr'un *mender*, c t nu-  se vedea nici capul, nice picioarele.

— MINDER, matelas épais qu'on étend sur un sofa; bulg. mender, alb. serb. minder, rus. minderü, ngr. *μιντέρι*, stragulum. Sinonimul occidental (fr. matelas, sp. almadrague) e asemenea de provenință orientală.

mindirigiü m. cel ce face mindire: plapomar.

— MINDERBÛY, matelassier.

mintén n. 1. vestă cu saü fără mâneci, purtată înainte de arnäuți și de ciocoi.

FL. 143: cafegiul boierului, îmbrăcat cu un *mintén* de postav negrú cusut cu fir, dar fără mâneci. OD. I, 73: Roșiorii purtând *mintene* roșii. GHICA, 98: Arnăut cu *mintén* și cu iminei roșii.

2. haină țărănescă de dimie, la guler și până jos cu nasturi de găitan, une-orî împodobit cu cusături (la ȕile mari), numit în Oltenia „laibăr“ și în Prahova „ze-gheoiü“: țăranul pórtă *minténul* primăvara și tómnă, punênd la frig peste el gheba saü anteriu.

OD. I, 112: un *mintén* negru cu găitane de fir; 161: surugiü cu *mintene* numai găitane; 173: Dumbravă *cornicul* era îmbrăcat cu un *mintén* de urs lașos.

— MINTAN, gilet pourvu de manche et ouaté (§ 100).

mirás n. (și *meraz*) moștenire (în Muntenia).

PANN, 68: Tótá mea bogăție de la moși-strămoși *miras*. JIP. 57: daü la copii *meraz* alte alea: oi, casă, lăpteturí. ORĂȘ. 170: noi, deü, nu ținem la acest *meras*.

— MIRAS (ar.), héritage, succession; bulg. serb. *miraz* (și „Zestre“), alb. *miras*, ngr. *μύρας* (§ 71).

***mîrzác** m. nobil tătar, căpetenia unei horde.

a. la cronicari (mai ales moldoveni):

URECHE, 151: Hanul fugind cu 9 feciori ai seí și cu o sumă de *mîrzaci*. M. COST. 309: aü trimis Vasile Vodă pre Catargiul în țara cerchezescă și de acolo i-aü adus Dómnă pre fata unui *mîrzac* de ai lor; 344: aü ales, cu sfatul *mîrzacilor*, o sémă de Tătari să lo-vêscă dirept la Roman. COND. 1693, p. 326: 170 tal. s'aü dat la *mîrzacul* Sultanului. AMIR. 178: tóte le-am primit noi cu toți *mîrzaci* și bêtrânii Nohailor. GREC. 156: de la Calga Sultanul încá un *mîrzac* a sosit cu poruncă de conace. POP. 154: unindu-se cu toți *mîrzaci* și Tătarii Bugiacului. DION. 169: să socotêscă Turciü și *mîrzaci* cá l'aü luat rob.

b. în cântecele populare (din Moldova):

AL. 79: La *mîrzaci* de cei mai mari și la cinci deü de Tă-tari... 113: Cá scii, frate, un *mîrzac* Aü sosit de la Bugiac.

Var. (archaică): *mîrza* (pl. *mîrzi* și *mîrzali*).

CANT. Hron. 26: Domniü saü cum își deü ei *mîrzi* Crimesei. VĂC. 286: avênd și mulți din *mîrzali* și sultanü taraf al lui.

— MIRZA (scurtat d. ar.-pers. emir-zade „fils de prince, noble, seigneur“), titre ajouté aux noms de familles nobles chez les Tartares de Crimée; rus. rut.

pol. murza (mirza) „principe tătar.“ Forma amplificată MIRZAK e curat tătărescă. Vorba e specială Moldovei (§ 6).

mîrzăcesc a. ce ține de mîrzac (în cântecele mold.).

AL. 78: Cu copile *mîrzăcesci* și cu rôbe tătăresci; 114: Pala 'n aer fulgea. Capul *mîrzăcesc* sbura.

mîrzăcie f. rangul de mîrzac (la cronicari).

M. COST. 289: sciut și căpeteniilor tătăresci, ales a lui Cante-mir, cu carele legase prieteșug încă den *mîrzăcia* lui.

mîrzăciță f. femeia mîrzacului (în cântecele mold.)

AL. 78: Iată *mîrzăcițele* și cu tătărițele...

***Misir** m. 1. Egiptul (ca țară).

a. la cronicari:

M. COST. 310: tot *Misirul* și Pașii câți sînt peste Arapî i-aŭ pornit despre marea Roșie. AX. 165: Apti-Pașa să se ridice de la Hotin și să mîrgă la *Misir*. VĂC. 261: Suleiman I merse însuși la *Misir* și bătu și monedă în numele său. DION. 198: Franțozii intrase în *Misir*, de coprinsese tótă stăpînirea *Misirului*.

b. în tarifele vamale:

TARIF 1761: in de *Misir* de cel alb. TARIF 1792: zahărul de *Misir* ... capere de *Misir* i de Crim.

2. Egiptul (ca loc vestit pentru cai).

DION. 191: Pasvandoglu aŭ gătit un armăsar fôrte bun de *Misir* FIL. 29: armăsarîi de *Misir* și Arabia cu care se servia Domnitorul la solemnități. OD. 1, 162: calul de *Misir* mirôse de departe unde-î vr'un zid părăsit. AL. 204: Dăruind chiar pe Vizir Cu armăsarî de la *Misir*. Și cu pungî de bani o mie, Să te lase 'n Domnie.

4. cal bun egipten.

KOG. 207: l-aŭ dăruit Domnul [pe Pașa] cu cumașurî și bani, dându-î și un *misir* împodobit.

Cu acest sens și în cântecele populare.

TEOD. 57: Cu 50 de cai, Tot cai nemeșesci, Tot *misiri* turcesci.

4. galben egipten.

DION. 224: galbenî turcesci... *misiru*, 7 lei.

— MISIR (ar. Mysyr), Égypte, le Caire, MISIRLY, se-quin de 64 piastres; bulg. serb. Misir „porumb și cur-can“, mcr. misuru „porumb“, bulg. serb. misirka „curcă“, ngr. μισίρκα, dinde, dîndon; rus. misirka „coif orientat“ (cf. Polysu: *misirucă*, coif egipten).

misirliu m. 1. egipten (maî ales oșten).

AX. 161: Beiul Mi-iriului cu toți *misirliii* și ienicerii.

2. pl. varietate de porumbel (Baronzi, 95).

— MYSIRLY, égyptien; bulg. serb. misirliia.

mischêt n. varietate de strugurî tîmîioși (§ 102).

BARONZI, 94: *mischet* bătut. JIP. 54: cîrloganca, *mischet*...

— MISKET, raisin muscat (d. it. moscato [vino]).

mîschiu n. (arch. meschiu) 1. oșel magnetizat: amnar de *mîschiu*.

CANT. Div. 149: pre aur focul, pre fier *meschiul*, iară pre dreptul necazurile și dodaiete întăresc.

2. tocilă de oțel.

CARANF. 39: Paloșul iute scotea, Pre *mişchiu* încet trăgea.

— MYSKAL (* *mysk* = țelîk?), instrument qui sert à polir. Vorba e specială Moldovei.

mofluz a. și m. 1. banerut, falit.

AL. 19: aũ marfă de *mofluz*... FIL. 289: unul zace în pat lipsit de minte și sărac, celalt *mofluz* mincinos și gata a merge la ocnă. S. NÂD. 88: cogeamete bancher să iasă deodată *mofluz*.

Vorba figurază în proverbul: a început a-și căta catastișele vechi ca *mofluzi*.

2. fig. ruinat, prăpădit (de anî).

AL. T. 635: să n'am parte de tinerețele mele... de tinerețe? aũđi, *mofluzi*!

— MÜFLÜZ (ar. müflis „pauvre“ d. fels „obole“), qui a fait banqueroute; bulg. miuhluz, serb. mufliz, ngr. *μουφλοζης*. Termin comercial rămas în limbă (§ 104).

mofluzenie f. sinonim cu „mofluzlic“.

JIP. R. Sat. 224: creditu nostru sdruncinat prin *mofluzenie*.

mofluzesc v. 1. a eși mofluz, a da faliment.

FIL. 259: ne-a spus că dumniata ai *mofluzit*.

2. fig. a pierde starea, a se ruina.

AL. T. 836: cine-i prost și derbedeu, lesne în lume *mofluzesce*.

3. fig. a strica, a prăpădi.

JIP. 61: a *mofluzit* limba, a scos'o la mezat și va să puie alta...

Verb corespundend ngr. *μουφλοζεώω*, faire faillite.

mofluzie f. (și **moflujie**) sens identic cu „mofluzenie“.

BOGD. Pov. 120: tovarășul lui de *moflujie*.

Formațiune originală: cf. *μουφλοζιά*, banqueroute.

mofluzlic n. (și **moflusluc**) banerută, faliment.

FIL. 289: a făcut *moflusluc* mincinos și m'a lăsat pe drumuri.

— MÜFLÜSLUK, fallite, banqueroute; bulg. miuhlüzluk, ngr. *μουφλοσλίκι*.

mof n. 1. bagatelă: „de mof“, într'o dóră.

CARAG. 123: ia numai de curiositate, să mă duc să väd ce *mof* mai e și ästa. MILLO, 10: dice că cei mulți și cele multe se duc numai așa de *mof*, ca să se vadă.

2. fléc, minciună, sinonim cu „palavră“.

CARAG. 8: ce să mai căutați la comediile alea nemțesci, nisce *mofuri*... dăm parale și nu înțelegem nimica; 117: lasă odată *mof-turile*, avem lucruri mai seriöse de vorbit; 51: nu mai umbla cu *mof-turi*; 277: nu mai crede în *mof-turile* cârților, frate. CRĂS. I, 210: nu mai merge cu *mof-turi*, la muncă! MARION, 113: *mof-turi*!.. Te sciũ bine cine ești!..

3. pl. fasóne, nazuri.

XEN. 13: iar are să ne facă *mof-turi* Negredóia, mai ales că i-o venit și fata de la pension.

— MÜFT (pers.), ce qui ne coûte rien, gratis, gratuit, bon marché, à bas prix; serb. mufté „de giaba“.

Vorbă caracteristică, care, rămasă stérpă în turcesce, a produs în românesce o numerosă familie lexicală: mof-tangie, moftolog, moftologie, mofturén, mofturos.

mof-tangie f. fanfaronadă, minciună.

CARAG. 207: vii cu *mof-tangiile* d-tale...

mof-tolog m. fanfaron, palavragiū.

CARAG. I, 142: 'și dă cotele cu *mof-tologul*...

mof-tologic a. ce se ține de mofturi.

CARAG. 108: cu tótă dăscălimea d-lui, cu tótă societatea *mof-tologică* a d-lui... de giaba!

mof-tologie f. minciună, palavvră.

CARAG. 207: vii cu *mof-tologiū*.

mof-turén m. sens identic cu „mof-tangiū“.

GANE II, 265: ia un stropșit, un *mof-turén*, un frige-linte...

mof-turos a. care face mofturi, nazuri.

BOGD. Pov. 234: ian tacii tu, fa, că ești *mof-turósă*.

mof-tangiū m. cel ce umblă cu mofturi (fem. mof-tangióică), sinonim cu „palavragiū“.

CARAG. 7: eșim în dosul Agiei, cote-gole după noi; ajungem la Sf. Ilie în Gorganii, *mof-tangiūl* după noi; 297: să fie vr'o *mof-tangióică*? TEOD. 126: Nu ești Ilie, *mof-tangiule*?

— MÜFTAĞI, qui veut acheter tout pour rien (cf. müfthor „chevalier d'industrie, parasite“); serb. muf-tağia „chilipirgiū“.

molöz n. var închiegat cu nisip din dărămături de la zidurile caselor.

OD. I, 388: un *moloz* țépén și gălbuiū. DELAVR. 174: ingenuche pe *molozul* prósplet.

— MOLOZ, moellon, cailloux employés dans les constructions; bulg. molos „gravier“.

mosafir m. (în Mold. *musafir*) 1. străin, óspete.

KOG. 210: toți neguțitorii turci din Iași și toți *musafirii* turci ce se aflau în Iași; 225: au chemat un mîrzac, ce avea *musafir* într'o casă la pórtă; 242: socotiți că sîntem toți *musafiri* acestei lumii. IST. 1715, p. 22: au venit un arap, *musafir* al Impératului. UR. II, 42 (d. 1783): așternuturi sau arămurii să nu li se ia pentru *musafiri*. BELD. 439: să aibă 3 zile *musafiri* pe toți boierii cu tóte cele trebuinciose. GANE, I, 377: pregătesc așternutul pentru *musafiri*. CRĂS. II, 203: ușa ca-fenelii se tot deschidea și venia *musafiri* noi. GHICA, 494: odăi mari de *musafiri*. CR. I, 301: nisce case nelocuite unde culca pe toți *mu-safiri*, cari veniau așa nitam-nisam. ȘEP. I, 153: când nivedesce pânza, de vine *musafir* un bărbat, ajunge bătătura, iar de vine femeie, n'a-junge. ISP. 250: impératul porunci să-i omenescă pe amîndoi ca pe nisce *mosafiri* mari și să-i găzduiască în palaturile împéretescei.

2. cel pofit la o masă, la o petrecere.

AL. T. 440: să cânte, când or veni *musafiri*; 450: balul s'a

și început deși n'a sosit încă nici un *musafir*. FIL. 143: *mosafirii* se aședară pe cele două paturi; 152: *cina* se termină și *mosafirii* părăsiră casa. DELAVR. 40: nu-e nici un flăcău între *mosafire*.

Vorba figurază în prov. (Zanne IV, 221) „Dumne-deu face casa, dracu aduce *mosafirii*“ și în locuț. „parcă ești *mosafir*“ (despre cei ce nu-și fac tréba cum se cuvine).

— MÜSAFİR (ar. „voyageur“ d. sefer „voyage“), étranger, hôte, visiteur; serb. *musafir*, mer. *musafer*. ngr. *μουσαφίρης*, étranger qu'on reçoit.

mosafirlic n. (și *musafirlic*) vizită.

Doc. IV, 212 (d. 1794): popa și-a luat preotésa și cu chip de *mosafirlic* s'a'u dus în vecinătate.

— MÜSAFIRLIK, hospitalité, vizite; ngr. *μουσαφίρλι*.

mosòr n. țevă de depănat.

GOLESCU (prov.): după fus și *mosorul*. ISP. 14: ședi acasă de-ți veđi de fuse și *mosòre*...

— MOSUR (masur), bobine, navette de tisserard; bulg. *masur* „fus“, serb. *mosur*, ngr. *μασούρι*, tuyau, bobine.

mosoraș n. mosor mic (Glos. 388).

mucalit a. și m. poznaș, sinonim cu „caraghios“.

AL. T. 203: tare ești *mucalit*; 420: bărbatul meu îi tare *mucalit*; 1371: tot *mucalit* giupânul Arbore; 1661: lumea'i o comedie *mucalită* jucată de cei proști în folosul celor dibaci. GANE I, 167: un *mucalit* care mergea la vinat mai mult de petrecere. XEN. 149: 's destul de hazliu și de *mucalit*, ca să nu-i fie niměnu'i urit cu mine. CAL. 1882. p. 30: să asculte cu tragere de inimă snòvele și poveștile lui, că era *mucalit*, bată-l să-l bată.

— MUKALLID (ar. „qui imite“), bouffon, comédien; ngr. *μουκαλίτης* (= μίμος).

mucalitlic n. vorbă de rîs, glumă.

BĂLC. 36: Murat III, amator de danț și de musică, de vorbe cu spirit, ba încă și de *mucalitlicuri*.

— MUKALLIDLİK („imitation“), bouffonerie; ngr. *μουκαλίτης*. Despre sinonimica bufonului (§ 27).

mucavà f. 1. carton.

CARAG. 270: o bucată de hârtie ori de *mucava*.

2. pl. broderii de mătase pe carton ce se aduceau din Constantinopole.

— MUKAVA (ar. *mukavva*), carton; bulg. *mukava*, ngr. *μουκαβάς*.

muchelèf a. elegant (vorbă învechită).

BELD. 439: le-ai eșit o Agă de la bostangi-bașa înainte, foarte *muchelèf*. FIL. 50: toți junii *muchelèfi* și spudaxiți aveaū câte o bibliotecă; 68: un flăcăias așa de frumos și *muchelèf*! GHICA, 150: un tîner mărunțel, *muchelèf* la haine.

— MÜKELLEF (ar.), somptueux, riche, élégant.

muhaièr n. (și *mohair*) postav țesut de călugărițe

TARIF 1761: *muhair* evri bucata 90 bani, *muhair* mijlociū bucata 95 bani, *muhair* de cel prost bucata 22 bani.

— MUHAYER, espèce de vêtement grossier fait de poil de chèvre; rus. mohoiar „stofă din Bucara“, pol. muchojer (muchair), ngr. *μυχχάρι*; it. mucaiardo.

muhurdân n. vasul cu apă caldă (în formă de cădelniță) cu care bărbierul spală la cap.

KIK. III, 100: *muhurdanul* cu lântuș fu tras.

Vorba e o simplă variantă fonetică din BUHURDAN „cădelniță“. V. Partea II: buhurdan.

murdâr a. 1. necurat.

GOLESCU (prov): o vacă *murdară* murdărește ciréda tótă. ISP. 37 ne-a acoperit palaturile cu apa acéstă *murdară*.

2. fig. obscen: vorbe *murdare*.

3. sgârcit, sinonim cu „scump“.

— MURDAR (pers.), impure, sale, immonde: laid, deshonnête (d. mürd „mort“); alb. serb. mcr. murdar, ngr. *μυρδαρης*, malpropre.

Vorbă pretutindena populară și fără echivalent.

murdăresc v. a (se) face murdar.

ZANNE I, 695 (prov.): o vițică cufurită *murdăresce* o turmă întregă.

Var. (grecizate): **murdarisesc** și **murdaripsec**.

MARION, 116: Nea Trandafir, legat cu un șorț mare alb peste burtă, ca să nu-și *murdaripsecă* redingota.

Formă verbală corespunzând bulg. omurdarîa, alb. murdaris (murdareps) și ngr. *μυρδαρῶω*, salir.

murdărie f. necurătenie.

ISP. 154: tôte *murdăriile* le aruncă pe bordeiul lui. STĂNC. 286: o lescae rătăcită prin *murdărie*.

Formă originală ca și ngr. *μυρδαρία*, saleté.

murdarlic n. (și **murdalic**) necurătenie.

DOC. I, 516 (d. 1785): omiđi cari pricinuesc *murdarlic* și putóre; IV, 406 (d. 1790): să fie tôte ulițile grijite și fără de nici un *murdarlic*. GOLESCU (prov.): și aurul cât de cinstit, *murdarlic* într'insul tot s'a găsit.

Ăstăđi, acéstă ultimă formă se întrebuițéază alătura de „murdărie“.

— MURDARLYK, saleté, ordure; ngr. *μυρδαρλίκι*.

musacă f. tocană de pătlăgele vinete.

AL. T. 505: să'mi facă la masă... vr'o plachie, vr'o *musaca*.

— MUSAKKA (ar. „arrosé“), courges ou aubergines cuites au beurre avec du hachis; serb. musaka, ngr. *μουσακάς*. Despre varietatatea tocanelor (§ 87).

mușamă f. 1. pânză ceruită: cea fină servă pentru acoperit mobile, iar cea grósă pentru parchete.

COND. 1693, p. 623: un cort în doi stîlpi cu *mușama* lui.

TARIF 1792: pânză lată rusescă pentru *mușama*. GANE II, 49: cămeșă neagră și unsă de strălucia ca o *mușama*. GHICA, 277: șapcă de *mușama*. TEOD. 298: Pistóle alámite, Cu *mușamale* 'nvelite. CAN. 215: Și vin Rușii tot pe vale, Invéliți în *mușamale*.

2. fig. în locuțiunea „a face mușama“, a acoperi un lucru, a-l cocoloși.

AL. T. 401: să ne păzim aici vr'o câtă-va vreme, pân'ce s'o face lucru *mușama*. XEN. 152: vom pune să ticluéscă un fel de ceretare și să facă lucrurile *mușama*.

3. **mușamaua**, horă în Moldova după masa de cununie (Sev. Nunta, 282).

— MUȘAM(B)A (ar. mișemma „enduit de cire“ d. șem „cire“), toile cirée; bulg. moșama, serb. mușama, mer. mušumá, ngr. μουσαμάς.

mușcál n. fuer ciobănesc, sinonim cu „naiú“.

FOT. III, 239: Țiganiú sint fórte îndemánateci pentru musică și cântă cu vióra, cu cobza și cu *muscalu*. GHICA Rev. N. II, 174: trei ghitaristiú suflăú într'un *muscal*...

— MISKAL (ar.), espèce de flûte de Pan (§ 41).

muscalagiú m. lăutar care cântă din muscal, sinonim cu „naingiu“.

OD. III, 111: toboșariú și *muscalagiú* cu naiul, cu dairaua, cu cimbalele, cu dibelele și cu surlele.

— MISKALĜY, id.

mușmulă f. (și **moșmónă**) rodul unui arbore din fam. rosaceelor (*Mespilus*): arborele se mai numește în Muntenia: **moșmol** și **moșmon**, scoruș nemțesc, măcieș (Dr. Brândză).

PANN, 113 (prov.): cu vreme și cu paie *mușmulele* se móie.

— MUȘMULA, nêfle (d. μασπίλη); bulg. moșmulă, alb. serb. rus. mušmula, ngr. μούσμολον.

mușteá f. (și **mușchea**) 1. ciocanul cu care cizmarul netezește pielea.

CR. II, 81: *mușchea*, piedică, hască și clin, ace, sule.

2. fig. pumn, lovitură.

JIP. 60: să-și vadă sângele gâlgăind sub *mușteua* dușmanului.

— MUȘTE (pers. poing, coup de poing), maillet; bulg. serb. mušta „uneltă de cizmar“.

mușteriú m. (și **muștiriú**, în Mold. **muștereú**) 1. cum-părător, cel ce oferă mai mult la un mezat.

KOG. 238: atunce aú găsit *muștereú* și pentru visternicia cea mare. ZIL. 94: boieriú *mușteriú* pentru Visterie. COND. IPSIL.: stăpânul să-și vîndă moșia lui fără de frică la ori-ce fel de *mușteriú* se va întimpla. UR. X, 108: ce *muștereú* vor da preț mai bun... GANE II, 62: ne-aú venit un *muștereú* la stână. AL. T. 900: baní să fie, *mușteriú* nu lipsesc. FIL. 166: pe tótă ziua vin câte doi-trei *mușteriú*, ca să ia moșiile cu arendă; 240: mă temeam să nu iasă *mușteriú* mulți, să ne strice chilipirul.

2. cumpărător în genere, client.

CR. I, 136: moș Nichifor a pornit înapoi cu alți *mușterii*. JIP. 57: negustoru storce 14 câștiguri din spinarea *muștirinului*. MARION, 50: toți flacăii, ba chiar și însurații erau *mușterii* frumoșei Sultânicicii; 61: bărbieria lui nea Costache, o fostă cărciumă, e plină de *mușterii*.

Vorba figurază în mai multe proverbe.

HINTEȘCU, 110: curg *mușterii*, bolta geme, unii târziu și alții de vreme. PANN II. 68: vițelul nici nu l'a tăiat și *mușterii* pentru piele a venit.

— MŪȘTERI (ar.), acheteur, chaland, pratique (d. șira „vente, achat”); bulg. serb. mușterîia, alb. mcr. mușteri, ngr. μωστέρης. Termin juridic și comercial.

N

Nafacă f. I. (sensuri arhaice) 1. subvențiune, bani de traiu, sinonim cu „hac” și „léfă”.

NEC. 194: boierii da *nafaca* lui [Antonie-Vodă] pre și de chel-tuală câte dece potronicii; 417: Mavroordat le-au făcut și *nafaca*. léfă, câte cinci-deci de lei de boier pre lună. GREC. 321: pre toți da-tornicii turei îi ținea cu mertice și *nafacale*, cu lei. CANT. Divan, 184: închinătorilor de bozi și închinătorilor de foc léfă, *nafaca*, le da. COND. 1693, p. 443: 150 tal. s'au dat la grecii sofații pentru *nafacaua* lor. UR. V, 35 (d. 1741): *nafacaua* suiulgiilor de la Vistieria Domniei mele.

2. porțiune anumită, sinonim cu „tain”.

CANT. Ier. 15: *nafacă*, obroc, mirtic, carele se da în toate dizele; 192: furnica îndestulita *nafaca* uitându-și... TEOD. 578: Și 'mi cerea, mare cerea, *Nafacaua* când făcea, Tot de casă, Vacă grasă...

Var.: *nacalfa* și *nacanfa*.

KOG. 256: făcându-le Impărăția și *nacanfa* de la Bucuresci și de la Moldova. STAM. 528: *nacalfa*, léfă.

II. (sensuri moderne: sub forma metatetică *nacafa*)

1. nevoie, necaz, greutate de traiu.

CR. II, 22: popia are multe *năcăfele*, e greu de purtat.

2. fig. sôrta: așa i-a fost *nacafaua*!

— NAFAKA (ar. nafakat „tout ce qu'on dépense”), dépense pour la nourriture, pension alimentaire; serb. nafaka „subsistență” (și „ursită”), alb. nafaka „dar”, ngr. ἀναπαλᾶς (= τὸ χη καλή).

Primitiv termen tehnic militar (aplicat soldei dîl-nice a ienicerilor), vorba s'a îmbogățit în românesce cu accepțiuni metaforice necunoscute osmanliei.

nadoléncă f. soiă de găină originară din Anadol.

CR. I, 13: puicele cele *nadolence* și boghete.

Vorba e specială Moldovei. V. Partea II: Anadolén.

nafeà f. (și *nefea*) blană de vulpe de la pânțece.

DION. 166: *nefelele* de vulpi părechea 22 lei pe ales. REV. II, 334 (f. de z. 1821): samur de Beciu la spate *nafea*. GHICA, 498: o giubea soiôsă îmblănită cu *nafè*.

Vorba revine în cântecele populare.

TEOD. 644: Vraf de *nafele* și de malotèle; 649: *Nafea* tătărăscă și pânză turcescă, Marfă femeiască.

— NAFE (pers. „nombril“), le côté du ventre d'une peau de fourrure estimée; serb. nafa.

naht n. numărătoare (banî), sinonim cu „peșin“.

UR. III, 182 (d. 1802): saŭ de banî în *naht* saŭ de altele... AL. T. 433: o mie cinci sute galbeni, banî în *naht*, împărătesci și cu zimți; 1251: n'ai primit în *naht* nici pe giumătate din soma cuprinsă în sineturi... FL. 217: bine ar fi să-mi plătești în *naht*, dar ca să nu te supăr, primesc și pe datorie.

— NAKT (ar. nakd), argent comptant; cum. nagd „pecunia“; alb. naft „avere“. ngr. *νάκτι*.

năhût m. (și *năut*) un fel de mazere originară din sudul Caucasului (*Cicer arietinum*).

TARIF 1792: *năhutul* de un sac 30 banî. FL. 142: farfurii cu migdale curățite și cu *năut* prăjit. ISP. B. Sn. 58: dete unuia vr'o două-trei bôbe de *năut* prăjit. TEOD. 277: Fôie verde de *năut*... SEV. 198: Frunzulână bob *năut*...

Var. (mold.): *nohot*.

TARIF 1761: *nohot* cântarul 50 banî. AL. Pr. 365: ciorbă de găină cu orez, găină cu *nohot*.

Vorba se află și la Dosofteiŭ (Fevr. 69^a: cu *năhut* și cu bob muiat se hrănia...), care o va fi luat din bulg.

— NUHUT (pers. nohud), pois chiche; cum. noghud „cicer“; bulg. nohut (nuhud), alb. serb. naut (§ 102).

năhutiŭ a. galben închis (de colórea *năhutului*).

Doc. II. 404 (d. 1790): un biniș de postav *năhutiŭ*. REV. II, 334 (f. de z. 1821): ghermesit *năhutiŭ*, postav cu malteh *năhutiŭ*.

Var.: *năutiŭ* și *nohutiŭ*

DELAVER. 146: zăbranicul unei dantele *năutiŭ*. GHICA, 150: pantaloni *nohutiŭ* largi, de se vedea numai vârful botinei de lac.

Formațiune analogică (§ 23).

naiŭ n. (și *neiŭ*) instrument compus din mai multe fluere împreunate, sinonim cu „muscal“.

NEC. 364: Grig. Ghica a venit tot pre apă cu multă pohvală, dîcînd din trîmbețe și din *naiuri* și dînd și din pusce până ce aŭ agiuns la Galați. AL. T. 80: chiamă doi scripcari și un lăutar cu *naiul*. GANE I, 81: orchestru compus din o scripcă, o cobză și un *naiŭ*. BUR. Almanah, 84: *neiŭ*, un fel de fluier de trestie cu 7 găuri. ORĂȘ. II, 83: din cobză și din gură, ți, ciórá, din *naiŭ*...

— NAY, NEY (pers. „roseau“), flute de roseau; ngr. *vái* (*vét*), flúte (§ 41).

naingiŭ m. cântăreț din *naiŭ*.

GANE II, 243: ca din pămînt eșiră 3 lăutari ș'un scripcar, un cobzar și un *naingiŭ*.

Formațiune analogică (cf. muscalagiŭ).

**naisan* (și *neisan*) m. cel ce cântă din *naiŭ*, sens identic cu „*naingiŭ*“ (vorbă semi-literară).

GHICA, 170: aduse pe cel mai vestit tacâm de lăutari, tot meșteri aleși din cei mai buni, scripcari, cobzari și *neisanî* din București.

— NAYZEN, joueur de flûte.

nalbânt m. potcovar, veterinar (și astăzi la sate).

DOC. II, 329 (d. 1791): pentru rîndul *nalbantîilor* ce potcovesc caii obștei; 580: se cuvine a plăti *nalbantului* po par. 48 potcovitul de câte 4 picioare unui cal.

— NALBANT (ar.-pers. na'lband), maréchal-ferrant, vétérinaire (d. ar. n'al „fer à cheval“ și pers. bend „qui lie“); bulg. serb. nalbant, ngr. *ναλμπάντης*, maréchal (§ 105).

***nalbant-baș** m. veterinarul Curții.

COND. 1776, p. 77: 120 lei *nalbant-bașa*. FOT. III, 308: *nalbant-baș* al comisiei câte 15 lei pe lună.

— NALBANT BAȘY, chef des forgerons Ham.

naramgiû a. (și *narangiû*) de colórea năramzei.

a. în vechea literatură:

GHEORG. 312: Vel-Paharnic și Vel-Medelnicer sînt legați cu taftă *naramgie*, în curmeziș, numai peste caftanele lor cele de taftă. REV. I, 341 (f. de z. 1669): un îmbar postav *naramgiû* cu patcea de jder.

b. în cântecele și descântetele populare:

MARIAN II, '7: Cu tulpanul *naramgiû*, Cu cosița până la briti. BUR. 270: Beșică ghivizie, beșică *naramgie*... ȘEP. II, 91: Roșată *naramgie*, roșată portocalie; V, 31 (d. Sucéva): Iar în cap cu pâlării și cu brie *narangiû*.

— NARENĞI, couleur d'orange (d. pers. narenğ „orange amère“); bulg. nerandza, serb. neranğa, ngr. *νεράντζι*; din forma arabă „naranğ“ se trag numirile apusene: sp. naranja, it. arancia (veneț. naranza), fr. orange.

Originară din răsăritul Indiei (sanscr. nagarunğa, indian narunğ), năramza, necunoscută Grecilor și Romanilor (ca și portocala), fu transplantată mai întâi în Persia, de unde trecu în Arabia și în Europa la Bizantinii; de la aceștia derivă numirile noastre *lămâie* (*λεμόνι*), *năramză* (*νεράντζι*) și *portocală* (*πορτοκάλι*), cari se importaū la noi din Rumelia. V. turungiū.

nargheleă f. lulea persană la care fumul trece printr'un vas cu apă (la început o nucă scobită de cocos).

FIL. 79: porunci să aducă două cafele, două dulcețe, un ciubuc și o *narghelea*; 268: ciubucele și *narghelelele* cele umplute cu parfumatul tutun al Siriei. GHICA, 388: el mi-a făcut cinstea a-mi aduce *nargheléua*; TELEOR, 334: cerură cafele turcesci și *narghelele*.

— NARGILE, pipe à fumer persane (d. nargil „noix de coco“); bulg. nargele, serb. nargila; sp. narguile (§ 89).

***narghelegi-bașa** m. slujbașul Curții care oferia Domnului *nargheléua*.

FOT. III, 311: *narghelegi-bașa* are 30 lei pe lună.

nart n. I. (sensuri arhaice) 1. taxă anumită pe mărfuri, dare fixă pe vite.

MUSTE, 72: Grigorie-Ghica a scos în țară vâcărit de aș dat toți; încă aș pus *nartul* mai jos de cât Mihaï-Vodă să dea câte șese potronici de viță. DION. 204: herestea măcar că o plătia orașanii ômenilor din țară... dar numai mai ușor în *nart*.

2. preț hotărît de stăpânire pentru proviziuni și lucruri de vânzare (carne, pâine, luminări): până la Regulamentul organic, aceste articole de prima necesitate se vindeau la contracții cu apalt, fixându-se în contract un preț anumit; de aci locuțiunea „a tăia *nartul*“, a fixa prețul (§ 38).

FL. 162: să puneți *nart* la toate lucrurile ce veți țirgui, carnea este cu *nart*... pâinea tot așa... vinatul și păsările nu aș *nart*. GHICA, 512: aș tăiat *nartul* grăului la schelele Dunării pe 6 lei chila.

Var. (arhaică): **narc**.

ARCH. ROM. I, 419: le aș pus *narc* la vânzarea vinului.

II. (sens modern) fig. în munții Sucevei. început (de acțiune), prima îmboldire și pildă de a face ceva.

ȘEP. V, 113: *nart*, îndemn, inițiativă; om ce dă exemplu la alții: *o făcut nart la țarină*, a fost cel întâi care și-a vîrît vitele în țarină și după el, vedându-l, le aș vîrît toți.

— NARK (pers. *narh* „taxe, taux“), taxation des marchandises, des denrées; bulg. *nark*, ngr. *νάρκ*.

năstrăpă f. cană de apă saș de vin.

REV. I, 340 (f. de z. 1669): o *năstrăpă* mare de argint cu cuprimint și poleită. ISP. 38: apa ciurua din țeve aurite și o lua cu *năstrape* și cu căușe de aur. AL. 108: Cu *năstrapa* mi-l stropia, Cu năframă'l răcoria. BUR. 98: Și încă l adapă Cu apă din *năstrăpă*.

— MAȘRAPA (ar. meșrebe), coupe à boire en fer-blanc ou en cuivre, aiguière d'or ou d'argent (d. șarab „boisson“); bulg. *măstrapa* și *năstrapa*, mcr. *măstrăpă* „supellex pretiosa“, alb. serb. *mastrap*, ngr. *μαστραπάς*, vase. Vorba „*năstrăpă*“ presupune o formă intermediară *măstrăpă* (cf. *năframă*) ca în bulgăresce și în mcr.

năstrăpioră f. *năstrăpă* mică.

TEOD. 450: *Năstrăpiora* 'n mâini lua, Pe ochii negri se spēla.

naz n. (numai la pl.) 1. răsfățare, caprițiu, tónă.

KOG. 283: veni Bogdan la curte, arătând și *nazuri* multe. CAL. 1882, p. 63: bărbatul 'și iubia nevasta îi făcea toate voile și *nazurile*.

2. fasóne, mofturi: „a face *nazuri*“, a nu vroî, a face pretențiuni (cf. turc. *naz etmek* „se faire prier“).

BASME IV, 143: cărciumăreșa începu să facă *nazuri* și să nu mai dea de bătură. MARION, 13: picioarele făceau *nazuri* ca să-l ție... 17: Tudose nu făcu nici de cum *nazuri*. TEOD. 566: Grecu 'ntâi se împotrivia, Grecul *nazuri* mai făcea...

— NAZ (pers.), mignardise, minauderie, coquetterie ; alb. mer. naz, gr. *νάζι* (*νάζνω νάζια*, faire des simagrées).

năzuros a. care face nazuri, caprițios ; fig. pretențios.

ISP. 22: fata de împărat nu se putu împrieteni cu toți ceilalți fiii de împărați, fiind-că cei mai mulți erau *năzuroși*, tembeli și deșuchiați ; 269: se făcu mai *năzuros* în țîrg, țînu mai la preț ; 400: mi-ar fi voia să stric logodna cu *năzurosa* aia de fată.

nazâr n. 1. favoare.

AL. T. 143: ministrul mă are la *nazar* și m'a chemat adî în cabinetul său. CAL. 1882. p. 31: slutul ajunsese la *nazarul* împărăției.

2. nărav, vorbind de caii deochiați: cal cu *nazar*.

— NAZAR (ar. „regard, coup-d'œil“), faveur, bonne grâce; mauvais œil, fascination; ngr. *ναζάρι*.

nazîr m. (și *nazîr*) I. (sensuri arhaice) 1. comandantul cetăților turcesci Brăila, Kilia, Vidin.

COND. 1693, p. 312: s'aŭ dat 100 tal. *nazîrului* de la Diu, când aŭ trimis un cal. POP. 108: aŭ adus poruncă tare la brăileni, la *nazîri*, de la Impărăție. AMIR. 156: la Măcin i-aŭ scos înainte *nazîrul* de Brăila dunanna, de aŭ venit Grigorie-Vodă pe apă. DION. 201: Impăratul aŭ rînduit un *nazîr* și alte agale cu o sémă de Turci și cu tunuri să păzescă țara. ZIL. 19: aŭ mers la Brăila *nazîrul* cu câțiva brăileni. UR. III, 191 (d. 1802): ómeni de ai *nazîrului* Kiliei.

2. mal-mare peste vătavii plaiurilor.

Doc. III, 91 (d. 1787): te orînduim *nazîr* și desăvîrșit chiver-nisitor la amîndouă plaiurile județului Dîmbovița.

II. (sensuri moderne) 1. inspector, supraveghietor.

KOG. 211: pe beizede Scarlat îl lăsase în Țarigrad *nazîr* și purtător de grijă asupra capicheaielelor. DION. 178: aŭ trimis *nazîrul* și Cara Mustafa pe 3—4 turci la oraș, să vadă ce e și să cerceteze. Doc. IV, 158 (d. 1793): D-lui biv-vtore Vist, *nazîrul* Agiei. COND. 1813, p. 356: D-lui biv-vel dvornic Const. Samurcaș, *nazîrul* cassei leflor... UR. V, 437 (d. 1815): lefile *nazîrului* și acelora din slujba podului; VII, 113 (d. 1827): cu epitropii și cu boierii *nazîri*; XXII, 351 (d. 1826): *nazîrul* menzîlurilor.

2. vătav de țigani domnesci.

BELO. 339: *nazîr* pe țigani gospod... AL. Pr. 560: țigani în-genuchiați sub biciul plumbuit al *nazîrului*.

— NAZYR (ar. „qui regarde“), inspecteur, intendant.

***nazîrlîu** a. cu vadă, stimat. Formațiune analogică (§ 23). ZIL. 18: om *nazîrlîu* și iubit foarte Impăratului.

***nazaret** n. supraveghiere, intențență.

Doc. VII, 72 (d. 1797): dăm asupra d-tale *nazîretul* acestei trebi. UR. III, 188 (d. 1802): prin *nazaretul* Domnului Moldovei.

— NAZARET (ar.), inspection, direction, surveillance.

nazirie f. pază, priveghiere.

UR. V, 438 (d. 1815): se însărcinează cu *naziria* podului orașu-lui. DRĂGH. I, 85: Armașul cel mare avënd încă *naziria* temnițelor;

II, 67: sub Moruz (1802) s'a înființat și *nazaria* de poduri, o slujbă foarte bănoasă ce aș ținut până la introducerea Reglementului, apovisionată fiind cu tot ce trebuia spre înfrumusețarea orașului.

Formă românească originală paralelă cu „nazaret“.

nefer m. 1. simplu soldat, în corpul ienicerilor.

DUM. 32: Domnul Manole-Vodă, de unde era la mănăstirea Cotroceni, apucă cu beșlegii și *neferii* țării drumul Piteștilor. GHICA, 322: temându-se nu cum-va *neferii* plecând, să facă neorînduieii.

2. soldat pămîntén făcînd parte din corpul arnăuților.

COND. 1802: *neferii* ce sînt în slujba țării din început pentru paza ei... FOT. III, 306: *neferi* ai spătăriei... *neferi* ai agiei. BELD. 404: De *neferi* sași de beșlegă, apoi nu mai întreba. FIL. 296: nu e *nefer* în oștirea noastră, care să nu aibă câte un pungoiu plin de mahmudele și dodecari.

Cu acest sens vorba figurază în proverbul oltén (Zanne IV, 484) „a face *nefer* pe cineva“ (a-l păcăli) și în cîntecele populare.

AL. 209: Frații mei, *Neferii* mei, Lotri, pușori de zmei.

— NEFER (ar. individuu, personne), simple soldat; bulg. serb. *nefer* (§ 68).

neft n. (și *naft*) bitume liciid obținut prin distilarea petrolului: untul de naft (unt-de-neft) se întrebunțeză la scóterea petelor și la lustruire.

— NAFT (ar. pers. *neft*), naphte, bitume; rus. *neftü*, ngr. *νέφτι*, pétrole.

neftiü a. verde închis.

REV. II, 333 (f. de z. 1821): un biniș postav *neftiü*.

— NEFTI, couleur de naphte, vert foncé et olivâtre.

nenecă f. (și *ninécă*) mamă, în graiul copiilor.

STAM. 461: spune-i că 'l rog să vie la *nenecă*. NEGR. III, 25: Când bábaca la *nenecă* vre un mic favor cerea. AL. T. 396: s'a mânia *ninécă* și nu ți-a mai cumpăra minavet; 404: o *ninécă* cu două fete...

— NENE, NINE, mère (nom de tendresse donné par les enfants à leurs mères ou nourrices). Vorba se aude numai în Moldova (ađi mai mult ironic) și e formată cu același sufix desmierdător ca și „babacă“.

nenecuță f. diminutiv din *nenecă*.

STAM. 462: ce poruncesce *nenecuța*? AL. T. 330: Ah! *nenecuță*, cât ești de bună!

netegea f. învoială (într'un proverb muntén).

GOLESCU (Zanne III, 197): *netegea* pe ipingea... (V. peșingea)

— NETIĞE (ar.), conclusion (d'un marché).

nișeștea f. (arch. *nișastea*) flóre de făină din care se face rahat.

TARIF 1792: *nișastéua* de oca una 1 ban.

— NIȘASTE (pers.), amidon, fécule; bulg. serb. *nișeste*, ngr. *νισστέζ*.

nisfeà f. (și *nesfea*) 1. veche monetă turcăscă de aur în valoare de 4 lei vechi (§ 92).

FIL. 93: *nesféua* lei patru. ISP. 57: *nisfiele* d'alea moî. THEOD. 567. Tot galbeni și mahmudele, Icosari și cu *nisfiele*.

2. fig. ceva rotund ca o nisfea, rotocol.

DELAVER. 37: pe umerii obrazilor îi jôcă și se schimbă două *nisfele* de rumenélă.

— NISFYÈ, demi-sequin (d. ar. *nisf* „moitié“).

nufër m. plantă cu flori late, albe sau galbene, din care se face șerbet (*Nymphaea*).

GANE II, 228: găinușele sprintene săriaă de pe *nufër* pe *nufër*. AL. T. 1088: șerbet de *nufër*. ID. Poesii II, 63: Șerpii lungi se 'ncolăcăză sub a *nufêrilor* flóre.

Var: **manufer**, *nufër* galben (Conv. XXII, 885).

— NUFAR (pers. *nilufar* = *nil nufar* „le noufar bleu“), *nénufar*; ngr. *νούφαρα*; sp. fr. *nenufar* (§ 102).

Vorba circulă numai în Moldova, în Muntenia planta se numește „plută“ (Dr. Brândză).

nur m. 1. farmec, grație.

KONAKI, 67: Ah, *nurule*, împérate al podóbelor firesci!

2. (obiceiuit la pl.) grații.

ISP. 400: veđi că nu era urită, avea *nurî*, avea pe vino'ncece cum se dice. STÂNC. 60: când o veđu, îi plăcu *nurî* și totă făptura ei. AL. T. 103: un stih făcut înadins pentru *nurî* mei...; 140: *nurî* matala m'au scos din minte. REV. III, 357 (prov.): de cât un dram de frumusețe mai bine un dram de *nurî*.

3. fig. „cu *nurî*“, favorabil, zîmbitor.

AL. T. 434: pentru noi sórta începe a fi cu *nurî*.

— NUR (ar. „lumiére“), clarté, splendeur, beauté; alb. *nur* „strălucire“, mcr. niur „azur“, ngr. *νούρι*, mine.

nurliū a. și adv. I. (adj.) plin de *nurî*, grațios.

AL. T. 251: o vėduvă *nurliu*... CAL. 1882, p. 188: era și vrednice de privit fetișcanele, căci *nurliū* mai erau chipurile lor.

II. (adv.) drăgălaș, grațios.

AL. T. 404: țineți-vė mai drept și zîmbiți *nurliu*. DELAVER. 9: se mlădie așa de *nurliū*; 42: ce să-i faci când omul e *nurliū*?

— NURLY, lumineux, resplendissant.

O

ocà f. 1. veche măsură de capacitate și de greutate, împărțită în 400 de dramuri (cu pl. *ocale*).

NEC. 225: *ocaua* cu unt câte doi orți bātuți, *ocaua* de brânză era câte doi potronici. DION. 166: carnea *ocaua* 1 para sau mult 2, *ocaua* de vin la cărciume 2 parale. TARIF 1792: mălaiul măcinat ce se vinde în tîrg cu *ocaua*. REV. II, 405 (d. 1821): atunci *ocaua* de pâine dréptă era 4 parale și *ocaua* de carne 8 parale. ISP. 90:

pregătesce 100 *oca* de carne făcută bucățele de câte o *oca* una. MARION 49: pe atunci era *ocaua* lui Cuza, iar nu chilomanul.

Vorba revine și în cântecele populare.

TEOD. 299: Să béu vinul cu vadra, Pelinul cu *ocaua*. AL. 265: Vinul bun, *ocaua* mare, Béu! vinul de gustare.

2. aceeași măsură, vorbind în special de vin.

ORĂȘ. II, 159: [bandele] Vē 'nălțau la ceruri, când le dați *ocale*.

3. „oca mică“, cumpenă falsă, cântar strâmb (al brutarilor și măcelarilor): cei prinși cu *ocaua* mică erau țintuiți în piață de sfîrcul urechii (§ 69).

GHICA, X: pe măcelari și pe brutari când îi prindea cu *ocaua* mică, îi țintuia d'o ureche în mijlocul tîrgului.

4. fig. în locuțiunea „a prinde cu oca mică“, a surprinde asupra faptului, a da de gol.

GANE III, 131: vîdîndu-mă prins cu *oca* mică, înfundat cu minciuna... AL. T. 404: pe aga și pe spătarul i-au prins cu *oca* mică la piciorole fetelor în genunchi. FIL. 162: stăpânii voștri v'au prins cu *ocaua* mică... ISP. 95: căți s'au prins cu mâna în sac, cu *ocaua* mică, toți au pupat duba.

Var. (mold.): **ocă** (cu pl. *oci*).

NEC. 420: să nu mai iée părcălabii tidve și *oce* de vin și de horică. COND. 1776, p. 40: vadra de vin să se facă pe la tôte tîrgurile și pe la tôte podgoriile de 10 *oce* și *oca* de 400 dramuri. BELD. 394: Bănării, *oci* pe la crișme, dări pe slugi și pe breslași. UR. X, 216 (d. 1803): darea de cêră la mănăstire câte 35 *ocă* pe tot anul. AL. T. 1006: beu boieresc cu *oca*; 1034: poți ridica multe *oci* de bere și fer? 1537: adă o *ocă* de vin. NEGR. I, 258 (prov.): bețivului și dracu îi ese cu *oca* înainte. CR. II, 100: câte-va *ocă* de pesce sărat.

— OKA (ar. ukia), poids ture valant 400 dirhems (d. οὐγκία = uncia); bulg. serb. pol. oka, alb. okă, mer. ucă, ngr. *oká* (pl. *okádes*). Forma moldov. *ocă* vine din rusesc.

Pe când *ocaua* derivă din turcesce, subdivisiunile ei (litra și dramul: *λίτρα*, *δράμι*) se trag din grecesce.

ocaluță f. *oca* mică (și fără nuanță micșorătoare).

JIP. R. Sat. 206: d'ar mai fi 5 *ocaluțe*, n'ar strica.

odăie f. I. (sensuri arhaice) termin tehnic militar: 1. cazarmă de ieniceri.

M. COST. 270: ieniceri o mie orînduiți din *odăile* ieniceresci.

2. regiment de ieniceri (V. Partea II: odobaș).

Ax. 142: au porocit Hanul și Pașa de i s'au tăiat obrócele ce i se dau de la Impărăție și i s'au ridicat [Craului Șvedilor] și *odăile* cele ieniceresci ce'l păziau.

3. cazarmă de seimeni și de slujitori domnesci, care servia și de închisóre a Curții (Bălc. 680).

N. COST. 85: scărbindu-se Nicolai-Vodă pe Gheorghe vel Visternic, l-au aruncat la siimeni, la lefe, de l-au închis la *odăile* sale. URECHE, 241: la *odăile* dărăbanilor celor unguresci în curte au mers. NEC. 288: Mihaï-Vodă au pus de l-au sugrumat acolo [pe Panaiotache]

la *odăile* siimenilor, dicând că pe toți Domnii pîresce; 368: mai tocmit-aŭ și câte-va case în curțile domnesci și *odăile* siimenilor.

II. (sensuri moderne) 1. încăpere, cămară.

MUSTE, 41: Grecii umplut-aŭ curtea domnescă prin tôte *odăile* și prin tîrg pe la gazde. OD. I, 127: cămarile feluritelor dregătorii și *odăile* locuite de cămărași și de obștea curtenilor. AL. 429: nime în tindă, nime în *odaie*. S. NÂD. 15: căsuța avea două *odăi* cu tindă prin mijloc. ISP. 114: să ajungă în *odaia* împărătesei și să o fure. STÂNC. 57: *odaia* le da într'o curte dosnică a palatului.

2. adăpost de vite, pe câmp sau într'o pădure. „Odaia-Vizirului“ se numia un sat turcesc din raiaua Brăilei, ce fu anexat Munteniei sub Scarlat-Vodă Ghica (Sulzer I, 370; Tunusli, 130 și Fot. III, 146).

a. la cronicari:

AMIR. 178: păstorii noștri cu vre-un chip de s'ar ispiți a face vre-un supăr *odăilor* sau fânețelor ralelei locuitorilor Moldovei. KOG. 220: avînd poruncă de la Domnul ea să calce *odăile* turcesci și pe vâcarii turcilor să-i pue pe toți la bir.

b. în cantecele populare:

TEOD. 474 (v. odalic). R.-COD. 21: Mi-i dă pe la *odăi* și slujesce ca la oi.

Var. (munténă): hodaie.

COND. 1693, p. 407: un agă al Veziriului care aŭ venit să strice *hodăile* turcesci de la Diiu; 578: vitele ce s'aŭ cumpărat de s'aŭ dat la *hodaia* lui Mehmet Cilibi. ARCH. ROM. II, 167 (d. 1753): aŭ primit turci prin sate cu gazde și cu *hodăi*. SULZER I, 74: *hodaie*, așa se numesc stănele cu pereții de trestie. DION. 184: aŭ zidit spital mare la marginea Bucureștilor, cu multe *hodăi*.

— ODA, chambre, compagnie de soldats, régiment de janissaires; bulg. serb. odaia (hodaia), alb. odă (hodă) „cameră rezervată bărbaților“, mer. odá și udaie, ngr. *odtaz*. Ca termen pastoral, vorba trecu și la Ruteni: *hodali* „cășarie“.

odăiaș m. servitor de tribunal, de primărie.

Formă românzată alătura de „odagiū“.

odăiașă f. îngrijitoare la o odaie de vite.

ȚAPU, 54 (d. Ôlt.): Ce rumân e mai deliū, La tine'i herghele-giū, Ce rumâncă'i mai frumósă, La tine e *odăiașă*.

odaiță f. odaie mică (Negr. I, 302).

odagiū m. 1. odinióră cămăraș.

COND. 1776, p. 20: de la 12 portărei cu un *odagiū* câte 2 lei unul.

2. ađi, pázitorul unei odăi de vite, slugă la ciobani.

3. sens identic cu „odăiaș“.

IONESCU, Dorohoiū, 110: salariul unui *odagiū* a 63 lei pe lună.

— ODAĐI, valet de chambre; domestique ou gardien d'un bureau public; bulg. serb. odăgia.

odalic n. odaie de vite cu tot ce ține de ea (în cantecele muntene).

TEOD. 474 (d. Brăila): lute, Ghineo, să te duci și la noi să mi-l aduci, Cam cu oi, Cam cu odăi, Cam cu *odalicul* lui.

Formațiune cu sens propriu româneșe: în turceșe ODALYK însemnează „femme au service persoanele de l'empereur, concubine“ de unde fr. odalisque, și de aci în poesia noastră artistică (Bol. 241: O grupă d'odalisce apar aici în sală). Termin pastoral (cf. odaie II, 2).

odagaciū n. (*odogaciū* și *udagaciū*) 1. substanță balsamică care, arsă, dă un miros aromatic: lemn închis cu fibre alb-gălbui, dur și impregnat de rășină și de părți oleioase; o bucățică udată în gură și băgată într'o lulea aprinsă, dă un miros foarte plăcut și pătrunzător, de aceea Turcii și Grecii fanarioți și afumați bărbile cu odagaciū (Wolf, 133).

AL. T. 341: Cu vutci bune, De minune, Cu miros de *odogaciū*! FIL. 91: își alegea un inel de diamant, de mărgăritar sau o perniță de *odagaciū*. GHICA, 33: întâia călțunăresă intra la mirésă purtând o căție de argint cu flori suflate în aur, din care eșia fum de *udagaciū*.

2. lemn de aloe numit și „săpunel“ (*Saponaria*).

COND. 1693, p. 540: 80 tal s'au trimis la Tarigrad pentru o jumătate de oca de *odagaciū*.

— ŐD(UD) AGAĜY, bois d'aloès; serb. odagac „aloe“, ngr. ὀδογάκι = κέδρος (§ 90).

ogiac n. (*ogiac* și *hogiac*) I. (sens modern) cămin sau coș de sobă, sens răspândit în Moldova.

KOG. 243: boierii au găsit cu cale să scótă o slujbă pe casă de trei mâni adică 11 lei și 5 i pol lei și 3 lei însă pe *ogiacuri* și să se numescă ajutorință. STAM. 79: a fumului clăbuci eșind iarna din *ogiac*. AL. T. 103: tocmai atunci se aprinsese *ogiacu* de la bucătărie. S. NĂD. 22: fumul ce se urca de la *ogiacurile* curții. GANE I, 248: el horăia pe nas ca un *hogiac*. CRĂS. I, 77: din *hogiac* se vedea un nor de fum; II, 174: vîntul da în *hogiac*. ȘEP. I, 192: trebuie să închiđi ușile și ferestrele, să astupî cahla (gura *hogiacului* din pod), ca să nu între necuratu în casă. GHICA, 298: au dărămat cuhnea cu *ogiac* cu tot.

Cu acest sens și în poesia populară.

TEOD. 642: D'o veni pușchiul bét, Dă cu pușca pe *ogiac*.

II. (sensuri arhaice, special militare) 1. corp de oștire, corp de ieniceri (cf. Partea II: ogiac-aga).

AX. 159: Beitul Misiriului cu șapte *ogiacuri* de misiri. Ist. 1715, p. 66: adună pe mai marii *ogiacului*.

2. corp de seimeni sau arnăuți (cf. ogiacliū).

BELO. 339: Arnăuți nu numai cei din *ogiacuri*, dar și cei de la boierii. DRĂGH. II, 68: neferii sau arnăuți *ogiacului* sub ocărmuirea lui deli-bașa. COND. 1813, p. 372: neferi ai spătăriei, ai agiei și alte *ogiacuri*; 385: s'au dat hotărîre căți iamacii s'aibă fie-care *ogiac*.

3. casă, familie în genere.

N. COST. 47: pe Gianu Mirza l'au luat cu tot *ogiacul* lui și pre totți i-au gonit fără drum prin stuh.

4. în special, sălaş saŭ familie de țigani.

COND. 1776, p. 77: două *ogiaguri* de țigani cu foi...

5. corporațiune, brésă de meseriași.

Doc. I, 276 (d. 1783): *ogiacurile* meșterilor de fier, *ogiacurile* cărămidarilor și vârnicerilor.

6. colonie, în special Muntenia și Moldova.

AR. 213 (d. 1821): ca nisce credincioși slujitori și vechi pă-minteni ai *ogiacurilor*.

— oğak, cheminée, four; foyer domestique, maison, famille; corporation; corps (milit.), spécialement corps des janissaires; colonie, spécialement les régences d'Alger, de Tripolis et de Tunis; bulg. oğak, serb. oğak „coș, curte, palat“, alb. oğak „persónă nobilă“ (și „coș“), mcr. ugiac „vatră, familie“, ngr. ουσάκι, cohors janis-sariorum (și „focus“).

Sensul militar al vorbeii se păstrează încă în pro-verbul moldovenesc (Zanne IV, 530) „l'a luat la hogiag“, adică a pus mâna pe el în schimbul unui folos neîn-semnat, l'a acaparat pentru nimica tótă.

ogegar m. (și **hogegariu**) coșar (în Moldova).

CR. I, 249: Papuc-Hogea *hogegariu*.

olac n. 1. curier, trimis călare

AMIR. 155: veniră *olace* la Vezirul de la Impăratul. DION. 188: îndată aŭ scris cu *olac* la Tarigrad însciintând la regiale prietenii lui. UR. VI, 438 (d. 1774): *olacele* cu trebuincioșe trebi mergând...

2. poștă grabnică.

MELCHIS. Huși, 61 (d. 1620): de jold, de podvódă și cai de *olac*. Doc. I, 104 (d. 1775): vel-căpitan de mizil de cai de *olacuri* să îngrijescă. UR. II, 157 (d. 1805): s'aibă pace de cai de *olac* și de pod-vođi și de tóte angăriile.

3. cal de poștă: locuțiunea „de *olac*“, iute, întins.

URECHE, 241: aŭ venit de *olac* Oprea, vel Armaș. M. COST. 285: repeđise Impărăția de *olac* ciauș, să întórcă pe sol; 323: au puresc îndată de *olac* și într'aceeași ȓi aŭ sosit la Bogdana. NEC. 191: îndată aŭ repetit de *olac* și l-aŭ adus la Petru Alexievici. DION. 180: aŭ venit în Bucuresci cu *olac* la prințu Cobor. AL. T. 601: ce primblare de *olac*... cale de o poștă călare. GANE III, 167: surugii minău de *olac*, de scăpărau pitepele cailor.

4. cărucior de poștă, diligență.

Isp. Rev. II, 452 (prov.): bóla vine cu *olacul* și se duce cu ca-rul mocănesc.

Vorba revine și în baladele oltene.

ȚAPU, 55: Car de *olac* îi făcea Ș'acasă că-l trimetea; ibid.: Cere caii de *olac*... 526: Impăratul trimetea Scrisori după scrisori și *olac* după *olac*.

— ULAK, courrier (surtout à cheval), petit bateau-poste, cheval (de courrier); bulg. serb. ulak, ngr. ὀλάκης.

Vorbă veche, cum arată respândirea ei și mai

ales formele-î secundare proprii românești (ca și însemnările variate): vorba persistă până astăzi în anumite locuțiuni cu sensul generalizat.

olăcar m. vestitor călare, stafetar, sinon. cu „lipcan“.

MELCHIS. HUȘI, 43 (d. 1661): voi *olăcari* și podvodari... întru nimic să nu-î învêluți... M. COST. 344: sosesc de la Hanul *olăcari* la Șerim-Beiu. CANT. Ier. 27: *olăcari* cu cărți în toate părțile și alergători în toate laturile să se trimață; 399: călăraș, *olăcar* de Țarigrad. DION. 205: capicheheiaua de la Țarigrad au scris lui Vodă cu grabnic *olăcari* turci. ISP. 197: veniră *olăcarii* și spuseră împăratului, că i se întorc toți fiii lui înapoi cu oști cu tot; 344: împăratul trimise numai de cât după dinsul nisce *olăcari*.

Ca formă secundară și deplin româniată, vorba se află și la Dosofteiu (Febr. 64^a): era în ceta *olăcariilor* împărătesci, ce duc și aduc scrisori de tîrg.

olăcărie f. serviciul olăcarului, mesagerie.

MUSTE, 42: țara era îngreuiată cu dările ce scotea Nicolai-Vodă și era mare greu de *olăcăriile* Craiului șvedese.

olăcesce adv. iute, grabnic (în cântecele populare).

AL. 180: *Olăcesce* se ducea și la Domn scire făcea.

olùm n. vad de adăpat vitele.

OD. III, 18: câteva saiele și *olumuri* pentru vite.

— OLUM, gué. Termin ciobănesc (§ 110).

orșav n. ciorbă țărănească făcută din mere și pere uscate și conservate iarna (Dr. Manolescu).

— HOȘAF (pers. hoșab „eau douce“), compote de fruits secs bouillis dans de l'eau sucrée qu'on prend à la fin du repas (d. hoș „bon“ și ab „eau“); bulg. hoșav, serb. oșav „pâine uscată“, alb. hoșaf „magiun“, ngr. *χοσάφι*. Despre alimentațiunea rustică (§ 99).

ortă f. I. (sensuri arhaice) 1. regiment de ieniceri.

CANTA, 186: Stavarachi mergînd la Țarigrad, cu altă nu s'au putut mistui, ce s'au închinat la *ortaua* ienicerilor și așa și-au scăpat viața. KOG. III, 198: nu numai *ortalele* de ieniceri, ci și câțiva Pași și Sarascherul au trecut prin țară. BELD. 374: Cinci de ianiceri *ortale*, cei mai aprigi și delii.

2. ceta de ostași pămînteni (mai rar străini).

DION. 179: au sosit și generari nemți cu multe oști călărime și cu multe *ortale* de ostași cu tunuri. FIL. 119: am poruncă să-ți pui bumbașir două *ortale* de slujitori; 346: se încheia cortegiul prin *ortaua* ciohodarilor și a satîrașilor.

II. (sens modern) ceta, clasă (mai mult ironic).

ORĂȘ 62: *ortaua* boierescă...

— ORTA, régiment de janissaires (litt. milieu, centre); serb. orta, ngr. *ὄρτζς*. V. Partea II: orta-ciauş.

otac n. I. (sens arhaic) lagăr sau cort împodobit.

M. COST. 272: Leșii au intrat în șanțuri pe la *otace*. AX. 160: mers-au dară Hanul la *otacul* Sarascherului. NEC. 202: de sirg au

eșit de subt cort afară și s'aū dus la *otacul* lor. GREC. 158: aū mers la *otacul* Măriei sale, unde era din josul ordiei turcesci de aū mas acolo; 207: la *otacul* capicheaielilor țării Domnul mergend. DION. 190: Pașii s'aū întors careși la *otacu* lui.

II. (sensuri moderne) 1. odaie de vite (în Muntenia).

COSTINESCU II, 222: *otac*, local pe câmpie pentru șederea cioanilor și adăpostirea oilor.

2. (și *hotac*) gazdă, culcuș.

R.-COD. 210: E *hotacu* hoților, Locașu' voinicilor.

— OTAK, grande tente faites de riches étoffes, tente royale. Termin tehnic militar generalizat în limba modernă și limitat apoi la sfera pastorală (§ 28).

P

Paceà f. I. (sensuri arhaice) 1. (și *patcè*) partea de jos a piciorului la samuri sau la alte animale cu blană.

REV. I, 440 (f. de z. 1669): un timbar roș cu *patcè* de sobol, un timbar de adamască galben cu *paceà* de jder. TARIF 1761: blane *paceà* vulpe de Rumeli, blane *paceà* de sobol. DOC. II, 403 (d. 1790): blană de *paceà* de jder de la o giubea femeiască. TARIF 1792: *pacele* și picioare de samuri.

2. în special, blană din picioare de samur.

OD. I, 421: o dulamă de lastră verde cu *paceà* de samur. GHICA. 501: scurteică îmblănită cu *paceà* de samur. ORĂȘ. 49: *pacele* de Rusia de cel mai bun samur.

II. (sens modern) mâncare din burtă de vacă sau din picioare de vițel, făcută ca o piftie cu ouă și cu oțet.

— PAÇA, pieds de zibeline ou d'autres animaux dont la peau sert de fourrure; ragoût de pieds de mouton accommodé à la gelée (pers. pa „picior“); bulg. pača „gelée“, serb. pače, ngr. πατζας, sorte de ragoût.

paceagiū m. cel ce vinde mâncarea numită *paceà*.

MAG. II, 177 (doc. 1764): străini cu meșteșug... zlătari, simigii, *paceagiū*, pitari, casapi și alții.

— PAÇAĞY, vendeur de pača.

paceagerie f. (și *pacegerie*) meseria *paceagiului*.

DOC. VII, 548 (d. 1794): bucătarii cei ce țin alișveris de *paceagerie*. DUM. 22: s'aū apucat mulți iarăși de plăcintărie și *pacegerie*.

paciaură f. 1. cârpă ordinară.

ORĂȘ. II, 167: nu-î Camera ôre bună *paciaură*...?

2. femeie neonestă (ca înjurătură): evoluțiunea semantică e aceeași ca la sinonimele „buléndră“ și „tîrfă“.

— PAÇAÛRA, torchon, mouchoir; serb. pačaura, alb. pačavura, ngr. πατζα(β)οβρα (§ 44).

paftă f. (obiceiuit la pl.) 1. agrafă dintr'o placă metalică: paftalele încing partea dinainte a brîului.

a. în literatură:

UR. XI, 225 (f. de z. 1745): o pereche *paftale* argint; XIV, 234 (d. 1813): o pereche *paftale* argint suflate în aur cu colanul lor. STAM. 108: colanul la piept se încheia cu două *paftale* mari de aur curat leit. AL. T. 228: T'oiu da salbă de mărgele și *paftale* și inele. OD. I, 134: *paftale* de aur și de matostat. FIL. 171: era încinsă cu un colan de canavăț roșu cu *paftale* mici de aur.

b. în cântecele populare:

AL. 117: *Paftale* mari de mărgăritari și *paftale* mici tot de irilici. TEOD. 80: *Paftale* cu bolduri, Lăsate pe șolduri.

2. brîu lat preoțesc cu câte o placă de aur de ambe căpătăiele (în Muntenia).

— PAFTA (pers. bafte „tissé, tressé“), petites boules métalliques: paillettes d'or, d'argent ou de cuivre qui ornent les bords d'une housse, d'un vêtement Barb.; bulg. serb. (pl.) *pafti*.

paianță f. birne ce urzesc o clădire și printre cari rămân ochiuri umplute cu zid și alcătuind pereții unei case.

JIP. 68: lați, grindii, tălpi, *paiente*. CONV. XXV, 521: odăi jöse zidite în *paiantă*.

— PAYANTA (pers. payende „stable“), soutien, poutre pour soutenir un mur (d. payiden „mettre le pied sur“); serb. *paianta*, ngr. *παριαντάς*, solive, traverse.

pălă f. sabie largă și scurtă, cu două tășuri.

ISP. 156: Feti-frumos lovia cu *pala* de svîta. BĂLC. 439: Aga luă de la Mihaiu o *pălă* persienescă... GHICA, 45: a-și atîrna *pala* de gât.

Vorba revine și în cântecele populare.

AL. 12: Și cu *pala* lui cea nouă Pe balaur tăia în două.

— PĂLA, sabre à lame large et courbée; bulg. serb. mcr. *pala*, ngr. *πάλα*, épée courte (cf. hanger și iatagan).

păloș n. sens identic cu „pălă“.

CANT. Ier. 19: sabie dintr'ambe părțile ascuțită, *păloș* lat și drept. ISP. 3: să ceri de la tată-tău *păloșul*, sulita, arcu. STĂNC. 97: l'a pus jos și i-a tăiat capul cu *păloșul*. BUR. 159: Măna pe *păloș* punea și'n Mogoș îl repeșia.

— PALIOȘ (curd. *paloș*), petite épée à deux tranchants; serb. *paloș*, ung. *pallos*; it. *palascio*, germ. *Pallasch*. Existența vorbeii în dialecte turcesci și în cântecele dobrogene exclude o derivațiune maghiară.

palamăr n. otgon (termin de marină).

TARIF 1792: otgône saū *palamare* cu saū fără smolă.

— PALAMAR, câble (d. it. *paramarre*); alb. bulg. serb. *palamar*, ngr. *παλαμάρι*.

Vorbă aprópe dispărută; despre terminologia nautică de origină turcescă (§ 95).

palàvră f. (obicinuit la pl.) 1. vorbe deșerte, prostii, minciuni, sinonim cu „moft“.

PANN, 154: nu-mi spune mie la *palavre* de aste. AL. T. 60: acum credem în *palavre*; 954: *palavre* franțuzesei, 973: auđi *palavre*: drumul de fier e zmeu cu aripă de foc; 1252: egalitaua e o *palavre* deșertă. OD. III, 45: mă muștră cugetul... când începă a tăia la *palavre* vânătoresci.

2. vorbe lăudăroșe, fanfaronadă: „a tăia la lavre și palavre“ (cf. lafuri și talafuri), a spune verđi și uscate.

AL. T. 739: n'avem timp de pierdut cu *palavre*; 1289: vorbe... *palavre*...

— PALÀVRA, (fanfaronnade Bianchi: d. sp. palabra); serb. palavra, mcr. pälavre, ngr. πάλᾶβρα. Vorba s'a introdus la Turci prin mijlocirea Evreilor spanioli. Sensul peiorativ ce a dobândit la popórele străine e un fenomen normal al semanticeii: cf. fr. habler „a tăia la palavre“ cu sp. hablar „a vorbi“ și (viceversa) sp. parlar „a flecări“ în raport cu fr. parler.

palavragiú m. flecar, fanfaron.

AL. T. 34: Unii 'mi dic ritor hazliú, Alții 'mi dic *palavragiú*. ISP. Rev. II, 103: bun de gură și *palavragiú* de frunte.

— PALAVRAĞY, fanfaron (Bianchi).

pandișpàn n. turtă dulce mai fină (Jip. 60).

— PANDESPAN, pain d'Espagne.

Vorba e populară în Muntenia.

pangea f. un fel de sfeclă: sfecele *pangele*.

— PANĞAR, betterave; ngr. παντζάρι. Vorba e cunoscută în Moldova (Cihac).

păpădie f. plantă amară ce se mănâncă ca salată (*Taraxacum*), numită și „părăsita-găinilor“ (Dr. Brândză).

— PAPADIYA (femme d'un prêtre chrétien), la camomille (d. gr. παπαδιά, fem. d. παπᾶς, popă): în neo-gréca vorba n'are sens de plantă.

papără f. (și *păpară*) 1. mâncare din pâine prăjită și brânză opărită cu apă fiartă.

ISP. Sn. 5: asta este *păpara*... ea deschide apetitul. PANN II, 14 (prov.): Cine-a mâncat *papară*, Scie dulce-i oră amară. LD. Nastratin-Hogea, 43: lupii tábăciră pielea caprei... i-o făcuse *păpară* și lui numai córnela îi lăsară.

2. fam. bătaie: „a mânca păpară“, a fi bătut, muștrat sau păgubit; Zanne (IV, 65) mai citéză locuțiunile: „a-l face păpară“ (Pann III, 56), a-l pisăgi în bătăi: „a găti o păpară cuiva“, a-i întinde o cursă.

CR. I, 254: să fii fost cu alții, hei! hei! mâncaí *papară* până

acum; II, 3: Smărăndița a mâncat *popară*. ISP. 137: Bogdan mirosi cam ce *păpară* îi se gătesce.

3. fig. (sens archaic) înfrângere, desastru.

N. COST. 107: spun că s'aũ omorît într'acea năvală 7000 de ieniceri în metereze, granate și de spăgile Moscalilor... iară dintr'acea *popară* aũ perit mulți.

Var. (arch. munt.): *popară*.

DION. 177: Turcii se spăimîntase de *popara* Nemților, s'aũ apucat de sănătosa; 178: Turcii gustase *popara* Nemților la Porcenii...

— PĀPARA, soupe au fromage; „*paparasyny yemek, çekmek*“ (litt. manger ou tirer la soupe), être molesté importuné, tourmenté (Yousouf).

Termin ciobănesc a cărui accețiune figurată re-produce un idiotism turcesc (§ 38).

papuc m. 1. încălțăminte de casă, din talpă și căpută peste degete până la jumătatea piciorului (litt. ceea ce acoperă piciorul): după vechea etichetă socială, vizitatorii și lăsaũ papucii la scară și intraũ numai cu meșii, ca să nu strice covorele.

a. în literatură:

TARIF 1761: *papuci* cu mestii 14 pērechii: leu. ID. 1792: *papuci* cu meșii bunii cu postav, *papuci* femeesci galbeni cu călcăiũ și fără de țopi. AL. T. 922: opinea se lipesc bine de pământul țării, iar nu ciubota nemțescă, nici *papucul* grecesc. FIL. 275: rămăind numai cu meșii, își puse o pereche de *papuci*.

b. în cantecele populare:

AL. 351: Cu *papucul* tîrșind, Cu condurul tropăind. TEOD. 78: *Papuci* roșiori, Pe la toc cu flori, Mult sunt jucători.

Vorba figurază în mai multe locuțiuni proverbiale: „a o lua (a o șterge) la papuc“, a da dosul; „cât p'aci să-și piarță papucii“ (ISP. Rev. II, 145), să dea ortul popii: „a fi sub papuc“, a fi stăpănit de muierea (pentru alte dicțori: cf. Zanne III, 273—276).

GANE III, 205: șapte ani a gustat traiul căsătoriei, în care timp a fost necontentit sub *papuc*. GOLESCU: cel încălțat cu *papuci* nu cunoșce pe cel cu opinci.

Obiceiul oriental de a bea, la chefură, în papucii nevestelor și acela de a se săruta papucul de către subalternii.

AL. T. 82: boierii beũ vutca cu fesurile și cu *papucii* cocónelor. TEOD. 667: Turcul cu *papucul* bea, Marcul din carimb suga. CARANF. 39: Măna, póla-i săruta și virful *papucului*. ORĂȘ. 20: Și póla și *papucul* smerit îi sărută.

2. „papucu-Dómnei“, numele moldovenesc al plantei „conduru-Dómnei“ (*Cypripedium calceolus*).

— PĀPUČ (pers. papuș), soulier, pantoufle (d. pa

„pied“ și puș, „qui couvre“); bulg. pol. serb. papuč, ngr. παπούτσι, mer. păpuță, ung. papucs; din aceeași vorbă orientală derivă: fr. babouche, sp. babucha (§ 81 și 100). Forma „papuc“ e o inducțiune din plural.

Vorba a pătruns și în părțile limitrofe ale Ardélului (Reteg. Povești, 44: ea avea o păreche de *păpuți*).

Papuc-Hogea m. personaj imaginar (ironic). V. hogea. CR. I, 249: parcă era óstea lui *Papuc-Hogea* Hogegariu...

papucel m. papuc mic (dimin. ca ngr. παπουτσάκι).

TEOD. 329: Că tu 'i eși afară Numai 'n fustișóră, Numai 'n *papucei*...

papugiū m. 1. cizmar de papuci, ađi mai mult fabricant de papuci.

Doc. II, 292 (d. 1791): l'aŭ făcut staroste de *papugiū*, ca să fie cu purtare de grijă pentru brésla *papugiilor* din Bucuresci. AL. T. 136: mi de parpaleci și de *papugi* aici alergău.

2. fig. vielén, șarlatan.

GANE III, 283: a fugit *papugiul*, fără să-mi plătescă. DELAVR. 24: unii 'l făceau pișicher, *papugiū* de Bucuresci. CARAG. 3: iacă nisce *papugi*, nisce scărta-scărta pe hârtie; 289: am jucat conțina cu nisce *papugi*...

— PAPUGŶY (papușgy), cordonnier, domestique chargé de garder les chaussures laissées dans le vestibule de la maison Barb.; bulg. papugiia, ngr. παπουτζής. Sensul figurat e propriū limbei române (§ 27).

parà f. 1. mică monetă turcescă, a 40-a parte dintr'un leŭ vechiū: banul de 5 parale se numia „beșlic“, cel de 10 „rupie“ (sau „ort“), cel de 15 „tult“ (Wolf, 135).

NEC. 416: Constantin-Vodă aŭ aședat să fie patru civerturi într'un an, să dee de tot omul căsaș câte 105 *parale* la civert. BELD. 381: Șepte mi de lei privesce, ca cum ar fi o *para*. DION. 166: raci 20 de o *para*. AL. 105: Nojița și leița, Curaua și *paraua*.

2. bănuț sau obol funebru.

CR. I, 14: *paraua* din mâna mortului. ȘEP. III, 45: la mort se légă o *para* la degetul mijlociū, ca să aibă cu ce plăti cele 9 vâni.

3. ban, gologan în genere.

ORĂȘ. 26: Vrem tot pe d'a gata, făr'o *para* chióră. VULP. 9: Nu mai veđi *para* 'n pungă.

4. pl. bani, avere (cf. fr. argent).

BELD. 367: căci făr'a da *parale*, s'aducé ceva nu puteai. ISP. 207: acum ce să facă el? *parale* n'avea... BUR. 155: Dacă 'ți este de vindăre, 'ți daŭ galbeni și *parale*.

Vorba figuréză în proverbe și locuțiuni: „a lua la (în) trei parale“, a-și bate joc de cineva.

AL. T. 918: hoțul cel de pălimar m'aŭ luat în trei *parale*; 954: scii că's iute și vii nitam, nisam să mă iei în trei *parale*. P'ANN, 50: astăđi când are *parale*, mănâncă zaharicale; 59: când 'ți intră

paraua în mână, lég'o în 9 noduri; 59: cine nu cruță *paraua*, nici de galbeni nu-î e milă.

5. „la o para cinci“, numele popular al rolinei, numită și „Baba Rusu te îmbracă, Baba Rusu te desbracă“ (jocul fiind introdus de Muscali).

FIL. 29: alți iarăși jucău la o *para* cinci și stos pe despuiate; 208: doi nemți s'aibă voie a juca pe la bilciuri la o *para* cinci.

— **PARA** (pers. *parè* „pièce, morceau“), pièce de petite monnaie, argent en général, fortune, richesse Barb.; alb. bulg. mcr. serb. alb. *para*, ngr. *παράς* (pl. *παράδες*). Despre monete (§ 92).

paralic n. parole mărunte; „a vinde cu paralicul“, cu *paraua*, în opozițiune cu „ghiotura“. Polysu [Adnot.] mai citează locuțiunea „a o șterge paralic“, a se duce p'aici încolo.

Formațiune analogică (§ 23).

părăluță f. 1. para măruntă; 2. pl. bani.

MARION, 85: a avut Sanda *părăluțe* bunicele.

parceă f. 1. bucațică (în cântecele dobrogene).

BUR. 63: Urechile mele Vede-v'aș *parcele*, Voi n'ați audît...

2. bucată, ca măsură mai ales de stofe.

TARIF 1761: bice 5 la o *parcea*... cărșină próstă 5 bucăți la o *parcea* și *parceua* 19 parole bucată.

3. în special, vorbind de țesături fine (ca șaluri), grosimea lânei și a mătăsi: o *parcea* are 6 fire.

— **PARÇA** (pers.), petit morceau, pièce, coupon (d. para „morceau“); bulg. *parča* „bucată și brocart“, serb. *parče*, rus. *parča* „materie de mătase cu fir“.

pardàf n scândură subțire (în Muntenia).

JIP. R. Sat. 257: butucii se ciocnesc și se preface în scânduri, tinicbele, lăturoi, dóge, *pardafuri*, șindilă, lați.

— **PADAVRA** (pedavra), latte, ais, bardeau (prin metațesă: pardava), d. *πέταστρον*, stinghie; alb. *petavră* (§ 105).

parlagiū m. măcelar care spintecă vitele și le taie ciosvîrtele la zalhana: el alege carnea de óse spre a face pastramă, ciriviș, etc.

ISP. 343: plin de sânge ca un *parlagiū* de la zalhana. MARION, 66: *parlagiū* carî car ciosvîrtele.

— **PARLAĞY**, id. (d. *parlamak* „hacher, déchirer“).

parmac n. 1. stîlpuleț de lemn, zăbrea.

a. la cronicari:

IST. 1715, p. 18: toți Beii cu catargele lor, eșind afară la *parmac*, staū de-a rîndul; 41: despre apă tot stîlpi cu *parmac*. DION. 183: aū făcut tãrie împrejurul casei de *parmaci* groși.

b. în cântecele populare:

BUR. 55: De căpăstru mi-l trăgea, De *parmac* că mi-l lega.

2. (și **palmac**), măsură de 12 degete sau a 8-a parte dintr'o palmă a stîngenului moldovenesc.

AL. T. 4: m'o îngustat de un *palmac*; 1660: un *palmac* de moșie. NEGR. I, 206: cu folosul lor abia depărta de un *palmac* lipsa.

— PARMAC, doigt, pouce; barreau, balustre, grille, rayon d'une roue; douzième partie du pied (mesure) Bar.; bulg. alb. serb. *parmak* „zăbrea“ (serb. și „3^{1/2} centimetri“), ngr. *παρμάκι*, pieu.

parmaclîc n. îngrădire cu parmace, balustradă.

NEGR. I, 303: să strîc gardul, să fac *parmaclîcuri*. OD. 127: un pridvor rotund cu *parmaclîc*. FIL. 283: curtea avea *parmaclîcuri* cioplite și aședate cu mare gust

— PARMAKLYK, balustrade, grillage, jalousie; bulg. *parmaklyk*, serb. *parmakluk*, ngr. *παρμακλίκια*.

pastrămă f. (și **păstramă**) 1. carne sărată și afumată.

TARIF 1761: *pastrămă* de 10 ocă una la vamă. Doc. II, 311 (d. 1792): *pastrama* de vacă cea de zalhana. GANE II, 221: mușcând când din cozonac și când din *pastrămă*. GHICA, 264: cu câteva bucați de *pastrămă*, covrigi și trei patru păpuși de smochine ținea băcănie. MARION, 65: făcălețul învîrtia la mămăligi tot una și una pentru *pastrama* cea grasă. TEOD. 332: Să bea vin, să frig *pastrămă*...

Var. (archaice): **păstrămă** și **pastrama**.

TARIF 1792: *păstrăma* care vine din țara turcescă. DION. 222: Calmucii mânca carnea [din leș de om ori de cal] ca *pastrama* de Tarigrad sau ca ghiudenu.

2. fig. în locuțiunile „a pune pe cineva la *pastrămă*“ și „a face *pastrămă* pe cineva“, a-l jupui de viu, a-l snopi în bătai.

CR. I, 28: dacă mă vede că-s o văduvă sirmană și cu o casă de copii, mai trebuie să-și bată joc de casa mea? și pe voi să vă puie la *păstrămă*! TEOD. 628: Ia să-mi dai tu mie sémă, Ia să-mi dai pe negrul vamă, Ca să nu te fac *pastrămă*.

— PASTYRMA, conserve de viande de bœuf sechée au soleil; bulg. serb. *pastrăma*, mer. *păstrămă*, ngr. *παστουρμάς* (*παστραμάς*). Termiu de căsăpie (§ 105).

păstrămioră f. diminutiv (și ironic).

ȚAPU, 60: Cu sângeru 'l junghia, *Păstrămioră* mi-l făcea.

pastramagiū m. 1. cel ce face sau vinde *pastrămă*: formațiune analogică (§ 23).

DELAVER Paras. 156: se duce la *pastramagiul* din colț... ia o fe-liuță, fi face de petrecanie. MARION. 66: *pastramagiū*, cari fac *pastrămă*.

2. fig. mojie, bătăran (în graiul mahalagiilor).

CARAG. 14: nene, mōrtă, tăiată, nu mai staū cu mitocanul, scapă-mē de *pastramagiul*.

Pășă m. I. (în literatura istorică) 1. titlul marelui Vizir, al guvernatorilor și al generalilor turei, cari primiau ca semn al dignității lor două sau trei tuiuri (cu pl. *pași*: cf. agi). V. Partea II: ichituiiū și iucituiiū.

M. Cost. 282: în Moldova *Pașă* să nu puie. Kog. 206: în zilele acestui Domn [Ión-Vodă Mavrocordat] au trecut prin Iași un *Pașă* mare cu trei tuiuri. DION. 166: Domnul Ipsilant domniă și stăpâniă țara cu înțelepciune și pace despre stăpânirea *Pașilor* de pe lângă Dunăre. ZIL. 19: s'au împreunat și cu ceilalți *Pași*... cu 3 și cu 2 tuiuri. AL. T. 81: parcă'i *Pașa* din Rușciuc; 882: fumeză ca *Pașa* de la Vidin. FIL. 118: un compliment demn de un *Pașă* cu trei tuiuri.

2. titlu de dignitate militară ce vine totdeauna după numele propriu: *Mustafa-Pașa*.

POP. 132: Impărăția au orînduit pe acest Hasan și pre Abdulah-*Pașa* și pre Ibrahim-*Pașa* și pre alți *Pași* cu trei tuiuri, și cu două, și au intrat în Persia.

3. Domn în genere, guvernator.

M. Cost. 15: la toate aceste țări [Grecia, Iliria, Dacia] eșia *Pași* de la Rîm, la unele pre un an, la altele pre trei ani.

II. (în literatura populară) 1. într'o cimitură.

GOROVEI 17 [ariciu]: Merg *Pașa* pe uliță, Cu trei mii de sulite.

2. (și *Pașă*) în cantece istorice (cu pl. *Pașale*: cf. agale).

TEOD. 131: Să-l fi dus la mecet în pîla lui Maomet, Unde șed *Pașalele* în gură cu ciubucele; 481: Iată 50 de agale, Iată 50 de *Pașale*; 481: *Pașa* bine 'l aseulta, *Pașa* toate i le da; 572: Haini de gălățeni și *Pași* țarigrădeni; 673: Gustă vinul pritocit, De agale mult iubit, De *Pașale* mult dorit.

— *PAȘA*, titre officiel des vézirs et de certains grands fonctionnaires Barb.: bulg. serb. alb. *pașa*, mcr. *pășă* (pl. *pășălar*=turc. *paşalar*), ngr. *πασάς* (pl. *πασάδες*). Vorba e o rostire vulgară (cf. § 21), în loc de *bașu* (V. Partea II) d. *baș* „cap“.

**pășesc* a. ce ține de un *Pașă* (cf. *ageșc*).

DION. 185: fiind în cetate *Pașă* aședat de Impărăție, Pazvando-glu au început a-i sta împotriva la trebile și poruncile *pășesci*. DUM. 30: se găsiră 4 tuiuri și alte 14 semne *pășesci* și de ale altor meghistani.

**pășie* f. provincie turcescă.

N. Cost. 49: Turcii îi dăc acei *pășii* [Egiptului] Mesraim sau Misir. M. Cost. 288: câmpii Cetății-Albe și a Chilieș, ce se dăc Bugiacului, și-i dedese Impărăția *pășia* lui Cantimir, de se scria *Pașă*. DASC. 421: și de *pășii* și de domnii a le schimbare și a le dare, la mâna Vizirilor.

Formă româniată după „*pașalic*“ (cf. *agie*).

pășoie f. femeia *Pașei* (cf. *agóie*).

NEC. 407: pre *pășoia* lui Colceag au slobodit'o și au purces de s'au dus în gios (de Hotin).

pașalic n. l. (sensuri arhaice) 1. provincie guvernată de un *Pașă*.

N. Cost. 117: au rămas iar Turcul în scaun și socotiaș să nu cașă cu acele amestecături vr'un *pașalic* la Moldova. NEC. 349: au aședat prin toate cetățile [Moreei] *pașalicuri*. Kog. 215: au fost dat Impărăția *pașalicul* Hotinului lui Musun-Zade. Ist. 1715, p. 32: au imblat tot din *pașalic* în *pașalic*. DION. 200: fl cinsteșce cu *pașalicul* Diului. ZIL. 27: Pîrta l'au lipsit pe Pasvant de *pașalic*.

2. residența unui pašalic.

MUSTE, 34: întemeind cetatea Tighinea, s'aŭ mutat *pașalicul* acolo, că până atunci era la Baba peste Dunărea.

II. (sens modern) fig. țară despotică, despotism.

AL. T. 1341: guvern îi aista?... Vă 'ntreb, boierii, guvern regulamentar ori *pașalic*, în care domnesce interesul și samavolnicia?..

— PAȘALYK, dignité, gouvernement d'un pacha, province de l'empire; bulg. pašalyk, serb. pašaluk, ngr. πασαλίκι. Vorbă semi-literară.

***pașaliū** m. om al Pașei.

DION. 185: s'aŭ sculat Pașa și eșind din saraiū să se primble prin cetate cu *pașaliū* lui; 200: să mērgă cu 100 de *pașaliū* Turci.

— PAȘALŪ, serviteur à gage chez un pacha Barb.; ngr. πασαλής, servitor al Pașei.

patlageă f. 1. plantă culinară din familia solanelor, de două specii: *patlagele roșii*, numite și „paradis“, cu bobe roșii originare din America meridională (*Lycopersicum*) și *patlagele vinete*, originare din India, cu bobe vinete, lunguiețe (*Solanum melongena*).

AL. T. 47: 'i se făcuse nasu pipēruș și obrazul *patlagea* vînētă. TELEOR, 210: am mănecat cu mare poftă *pătłägele* vinete împănate... felii de carne de vițel cu sos de *pătłägele* roșii.

Var. (oltēnă): **platagele** (Dr. Brândză).

TAPU, 477 (d. Gorj): Când o face salca mere și răchita *platagele*.

2. (**patlăgian** și **pitlingian**) rodiū (Sulzer I, 121); și **pitligină**, rodie (Polysu).

— PATLYĠAN (pers. badingan), aubergine; (kyrmyzy) patlyġan „tomate“. (frenk) patlyġany „pomme d'amour“ Barb.; bulg. serb. alb patlġan, mcr. pitligiane, ngr. πατλιζάνα, melongène (§ 102).

pătłaginiū a. (și **patlaginiū**) de colóre vînētă.

FIL. 75: încins cu un șal *pătłaginiū*; 223: o rochie de catifea *pătłaginie* cu piepțiū ridicatī. GHICA, 339: iarna vopsind cu colóre *pătłaginie* urechile și nasurile omenesci.

Formațiune analogică (§ 23).

pazār n. țîrg, piață (vorbă eșită din us): Agă era mai-marele pazarului. Polysu [Adnot.] citēză proverbul ironic: tumba la bazar, bun *pazar*.

Var. (literară): **bazar**.

FIL. 88: a treia uliță acoperită cu scânduri ca *bazarele* din Stambul. AL. Pr. 369: *bazarul* e plin de mărfuri.

— PAZAR (pers. bazar), marché public, lieu de marché; alb. bulg. serb. pazar, ngr. παζάρι, mcr. pāzare „oraș“ (cf. țîrg = orășel); din aceeași vorbă persană: fr. bazar etc. V. Partea II: bazarghidén și pazarghian.

pazarlic n. țîrguială, trafic.

AL. T. 1237: nu-l agiunge capul să facă asemenea *pazarlicuri*.
— PAZARLYK (bazarlyk), marché, discussion pour
fixer le prix; bulg. pazarlyk, ngr. *πασαρλίκι*.

***pazarnic** m. polițaiul târgului (în timpul ocupațiunii
rusesci de la 1828—1834).

GHICA, 519: intră în curte vestitul *pazarnic* urmat de un cazac.
Formațiune slavo-turcă: rus. pazarnikŭ, pol. ba-
zarnik „marchitan“.

pehlivân m. I. (sens archaie) atlet ori saltimbanc
care se oferia în spectacol la nunțile domnesci (§ 62).

NEC. 215: s'aŭ veselit două săptămâni cu feluri de feluri de
musică și de jocuri, și *pehlivânii* și cu pusec. Gheorg. 332: aŭ eșit
Pașa la cortul său, fiind și Domnul cu totă boierimea, unde și ôre-
care luptători de *pehlivânii* aŭ fost. FL. 29: poporul căsea gura la
invirtelele și strîmbăturile *pehlivanilor* și ale măscăricilor domnesci.
ORĂȘ. II, 161: Și giucaŭ chiar ciardaș ca un *pehlivan*.

Var. (archaică): **pelivan**.

NEC. 353: Grigorie-Vodă să facă veselii cu naiuri și cu mulți
pelivânii măscărici. CAP. 351: Radu-Vodă adus-aŭ *pehlivânii* de cei ce
jocă pre frîngii și de alte lucruri; adusese și un *pelivan* hindîu
harap, carele făcea jocuri minunate și neauđite pre locurile nôstre.
STAM. 463: cu mare sprintenélă ca un *pelivan* aŭ sărit peste pôrtă;
474: numele comedienților și al *pehlivanilor* ce jocă pe frîngii.

II. (sens modern) fig. șarlatan, panglicar.

AL. T. 792: *pehlivan* făr' de rușine! tu ți-ai bătut joc de mine;
834: afară, *pehlivanule!* 1279: te desprețuiesc ca pe cel de pe urmă *pehliv-
van* din țara Moldovei. CRĂS. II, 110: tacă, moș Teodor, ești un *pehlivan!*
S. NĂD. 214: a trebuit un *pehlivan* ca Prutescu, să-mă deschidă ochii.

— PEHLIVAN (pers. héros), atlethe, lutteur, boxeur
(d. pehlu „force“ și van (ban) „possesseur“); alb. bulg.
sërb. pehlivan (pelivan) „acrobat“, ngr. *πεχλεβάνης*, ba-
teleur, lutteur (§ 62).

Vorba e un rest din sfera spectacolelor populare:
sensul figurat aparține limbei române.

pehlivânie f. I. (sens archaie) jocul pehlivanului.

NEC. 248: boierimea a două țări nuntiră trei săptămâni... cu
feluri de muzice și cu *pehlivânie* de mirare în târg în Iași.

II. (sensuri moderne) 1. un fel de trîntă saŭ de
luptă corp la corp (în Dobrogea).

BUR. 19: obiceiŭ în Dobrogea că în ziua de St. Treime să se
adune flăcăi de prin mai multe sate și să se apuce la luptă, ce se
numește *pehlivânie*.

2. faptă de pehlivan: pozna, ștregărie.

AL. T. 930: ai să-mă dai samă de *pehlivâniile* tale, șonțitule;
1344: ciocoiŭ grecesc, intrigant care se furișeză printre Români, fă-
cînd *pehlivânie*, pentru ca să ridă boierii. XEN. 36: cum să nu se
sature omul de atâtea berbantlicuri și *pehlivânie*? ȘEP. I, 36: mân-
carea se aduce pe mese și *pehlivâniile* nu se mai sfișesc.

peltea f. 1. must de póme (mere, lămâi, gutui) fierte până la îngroșare.

PAPAZ. 119: dulcețurile erau *peltea* de lămâi, *peltea* de gutui. GHICA, 296: *peltele* de gutui și de mere.

Var. (mold.): **belté**.

AL. T. 13: Și *beltele* de gutăi; 323: mă tem că din *belté* s'or priface în balsmuș; 477: mi-am uitat *beltéua* pe foc...

2. gelatină și (fig.) polologhie: a făcut o *beltea*.

— PELTE, gelée des fruits, compote; ngr. *πελτές*.

peltic a. care nu póte rosti unele litere.

CARAG. I, 211: Dandanache vorbește *peltic* și sisiit.

— PELTEK, bègue, qui grassaie; bulg. *peltek*, mcr. *piltec*, ngr. *πελτέκης*.

pelticăesc v. a vorbi peltic.

Formațiune verbală analogă bulg. *peltekuvam*.

pelticie f. defectul pelticului.

pembè a. (și **pimbiu**) 1. (običnuit invariabil) roșu deschis, litt. de colórea bumbacului.

FIL. 75: fermeă de croazea *pembe*. XEN. 179: Irina avea cămăși de borangic, fuste de cit *pembii* și cafenii. MARION, 10: Spanac lăsa pe Trandafira, care se făcuse *pembe* la obraz. CAN. 102: Eū țam spus odată ți, Să nu porți rochi *pimbii*.

2. fig. și fam. bizar (cf. fistichiū).

MARION 79: gust *pembe* și la dracu. LD. 1892, No. 14: ce-i vine lui Nea Treucă gust, curat gust *pembe*, să se dea în dulap.

— PEMBE (pers. „coton“), rouge pâle, blanc rosé; serb. *pembe*, ngr. *πεμπέ*, couleur rosée, incarnat.

perciune m. (la pl.) 1. bucle de păr, sin. cu „zulufi“.

2. în special, se dice de bucelele purtate de-alungul obrazilor de Ovreiū ortodocși.

AL. T. 22: *perciunii* mi se făcuse măciucă și barba țepuși; 1018: nu te gândesci, tărtane, că ți-oiū smulge *perciunii*?

— PERÇEM (pers.), toupet de cheveux; alb. bulg. serb. *perçin* (perçem), mcr. *percè* „plete“, ngr. *περτζέ*.

perciunat a. și m. 1. care pórtă perciuni; 2. fam. (ironic) ovreiū ortodox.

GANE III, 290: venia un *perciunat* și întreba...

perdàf n. 1. stropire fórte subțire cu gura a unei materii spre a-i da lustru a doua óră.

2. în special, la bărbieri, răsătură în răspèr.

AL. T. 20: brice lungi de dat *perdaf*. GHICA, 13: ras regulat în tóte Sămbetele cu *perdaf*. ΚΙΚ. III, 100: Dom' lancu al nostru se aședă cu briciū... și trage-i *perdaf*.

3. fig. și fam. muștrare aspră (cf. săpunélă): a da (a trage) un *perdaf*.

— PERDAH (pers. *perdaht* „le fini d'un travail“), lus-

tre, polissure, dernier coup de main; perdahlü (tras) „dernier coup du rasoir dans la barbe“; bulg. perdah „lustru“, serb. perdaf (de unde verbul „perdasiti“). Sensul figurat e propriu limbei române (§ 27).

perdăfuesc v. a da perdaf, a face bun început; fig. a muștra, a dojeni (Glos.).

perdea f. I. (sensuri concrete) 1. pânză ce se pune la ferestre.

COND. 1693, p. 87: 292 tal. s'aũ dat la vel-cămăraș pentru covorele și *perdelele* caselor din Țirgoviște, ce aũ cumpărat de la Țarigrad. NEGR. I, 16: ferestre cu *perdele* verđi. AL. T. 1650: în fund *perdele* mari de matasă. GANE II, 202: la ferestre spinzuraũ nisce *perdele* de adamască. GHICA, 341: sėra când *perdelele* sint trase. ISP. 251: la ferestre eraũ nisce *perdele* de mėtase.

Cu acest sens vorba figurėză în cãteva proverbe: „a se da după perdea“, a se ascunde; „a ridica perdeua“, a da lucrurile pe față; „a-l lua cu o perdea mai sus“, a i-o lua înainte, a-ĩ tăia apa de la móră (Zanne, III, 285—287).

2. cortină de pat și portieră de la ușa de intrare.

KOG. 278: pe copii cu tufecii i-aũ chemat să-ĩ cinstescă... să nu stee la *perdele*. VĂC. 290: *perdeua* ce se spinzură de la baldachin...

3. în special, cortina ușii de intrare la camera lui Vodă, păzită pururea de un arnăut înarmat cu pistole și iatagane (cf. perdegii).

AL. T. 101: portar-bașa ședea la *perdeua* domnescă ȃi și nopte. OD. I, 81: într'o ȃi Vodă, stând cu logofetul în odaie, de odată el chemă un fustaș de la *perdea*. FIL. 29: ajungând la scara palatului, feciorul deschise ușa butcei și ajută bătrânului să se cobóre; apoi îl urmări pe scară până la *perdeua* sălii de primire.

4. cortină ce ascunde manipularea la Jocul păpușilor, cortină de teatru (cf. II, 3).

TEOD. 120: Cum să jucăm păpușile? Cu *perdea* ori fără *perdea*?

5. șopron sau adăpost de oi (mai ales în Moldova).

a. în literatură:

CR. I, 153: șuri și ocóle pentru boi și vaci; *perdea* pentru oi, poieii pentru păseri, cotețe pentru porci. COND. IPSIL.: de la *perdelile* de oi ce sint cu fătaciune pe moșie, are să ia stăpânul moșiei de tótă *perdeua* câte un miel și câte un tal. unul, și aũ a ședea acolo *perdelile* de la Blagoveștenii până la St. Gheorghe.

b. în cãntecele populare:

AL. 58: La *perdeua* cu cãni rei A Șalghii, a vādanei. TEOD. 510: El la stână se ducea, Prin *perdele* se 'ntorcea; 514: De vremuri rele, Trăgea oile 'n *perdele*. VULP. 32: Frigea oile din *perdea*, Porunca de le mulgea. ȚAPU, 116: Când simte de vreme rea, Trage oile 'n *perdea*.

II. (sensuri figurate) 1. vël ce acoperă: „a pune cuiva perdele la ochi“, a căuta să-l înșele.

CANT. Ier. 131: după ce ochiul cerului se închide și *perdeua*

noptii peste fața pământului se trage. ZIL. 15: óre-cum nu s'au aridicat *perdeua* minții, care la copilăreșca vîrstă acopere înțelegerea și judecata cea desăvîrșită.

2. pată albă în ochi care 'i împiedică lumina (cf. ture. göz perdesi „cataracte“).

ȘEP. I, 118: pohoielele se fac la ochi; pohoielelor li se mai zice și *perdea*. TEOD. 369 (descântec de diochiu): Ochiu înveliși să fie cu *perdele* albe, Să nu mai privescă la obraze dalbe.

3. rezervă, bună-cuviință: sens luat de la modul de a juca păpușile (cf. I, 4).

DION. 180: acest lucru [mueri în lagăr] este la Nemți fără de nici o sfielă și Muscalii încă o au acésta fără *perdea*. CARAG. 58: scii, mē stăpânesc, adică îi vorbesc cu *perdea*, nu voiu să-i explic lucrul formal, ca să n'o rușinez. ORAȘ. II, 4: dar să nu se bage de sēmă, mai ascuns, mai cu *perdea*.

4. mustrare (pentru o necuviință): „a da cuiwa o perdea“, a-l dojeni, a-i da un frecuș (Zanne III, 285—287).

— PERDE (pers.), voile, rideau, portière, cloison de planche; cataracte de l'œil; ton, air; fig. modestie, chasteté; bulg. perde „vél și albéță în ochi“, serb. perde „cortină de pat“, alb. perde „cortină și pudóre“, mcr. pirdè, ngr. περιδές, store.

Vorbă foarte răspândită și fără alt echivalent; în Ardél îi se mai dice și „firhang“ (=ung. firhang d. germ. Vorhang), care tinde însă a dispăre înaintea rivalului său, mai armonios și mai popular.

perdelușă f. perdea mică de oi (cf. perdea I, 5).

R.-Cod. 246: [Moș Luța] dórme 'n cea mai mică *perdelușă*...

perdeluță f. perdea mică de feréstră.

CARAG. 177: grilaj de lemn acoperit cu *perdeluțe* de chembrică.

***perdegîu** m. (și **perdegi-bașa**) cel pus să păzescă *perdeua* ușii de intrare în camera lui Vodă.

Doc. I, 289 (d. 1783): *perdegi-bașa*, tutungi-bașa...

— PERDEĞY, gardien de l'entrée, chambellan qui ouvre et ferme la portière.

pergamute f. pl. (și **pergamote**) varietate de pere (litt. pere domnesci) cu gust foarte plăcut și care se topește în gură lăsând un suc abundant și plăcut.

ȘEP. V, 68: pere *pergamute*, față galbenă-roșie, dulci. BARONZI, 93: pere *pergamote*.

— PERGAMUT, id. (d. beg „prince“ și armud „poire“); de aci și fr. bergamote.

perghel n. (și **pirghel**) 1. compas de măsurat proporțiunea sau grosimea.

CANT. Ier. 126: copaci unul de altul de departe, ca cum cu *pirghelul* ar fi fost puși.

2. zidărie în arcadă sau în semi-cerc.

Od. I, 128: tocuri înalte și înguste aduse sus în îndoit *perghel*.
3. un fel de joc circular.

4. fig. la pl. tîrcóle.

KIK. III, 28: *pergheluri* după fete și muieri frumoase.

— PERGEL (pers. perkiar „plein d'art“), compas;
cum. pargal „cîrculus dimensorius“; alb. bulg. pergel,
ngr. περιέλ. Termin tehnic de zidărie.

peruzeà f. piatră scumpă de colóre albastră.

CAL. 1882, p. 60: să-mi dureze o biserică mare săpată într'o
singură piatră de matostat, cu turnurile de bălaș și pardoséla de *peru-
ruzele*. DELAVR. 63: cerul e albastru ca o boltă de *peruzea*.

— PIRUZE (pers. firuze d. firuz „heureux“), turquoise;
cum. peroza; serb. piruze, rus. biriúza, ngr. περιούζέ. Tot de
la Turci provine și numele occidental al acestei pietre
(căreia se atribuia virtutea de a lecuí ochii): medio-lat.
turchesia, sp. turquesa, it. turchese, fr. turquoise, adică
piatră venită din Turcia, de unde vechiú-rom. *turcoză* (Rev.
I, 339 [f. de z. 1669]: două inele cu *turcoză*).

perváz n. (și în Mold. *privaz*) 1. încadrarea unei
uși, sinonim cu „cercevea“.

DELAVR. 3: *pervazurile* ușii curate ca un pahar. CARAG. II, 81:
le însemnăm cu tibișir pe *pervazul* ușii.

2. deschidătură la închizerea saú la nădragi.

3. pl. spetezele ferestrelor (Damé, Terminol. 86).

4. bordura unui tablou.

5. fig. cadru.

EMIN. 168: În *privazul* negru al vieți-mi e icónă de lumină.

— PERVAZ, cadre, châssis, garniture, bordure; bulg.
serb. alb. pervaz, ngr. περιβάζ.

peș n. 1. partea de dinainte a unui zid; 2. lature.

GHICA, 96: m'am pomenit cu trăsura într'un *peș*. CARAG. 54:
șede rezemat într'un *peș*.

— PEȘ (pers. „devant“), partie antérieure, fronti-
spice, avant-corps; serb. peș „partea de dinainte a unei
rochi“. Vorba circula în Muntenia.

peșchès n. (și *pișches*) I. (sensuri arhaice) 1. dar
oferit ca omagiiu Porții din partea lui Mircea-Vodă și
a lui Bogdan, schimbat mai târziu în dare obligatorie
saú haraciú (§ 72).

CRON. III, 452: pentru semn de supunere, Moldova va avea
purtare de grijă a trimite pe tot anul la Pórtă prin doi boieri 4000
galbeni turcesci, adică 11000 lei, 40 șoimi, 40 iepe fătătóre, aceste tóte
cu numele de *peșches*, adică dar.

2. în special, plocon oferit la bairam, așa numitul
„bairamlîc“.

CANT. Mold. 111: in bairam vel paschate Turcarum *piszkieszi* vel donarii nomine Moldavia solvere debet.

3. dar făcut unuî superior saũ între egalî (spre deosebire de „bacși“).

N. COST. 48: dintr'acele bucate Constantin-Vodă aũ trimis și *peșcheș* cumetrului sãu. KOG. 202: Domnul trimițendu-i multe *peșcheșuri* și bani; 234: sã cãutãm sã-i dãm acea somã de bani și câteva *peșcheșuri* sã-i trimitem, ca sã nu aducã vr'o peire țarii. CANT. Mold. 57: aliisque muneribus, quæ quidem *piszkiesz* sive donariorum nomine insigniunt. DEON. 170: aũ mers cu *peșcheșuri* scumpe împãrãtesei la Crîm sã le dea împãrãtesii. FIL. 130: eũ le trimit [Vizirului și capugibașii] pe tot anul *peșcheșuri* de cãte 50000 pungi de bani.

II. (sensuri moderne) 1. dar în genere.

XEN. 101: *peșcheșuri* de ale negustorilor cari fac negustorii regulate cu vameșul. AL. 135: Bre. Pandele, de vrei bani, Sã nu-i poți mânca doi ani, Dã-ne pe Vulcan legat, Cã-i *peșcheș* de împãrat.

2. (ironic) plocon.

AL. T. 115: polițaiul de oraș hãrțuise revoltanții și numai cu cinci dorobanți îi legase butuc și-i dase *peșcheș* procurorului; 527: n'am scint cã-i plac *peșcheșurile*; 1356: Leiba lipteanul era s'aducã *peșcheș* 40 de cãpșîni de zãhar și 50 de ocã de cafã. CR. I, 46: sã ucidã vr'o lișîță și s'o ducã *peșchiș* frãține-seu... S. NãD. 151: Turcii pe cari i-am trimis *peșcheș* lui Moș Scaraoșchi. GHICA, 264: îi ajung [pe copii] omenii lui Tebedelen și-i duc *peșcheș* îndãrãt la Ianina; 417: tãiașe capul soacrului seũ și-l aduse *peșcheș* nevetei sale într'o traistã. CAL. 1895, p. 65: pomanã țigãnescã cãduțã *peșcheș* din cer. AL. 125: Și sã-l ducã [capul] pe tîpsie De *peșcheș* la Impãrãtie

— PEȘKEȘ (pers. pișkeș, litt. qui prend le devant), présent offert comme hommage à un supérieur, petit présent, pourboire; bulg. serb. peškiș, alb. peșkeș, mer. peșcheșe, ngr. πεισκέσι. V. Partea II: peschegiu.

Rest important din vechea nãstrã terminologie politicã, ađi cu sensul generalizat și cu o nuanțã ironicã destul de pronunțatã.

***peșcheșlic** n. sens identic cu „peșcheș“ (formațiune analogicã).

ZIL. Rev. III, 74: luând cãte un *peșcheșlic*, iscãlirã anaforaua.

peșchir n. 1. pãnzã de șters mãinile saũ fața.

COV. I, 213 (d. 1588): trei *peșchire* de la voevoda. GHEORG. 309: *peșchirul* cel rînduit ce se chiamã și fotã. DOC. II, 403 (d. 1792): un *peșchir* pãnzã de țarã. UR. XIV, 234 (f. de z. 1813): patru *peșchire* de obraz, patru *peșchire* de mãni. CRON. III, 439 (d. 1822): *peșchire* la fiesce-care cusufe cu fir și altele cu mëtãsurî, dar prea frumãse.

Var. (archaicã): pișchir.

REV. I, 339 (f. de z. 1869): un *pișchir* de mëtase cu fir virstat.

2. maramã (în Olt și Argeș), sinonim cu „ștergar“. ZANNE III, 293 (prov.): cum e *peșchirul* și mindirul (despre cei cari se potrivesc).

— PEȘKIR (pers. pișkir, litt. qui tient le devant), ser-

viette, essuie-mains; alb. bulg. sèrb. peşkir, mer. pis-kire, ngr. πεσκήρι.

Vorba e adî proprie Munteniei; în Moldova se dice „prosop“ (înainte şi *peşchir*), în Ardél „chindeu“, iar la ţară „şervet sau ştergar“.

peşchirgiu m. (şi *peşchergiü*) titlu identic cu „peşchirgi-başa“, tradus şi cu **Vel-peşchirgiü**.

COND. 1776, p. 77: *Vel-peşchirgiü* 2J lei pe lună. DION. 197: ce-bucciü şi *peşchergiü* au început a ţipa... DUM. 19: trase un pistol în Vizirul şi nimeri în *peşchirgiü*, care în loc muri. Fot. II, 189: un ture *peşchirgiü* al Vizirului; III, 289: *peşchirgiul*, sofragiul...

— PEŞKIRĖY, conservateur des nappes et serviettes à la Cour.

* **peşchirgi-başa** m. (şi *peşchergi-başa*) 1. slujbaş însărcinat cu ţinerea peşchirelor şi a şervetelor la Curtea Sultanului sau a Vizirului (V. *peşchirgiü*).

2. boierinaş care presentă Domnului peşchirul.

Fot. III, 310: *peşchirgi-başa* primesce 20 lei pe lună. Doc. I, 289 (d. 1783): sofragi-başa, *peşchirgi-başa*...

— PEŞKIRĖY BAŞY, premier *peşkirĖy* à la Cour.

peşin adv. (şi *peşim*) în numărătore, bani gata.

Doc. IV, 267 (d. 1794): să plătescă suruginlui *peşin* de la menzil în menzil. KOG, 241: îndemnându-l [Gane pe Mitropotitul Iacob] să ia câte-va pungi pentru paretis *peşin*. UR. IX, 120 (d. 1804): tăierea cherestelelor să fie plătite cu bani *peşin*. Rev. II, 396 (d. 1821): Cu galbeni ți-l cântărim, Cu bani *peşin* ți-l plătim. AL. T. 284: mie 'mi place să plătesc *peşin*... iaca 500 de lei; 141: bani *peşin*, să cumperi lemne, bade lóne. BASME IV, 136: să cumpăr 5—6 buți de vin cu bani *peşin*. FIL. 215: scóte tot ce ai mai bun și voiți plăti cu bani *peşin*. ORĂŞ. II, 22: Pân'atuncea însă plata pe *peşim*..., Dacă voiți credit și amici să fim.

— PEŞIN (pers. pişin „anticipé“), argent comptant payé d'avance; ngr. πεσίν.

(pe)şin adv. îndată, la moment.

ZIL. 8: și *peşin* au hotărît ponturile să se așede. Doc. II, 305 (d. 1791): vă poruncim straşnic ca acum *peşin* să aveți a da nizam brutarilor. GOLESCU (Rev. II, 161): cum sbóra, *peşin* auđi cra! Id. Cum sórele apune, tóte la întuneric *peşin* se pune.

— ŞIM, tout-à-l'heure, immédiatement (cu prep. *pe*).

Ambele aceste adverbe, cari exprimă noțiunii sinonime, s'au confundat sub raportul fonetic: acéstă confuziune a provocat și disparițiunea ultimei vorbe din limba modernă.

peşingea adv. cu bani gata (într'un proverb).

PANN, 153: mai bine *peşingea* pe ipingea de cât cu toptanul și banii la anul (cf. netegea).

— PEŞINGEA, argent comptant. Vorba figuréză în acest pasaj unic și pare a fi fost introdusă de chiar A. Pann.

peștimâl n. (peștiman și peșteman) 1. ciarșaf de șters corpul.

REV. II, 240 (f. de z. 1817): trei prosôpe de baie și un *peștimâl*.

2. șorț mare vopsit cu roșu și albastru (în Moldova, Bucovina și Basarabia).

TARIF 1792: *peștimanele* cele bune, la o sută de bani, 3 bani. NEGR. I, 300: un *peștiman* curat și o cămașe burangic cu altițe. SBIERA, 211: moșnegul cumpăra totdeauna câte ceva fetei babei, ori câte o roche, ori câte un tulpă, ori câte un *peșteman*, ori câte o fotă, sau câte alta ceva. ȘEP. II, 199: Leliță cu *peștiman* Nu 'nvêța capul hielên.

— PEȘTIMAL (pers. püştmal „essuie-dos“), linge dont on se couv're au bain, tablier, grand fichu (d. pers. püşt „dos“ și maliden, „frotter“); bulg. serb. peștimâl, alb. peștmâl, ngr. πεσσευάλι (§ 100).

pezevenghiû m. 1. mijlocitor neonest, sinonim cu „codoș“.

N. COST. 164: un galion ce avea înlăuntru 150 de copii tineri, luați din Kefea pentru spurcata sodomie a prea curvarului turc, și ce era dobîndă mai bună, aû dus la Sultan Mehmet, fiind ispravnic pe acel galion un grec (iată și *pezevenghi* greci!) OD. I, 276: (V. codoș). SBIER., 280: un *pezevenghiû* care scia că baba are la gâlbînași...

2. înjurătură trivială.

KIK. III, 52: un *pezevenghiû* de băcan; 310: un *pezevenghiû* de căruțaș se legă de el.

— PEZEVENK, maquereau; bulg. serb. pezevenk, alb. pizaveng, ngr. πεζεβεγκης, entremetteur (§ 44).

pezevenclîc n. faptă și meseria de pezevenghiû.

— PEZEVENKLIK, maquerellage; ngr. πεζεβεγκλίχι.

picîiû m. băiat mic, mai ales ștregar și sburdalnic, sinonim cu „pușchiû“.

— PIC, petit, bâtard; bulg. pic. Sub raportul sensului: cf. copil, în vechea-românescă, bastard.

pilaf n. 1. mâncare națională turcescă din orez fiert cu unt la care se adaogă une-ori carne de miel sau de pasere. Pilaful, ce se aduce la sfîrșitul mesei, era odinioră mâncarea favorită și ținlic servită la mesele boieresci (Sulzer IV, 369): o varietate cu stafide foarte gustată se numește **agem-pilaf** (litt. pilaf persan).

NEGR. I, 151: după borșul polonez, veniaû mîncări grecesci fierte cu verdețuri, cari plutiău în unt, apoi *pilaful* turcesc. AL. T. 1408: am poroncit să-i facă un *pilaf* de o baniță de orez. PANN II, 129: piperul e negru și-l pun d'asupra *pilafului*. OD. I, 79: un morman de *pilaf* alb și fumegos; III, 22: ce *pilafuri* ne gătia la masă meșterul bucătar! TEOD. 130: Ai înghițit *pilaf* fiert Și te-ai opărit pe piept!

2. fig. în locuțiunea „a face pilaf pe cineva“, a-l pisăgi în bătăi.

BOGD. Pov. 120: Sultanul chemă ienicerii lui și-i trimise de făcu într'o clipă *pilaf* și harcea-parcea pe toți cei adunați.

— **PILAV** (pers. d. sanscr.), riz à la turque, plat national avec du riz, du bouillon et du beurre; „așem pilav“, mélange du riz avec des pistaches et du raisin (plat fort en honneur en Perse) Barb.; bulg. serb. pilav, mer. pileafe, ngr. *πιλάφι* (§ 87).

pilaf-aga m. nume ironic dat Turcului (în Jocul păpușilor), după mâncarea-i favorită.

AL. T. 63: iacă Turcu și Cazacu, *Pilaf-aga* și cu Moscov-ghiaur, dușmanii de morțe.

pilafgiu m. care face său vinde pilaf; (ironic) Turc.

AL. 246: Și la câni flămânđi nemțesci Și la *pilafgiu* turcesei. Formațiune analogică (§ 23).

pingea f. 1. jumătate talpă: petic, cârpitură.

ORĂȘ. 77: pune *pingea* nouă la veche *pingea*

2. fig. în locuțiunile: „a pune cuiva pingéua“, a-l înșela; „a-i da pingéua“, a-l respinge și pune pe gônă; „a bate la pingea (său papuc)“, a cheltui în jocuri și petreceri; „a ținea la cineva ca la pingea“, adică foarte puțin său mai de loc (Zanne III, 302).

ORĂȘ. 6: Dar mai toți îi pun *pingéua* și din ochi de om îi fură.

— **PENȚE** (pers. „griffe“), le devant de la semelle; bulg. penče, serb. penče. Termin de cizmărie (§ 105).

pingelesc v. (și **pengelesc**) 1. a cărpi încălțămintele;

2. fig. a înșela său amăgi pe cineva.

ORĂȘ. 76: Pe mic și pe mare am să *pingelesc*. КИК. III, 141: toți negustorii *pengelesc* pe mușterii.

pingică f. diminutiv (desmierdător).

BOGD. Pov. 244: tot bate din *pingică*.

pirpiriu a. 1. sărăcăcios, golan: „pirpiri-cosac“, despre un om sărăcuț și de tot scăpătat (V. saxana).

ARCH. ROM. II, 166 (d. 1753): alți turei *pirpiriu* ce umblă prin județe făcând zulumuri locuitorilor. ISP. 279: când se desmetici el și se vedu *pirpiri-cosac*. golănel și gonit...

2. (și **pirpiliu**) jigărit, slăbănog (în Muntenia).

GHICA, 676: un găligan de școlar, cât un bivol de mare, tăbărise pe un băiat slab și *pirpiriu*. CAL. 1895, p. 61: un țaran sărac, becisnic, *pirpiriu*. MARION, 27: par'că e un pițigoiu de *pirpilie* ce e și e și am dat-o grasă și frumósă! ORĂȘ. 17: din goi și *pirpiliu* s'au înțolit deodată...

— **PIRPIRI**, mesquin, étriqué Barb.; qui appartient aux artisans, aux ouvriers; fig. grossier (Youssouf).

pișicher a. și m. rafinat, șiret.

CARAG. 171: mare *pișicher*, strajnic prefect ar fi ăsta! TEOD. 571: Dalei, puii de *pișicher*. ORĂȘ. 35: *Pișicheri* cu istețime tótă ziua me 'mpresor.

— PIŞEKIAR (pers. „qui professe un métier“), habile, adroit, faiseur de tours, saltimbaque (d. pers. pişe „métier, art“ și kiar „qui fait“).

pişicherlic n. înşelăciune, şiretlic.

CAL. 1895, p. 52: viclenia și *pişicherlicurile* mele. CARAG. 3: trag lumea pe sfără cu *pişicherlicuri*.

— PIŞEKIARLIK, chef-d'œuvre, ouvrage difficile exécuté par un ouvrier Barb.

pistil n. magiun de prune sau de gutui.

— PESTIL (pesdil), fruits écrasés et séchés en lames minces; bulg. pestil, serb. bestilj, ngr. πειπέλι, gâteau fait de miel et de sésame. Vorbă cunoscută în Moldova.

poş n. turban ușor de mătase neagră brodată cu fir (în cântecele dobrogene și oltene).

BUR. 177: Peste *poşul* cel din cap Tu ți-ai pune un calpac. ȚAPU, 84 (d. Teleorman): Pânzele să se 'negrască Ca rasa călugărescă Și ca *poşul* de la gât.

— Poş (pers. puş „couverture“), turban leger porté autrefois par certains troupes, notamment par les artilleurs Barb.; bulg. poş, serb. poša, ngr. πόςσι.

poturi pl. 1. un fel de nădragi largi ce-i purtau odinioră mai cu sémă arnăuții și haiducii.

AL. 81 (d. 1821): *poturi* cu copei de argint. AL. T. 1530: Gavril, argat sərb de 40 ani, îmbrăcat cu *poturi*, ilic, brîu roş, pălărie țărănescă și opinci. FIL. 143: *poturi* sei de postav vişiniu cu turieci de fir; 344: *poturi* și ghebe scurte, împodobite cu găitane tricolore. GHICA, 290: tînăr, frumos, cu pletele lungi, cu *poturi* și cu cepchen. AL. 159: Cu doi-spre-dece panduri, Cu ghebe și cu *poturi*.

2. nădragi purtați până astăzi de preoți bătrâni (în județele Vâlcea și Ialomița).

3. nădragi țărănesci ce se închid cu copei, strinși pe picior, cu marginile garnisite cu găitane și cusături.

TARIF 1870: *poturi* de aba

— POTUR, pantalons à larges plis (comme portaient les Albanais); bulg. poture (boşniacki), serb. potur, mer. poturi, ngr. πατόρα, ghetre (§ 100).

poturei pl. diminutiv de la poturi.

ȚAPU, 385 (d. Dimbovița): Ia croesce-mi *poturei*, Verđi ca și frunđa de tei.

puşchiu m. (arch. puşti) 1. (sens archaice) sodomit.

NEC. II, 278: împăratul cel mazil i-au fost *puşti* și el făcea ce-i era voia, de schimba Paşii și Domniii totdeauna.

II. (sensuri moderne) 1. craidon, desfrînat.

ISP. 289: mult trebuie să fi căutat până să găsească un *puşchiu* ca tine. TEOD. 641: Că mi-a venit *puşchiul* bét Astă sêră pe 'nserat. BUR. 177: *puşchiul* mă tem c'a veni Pe ferêstră a privi.

2. ştrengar, berbant.

AL. T. 70: mare nostimior mai era *pușchiu*; 826: să se dee în dragoste cu *pușchiu* ăl de Pepelea. XEN. 15: la bătrânețe voiți îndăgui eu să-și bată joc un *pușchiu* de mine?

— PUȘT (pers. pūšt „dos“), mignon, garçon débouché; alb. bulg. serb. pušt, ngr. πούστης (§ 44).

R

Rachiū n. alcool combinat cu apă: se face din vin sau bucate, din prune ori cireșe etc.

a. în literatura propriu-zișă:

DION. 175: sînt la Buda multe vii și aduc și *rachiū*, spirt; 224: *rachiū* prost 70 par. ocaua. TARIF 1792: *rachiul* ce-l aduc de la podgorie. BELD. 414: vin arunca la orîndă, *rachiul* a lor mai tot. CR. 117: moș Nichifor a tras o dușcă de *rachiū* din plosca lui cea de Brașov. GANE I, 205: câte un pahar de *rachiū* fu împărțit la flecare străjer. DR. MANOL. 302: sătenuțul consumă țuică sau *rachiū* de prune, basamac sau *rachiū* de bucate și *rachiū* de tescovină sau boștină sau praștină: rar deleniū mai béu și *rachiū* de drojdii. ISP. B. Sn. 122: cum apuca de bea un ciocan de *rachiū*, își perdea mințile. MARION, 33: din *rachiū* în rachiū îi venise pofta de cântat. STĂNC. 350: mai béu *rachiū* cu piper.

b. în poesia populară:

TEOD. 16: Înainte ne eșia C'un clondir plin de *rachiū*... BUR. 203: Cu *rachiū* clondir scotea, Paharul că și-l umplea...

La Baronzii (p. 150) se află locuțiunea „a face rachiū pisicei“, a plânge.

— RAKI (ar. 'arak „sueur, suc exprimé“), eau-de-vie; bulg. serb. rakiia, alb. rus. raki, mcr. arăchie, ngr. ρακί; sp. arac, fr. arack. De la Sêrbi aū luat Ardeleniū forma **rachie**.

BIBICESCU, 330: Un acău de *rachie*, De *rachie* marmazie.

Vorbă răspândită în Muntenia și în Moldova, unde circulă și sinonimele slavone: horelcă și pălincă.

rachiaș n. rachiū (diminutiv desmierdător).

ȚAPU, 77: Cocoșel pe tălerel, *Rachiaș* la clondiraș.

rachier m. fabricant sau vîndător de rachiū.

UR. II, 41 (V. abager). GHICA, 486: fiū de *rachier* îngâmfat.

rachierie f. fabrică și comerț de rachiū.

rachierită f. femeia rachierului.

NEC. 225: Duca-Vodă și luase o fată a unei *rachierite*...

rachiită f. dușcă de rachiū.

DION. 219: la urmă Muscalii aū cotelit pe Turcii cei morți și aū căștigat din destul pentru *rachiită* și viniță.

rachior m. (ironie) păhăruț de rachiū.

VULP. 21: Badu-I bat, bătișor, Tot de vin și *rachior*.

rachigiū m. sens identic cu „rachier“ (învechit).

COND. 1813, p. 385: arendași de moșii, de cârciumi, *rachigii*...

— RAKIĞI, distillateur, vendeur d'eau-de-vie; serb. id.

raft n. tacâmul calului: șeua, friul etc.

AX. 150: aŭ aflat multe lucruri scumpe, *rafturi* împărătesci, argintării și alte odore. NEC. 246: cai, *rafturi*, corturi, două sute de siimeni cu haine și cu lefe; 379: cai cu șele cu *rafturi*, sute de lei. COND. 1693, p. 497: o șea și un *raft* și o pereche de tocuri de pistole. CANT. Ier. 235: că vorova nu în vreme și la locul său ca *rafturile* de aur în capul măgarului se prind. BELD. 444: aŭ aflat armăsari împărătesci împodobiți cu frumoase podobe, *rafturi* și harșale. AL. 63: Ori friul cu fluturi, Ori scumpele *rafturi*...

Vorba se află și la Dosofteiŭ (Ghen. 40^a: unde-î sînt fustașii, unde's caii cu *rafturi*?), luată probabil dintr'un text sêrbesc.

— RAHT (pers. raht „apprêts“), harnais et brides du cheval brodés ou garnis de franges d'or ou d'argent; serb. raht, ngr. *ράχτια* (§ 94).

Vorba turcescă mai are și sensul de „ration, quote-part“, de unde trecu la Sêrbi și de la aceștia la Românii ardeleni sub forma *raftă*, cotisațiune: „a fi raftă“, a fi achitat: „a spune raftă“, deadreptul, lămurit (Reteg. Povești, 214: sîntem *raftă*; 135: mi-a spus *rafta*, ca să ne lăsăm de astfel de gânduri).

Din pluralul lui „raft“ s'a format verbul *înrafturez*, a pune calului rafturile.

BUR. 61: Înșelat și *înrafturat*, Cum e bun de încălecat...

raft n. poliță pentru mărfuri.

BASME I, 64: tôte scumpeturile erau aședate în *rafturi* frumoșe, pe mese și în dulapuri. ORĂȘ. II, 139: și-a vîndut fondul, *rafturi* și tarabă; III, 24: Altul dă din *rafturi* marfă ș'altul este teighetar.

— RAHT (pers. raht, „meubles, hardes“), support de fenêtrre: alb. raft. Formele fără *t* final, ca sêrb. raf și ngr. *ράφι*, se trag d. RAF, tablettes, rayon.

rahat n. I. (sens primitiv) confort, sin. cu „huzur“.

BELD. 445 (d. 1822): pe ceilalți boieri i-au poftit să mêrgă într-altă odaie, să șadă cu tot *rahatul* lor. ORĂȘ. II, 160: Tu ești învêtat ca să trăiesci bine, bine și în *rahat*.

II. (sensuri populare) 1. un fel de peltea cu migdale și must de pome: în acest sens, *rahat* e o abreviațiune din „rahatlocum“, litt. bucată delicioasă.

GANE II, 220: cutii cu *rahat*. ORĂȘ. II, 162: Un funt de *rahat*.

2. trivial, sinonim cu „boc“, în locuțiunea analogă: „a mânca rahat“, a spune minciuni, a o sfecli; „rahat cu apă rece“, flêc, moft.

KIK. III, 3: *rahat* cu apă rece!.. palavre verđi și uscate. TEOD. 126 (Jocul păpușilor): d'atăta vreme mănânci *rahat*...

— RAHAT (ar. rahat), tranquillité, aise, commodité

(pl. délices): bulg. serb. rahat, mer. rahate „liniște“, ngr. *ραχατι*, repos.

rahagiū m. fabricant sau vîndător de rahat.

Formațiune analogică (§ 23).

rahagerie f. prăvălia rahagiului.

rahatlocūm n. sirop de zahăr amestecat cu puțină scrobélă, cremă de tartru solubil și uleiū de migdale: siropul se îngroșă prin cōcere și apoi se taie în mici pătrate sau romburi, de colōre trandafirie ori albă (litt. desfătarea gâtlejului): acēstă prăjitură se numește obiēcniuit popular „rahat“.

Doc. IV, 348 (d. 1793): *rahatlocum* 3 tal. UR. XXII, 302 (d. 1826): fisticuri, castane, *rahatlocumuri* să fie slobode de tōtă darea. AL. Pr. 298: bētrānul derviş ni se înfătoșeză cu o cutie de *rahatlocum*.

— RAHAT LOKUM (ar. rahati hulkum „délices du gosier“), pāte douce faite avec du miel, du sucre, des amandes etc. et parfumée d'eau de rose; serb. rahatlikum. Despre celelalte confiserii orientale (§ 87).

rāvāc n. (și *rāvāc*) 1. partea cea mai curată a mierii ce se scurge din fagurii expuși la sōre.

UR. IV, 133 (d. 1792): 15 par. oca miere *rāvāc*.

2. must seurs din struguri.

TEOD. 330: lasă-mē să béu *rāvāc*, Că sînt voinicel burlac; 546: Ș'o vedriță de *rāvāc*, Să-ți dau leița cu drag.

— RAVAK, miel coulé et purifié; serb. ravak.

rāvānt m. (și *revent*) plantă purgativă (*Rheum*).

DASC. 406: scōrță dulce, piper, *revent*, zahar. TARIF 1792: *revent*, la 100 de bani 3 bani. TARIF 1761: *rāvānt*, oca 220 bani. DR. CRĂIN. Conv. XXII, 973: *revent*.

— RAVENT (pers. ravend), rhubarbe; bulg. rus. serb. revent, ngr. *ῥαβέντι* (*ῥεβέντι*).

razachie f. varietate de struguri frumoși cu bōbe mari ovale, albe sau roșii, și cu cōja grōsă.

ZANNE, 304: Craū în dél la vie, Că s'a copt *razachie*. ȚAPU, 229 Când s'o cōce cōrna 'n vie și strugurii și *razachie*.

Var. (archaică): **rezachie**.

TARIF 1792: stafide, *rezachie* de o cutie 24 bani.

— RAZAKI (ar. rezaki d. rez „cep de vigne“), sorte de raisin excellent, à grains longs et blancs, dont on fait des compotes; bulg. serb. razakiia, ngr. *ῥαζακι* (§ 102).

refenea f. I. (sens archaic) cotisațiune.

CĂP. 361: trimitea cu urciōrele în tîrg, Antonie-Vodă și fiu-seu Nēgu-Vodă, cu bani *refenea*, de cumpēra vin de bea.

II. (sensuri moderne) 1. petrecere în comun, benche-tuire în societate cu alții (în Prahova și în Oltenia).

JIP. R. Sat. 107: casă de cuscrenie unde s'ar pune lumea la *refenea*. R.-COD. 153: Că te puî la *refenea* Și vine ibomnica: 284; Și pe mândra o vedea, La o *refenea* trăgea... ȚAPU, 339 (d. Vâlcea): Cum ți-e drag la veselie Și mie la herghelie, Cum ți-e drag la *refenea* Și mie asemenea; 380: Haiducii că mi-i strîngea Și la *refenea* pleca.

2. **refenelele**, în Bucovina, adunare (în séra de lăsatul secului) a flăcăilor și fetelor într'o casă anumită spre a petrece mîncînd, bînd și jucînd (Marian, Sărbătorile I, 266-270); de aci și locuțiunea „a trage o *refenea* (ibid. 270), a lua în bațjocură pe flăcăii cari nu s'au însurat în cășlegile de iarnă.

— REFENE (herfene), écot, cotisation; bulg. erfene, ngr. *рефенец*. Termin comercial generalizat în limbă.

regea f. (și **rêgea**) rugăminte, cerere plecată.

KOG. 239: Vezirul nu primia pe alții să îmble, ca să-i vie *rêgele*; 247: este un Frânc ori Frâncóică de merge la o Sultană și face *rêgea* pentru un Patriarch. AL. T. 387: iaca hina d-tale, care vrea să-ți facă o *rêgea*.

— REĜA (ar. riĝa „espoir“), prière, demande, requête; alb. bulg. riĝa, mcr arigiae, ngr. *ρίτζα*.

regialic n. rugăminte. Formațiune analogică (§ 23).

GORJ. I, 73: îi făcu semn, ca să facă *regialic* pentru dînsul. FIL. 136: prin *regialic* lui Beizadea Costache...

renghiû n. festă, păcălélă, pozna.

ISP. 249: când auđiră boierii de una ca asta, se temură să nu le fi jucat iarăși vr'un *renghiû*; 356: pasă-mi-te gazda se vorbise cu vătaful lingurilor, ca să-i jöce *renghiul* ăsta; 370: simți că alt n'are cine să-i fi jucat *renghiul* acesta de cât ucenicul lui. CAL. 1883, p. 54: pasă-mi-te proclotel de împărat îi jucase *renghiû*. GHICA, IX: n'a apucat să afle de *renghiul* jucat amicului seü Niculae.

— RENG (pers. couleur, fig. nuance), fraude, ruse; serb. renk, ngr. *ρέγκι*, couleur, tour, plaisanterie. Noțiunii de colóre servă une-orî a exprima o păcălélă (cf. boiesc).

rif n. 1. cot de măsurat (Glos. 506).

MARIAN, Nascerea, 253: opt până la dece *rifi* de pânză fină.

2. (sub formele **gref** și **grif**) a doua parte a unui rup.

DOC. I, 458 (d. 1785): lățimea de cot 5 rupi și 1 *gref* cotul. UR. II, 136 (d. 1792): o manta de aba lungă 2 coti și 1 *grif*.

— RIF (irif), aune de Vienne; bulg. greh, serb. rif, ngr. *ρίφι*, ung. réf (§ 92).

rîndea f. unélta dulgherului și a tîmplarului spre a neteđi lemnul.

FIL. 284: bucăți de lemn lustruit cu *rîndéua*. ORĂȘ. 58: A dat'o în *rîndea* și 'n minghinea. TEOD. 529: Tăiată cu securea, Bărduită cu barda, Din teslă frumos luată, Cu *rîndéua* îndreptată...

— RENDE (pers.), rabot; alb. rende, serb. erende. Despre celelalte unelte profesionale (§ 105).

ristic n. (și **răstic**) nucă saü gogóșă cu care fe-

meile își negresc sprâncenele: substanța, la început verde, se face neagră când se arde.

TARIF 1702: gogoșile de *răstic* cântar 90 banî. FIL 64: gogoșile de *ristic* arse cu care 'și înnegria sprâncenele. GHICA, 66: gogoșile de *ristic* și plasturii negrii cu care 'și îmbina sprâncenele. TEOD. 132 (în Jocul păpușilor): Cere maî cu inimă, babo, cere, Că 'ți tre-bue *ristic* pentru sprâncene.

— RASTYK, antimoine, fard noir avec lequel les femmes d'Orient se peignent les sourcils; serb. rastok, ngr. ραστικ (§ 83).

rizilic n. dispreț, înjosire.

BOGD. Pov. 68: să ne jăluim, să nu-și mai facă *rizilic* așa de capul nostru. CAL. 1875, p. 50: fata eși din casă rușinată, ca să se apuce de trebile sale femeesci și să sufere *rizilicul* celorlalte surori.

— REZILLIK, vilete, état de mépris (d. ar. rezil „vil, bas“); serb. reziluk. V. Partea II: rezalet.

***rubea** f. monetă turcăscă de aur în valoare de 5 lei vechi (a patra parte dintr'un irmilie).

BELD. 367: De nu le dai *rubéua*, nu-i mai vedeai împăcați. FIL. 120: numără cele 50 de pungî de bani în mahmudele, dodecari, funduci și *rubiele*. GHICA, 505: îi aducea saci cu *rubiele* și icosari.

Vorba revine și în cântecele populare.

AL. 156: Și nevesle frumușele Și dêsagî cu *rubiele*; 255: Gă-sii numai *rubiele*, De făciut cercei cu ele Și salbe mândrelor mele. TEOD. 541: Cu *rubiele* arăpesci, Cu groșe lipovenesci...

Sub numirea analógă de **rupie** circula în Moldova, la sfîrșitul secolului trecut, o monetă de 10 parale sau 2 beșlicî (Wolf, 135).

— RUBIYE (ar.), petite monnaie d'or valant 2 fr. 20 cent. (d. rüb' „quatrième partie, monnaie turque de 10 paras“); bulg. serb. rubiia, ngr. ρόβι, le quart d'un piastre (§ 92). V. rup.

rufet n. I. (sensuri arhaice) 1. corporațiune de meseriași, sinonim cu „isnaf“: rufetul podarilor, al ocnéi, al lumînărarilor, al zăbunarilor etc.

UR. II, 165 (d. 1762): însă tot *rufetul* acesta al ocnéi cuprinde 225 liudi, adică șaugâi, lăturași, curtenî, tarabanțași; VIII, 36 (d. 1804): venitul de la *rufetul* ciubotarilor.

2. corp de ostași.

AMIR. 164: armășeii, aprođii și alte *rufeturi*, cineși cu stégul seú. GHEORG. 299: acolea îl întîmpină și alaiul cel gătit din partea Hatmanului, a Agăi și a altor *rufeturi*; 303: Turcii neguțători cari se află în Iași și partea neguțătorescă de creștini, și tóte alte *rufeturi* ce sînt în séma Agei.

3. clasă socială, sinonim cu „brésilă“.

COND. IPSIL: zapise de săraci și de neguțători să se trecă în condicile *rufeturilor* lor.

II. (sens modern și ironic) partid, clică (cf. variante).

Var. : răfet și refet.

DION. 174: Vodă Mavroghene punea satarale de 6 ani pe boieri mari și mici, și pe cumpanii și pe toți breslașii, și pe *răfeturile* tuturor. ORĂȘ. 22: Cum s'a schimbat *refetul*, Ș'ajuns boieri otrepe! ORĂȘ. II, 3: Că s'a întors *refetul* iară. Că boierii 's la meidan.

— RUFET (ar. hîrfet „métier“), corps d'artisans; bulg. serb. rufet, ngr. ρουφέτι (§ 96).

rufetaș m. membrul unui rufet, breslaș.

NEGR. I, 369: toate interesele *rufetașilor* și a orașenilor.

rup m. a opta parte dintr'un cot.

UR. IV, 136 (d. 1792): o manta largul în pôle 6 coți 3 *rupi*.

— RUP (ar. rūb' „quatrième partie“), huitième partie de l'aune; serb. rub „8 centimetri“, mcr. arupe, ngr. ἄροβρι: sp. arroba (d. ar-rub' „le quart“ (§ 93).

rușfèt n. (și *rușfert*) 1. plocon, dar de mituire.

KOG. 206: Grecii mâncau *rușferturi* destule, cădând la boierii; 232: *rușferturi* și apucături nu se socotiau câte luați toți în toate părțile. 1359: luase *rușfert* în predmetul de mai sus... FIL. 240: dă-mi lei dece miș ce am cheltuit în *rușferturi*.

2. mită, mituire.

VĂC. 277: jafurile și *rușferturile*, după cât era cu putință, se împuținaseră. AR. 210: dregătoriiile pămîntene se vindeau cu *rușferturi*; 215: fie-care să se împărtaşescă din mila împăratăscă și fără *rușfet*. FIL. 126: isprăvnicile se dau cu *rușfet*. AL. T. 1133: Cât *rușfetul* se ivesce, Cinstea 'ndată se topește! XEN. 239: mai o rugă-minte, mai o vorbă, mai un *rușfet* ici, o unsóre dincóce și așa se câștigă procesurile.

— RŪȘFET (ar. rișvet), présent donné pour rompre, gratification; alb. rüşfet „mită, dar“. Termin juridic aprópe dispărut din limba modernă (§ 71).

rușfetar m. cel ce ia rușfet, mitarnic.

rușfetație f. fapta de a lua rușfet, mituire.

AL. T. 402: matrapazlărie și *rușfetație*

rutea f. termin de joc în cărți: moment favorabil.

AL. T. 403: tot meșteșugul îi să pontarisesci la vreme și să găsesci *rutea* norocului, ca să faci roiū.

— RŪTE (rütēb pl. ar. d. rütbe), degré, point (§ 91).

S

Săbur n. 1. suc de aloë.

TARIF 1792: *sabur*, oca 5 bani. DELAVR. 264: să-ți puiū *sabur* la fiță. CONV. XXVI, 458: *sabur* alb „zincum sulphuricum“, *sabur* negru (salisabru) „*sabur* aloë“.

2. fig. alinare, mângâiere.

CAL. 1895, p. 31: împărătița începu să-și mai facă *sabur* inimei.

— SABR, aloēs (plante); mcr. *sabur*, rus. *saburū*,

ngr. *σαμπούρι*. Sinonimul occidental, greco-latinul *aloe*, e asemenea de proveniență orientală (ebr. *ahalim*).

sacă f. butoiu pe două rôte tras de un cal pentru cărat apă, de la vad sau de la o cișmea.

I. odinioră, pentru trebuința armatei în marșuri.

NEC. 326: Moscalii cei din războiul trăgēju atunce mare greū de sete, că n'au obiceiū ca Turcii, să le care apă cu *sacalele*. IST. 1715, p. 114: să nu se pōtă apropia *sacalele* la apă. COND. 1776, p. 77: două *sacale* câte 5 lei una.

II. ađi, pentru trebuința orășenilor; fig. în locuțiunea „dop de saca“, bondoc.

Doc. II, 315 (d. 1791): apă *sacaua* în tîrg în ocolul agiesc 9 bani, iar în ocolul spătăresc la mahalale 12 bani. FIL. 67: să aduci apa cu *sacaua* de la Filaret. VULP. 18: Adă-ne o *sica* de apă, Să-ți cosim livedea.

— SAKA (ar. *sakka*), porteur d'eau (un sous-officier des janissaires avait le nom de *saka*); serb. rut. *saka*: sp. azacan. În românește și în sërbesce s'a substituit numelui de agent vasul ce-l mîna, iar agentul a fost înlocuit cu o formațiune analogică (cf. *sacagiū*).

***sacabaș** m. vâtaful *sacagiilor* (la alaiuri).

GHEORG. 323: pe urma telegarilor *sacabaș*, apoi vel-armaș... Doc. IV, 517 (d. 1795): șese lei emiclicul lui *sacabaș*. Fot. III, 308: *sacabaș* al comisiei câte 30 lei pe lună.

— SAKA BAȘY, le chef des porteurs d'eau.

sacagiū m. I. (sens archaice la pl.: cei ce ducēju *sacalele* de apă la alaiurile domnesci: ei mînaū câte un cal sau catîr cu hamurile acoperite cu clopoței și încărcău cu burdușe de piele négră pline cu apă (Fot. III, 250, 257). V. *sacabaș*.

Doc. I, 550 (d. 1784): *sacagiū* călări; II, 18 (d. 1791): *sacagiū* după orînduiala cu *sacalele*.

II. (sens modern) cel ce cară și vinde apă cu *sacaua*.

Doc. VII, 548 (d. 1794): *sacagiū* toți să fie datori a alerga cu *sacalele* acolo unde va face trebuință. AL. T. 1163: vędënd un *sacagiū* că trece pe la pōrtă, am alergat după el, ca să-l đic să ne vîndă vr'o două cufe cu apă. FIL. 283: în acea uliță locuiaū numai *sacagiū* și căruțași. ISP. 154: argatul se făcu *sacagiū* Curții. MARION, 114: dă ordin unui *sacagiū* comunal, care stropia strada, să dea drumul apeii...

Formațiune analogică ca și serb. *sakađiia*.

sacăt a. 1. vătămă, stricat (vorbind de vite).

GR. ALEX. 375: Boul fiind *sacăt*, la un picior rănit.

2. (sub forma **sacăt**) de calitate inferioră.

UR. IV, 131 (d. 1792): migdale *sacăt* cu cōjă.

— SAKAT (ar. *sakyt* „vil, bas“), mutilé, estropié; de qualité inférieure; bulg. serb. alb. *sakat*, ngr. *σακάτης*. **sacătlic** n. vătămă, stricăciune (la ómenī și vite).

Doc. VII, 88 (d. 1797): a slujit 30 ani la tréba calemului, în Divanul țării, de care aù venit și la patimă de *sacâtlic*. COND. 1813, p. 377: cărți de apărare ce vor fi date pentru bătrânețe și scăpătăciune saù *sacâtlic*.

-- SAKATLYK, infirmité; ngr. σακατλήμι.

sacâz n. 1. sacâz dulce saù de gură, mastie: în Orient femeile și fetele obicinuesc să mestece în gură sacâz când mistue.

TARIF 1761: *sacâz*, de ocă, 9 pol bani. TARIF 1792: *sacâzul* de oca una 10 bani. Doc. IV, 348 (d. 1793): migdalele cu cõja de *sacâz*. AL. T. 90: pol oca icre tescuite, 30 dramuri *sacâz*... Od. I, 84: rachiurile de *sacâz* și de anason. PANN, Nastratin Hogeá, 6: mestecând mastie, care Româniî de obște *sacâz* bun saù dulce îi ñic.

2. sacâz de vióră, colofoniù.

DELAVER. Trubad. 49: își frecă arcușul cu *sacâz*.

3. (**Sacâz**, ca nume propriù) numele turcesc al insulei Chio ce abundă în sacâz (de aci **Sacâzliù**, Chiot).

VĂC. 261: la 1566 Suleiman I luă Hio saù *Sacâzul* de la Genevezî și dete lege și canon și regule de iznõvã Impërătiei. FIL. 160: a fost odată un împérat de la Hindiile rêsăritului saù de prin țara *Sacâzului*. COND. 1693, p. 74: Mateiù Postelniceul, *Sacâzliul*.

-- SAKYZ, mastie, résine; l'île de Chio (SAKYSLY, habitant de Chio); serb. sakaz, alb. sakes, mcr. sacăze.

sacnàsiù n. 1. balcon dând pe uliță garnisit cu giamuri și cafasuri saù jaluzele, une ori elegant sculptate, la o casă domnescă saù boierescă: sacnasiul era șederea favorită a cocónelor, cari dintr'însul putea privi în stradă fără a fi vëdute.

OD. I, 128: în odaia cu *sacnasiù* unde se adunaù la lucru tóte femeile Dómnei. GHICA, 299: casa avea un *sacnasiù* scos la uliță. ID. Rev. III, 219: una din petrecerile boierului era să-și bea caféua și ciubucul după masă în *sacnasiù*, stând de vorbă cu câte un amic.

2. anticameră în fundul sălii.

FIL. 234: luați pe coconașul ăsta și duceți-l în *sacnasiù*.

Var.: **sagnasie**, **sagnis**, **sahnis** și **sachnichie**.

COND. 1693, p. 96: perine de frînghie în casa cu *sahnichiile*. KOG. 241: l-aù spînzurat [pe Alexandru Dracu] sub *sagnisul* casei lui. STAM. 304: la *sahnis* ușa s'aù deschis. GHICA, 494: săli mari, tinđi și paratiñđi, *sagnasie*, odăi mari de musafir.

-- SAKNISIN (pers. șahnisîn „siège du roi“), balcon en saillie des maisons turques, fenêtre qui avance sur la façade Barb. (d. șah „roi“ și nișin „qui s'assied“); ngr. σαχνισίν. Variantele pornesc de la formele scurtate *sahnisi* și *șahnis*, prima o rostire vulgară, iar a doua o deducțiune ulterioară din plural.

sadeà adv. 1. simplu și fără podóbă (vorbind de haine saù stofe ori de fața lânei la oi).

IST. 1715, p. 136: caftan cu blane de samur și alte caftane *sadea*.

DOC. II, 236 (d. 1732): materiile de Messina sau Veneția cu fir sau *sadea*. REV. II, 239 (f. de z. 1817): rochie de percal *sadea*. FIL. 215: catifea cu aur și *sadea* de Veneția. DAMÉ, Terminol. 67: după fața lânnei, oile sînt albe *sadea*, negre *sadea*...

2. fig. pur și simplu, fără formalități.

AL. T. 614: tacii nu mă coconi... Ți-mi Stan *sadea*; 1371: hai dar să intrăm *sadea* ca nisee... GR. ALEX. 322: Când totă lighiôna... Câine *sadea* 'mi ȳice, iar nu Dumnia-vôstră...

3. se ȳice de cafea curată, neamestecată cu zahăr (cf. turc. *sade kahve* „café sans sucre“).

— SADÈ (pers. plat, rasé), simple, pur, non melangé, sincère, niais; adv. seulement, simplement; alb. bulg. *sade* „numai“, serb. *sade* „ordinar“, alb. *sade* „simplu“.

***sadetica** adv. simplu, fără broderii (de stofe: cf. *sadea*, 1). Formațiune ibridă turco-grecă (§ 23).

FIL. 205 (d. 1794): flude și linaș *sadetica* i în cusătură.

safteà f. (Mold. *seftea*) 1. prima vîndare (cu noroc).

AL. T. 136: s'aũ dus fără a-mi face *seftea*. S. NĂD. 155: numai de ai fi bună de *seftea*. PANN, 112: cum era strins satul, făcu și *safteua*. BASME IV, 137: va face *saftea* des de diminută cu un alișeris sdravên. ORĂȘ. II, 69: Ai mânã bunã, Ia poftim de-mi fã *saftea*.

2. fig. început bun.

AL. T. 1379: imi dai voie să fac *saftea* cumpênii?

3. (ironic) început în genere.

CARAG. 16: iaũ pe Sf. Nicolaie din cuiũ... să nu-i fac *saftea* pe spinarea ta.

— SEFTE (ar. *istifta* „commencement“), première vente de la journée, première recette d'un marchand; fig. commencement; bulg. serb. *sefte* „început“, mer. sifte, ngr. *σεφετός*. Termin comercial (§ 104). Sinonim cu „pocinog“, la figurat (AL. T. 1547: să-i fac eũ închisorii *pocinogu*?), *safteua* s'a substituit sensului propriũ, în Moldova și în Muntenia.

saftian n. (și *sahitian*) 1. piele argăsită de ied sau de capră, fórte môle și fină, ce se întrebuintează la fețe de pantofi.

TARIF 1761: *saftiane* de Bikir ce trec în țara căzăcescă. COND. 1776, p. 16: ciobotarii ce lucrază *sehtieni*. TARIF 1792: *saftianul* de poară 60 bani. GANE III, 201: fața-i strălucia ca o piele de *saftian*. FIL. 171: pantofi de *saftian* negru cu funde roșii de mêtase.

2. pielea feței (ironic și despre om); de aci locuțiunile: „urechi de saftian“, tare de urechi și „obraz de saftian“, gros, ordinar (în opoziț. cu „obraz subțire“).

AL. T. 393: ho, țară! că dór n'am urechi de *saftian*. MARION, 85: a îmbetrãnit rëu, îi s'a sbircit *saftianul* și de inimă rea a slăbit.

— SAHTIAN (per. *sahitian*), maroquin (d. saht „dur, solide“); bulg. serb. *sahitian*, alb. *saftian*, ngr. *σαχτιάν*.

sahàn n. vas mare pentru plăcintării.

UR. X, 254 (f. de z. 1809): *sahane* de bucate. AL. T. 432: tîngiri, castróne și *sahane*... OD. I, 79: medelnicerîi aduseră pe masă, în *sahane* de argint... STĂNC. 86: îî dau fetele 3 *sahane* cu galbeni.

— SAHAN (ar. sahn), plat de cuivre; alb. bulg. serb. sahan, ngr. σαχνι, casserole.

saià f. staul de vite, în special de oi (Costinescu).

OD. I, 126: *saietele* cu vite și zalhanaua Curții domnesci. КИК. III, 180: săriră peste *saiava* oborului.

— SAYE (pers. ombre), étale. Termin ciobănesc.

saià f. 1. postav de Veneția, bun sau ordinar.

2. haină de saià: vorba revine în cântecele populare.

AL. 105: Cu *saià* îmbăirată, Cu șalvari de ciocă lată. TEOD. 501: Să-mi dai gluga ciobănescă, Ca să-ți dai *saià* domnescă; 640: Cu *saiava* 'nfpță 'n brîu, Cu murgul trăgînd de frîu.

— SAYA, étoffe croisée, espèce de serge (d. it. saia „stofă de lână“); bulg. saia „haină lungă“, serb. saia „postav fin roșu“, mer. saie „anteriū“, ngr. saia.

saieluță f. saià mai scurtă, camisol.

VULP. 48: Peste *saieluța* ta Pune, maică, rochea mea.

saidecâr m. (și **seidicar**) meșter-aurar care broda în fir odórele bisericesci.

OD. I, 347: cusături vechi bisericesci... această artă exercitată de breslele *seidicarilor* și ciaprazaiilor...

— SADE-KIAR (pers.), orfèvre (d. sade „(or) pur“ și kiar „travailleur“) Vorba pare a fi dispărut odată cu vechile corporațiuni (§ 96 și 97).

saigiū m. (și **saingiu**) I. (sensuri arhaice) 1. ture trimis să strîngă beilicul sau oieritul din țările române: ei cumpărau oile cu fiat adică cu preț hotărît de Pórtă (Fot. III, 229 și Drăgh. II, 181).

POP. 151: merge în Țarigrad la casa unui *saigiū*, anume Fotache. UR. III, 140 (d. 1792): cumpărătórea oilor prin *saigiū* a casapbașilor. UR. III, 4 (d. 1799): *saingiu* ce va lua asupra tréba strîngerii oilor mumbaieliu înpărătesci în fie-care an; XXII, 294 (d. 1826): nu este slobod a vinde oile la alții de cât numai la *saigiū*; VII, 105 (d. 1827): silnica luare a *saingiuilor*.

2. omul stăpînirii însărcinat să numere oile pentru perceperea taxei (în cântecele dobrogene și oltene, unde vorba revine sub formele **saegi** și **saigén**).

BUR. 120: Dobrogén Tudor, *Saegi* Tudor. ȚAPU, 134: Ei, Tudore, Tudorel, *Saigén* Tudorel, Dobrogén Tudorel...

II. (sens modern) pl. obiceiū tradițional în Dobrogea: în nóptea spre Sf. Dumitru, mai mulți flăcăi, unul fiind îmbrăcat în haine de cadîină, se duc din casă în casă jucând și cântînd din fluere și cavale (Bur. 26).

— SAYIĞY, compteur : autrefois, agent du fisc chargé de la perception de l'impôt sur les moutons Barb.

Termin primitiv fiscal care a îmbogățit apoi nomenclatura pastorală și a lăsat (mai ales prin formele derivate) urme în poezia populară.

saigesc v. a număra și confisca oile (în poezia pop.).

TEOD. 671: Ca să haiducescă, Ca să saigescă; 672: Turme ce găsia, Tóte le scria Și le saigia.

saigie f. sarcina saigiului (în cântecele dobrogene).

TEOD. 670: C'acum mi-a venit și mie, Ca să plec în saigie.

saigit n. sens identic cu „saigie“.

TEOD. 671: Ș'acum am venit Pentru saigit.

***sai(n)gi-bașa** m. vătaful saigiilor.

KOG. 233: l-au surgunit și pe saingi-bașa, căci le găsisse cărți de scria lui Constantin-Vodă. COND. 1693, p. 214: darul lui saingi-bașa după obicei.

Titlul lipsește în dicționare și în izvoarele istorice.

saivàn n. (și **săivan**) I. (sens arhaic) cort deschis, litt. umbrar.

NEC. 199: aș descălecat Impărăția în câmp sub saivan; 264: un săivan a Pașei ce era întins, de descălecară cu toții, și Pașa și Antioh-Vodă și Leșii. AMR. 157: sub Galata la câmp era saivanul întins. IST. 1715, p. 63: aș pus saivanul sus într'u del...

Var. (arhaice): **saivant** și **seivan**.

AMR. 173: viind Pașa s'aș împreunat sub saivant. GHEORG. 299: saivantul este întins pe malul Dunării. N. COST. 53: din sus de Tighina pe podiș, despre Nistru, acolo era întins seivanul Pașii și corturile. DUM. 19: p'amîndoi ici-agalele Vezirului îi făcură bucași supt saivant.

II. (sensuri moderne) 1. adăpost de iarnă pentru oi, în Moldova.

2. în Dobrogea, magazie cu perete de gard saș de trestie unde se adăpostesc șirele de tutun pe timpul umed (Dr. Popovici, Tutunul, p. 96).

— SAYVAN (pers. sayeban „tente-abrit“), ombrage, tente ouverte (d. saye „ombre“); bulg. saivan „șopron“.

Ca și alți termeni analogi (cf. otac), saivan a dobândit în limba modernă sensuri speciale și locale.

salafiū n. talisman purtat ca cingătoare (într'un basm muntén): vorba este o formă paralelă cu „siléf“.

CAL. 1895, p. 73: na acest cornișor de aur, el este salafiul meu, adică talismanul care mă ocrotese, mă îndestulăză și 'mi împlinesce tóte dorințele.

salahòr m. I. (sensuri arhaice) 1. (la Turci) Comis împărătesc, rang inferior imbrogorului: el împlinia une-orî rolul lui schemni-aga, instalând pe noul Domn.

KOG. 211: Grigorie-Vodă Ghica, făcând mare alaiū la eșitul din Țarigrad, au venit la Moldova, orînduind și un *salahor* împărătesc ca să'l aducă la scaun; 229: cu mare alaiū, dîmpreună cu *salahorul* cel împărătesc care era orînduit, Const. Racoviță au intrat în Curtea domnescă. COND. 1693, p. 449: darul lui Osman-Aga, *salahorul* împărătesc, când au venit cu mujdăua pentru coconul Impăratului ce s'au născut. CRON. III, 440 (d. 1822): au venit un *salahor-efendi* și le au dat de scire boierilor.

2. (la Români) Comis domnesc sub ordinul rahtivanului, cari mergeau la alaiuri cu bastone în mână (Fot. III, 257).

COND. 1776, p. 76: doi *salahori* câte 20 lei unul. Doc. I, 550 (d. 1784): *salahori* toți călări cu semnele în mână. FIL. 346: sacagii domnesci și *salahori* cu bețele în mâini.

3. săteni scutiți de dări și însărcinați cu întreținerea drumurilor și cu repararea cetăților turcesci.

N. COST 53: Muntenii amu venise înainte de săpați unii la șanțul cetății, alții căra la lemn; că Muntenii adusesese și *salahori*, iară Moldovenii ba, AX. 169: i-au venit lui Nicolai-Vodă poroncă de au trimis numai *salahori*, ca să lucreze la Hotin. GREC. 351: să dea Const.-Vodă o mie de care și șapte sute de *salahori*... să curățescă pre marginea Nistrului păduri, crînguri... DION. 187: Pasvand au pus mulțime de *salahori*, din sarhatul Diului și din țară, de au făcut un șanț mare și adînc împrejurul varoșului; 201: cerut-au și *salahori* și bile să taie din păduri să-i le ducă la Diu, să întărescă cetatea; 221: au adus mulțime de omeni *sa'ahori*, de i-au pus la săparea șanțului.

Var. (archaice): **sarahol** și **sarahor**.

DION. 176: au poruncit Vodă Mavroghene să mERGă Turcii cu *sarahori* și cu ciocănașii ocnei din Măglaș, să strice o parte de zidurile mănăstirilor din pregiur, să nu se mai pŃtă închide Nemții într'insele; 183: afară din oraș, unde eră șanțuri mari de *saraholi* să-pate adînci.

II. (sensuri moderne) 1. muncitor cu ȃua, mai ales la clădiri și la șosele.

GHICA, XIII: spoitori și *salahori* la ziduri.

2. (și **salaor**) în special, clăcaș (Glos. 513).

Doc. II, 317 (d. 1791): *salahorul* de lucru pe ȃi 40 bani. VULP. 11: când a fi la coptul lor, Imi ieū mândra *salaor*; 27: Maico, tu să te grăbesci. *Salahori* să-mi tocmești, Cu sape, cu tîrnăcŃpe.

— SALAHOR (pers. ser aȃor), palefrenier, écuyer du Sultan; corps d'écuyers sous les ordres du mirahor; habitants de villages chargés à la réparation et de l'entretien de quelque place forte (d. ser „tête“ și aȃor „écurie“); serb. saraor, mcr. salaora „om fără căpătăiū“, ngr. σαρχόριδες (cu sensul archaic) Ham.

Interesantă scădere a sensului: „salahor“ designa la început o dignitate militară, străină și pămîntenă, sinonimă cu „imbrohor“ și corespundînd bizantinului *Comes stabuli* (Connétable = CŃmis); apoi pe subalternii

acestui, rîndași împărătesei saū domnesci; mai târziu, săteni scutelnici carî îngrijaū de meremetul forturilor și în cele din urmă (singurul sens ce a persistat) muncitor cu diua și clăcaș.

salahoresc v. a munci ca un salahor.

GANE I, 240: nu erați deprinși de cât să *salahoriți* prin tîrguri.

salahorie f. 1. în vechime, muncă gratuită a sătenilor.

MUSTE 68: s'au mai orînduit care pentru *salahorie*.

2. astăzi, muncă de salahor.

3. (**salaorie** și **saraolie**) în special clacă.

MARION II, 161: să-l scap de *salahorie*, De beilie și de robie,

VULP. 11: De cât la *salaorie*, Mai bine cu puica în vie. ȚAPU, 45+: De cât în *saraolie*...

salahorit n. munca salahorului.

UR. V, 66 (d. 1823): 32 liudi pentru *salahorit*.

salavăt n. 1. (sens arhaic) mărturisirea credinței mahometane (Cant. Ist. ot. 140, 164).

2. talisman pe care se scria formula religioasă a Islamului (într'un cântec din Brăila).

TEOD. 621: Că inelul de-mi privia, *Salavatul* cunoscea.

— SALAVAT (pl. d. ar. salat „priere“), priere cano-nique. V. Partea II: Alah!

salcâm m. 1. numele popular al acaciei (numită în Ardél „acaț“ și în Oltenia „dafin“), ale cărîi foie se întrebunțeză în medicina populară.

NEGR. I, 71: *salcâm* slab și subțiratic ce nu sînt bunî nici de foc nici de umbră. FIL. 64: se aburia cu cărămiđi încălđite în foc și stropite cu apă de *salcâm*. DELAVR. 140: mireme de tei, de *salcâm*. GHICA, 65: apă de *salcâm* și apă de pelin.

2. (adv.) dulcég: a vorbi mai *salcâm* (sens cunoscut p'alocurea în Muntenia).

— SALKYM, grappe (flórea *salcâmului* avênd forma unei ciorchini); bulg. *salkym*, ngr. *σαλκίμ*, muguet.

salep n. (și **salip**) 1. feculă alimentară extrasă din tuberculele unor orchidee.

TARIF 1792: *salepul* oca 3 bani.

2. bētură sănătósă și ușóră, preparată dintr'însa cu miere și apă, în felul bozalei.

DELAVR. 206: póte c'ai vîndut *salip* la noi.

3. (sens arhaic) fig. otravă.

DION. 217: Mitrison vēđend că va cădea în urgie împărătescă, s'au adăpat cu *salepul* morții și au murit.

— SALEB, salep, boisson préparée du salep; serb. rut. rus. salep; sp. fr. salep. Despre celelalte bēturî din Orient (§ 88).

salepgiū m. vîndētor de salep.

FIL. 29: bragagii și *salepgii* arnăuți.

— SALEBGI, qui prepare ou vend du salep.

saltanàt n. pompă, suită, sinonim cu „alaiu”.

a. la vechii scriitorii:

BELD. 349: Căci fiind ciocoiu de curte, făcea haz de *saltanat*. VĂC. 276: Mustafa-Pașa, aflându-se Vezir, trecu cu grabă în seraiu și scôse după nobetul *saltanatului* pe Sultan Osman III și-l sui în tahtul împărătesc. FIL. 270: asta este casă de boieri de protipendadă, e *saltanat* domnesc.

b. în basmele muntene:

CAL. 1875, p. 22: porni împreună cu tot *saltanatul* de slugi; 1883, p. 52: în sfârșit pleacă însoțiți de o mulțime de slugi, ostași și căruțe încărcate cu haine și merinde, curat *saltanat* împărătesc; ib. 61: după aceea plecă într-ale sale cu *saltanat* mare; 1895, p. 25: a nu mai lua parte la nici o petrecere și *saltanat* împărătesc; ib. 34: nunta se petrecu cu mult *saltanat* și mare paradă.

— SALTANAT (ar. saltanet „puissance, souveraineté”), magnificențe, pompe, somptuosité; bulg. saltanat, serb. saltanet. V. alaiu și dandana.

saltea f. mindir de lână.

1. de ședut jos, după moda turcască; locuțiunii: „a ședea pe saltea”, a trăi fără grijă; „a pune sub saltea”, a da uitării; „de pe saltea”, fără muncă.

DION. 188: l’au pofit [agalele pe capigiu] pe *saltea*, dându-i cafea, ciubuc și dulceté. CRON. III, 445 (d. 1822): în odaie la Reiz-Efendi, au aflat pe Domn ședend pe *saltele* jos unul lângă altul.

2. de așternut pentru dormit.

KOG. III, 286: Pe o *saltea* la pământ, Unde nu-i trecea nici vînt. BELD. 342: Și năptea două *saltele* să-i așternă de culcat. UR. XVI, 277 (f. de z. 1797): două *saltele*, una de atlas și una de cit. REV. II, 240 (f. de z. 1817): o față de *saltea* de cit; 334 (f. de z. 1821): *saltele* de cit cu pernele i fețele lor. AL. T. 500: cutii și *saltele*. CR. I, 117: *saltele* cu puf, perini moi. GANE II, 58: un strat de fin fu aședat în loc de *saltea*. FIL. 153: *saltele* de lână acoperite cu chilimuri vîrgate. STÂNC. GI. și Pov. 136: în pat *saltele*, plapămi și perne de puf. CAN. 86: Și mi-i perna de ciulină, Și oghialu-i de pelin, Și *saltea*-i de suspin.

-- ȘILTE (selte), matelas rempli ordinairement de coton; bulg. serb. șilta, alb. șilte, ngr. σατές, petit matelas. Vorba pôte veni și din neo-grăea (§ 21).

samaniu a. galben deschis (litt. de colórea paiului).

REV. II, 240 (f. de z. 1817): o boiama *samanie* cu bibilurî de mētase. DELAVR. 247: fecióră cu pērul ca un abur *samaniu*. REV. N. I, 339: o broșă *samanie*.

— SAMANI, couleur de paille, gris jaunâtre (d. saman „paille”). Vorba e specială Munteniei.

samsar m. mijlocitor la vîndări și cumpărări.

AL. T. 48: pomenise *samsaru* de măslîne. BASME IV, 136: luându-l drept un *samsar*, cunoscător de vinuri.

Var. (mold.): **simzar**.

AL. T. 48: vre un posesoraș, sau vre un *simzar*.

— SIMSAR (ar.), courtier, censal; bulg. serb. sam-sar, mcr. simsar (cf. it. sensale, fr. censal).

sâmsăresc v. a trafica.

JIP. R. Sat. 32: *sâmsăresc* interesele țării.

samsarlic n. 1. meseria samsarului.

2. beneficiu dat samsarului.

— SIMSARLYK, état et office du courtier, courtage.

samsôn m. nume de câine, dulău.

GR. ALEX. 322: *Samson*, dulău de curte, ce lătra foarte tare...

Var. (archaice): **samsun** și **sampson**.

CANT. Ier. 19: *samsun*, coteiu mare și foarte virtuos, carele pe urs biruesce; 316: în fundul mării de m'aș coborî, acolo sînt dulăi, în munți cotei, în deluri copoi, în câmpii ogari, în stuhuri *sampsoni*.

— SAMSUN, chien de Samsoun (ville de l'Anatolie), chien de chasse, dogue; ngr. *σαμσόν*, dogue.

samur m. și n. 1. (pl. *samuri*) soiū de jder din Siberia cu pērul foarte fin (*Mustella zibellina*).

2. (pl. și *samururi*) blana sa, neagră și luciōsă, foarte scumpă: samurii constituiau bogăția costumului boierească de odinioară părțile cele mai căutate erau spatele (făgar), pântecul (nafeà) și picioarele (paceà).

KOG. III, 228: Domnul îmbrăcând pe Divan-Efendi cu blană de *samur* și pe boieri cu feregele și cu căftane. TAR. 1792: sorocul de *samuri* ce vin din țara unghurească... *samuri* bunî de Rusia... *samuri* ce es din Lehia rusescă, mai proști... *samuri* de Beciu... pântece de *samuri*. cōde de *samuri*, furda de *samuri*... VĂC. 289: Prințipul Kaunitz mă întrebă de ce preț sînt *samurii*. DION. 189: acele două blane de *samur* poelon după cuviința slăvimii tale. BĂLC. 256: stofe țesute cu aur și argint, *samururi* frumoșe. OD. I, 101: contoșul Domnului e deschis la piept și lasă să se vadă o scumpă blană de *samur*; 112: o țurcă de *samur* cu surgueci; 134: blănuri de jder, de ris și *samur*. FIL. 25: acum innōtă în atlasuri, catifele și *samuri*; 140: gugiumanul de *samur* cu fundul alb.

Cu acest sens și în poesia populară.

AL. 121: Blană lungă, mōle, Cu *samur* în pōle. BUR. 107: Blănuri de *samurii*, Ghiulurî de mētasă...

— SAMUR (pers. semmur), zibeline servant à faire des pelisses; bulg. serb. rus. samur, ngr. *σαμούρι*; sp. zamarra, fr. simarre. De aceeași origină ar fi (după Miklosich) sinonimul „sobol”: rus. pol. sobol, germ. Zobel, it. zibellino. Despre celelalte blănuri (§ 84).

samurache m. nume de câine (cu pēr neted ca samurul).

GR. ALEX. 332: Cățelul *Samurache* ce ședea la o parte...

***samur-calpac** n. căciulă de samur purtată de Domn și de boierii ceî mari.

— SAMURKALPAK, id.; bulg. samur-kalpak.

sànchi adv. (și **sanche**) cum s'ar dice.

AL. T. 115: nisee patrioți fără posturi se încercară a face *sanche*... o revoluție. CR. I, 84: m'am dus pe coclauri să-ți aduc, *sanchi*, copii de suflet. BOGD. Com. 15: am trimis pescii grecului pentru două carbóve... *sanchi* present.

— SANKI (litt. pense que), comme si, comme qui dirait; bulg. sanki „ca și cum“. Despre particule (§ 25).

sanchiū a. posomorît, sinonim cu „posac“.

KIK. I, 1: posaci și *sanchiū*.

— SANKI (ar. sankit), taciturne, silencieux.

Vorba circulă în Muntenia.

sandâl n. 1. un fel de lemn originar din India.

TARIF 1761: *sandal* oca 1 polleū vechiū.

2. luntre lungă mai ales în cântecele pop. (și **zandal**).

IST. 1715, p. 122: aū alergat cu *sandalurile* de-î aū luat în galióne. AL. 116: La Brăila 'n vale Șepte bolozale Și șepte *sandale*. TEOD. 643: Carcă-mi-se, 'ncarcă Două-trei *sandale*. ȚAPU, 87: Nouă galaóne, Doue-trei *zandale*... BUR. 107: Două-trei *sandale* Ș'un caic mare; 110: In *sandal* a pus'o Și cu el a dus'o; '34: Primblă-mi-se, plimbă, In *sandal* de alamă, Pe boaz de mare.

— SANDAL (ar.), bois de sandal, barque, chaloupe; bulg. rus. serb. sandal „luntre“, ngr. *σανδάλι*.

sandâl n. un fel de metăsică sau tafță.

UR. XI, 225 (d. 1745): un polog *sandal*. TARIF 1792: *sandal* frâncesc cotul 3½ bani, *sandal* de Țarigrad și de Hiū 90 bani. Doc. II, 403 (d. 1792): o umbrelă de *sandal*. OD. I, 421: zăbun de *sandal* de Veneția cu fețe.

— SANDAL (ar.), taffetas, étoffe de demi-soie; serb. rus. santal, ngr. *σαντάλι*; sp. sándalo, it. zendalo, mlat. sindalum (d. ngr. *σανδών*), de origină egiptenă.

sânduc n. (și **senduc**) ladă, sinonim cu „sipet“.

KOG. 273: ... în *sânduce* n'aū șórecii ce s'apuce. DUM. 98: do-bîndiră Rușii 3 *senducuri* pline de săbii. TARIF 1792: table de Veneția mici, *sânducul* de șése sute 90 bani.

— SANDUC, coffre en jonc recouvert de cuir; cum. sunduk „arca“; bulg. serb. sanduk, rus. pol. sunduk, alb. senduk, mer. senduche, ngr. *σαντούκι*.

sânducel n. lădiță.

IST. 1715, p. 98: cu oglingiórele, *sânducelele* cu steclișórele...

sangiac m. ispravnic la Turci (V. Partea II): sub forma **sangép**. vorba revine într'un cântec oltén.

TEOD. 587: *Sangiacul* când auđia, Cinci sute de turci pornia. ȚAPU, 203: Un arap *sangép*, Negru și buzat.

sângeclesc v. a jăfui (intr'un cântec dobrogén).

TEOD. 678: Să mă lași sa *sângeclesc*. Că n'am hal să mai trăiesc. Vorba derivă din „sangiac“: administrațiunea a-

busivă a acestor ispravnicii a dat naștere sensului peiorativ al verbului românesc.

săpă f șoldul calului (în Moldova).

CANT. Ier. 174: cōda pāunului, cea rotată, nu despre *sapa*, după obiceiul tuturor dobitoacelor... AL. 106: De-adăpat cu ce 'l adapă? Tot cu lăptișor de iapă, De și-l face lat pe *sapă*.

— SAP, manche; serb. sapi. Despre nomenclatura calului (§ 94).

saraiie f. (și *seralie*) plăcintă învîrtită cu fidea, miere și zahăr (Glos. 519).

NEGR. I, 286: iaurt, *seraliū*, baclavale, plăcinte, învîrtite.

— SARAILY, appartenant au palais (saray lokmasy „friandise du sérail“); serb. sarailiia „din Seraievo“, sarailika „un fel de mere“.

saraiū n (și *seraiū*) I. la Turci: 1. palatul Sultanelui său al Hanului.

a. în literatura istorică:

CANT. Ier. 397: *saraiū* împărătesc și harem, casele muieresci. NEC. 197: l'au dus la *saraiū* de l-au îmbrăcat Impăratul cu caftan de Domnie, de l-au pus Domn în Moldova în locul Ducăi-Vodă. MUSTE, 11: au luat pre Dōmna lui Grigorie-Vodă cu tōtă casa sa și averea în *saraiile* împărătesci să-i turcescă. OD. I, 151: Chiajna își câștigase apărători chiar în sinul *saraiului* împărătesc.

b. în cântecele populare (și sub forma *salaiū*):

AL. 106: Pe Sērb iată că 'l zăria, Din *saraiū* de la zăbrea; 179: La *saraiū* Hanului, Cumnatul Sultanului. TEOD. 67i: La *saraiū* că mi-l chema și din gură 'l întreba. ȘEP. III, 43 (conăcărie): Ca s'o mute peste plaiuri La a d-sale *salaiuri*.

2. palatul marelui Vizir său al unui Pașă.

M. COST. 298: au mers a doua și toți boierii și glōtele la gazda lui Moisi-Vodă și de acolo la *saraiurile* Vizirului, de au luat caftan de Domnie. DION. 185: au împregiurat *saraiul* Pașii.

3. fig. Impărăția turcescă (sens literar).

FIL. 130: țara întregă geme sub biciul și caznele ómenilor domnesci, numai ca să satur lăcomia *Saraiului*.

II. la Români: 1. palatul Domnului (în Bucuresci, în Iași sau în Țarigrad).

AMIR. 148: Șerban Spătarul frate-sēu a dis, că va face pod de pungi de la *saraiul* muntenesc până la Vezirul și tot îi va face pe voie. AX. 124: mers'au și a doua și ciauș-bașa la *saraiul* cel de la Fănar a lui Nicolai-Vodă; 150: după ce au luat pe Craiul, îndată au început a jăcu ci me mai rămăsese în *saraiul* Craiului. KOG. 129: satul Terapia unde aveau Drăcescii două case minunate alături *saraiuri*. AL. T. 101: când se trezia Măria sa, el striga prin *saraiū*...

2. în special, palatul agenților români la Constantinopole numit obicīnuit „Bogdan-saraiū“ sau „Vlah-Saraiū“ (V. Partea II).

COND. 1693, p. 659: Dumitrașco Vērzaul care este ispravnic la *saraiul* țării, la Țarigrad.

3. palat în genere.

N. Cost. 55: l-au ridicat cu totul pe Antioh-Vodă și l-au dus înuntru în Tighinea și l-au așezat la un *seraiu*. DION. 169: dându-i și o cetate spre a lăcui într'însa, în cele mai alese *saraiuri*, adică palaturi; 218: i-au dat [lui Ipsilant] și un *saraiu* de lăcuință. FL. 168: o să mi fac o pereche de case să le întrécă pe ale Armașului; *saraiuri* bre! nu glumă.

4. (sens arhaic literar) fig. locaș desfătător.

VĂC. 276: Sultanul Mahmut și-a dat sffrșitul, trecând la *saraiul* cel de trandafir din cealaltă lume.

— SARĀY (pers. seray), palais; alb. bulg. serb. sa-rai, rus. sarai „grajd“ (cf. dam), pol. seraj, ngr. *сарай*; sp. serallo, it. serraglio, fr. sérail. V. Partea II: saraiu-bașa și saraiu-divan. Despre divisiunile palatului domnesc (§ 55).

sarariu a. gălbuiu (la boiangiui din Mehedinți).

IONESCU, 694: cu vitriol se face colórea... fistichie și *sararie*.

— SARYLY, jaunâtre, (d. sary „jaune“).

sarmă f. 1. cocoloș de carne tocată sau de orez învelit în foi de viță sau de varză.

CR. I. 29: face ea *sarmale*, face plachie, face alivenei. GHICA, 76: Costachi bucătarul nimeria foarte bine *sarmalele*, ihnelele, ostropeturile etc.

2. fig. în locuțiunea „a toca carnea sarmale“, a o tăia în bucățele, a sfășia pe cineva.

S. NĂD. 147: mușcă mai iute, că-ți toc carnea *sarmale*.

Vorba revine în cântecele oltene.

• ȚAPU, 203: Fóie d'o *sarma*, Cine 'mi tîrguia? 434: Verdicică trei *sarmale*, Ș'am o mândruță la vale.

3. fig. gălușcă (cf. hap).

BOGD. Com. 31: când ți-oii arăta contul, ai să înghiți *sarmaua*.

— SARMA, boulette enveloppée dans des feuilles de vigne très fines (d. sarmak „envelopper“); serb. sarma, ngr. *σαρμας*, ung. szárma.

sărmăluță f. la pl.: sarmale mici acoperite cu iaurt.

BOGD. Com. 208: să am și eu parte de borș și de *sărmăluțe*...

satară f. I. (sensuri arhaice) 1. exacțiune, impozit ilegal.

NEG. 285: scóse orînduele multe și *satarale* și hărtii și fumărit. ORĂȘ. II, 132: venim să ne plângem d'astă *satară*.

2. execuțiune judiciară.

DION. 168: au pus *satară* de bani pe Mitropolitul și pe episcopii și pe boierii, încă și pe neguțătorii cei mari; 192: au dat oi, vaci, orez, grâu și bani *satară*.

II. (sens modern) fig. belea, bocluce neașteptat.

CAL. 1881, p. 37: baba începu iarăși să tocăne pe vladul de bărbat, ca s'o scape de *sataraua* proclutului de băiat. ISP. Rev. I, 454: cade *satară* în spinarea omului.

— MUSADERE (ar. müsadere), confiscation. Vorba face parte din vechea terminologie juridică (§ 71).

satara-belea f. sarcină ce cade pe neașteptate.

ORĂȘ. II, 60: *satara-belea* 'n spinare 'ți cădu ca din senin.

satir n. 1. secure (mai ales de calău).

BĂLC. 32: gădea cu *satirul* în mână se apropie de osîndit; 113: îl apără într'o bătaie, tăind mai mulți dușmani numai cu un *satir*.
OD. I, 65: amîndoi purtau la brîu *satir* și jungher.

2. cutit mare de tocat carnea.

ISP. 202: țiganul se aruncă cu *satirul* de la bucătărie și-i taie capetele; 256: țiganul arătă cu mândrie *satirul* plin de sânge și hainele stropite.

3. (ironic) sabie.

AL. T. 926: Măi, șeși binișor că scot *satiru* și te hăcuesc! 1119: vë poronesc în numele meu să puneți *satirele* 'n tēcă.

— SATYR (ar. satur), grand couteau de boucher, coutelas de bourreau; alb. bulg. *satyr*, ngr. *σατύρ*.

satiraș m. soldat înarmat cu satirul.

FOT. III, 311: patru *satirași* câte 10 lei fiecare pe lună. FIL. 29: *satirași* 'și curătau armele.

Formă corespunzând lui SATYRGÛY, aide-boucher

* **satirgi-bașa** m. căpetenia satirașilor.

FIL. 106: idiclii sub comanda marelui *satirgi-bașa* al Cămărășiei.

Titlu militar ce lipsesce la Hammer și d'Ohsson.

saxană f. 1. (arch. *saxanea*) sarcină, samar (litt cal de samar): cu acest sens mai ales în poesia populară.

AR. 45 (d. 1821): doi țigani cu două *saxanele*. ISP. 212: se hotărî și el a se duce acasă cu *saxanaua* [bufnița] în spinare și o luă la drum. TEOD. 677: Nu scii tu C'ai mai avut *Saxanale* cu parale. CAL. 1874, p. 64: Mărimea de 5 oca Mi ți-o pörtă *saxana*. VULP. 18: La grajd de piatră intra, Pe cióca că-i o scotea, *Saxanaua* i-o punea. ȚAPU, 214: Trăgea măciuca de la *saxana*, Care venia 17 oca...

Vorba figuréză în proverbul muntén [Isp.]: *pirpiri cosac saxana bricég* (litt. ușor ca un cosac și greú ca un bricég), ce se dice despre un om scăpëtat și golan.

2. **sarsana**, fig. ceva greú și nesuferit.

3. (adv.) gol pușcă.

CAL. 1881, p. 80: se lăsară toți *saxana*, cum i-a născut mă-sa.

— SEKSANA (ar.-pers. *seyis-hane*), cheval de charge du voyageur, bagages ou effets d'un grand personnage; bulg. *seiksana*, serb. *sexana*.

Vorba e specială Munteniei, ca și formele-î derivate.

desăxănez v. a scóte *saxanaua* sau samarul.

ȚARA N. II, 194: Sub copaciú cum se vedea, Un măgar *desăxăna*.

însăxănez v. 1. a încărca, a împovăra (vorbind de cai sau de măgari).

ȚARA N. II, 194: Scobor vr'o 5 măgăruși Cu dēsagi *însăxănați*.

2. a încărcă, în genere.

ISP. 378: se întorse cu mai mulți ómení *însăcănăți* cu bucatelele foisorului. LD. B. Sn. 12: așa *însăcănătă* cum era, biata împărăteasă cea tânără résbātu văile. CAL. 1881, p. 71: plécă *însăcănătă* cu lucrurile spre câmp.

saxie f. ghiveciú de flori (maí ales în Oltenia).

FÓIA IL. I, 279 (ap. Rudow): *saxia* din care să depártăm rímele.

— SAKSY, vase de terre pour y planter des fleurs (d. Saxa „Saxonia“); bulg. serb. saksîia.

schele f. (și **șchele**) l. port (mic), sinonim cu „liman“.

a. în literatura istorică:

DION. 166: deschidându-se tóte *schelele* hotarelor împregiur.
TARIF 1792: lână țigae ce vine din țara turcésă să plătésă la *schele* pe unde va intra în țară la 100 de bani 3 bani. UR. XXII, 312 (d. 1826): marfă câtă sě va afla descărcată la Galați pe malul Dunării, adică jos la *schele*. DUM. 35: Zmirna, oraș de Anadol... mare *schelă*.

b. (și **schilă**) în poesia populară:

CARÁNE. 34: Drumul Țarigradului, La *schelea* Impératului. BUR. 124: In drumul spre Țarigrad, In *șchele* de Impérat... ȚAPU, 84: Cam la vadu Brăilii, Cam de din josul *schilii*, Turcii, frate, se opriau.

2. podiș de lemne pe care lucréză zidarii.

AL. T. 1573: s'o prăbușit *șchelea*! 1576: acu șese luni, a cădút de pe *șchele* bietu Ion teslariú. GHICA, 151: zidire înfășurată încă în feșele *schelelor* pe cari lucraú meșterii pietrarí. CARAG. II, 57: *schelele* merg până 'n capétul binalii. ȚAPU, 26: Dar Manole ce'mí făcea, Pe *schilă* sus se suia, In drumul Vilaii se uita.

3. podelă în genere.

ISP. 373: a pune trupul cel fără cap în mijlocul pieței, pe o *schelă* cu trei trepte.

4. fig. fundament (sens exclusiv literar).

EMIN. 31: Suind, palid suflet, a norilor *schele*.

Var. (archaică și literară): **eschele**.

DUM. 53: vinând și omorínd pe *eschele* pe făcétorii de rele.

— SKÈLE (eskele), échelle, débarcadère, port, échafaudage [d. it. scala, ngr. *σκάλα* (cf. N. Cost. I, 51: limanuri saú *scale*... 451: Astrahanul, cea maí bogată *scală* pe Marea Caspie]; bulg. skela „port, trecétóre, grindis“, serb. sčela, mer. schele, ngr. *σκάλε*.

Din cei doi terminí nautici, *șchelă* și *liman*, primul a pierdut aprópe cu totul sensul maritim, iar al doilea îl conservă numai ca accepțiune figurată.

schimbeà f. la pl. droburí de miel.

Doc. II, 301 (d. 1792): *schimbele* 3 po bani 6.

Vorba figuréză în locuțiunea „a mânca schimbéua“, a se pirli într'o afacere (Zanne IV, 116).

— ISKEMBE (pers.), tripes de bœuf ou de mouton; bulg. serb. șkembe. Termin de cásăpie (§ 105).

schingiū n. chin, tortură.

NEGR. I, 311: cupTORaŞ în care se inferbîntaū uneltele *schingiurilor*.

— ISKENĖ (pers.), torture, question; ngr. σκευτεζέζ.

Vorba e o inducţiune ulterioară din „schingiuesc“.

schingiuesc v. (şi **schingiuesc**) a chinui, a căzni.

COND. 1776, p. 36: Ūcigaşi şi jacaşi ce se fac cete şi umblă prin ţară ucigînd, jăcuind şi *schingiuid*. AL. T. 236: bate-mă... *schingiuesc*-mă... tot am să mor odată; 1618: unul *schingiuesc* omeni, altul necinseşte femeile. CR. I, 60: aū tăbărit cu toţi pe dînsul şi l'aū *schingiuit* după placul lui Dănilă. XEN. 65: *schingiuesc* ţăranii într'un mod cumplit. GHICA, 288: nici nu omora, nici nu *schingiuia*, nici nu jăfuia. BOGD. POV. 154: dór nu eşti hoţ de codru să *schingiuesc* ómenii de giaba!

Vorba revine şi în cîntecele populare.

AL. 259: Şi mă ie la *schingiuit*, Că nimic nu i-am cosit. TEOD. 83: M'o bate, m'o *schingiui* Şi tîrla mi-o risipi.

Formaţiune verbală corespundînd turcului ISKEN-ĞELEMEK „torturer“ şi ngr. σκευτεζέσω.

schingiuire f. torturare.

AL (Negr. I, XIV): *schingiuirea* ţăranilor şi a ȕiganilor făcea din obiceiurile ȕilnice.

scrum n. materie neagră ce rămîne din ceva ars.

AL. T. 116: regia tutunului din care s'a ales numai fum şi *scrum*. BOGD. POV. 229: într'o clipă s'a prefăcut în cenuşă şi *scrum*. ISP. 355: friptura se făcuse *scrum*. ȐAPŪ, 212: De tumul odăii, De *scrumul* căldării.

— KURUM, suie (cu protesa unui s: § 21); alb. şkrump, mcr. serum, ung. korom.

O formă secundară, **ascrum**, a face scrum, revine în Sinaxarul lui Dosofteiu (110^a: ş'aū opărit de aū *ascrumat* ş'aū ars buruianele...)

sefertàs n. serviciū pentru transportul bucatelor (litt. tas de drum). Vorba se aude în Muntenia (Polysu).

Doc. II, 405 (d. 1790): un *sefertas* mic. TARIF 1870: *sefertas* de table de fier.

— SEFER TASY, espèce de garde-manger de voyage (d. ar. sefer „voyage“ şi tas „tasse“).

sefterea f. (şi **safferea**) plantă cu sucul amar (*Fumaria*). Vorba e specială Munteniei.

OD. III, 173: pojarniţă şi *sefterea*...

— ŞAHTERE (pers.) fève du roi fumeterre (d. şah „roi“ şi ter „humidité“); ngr. σαφτερές (§ 102).

seiz m. rîndaş domnesc.

COND. 1776, p. 77: al doilea *seiz* 5 lei pe lună. FOT. III, 308: patru *seizi* ai grajdului domnesc câte 20 lei fie care pe lună. NEGR. I, 277: judeţele se ocărnuiau de caicci şi *seizi*. BĂLC. 401: opt *seizi* duceau de frîu opt cai acoperiţi cu şele preţioşe.

— SEYIS (ar. sayis), palefrenier; bulg. serb. seiz, ngr. σείης. Vorbă semi-literară.

***seiz-başa** m. (şi **saiz-başa**) vătavul seizilor.

GHEORG 324: pe lângă comis, *seiz-baş* şi alţi seizi şi comişei şi ciodohari. Doc. 1776, p. 77: *seiz-baş* 10 lei pe lună. Doc. IV, 516 (d. 1795): 7 lei emiclicul *saiz-başii*. Fot. III, 308: *seiz-başa* turc câte 30 lei pe lună, *seiz-başa* rumân câte 40 lei.

— SEYIS-BAŞY, chef des palefreniers; serb. seizbaşa. **selamet** n. I. (sens archaic) scăpare, mântuire.

BELO. 409: *salametul* lor, le dăce, este a se închina; 432: Cu copii şi cu rudenii la *selamet* n'a eşi. ZIL. 67: nici un *selamet* altul nu găsece. Doc. III, 522 (d. 1787): au trecut cu *selamet* fără de nici o poticnelă.

II. (sens modern) fig. sfârşit rău, ruină desăvîrşită (cu var. **selemet**, **silimet** şi **zelemet**).

AL. T. 1232: când te-a ruina ginere-tău... Pe mine! el să mă scotă *silemet!* FIL. 86: putem în scurt timp să-l scotem la *silimet*. ORĂŞ. I, 33: şi ca mâine România o scotem la *selemet*; II, 4: de vrei dar să duceşi treaba, să eşii la *selemet*. MARION 1893, No. 36: nisce daraveri pröste il duseră la *zelemet*; 1896, No. 44: unde o s'ajungă cu atăta bunătură?... la *zelemet* şi pe urmă la balamuc.

— SELAMET (ar. santé), sécurité, sureté; bonne fin, bon résultat; serb. selamet „pace“, alb. selamet „fericire“, ngr. سلامت, scăpare.

Sensul figurat al vorbeii e propriu limbii române.

***serdar** m. I. la Turci (şi **serdar-aga**) comandantul ienicerilor într'un district.

CRON. III, 438 (d. 1822): la Şumla conacciul i-a dūs la conac la casa unui *serdar-aga* turc.

II. la Români: 1. în Moldova, comandantul călărimii din ținuturile Orheiū, Lăpuşna şi Soroca, destinată să apere graniţele dintre Prut şi Nistru de năvălirile Cazacilor şi Tătarilor: Serdarul venia în rang imediat după Hatman, generalul cavaleriei moldovenesci (Cant. Mold. 80; Ist. ot. 508; Drăgh. I, 84 şi Băle. 677).

N. COST. 40: au trimis Constantin Duca-Vodă sol în țara leşescă pre Ión Costin ce au fost *serdar*. NEC. 198: Alexandru Buhuş ce era pre acea vreme *serdar*. AMIR. 164: Iordachi *serdarul* cu toţi Lăpuşnenii şi Orheenii şi Sorocenii, Lupul *serdarul* de mazili cu toţi maziliū. CANT. Ier. 186: şoimii ca hatmanii, ulii ca *serdarii*, coruii ca căpitanii pe dinaintea glótelor şi a bulucurilor se pimbla.

Var.: **sardar** şi **sërdar**.

N. COST. 303: Matei-Vodă au venit până la marginea țării sale şi de acolo au primit un *sardar* al său cu oşti. NEC. 230: viind aice în țară Cantemir şi slujind bine, l'au pus căpitan mare şi apoi a fost şi *sardar* şi mai pe urmă au fost şi Clucer mare. UR. VI, 402 (d. 1741): despre partea *sardarilor* făcându-se multe rele şi jafuri sa-lahorilor şi cărauşilor...

2. în Muntenia, căpitanul menzilorilor și îngrijitorul conacelor: avea sub el o cătă de oșteni, salahorii și carele de provisiuni (Fot. III, 292 și Tunusli, 110).

3. rang de boierie de a doua clasă.

NEGR. I, 72: vedând că cere pe fică-sa un Postelnic, pe dinșa față de *Serdar!* AL. T. 409: plecăciune, arhon *Serdar!* tot la agie ești? 740: *Serdar!* Pipirig mă însciintéză, că are să vie la soupé. FL. 178: Domnitorul onoră pe Gheorghe cu rangul de medelnicer, care mai în urmă îl schimbă treptat până la cel de *Serdar*. GHICA, XIV: *serdari*, căminarii și cluceri mari... VULP. 30: Că mai are o fată mare și mi-o cere *Serdar* mare.

— SERDAR (pers.), commandant des janissaires d'un district, général (d. ser „tête“ și dar „qui tient“); bulg. serb. *serdar*, ngr. *σερδάρης*.

Vorba a jucat la noi, în special în Moldova, un rol mai important de cât în Turcia: ea 'și mântinu însemnătatea până veni în rivalitate cu „Aga“, care se înalță treptat în paguba Serdarului (V. agă).

serdărărit n. glôba vitelor ce intrau prin vii în județul Rîmnic (venitul serdarului în Muntenia).

Fot. III, 294: două-sute lei de la *serdărărit*...

serdărăsă f. nevasta serdarului (boierinaș).

AL. T. 740: *serdărăsa* are nisce ochi...

serdăresc a. ce ține de serdar (ca rang militar).

Doc. IV, 516 (d. 1795): polcovnicul *serdăresc*.

serdărie f. starea și dregătoria serdarului.

MUSTE, 29: Dimitrașco-Vodă l'aŭ suit [pe Cantemir] la boierie mai mare, la *serdărie* și clucerie. COND. 1776, p. 81: *serdăria* ot Lăpușna, Orheiŭ... polcovnicul *serdăriei*... Doc. III, 200 (d. 1788): pe ține te cinstim cu dregătoria *serdăriei* cei mari.

Formă originală și paralelă cu „serda(r)lic“.

serda(r)lic n. sens identic cu „serdărie“.

COND. 1693, p. 671: 265 tal. s'aŭ dat pentru *serdalicel* lui Domnuș-Aga ot Dîrstor.

— SERDARLYK, dignité de généralissime.

Tôte aceste forme secundare, odinióră populare, aŭ dispărut odată cu desființarea rangurilor către mijlocul acestui secol.

serpengea f. numele popular al antraxului (Glos.).

— SERPENŢE (pers. paume de la main), abcès, an-thrax (d. ser „tête“ și penče „griffe“).

sic! bine și-a făcut! așa 'ți trebuie! „a da cu sic“ a necăji pe cineva la o pățelă (repetînd vorba „sic“).

CAL. 1883, p. 40: toți începură să-I dea cu *sic*. BASME II, 127: *sic!* așa 'ți trebuie, dișe fata rîdînd... R.-Cod. 287: *Sic, sic, sic*, surată, fa. Că nu te ia pe ține și mă ia pe mine.

— SYK, serré, gêné (sykmak „presser, tourmenter“).

sicăiū v. 1. a da cu sic, a necăji într'una: nu mă
mai *sicăi* atâta!

2. fig. a nu rămânea locului, a se agita.

ISP. 258: se tot *sicăia* pe scaun de neastîmpăr și de frică.

sichimeă f. secătură: *sichimeă* de ginere.

2. adv. într'o dóră, cum o fi...

MARION 1892, No. 30: și deci *sichimea*... cum mi-o fi sortit!

— SIKIME (litt à mon tel), mon *dédain*. Vorba face parte din graiul mahalagiuilor.

siciū n. partea arșicului care stă pe pămînt.

ISP. Juc. 87: la cine cade arșicul *siciū*, ia armășia.

— SYK, compact. Despre jocul în arșice (§ 42).

sictir! int. înjurătură trivială turcescă: la naiba!
„a da cu sictir“, a înjura obscen, a sudui.

UR. XIV, 247 (d. 1823): la acest răspuns al meu el mi-aū adaos cu dispreț: hai *sictir*, ghiaur! ORĂȘ. II, 21: Și marele Vizir, Cu marele mușir, Le-a dat câte-un *sictir*; 156. Căci nu voiă guvernul, ca bietul mosafir, In loc de ișala, plecând, să-i dea *sictir*.

Vorba revine în cântecele oltene.

ȚAPU 49: Și [Vlaicu] în urmă o judeca: Ai *sictir*, curvă, cățea, Ti-ai omorît pe Ōncea; 79! Banudin gură striga: *sictir*, păgân, d'acilea, Că tu ești ture Medin-Pașa... 135: Măi, țarane, tu ești bét! — *Sictir*, ciocoiū gulerat...

— SIKTIR! imper. pasiv d. siktirmek (sikmek „cohabiter“ d. sik „membre viril“); mcr. sictir! Despre înjurături (§ 44).

sictirélă f. suduitură.

sictiresc v. a da cu sictir, a-l goni înjurându-l.

ȚAPU, 120 (d. Teleorman): Domnia când catirii vedea, Pe Stanca mi-o *sictiria*, Iar Stăncuța când aușia, In cucie se punea.

sidéf n. materie albă, tare și lucioasă de la unele scoici: din *sidef* se fac nasturi, mănere de cuțite etc.

DOC. II, 405 (d. 1792): nisce mētăniū de *sidef*. AR. 46 (d. 1821): o pușcă numai *sidefuri*. OD. I, 130: fusul de *sidef* nu i se mai întorcea între degete; 132: pistólele ghintuite, lucrate în Veneția numai cu sirmă de argint și cu *sidefuri*. FIL. 154: săbiū turcesci cu mănerele de *sidef*. DELAVR. 165: pistóle cu plăsele de argint și de *sidef*. ISP. Juc. 28: copiii se jucaū cu nasturi de *sidef*. BUR. 103: Légân mândru și frumos, Lucrat cu *sidef* și os.

— SEDEF (ar. sedef „coquille“), nacre de perle; bulg. serb. *sidef* (sedef), mcr. *sidefi*, ngr. σιντέφι. Despre celelalte minerale venite din Orient (§ 103).

siléf n. (și *siléh*) chimir de ținut pistólele.

REV. II, 413: încinsei un *siléf* și 'mī pusei pistólele în briū. GHICA, 349: Hiotoglu purtând la piept un *siléf* bogat de arme; 415: încins cu un *siléh* roșu cusut cu fir.

In cântecele populare (și sub formele **seléf**, **silép**). R.-COD. 224: Ia lépădă-ți armele, *Siléf* cu pistólele, Să-ți mai

lungim Țilele. AL. 43: Tu ai galbeni la chimir, Eū am un *seléf* cu fir și în *seléf* un iatagan, Ce mă șcapă de alén; 131: La *seléf*-i se pleca, Pistólele-ī le-apuca; 258: *Seléf*ul cu armele, Armele cu glón-țele! TEOD. 565: Mâna 'n *seléf* că punea, Paloș mare că scotea. ȚAPU, 318: Trupul meū și armele, *Siléf* cu pistólele; 382: Să-ți iaū pielea după cap, Să-ți fac *silep* la mazdrae.

— SILAH (ar.), arme; bulg. siliah (seliaf), serb. silah, alb. siliah „chimir pentru arme“, mcr. siléhe „șerpar de păstrat cuțite, pistóle“. V. Partea II: silihtar.

simit m. pezmet móle.

Doc. II, 302 (d. 1791): *simitul* alb, ca și jimbla, la para po dramuri 100. AL. T. 136: *simit!* covrigi! pe buze să te frigi! FIL. 139: *simiți* cu brânză. GHICA, 71: să cumpere halviță și *simit*.

— SIMIT (ar. semit), petit pain en forme d'anneau; alb. bulg. serb. simit, mcr. simită „covrig“, ngr. σμῖτ, pâte de farine; sp. acemita.

simigiū m. cel ce face saū vinde simiți, covrigi.

Doc. II, 317 (d. 1791): covrigii *simigiūlor*... Fot. III, 285: 300 lei de la *simigiū* (unul din veniturile Agăi). FIL. 29: *simigiū* cu tablele lor sferice puse pe cap și cu tripodele de lemn la subțióră.

— SIMITGI, qui cuit, vend des biscuits; bulg. simigiā.

simigerie f. prāvālia simigiului.

TELEOR, 12: o fatā avea zestre o *simigerie* la obor.

sinamechie n. (și *siminechie*) foile unui arbust din Orient, luate ca purgativ (litt. sena din Meca).

TARIF 1761: *siminechi* oca 44 bani. TARIF 1792: *sinamechie* oca 3 bani. CONV. XXVI, 459: *siminechie*, *sinamichie*, folia senae.

— SENAMEKI, séné de Mecque (d. ar. sena „séné“), de unde sp. it. sena, fr. séné.

sinet n. I. (sensuri archaice) 1. act, document.

Kog. 210: trimițēnd *sineturī* pentru tóte la capicheaiele, scriindu-le ca să cheltuiască și să stea cu capul, ca să potóle acéstă price; 236: să ia *sinet* de la dînșii de tóte câte a dat în mâna lor. COND. 1802, p. 313: avaturī și cererī ce s'au izvorit din nou în urma *sinetului* ce s'au făcut la lét 1198, să lipséscă. COND. IPSIL. (d. 1796): judecatoriū să citéscă tóte cărțile și *sineturile* acelor ce se judecă.

2. (și *senet*) fig. dovadă, garanție.

ZIL. Rev. VI, 103: și fu acest ferman *senet* Rumānilor pentru nevinovāția lor.

II. (sens modern: și *sinet*) chitanță, poliță.

UR. XI, 355 (d. 1805): să plătéscă tóte datorii ce vor fi atât cu *sineturī* cât și fără *sineturī*. AL. T. 1018: a trecut de mult vadēna *sinetului*... 1251: *sineturile* mele trebuie să fie achitate fără nici o scādere; 1433: se vorbește de un *sinet* al dumitale de 30,000 de galbeni; 1740: să vē daū *sinete*, ca să înșelați lumea, că aveți stare? FIL. 274: trimiț prea osfinției tale acea piatră, ca să o aibă în păstrare și să am *sinetul* sfinției tale de primirea ei. GHICA, 513: staū cu sipeturile pline de amaneturī și de *sineturī* și nimeni nu-mi plătése.

— SENED (ar. appui, soutien), document, piēce au-

thentique, acte, diplôme; serb. senet, mcr. sinete, ngr. *σενέτι*. Termin juridic pe cale de a dispărea (§ 71).

sîngép m. și n. blană ușoară și caldă de jder.

COND. 1693, p. 415: două blane de spinări de *sîngépi* ce s'au trimis la imbrîhorul. KOG. 231: Domnul îmbrăcînd pe salahorul cel împărătesc și pe Divan-Efendi cu blană de samur și pe Visternicul și Caimacanii cei mari cu blană de *sîngépi*, iar pe ceilalți boierî cu feregele și cu căftane. TARIF 1761: *sîngépi* blane de spinări mari 66 bani, *sîngépi* blane de pîntece mari 55 bani, *sîngépi* tanele de o mie doi pol lei. UR. XV, 247 (d. 1787): o scurteică de canavaț captușită cu *sîngép*. TARIF 1792: *sîngépi* ce vin din țara unгурéscă de povară 660 bani... *sîngépi* negri nelucrați oca 30 bani sau nelucrați sibiriației oca 40 bani. TARIF 1870: blani de *sîngépurî* negre.

Var. (arhaică): **sîngif**.

COND. 1693, p. 407: un conțeș de canavaț cu nasturi de sîrmă, cu găitan de fir, cu *sîngif* de atlas.

— SÎNGEF (pers. *siŋgab*), écureil de couleur grise, peau de cet animal, fourrure en petit gris; serb. *siŋgef*, ngr. *σιντζάπι* (§ 84).

sîngépiu a. de colórea cenușie ca a sîngépului.

DOC. II, 407 (d. 1792): catifea *sîngépie* i galbenă.

— SÎNGABI, gris, de couleur grise.

sinie f. 1. tablă de cositor, împodobită la mijloc cu desenhuri de flori.

CUV. I, 213 (d. 1588): o *sinie* mare. CONV. IX, 277 (f. de z. 1821): o *sinie* mare.

2. în Banat, masă rotundă făcută de lemn în forma unei farfurii, cam de un metru în diametru de mare și cu mijlocul oblu, iar tórtelile de asupra măi scunde de cum e mijlocul de desubt (Marian, *Inmormînt*. 390).

— SINI, plateau rond (d. sin „Chine“, primitiv: porțelană chineză); bulg. serb. *sinia* „mescióră jósa“ (de unde vorba trecu la Bănățeni), alb. *sini*, mer. *sinie*, ngr. *σινί*, *tourtière*. V. *cinie*.

sipet n. coș de papură servind de cufăr.

MUSTE, 14: dacă au eșit Nemții din cetate [Nemțul], au rămas tot ce au fost în cetate lucruri boieresci și neguțătoresci, lădi, *sipete* și mahle... AR. 81 (d. 1821): le am deschis *sipetele* și giamantanele. AL. T. 391: în còda trăsuriî sînt aninate o mulțime de *sipete* și de cutii; 1720: adă *sipetu*l cel cu haine. FIL. 128: deschise un mic *sipet* de lemn de chiparos; 142: un *sipet* mare îmbrăcat cu piele de căprioară albă și legat cu fier alb. GHICA, 266: avea *sipeturî* pline cu sineturî.

Vorba revine în cîntecele oltene.

ȚAPU, 86: Un negustor s'a 'necat C'un *sipet* mare 'ncărcat.

Var. (literare): **sepet** și **sépet**.

IST. 1715, p. 95: *sepeturî* cu luminări, DION. 197: trei *sépeturî* de pecetluituri.

— SEPET, panier, corbeille de jonc et d'oseille; alb. serb. sepet, ngr. σεπέτι; ung. szepet.

sipetaș n. lădiță, cuferaș.

FIL. 142: un *sipetaș* mai mic de lemn de nuc cu flori de sidet.

sipețel n. sipet mic.

UR. XVI, 277 (d. 1797): *sipețele* mici lipscănesci... Isp. 144: căpitanul deschise *sipețelele* și află toate celea.

sîrghiū n. tarabă.

MARION, 66: *sîrghiū* încărcate cu pastramă.

— SERGI, étalage. Vorba circulă în Muntenia.

sofà f. divan de odihnit.

a. în literatură:

CRON. III, 441 (d. 1822): odaie... având *sofale*... NEGR. I, 78: tînăra nevestă... lăsată pe o *sofa*. FIL. 24: seșură pe o *sofa* de postav roșu cu ciucuri albi de Veneția; 30: sala tronului era împodobită cu o *sofa* pentru Prințul și lavițe pentru boieri. XEN. 66: puse o *sofa* lângă sobă. GHICA, 9: se aședase răsturnat pe *sofa*.

b. în cântecele populare:

TEOD. 600: De pe *sofa* se scula, Pe ochi bine se spăla.

— SOFA (ar. soffet), lit de repos, canapé fixe dans les maisons turques; alb. bulg. serb. sofa, ngr. σοφάς; de aceeași origină: it. fr. sofa. V. divan.

***sofagiū** m. boierinaș care purta grijă de divanuri și sofale (Kreuchely ap. Hurmuzachi X, 518).

COND. 1693, p. 352: s'aū dat la doi *sofagiū* nafacaua lor de 7 luni; 426: 40 tal. s'aū dat la doi *sofagiū* greci din simbria lor.

sofrà f. mescióră rotundă cu două picioare laterale, la care mâncaū 6—8 persoane seșend împrejur pe divan după moda turcescă.

CRON. III, 439 (d. 1822): la 11 césuri le-aū pus masa, *sofra* turcescă poleită cu aur. PANN, 132 (V. ciorbă).

— SOFRA (ar. süfret „provision de voyage“), sac à provision qui sert aussi de nappe ou de table sur laquelle on sert le repas; bulg. serb. sofrà, alb. sufrà, mcr. sufra, ngr. σοφράς.

sofragiū m. I. (și **sufragiū**) numit și **Vel-sofragiū**, (sens archaica) titlu identic cu „sofragi-bașa“.

COND. 1776, p. 77: *Vel-sofragiū* 20 lei pe lună. Doc. IV, 517 (d. 1795): 15 lei *sufragiū*...

II. (sens modern) îngrijitor de masă și tacâmuri, la o casă boierescă.

AL. T. 482: unde să găsească eū talgere, cucónă?... că nu's *sofragiū*. FIL. 104: scóse pe *sofragiū* și pe stolnic, sub cuvînt de mîncătorie.

— SOFRAĞI, domestique qui dresse la table, maître d'hôtel; bulg. serb. sofragiia, ngr. σοφραγιής.

***sofragi-uașa** m. stolnicul curții, boierinaș care în-

grija de masa Domnului, de tacâmurile și de pânzăria ei, punând și ridicând masa (Fot. III, 310).

Doc. I, 289 (d. 1783): *sofragi-bașa*... peșchergi-bașa...

— SOFRAGY BAŞY, le gardien de la vaisselle, chef des laquais de table Ham.

sofragerie f. (și **sufragerie**) sală de mâncare.

DRĂGH. I, 90: stolnicei, slugi în trebaința *sofrageriei*. AL. T. 1129: am bătut sus, în *sofragerie*, vin de cel cu spumă. GANE, III, 168: introduse în *sufragerie*. GHICA, 279: lângă tulpina aceluși arbore aședasem *sofrageria*.

Formă originală ca și ngr. *σοφραζαρία*, salle à manger.

soitariu m. (și **suitariu**), 1. măscăriciul Curții care însoția pe Domn la alaiuri. Vodă avea 4 soitarii înaintea lui, iar beizadelele 2: ei formau elementul comic al paradei, excitând râsul mulțimii nu numai prin gesturile și bufoneriile lor, ci și prin costumul lor grotesc, purtând căciuli mari din blană de tigru și coddă de vulpe atârnată, iar în fața căciulii aveau oglinzi (§ 63).

Doc. IV, 518 (d. 1795): *soitariu* cu 7 lei emielic. PAPAȘ. 53: *soitarii* Curții domnesci făceau la alaiu pe caraghioși, strîmbându-se și rîdînd în hohote către toți privitorii de pe ferestre. NEGR. I, 29: înainte mergeau *suitariii* călărîc cu nalte căciuli flocose, la care atârna câte o lungă coddă de vulpe, împingînd pe norodul ce se înghesuia. GHICA, 322: oștirea turcescă au pornit pe la amiazi, *soitariii* înainte îmbrăcați în haine pestrițe, cu coddă de vulpi la căciuli, jucînd chiocecurile, strîmbându-se la lume pe uliță și făcînd fel de fel de caraghiozlicuri. ORĂȘ. II, 118: *soitariii* cu moțuri, cu peruci în colțuri.

2. bufon, paiată.

AL. T. 115: *suitariii* de cafea. ORĂȘ. II, 96: ești cel mai nostim dintre *soitariii*. TEOD. 486: Sbierau *soitarii*, nu-și țineau gura.

— SOYTARI, arlequin, bouffon; bulg. serb. *soitariia*.

soiū n. 1. rasă (vorbînd în special de cai).

GANE III, 11: cal aprig de *soiū* moldovenesc. ISP. 365: avînd un cocoș de *soiū*, cu mare cheltuială a alergat prin țări de a cumpărat și o găină așijderea de *soiū*. AL. 179: Ș'un fugar frumos domnesc, De *soiū* bun moldovenesc; 314: Iepele de *soiū* bun moldovenesc. Cu galbină se cîntăresc.

2. nēm, viță (despre omeni).

STAM. 471: este avut și de *soiū* înalt. AL. T. 684: Graure, fi cu inimă, că fetele 's dē *soiū*. GANE I, 126: de *soiū* țarnesc și cu găr-găuni de cocónă în cap.

3. fig. calitate, natură.

AL. T. 580: ce *soiū* de om îi? XEN. 147: ș'apoi ciocoiul de Anton parcă-i mai de *soiū*? TEOD. 296: Dar ciocoiul, ca ciocoiul, Casa 'i e firea și *soiul*.

4. fel, specie, varietate (și fig.).

AL. T. 58: lumea 'i plină de păpuși de tot *soiul*, mari și mici; 622: spre a curma tot *soiul* de neînțelegeri; 781: om petrece iarna

în plăceri de tot *soiul*; 1120: ne vom da tot *soiul* de agiutor la tot *soiul* de întâmplări; 1224: mi-am ruinat starea cu tot *soiul* de nebunii.

— *soy*, race, famille, lignée, espèce, sorte (adj. de race, noble); bulg. serb. soi „stare, rang“, alb. soi „nēm, rudenie“, mcr. soi „fel, familie“, ngr. σόι, race.

Vorbă forte răspândită și cu sensuri variate ce coincid în mare parte cu ale sinonimului maghiar „nēm“.

solimàn n. onix (într'un cântec bucovinén).

MARIAN II, 167: Pe cornul tulpanului Piatra *solimanului*... *Solimanel* de ce-î bun? De primblat sara pe drum.

— SÜLEYMANI, onyx (litt. propre à Salomon).

somòn n. 1. codru de pâine: nu cunoscem vorba de cât din proverbul „nu-î nebun cine mănâncă 7 *somone*, ci cel ce-i le dă“.

2. fig. gros de cap (cu acest sens numai la Cihac).

— SOMUN, pain entier, pain grossier et noir; bulg. serb. somun, alb. somune.

sopă f. măciucă scurtă și grosă.

REV. I, 395 (d. 1821): i-aū dat câteva *sop*e pe spinare. HRIST. (1818): Tot cu *sopa* neghiobesce Vedeai numai că-î lovesce. AL. T. 1332: ce te-aș măsura eū cu *sopa*, ca'n vremea ienicerilor.

— SOPA, gros bâton; bulg. serb. sopa.

spahiū m. călăreț turc: cavaleria otomană era divisată în *spahii* sau călăreți proprii și diși, în sililitari sau armași, în lefegii sau călăreți cu lēfă etc.

a. la cronicari:

M. Cost. 285: s'aū strîns ienicerii cu toții, plecând spre sine pre *spahii* și aū mers la curtea împăratăscă; 357: pre Ismail-Aga l-aū trimis, carele apoi aū cădūt Agă *spahiilor*. N. Cost. I, 453: întâi porniră *spahii* în câte-va stoluri, apoi după dinșii mergeau tunurile și gebhanăua; II, 48: aū trimis fără de veste vr'o cincî sute de *spahii* de l'aū ridicat din Iași pe Constantin-Vodă. NEC. 324: acel turc aū spus Împăratului cătă ôste turcăscă este, o sută douē deei mii de ieniceri pedestri și douē sute și cincî deei de mii *spahii* călărime. Ist. 1715, p. 83: să mērgă din *spahii* și din arnăuți. BĂLC. 90: o rēscôlă a *spahiilor* turbură liniștea capitalei.

b. în cântecele populare (în cele din Oltenia sub formele corupte *pafiu* și *pafir*, *pasfir*, *pasfiū* și *spafiū*).

AL. 131: Turcilor, *spahiilor*, Nu dați vînt săbiilor. TEOD. 539: Turcilor, *spahiilor*, Și voi ienicerilor; 608: Patru mii *spahii* scotea, Dar Băcul nici c'astepta. BUR. 84: Și să împărtășcă lefi La lefegii, Căi pe la *spahii*. ȚAPU, 71: Mulțumescu-vē, Domnilor, Și mai mari *Pafirilor*; 72: Turcilor, *Pafirilor*...; 80: Turcilor, *Spafirilor*...; 84: Turcilor, *Pasfirilor*...; 85: Turcilor, *Pasfirilor*...

— SIPAHI (pers.), cavalier (d. asp „cheval“); bulg. serb. spahiia, ngr. σαχις; sp. cipayo, fr. cipaye „nom

donné dans l'Inde aux indigènes qui servent dans les troupes européennes" (Devic).

spahiesc a. cum purtați spahiî.

ANON. 352: Mihnea-Vodă cinstia și dăruia némul dorobăntesc cu fringhii (= frenghiî) și cu haine scumpe și îmbrăca pre dorobanți tot cu haine *spahiesci*.

Stambul n. numele turcesc al Constantinopolii, numit de popor și Tarigrad (în cântecele populare).

AL. 144: Dacă sorții te-or purta, Țările de-a vîntura și'n *Stambul* de a intra; 210: La *Stambul*, în turnul mare, Ce se 'nalță lângă mare, Unde zac fețe domnesci și soli mari împărătesci.

— ISTANBOL (Stambol), Constantinople (d. 'ς τήν Πόλιν: cf. Istankioi d. 'ς τήν Κῶ); bulg. serb. Stambol, pol. Stambul, ung. Sztambul.

stambolă f. chilă de Stambul (într'o baladă mold.).

AL. 116: Descarc la zambole și 'ncarc la *stambole*.

Var. (arhaică): **stambol-chilă**.

Doc. I, 274 (d. 1783): să se dea din țară [Muntenia] 300,000 *stambol-chile* orz și 80,000 *stambol-chile* făină. UR. IV, 346 (d. 1812): când se da din pămîntul acesta [Moldova] 100,000 *stambol-chile* de grâu cărnău.

— ISTANBOL (KILE), kilo de Constantinople; bulg. stamboliia „sac de ovės“.

sucmân n. 1. postav gros de lână albă.

TARIF 1761: *sucman* de cot 1 ban prost... *sucmani* cusuți de 14 un leu. UR. IV, 135 (d. 1792): șalvari de *sucman*... un *sucman* mare de 8 coți. IONESCU, Dorohoiu, 499: postavul țaranilor noștri este *sucmanul*.

2. ghebă de sucman cu șireturi.

AR. 143: îi duceau golî și descuți [pe Leși], numai câte un *sucman* rău asupră-le, și-î dau peste hotar. NEC. 233: aî îmbrăcat [pe un grec] cu *sucman* negru și l-aî trimis de l'aî închis la cetate la Némț. CANT. Ier. 299: din ruföse *sucmane* în porfira priminindu-l. AL. T. 4: cu *sucman*, cu opinci, cu itari; 426: să bălălăiesci ca într'un *sucman*? ID. Pr. 215: 'și aruncă *sucmanul* pe umere. ISP. 177: săracul, umilit și strîns la piept, de sta să-î crape *sucmanul* cel sdrențuit de pe dînsul. TEOD. 334: Foicică de năut, Ungurén cu *sucman* scurt, Nu șede 'n Moldova mult.

Vorba figuréză în diferite dicetori (Zanne III, 388).

Var. (mai ales mold.): **suman**.

AL. T. 1546: ți-am cumpărat *suman*, opinci, ciubote. CR. II, 25: două perechi de obiele de *suman* alb; 47: se fac multe giguri de *sumani*. GANE I, 243: îmbrăcat într'un *suman* sdrențeros. STANC. 213: își puse popa *sumanul* în spinare. ȘEP. I, 219: tot îi mai apröpe cămașa de cât *sumanul*. AL. 202: Pe de asupra-î cu *suman*, Dar pe trup are caftan. HINȚESCU, 182 (prov.): *sumanul* alb se pöte negri, iar cel negru nu se pöte albi.

3. haină grösă purtată de țarancele din Ialomița, Vlașca, Buzeu (Dr. Manol. 182).

— **SUKMAN**, grandes bottes à l'usage des Turkmans; bulg. sukman „fustă, caftan“, rus. sukmani, rut. pol. sukmana, ung. szukmáni „țundră, zeghe“. Sub raportul sensului, cf. cele deise la ciöreci.

• Sumanul este postavul țărănesc prin excelență, ca abaua și dimia în Muntenia (V. aba).

sumăeș n. suman scurt (și desmierdător).

BOGD. Pov. 66: nu-î mai rămăsese de cât un biet *sumăeș*.

sucmănar m. cel ce face saū vinde sucmane.

COND. 1776, p. 16: starostele de *sucmănari*.

sugiuc n. 1. un fel de cärnat.

TARIF 1792: limbi de vacă i *sugiucuri* cântar 40 de bani. Doc. II, 310 (d. 1792): ghiudenul saū *sugiuc* ce se face aici în Bucuresci. NÄD. 100: ce pâne albă... bine se mai lovesce cu *sugiucul* ästa!

2. un fel de pastă de nucî și zahăr, roșie pe din afară și albă pe dinăuntru: acadetele și *sugiucuri*.

3. nucî înșirate pe o sföră și acoperite cu must fiert cu făină (Damé s. v.): un fel de magiun de struguri.

— **сугук**, saucisse, saucisson; alb. bulg. serb. suguk, ngr. σουτζοβυ. Vorba circulă mai ales în Muntenia.

sulimän n. sublimat de mercuriū servind ca dres pentru fațä: țărăncele obicinuesc albetele cu stubeciū și rumenele (Dr. Crăin. 179).

TARIF 1761: *sulimän* oca 44 bani. CR. I, 112: piatră vinetä, piatra *sulimanului* saū piatra bunä pentru făcut alife de obraz. GHICA, 65: dresul, *sulimanul* și rumenela cu care se väpsia. R.-Cod. 161: De n'ai da cu *suliman*, Nu ți-ar face pielea un ban...

— **SÜLÜMEN** (ar. arsenic), nom de deux préparations de mercure, fard (d. sublimatum); bulg. siulemen, serb. sulimen, ngr. σουλιμης; sp. soliman „sublimé“. Despre datina sulimenirii (§ 83).

sulimenelä f. dres de sulimenit.

CR. I, 112: ghilälä, *sulimenelä*, boia de pör...

sulimenesc v. a da cu suliman, a se drege la fațä.

Și forma compusă **însulemenesce** (într'un cäntec oltén).

ȚAPU, 17: Iléno Zimzéno, Ia scöl', te gätosce, Te 'nsulemenesce...

sulimenit a. (și **sulemenit**) 1. dres cu suliman.

PANN, 195: a venit *sulimenitä* și se duce terfelitä (ghicitöre despre zäpadä).

2. fig. spoit, superficial.

NEC. 270: Muntenii își arätarä obrazii de făcurä pace cu tainä, sä nu scie Duca-Vodä; numai pace *sulemenitä*.

Sultän m. I. titlu dat Impäratului Turcilor (litt. stäpänire), la cronicari obicinuit înlocuit cu „Impärație“.

1. cu acest sens vorba revine adesea în cäntecele pop. AL. 105: Nepöta *Sultanului*, Copilița Hanului; 107: iar *Sultanul*,

stând pe cal, Sub un verde cort de șal. **TEOD.** 671: Tudorel spunea, Vezirul semna, *Sultanul* scria și firman îi da. **R.-COD.** 301: Cam pe stéguri pe șiréguri, Pe *Sultanii* pe căpitani.

2. titlu analog dat fratelui Hanului Tătarilor (la vechii cronicari).

M. COST. 250: au orînduit pre Cazi-Gherei *Sultan* Hanul tătarese; 303: Hanul pre Tătari au lăsat pre doi *Sultanii*, frați ai sei, să vie cu dinșii. **N. COST.** 40: s'a sculat un *Sultan* din Bugiac și au mers prin țară de au intrat în țara unгурescă. **CĂPIT.** 294: fiind hulit totdeauna de *Sultanii* cari sînt Domnii Tătarilor. **VĂC.** 287: acestea fură de 'ndestul, că să facă pe toți mirzalii și *Sultanii* să primescă pe Șahin-Gherei de Han. **COND.** 1693, p. 74: 155 tal. s'au trimis la 2 *Sultanii* de la Bugiac dar; 215: 155 tal. s'au dat *Sultanului* de la Stambul dar. **DION.** 165: au rēmas Crîmul, adecă țara tătarească, jumătate supt stăpânirea Muscalilor, iară altă jumătate după pace o au rēscumpērat dela *Sultan* tătarese, cu multe miliōne de ruble.

II. (ca adj.) de cea mai bună calitate, vorbind de stofe (V. sultanii).

TARIF 1761: zof *sultan* bucata 95 bani.

— SULTAN (ar. pouvoir), prince, souverain, seigneur; bulg. sultan, ngr. σουλτάνος, rus. sultanŭ (și „surguciu“), pol. sultan „îmbrăcăminte femeiască“; sp. soldan, it. soldano, fr. sultan. V. Partea II: sultan-valide.

Sultană f. domniță, soție saŭ fiică de Sultan.

KOG. 224: fiind om mare, fiind și *Sultană*; 239: o regea de la o *Sultană*. **BUR.** 209: Turcilor, Agalelor, Sultani și *Sultanelor*.

sultănesc a. ce ține de Sultan.

N. COST. 94: întru a noastră *sultănescă* prea înalțată Curte.

sultănică f. un fel de horă în Muntenia (Jip. 51).

sultanii m. pl. varietate de struguri cu bōbe mari, litt. struguri domnesci (Baronzi, 94).

— SULTANI, royal, impérial; fig. excellent, de premier choix. V. Partea II: sultanin.

surduc n. cōstă rîpōsă, dél (în munții Suceviŭ).

ȘEP. I, 46: Mē usuc ca frunza 'n nuc, Ca iarba de pe *surduc*; III, 160: Aibă casa cucului și cărarea lupului, Pe vârful *surducului*.

— **SURDUK**, défilé de montagne; serb. surduk „urias de munte“.

surghiun n. și adv. (Mold. *surgun*) I. (subst.) 1. exil.

M. COST. 11: pre acel dascāl Ovidius l'au făcut, cum dicit Turcii, *surgun*, de l'au gonit din Rîm toemaŭ la Cetatea-Albă. **AL. T.** 1407: poronca de arestuire și de *surgun* a lui Radu. **GHICA**, 296: când s'a întors din *surghiun* din țara turcescă. **CAL.** 1877, p. 33: împératul se îndură să le dăruiască dŭilele, dar să le trimită într'un *surghiun* depărtat.

2. fig. părăsire, năpustire.

CR. II, 123: ghemuiți în căruța lui Moș Luca ne duceam *surgun*, dracului pomană. **MARIAN** II, 210: Da eŭ dobei oiŭ da *surgun*

Și m'oiu duce 'n cel cordun. SEV. 154: Să iasă răvașul bun, Să dăm la baba *surgun*.

II. (adv.) exilat, expatriat.

CĂPIT. 218: l-aū mazilit Turcii [pe Petru-Vodă] și l-aū trimis *surghiun* la Halep. DION. 203: l-aū făcut *surghiun*, de aū pătimit Moruz multă vreme; 232: l-aū pus pe Măria sa la oprélă în cetatea Grațiu, adecă *surghiun*. NEC. 277: aū trimis Vezirul de aū luat pe Duca-Vodă de pe drum, de l-aū făcut *surgun*. ZIL. 94: ardică pe Filipescu cu totă casa lui *surghiun* la Rosia. GHICA, V: să l trimită *surghiun* la Eski-Zagra: 11: Clucerul era pornit *surghiun* la Snagov cu cămașa pece-luită pe el și a rămas acolo până la venirea Muscalilor.

— sŭrgŭn, exilé, banni; bulg. sŭrgŭhŭn, serb. surguu, alb. surgŭhŭn, ngr. σουργουβυ.

surghiunesc v. (Mold. *surgunesc*) a exila, a proscerie.

DION. 168: aū *surghiunit* pre toți boierii cei mari din Bucureși și pre cei din Craiova în țara turcescă. BALC. 114: strigările poporului făcură pe Sultanul a-l mazili [pe Mihnea II] și a-l *surghiuni* la Tripolis. OD. I, 158: Pătru Șchiopul fuse pus în lanțuri și trimis *surghiun* la cetatea Conia din Anadol. FL. 34: poruncește mai bine să-mi taie capul sau *surghiunesce-mă* ca pe atâți alți boieri pămînteni ai țării; 129: AL. T. 1339: téma de-a fi *surguniți* pe la mănăstiri! XEN. 15: nu am de gând să-l *surgunesc* la schit.

Formațiune proprie corespunzând serb. *surgunisati*, alb. *surgŭhŭnis* și ngr. σουργουνηςω.

surghiunie f. (Mold. *surgunie*) exil, proscricțiune.

NEC. 186: s'aū tîmplat de aū murit feciorul Radului-Vodă în *surgunie*; 205: aū scos și pre Șerban din *surgunie* de la Crit; 256: atunce și Lascarachi Ruset încă aū eșit din *surgunie* de la Rodos. KOG. 211: Grigorie-Vodă Ghica după ce aū ședut șapte ani mazil și în *surgunie* la Bocceda, care îi dăc Tenedos, iară l'aū milit Impărăția cu Domnia Moldovei. VĂC. 298: defăima pe Mavroghene pentru *surgunia* noastră. COND. Caragea, p. 462: când se va pedepsi unul din tovarăși cu oena, cu pușcăria sau cu *surghiunia*. CAL. 1877, p. 40: este osîndită a trăi aici în *surghiunie*.

Formă originală și paralelă cu „*surghiunlic*“.

surghiunire f. proscricțiune.

DUM. 34: pentru *surghiunirea* lui din pămîntul Moreei.

surghiunit a. și m. (și *surgunit*) proscris.

DUM. 15: aduse și pre *surgunitul* Crimgherei ot Rodos...

surghiunlic n. (și *surgunlic*) exil.

KOG. 203: l-aū făcut pe Grigorie-Vodă *surgun* la Bocceda, la care *surgunlic* aū ședut doi ani; 218: era la *surgunlic* la Mitilin.

— sŭrgŭnlŭk, exil, bannissement; serb. surgunluk.

surguciū n. I. (sensuri arhaice) 1. la Turci: creștă din pene prețioșe cu pietre scumpe: ca un insigniū regeșc, îl purtaū în turban Sultanul și Pașii din Egipt, Bagdat și Buda (Cant. Ist. ot. 474).

Isr. 1715, p. 137: aū adus caftan și *surguciū* de izbîndă.

2. la Români: penis înalt, împodobit cu diamante, la calpacul Domnului.

NEC. 248: Domnul, ca un mire împodobit și cu *surguciă* în cap și cu mare alaiū. aū mers la gazda miresei de aū luat'o. CĂPIT. 234: viind solii lui Mihaï-Vodă cu sabie, cu buzdugan, cu *surguciă* și cu cai, tôte de mult preț. ANON. 369: Radul-Vodă fără nici o sfială începu a încărcă țara cu datoriile, luând scule scumpe împărătesci și *surguciuri* câte de 40,000 de taleri. BĂLC. 273: un *surguciă* lucrat cu mare măestrie, împodobit cu briliante, rubine și mărgăritare. NEGR. I, 145: șlicul de samur pus cam într'o parte era împodobit cu un *surguciă* alb. OD. I, 134: cu *surguciuri* de briliant.

II. (sens modern) plantă numită și „pintenaș“ (*Delphinium Ajacis*).

— SORGUÇ, panache, aigrette ornée de diamants qui surmonte le bonnet du Sultan; touffe de plumes, de fleurs et de pierres précieuses, qui ornait autref. la coiffure des dames turques; serb. sorguč, mcr. serguce, ngr. сергобѣцѣ aigrette, panache (§ 80).

surlă f. fluer militar cu sunet ascuțit: „a țice surlele, a țice din surle, a da în surle“, a cânta mușica militară (la ocașioni mai ales vesele).

N. COST. 50: cu *surle* și cu dōbe, încă și cu trîmbiceri leșesci. NEC. 228: țiceaū *surlele* și trîmbițele și băteaū dobele; 253: nu dederă nici puscele, nici țiseră *surlele*. DION. 188: Pașii îi țicea *surlele* și-i bătea tobele din afară de cetate. NEGR. I, 151: începură a țice din *surle* și bucatele se aduseră pe masă. GANE III, 11: atunci *surlele*, trîmbițele și darabanele îi făcură cîntea cea din urmă. OD. I, 72: începură a suna din tobe, din pauce, din trîmbițe și din *surle*. ISP. 2: iar slujitorii dederă în timpine și în *surle*; 51: eșise întru întîmpinarea lui cu buciume, cu tobe și cu *surle*.

— SURNA (zurna), espèce de flûte d'un son aigu et criard; cum. surna „buccina“; serb. bulg. surla și zurla (zurna), ceh. surma, alb. surna, mcr. zurna, ngr. ζορνὰς și σόορλα. Forma derivată „surnaciū (= surnaciū)“ conservă încă nasala primitivă.

surlar m. cel ce cântă din surlă.

COND. 1693, p. 644: casele *surlarilor*. ANON. 95: *surlari*, trîmbițași domnesci și turcesci...

surlaș m. sens identic cu „surlar“.

DELAVER. 100: buciumași, fluerarii și *surlași* răsunaū alaiū mare.

surloiū n. fluer mare, fiind vorbă numai de fluerul piciorului (când se rostesc și țurloii).

***surnaciū** m. (și **sîrnaciū**) trîmbițaș.

COND. 1776, p. 9: un *surnaciū* și un fluerăș. GHEORG. 323: trîmbițași domnesci și *sîrnaciul* povodnicilor, răsunând în trîmbița și în surlă. Doc. I, 548 (d. 1784): vel căpitan de cazaci cu stégul i *sîrnaciul* și toboșul seū.

Formațiune analogică ca bulg. zurnașiia, corespunzând turc. ZURNAZEN (= trampetași).

surugiü m. poștalion.

BELD. 342: Pentru că-1 stătuse caii, pe *surugiü* au tăiat. Fot. III, 322: *surugiü* să fie neînșurați și nesupuși la dare. STAM. 302: se audiră pocnete de biciu și clopoței și chiote de *surugiü*. AL. T. 12: s'aducă vr'o patru *surugiü* de la poștă. Od. I, 161: doi *surugiü*, flăcăiandri cu mintene numai găitane. GHICA, 240: intră în curte opt cai cu doi *surugiü*. VULP. 44: Ilie, Ilie, *Surugiü* Ilie... MARIAN I, 33: *Surugiul* că asculta, lute 'n grajd că se băga...

Vorba figurază în proverbul muntén (Pann II, 117): și pentru calul șchiop se găsesce *surugiü*.

— sŭrŭși, postillon (d. sŭrmek „avancer“); serb. surugiia, ngr. σουρουτζίς.

surugiesc a. de surugiü; fig. ordinar.

AL. T. 391: chiote și pocnete *surugiesc*.

surugiesce adv. ca surugiü.

AL. T. 51: chiuie *surugiesce* și pocnesce din harapnic.

susan n. 1. (și **susam**) plantă oleioasă, originară din Orient, cu ale cărui semințe se presară covrigii (*Seseli*).

IST. 1715, p. 30: se face bumbac mult și *susam* peste totă Rumel. TARIF 1792: *susanul* cântar 12 bani.

2. prăjitură lunguiață din zahăr sau miere, sare de lămâie, nucii și *susan*.

— SUSAM (ar. sesem), sésame; alb. bulg. serb. *susam*, ngr. σουσάμι; din aceeași vorbă arabă: gr. σήσαμον, lat. sesamum (de unde formele europene).

S

Șahmarà f. (și **șahmarand**) stofă suflată cu aur și cu argint, litt. dorul regelui (Cant. Ist. ot. 426).

REV. I, 339 (f. de z. 1669): un timbar de *șahmara* verde cu patcea de sobol, o suenă de *șahmara* alb, un otghial de *șahmara* alb cu prostir de Tarigrad. NEC. 225: Dumitrașco-Vodă o purta [pe fata rachieritei] cu sălbi de galbeni și cu haine de *șahmarand* și cu șlic de sobol și cu multe odóre împodobită.

Vorba s'a păstrat (sub forma **șămurè**) într'un cântec.

CAN. 237: Cu meșini, cu cojocei. Cu anterèu de *șămurè*.

— ȘAH MERAM, brocart (d. șah „roi“ și meram „désir“). Despre stofele orientale (§ 86).

șaiac n. varietate de aba, postav fabricat de maici din lâna țigăilor roșii, care se pörtă mai ales de călugări: șaiacul pôte fi negru, sur sau cafeniü.

GANE III, 40: haine croite din acelaș soiü de *șaiac* mânăstiresc.

Var. (mold.): **șeiac** și **șiiac**.

CR. I, 110: cum scii, sfinția ta, mai mult cu *șeiacul* ne hrănim. S. NÂD. 14: cu strai de *șiiac* călugăresc. BOGD. POY. 247: hai-nele preoteșei cele de *șiiac* cafeniū.

— **ŞAYAK**, étoffe d'un tissu léger et croisé, espèce de serge Barb.; bulg. serb. *șaiak* (tozluți, čakșire, dolama); mer. *șiiac* „aba și manta de aba (§ 100).

șaică f. (și **șeică**) șalupă turcească, luntre de transport pe Dunăre și pe marea Neagră.

GREC. 206: unde dar Domnul pre Dunăre mergând, *șaicele* ce era cu zaheréua împărătească încă din jos venia. COND. 1776, p. 67: totă *șaiica* mare ce se pogorâ pe Siret încărcată. AX. 163: nu sosise *șeicele* cu zaheréua ce le trăgeau pe Prut în sus. NEC. 235: Șerban-Vodă făcuse gătire mare de oști în Țara muntenescă și făcuse câte-va vase, *șeice*, la Argeș cu zaheré, de staū gata să se scobore pe Dunăre; 251: când au ședut Impăratul în *șeică* să trecă Dunărea, i-au pus și Brancovanului-Vodă caftan în spate, de s'au întors înapoi în Bucuresei iarăși Domn. DION. 175: acolo sosese *șeicele* și luntrele cele mari ce vin pe Dunăre de la Viena și de la Peșta cu mărfuri; 219: au oprit drumul Dunării și multe *șeici* de mărfuri au luat. C. D. I, 141: înaltele catarturi ale *șaiçilor* ce se vedeau albind în depărtare. GHICA, 302: s'a pus într'o *șaică* să trecă la Nicopoli.

Vorba revine adesea în cântecele populare.

VULP. 17: Bate vîntul sălcile, Trece ôstea cu *șaicele*. TEOD. 309: Să pornesc și *șaiica* mea, Toema colo'n Cladova. BUR. 208: Turcii *șaiica* o umplea, Cu cărbunî o 'ndesia.

— **ŞAYKA**, sorte de barque, saïque; bulg. serb. *șaika*, ung. *sajka*, ngr. *σαίκα*. Despre vase marine (§ 95).

șaiçar m. (și **șeicar**) conducător de *șaică*.

DOC. IV, 100 (d. 1793): să rămâie *șeicari* cu pecetluituri domnesci.

șaiculiță f. *șaică* mică (sau desmierdător).

BUR. 208: P'ăcea lungă Dunăriță Merge, merge o *șaiculiță*.

șal n. I. (sens arhaic) stofă de lână fină.

TARIF 1761: *șal*, 200 banî bucata. TARIF 1792: *șal* Magripia. alb cu lustruri... CRON. III, 440 (d. 1822): cîacșiri de *șal*. FIL. 90: rețele și horbote din Lipsca, fesuri de Țarigrad, *șaluri* de Iran.

Cu acest sens și în poesia populară.

AL. 107: Dar Sultanul stînd pe cal, Sub un verde cort de *șal*; 203: În camară 'ntunecată, Tot cu *șaluri* îmbrăcată.

II. (sensuri moderne) 1. *șal* de încins, de îmbrăodit.

NEGR. I, 16: coconașul era încins cu un *șal* roș cu flori. GANE, 239: avënd un *șal*lat turcesc. FIL. 13: cauc de *șal*; 15: încins peste mijloc cu un *șal* de Țarigrad. GHICA, 520: tată-meū se légă în grată cu *șatul* la cap; 501: se încingeau la brîu cu *șal* de Indii.

2. *șal* sau boccea de înfășurat.

TARIF 1792: *șaluri* de Misir. BELD. 355: tabachere în brilianturi și *șaluri* de mare preț. GHICA, REV. N. II, 175: cocónele cu *șal* pe spate.

— **ŞAL** (pers.), toute étoffe de laine, de drap ou de camelot; châle de Cashmire; serb. *șal*; sp. *chal*, fr. *châle*.

șalgîu m. cel ce drege și spală șaluri. Vorbă puțin răspândită (profesiunea însăși aproape dispărută).

șaliu m. un fel de pește (*Perca lucioperca*), numit și „suduc“ (Baronzi, 94).

CAN. 24: Frunză verde ș'un *șaliu*, Oltule, pe malul tîu, Cresce iarbă și dudău.

— ȘALY, crochet-perche.

șaliăș m. diminutiv desmierdător (în cântece oltene).

ȚAPU, 105: Numai cegă și păstrugă, Galbenă de caracudă, *șaliăș*, pește d'ăl gras.

șalvări pl. 1. nădragi largi turcesci, din postav sau lână, așa cum pòrtă Turcii și cum purtau înainte boierii noștri.

TARIF 1792: *șalvarii* de postav de țară ce merg la țara turcescă sau la Moldova. AL. T. 81: Cât îi șede de frumos Cu *șalvarii* de merinos. DELAVR. 205: cu *șalvari* roșii și creți.

Vorba revine în cântecele populare.

AL. 105: Cu saia îmbăirată, Cu *șalvari* de ciorcă lată. TEOD. 640: Cu *șalvari* de ciocârlat, Cum se pòrtă la 'mpèrat. BUR. 174: Cu *șalvari* de lipiscat, Cinci galbeni cotul a dat. ȚAPU, 4: Sus la munte cu ițari, Jos la baltă cu *șalvari*.

2. nădragi țărănesci largi mai ales în partea de sus și a turului (în jud. Vlașca, Ialomița și Brăila), numiți și „dulvuri“.

— ȘALVAR (pers. caleçons), pantalon large et flottant; bulg. serb. șalvare, alb. șarvar, rus. rut. șaravary, mer. șirvăr „nădragi scurți la meseriași“, ngr. *σαλβάρι* și *σαρβάρια*; ung. salavár (de unde în Ardél *șolovari* „izmene“). Despre hainele boieresci și țărănesci (§ 79 și 100).

șălvărei pl. (și *șelvărei*) șalvari scurți (sau desmierdător).

ȘEP. III, 214: Birniviciu sè rupea, *Șălvărei* se lăsa... TEOD. 614: Avea nisce *șelvărei*, De umbla vara cu ei.

șalvaragiū m. 1. croitor sau vîndător de șalvari și de alte haine vechi: șalvaragiūii formaū înainte o corporațiune deosebită de a croitorilor propriū-diși.

Doc. II, 288 (d. 1792): între alte rufeturi trebuincioșe obștii fiind *șalvaragiūii* rufet vechiū; 290: lucrul ce-l vînd gata *șalvaragiūii* din prăvălie cum șalvari, dulămi, mintene, giubele... IV, 283 (d. 1793): postav de țară ce lucréză rufetul *șalvaragiūilor*.

2. (ironic) cel ce pòrtă șalvari, Turc.

JIP. 139: luarăm prinși câteva miū de *șalvaragiūii*.

Formațiune analogică (§ 23).

șalvaragie f. meseria șalvaragiului.

Doc. X, 885 (d. 1813): cojocăria i *șalvaragia* și cāvăfia.

șămă f. damască (într'un farmec din Bucovina).

COLUMNĂ 1882, p. 339: în briū de *șămă* m'am încins.

— ȘAM (ar.), Damas; bulg. șamiia „damască“ (și

alșamiă „testemel roșu“), mer. șamie „batistă“; sp. xame „un fel de stofă“.

șamalagea f. alagea de Șam, varietate scumpă de alagea de Damasc (oraș numit turcesce Șam).

DION. 224: alagea prăstă 12 lei, *șamalagea* 25 lei și 30 lei bucata. UR. XV, 247 (d. 1787): o roche de *șamalage*. FIL. 75: anterior de *șamalagea* morico.

— ȘAM ALAĞASI, étoffe de soie rayée fabriquée à Damas; serb. șamalağa „damască“. V. alagea și Șam.

șandramă f. 1. strășina unei case.

HRIST. (1818): Câte unul atîrnat, De vr'o *șandrama* legat.

2. șopron, magherniță.

GHICA, 31: la fie-care pörtă era câte o *șandrama*, un fel de gheretă, în care se adăpostia câte un servitor.

3. baracă, casă ruinată.

Doc. IV, 414 (d. 1794): *șandramalele* din lăuntruțl ținului.

4. fig. cădătură de om.

ORĂȘ. III, 22: cădături neputincioase, învelite *șandramale*.

— SON DURMA, auvent, hangar, appetis (d. sondurmak „allonger“); alb. sondurma.

șart n. 1. (sensuri arhaice) 1. condițiune sau ar-ticol (de tractat), pont.

COND. 1802, p. 308: prea înaltă poruncă ce s'au dat mai nainte coprințetore de nizamul Țării românesce și a multor *șarturi*; 310: tôte cele ce s'au țin *șarturi* fără de greșelă de a se păzi, se va face mare osîrdie.

2. condițiune în genere, tocmelă.

AR. 15 (d. 1821): o mie cincî sute de lei să se trimiță la Ierusalim, la biserică sfîntă, tot cu așa *șart*, ca să ardă o candelă în véc.

II. (sens modern) rînduială, ordine.

AL. T. 911: iată-mă's cu tot *șartul* boieresc!.. m'o îmbrăcat giupănu Herșeu chiar de modă ca la Eși. GHICA, 321: tata călare cu Hagi-Grigorie Manafu pe lingă cal, cu mâna pe harșa, după *șart*, pornesce la curte.

Förte des cu acest sens în basmele muntene (și fig.).

ISP. 148: aici tôte sînt cu *șartul* lor, de aceea trebue să scii să-ți faci și tu un căpătăiü; 287: cotoșmanul îi spune pe *șart* tôte și-l făcea să priecepă, că aici pe pămînt tôte sînt cu rînduiala lor; 354: tôte lucrurile în acéstă casă erau cu *șart*, nimic nu lipsia; 399: cum rămăne cu haina miresei? Dacă n'o face-o după *șartul* ei, logodnica nu o primesce. CAL. 1877, p. 1: nu lăsa să trecă nepedepsită cărtirea lor împotriva *șartului* dumneșesc; 1882, p. 19: logodna se săvîrși cu tot *șartul* ei; p. 34: să-și măsore vorbele și faptele cu *șart* și chibzuință; 1883, p. 37: a aședa tôte la loc cu *șart* și orînduială; 1895, p. 31: e băiat cuminte și cu *șart*.

— ȘART (ar.), condition, convention, stipulation, traité; article de traité, charte; serb. alb. șart.

șasiü a. chiorîș (vorba circulă în Muntenia).

TELEOR, 12: fetele sbanghii săü fetele *șasiü* săü fetele basaöche.

MARION, 15: Todose e *şaşii* .. CAL. 1882, p. 28: la nevoie m'aş face şi *şaşii* şi şchiop şi chiar cocoşat.

— ŞAŞY, louche; serb. şaşav (§ 106).

şatrânge pl. 1. jocul în şah.

FL. 144: table pentru jocul de *şatrânge* şi pentru ţintar.

2. cadrulat (cf. şatrângli komaş „étouffe quadrillée“).

Doc. II, 405 (d. 1790): patru coţi atlas în *şatrânge*. Od. I, 133: un lat briu saşu omofor, semănat cu matostaturi în *şatrânge*.

Var.: şantrace şi (grecizată) sandrace.

Doc. II, 403 (d. 1790): o blană de *sandrace* de la o giubea femeiască, IV, 277 (d. 1794): blană întrégă în *şantrace*.

— SANTRAG, ŞATRANG (pers.) le jeu d'échecs; carré (d. sanser. çaturanga „cu o sută de colori“); ngr. σαρτράγγι; sp. ajedrez. Numele occidental al jocului, *şah*, e asemenea de origină persană: port. escaques, fr. échecs, it. scacchi (d. eşşah „regele!“).

şeitân (şi *şoitân*) m. numele necuratului (într'un descântec de apucat din jud. Vâlcea).

MAT. FOLK. 1602: Şi a vëdut pe *şoitân* viind în fugă mare, Din copite scântei dând, Din gură hopaie lăsând.

— ŞEYTAN (ar.), diable, démon (din ebr. satan „pro-tivnic“); rut. şaitan, alb. şeitân.

şeitânică m. fam. (şi ironic) Satana.

şerbèt n. 1. băutură răcoritoare din zahăr, apă de trandafir şi miroso de odagacii.

CANT. Ier. 23: *şerbet*, băutură de doftorie şi tot ce se bea. Id. Mold. 54: principii de nova dignitate congratulatur ei potionem caffèe et *şerbèt* (quae e sacharo aqua diluto conficitur) offert. AX. 124: aducënd caffè şi *şerbèt* de sus, s'aũ dus de acolo cu atãta. KOG. 242: i-aũ adus caffè, dulceşii, *şerbèt* şi fumătoare. TARIF 1761: *şerbèt* de 14 ocã 1 leũ. FL. 29: vîndetorii de *şerbèt* din Fanar.

2. dulceţã îngroşată ca o alifie, sinonim cu „peltea“.

CRON. III, 444 (1882): i-aũ poftit sã şedã, le-aũ dat dulceşii, rodozahar şi *şerbèt* de trandafir şi apă. AL. T. 1088: ce dulceşii sînt aceste? *şerbèt* de nufãr. GHICA, 295: rodozahar, *şerbeturi* de trandafir şi de vişine.

Var. (archaicã): **cerbet**.

NEC. 264: îi cinsti Paşa cu caffè şi cu *cerbet*, dupã cum este cinstea turcescã.

— ŞERBET (ar. boisson), boisson sucrée et aromatisée, limonade (d. şariba „boire“); bulg. serb. şerbèt, ngr. σορμπέτι; it. sorbetto, fr. sorbet; de aceiaşi originã: it. sciropo şi siropo, sp. xarope, fr. syrop. V. ciorbã.

şerbetelniţã f. vas de fier şerbetul (§ 23).

TELEOR, 333: samovarele şi *şerbetelniţele* ferbeau pe cărbuni clo-cotind şi scoţënd aburii, carii aduceau ori-cuî pofta de cialu saşu de cafea.

şerbegiũ m. (şi *şerbeciũ*) 1. (sens archaic) saşu Vel-şerbegiũ, titlu identic cu „şerbegi-başa“.

COND. 1776, p. 77: Vel-*șerbeciū* 20 lei pe lună.

II. (sens modern) cel ce prepară sau vinde șerbet.

— ȘERBETȚY, marchand de sorbets, (autref.) titre d'un officier de bouche chargé de la confiserie.

**șerbegi-bașa* m. slujbașul Curtii care prepara șerbet și purta grijă de dulcetură (Sulzer III, 168).

FOT. III, 210: *șerbegi-bașa* 20 lei pe lună.

— ȘERBETȚY BAȘY, chef des préparateurs du sorbet.

șiboiū m. un fel de micșunea (Glos. 536).

— ȘEBOY (pers. șeb-buy litt. mirésma noptii), giroflée (d. șeb „nuit“ și buy „arome“); bulg. șiboj, serb. șeboj.

șirèt n. șnur sau panglică lătărăță.

DOC. II, 404 (d. 1790): o păioră neagră cu *șiretură*. TARIF 1792: *șiretură* de fir dramul 1 ban. NEGR. I, 298: o jiletcă roșie cu *șiretură* de fir. AL. T. 282: desnodă *șireturile* de la botină; 396: mi-o plesnit *șireturile* de la rochie.

Var. (archaică): **șeret**.

COND. 1693, p. 703: un raft pus pe curea, altul pe *șeret*.

— ȘIRET, galon, ruban; bulg. serb. șirit, ngr. *σειρίτι*.

șiritenie f. șir de întâmplări (într'o povestire).

FIL. 259: să veți, cocóne, cum merge *șiritenia*. ISP. 36: începă să le povestescă *șiritenia* celor ce se întâmplase; 77: Făt-frumos îi spuse drept totă *șiritenia* cu merele, cu pasărea; 78: spuse fie-care *șiritenia* istoriei sale.

În privința sensului: cf. „firul povestii“.

șirèt a. și m. fin și isteț, sinonim cu „telpiz“.

GANE I, 128: mari *șirete* mai sînt femeile; II, 240: avea fața *șirətă*. XEN. 21: guraliv, cărcotaș, *șiret*... FIL. 226: un *șiret* de n'are pereche. MARION. 99: cea mai mică din fete, mai *șirətă*.

— ȘIRRET (ar. malice), malin, chicaneur; serb. siret (șeret), ngr. *σιπέτης*.

șiretenie f. fineță.

GANE III, 202: îți venia să crești, că e vr'o *șiretenie* la mijloc.

șiretlíc n. apucătură șirətă, vicleșug.

GANE II, 19: învață-l un *șiretlíc*, cum să ne prindă. FIL. 230: să nu se bage de sémă *șiretlíc*ul meu. ISP. 225: o întórse însă la *șiretlíc*. STĂNC. 112: e un *șiretlíc* la mijloc; 207: cum făcu, cum drese, mai cu *șiretlíc*.

Var. (archaică): **șeretlic**.

KOG. 209: l-au pus la cale, ca să facă *șeretlic*, dicënd că ei îl vor ajuta la tóte.

— ȘIRRETLIK, chicane, tracasserie; serb. șeretluk.

șiríc n. măsură la negoțul cu plute (în Muntenia).

TARIF 1870: o sută *șiríc*uri câte 25 la plută 3 lei.

— SYRYK, perche, pique.

șiș n. baston cu stilet (în Muntenia).

CARAG. 30: mitocanul scosese *șiș*ul de la baston.

— *șiș* (pers.), épée mince et pointue, glaive; bulg. serb. *șiș* „frigare“.

șișaneă f. 1. pușcă ghintuită, mai ales arnăuțescă.

BELD. 349: amîndoi cu *șișanele*, greci, dar bine îmbrăcați; 400: *șișaneă* ia în mână, pune la ochi, îi dă foc. GHICA, 264: trei patru *șișanele* totdeauna încărcate până la gură.

Var.: *șișinea*, *șișhanea* și *șușanea*.

DION. 177: o sémă de óste, Turci și mai mulți Arnăuți ce era, se aședase în meterezuri și da de acolo cu *șișinelele* bărbătesce în Nemți; 218: da și ei cu tunurile și cu *șișinele*. DUM. 44: Turcii cu cele *șișhanele* descior pișca pē Ruși. FIL. 294: un arnăut armat cu o *șișinea* bosnegescă. AL. T. 1144: ținea cu mâna dréptă și *șușaneă* cea de-o prăjină. GANE I, 203: o *șușanē* lungă pe care Turcul o rezema pe crăcană; II, 95: toți alergău cu *șușanelele* pe la metereze.

Vorba revine în cântecele populare.

AL. 89: De 'ncărca o *șușanea* și 'n Codrén o sloboția.

2. fig. (și ironic) sceptru.

AL. T. 1440: Aga Némuș aū prins la mână *șușaneă* dreptății.

— *șeșane* (pers. *șeș-hane*), fusil rayé, carabine, à tube sexangulaire (d. *șeș* „six“ și *hane* „étui“); bulg. *șișane*, serb. *șeșana*, ngr. *σισάνης*.

ștubeciū n. sare de plumb, intră în preparațiunea sulimanului (cu variantele *ștubete*, *stiubići* și *stubeț*).

TARIF 1792: *ștubeciū* (făiōră) cântar 27 bani. MARION 1890, No. 2: *ștubetele*, petița și tóte dichisurile femeesci. TARIF 1761: *stiubići* 14 oca 1 leu. CONV. XXVI, 460: *stubeț* (praf), cerusa veneta.

— ISTŪBĒĆ (üstübeć), blanc de céruse (§ 83).

T

Tabac m. sens identic cu „tăbăcar“.

TARIF 1792: piei de la *tabaci*... FOT. III, 206: o sută de lei de la *tabaci* (unul din veniturile Agăi). GHICA, XVI: *tabaci*, brașoveni, gabroveni... 197: *tabaci*, cavafii și croitorii...

— **TABBAK** (ar. *dabbag*), tanneur; alb. bulg. serb. mer. ung. *tabak*, ngr. *ταμπάκης*, corroyeur (§ 97).

tăbăcar m. cel ce tăbăcesce piei sau le vinde deja tăbăcite, sinonim cu „argăsitor“.

JIP. 52: toți pălărierii, toți *tăbăcarii*...

Vorba revine des în poesia populară.

AL. 266: Măcelarii algerară, Carnea [caprei] 'ndată-o cumpărară, și pielea ei *tăbăcarii* și mașele lăutarii. R.-COD. 48: Pielea pe la *tăbăcarii*. Ósele la măcelarii. TEOD. 69: Córnele la piepténarii, iar pielea la *tăbăcarii*.

Formațiune originală de la „tabac“: vorba trecu și la Sêrbi (tabakar).

tăbăcărescă f. joc de cărți (obiceiuit de tăbăcarii).

CR. II, 104: țencușa, ba *tăbăcărăsca* sau concina.

tăbăcărie f. 1. meseria tăbăcarului.

DOC. I, 453 (d. 1784): meșteșugul *tăbăcăriei* de săftiene. GHICA, 233: lucrări de cizmărie, de *tăbăcărie*...

2. locul unde se tăbăcesce: *tăbăcăria* de la Bucovăț. Vorba trecu și la Sârbî: tabakariia.

tăbăcesc v. 1. a prepara pieile cu acid tanic.

2. (ironic) a snopi.

¹⁸⁵PANN, Nastratin, 43: lupii îndată îi *tăbăciră* pielea (caprei)...

3. fig. și fam. a usa și strica.

CARAG. II, 85: mi-am *tăbăcit* gingiile.

Formațiune verbală directă de la „tabac“.

tăbăcit a. 1. îmbibat cu acid tanic.

ISP. 143: să-ți dau din opinețele astea *tăbăcite*.

2. fig. de colóre ócheș-gălbuie: piele *tăbăcită*.

tărbacă f. 1. se dice de spinzurarea căinilor cu capul în jos și învîrtirea lor până amețesc: obiceiul tabacilor a doua și după lăsatul secului (despre acest obicei pretutindenea cunoscut, cf. Zanne IV, 645).

2. fam. trîntelă în locuț. „a lua la *tărbacă*“ (a da prin *tărbacă*), a snopi în bătaie și a-și bate joc de cineva.

tărbăcă f. 1. bătaie strașnică: a da în *tărbăcă*, a lua la *tărbăcă*.

ISP. 108: îl luară din nou la *tărbăcă*.

2. fig. bătaie de joc.

ISP. 36: îi luaă vorba din gură și-l cam dedea în *tărbăcă* cu grairi care mai de care păcălitore.

tărbăcesc v. 1. a bate până amețesc; 2. fig. a bat-jocori, a ocări; 3. a se murdări.

ISP. 129: scrôfa se svîrcoli prin al noroiu și se *tărbăci* de n'o mai cunosceal...

Formă verbală paralelă cu „tăbăcesc“.

tărbăcit a. fig. amețit, întunecat.

MARION, 14: îi lumină puțin *tărbăcita-i* minte.

taban n. partea dinăuntru la talpa încălțăminte-lor. Vorba e cunoscută în Moldova.

— TABAN, plante du pied; serb. taban „talpă“.

tabiet n. (și *tabet*) 1. fire, caracter, temperament.

AL. T. 422: tineri cu vorbă, cu ighemonicon, cu *tabieturi*... iar nu ca Brustur și Cociurlă, și groși în *céfă* și morocănoși.

2. deprindere regulată și comodă, apucătură (bună sau rea), nărav.

AL. T. 1248: de trei luni acum, ați dus-o una cu bencheturile, cu zaifeturile... ar fi vreme póte de a vă mai schimba *tabietul*. GANE III, 174: nu-l scoți cu una cu două de la *tabietul* lui. TELEOR, 334: făcură bieții ómeni acésta mai mult, ca să nu-și iasă din năravuri, să nu-și strice *tabietul* cu alte cuvinte.

3. gust, poftă.

CRON. III, 434 (d. 1822): șed unii din boierii la Nemți și alții la Moscali, unde au găsit mulțămirea lor și potrivirea *tabieturilor* lor, și de acolo cer Domnie și stăpânire să li se dea lor. ȘEP. V, 161 (în munții Sucevei): *la tabet*, la porunca, la voința tiranului.

4. în special, confort (după moda orientală): „a-și face *tabietul*“, a bea cafea și a fuma din ciubuc, ședând turcesce.

FIL. 115: el se aședă pe un scaun, ceru cafea și ciubuc, iar după ce 'și făcu *tabietul*... MARION, 1895, No. 13: boierul după dejun 'și făcea *tabietul*, adică trăgea un pui de somn. ORĂȘ. 15: mai bine poruncește s'aducă o dulcătă și o cafea turească, *tabietul* boieresc.

5. (ironic) despre țigani.

КІК. III, 203: dânciucu sta pe vine făcându-și *tabietu* cu lulăna.

— TABI'AT (ar.), nature, naturel; qualité innée, caractèrè, tempérament, habitude, disposition (bonne ou mauvaise), le bon goût; cum. tabiat „natura“; alb. bulg. serb. tabiät (na tabiät „à son gré“), mer. tabiete ngr. ταμπιέτι, habitude, goût.

Vorbă caracteristică pentru traiul orientală (cf. „chef“).

tabietliu a. și m. 1. cu tabiet, deprins cu regula.

КІК. I, 19: Mitică, ca om *tabietliu*, se ridică binișor și lăsa vizi- ziera cea verde sub lampă.

2. om cu gust (rar întrebuințat cu acest sens).

— TABI'ATLY, qui a une habitude, du goût.

tablă f. 1. masa plăcintarilor și a rahagiilor.

AL. T. 135: Stan vine aducând pe cap o *tablă* rotundă și încărcată cu covrigi, simiți, plăcinte; 143: de-ai vrea d-ta, mi s'ar deserta *tablaua*. FIL. 29: simigii cu *tablalele* lor sferice puse pe cap.

2. tavă mare pătrată.

AL. T. 1301: Ghiță, ridică *tablaua* cu ciaiū; 1327: ha!, iute, mergeți de gătiți *tablalele* cu dulceți.

— TABLA (tavla), plat de bois, plateau, établi des boulangers (d. it. tavola); bulg. serb. tavla, ngr. ταβλας.

tablabaș(a) m. 1. (sens archaic) litt. primul din grajd, cal din grajdul împărătesc cu frîu de fir și frumos împodobit, având pe șea topuz și sabie, pe care Sultanul îl trimitea noului Domn (Cant. Mold. 60 și Fot. III, 247).

GHEORG. 304: cal împărătesc cu tacâmul lui ce se numește *tablabaș*; 324: Vel-comis, călare pe calul împărătesc ce se chiamă *tablabaș*, îmbrăcat în caftan, fiind calul împodobit cu podóbele cele mai alese. CRON. 448 (d. 1822): au îmbrăcat pe Vodă cu blana și puind în cap șlic de samur, au încălecat pe *tablabașa* cu puțin alaiū de ciohodari și ciauși împărătesci. GHICA, 28: Caragea și-a făcut intrarea în Bucuresci cu alaiū domnesc, călare pe *tablabașa*, în sunetul clopotelor, al surlilor și tobelor.

II. (sensuri moderne) 1. (ca subst.) în Oltenia, om care nu face nimic (Weig. Rum. Dial. 87).

2. (ca adv.) de a gata (în basmele muntene).

CAL. 1883, p. 46: și el cu frunțașii căpeteniilor se aședară *tabla*-*bașa* în palat.

— TABLA BAȘY, cheval de l'étable impérial; serb. tavlabașa. V. Partea II: talambașa.

tacâm n. cele trebuincioase spre a forma un tot.

I. aplicat la persoane (sensuri mai tóte arhaice).

1. suită, cortegiū.

KOG. 199: mergând Al. Ghica Terzimanul și în Iași cu *tacâm* domnesc, îmblând pre la tóte mânăstirile de s'aũ închinat; 224: Pașa având mare *tacâm* cu el și mulțime de ómeni. GHEORG. 332: Domnul aũ purces de la Frumósa cu tot *tacâmul* și obicinuitul domnescul seũ alaiũ, de aũ venit la scaunul seũ. BELD. 339: Cu *tacâmul* Curții sale nu se da mai potrivit. ZIL. Rev. III, 76: Măria Sa cu *tacâmul* de boierii ai seĩ; 81: Vodă cu tot *tacâmul* Curții din boierii pãmînteni.

2. (ironic) comitet, comisiune.

REV. I, 394 (d. 1821): s'aũ orînduit un *tacâm* de cercetători ce se numia poliție.

3. partid, gașcă.

BELD. 418: Toți acei din Iași boierii cu *tacâmul* lor unit.

4. fig. glóta, om de nimic (cf. turc. ayak takymy „bas peuple, populace“).

BELD. 388: Și din *tacâmul* acesta îndestui s'aũ înnecat. AL. T. 748: iaca! domnișorul ăla care se hrănesce cu oué cópte? prost *tacâm!* 1686: cât i-oiũ lasa bani de jucat cãrțile, a închide ochii; așa?... de ăst *tacâm* e?... minunat!.. MARION, 105: uite tot *tacâmul* la secție și d'acolo și la poliție. ID. 1890, N. 24: v'am spus cam ce fel de *tacâm* e D. Răducanu.

II. aplicat la lucruri (sensuri mai tóte moderne).

1. serviciũ de masă (pânză, cuțit, furculiță, lingură, șervet, pahar): cf. turc. sofrá takymy „couvert“.

UR. XVI, 277 (d. 1797): doué *tacâmuri* de masă pânză de olandă. AR. 14 (d. 1821): arămurile și *tacâmurile* de masă sã se dea frăține-meũ. NEGR. 156: porunci sã ridice masa și sã strîngă *tacâmurile*. AL. T. 735: m'a trimis stăpănu-meũ sã-i oprese o odaie cu doué *tacâmuri*; 740: mai adaugă doué *tacâmuri* la masă. ISP. 355: talerele, lingurile și celelalte *tacâmuri*; 390: *tacâmurile* mesei, trãncãniile de la bucătărie, așternuturile, tóte eraũ cu rînduielile lor. BASME III, 125: o masă numai cu doué *tacâmuri*.

2. serviciũ de tratat óspeți (dulcěță, cafea, ciubuc).

FIL. 96: cafegiii cu *tacâmuri* de dulcěță, cafea și ciubuce; 285: o tavă cu *tacâmul* dulcěții și a cafelei.

3. complex de instrumente (viórá, cobzã, naiũ).

GHICA, 170: adusese pe cel mai vestit *tacâm* de lăutari, tot meșteri aleși dintre cei mai bunĩ. MARION, 40: un *tacâm* de țigani îi delecta cu arii naționale.

4. hamut de cal (cioltar, ham): cf. turc. ahyr takymy „matériel d'écurie“.

GHEORG. 304: cal împěrátesc cu *tacâmul* lui. DION. 189: trime-

sei slăvimiî tale de la noi acești doi armăsari cu *tacâm* lor. VULP. 28: Calul să mi ți-l gătesc, Cu *tacâmu* cel domnesc. BASME I, 65: hamurî, șele și *tacâmuri* de călărie alese.

5. costum de baie (cf. turc. hammam takymy „service de bain“).

UR. XVI, 276 (d. 1797): un *tacâm* de feredeû cusut cu fir.

6. aparat de pompier (cf. turc. top takymy „équipage d'artillerie“).

Doc. II, 528 (d. 1790): *tacâmuri* de foc, sacale pline de apă, topóre, doniți, cângi, scări i tulumbe; III, 411 (d. 1790): cele trebuinciose *tacâmuri* ale focului...

7. aparat militar (tunuri, puscî, ghiulele): cf. turc. ordu takymy „équipage d'armée, train“.

KOG. 268: tot *tacâm*ul oștirii cu tótă zaheréua ce avea. DION. 180: aû poroncit oștilor sale de s'aû gătit un corpos cu tot *tacâm*ul a oștirii; 218: gătindu-se oștile cu tot *tacâm*ul și cu tunurile.

8. dichis, tóte cele trebuinciose (cf. turc. çamaşyr takymy „trousseau, linge“).

UR. XVI, 277 (d. 1797): așternutul cu tot *tacâm*ul și cu năframa.

9. număr ore-care (cf. turc. bir takym „certains“).

FL. 248: să facem un *tacâm* de pitace către zapcii hătmanesci.

— TAKYM, suite (de choses et de personnes), appareil, effets, meuble, assortiment; outils, instruments; division de troupes, équipage de vaisseau; groupe, classe, série, bande, troupe d'hommes, partisans; fig. lie du peuple; bulg. takym, serb. takum „unelte“, alb. takym „scule de casă, costum, hamut“, mer. tacâme, ngr. *taxiye*, fourniture, douzaine, équipage.

Vorbă importantă prin infinita varietate a aplicațiilor ei. deopotrivă familiare în Muntenia și Moldova.

taclit n. cingătoare din stofă vărgată ce se lega peste mijloc saû la cap turcesce: purtat înainte de boierî, apoi de preoți în jud. Vâlcea și Ialomița.

OD. I, 134: cu giaruri și cu *taclituri* turcesci. FL. 27: legat la cap cu un *taclit* cadrilat; 169: încinși cu *taclite* aședate astfel încât le acoperia pânțele și o parte din piept. GHICA, XVI: legase un căpătâiu al *taclitului* de clanța ușii și se încingea peste antiriu învîrtindu-se și strîngându-se în briû; 51: la cap cu cauc de *taclit* vèrgat cu ciarsaf alb.

— TAKLID (ar. imitation), imitation d'alağa ou étoffe en soie rayée d'Alep; bulg. taklit „brouillon“.

tacrir n. 1. interogatoriû (sens și ađi popular).

DUM. 31: din *tacrirul* unui tatar rob se adeveri... BELD. 415: Cu o pază îndestulă, cu *tacrirul* lor însers, Pornindu-i pe toți de-aice, la Silistra i-aû trimis. COND. Ips.: logofeții să fie condeiu pentru hotărârile ce se fac i pentru examenê și *tacriruri*. FL. 231: am auzit pe logofetul Mitropolitului luând *tacrir* vizitiului.

2. raport, notă diplomatică (sens arhaic și literar).

VĂC. 294: însumi l'am vădut că scrie un *taçir* la Devlet prin care arată, că Nemțiil nu numai n'au alianță cu Rușii, ci ðicea că le sînt și vrăjmași.

— TAKRIR (ar. expression), rapport, relation, note, exposé, attestation, déposition sous serment (d. karar „décision“); serb. takrir. V. Partea II: carar.

Termin juridic rămas în limbă (§ 71).

taftă f. 1. mătase lucioasă și netedă.

CUV. I, 214 (d. 1588): o zavéză de *taftă* albastră. REV. I, 341 (f. de z. 169): polog căptușit cu *taftă*... perini mari cu *taftă* îmbrăcate. M. COST. 27: în chip ciatlăului își învălia capul slujitorii Rîmulii cu *taftă* subțire ca în chipu de cunună slujitoréscă. N. Cosr. I, 453: pe urmă veniaū trei stéguri mari de *taftă*, învălitate, care numai la bătaie le desvêlesc de tot. NEG. 199: s'au întins câte-va bucăți de atlazuri și de *tăfti* pre îmbe părțile de uliță pe unde mergea Impărăția. GHEORG. 311: Vel Paharnic îmbrăcat în caftan și cu șapte coți *taftă* naramgie legați peste umăr. BUR. 103: [Légân] acoperit cu *taftă* verde...

2. fig. în proverbul „a veni tafta la cot“ (Isp.), adică a se brodi.

3. (adv.) cu desăvîrșire, pe deplin.

CR. II, 32: în Vinerea sęcă ne-am trezit vindecați *taftă*. SEV. Pov. 210: ridică frunza, lipi bucățică de bucățică de 'și întruchipa feciorul și prinse a-l adie cu frunza și pe unde 'l adie, rămânea *taftă* curat.

— TAFTA (pers. tafte „tissu, luisant“), taffetas; rus. pol. tafta, ngr. ταφτάς; de aceeași origină: it. taffetà, fr. taffetas, germ. Taffet (§ 86).

taftaluc n. (arch. tahtalic) lemn întreg necioplit, intrând 22 într'o plută: taftalicul se mai numește și „ghilă“ (Bur. Crestaturî, 15). Vorba e specială Moldovei.

COND. 1767, p. 67: 3 bani de tot tahtalicul ce pogoră pe Siret. ȘED. III, 90 (d. Sucéva): *taftaluc* un butuc de 19—20 metrii.

— TAHTA (pers. tahtë), planche, table, ais: forma vulg. TAHTALUK lipsese în dicționare.

taftur n. curea de legat scării calului.

DOC. II, 407 (d. 1790): un *taftur* de curea; IV, 190 (d. 1793): două chimire, trei *tafture*. CONTEMPOR. II, 768: vâtaful mai are și cal și șea și poclade și presur și *taftur* și zabale și pogî și scării.

Vorba revine și în cântecele populare.

TEOD. 523: Numa'n *tafturi* sê umfla și departe îl asvîrlia. TAPU, 65: Și la cal că'mi alerga, In șapte chingî că mi-l chinga, Șepte chingî, șapte *tafture*.

— TAPKUR, petite sangle qui retient la housse du cheval (§ 94).

tahin n. făină din care se face supă de post.

— TAHYN (ar. tahin „farine“), suc de sésame.

taht n. I. (sensuri arhaice) 1. tron împărătesc.

VĂC. 252: Sultan Murat cel dintâiu moșteni și *tahtul* și darurile bunătăților tătâne-seu; 257: Sultan Mehmet se sui în *tahtul* împărătescii sale moșteniri în al doilea rînd în Adrianopoli.

2. rezidență, capitală.

VĂC. 251: Sultan Orcan, rîvnind a-și lărgi laturile stăpînirii, supusee Nicomidia și mută *tahtul* împărătesc la Brusa.

II. (sens modern) rezidența unei subprefecturii (cu variantele populare **taft** și **tact**).

ORĂȘ. 21: chemarea prin volnicie la *taht* pe toți țărani. TELEOR. 279: nimeni nu mai vorbia pe la *tafturi* și prin Bucuresei despre fuga din oștire a lui Gavril. JIP. 157: ne tot trimit la *taft* câte un ciofingar tîner și rupt de fîme. AL. T. 45: a fi vre un ispravnic de cei noi, cărora le dîc perfecti... e grăbit s'ajungă la *tact*.

— ТАХТ (pers.), trône, siège, capitale; bulg. taht „tronul Sultanului“, ngr. τάρχι.

***taifă** f. 1. suită de ômeni domnesci, sin. cu „alaiu“.

AX. 123: au intrat ciauș-bașa și hasichiul cu *taifaua* lor. CĂPIT. 315: s'au gătit cu casa lui și cu totă *taifaua* domnesce. Pop. 30: cu pompa domnescă cu totă *taifaua*... au mers la Curtea domnescă.

2. personal, bréslă.

KOG. 225: îndată au făcut orînduală de cât lemn trebuie, ca să se facă Curtea la loc, făcînd mai mare asupra acestei trebi pe Lăscărachi Genet Vel-Comis, cu totă *taifaua* grajdului gospod. Doc. I. 284 (d. 1782): mehter-bașa cu totă *taifaua* lui cîntînd; IV, 516 (d. 1795): D-lui vel-Aga și *taifaua* d-sale.

3. echipaj de corabie.

UR III, 184 (d. 1802): să nu cuteze a intra în pămîntul Moldovei serhatlii și alții din *taifaele* caicelor Dunării.

— TAYFA (ar.), peuple, troupe, société, corporation, suite, cortège, équipage d'un navire; bulg. taifa „bandă, familie“, alb. taifa „partid“, mer. taifâ „cétă, alaiu de nuntă“, ngr. ταΐφας, troupe, bande, équipage; sp. taifa.

taifas n. 1. sindrofie, conversațiune familiară.

AL. T. 39: să șed cu dinșii la *taifasuri* pe divan, cu ciubuce, cu cafele, cu tot ighemoniconul boieresc. ISP. 264: ospătîndu-se și stînd ei la *taifas*, fiul împăratului întrebă pe zmeu; 289: fiind-că vorba vorbă aduce, cotoșmanul și boierul stătură la *taifas* și se înțeleseră la cuvinte.

2. palavre, vorbe góle.

GANE III, 280: n'am vreme de stat la *taifasuri*. XEN. 36: ai umblat la *taifasuri* vr'o doi ani de dîle, dar la urmă te a prins cu mița în sac.

Derivațiune secundară prin intermediul formei neo-grece: sub raportul sensului, cf. cuvînt cu lat. conventum, serb. divaniti „a conversa“ cu divan, ngr. ὁμιλῶ „a vorbi“ cu ὁμιλεῖς, bulg. zbor (vsl. sŭborŭ „sobor“) „adunare, vorbire“: zborvam „a vorbi“. Pretutîndenea

revine asociațiunea de idei într'o grupare de ómenii și rezultatul ei: convorbirea.

tain n. termen tehnic militar: I. (sensuri arhaice)

1. porțiune anume destinată de pâine, carne etc. ce se da oștenilor turci și în special ienicerilor (§ 12).

KOG. 216: Pașa trimițând Domnului Antiohi Caragea 40 de delibași tot ales bosniaci... dîcîndu-le Pașa din gură la tóte ce va porunci Domnul să urmeze și léfa lor și *tainul* de la Domnul să-l scie. VÁC. 279: Vezirul tăia zahréua și *tainurile* ostașilor, ca să fugă.

2. porțiune analogă alocată oștenilor pămînteni.

NEC. 387: Vezirul trimis-au bani la Grigorie-Vodă, să facă óste Moldoveni... au strîns óste tineri cu sinețe, de le da bani léfă și *tain*. BELD. 352: eteriștilor *tainuri* a se mai da fi ópresc. FIL. 296: am spus pandurilor, că oștenii lui Ipsilant au câte 30 de lei pe lună și *tain* îmbelsugat de carne, pâine și vin.

3. provisiunea dîlnică ce Pórta da óspeților și solilor (ca un fel de ospitalitate tradițională).

MUSTE, 39: pre Craiul l-au primit Turcul cu mare cinste și l-au dus la Impărăție, dîndu-i *tain* și nafaca și bani câți îi trebuiau.

II. (sensuri moderne) 1. pensiune alimentară, întreținere dîlnică, acordată înainte de Domn și de boieri subalternilor lor.

GHICA, VII: rămăi aici, să dîc să-ți dea *tainuri*, voiți să te fac om. GANE III, 39: el sta la împărțitul *tainurilor* în curte. ORĂȘ. II, 163: la fosta Domnie ți se da *tainul*.

2. subsidiu anumit, porțiune hotărîită (= mertic).

GHICA, 56: dascălul Stan avea și de la biserică *tain* de mălaiu, de fasole și de lemne.

3. în special, bani de pâine dîlnică ce se dau slugilor afară de simbrie (cf. Damé s. v.).

4. hrana de tóte dîlele.

BOGD. Com. 208: oiú să am și eú parte și de borș și de sár-măluțe din *tainul* boieresc, că de *tainul* ciobănesc 's prea sătul. TEOD. 679: Până voi că mi-eți sosi, Io *tainul* voiú gâti, Șepte buți oiú destupa, Simbrióra că v'oiú da...

5. porțiune de orz sau de ovês (= oboroc).

AL. T. 117: am obosit ca un cal de poștă ce nu-și are *tainul* la vreme.

6. fig. provisiune, în general.

DELAVR. 65: pescuitorii au *tainul* lor de glume, cîntece și povești. JIP. 63: ori-ce dregător are *tainu* lui hie dă la primărie, ori dă la casa județului, ori dă la țară.

— TA'YIN (ar. destination), provision journalière (spéc. somme d'argent et provisions que recevaient autrefois les ambassadeurs étrangers), ration, partion; bulg. serb. *tayin*, mer. *taine*, ngr. *tain*. Termin tehnic militar generalizat în limba modernă (§ 28).

**tainat* n. 1. provisiune militară (V. *tain* I, 2).

UR. III, 152 (d. 1792): necurmata trimitere a vitelor... pentru *tainaturile* oștilor. COND. 1813, p. 358: orînduiala grâului și a lemnelor isprăvniciei gospod, orînduiala finului și a orzului... a altor *tainaturî*.

2. provisiune alimentară (V. tain II, 1).

BELD. III, 421 (d. 1822): s'aŭ dat cădută poronecă a li se da [boierilor] *tainat*. VĂC. 284: am fost primit cu libov, orînduindu-mi și *tainaturî* și cele trebuinciose.

— TA'YINAT (ar. pl. d. ta'yin), provision, portion; serb. tainat.

***taingiu** m. împărțitor de tainuri în oștire.

N. COST. 66: furieri saŭ *taingii*. BELD. 394: Nisce *taingii* mult scârnavi din cei boieresei ciocoi. FOT. II, 199: nisce *taingii* au scris Domnului, că pasvantliii se gâtesc să trecă Oltul și să vie fără de veste să surprindă Bucurescii.

— TA'VINĜY, qui donne le ta'yin; bulg. serb. tainĝia, ngr. ταίντζης, officier des rations.

talas n. paie gróse din cari se fac pălării ordinare. Vorbă cunoscută în Muntenia.

— TALAS, sciure de bois, limaille; bulg. talas.

tălășmàn m. 1. tálhar (epitet dat cailor: cf. haram).

AL. T. 191: ian veđi'l că de abia se urnesce... hăis, ța, *tălăș-mane!* 902: hăis, *tălășman*... ța, bourén.

2. nume de vițel (Damé, Terminol. 29).

3. stupid (în munții Sucevei).

ȘED. V, 161: tonteș, *talașman*, prost, bucciū.

— TALASMAN, querelleur, batailleur; cum. talasman „praedo“ (d. talasmak „se piller l'un l'autre“).

talaz n. val de mare.

a. în literatura propriū-đisă:

OD. I, 140: pe Dunăre scânteiaŭ rađele ei răsfrînte în miŭ de *talazuri*. GR. ALEX. 304: împinsă de *talazuri*, corabia slăbită se sfărâmă. DELAVR. 5: rîul Dómnei, umflat, curge repede în *talazuri*. PANN I, 145: Marea e plină de *talazuri* și lumea cu feluri de necazuri. ISP. 354: bolobocul ajunsese la margine, adus fiind de *talazurile* Dunării.

b. în cîntecele populare:

TEOD. 62: Lin, maŭ lin cu înnotătura, Că fac val, *talazuri* mari. R.-COD. 198: Cerno, Cerno, Cerno, 'nmóie-ți *talazu*, Incetă urletu...

— TALAZ, flot, vague de la mer (d. θάλασσα); alb. talaz, serb. talas, mer. talaze (§ 95).

tali n. plecăciune: „a face tali“, a se presenta.

AL. T. 405: Copilele mele... (încoet fetelor) Faceți *tali* frumos.

— TALY (ar. sort), qui se présente; serb. taliŭa „noroc“. Vorbă cunoscută în Moldova.

talim n. 1. închinăciune după moda orientală.

AL. T. 1332: Lipicescu presintă ciubucul lui Hîrzobénu cu *talim* turcesc. ID. Despot-Vodă, 43: făcînd turcesci *talimuri* cât póte un Bulgar.

2. apucătură, deprindere.

ΚΙΚ. I, 45: asta nu-mi convine, eă am *talimurile* mele...

— TA'LIM (ar.), enseignement, instruction, exercice (de troupes); bulg. talim „exercițiu“, serb. talum, ngr. *ταλίμι*, exercice.

tamachiâr a. sgârcit (se aude în Muntenia).

ΚΙΚ. III, 175: un bătrân armén, om cu avere, însă *tamachiâr* la culme.

— TAMAKIAR (ar.), avide, avare; ngr. *ταμακιάρης*.

tamàn adv. tocmai.

a. în literatura propriu-đisă :

CR. I, 59: sbóră iute, cu gândul, *taman* la casa lui Dănilă: 146: să-l slujesci *taman* trei ani de ڃile. GANE II, 208: *taman* pe la mieđu nopții. ISP. 143: ți-aș da *taman* cât 'mi cei. MARION, 4: *taman* asta vrea și Ilie. STĂNC. 25: *taman* când erau aproape de vîntul turbat; 36: era *taman* în mijlocul bălții; 175: se făcu *taman* ca cum ar fi fost ڃe doispredece ani.

b. în poesia populară:

ȚAPU, 105: *Taman* la masă îl găsia și hârtia i-o da; 157: *Taman* ca o păsărea, Până 'n codru 'mi ajungea. MARIAN II, 146: Când vor sci Nemții *taman*, Câte pene 's pe un curcan. BUR. 148: *Taman* când sosi, Sóre 'n miađă-đi. VULP. 27: La Domnie că mergea, *Taman* Domnu afar' era.

— TAMAM (ar.), complet, achevé: TAMAMEN, complètement, tout-à-fait; cum. tamam „perfectum“; alb. bulg. serb. tamam (taman), mcr. tamam, ngr. *ταμάρον*. Una din particulele turcesci cele măi răspândite și rivalizând, sub raportul circulațiunii, cu sin. seű slav „tocmai“.

tamazlic n. 1. loc de îngrășare a vitelor.

UR. XXII, 267 (d. 1826): vacile de *tamazlic*. CR. II, 19: turmele și *tamazlicurile* lui.

2. turmă de boi sau vaci cu taurul lor de prăsilă.

IONESCU, Doroh. 371: îngrijitorul *tamazlicului* său șufarul, cum se ڃice. AL. T. 261: Tacî, fa, că spării *tamazlicul* satului. DELAVR. 234: taurul răsnit din *tamazlic*. CAL. 1882, p. 47: îl duse pe la herghelile de cai, *tamazlicurile* de vite; p. 48: se întîlni cu o herghelie de cai măi mare și măi frumósă de cât *tamazlicul* de boi.

— TAMAZLYK, engraissement du bétail et l'endroit où cela se fait; bulg. tamazlyk, serb. damazluk.

tambură f. (arch. tambur) mandolină cu gătul lung și cu córdele de metal.

N. COST. 89: sciind [Dimitrașcu-Vodă Cantemir] bine în *tambur*, îl chiamaű Agii la ospete pentru ڃicături. NEC. 300: i ڃicea Beizadé Cantemir în *tambură*, că așa scia ڃice de bine în *tambură*, cât nici un țarigrádén nu putea ڃice bine ca dînsul. AL. Pr. 22: căpitanul scóse de sub mîntén o *tambură* mică cu strune de sîrmă. OD. I, 292: un sunet plăcut de viori, de naie, de *tambure*, amestecat cu glasuri femeesci. FIL. 39: ea ținea în mână o *tambură*, cu care se acompaña. PANN, 169: un Negru ca Arapul cu o *tambură* 'n mână.

Vorba revine și în cântecele populare.

ȚAPU, 56: Sacaua cu *tambura*, Că sciea dîcétura. SEP. V, 63 (d. Sucéva): Cum busna 'n casă n'oiu da, Să vè cânt cu *tambura*.

Var. (literară): **tembur**.

FOT. III, 183: șése fustași cu *tembururile*.

— **TAMBUR** (pers. tembur), pandore, guitare à longue queue; bulg. serb. tambura, ngr. *ταμπούρα*; it. tamburo, fr. tambour. Despre instrumente musicale (§ 41).

tamburagiū m. cel ce cântă din tambură.

REV. N. I, 350: Busuioc s'a dus într'un oraș vecin la un *tamburagiū* și s'a învățat a cânta din tambură.

— **TAMBURGY**, joueur de pandore.

tandūr n. un fel de masă pătrată, acoperită cu covóre, sub care se punea un mangal de încălțit picioarele (după moda turcescă): de aci locuțiunea „a sta pe tandur“, a nu face nimic.

AL. T. 505: șede tótă ziua pe *tandur*.

— **TANDUR** (ar. tannur), brasier placé sous une table recouverte d'un tapis Barb.; bulg. tandyr, serb. tandur, ngr. *ταντούρι*, étuve (§ 55).

tapangea f. 1. calcavură (în Moldova).

CR. II, 40: era nevoită biata mamă să ne facă musai câte-un șurub, două, prin cap și să ne dea câte-va *tapangele* la spinare.

2. pistol (în Oltenia).

R.-COD. 217: La picere cu curele și la piept cu *tapangele*.

— **TAPANȚA**, soufflet donné avec le creux de la main; pistolet; serb. tapange „pistol.“

tapangiū a. bătaios. Formațiune analogică (§ 23).

KJK. III, 12: milităroiū brutal, hidos, *tapangiū*.

tarabă 1. masă de prăvălie pe care se întinde marfă, sinonim cu „teșghea“.

OD. I, 109: scaunele măcelarilor și *tarabele* gelepilor. CARAG. I, 9: Anea care șede rezemată cu cotele pe *tarabă*. TEOD. 571: Jos pe masă că'l lăsa. Pe *tarabă* i-l punea

2. prăvălie mică, magherniță.

Doc. X, 716 (d. 1812): prăvăliașiū din tîrg cu șandramalele, *tărăbile* și alte scosuri ce aū obiceiū de fac în prăvăliile lor... AL. T. 1272: am început a miroși a *tarabă* aici; 1338: ramul dicanicesc o *tarabă* unde se vînde sfînta dreptate cu dramul și cu vurta. CR. II, 85: umbra trela-lela în puterea iernei pe la *tărăbile* jidovesci, întrebând ba tēcă de cosor, ba căpestre.

3. oblon ce se îndoiesce și ușă culcată pe o gură de beciū.

— **TARAB** (ar. darb „action de frapper“), id.; bulg. serb. taraba „scândură“ (cf. tarapana).

tarabagiū m. prăvăliaș. Formațiune analogică (§ 23).

FAMILIA XV, 56: a constata greutatea pâinii la un *tarabagiū*.

tărăboiū n. gălăgie mare (litt. sgomot de tarabă).

CR. I, 256: în lăuntru se auăia un *tărăboiū* grozav, toți bocăniau la ușa, cât ce puteau și strigau; II, 38: cu cleștele și cu vatra-riul face hodorogelă și un *tărăboiū* de-ți ia auđul. XEN. 295: ce o fi însemnând *tărăboiul* în sat? STĂNC. Alte B. 171: când să se scóle împératul... se ridică un *tărăboiū* de să-ți ia auđul.

tărăbute f. pl. catrafuse (litt. lucruri de tarabă).

Isp. 174: umblaū cu *tărăbutele* de colo până colo și ca să se statornicescă și ei la un loc, nu găsiau.

tarăf n. I. (sens archaic) cu nuanța seriósă: 1. partid, grup de partisanī.

ZL. Rev. III, 66: la care turburare făcēndu-se boierii *tarafuri*. VĂC. 286: de va avea *taraf* mare numitul Han, să-l trecă la Crim. BELD. 301: Interes, *taraf* să-și facă ș'a se putea apăra; 415: Vogoridi mergea bine cu *taraful* ce avea. FIL. 34: ești și tu cu *taraful* boierilor rēsvrătiți; 303: faceți amīndouē *tarafurile* câte un înscris.

II. (sensuri moderne) 1. cu nuanța ironică: gașcă.

AL. T. 736: vine Domnu Agachi Flutur cu *tarafu* lui; 1136: nu mă lăsa, frate, cu dór nu's din *taraful* lor; 1353: iată-mē 's eșit din *taraful* ciocoilor și ajuns secretarul, omul de încredere al ministrului; 1665: pentru ceilalți ce nu sīnt din *taraful* nostru, fi stigmatizăm cu numele de proceți, vīndători, proști.

2. în special, bandă de lăutari.

AL. T. 79: un *taraf* de lăutari începe a suna un cântec vechiū; 1327: cum a sosit Barbu lăutariul cu *taraful* lui... DELAVR. 182: *taraful* lăutarilor de sub Sotir ciupitul.

— TARAF (ar.), cōté, partie, direction; bulg. serb. taraf „parte, direcțiune“, ngr. τάρραφι, parti, secte, sociétée.

tarapană f. monetăria Statului, numită în vechime și „bănărie“.

DION. 224: acești bani i-au suit neguțitorii la preț, că-i adună și-i duc la Nemți, de-i topose și fac caragroși nemțesci fōrte frumoși și scirea Impērației, plătind havaetu și *tarapanaua* împēratescă. GANE III, 31: nu scii tu, că eū n'am *tarapană* aice în iad. GHICA, 506: le-am făcut bulgări de aur și de argint și i-am trimis la Stavracolu, ca să-i bată la *tarapană*.

Var. (archaice): *taraphana*, *zaraphana* și *zerphanea*.

UR. VI, 433 (d. 1774): sălitra care se va lua din Moldova pentru trebuința *taraphanalei* din Tarigrad; III, 192 (d. 1802): ghiuvergiléua ce este trebuinciosă pentru *zaraphaneua* împēratescă. COND. 1802, p. 325: la împēratésca mea *zerphana*.

— TARAPHANA (ar. darbħane), hōtel de la monnaie (d. ar. darb „action de frapper“ și pers. ħane „maison“); bulg. taraphana, ngr. ταραρχανός.

tarhōn n. plantă aromatică, originară din Tataria, ce se mânâncă ca salată (*Artemisia dracunculus*): ea se întrebuintéază și în medicina populară.

CONV. XVII, 258: cu *tarhōn* și cu ardeii.

-- TARHUN (ar.), estragon; bulg. pol. rus. tarhun, ung. tarcony; it. tragone, fr. estragon (tôte d. *δρακόντιον*),
tărîm n. I. în basme: 1. regiune sub-pămîntenă în care Făt-frumos intră printr'o peșteră saŭ printr'un puș spre a scăpa pe fetele răpîte de zmei ori a prinde pe furul merelor de aur: *tărîmul celălalt* e locuit de dîne, zmei, păsəri măiestre și se deosebesce cu totul de *lumea albă* saŭ pămîntul locuit de ómeni.

Isp. 27: după o cale lungă și grea, ajunseră pe *tărîmul* unde păsecaŭ ielepe; 84: Práslea ajunse pe *tărîmul* celălalt, se uită cu sfială în tóte părțile și cu mare mirare vėdu tóte lucrurile schimbate: pămîntul, florile, copacii, lighionii altfel făptuite eraŭ p'acolo; 89: străbātu cele patru părți ale *tărîmului* de jos și se întórse cu deșert; 113: cum o simți fiul meŭ, că se află la mine ómeni după *tărîmul* celălalt, vė omórá; 148: se duse, până ce ajunse pe *tărîmul* unor dîne; 295: pasėrea măiastră de pe *tărîmul* celălalt.

2. coprins, hotar, moșie.

Isp. 38: toți înțeleseră, că ácėsta era femeie de pe alte *tărîmuri*; 55: cum se póte ca om de pe alte *tărîmuri* să răzbėscă până aci.

II. din basme vorba trecu în poesia populară.

ȚAPU, 140: Pe potecă apuca, La Din se ducea; Din pe cal c'o punea, Drum că-și lua, Pe *tărîmu* ălalt intra.

-- TARYM, habitation (Bianchi). G. Meyer admite (p. 45) următorul itinerar al vorbeii: *τέρεμνον*, acoperemînt, locuință — slav. trēmŭ „turn“ — ung. terem „sală“ — rom. tărîm, de unde vorba ar fi trecut în turcesce. Numai în basmele și în cāntecele istorice rusesci revine o expresiune analogă, *terem*, dar cu sensul opus de locuință înaltă, aeriană, iar nu sub-pămîntenă ca în basmele nóstre. Accentul vorbeii romānesci și forma ei indică un împrumut direct turcesce (cum o dovedese și vorbe ca *abitir*, *dam* etc. cari revin asemenea exclusiv în basmele din Muntenia).

tarlă f. bucată de pămînt semēnat și lucrat.

GHICA, 537: *tarlalele* de deosebite mărimi despărțite unele de altele prin garduri vii. CAL. 1881, p. 18: munci din zorii de dî până la nămieđi, până ce culcă la pămînt o *tarla* bunicică; 1885, p. 29: sorbia cu nesațiu mirosul cel dulce ce eșia din *tarlalele* de flori.

-- TARLA, champ ensemencé et labouré; ung. tarló.

tasmă f. (și *tásma*) panglică, sinon. cu „cordea“.

NEGR. I, 324: dă cuviosului un sfeștoc de busuioc prósptat, legat cu o cochetă *tasma* nėgră. CR. II, 62: ții-oiu lua de la Fălticeni o pālăriuță cu *tásma*; 173: De dragă ce-mi era dragă, O purtam cu *tasma* nėgră.

-- TASMA, courroie, lanière, ruban, galon; pol. rut. *tasma*. Vorba e specială Moldovei.

tăsmăluță f. panglicuță, cordeluță.

SEV. Calăt. 58: pe frunte aŭ fetișoarele *tăsmăluțe* cu mărgele.

tătăr m. 1. (și *tatar*) numele popoarelor turce de la Nordul Europei, în special al Nogailor din Crimeia și din Bugiac (§ 4 și 5). Desele lor năvăliri în Moldova aŭ lăsat urme până astăzi în limbă, în anumite locuțiuni și în sensul peiorativ al numelui etnic (cf. 5).

AL. T. 658: adă-l astăzi și nu răcni așa, că nu te alungă *Tătarii*; 1717: deodată am pornit, ca și cum ar fi năvălit *Tătarii*.

Numele figurază și în proverbul istoric (Pann, 105): țara pierde de *Tătarii* și el bea cu lăutari.

2. curier poștal, călăraș turc cum erau la noi „lipcanii“ (*Tătarii* fiind nomazi neaoși și călăreți dibaci cari merg repede ca vîntul): *tătarii* curierii erau însărcinați cu corespondența între Pórta și Țările române (V. Părtea II: tatar-agasi și tatar-mizil).

a. în literatura istorică:

COND. 1693, p. 56: un *tătar* al Vizirului care aŭ venit cu cărți. UR. III, 186 (d. 1802): cei ce merg cu pricină trebuincioase, trecători sau *tătari*. BELD. 421: înadins *tătari* să mERGă, căci nu am nici un prepus. CRON. III, 437 (d. 1822): să facă cărțile și cu poroncile ce sînt a se trimite cu înadins *tatar* la Moldova; 446: aŭ sosit *tatar* și vătav de călărași de la Moldova, aducend bani și înscințare de ridicarea ienicierilor și a lui Vogoridi, și cărți de heretisire pentru Domnie.

b. locuțiunile „dór nu dau tătarii“ și „parcă 'l alungă tătarii“, ce se dic despre cineva care se grăbesc și lucrază cu zor (§ 38).

AL. T. 50: coconășu era grăbit, parcă-l alungău *tătarii* din urmă: 88: te cară îndată din casă... dór nu dau *tătarii*; 808: mă duc... dór nu dau *tătarii*.

3. pop. uriaș, sinonim cu „jidov“.

SĂINEANU, Studii folk. 198: oraș vechiu de când cu *Tătarii* și Jidovii... după vremile când cu Uriașii ori cu Jidovii.

4. fig. barbar, om cumplit.

AL. T. 1700: despre mulțemire nu dic, că dóră om sint și eu, nu-s *tătar*.

5. (în basmele muntene) drac, naibă (și ung. *tatár* „drac“). V. han-tătár.

CAL. 1877, p. 7: dar ce *tătarii* te silesc să dai așa pe foc? 1881, p. 72: ce *tătarii* o fi avend de nu mai sosesce? 1883, p. 49: cum *tătarii* să nu sciu?

— TATAR, tartare; courrier, estafette; bulg. serb. *tatarin* (*tatarinka* „săgétă“ și *tatarina* „cioltar“), ngr. *τάρταρος*, ung. *tatár* (și „drac“). Numele occidental, *tartar*, provine din același nume asiatic sub influența lui Tartar.

rus „infern“ : Tătarii fiind ore-cum închipuiți ca ómeni eșiți din fundul iadului.

tătarcă f. 1. femeia tatarului.

AL. 78: Și *tătarce*-am veduvit, Fete mari am bătrânit.

2. iapă tătaréscă.

AL. 151: Pe-o *tătarcă* 'nceleca Și la gónă se lua.

3. cojoc lung (cum purtau Tătarii).

Doc. III, 613 (d. 1787): *tătarcă* voinicéscă... *tătarcă* de postav.

FL. 14: *tătarcă* roșie blănită cu vulpe nafe.

4. hrișcă (*Fagopirum tartaricum*), introdusă în Europa orientală de Tătarii din Crimeia (rut. pol. ung. tatarka „hrișcă“); planta e originară din orientul Europei: hrișcă (pol. hryczka, litt. [grâu] grecese), ngr. ἀραποσίτι (litt. grâu arăpesc), fr. blé sarrasin etc.

4. (și **tărtăcuță**) planta „Coccinea indica“ (Dr. Brânză).

tătăresc a. 1. ce fine de Tătari.

DASC. 406: de împărăția *tătărăscă* și de obiceiul lor și cât loc cuprinde țara *tătărăscă*. UR. II, 254: galbeni *tătăresci*. GANE III, 11: întréga urdie *tătărăscă* a fost sfărâmată. AL. 78: Cu copile mirzăcesci Și cu róbe *tătăresci*.

2. pop. strașnic, cumplit, grozav (maï mult ironie).

AL. T. 608: puteai să prinđi un gutunar din cele *tătăresci*; 669: or da boierii peste voi și, în loc de bucate, îți mânca o calca-vură din cele *tătăresci*; 1071: i-am aruncat o ochire de cele *tătăresci*. FL. 169: aideți dar să tragem un danț d'ale *tătăresci*. STANC. 219: Ia fost rupt o fóme d'ale *tătărescile*.

tătărime f. némul tătăresc (în poesia populară).

AL. 79: *Tătărimea* purcedea Și pe Gruia mi-l ducea... TEOD. 616: A intrat *tătărimea*, Pustiesce pajiștea, Pajiștea și moșia.

tătăriță f. sens identic cu „tătarcă“.

AL. 78: Iată mirzăcițele Și cu *tătărițele*.

tavă f. 1. tigaie de fript (cu pl. *tave* și *tăvi*).

MARION, 4: trimisese la cuptor două găște grase, ca să se rumenéscă la *tavă* pe nisce varđă acră; 156: sərbătórea Drăgaica cu vin și cu friptură la *tavă*.

2. tablă de servit cafea, dulceță, ciaiú.

FL. 143: o *tavă* de argint în mână pe care erau depuse multe feligene; 183: femeile aduseră *tăvile* cu dulceță și cafea. GHICA, 34: douăspredece *tave* încărcate cu tot felul de daruri. TEOD. 655: Iar pe *tavă* că'mi punea Oglinda și cununa.

3. fig. și fam. „a da *tavă* pe cine-va“, a-l bate reű.

MARION 1892, No. 26: mi-l dete *tava*, de-l făcu otova de praf.

Var. (mold.): **tavá**.

BOGD. Com. 17: pune pirostrile, pe cari aședă *tavaua* cu pesci.

— TAVA, poèle à frire, creuset; bulg. serb. *tava*,

mcr. **tává**, ngr. ταβάς.

tavàn n. 1. podul casei.

Doc. II, 319 (d. 1791): podina pentru *tavan* de stejar saű de

fag. OD. I. 127: sală al cărei *tavan* de grindii înegrite se sprijinia pe două șiruri de stâlpi. FIL. 285: *tavanul* acestei camere de grindii și uluci de stejar frumos lucrate. GHICA, 495: o sală mare, zugrăvită pe pereți și *tavan* cu toți zeii Olimpului. CRĂS. I. 33: o cameră lungă, josă, cu *tavanul* murdar; 197: cămăruță mică și *tavanul* de scânduri. ISP. 221: se ascunse într'o crăpătură de grindă de la *tavanul* casei și ascultă la sfatul lor.

2. scândură de brad, lungă și subțire.

XEN. 171: butuci mari și neciopliți de brad se prefăceau pe nesimțite în *tavanuri* tăiate frumos și regulat.

— TAVAN, plafond, étage (cf. taban „poutre, traverse“); alb. bulg. serb. tavan, mer. tăvane, ngr. ταβάνι, plancher, plafond.

techer-mecher adv. cu zor, cu nepusă masă, pe sus (litt. de-a dura).

CAL. 1881, p. 23: tinerii se pomeniră luați pe sus *techer-mecher* de o cătă de slujbași împărătesci; 1883, p. 56: fetele tirind *techer-mecher* după ele pe bietul argat al grădinarului; p. 58: trimisese în toate părțile sumedenie de olăcari cu porunca de a o aduce *techer-mecher*, ori pe unde va găsi-o; 1895, p. 56: împărătița fu dusă *techer-mecher*. ISP. P. și Gh. 16: *techer-mecher* își duc turma la adăpost.

— TEKER MEKER, precipitamment, très vite, en grande hâte (d. teker „rătă“). Vorba e specială basmelor muntene.

tecnefes n. astm (la cai).

ISP. 256: un cal al seǖ, stătut de bătrân și plin de *tecnefes*.

Var.: *ticnafes* și *tignafes* (Damé, Terminol. 52).

— TEKNEFES (pers.-ar. teng nefes „souffle court“), asthmatique (d. pers. teng „géné“ și ar. nefes „respiration“); serb. teknefes.

tel n. 1. fir de metal, sîrmă de fier sau de oțel.

TARIF 1792: *teluri* de fier cântar 48 bani.

2. cea mai mică și ultima cîrdă a unui instrument.

PANN, 169: mi-se rupsese la tambură *telul*.

3. betela miresei, în Dobrogea și Macedonia (Marian, Nunta, 251, 260).

-- TEL, fil de fer, de laiton, fil en général; alb. bulg. serb. tel, ngr. τέλι.

telal m. l. (sensuri arhaice) 1. strigător public, sinonim cu „crainic“ și „pristav“.

IST. 1715, p. 64: aǖ poroncit să strige *telalul*, ca tot omul să stingă focurile. BELD. 344: *Telalul* pun ca să strige, și cu voie și nevrut, Căți vor avea cai și arme să le aducă la vîndut. COND. Caragea. 250: se vor face cunoscute aceste strigări prin *telali* la locuri publice. GANE III, 289: strigăte de *telali* și pocnete de biciu. BUR. 147: *Telal* că punea, *Telal* imi căta, Unde s'afila, Un mic călușel...

2. în special, strigător la mezaturî.

UR. XVII, 94 (d. 1770): să puie *telal* să strige la sultan-mezat după obicei. AL. Pr. 42: *telalul* strigă îndată: dece galbeni fata giudelui! FIL. 241: aerul răsuna de glasul cel tare și țipător al *telalilor*.

Var. (archaică): **telar**.

DION. 197: au poruncit să strige *telari* pe uliță, să strângă norodul să vadă (trupul lui Vodă Hangerliu).

II. (sensuri moderne) 1. vîndător de haine vechi (strigând pe uliți).

Doc. IV, 283 (d. 1793): *telalii* cărora acesta le este hrana cu haine gata date de obște, să se fie numai de acel alișveris al meztului, iară să nu croiască nici să cósă din bucată; IV, 430 (d. 1795): *telalii* cari vînd haine vechi și purtate. PANN, 65 (prov.): stăpânul vinde și *telalul* nu se îndură să-l dea; 165: merge la *telal* îndată, se 'mbracă pe sine 'ntâi.

2. mijlocitor la negoț (V. teleleică).

— TELLAL (ar. dellal „guide“), entremetteur, crieur public, marchand de bric-à-brac (d. dalla „montrer le chemin, vendre à l'enchère“); cum. talal „auctionator“; alb. bulg. serb. telal (și telar), ngr. $\tau\epsilon\lambda\lambda\acute{\alpha}\lambda\eta\varsigma$.

***telalbaș(a)** m. starostele telalilor la mezaturi.

Doc. I, 450 (d. 1784): l'au făcut *telalbaș* asupra telalilor din Bucuresci. UR. X, 108 (d. 1799): să puie pe *telalbaș*, ca să strige tot locul la mezat; V, 445 (d. 1815): toate veniturile podului cu fidulă prin *telalbașa* să se vîndă la cochii-vechi în vistieria gospod. FL. 240: am dat lui *telalbașa* lei 1500, ca să nu strige prin toate răspîntiile.

— TELLAL, BASY, chef des crieurs publics dans les enchères des fermages; bulg. serb. *telalbașa*.

telălău m. (și **teleleu**) vagabond (în Moldova).

AL. T. 343: iar te-ai înecat, măi *telălău*. NEGR. III, 47: Stăricea-și răsipescce Ș'apoi âmblă *teleleu*. CR. I, 320: de atunci încóce am umblat ia așa, *teleleu* Tanase.

telălăiță f. sens identic cu „teleleică“.

AL. T. 342: auđi *telălăița* cum își laudă marfa?

teleleică f. 1. sămsăroică, mijlocitoare.

Doc. I, 450 (d. 1784): pămîntene cât și străine muieri *teleleice*.

2. fam. femei care bîrfesce de toți.

JIP. 56: când e îndîrjit rumănu pē femeia lui, îi dice... iazmă, puiū de lele, *teleleică*... MARION, 131: era o *teleleică* și jumătate, nu se mișca nimic în mahala fără scirea dumniaei; pe toți îi bîrfa...

teleleică f. vîndătoare pe uliți de lucruri vechi.

Doc. I, 450 (d. 1784): să nu se facă înșelăciune și furtisaguri de către telalii și de către *teleleicele*; IV, 430 (d. 1795): *teleleicele* cari obicînuesc de vin și se strîng Lunia la úrgul Cucului și vînd haine, pânzeturi și alte mărunțișuri. FL. 213: *teleleică* mi-a đis că pietrele sînt próste; 225: diamantele și rubinele sînt aruncate pe dînsa cu lopata, parcă e brezaie sau *teleleică*. ORĂȘ. II, 166: Ș'apoi trage-ı gură de mahalagiócă, Căci ai marfa d'asta ca o *teleleică*.

telalic n. 1. meseria telalului; 2. marfa sa.

Doc. I, 450 (d. 1754): să nu-l îngăduescă a face *telalic*.

— TELLALYK, office et remise perçue par le courtier.

telemea f. brânză de puțină din laptele din care s'a scos untul (Dr. Crăinicénu).

— TELME, fromage troué (d. telmek „percer“).

teletin n. (și **telatin**) piele roșcată, numită și „iuft“. TARIF 1761: *teletin* părechea 45 bani. COND. 1776, p. 16: de ce lei de la starostele de ciobotari ce lucrăză *teletinuri*. TARIF 1792: *telatinuri* de Bulgaria perechea 6 bani. IONESCU, 703: cizmele se fac din piel de vacă lucrute de tabaci și făcute *teletin*.

— TELATIN, cuir odorant préparé en Russie avec du bois de l'huile de santal et de bétuline; bulg. telatin, serb. teletin „carne saŭ piele de vițel“ (d. vsl. tele „vițel“), ngr. τελατινι, cuir.

teltea f. valtrap de lână ce se pune sub șea.

CONV. XVII, 108: scosei șeua de pe cal, trăsei calabaficul meŭ de sub *teltea*.

— TELTI (tegelti), coussinet de feutre cousu au dessous de la selle (d. tegel „couture à gros points“).

tembèl a. și m. trîndav, trîntor.

ISP. 22: cei mai mulți eraŭ năzuroși, *tembeli* și deșuchiați. BASME IV, 135: era prostuț și *tembel* vaŭ de lume.

— TEMBEL (pers. den-bel „care 'și hrănesce corpul“), paresseux, lent; bulg. serb. dembel, mcr. timbel, ngr. τεμπέλης, fainéant. Vorba e specială Munteniei.

tembelic n. trîndăvie.

— TEMBELLIK, paresse, oisivité; bulg. dembelik.

temenà f. (și **temenea**) închinăciune după maniera turcescă: corpul plecat, drépta lăsată puțin în jos, dusă apoi repede la buze și în urmă la cap.

CRON. III, 444 (d. 1822): aŭ făcut câte trei *temenele* până la pământ și ingenunchind, aŭ sărutat crosurile macatului pe care ședea. AL. T. 142: Să se frângă în loc din șele, Ca să facă *temenele*; 1331: făcând *temenele*, se apropie smerit de Hirzobénu și-i sărută póla hainei. FIL. 14: bietul june ce-i făcea *temenele* până la pământ; 28: deseale complimente și *temenele* ce făceau în drépta și în stînga; 97: îi făcu *temenea* până la pământ și sărută mâna lui Ipsilant. ORĂȘ. 20: De loc vre-o trei mătânii ș'o *temenea* turnai.

Vorba revine și în cântecele populare.

AL. 108: La Sultan de se 'nchina Cu adîncă *temena*. TEOD. 482: *Temeneua* că 'și făcea, Póla, mâna 'i săruta; 539: Și la dînsa se ducea, Și la dînsa nainta, *Temenele* că 'i făcea.

— TEMENNA (ar. „exprimer un souhait“), manière de saluer en portant ses doigts aux lèvres et ensuite au front; alb. bulg. serb. temena, ngr. τεμηνά.

temenesc v. a se ploconi (într'o baladă).

TEOD. 551 (d. Teleorman): Ienicerii de-mi sosia, Bună ziua că-i dedea Și frumos se *temenia*.

ténc n. 1. balot de marfă: „téncuri-téncuri“, grămadă, unul peste altul.

DION. 208: în beserică n'aŭ intrat să jefuiască, că era póte o mie și mai bine de lađi și sepeturi și *téncuri*, calabaficul orășanilor.

TARIF 1792: celelalte poveri de marfă să dea de două *tencuri* de câte oca 60 după obiceiul 300 bani. BASME I, 64: blănurile neprețuite erau puse *tencuri-tencuri*.

Vorba revine adesea în poesia populară.

AL. 176: Sară el *tencurile*, Să-și ia postavurile. TEOD. 56: *Tencuri* de postav Curtea să-mi îmbrac Și nunta s-ami fac. BUR. 214: Șepta *tencuri* de postav. De cel mic și puhav.

2. pachet, grămadă.

AL. T. 90: scôte un *tenc* de hârtii; 256: un *tenc* de hârțoțe. CR. II, 62: un *tenc* de sumane croite, nalt până în grindă, aștepta cusutul; 96: un *tenc* de chite de cânepă. JIP. 90: strînge-le, fă-le *tenc*.

3. număr de 10 topuri de hârtie (5000 côle).

ȚARA N. II, 366: Scii ca cõla de hârtie, Când stă *tenc* în prăvălie Și logofeții pe ea scrie.

— TENK (pers. denk „étroit“), balle de marchandise, ballot; alb. bulg. denk, serb. deniak, ngr. τέγγι. Termin comercial generalizat în limbă (§ 104).

tencurel m. *tenc* mic.

AL. 238: S'au trecut în ceea parte Cu trei *tencurele* 'n spate.

tênchiu m. a patra parte dintr'un dram.

ORĂȘ. II, 39: Cântar că acesta nu-s alte cântare Și veți că nu bate nici un *tenchiu* mai mult.

— TENK (pers. denk), poids, petite mesure, le quart d'un danek égalant un dragme Barb. (turc. or. tenke „banî“, de unde rus. denigi „monetă“); ngr. τέγγι, scrupule, quart de drachme (§ 93).

terezie f. cumpănă, cântar mai mic.

ORĂȘ. 6: alții vinde cu bucata, fără cot și *terezie*.

Vorba revine în cântecele oltene.

WEIG. Rum. Dial. 79: Și sângele 'n *terezie* Să vi-l vînd la spițerie. ȚAPU, 326: Să-mi vadă carnea 'n cântar Și sângele 'n *terezie*.

— TERAZI (pers.), balance, trébuchet; serb. terezije, alb. terezi. Vorba e specială Munteniei.

terlici m. pl. (și *tirlici*) pantofi garnisiți pe dinăuntru cu postav, peste cari se puneau papucii (ca să-i apere de praf).

Doc. II, 313 (d. 1792): papuci cu *terlici* femeesci liochii cu țopi și postav roșu înlăuntru. UR. IV, 133 (d. 1792): conduri cu *terlici* fără cordele. FIL. 269: cu *tirlici* și iminei roșii în picioare.

— TERLIK (fraicheur), espèce de chausson ou de bottine en cuir mou, ordinairement de couleur jaune, qui se porte par dessus la chaussette de coton et à l'intérieur des babouches Barb.; serb. terluți „botine“ (rus. terlikü „haină lungă“), alb. terlik, ngr. τερλικι.

tertèl n. șnur de mêtase.

NEGR. I, 16: broderia cu fir și cu *tertèl* îi acoperia tot pieptul.

— TYR TYL, chenille, fil d'or tordu.

tertip n. (și **tirtip**) I. (sensuri arhaice) cu nuanțe serioase: 1. ordin din partea autorității, dispozițiune oficială.

Doc. I, 257 (d. 1783): îndată am făcut *tertip*, să se taie che-restéua. UR. III, 201 (d. 1802): câte *tertipuri* se vor face din partea prea înaltei mele Impărății, atât din zaharele cât și de unt, oi...

2. plan, proiect.

DUM. 89: Suvarov îi izbi iar nóptea și tot cu același *tertip* ca și de celalt rind. BELD. 344: socotind că acesta este cel mai minunat *tertip*; 395: vr'un *tertip* de-o dare nouă a mai putea iscodi. COND. 1813, p. 373: de *tertipu* cu care socotim că s'ar euveni să se puie poștele în orinduală. AL. T. 1232: încât s'atinge despre drépta giudecată, despre *tertipul* lumii.

II. (sensuri moderne) cu nuanțe peiorative: 1. mijloc (mai adesea neonest), uneltire.

BELD. 336: C'un *tertip* viclen să intre, că 'n silă chip nu era. AL. I, 840: dac'aș găsi vr'un *tertip*, ca să schimb jdelca; 1403: să iscodim vr'un *tertip*. FIL. 257: să se vîndă și casa în care te află locuind, ca prin *tirtipul* acesta să se despăgubescă toți creditorii; 325: să trimitem banii, dar să găsim vre un *tertip*, ca să i luăm înapoi. GHICA. 38: găsise câți-va ómeni sdraveni, cari îl ajutau la desăvîșirea *tertipurilor* iui. ISP. 16: calul spuse fetei cu ce *tertipuri* âmblă tată-séu, să-i încerce bărbăția; 376: de nu va fi dintre boierii, apoi tot cu *tertipuri* prin tagma prostimii să-l caut.

2. pl. chichițe, clenciuri.

AL. T. 1280: nu se prinde Petcu cu *tertipuri*. ISP. 337: nu se uita la *tertipurile* și la renghiurile ce-i tot juca. XEN. 206: tare mé tem, că Hristea umblă cu *tertipuri*.

— TERTIB (ar.), arrangement, ordre, disposition, ordonnance; système, plan, projet; bulg. serb *tertip* „ordine“, alb. *tertip* „mijloc viclen“, mer. *tertype*, ngr. *τερτίπι*. In privința scăderii sensului, cf. sin. „marafet“.

tertipgiu m. care umblă cu *tertipuri*.

ORĂȘ. 19: *Tertipgiu* de frunte ca ori-ce avocat.

Formațiune analogică (§ 23).

tés n. (și **tas**) 1. céscă de lut (în care se bea cafea). CRON. III, 433 (d. 1822): acolo se lucréză lulele, *tésuri* și alte lucruri de lut poleite cu aur.

2. disc (de balanță, de rótă) sau pentru strîngerea milelor: a umbla cu *tasul*.

3. lighenaș de bărbier.

4. tobită de cavalerie.

AL. Pr. 369: *tésuri* de alamă, ciselate cu arabeseuri. PAPAȘ. 127: *tésurile* se numiau și *giamparale*.

5. clește de lemn, unelța dulgherului (Damé, Terminologia, 114).

— TAS (ar.), coupe, tasse; ngr. *τάσα*; de aceeași origină: fr. *tasse*, it. *tazza*.

teșgheà f. 1. masă de lucru (a tâmplarului, a croitorului etc.).

GHICA, 41: croitorii se serviau de fórfecile cele mari de *teşgha*.
 TAPU, 100: Iar pe Maica Precista [Tătarii] O făcuă d'o *teşgha*, De
 toca tutun pe ea.

2. tarabă de expus marfă.

DOC. IV, 287 (d. 1793): avënd şi *teşgha* cu luminările de cêră
 carî tot norodul, câţi merg la biserică, cu înlesnire găsesc de cumpêră.

3. masa pe care se numără banî şi se fac socote-
 lile în cârciumi.

CRĂS. I, 211: cârciumarul stând țațoș lângă *teşgha*.

Var.: **tejgha** şi **tijgha** sau **tiggha**.

MARION, 50: Nea Barbu nu se mişca de la *tejgha*; 116: Nea
 Trandafir stă priponit la *tijgha* cu pălăria în cap şi cu un tibişir
 în mână, ca să însemneze juicile. ORĂŞ. II, 70: Chir Vasile, nu te
 face! Dă-te 'ncôce la *tiggha*.

— TEZGIAH (pers. dest-giah „lieu où l'on travaille
 des mains“), atelier, comptoir, établi; alb. bulg. tez-
 giah „établi“, serb. tezgja „masă de lucru“, mcr. tizghié,
 ngr. τεζγιάχι, banc, étalage. Vorbă specială Munteniei.

teşghetâr m. (şi **tejghetar**) 1. (sens archaic) lu-
 crător pe *teşgha*.

DOC. IV, 307 (d. 1794): să împarţi fierul pe la toţi muşterii,
 herari, *teşghetari*, țigani şi serbi.

2. (sens modern) băiat care stă la *teşgha*.

CRĂS. IV, 370: *teşghetarul* zuruesce la *teşgha* cu gologanii fă-
 cënd fişicuri. CARAG 53: Chiriac, *tejghetarul* nostru. BASME IV, 136:
 intrând în vorbă corajliu cu unul din *tejghetari*.

— TEZGIAHDAR, premier commis d'un magasin, com-
 mis d'un café etc. qui tient le buffet (dar „qui tient“);
 bulg. *tejghetar*. Formă asemenea specială Munteniei.

testeă f. (şi **tistea**) 1. o duzină sau dece bucăți.

TARIF 1761: cuțitioie *testéua* 18 banî şi în *testè* 10 cuțitoi. TARIF
 1792: fórfecei şi bricege *testéua* 2 banî, potcôve de cal de o *tistea* 6
 banî. Doc. II, 335 (d. 1792): *testéua* de funii de teiū netopit. REV. I,
 413 (d. 1821): luaî câte-va *teste* de fişicuri şi le pusei prin buzunare.

2. număr de 24 côle de hârtie (în Ardél „conț“).

3. fig. număr de două-spre-dece.

BASME III, 4: va da peste *testéua* de surori pentru cei 12 feciori.

— TESTÈ (pers. deste „une main de...“), douzaine,
 vingtaine etc.; alb. bulg. serb. teste, tistè, mcr. tisté, ngr.
 τεστές, cahier. Termin comercial (§ 104).

testemél n. basma mare pătrată cu câmpul negru,
 galben-roșcat şi pe margine cu flori colorate: brobódă
 ordinară şi subțire (sinonim cu „buiama“ şi „pambriū“) ce
 se pôrtă obicînit vara, pe când iarna se mai pune
 asupra-î marama.

REV. II, 240 (f. de z. 1817): două *testemeluri* sadea. AL. T. 99:
testemel cu fiong; 530: giupânese cu *testemeluri*; 1270: Kera Varvara
 pôrtă *testemel*. XEN. 120: luminări legate cu *testemele* se împărțiatu la

preoți și dascăli. BUR. 191: Chimirul să-l ia, *Testemel* să-mi dea. VULP. 45: C'am să plec la Cornățel Ș'am să-ți ieu d'un *testemel*.

Var. (munténă): **tistimel**.

REV. II, 240 (f. de z. 1817): un *tistimel* cu bibiluri de mătase. JIP. 70: mărâmi, *tistimel*e, scufe. TEOD. 521: Unde baba l'auđia, *Tistimel* imbrododia. VULP. 41: *Tistimel* turcesc cu flori și cercei de gălbior.

— **TESTIMEL** (pers. destimal „essuie-main“), serviette, grand mouchoir; bulg. *testemel*, serb. *testemeli* „maramă“, mer. *destemiale* „basma“, ngr. $\nu\epsilon\sigma\tau\epsilon\mu\acute{\epsilon}\lambda\iota$ (§ 100).

testemelar m. fabricant de testemeluri.

GHICA Rev. N. II, 422: ce s'aũ făcut feciorii *testemelarilor*...?

tecreă f. șerbet sau dulcetta de chitră.

GHICA, 296: *tetrea* de chitră și deosebite vutci.

— **TETRE** (kitre „résine de cèdre“), sorte de patisserie.

tevatură f. (și *tivatură*) tărăboiũ, tâmbălău.

GANE III, 261: după o lungă *tevatură* cu chelnerul... porunci să-i dee o frigăruie. ISP. 37: de ce să mai facem p'acolo *tevatură*, să ne îmbăiem aci; 212: era rupt de ostenelă de atâta călătorie și de atâta *tevatură* ce avu pe drum; 272: nu credea să se facă atâta *tevatură* pentru nimicul asta de măruntaie. CAL. 1881, p. 45: ce numai atâta ați pățit și faceți atâta *tevatură*; p. 49: zmeul auđi *tevatura*, ce se făcea în curte; 1883, p. 41: unde se făcu, mare, un sgomot și o *tivatură* prin cămările de joc; 1885, p. 19: după ce se sfirși și cu *tevatura* nunți; 1895, p. 66: o ținea lanț cu gura și cu *tevatura*.

— **TEVATUR** (ar. continuité), bruit répandu, rumeur publique. Vorba revine mai ales în basmele muntene.

tibișir n. cretă. Vorba e specială Munteniei.

DOC. II, 332 (d. 1792): să însemneze cu *tibișir* pe loitra carului prețul a fieșii-căruia. CARAG. 272: le însemnam și cu *tibișir* pe prevazul ușii. MARION, 117: cărciumarul cu un *tibișir* în mână ca să însemneze țuicele. ORĂȘ. II, 102: cum faci pe spate cruci de *tibișir*...

— **TEBEȘIR** (pers. *tebașir*, craie; bulg. *tebeșir*, alb. *tebeșir*, mer. *tibișire*, ngr. $\tau\epsilon\mu\pi\epsilon\sigma\acute{\iota}\rho\iota$).

tichie f. 1. scufie sau fes ce boierii purtau înainte sub căciulă (ca și astăzi Armânul): cu acest sens vorba figurază într'un șir de proverbe.

PANN, 120: chelului ce-i lipsesce? *tichie* de mărăgitar; I, 85: Cap d'avea, n'avea, el scie, Dar ș'a cumpărat *tichie*. ISP. Rev. II, 162: cu *tichia* chelului nu te juca.

2. scufie de nôpte.

MARION, 79: l'a vėđut tolănit în plapumă și cu *tichia* în cap.

3. scufie de copil de curînd născut.

ȘED. IV, 31: *tichie* de strigoii d'a cu care se nasc copiii în cap, o ia mōșele, o usucă și o păstrază; rupe din ea, scupă pe ea și frecă cu ea pe copil la buric.

4. scufia sau fesul ce pōrtă Evreii cei bătrâni și bigoți sub pălărie (și sub forma metatetică *chitie*).

AL. T. 23: mi-am scos degrabă și cușmă și *chitie* de pe cap.

GHICA, 353: cânele care la un semn săria pe d'asupra Ovreilor, smulgându-le *chitia* neagră de pe cap. STÂNC. B. Sn. 90: un cap de jidan cu *tichia* lui.

5. poporul atribue dracului o tichie minunată, care îl face nevăduț.

JIP. 115: necuratu umblă cu *tichie* și să te păzesci de a te juca cu *tichia* dracului.

— TIKIYA (takiye), bonnet de toile blanche qui se met sous le fez; alb. taki, mcr. tăchie „scufie sub căciulă“.

tichiuță f. 1. tichie mică.

GHICA, 284: parcă avea *tichiuța* dracului în cap.

2. unul din numele necuratului (cf. tichie, 5).

ȘED. III, 76: turcu e și în chipu dracului, că pòrtă fes ca și dracu, că draeu pòrtă fes roșu ca tichia, de aceia și dracului îi se mai dîce și *tichiuță*.

tiftic n. 1. lână de capră de Tibet, un fel de alpaga (Tarif 1870).

2. scamă (pentru răniți).

TARIF 1792: *tiftic* oca 1½ bani.

— TIFTIK, laine blanche et pure, surtout celle d'Angora; charpie de pansement; bulg. serb. tiftik. rus. tyftyk „materie de lână“, ngr. τειτίκι.

tighel n. 1. cusătură repede pe marginea unei materii, sinonim cu „refec“.

DELAVR. 57: da și jòcă, bată-l pustia! parc'ar trage *tighel*. BOGD Com. 160: prostirele și *tighelurile*. BUR. 196: Binșor că-i rînduia. *Tighele* dese făcea.

2. fig. muștrare aspră, dojană (cf. refec).

GANE III, 128: vèduva țî-a tras un *tighel* de mama focului. CARAG. 80: i-am tras un *tighel*, de i-a plăcut și lui. ORĂȘ. II, 169: tremurând cu capul, vè trase *tighel*.

— TEGEL, couture à gros points pour ajuster deux pièces d'étoffe Barb. Vorba lipsesce aiurea V. teltea.

tingîre f. 1. ólă de metal, tîgaie.

REV. I, 341 (d. 1669): cinci *tingîri* cu căpae. GHICA, 76: *tingîrile* cu bucate din curțile boieresci. STÂNC. GI. Pov. 136: pe vatră óle, crăcane, *tingîri* și câte alea tóte.

Vorba figuréză în mai multe proverbe.

ISP.: și-a găsit *tingirea* capacul. GOLESCU: după *tingirea* și tîmâia (capacul); a lins până a pus *tingirea* cu fundul în sus.

2. fig. „tingire spoită“, muiere sulemenită (Golescu).

— TENĞERE, casserole, marmite; bulg. serb. tenğere, mcr. tendzerè „taler“, ngr. τειτζίρι și τειτζίρες.

tingirică f. tingire mică.

BASME IV, 142: agăță de crăcane *tingirica* de bucate.

tinichea f. (și arch. tenechê) 1. tablă de fier spoită cu cositor.

TARIF 1761: prunz, *teneche*, t-lurî oca 10 bani. NEGR. I, 303:

să prefac ferestrele după plan, s'o acoper cu *tinichea* sau cu óle. CR. II, 89: cuíte de oţel ori de *tinichea*. OD. I, 127: canaturí de stejar, căptuşite cu *tinichele* şi legate cu drugurí de fier. GHICA, 279: lumínări de seú în sfeşnice de *tinichea*. DELAVR. 3: pe crésta casei scârţie doué limbí de *tinichea*. STÂNC. 74: sórele íşi lása rađele pe un acoperiş de *tinichea*.

2. urciór de tinichea.

JIP. 148: buţi, lemne, *tinichele*...

3. scândurică de brad (subţire ca tinichéua).

IONESCU, 738: preţul cherestelii variază: *tenechele* de 7—10 floriní suta.

4. pop. sgardă, mai ales próstă (de tinichea).

MARION 1892, No. 6: să lege câinelui *tinichéua* de gât.

5. (fam. şi ironic) decoraţiune, medalie, căvălărie.

AL. T. 485: Isprăvnicésă! de acum să videdi bontonurí şi *tenechele!*

6. fig. şi fam. sărac lipit (sens propriu limbei române).

DELAVR. 6: un ciocan (de rachiú), încă unul şi al treilea până ajungí la *tinichea*. MARION 1895, No. 18: n'o să se dîcă că şi-a rís o *tinichea* ca tine de pomanagiú de o femeé ca mine; 1896, No. 25: trage pe dracul de códă... adică e *tinichea*.

— TENEKE (mince lame de métal), fer-blanc, ustensile en fer-blanc; bulg. tenekiia, serb. teneče, alb. teneke, mer. tiniche, ngr. *τενεκές*.

tinichigiú m. meşter care lucréză şi acopere casele cu tinichea.

JIP. 52: potcovari, *tinichigiú*...

— TENEKEGI, ferblantier; bulg. tenekiǵia, serb. tenečǵia, ngr. *τενεκετζής*.

tinichigerie f. meseria şi prăvălia tinichigiului.

tipsie f. (şi **tepsie**) 1. vas de copt pe jăratec.

OD. I, 422: *tipsii* de cositor. TEOD. 481: In conac lângă giamie, [porcii] Fripti d'a întregul pe *tipsie*.

2. tablă sau tavă: locuţiunile „şéde cu capul pe *tipsie*“, se pocăesce (Zanne III, 401) şi „parcă jócă pe *tipsie*“, saltă de bucurie (ib. IV, 412).

CUV. I, 213 (d. 1588): o *tepsie* de argint de colivă. NEC. 198: au lăcrămat icóna Maicei Preciste, cât se résturnaú lăcrămile pre chipul icónai, de le vedeau toţi ómenii şi picaú într'o *tipsie* ce era pusă supt icónă. GHEORG. 309: vel Cupar cu *tipsia* cea de argint, stând înaintea Domnului, pune vutcă în doué pahare. AL. T. 142: In cup-tor s'o rumenescă Şi s'o ducă pe *tipsie* Colo sus în Spătărie. NEGR. I, 151: *tipsiile* pe care aduceau bucatele, talgerele şi paharele erau de argint. OD. I, 154: cu *tipsii*, lighene şi ibrice de argint. AL. 125: Şi să-l ducă [capul] pe *tipsie* De peşcheş la 'mpărătie. VULP. 34: P'o *tepsie* cu lámâie.

3. tés, giamparale.

ORĂŞ. II, 144: Şi Zisu se scie. Bate din *tipsie*.

— TEPsi, large plateau de cuivre, plateau en argent

etc. pour servir de la confiture; alb. bulg. serb. tepsîia, mcr. tipsie, ngr. τειψέ, tourtière.

tiptil adv. 1. străvestit, incognito (sens special Muntenieî).

CANTA, 192: un boier moscal ce îmbla *tiptil*, ca să găsească ómeni de óste. OD. I, 78: un om *tiptil* scosese un trup de femei învelit într'o rasă; 88: nevoind a trage nici chiar *tiptil* la gazdă în oraş. GHICA, 7: îmbrăcat *tiptil*, eram introdus ca călugăr în odaia răposatului coconu Tache. PANN, 146: un Sultan odată care des *tiptil* umbra. STĂNC. 153: împăratul s'îmbrăca *tiptil* şi se ducea să se plimbe.

Cu acest sens şi în cântecele oltene.

TAPU, 215: Iencea întocmai că urmă, Că *tiptil* mi-se îmbrăca.

2. în taină, pe furiş (sens special Moldovei).

VĂC. 302: voiú merge pe taină în Țara românească, adecă *tiptil*, ca cum aş merge pentru altă trebuință a mea. CR. I, 144: atunci se ie *tiptil-tiptil* pe urma ei. GANE II, 224: eşii *tiptil* pe uşa din dos spre a nu face vuet. XEN. 127: Hristea intrase *tiptil* în salon şi se apropie pe nesimțite de Maria. SEV. Pov. 148: trimite pe popă să oblicescă ce-i şi tot *tiptil-tiptil* în urma lui să vadă ce are să facă.

Var. (archaice): **teptil** şi **diptil**.

AX. 147: aú venit şi Craiul Stanislav cu secretarul la Curte *teptil*. NEC. 292: aú trimis Impăratul un om al său din casă *teptil*, de aú venit în Moldova; 367: Dumitraşco Hatmanul aú fugit *teptil* peste Dunăre, trăgându-se la Țarigrad la frate-său Mihaiú-Vodă. AMIR. 156: nici pe Ianachi-Aga nu l-aú cunoscut nime, viind *teptil* învelit turcesce ca cîhodarii. DION. 168: aú început a umbra đina şi nóptea pre uliță şi prin curțile boieresci, une ori *diptil*, alte ori de față. AL. T. 508: paremi-se că 'i trimes *teptil*, ca să cerceteze starea isprăvniciiilor.

— **TEBTIL** (ar. tebdil „changement“), *deguisé*, incognito; bulg. tibdil (tebdil), serb. tevdil, mcr. tiptil.

tiriác n. (arch. **teriac**) electuar preparat cu afion.

TARIF 1792: *teriacul* oca 18 bani. PANN I, 121: şi amefesce [macul] firea ca un *tiriác*.

— **TIRIAK** (ar.), antidote de tout poison, opiat, narcotique (d. *θηριακίη*); bulg. serb. *teriák*; fr. *thériaque*.

tiriachiú a. şi m. 1. care bea afion, amețit, bét.

PANN, Şeq. I, 13: la đinsele mă uitam, *tiriachiú* în cap cu fumul.

2. mahmur, posac.

STAM. 396: Satana intră în sală *tiri[a]chiú* şi murmurând sudálmí.

— **TIRIAKI**, mangeur d'opium; fig. *pointilleux*, grognon, hargneux (§ 88).

tiriplic n. 1. bumbăcel de împletit (de colóre albă, roşie sau albastră).

TARIF 1761: horbote de *tiriplic*... *tiriplic* leşesc. TARIF 1792: *tiriplic* de Hotin... REV. II, 340 (f. de z. 1817): ciorapi de *tiriplic*. OD. I, 422: ciarşaf cu împletituri de *tiriplic*. CAN. 3: Frunză verde *tiriplic*, De când eram copil mic, Doina o sciú şi doina o đic.

2. (adv.) strună (cf. găitan).

ORĂȘ. II, 157: Tréba, pot să dic, Merge *tiriplik*.

— TIRE IPLIK, fil à coudre, fil de coton (d. tire „fil à coudre“ și iplik „fil de lin“); serb. *tiriplik* „bumbăcel“.

tivilichie f. (și *tevelechie*) pieptar lung al țărancilor.

Doc. VIII, 555 (d. 1804): o *tivilichie* de belacosă blănită cu cacom. Fot. III, 137: țărancele pörtă o scurteică fără mânecî numită *tevelechie*. PANN. Spit. V, 12: Să 'mbrace și *tivilichie*, Să placă altor și mie.

Vorba pare a fi o compozițiune din „ilie“ sub forma-î neo-grécă (prima parte obscură).

tizic n. (și *tezic*) balegă uscată la sóre, putrigaiu cu care țăraniî și încăldesc iarna bordeiele.

Conv. XXII, 661: ici și coala fumul subțiratic de *tizic* se străcura prin hórnele de nuiele. DR. MANOL. 60: săténul arde lemne, ierburi uscate, excremente de vite bovine uscate (*tezic*).

— TEZEK, bouse de vache pétrie en forme de brique et servant de combustible dans les villages d'Asie-Mineure Barb.

toiú n. 1. sgomot, larmă.

ZIL. 36: o plóie repede ce s'au timplat în *toiul* războiului. CARAG. 79: cât gândescî c'a ținut *toiul* revoluției?

2. temeiu, mijloc, punct culminant.

N. COST. 103: Gligoraș Ivanenco Polcovnicul, fiind om vitéz și cu alți rohmistrii, s'au luptat cât-va și au eșit din *toiul* Tatarilor. BOGD. Pov. 181: biata bėtrână cum se vėdu în starea asta afară, în *toiul* iernei. MARION 1896, No. 45: ea, un trandafir în *toiú*. Isp. 99: tocmai în *toiul* rugăciunii. CAL. 1883, p. 41: pe când era veselia mai în *toiul* ei; 1885, p. 31: petrecerea e tocmai în *toiul* ei. TEOD. 601: La fintána hoțului, Unde-î *toiul* finului.

— ТОУ (t. or.), festin; rus. tuî „ospėț“. Sensul primitiv a dispărut în romănesce, lăsând numai pe cel secundar: „sgomot la benchetuire“ și apoi „larmă“ în genere. Vorba pare a fi un împrumut vechiú (§ 9).

toiesc v. a striga, a face larmă. Vorba se află numai la Dosofteiú (Oct.69^a: îi *toià* dicēnd acēle scrieți voi acēs-tea) și aparține exclusiv Moldovei.

Și astăzi încă circulă tot acolo (ca în Bucovina) compusul **destoiesc**, a-și descărca necazul, a se rėsbuna.

Conv. XVIII, 26: cu cât se încăldia și-și *destoia* inima, cu atâta se îngăima limba. ȘEP. V, 71 (d. Sucéva): a-și *distoie*, a-și rėsbuna... mi-am *distoiet* inima, mi-am rėsbunat. SBIERA, Povești, 54: să-și *destoie* inima.

top n. I. (sens archaic) tun. V. Partea II.

II. (sens modern) 20 testele de hârtie (480 côle).

TARIF 1792: hârtia cea mai bună de un *top* 12 bani.

— TOP, tout ce qui est de forme ronde: balle, globe, ballon, boule.

toptàn adv. numai în locuțiunea „cu toptanul“, 1. cu ridicata (vorbind de vîndare).

PANN, 153: cu *toptanul* și banii la anul. ORĂȘ. 58: Iónid băcanul Puse cu *toptanul* Iere și măslîne.

2. cu grămada, în genere.

MARION, 132: înmagazina la pumni și la palme cu *toptanul*; 156: bărbați, femei, fete cu *toptanul*. ORĂȘ. II, 141: ardic cu *toptanul* sume foarte mari.

— TOPTAN, en gros, en bloc (opposé à parça-parça „en détail“); bulg. toptan. Termin comercial generalizat în limbă (§ 104).

toptangiu m. cel ce vinde marfă cu toptanul. Formațiune analogică (§ 23).

BASME IV, 136: se duse în tîrg la un *toptangiu* de vinuri.

toptangerie f. 1. negoțul cu ridicata; 2. prăvălia toptangiuului.

topùz n. I. (sensuri arhaice) 1. măciucă asemenea unui sceptru, terminată la unul din capete cu o măciucă foarte grea și acoperită peste tot cu plăci sculptate de argint împodobite cu diamante: topuzul era unul din insigniile Domniei trecute, ce noul Domn îl primia odată cu sabia și calul cel împărătesc (Cant. Mold. 60).

DION. 206: Vodă aș dîs boierilor, dacă nu aveți ferman, să nu aveți nici o grijă, că nu veți pătimi nimic; iar de voiți războiul cu mine, sabie și *topuz* este în mîna mea, poftim. DOC. I, 551 (d. 1784): al doilea Spătar purtînd *topuzul* și sabia. FIL. 34: Padișahul mi-a dat sabie și *topuz*, ca să vă sfărîm ôsele, cînd vă veți resvrăti; 346: tagma Divanului purtînd *topuzul*, sangiacul și semnul Domniei. BASME IV, 131: împăratul s'a jurat pe stema și *topuzul* său.

2. măciucă scurtă de argint în capăt cu un nod: la țile de sîrbători, Spătarul purta *topuzul* domnesc și sabia atîrnată cu un colan aurit de subțiori.

GHEORG. 302: Grigorie-Vodă aș suit Agia după vel-Comis, dîndu-î Domnul cu mîna lui semn să pîrte *topuz*, adică buzdugan. FOR. III, 293: din vechime Armașul sta înaintea Domnului țîind, ca semn al dregătoriei sale, un *topuz* de argint; astăzi însă numai Armașul II și III pîrtă *topuzuri*.

3. pedepsă infamantă, bătaie la tîlpi cu *topuzul* aplicată boierului culpabil de însuși Domnul, bătaie mai înfricoșată de cît falanga, căci vătămă ôsele tîlpii piciorului, dar era mai puțin desonorătoare (cf. turc. *topuzu yemek* „recevoir un coup de massue“).

CANT. Mold. 74: si quis insolentius se erga ipsum gerere aut vel unico verbulo ejus honorem laedere ausus fuerit, illius ossa nemine contradicente clava sive *topuzo*, quod a Sultano in sua inauguratione acceperat, potest conterere; 103: sin verberibus castigandus est, nemini id facere licet, nisi principi, idque vel *topuzo* (clava prin-

cipali), quae verbera licet gravissima sint, tamen honorem non laedunt, uti habetur, indignissimum virgis aut flagellis ab alio caedi. BELD. 428: Chiuciuc-Ahmet, foarte straşnic, zulumurî nu suferia, Dacă îndrăznia vre unul, sub *topuzul* lui peria. FIL. 98: de'mî veî spune minciuni, îfî voîu da cincî-deci de *topuze* la tâlpi; 230: parcă veđ pe Dumitrăchişă al dumneavóstră bătut la falangă saú sdrobotit cu *topuzul*.

II. (sensurî moderne) 1. numele pietrei mai răsărite, într'un joc de copîi (Isp. Juc. 34).

2. fig. autoritate, forţă: „cu *topuzul*“, prin abus de putere (cf. *topuz altynda* „par la violence, litt. sous la massue“). Proverbul „nu-e nici *topuz* nici *tuîu*“, nu-e nimic de dînsul, nu are nici o putere (Zanne IV, 668).

— *TOPUZ*, massue, masse d'armes du généralissime, scèptre; alb. bulg. serb. *topuz*, ngr. *τοπούζι*, bâton de commandement. Ca şi buzduganul, *topuzul* a rămas simbolul despotismului trecut.

tòrbă f. (şi *tolbă*) 1. sac de drum; 2. boccea de marfă; 3. gîntă de vînaător.

AL. Pr. 29: aducîndu-şi aminte că are *torba*...

4. (mai ales sub forma „*tolbă*“) săculeţ de săgeţi.

— *TORBA*, sac, besace, alb. bulg. serb. rus. rut. *torba*, ngr. *τορμπάς*, valise.

Forma munténă „*tolbă*“ a produs şi derivatul *tolbaş*, cel ce duce o *tolbă* în spinare, marfagiú.

trahanà f. aluat frămîntat cu oué şi redus în frişóre din care se face supă; se đice şi *tarhana* (Costinescu).

— *TERHANA* (pers. *terhane*), bouillie préparée avec du lait caillé et de la viande Barb.; bulg. serb. *tarhana*, ngr. *τραχανάς*, semoule; ung. *tarhonya*.

trâmpă f. schimb (de lucruri).

CR. I, 40: hai să facem *trâmpă*: dă-mî carul şi na-ţi boii.

— *TRAMPA* échange, troc (d. it. *tràmuta*); bulg. serb. *trampa*, mer. *trâmpa*, ngr. *τράμπα*.

trînchet n. (şi *trunchet*) lemn mai subţire: şepte trîncheturi forméză o plută (Bur. Crestături, 15).

COND. 1776, p. 67: tot *trînchetul* ce se pogórá pe Siret. TARIF 1870: *trîncheturi* câte 7 la plută 25 lei.

— *TRINKET*, voile triangulaire d'un navire (d. it. *trinchetta*); fr. *trinquette*, ngr. *τρουγκέτο*.

trufandà f. 1. pîrga ródelor.

GANE III, 204: el cel dintâiú mánca *trufandale*. PANN, Nastratin-Hogea, 33: cireşele într'un ciur le puse şi ca lucru *trufanda*, plecá la cârmuitorul, vrînd plocon a-i le da. Isp. 161: şi le mánca cu multá poftá, ca pe nisce *trufandale*.

2. fig. prinos (acceptiune semi-literară).

— *TURFANDA* (pers. *türfende* d. ar. *türfe* „chose

nouvelle, nouveauté“), primeurs de la saison (adj. frais, qui paraît avec la saison); alb. bulg. turfanta.

tuciū n. 1. fier combinat cu carbon; 2. vas de tuciū, de fiert mămăliga, sinonim cu „ciaun“.

JIP. 89: când are sac și crăcane, n'are mălaiū și tuciū.

— tuč (pers.), bronze; alb. serb. bulg. mer. tuč, ngr. τούτζι. Despre metale (§ 103).

tuciuriū a. negru-deschis ca tuciul (cf. plumburiū).

REV. II, 395: Cu giubéua fumurie, Fermeuéua tuciurie.

tulpàn n. (și **tulipan**) 1. bucată de pânză fină de bumbac: milino saū muselină.

NEC. 213: l-aū închis Turciū [pe Anton-Vodă] și l-aū bătut și l-aū căznit cu fel de fel de cazne, până și *tulpanuri* subțiri il făceaū de înghiția și apoi le trăgea înapoi, de-ī scotea matele pe gură. CĂP. 352: un *tulpan* lung de mulți coți îl ținea ómenii în mâini cât era și se répeđia iute și mergea călcând pe *tulpan* și nu se afunda. UR. XI, 225 (d. 1745): o năframă *tulipan*. TARIF 1761: *tulpan*, bucata 90 bani. REV. II, 339 (d. 1817): roche albă de *tulpan*. OD. I, 422: perne de *tulpan* cu flori de tiriplic. FIL. 90: mētāsarii de Veneția, *tulpanuri*, panglice; 345: un brtū de *tulpan* alb... rochie albă de *tulpan*. TEOD. 312: Ochișori-ți chihlibar, Față albă de *tulpan*.

2. brobódă dintr'insa.

AL. T. 52: ũ-oitū aduce un *tulpan* nou. FIL. 170: femeie îmbrodite la cap cu *tulpanuri* albe.

Vorba figuréză în proverbul „ce-ī căciulă nu-ī *tulpan*“, adică bărbatul e superior femeii (Zanne III, 38) și maī ales în cântecele populare.

TEOD. 164: *Tulpane*, călțuni și legători, Ca să-ți fie de serbători. CAN. 36: Numa *tulpanu* cel din cap li cumpérat de al tēū bărbat. MARIAN II, 167: Cu colanul lat pe șele, Cu *tulpanul* pe sprincene.

3. turban (într'un cântec din Sucéva).

SEP. II, 183: Mē 'ntîlnii c'un turculén, Cu fes roș și cu *tulpan*.

Vorba se presintă sub forme variate: **tulbent**, hobotul saū brobóda miresei în Ardél (Bur. Datinī, 21) și **turbent**, aceiași în Banat și Bucovina (Marian, Nunta, 239, 249 și 705), ambele împrumutate de la Sěrbi.

— TULBENT (pers. dūlbend „qui charme le cœur“), mousseline ordinairement blanche qui sert à faire des turbans, turban; serb. dulbent (tulbenta) „brobódă“, bulg. dūlben (tiulpan), mer. dulben „bucată de materie albă în semn de doliū“, ngr. τουλάνι și τολουπάνι, étoffe fine, turban; de aceiași origină: it. sp. turbante, fr. turban (de unde forma semi-literară *turban*).

tulipan f. flórea numită obicinuīt „lalea“ (Brândză, 436: și **tulpeni**), forma ei fiind asemenea unui turban.

— DULBEND (LALE), tulipe blanche; serb. tulipan, rus.

tulipană, ceh. tulban, ung. tulipan; din aceeași vorbă persană: it. tulpano și tulipa, fr. tulipe, germ. Tulpe.

tulpănaș n. diminutiv de gingășie.

S. NĂD. 7: îi mai aședă *tulpănașul*.

turban n. 1. brobódă de tulpan cu care Turcii 'și înfașură capul.

BĂLC. 306: îmbracă o babă cu hainele și cu *turbanul* Pașii.

2. brobódă analogă purtată înainte de boierice.

UR. XI, 225 (d. 1745): nasturi vechi ce au fost la un *turban* fără mărgăritar. NEGR. I, 239: bărbatu-seu îi aduce vr'un *turban* vechi sau vr'o ciudată capelă. GHICA Rev. N. II, 75: cucónele cele tinere se purtau legate la cap cu *turban*.

Var. (munténă): **durban**.

GORJ. Dicț. 108: *durban* sau conciu, învelișul capului. PAPAȘ. 92: în calescă se aflau două jupănese legate cu *durban* de calemcheriū cu flori.

Turban e forma europénă de la „tulbent“: despre variatele forme și nume ale turbanului (Cant. Ist. ot. 610).

tult n. veche monetă turcésă prețuind a treia parte dintr'un leū, cam 15 parale (Wolf, 135).

COND. 1693, p. 406: pentru faină de trei luni, de om, de lună câte un *tult*. N. COST. 101: câte 5 ruble de om într'o lună, care fac 50 lei proști și un *tult*

Proverbul [Isp.]: un ort, un zlot, un *tult* și o ólá cu unt (se dice de plata unui preț cam pipérat).

Vorba circulă și ađi printre Români din Banat (=20 creițari), cari l'au împrumutat de la Sêrbî.

HODOȘ I, 189: Să fi sciut mai de mult, Aș fi cumpérat d'un *tult*; 197: Cine-i dá un *tult* și un zlot, Să-l dea cu fune cu tot.

— TULT (ar. sũls „un troisième“), a treia parte dintr'un leū (Cant. Ist. ot. 479); ngr. τούλτι, jumătate leū.

tulum n. 1. burduf (pentru unt-de-lemn).

CRON. III, 440 (d. 1822): unt-de-lemnul îl aduceau cu *tulumurile*.

2. un număr hotărît (40 sau 20) de bucăți de blănuri, de piei, de misăđi (Stam. Dicț. s. v. Zimmer).

— TULUM, outre, sac de cuir, morceau de fourrure; bulg. serb. tulum, ngr. τολούμι. Vorbă specială Moldovei.

tulumbă f. pompă de incendiū.

DION. 204: aruncând apă și din *tulumbe*, au potolit focul. AR. 80 (d. 1821): având apă în vase mari și *tulumbă*. GANE III, 210: deodată s'aud *tulumbele* duruind pe dinaintea ferestrelor.

— TULUMBA, pompe à incendie, seringue (d. it. tromba); bulg. tulumba, mer. tulumba, ngr. τολούμπα.

tulumbiță f. elistir (litt. tulumbă mică).

tulumbagiū m. pompier (numit Mold. și „pojarnic“).

BĂLC. 656: 100 pompieri (*tulumbagiū*) sub doi căpitani. AL. T. 1139: chiamă un *tulumbagiū* să-i tórne o cofă de apă pe cap.

— TULUMBAĞI, pompier.

***tulumbagi-başa** m. starostele pompierilor și sacagiilor.

UR. XX, 358: o sută lei lui *tulumbagi-başa*. FOT. III, 312: *tulumbagi-başa* 350 lei léfa.

— TULUMBAĞY BAŞY, chef des pompiers.

tumbăc n. aramă galbenă.

FIL. 142: sfeșnice de *tumbac* cu luminări de sevă într'insele.

TEOD. 301: Cu toiag de liliac și mătâni de *tumbac*.

— TUMBAK, tombac, plaque d'or et d'argent (d. maeliezul tombaga „cuivre“).

tumurug n. 1. (în Moldova) trunchiū, butuc.

CR. I, 48: se duce prin pădure și începe a chiti copacii trebuitori: ista-i bun de amănare, cela de tălpi, ista de grindii, ista de *tumurugi*, cela de costoróbe, ista de tóca. CRĂS. I, 25: să nu se lovéscă luntrea de un *tumurug* mare că plutea pe apă.

2. (și **tumurluc**) gros, închisóre (în Muntenia).

ISP. Sn. 43: și'l duse la *tumurluc*. CAL. 1883, p. 60: când își veni în fire, se pomeni la *tumurluc*.

— TUMURUK, tronc d'arbre, tige, cep, prison, cachot; bulg. tumruk, serb. tomruk, alb. tombruk, ngr. τουμπρούκι (tóte însemnând butuc și închisóre).

turà f. I. sensuri arhaice) 1. monograma Sultanelui pe firme și pe vechile monete turcesci ce circulaū în țară: iscălitura, reprezentând o mână deschisă cu cele 5 degete, se făcea cu cernelă de diferite colorii săū în aur și era pusă pe diplome de un dignitar special numit „nișangiū“.

CANT. Mold. 64: sanctissimo nostro signo (*tura* minirum, vel nominis Imper. superscriptioni) fidem habeatis atque ita sciatis. KOG. 283: aū învêlit tóte cărțile într'un sandal verde și aū pecetluit sandalul cu *turaua*. GHICA, 506 (V. tarapana). PANN I, 17: De când n'am vêdut paraua, I-am uitat cum e *turaua*. ORĂȘ. II, 140: Vre-o doi ani d'a rindul mai merse cum merse, Până ce *turaua* de tot i se șterse.

2. devisă, monogramă.

DION. 215: Bonaparte aū poruncit de aū făcut din aurul vistieriiilor Vienei galbeni pe numele și chipul lui, și s'aū făcut precum se vêd galbenii pe *turaua* Franței.

II. (sensuri moderne) 1. fam. și ironic, iscălitură: pune-ți *turaua*.

2. fața monetei turcesci și un joc cu monetă analog aceluī numit astăzi „rișcă“.

FIL. 29: unii jucaū nuci, alții iasie și *tura*.

— TURA (tugra), chiffre ou monogramme d'un souverain; bulg. tura „fața monetei“, ngr. τουράς.

turaliū a. 1. galben cu zimți, drept la cumpenă.

GORJ. IV, 25: împératul porunci haznatarului, de 'mī dete o mie de galbeni tot d'ăi *turalii*, adică cei cu blangul.

2. monetă în genere (în cântece oltene și dobrogene).

R. COD. 250: Tot parale *turalii*, Luate de pe la Sibii. BUR. 223: Să câștig, dău, la parale, La parale *turalii*, Luate pe la beții.

— TURALI (altyn), écu d'or au chiffre impérial; serb. turali (ferman), bulg. turali (florini).

turc m. 1. sens identic cu „osmanliu“ și „busurman“ sau musulman (cum se numesce ei însiși, reserând numele de „ture“ Turcomanilor din Asia).

M. COST. 25: *Turcii* de pe locul lor Turchestan. AL. T. 1656: încet că nu ne alungă *Turcii*... nu împinge.

2. locuțiunea „vin Turcii!“ analogă celei „(dór nu) vin tătarii!“ V. tatar.

NEC. 200: stați satele pe marginea țării leșesci pline de ómeni: și le spuneau Moldovenii: Fugiți, fugiți, că vin *Turcii* în țara vós-tră! AL. T. 1000: ce ședeți în picioré? că dór nu vin *Turcii*.

— TURK (türk), ture d'Asie, turcoman; barbare, vagabond, lourdaud, rustre; alb. bulg. turk, ngr. τούρκος; ung. török.

turcesc a. 1. ce ține de Turci, ce provine din Turcia.

STÂNC. 294: trimise să-i aducă un rînd de haine *turcesci*.

2. ce ține de islam: mahometan.

AL. 211: Lasă legea creștinéscă și te dă 'n legea *turcéscă*.

turcesc v. a se face ture.

TEOD. 129: Dar creștin e, ori *turcit*? 480: *Turcesce-te*, Iancule, *Turcesce-te*, Beule...

turcesce adv. 1. ca Turcii: a vorbi *turcesce*.

2. fig. și fam. nedeslușit, neînțeles.

AL. T. 125: așa! ca și când le-aș fi grăit *turcesce*; m'au luat la trei parale. CR. I, 260: începi a bolborosi *turcesce*, fără a sci bechiu.

turcime f. némul turcesc.

TEOD. 607: Cadînimea leșina și *turcimea* alerga.

turcomerit a. 1. (ironic) partisan al Turcilor; 2. fig. despotice ca și dînșii. Vorbă ađi eșită din us.

AL. (NEJR. I, XXXIV): pe vremea mea erau multe rele, ómenii se găsiu cam *turcomeriti*. AL. T. 1233: nu ești un părinte blând, desmierdător; ești prea *turcomerit*.

Derivațiune neo-grecă (τούρκομερίτης).

turculeț m. numele stiglețului (în Ardél).

turlac a. 1. amețit de vin.

REV. N. I, 339: doi mitocani îmbrăcați fercheș, *turlaci*. ORĂȘ. II, 53: Aci vestitul Pitpalac Jócă 'n loc, că e *turlac* și în cap cu basamac. TEOD. 557: C'am p'aci nisce băieți, Ieniceri, *turlaci* și beții; 585: Cu capul de somn umflat și la minte cam *turlac*.

Vorba figuréză în proverbul oltén (Țapu, 707): nici ture, nici *turléc*, ia un fléc, adică un terchea-berchea.

2. fig. nedumerit.

REV. II, 389 (d. 1821): cei mai socotitori din boieri cât și din orășani, umbla *turlaci*, mirându-se de acésta reformă [a lui Tudor].

— TORLAK (jeune, inexperimenté), paresseux, négli-
gent, ridicule, idiot; serb. torlak „fanfaron“, alb. turlak.

turlăcesc v. a se îmbăta.

ISP. B. Sn. 122: bea de se *turlăcia*.

De aci **desturlăcesc**, a se desmetici (ironic).

BASME IV, 142: se puse iarăși pe bătura, ca să se *desturlăcescă*.

turliu! int. frumos, nostim, fain: locuțiunea „tur-
liu turliu“, scôasă din cutie, frumos gătită (Polysu).

ORĂȘ. II, 86: C'ășa vrea Măria sa, *Turliu, turliu*, isasa!

— TÛRLÛ, divers: „tûrlü tûrlü“, de diverses sortes.
de toutes sortes; cum. turlu turlu „varietas“; bulg.
turli turli „fel de fel“, alb. tûrli tûrli „pestrîț“.

turungiu a. portocaliu, sinonim cu „naramgiu“.

IONESCU, 693: fețele de colorat chilimuri sint: cicic, verde,
galben, *turungiu*... ȘEP. II, 91: Roșată narangie, roșată *turungie*. ȚAPU,
610 (descântec d. Teleorman): Brâncă *turungie*, brâncă cafenie...

— TURUNGI, jaune, rouge foncé, litt. couleur d'o-
range (pers. turunğ „orange amère“); mcr. turunği.

tuteă f. oxid de zinc (considerat de medicii orien-
tali ca bun pentru ochi).

BĂLC. 326: arsenicul, cobaltul, *tutėua*.

— TUTYA (pers.), zinc, antimoine, collyre; ngr. τουτιά,
oxide de zinc; fr. tutie.

tutun n. foile unei plante din fam. solanelor
(*Nicotiana tabacum*), uscate, apoi sucite sau pulverisate.
Tutunul cultivat în țară se transporta la Țarigrad în
mare cantitate și de acolo se întorcea iarăși în țară ca
tutun turcesc sau persicén, împrăștiat în boccele sau
în tencuri (Drăgh. I, 24). Astăzi se importă din Turcia
3 varietăți de tutun cari, după locurile de provenință,
se numesc Yaka, Samsun și Persicén. Obicnuit se ăice
„a bea tutun“, în loc de a fuma sau a trage tutun (§ 37).

TARIF 1792: *tutunul* turcesc... *tutunul* de țară ce merge la
țara turcescă. DELĂVR. 65: pescarii vorbesc și mestecă *tutun*. CRĂS.
I, 122: *tutunul* și spiritul muscălesc trecea din Rusia în Dobrogea.
TEOD. 613: Din filigea cafea bea, Din ciubuc *tutun* trăgea.

Vorba figuréză într'un șir de proverbe.

PANN II, 139: după ce-i urît, bea și *tutun*. HINȚESCU, 203:
ce-mi ești bun? să-mi beî *tutun*? ZANNE, IV, 673: ce atâta vorbă
pentru o lulea de *tutun*. Ibid: i-a dat frunză de *tutun* pe la nas
(adică l'a înfruntat).

Var. (mold.): **tiutiu**, **titin** și **tition**.

N. COST. 54: ședënd Antioh-Vodă pe un scaun den afară de
corturi, bënd *tiutiu*. NEC. 249: Const. Duca-Vodă aș scornit un
obiceiu nou pe țară... de pogonul de *tiutiu* el le lua câte 4 lei.
KOG. 215: Constantin-Vodă Mavrocordat aș pus de aș făcut pecefi
tîpărite pe stupi și pe mascuri și pe pogonele de *tiutiu*. IST. 1715,

p. 26: aicea se face *tiutiumul* cel bun care se chiamă și persicén.
 TARIF 1761: *tiutium* muntenesc... *tiutium* furda. COND. 1776, p. 67:
 un leu de un pogon de *tiin* ce se afla sémănat în țară. BELD. 397:
 Fără nici o îngrijire bénd *tiutium*, alții cântând. AL. T. 477: ei să
 tragă *tiutium*, soroz? ȘED. V, 162 (d. Sucéva): *tiition*, tiutiun, tabac, tutun.

— TÛTÛN, tabac à fumer (în Egipt duhan); bulg.
 tutun (tiutiun), serb. tutun, rus. rut. tiutiunî, pol. tutun,
 mer. tutune, ngr. τουτόβυλ.

În Muntenia, tutunului turcesc se mai dice *bacon*
 (Dr. Brândză), iar în Moldova „tabac“ (Kog. 279), ca
 până astă-dî în Ardél, unde mai circulă și *dúhan* (Șed.
 II, 24: trage duhan cu pipa) tot de origină orientală
 (ar. duhan „tabac“) prin mijlocirea maghiarei (dohány),
 cum indică accentul: bulg. serb. duhan, rut. dohan.

tutunărit n. (Mold. **tiutiunărit**) dare pe fiecare pogon
 de tutun câte 4 lei vechi și un plocon de 80 bani (Sul-
 zer III, 406; Fot. III, 319; Tunusli, 54).

ZIL. 7: Când făcu o socotélă c'au scăpat negreșit, lată și *tutu-
 năritul* iar îndoit i-au izbit. Doc. I, 412 (d. 1785): carte de slujba *tutu-
 năritului*. UR. I, 86 (d. 1797): nefind obiceiă *tutunăritul* să ia câte
 un leu de pogon ce se află în țară semănat. FIL. 323 (V. taxidar).

tutungiu m. vîndător de tutun.

— TÛTÛNGI, marchand de tabac; serb. tutunğıia.

tutungerie f. (Mold. **tiutiungerie**) prăvălia tutunului.

UR. X, 214 (d. 1806): să nu facă sārării, *tiutiungerii*, fînării să
 nu aibă. AL. Pr. 113: *tiutiungerie* armenéscă. GHICA, 535: o *tutungerie*,
 o cărciumă, o cizmărie. CARAG. 31: m'am dus la *tutungerie*.

***tutungî-bașa** m. slujbașul Curții însărcinat să îngri-
 jescă de ale tutunului.

Doc. I, 305 (d. 1783): *tutungî-bașa* cu șerbeci-bașa; II, 78 (d.
 1792): s'au făcut poruncă către Vasile *tutungî-bașa* să cerceteze jalba
 orășenilor. COND. 1813. p. 343: orînduitul mumbașir *tutungî-bașa* al
 Măriei tale au adus pe acești mai jos numiți înaintea mea.

— TÛTÛNGI-BAȘY, chef des valets de chambre chargés
 du soin des pipes et du tabac Ham.

tuzlamă f. mîncare din burtă de vițel și din pi-
 cioire de vacă [Isp.]: două citațiuni la Rudow.

— TUZLAMA, mets salé (d. tuzlamak „saler“).

tuzlucî pl. 1. ghetre de aba, încheiate pe dinapoi
 cu copei sau cu șireturi, cari se trăgeau peste ciorapi
 și apoi se băgau în cizme (litt. ce ferece de praf).

AR. 81 (d. 1821): *tuzluci* cu găitane de mătase.

Vorba figuréză în proverbul oltén „n'are nici tuzluc,
 nici ipingea“, adică e lipsit de tóte (Zanne III, 419).

2. turieci de la dosul piciorului până sub genuchî,
 cum pórtă olteni și țărăncele.

BOLIAÇ, 7: Gheba lui scurtă, ițari, minténul, *Tuzluci* răpraznici cum pòrtă Olténul.

— TOZLUK, sorte de guêtres, pantalon large du haut et étroit du bas qui présèrve de la poussière (d. toz „poussière“); alb. bulg. serb. tozluk ngr. τολόβου.

U

Ugùr n. (maî des ogur) noroc, piaza bună.

IST. 1715, p. 66: pentru lege și *ogurul* Impèratului să murim. UR. III, 148: în fericitul și împèrătescul meu *ogur* să adaugi și să înmulțesci încã și alte credincioșe slujbe; 149: te vei întrairma cu tôte puterile silinței în fericitul *ogur* a împèrăției mele. AL. T. 1258: cine samênă galbeni are mânã cu *ogur*; 1379: poftim și să-ți fie cu *ogur*!

— UGUR (ogur), auspice, présage, rencontre heu-reuse, chance favorable, sort prospère; serb. ugur.

ugurlic n. noroc.

ORĂȘ. 20: Dar dup'un an de slujbã, boieru cu *ugurlic* Plătia tôte acestea prin vre-un ciraclie.

— UGURLUK, bonheur, bon présage.

ugurliù (și *ogurliù*) a. de piază bună, norocos, în oposițiune cu „ursuz“ și cu „belaliù“.

AL. T. 1333: să vè fie sfîntul Vasile *ogurliù*. ISP. 221: paserea astã gingașã nu mi se pare *ogurlic* pentru casa nòstrã. ORĂȘ. 41: Cumperî la presente maî de timpuriù, De vei să-ți ureze anul *ugurliù*.

— UGURLÛ, heureux, de bon augure; serb. ugurli.

uluc n. 1. canal de scurgere la o casã, jghiab de plóie sau pentru nutrețul vitelor.

IONESCU, Doroh. 173: îngrășatul oilor merinoșe se face cu iarbã verde și cu darea de zahara în *uluce* odatã pe òi.

Vorba figurézã în proverbul „dintr'un butuc faci un *uluc*“, ad. dintr'un mojiç un om învèțat (Zanne III, 419).

2. o parte a téscului (la culesul viilor), o parte a morii (Damé, Terminol. 82, 114, 154).

3. crestăturã de-a lungul unui lemn.

BASME II, 78: bätu cu ciocanul d'asupra butoiului, pânã ce intrarã dógele în *ulucul* gardenului.

— ULUK, rigole, gouttière, canal.

ulucã f. 1. scândurã grósã cu care se închide un loc.

Doc. II, 318 (d. 1791): *ulucile* cele de palme 12. FIL. 283: curtea acestei case era îngrãditã cu *uluci* de stejar ascuțite la vîrf și fòrte înalte; 284: o pòrtã învelitã cu stréșinã de *uluci* mèrunțele. MARION, 54: apucând un par de la zãplazul curții, îl zmulse cu *uluci* cu tot.

2. gard de uluci.

Od. I, 109: ici gardul unei colibe de vecin, maî colo *ulucile* unei cãsciòre de breslaș ori de scutelnic. GHICA, 42: grãdina era

ineunjurată cu zid înalt sau cu *uluci* de scânduri de stejar; 526: *ulucile* erau ciur de găurile prin care eșiau la uliță câinii cu grămada. DELAVR. 219: *ulucile* cu porțile mari. CARAG. I, 106: ferestrele vraise, *ulucile* înalte.

Ulucă e forma românzată din „uluc“ și însemnăză primitiv „scândura de jghiab“. Vorba e specială Munt.

ulucaș n. mic canal la o móră (Damé, Terminol. 155).

ulucesc v. a neteđi scândurile: dușumelē date la rindea și *ulucite*.

urdie f. (și **ordie**) I. (sensuri archaice) 1. taberă turcescă sau tătărăscă.

M. COST. 277: au lovit un Sultan cu *urdiile* sale, sub Hotin, la tabera leșescă. N. COST. 25: Turcii au început a scóte *urdiile*, apoi și óstea; 113: orī câți robi și-ar găsi în tótă *urdiea*, să-i ia pe toți. NEG 199: s'au întors Impēratul la *urdie* la Țuțora. BELD. 404: silih-tariul cu *urdiea* la Bacău, cum au venit... DUM. 28: *ordiea* plină de tot felul de avuție. DION 176: cu mare vitejie au mers față de s'au lovit cu *ordiea* Vezirului. ZIL. 19: la locurile unde era să se așede *ordieile* împărătesci. GANE III, 11: întręga *urdie* tătărăscă a fost sfărămată. GHICA, 264: l'au scos mort în brațe din *ordia* turcescă.

Cu acest sens și în cāntecele populare.

AL. 124: Badiule, te ține bine. Că *urdia* ntręgă vine; 172: Te calc Hanii tătărăscii în *urdiile* turcesci. TEOD. 571: [Paloșul] D'un mare Pașă purtat. În *ordia* lui Murat.

2. lagăr în genere.

DION. 209: Ipsilant adunase cai, săi, săbii, mazdrace și o *ordie* se făcuse. FIL. 296: m'am strecurat în *ordia* pandurilor cu meșteșug. GHICA, 24: în *ordia* muscălescă se încinsese bóla, de muriau câte două trei sute de soldați pe ăi; 30: porniau cu carul plin spre Dudesci sau spre Cioplea unde erau *ordieile* ciumaților.

II. (sens modern) afară din sfera militară: mulțime mare, glótă (cf. bulue), sens popular în Moldova.

— URDU (ordy), champ, campement, armée en marche; dans le langage familier, lieu tumultueux, plein de foule et de bruit; bulg. serb. ordiia (hordiia) „oștire“, ngr. *òρνί*, lagăr. Din aceeași vorbă turco-tatară: it. *orda*, fr. *horde*, germ. *Horde*, de unde rom. arch. *órdă* și mold. *hordă* (M. Cost. 288: se desbătuse Cantemirescii de subt ascultarea Hanilor și ședeau cu *ordele* sale dincoace de Nistru). V. Partea II: ordu-agasi.

urdu-belea adv. pe neașteptate, nesam-netan.

ISP. Unch. sf. 94: mi-a venit aci, iacă așa *urdu-belea*; 122: numai să scape de réul astei juvine, căduță *urdu-belea* pe spinarea bieților ómeni. CAL. 1877, p. 47: mă, dar tu ești *urdu-belea!* te ști scaiú de mine și te legi ca bóla de om sănătos.

Sub raportul sensului, cf. „tăbăresc“ de la tabără.

V. *belea*.

ursuz a. (Mold. *hursuz*) 1. de piază rea, nenorocos, în opozițiune cu „ugurliu.”

AMR. 153: Grigorie-Vodă dicea că Turcilor nu este obiceiul să se bată din șanțuri, fără numai Nemților; ce să iasă la câmp, și cum a da Dumneșeu; Pașa nici cum n'au vrut fiind *hursuz*, că și la Leva în țara ungrăscă și în alte locuri, unde au fost trimis cu oști, tot au pierdut războiul. CARAG. 12: de! ca muierea mai *ursuză*. CAL. 1882, p. 45: ce nenorocire, ce scrisă *ursuză* pe bietu stăpănu-meu.

2. posac, tiran, rău.

ZIL. 44: Moruz era din fire iubitor de dobândire și spre țară prea *ursuz*. CR. II, 42: era om *hursuz* și pâclișit popa Oslobanu. XEN. 35: de o bucată de vreme parcă s'a făcut și mai *hursuz*. TEOD. 549: Turcul tot turc *ursuz*, Foc la case mi-a pus; 671: Cu bani ce lnam Mult mă chiaburiam, Dar Pașa *ursuz* l'a haraciū m'a pus.

— **URSUS** (*ugursuz*), de mauvais augure, malheureux, sinistre, fatal (d. ugur „sort prospère”); alb. serb. *ugursuz*, ngr. ὀγυρσοβόλης.

ursuzluc n. piază rea, nenoroc.

TELEOR, 14: pentru *ursuzlucu* acesta tare mâhnit rămase Fânache. CAL. 1895, p. 70: ți-am intrat în casă cu *ursuzluc*.

— **URSUZLUK**, malechance, mauvaise étoile.

V

Vadea f. termin de plată, sinonim cu „soroc”.

KOC. 208: să deie un zapis la miri pentru bani cu *vadē*; 217: împlinindu-se *vadeua* care pusese Lajilor. COND. 1776, p. 33: datoriile, ce se vor schimba *vadelele* și vor înnoi zapisele, să nu ia deciuiala. UR. XXII, 311 (d. 1826): plata lemnelor la *vadelile* hotărâte. AL. T. 791: arendașul n'aduce banii la *vadea*? 1550: mă îndatoresc a plăti înfășișătorului cu acest sinet, în *vadē* de două luni. GHICA, 387: regula era, pentru polițe, *vadea* de trei luni.

Var.: **vedie** și **vedea**.

ȘED. V, 170 (în munții Suceviți): *vedie*, termen, soroc. TAPU, 147 (d. Prahova): Iartă-mi Dómne, pe Corbea, Că și-a făcut *vedeua*, Nouă ani și jumătate și nouă zile de vară și alte trei de primăvară.

— **VADĒ** (ar. va'det „promesse), terme, époque déterminée pour une promesse; alb. bulg. *vade*, serb. *vada*.

Termin juridic care circulă mai ales în Moldova.

vătaf m. (*vatah* și *vatav*) I. (sensuri moderne) 1. termin primitiv pastoral: cioban care păzesc stâna, sens și astăzi popular (pl. *vatafi* și *vatași*).

TEOD. 76: Tóte [oile] 's ale mele, Cu nouă ciobani și *vataful* dece; 592: De belele, de nevoi, M'am făcut *vataf* de oi. TAPU, 3 (d. Teleorman): Scobóră oi multe... Și cin'le mână? *Vatafu* Ión, Feciór de mocan și de mocârțan. Adus din Ardél.

2. cu sensul generalizat: mai mare peste...

PANN II, 25: unde nu este pisică, șórecii *vataf* ridică. TAPU, 18

(d. Vâlcea): *Vătafi* de zidari, De la Poienari, Peste meşteri mari: 149; Gheorghişă, Gheorghişă, *vătaf* de temniţă. . . Fot. III, 285: lei 600 de la *vătaful* de arabagii.

3. Îngrijitor de curte domnescă sau de moşie boierescă: intendent.

BELO. 348: vai şamar de *vătăi* de pe la moşii. Fot. III, 310: *vătaful* cămării are 20 lei lăfă pe lună, *vătaful* beizadelelor primesce 100 lei lăfă pe lună. STRĂNC. 179: împăratul avea un *vătaf* de curte. XEN. 8: se făcu *vătaf* de moşie, pe urmă vechil. . .

4. (şi *vataş*), inspector de Țigani (Pontbriant).

PANN. MOŞ-ALB I, 18: [vătaful] veni cu gârbacii îndată şi-i goni pe toţi la cort. ȚAPU, 512: *Vătaful* Țiganilor, Mărtea coțofenilor.

5. în Bucovina, sin. cu „colăcer“ (Marian, Nunta, 223).

II. (sensuri arhaice) 1. căpetenie peste 500 de oșteni, numit în urmă „ciauș“: era un *vătaf* de vînători, un *vătaf* de aprodi, un *vătaf* de copii de casă (Băle. 618, 620).

GHEORG. 302: după Vel-cupar, *vătavul* de păhărniceii, *vătavul* de stolniceii, *vătavul* de aprodi. . . CANT. Mold. 85: *Vatavul* de aprozi de Divan, inspector aproderum Divani; *vatavul* de stolniceii, præfectus dapiferorum; *vatavul* de copii, præfectus cubiculariorum; *vatavul* de aprozii de Țirg, inspector aproderum forensium; *vatavul* de paiczii, præfectus peikiorum. . . Fot. III, 279: din vechime în Țara română erau șese zapecii de Divan, *vătaful* de aprodi, ciaușul de aprodi, *vătaful* de Divan, *vătaful* de păhărniceii, *vătaful* de visterie și *vătaful* de Curte.

2 sub-prefect de plaiu, în opozițiune cu „zapeciu“.

FOT. III, 146: la plaiuri se rînduiesc de către Vornici *vătași*, cari păzesc intrările la trecătorile Carpaților, veghiază și pîndesc hoții, îngrijesc ca să nu trecă nimeni prin potecile munților în Ardel sau în Ungaria; iaș sēma să nu se calce hotarele de către vecini; clasifică și adună dările prin sate, dând sēma ispravnicilor; judecă hotărâse, pedepsește și arestază. ZIL. Rev. III. 77: ispravnicii județelor. . . *vătașii* plaiurilor, zapecii plășilor.

-- VATTAS (ar.), pasteur, berger. De la Românii vorba trecu la Rutenii (vatah sau vataş „baciū, căpitan de tâlhari“ și vataha „turmă, cētă“) și la Rușii (vataška „turmă“ și vatažnikū „baciū“); pol. wataha „compagnie, bande“, watazka „chef de brigands dans les Carpathes, capitaine de Cosaques“; la Țătarii *vataha* „foule, association de pêcheurs au bord de la mer Caspienne“, de unde rus. vataga „compagnie de pêcheurs“.

Vorbă importantă ce face parte din bogata terminologie pastorală venită de la Turci: *vătaful* sau *vatavul* (formă dedusă d. pl. *vatași*) e primitiv sinonim cu „baciū“, apoi termenul s'a generalizat pentru căpetenie în genere (și în special militară), sens trecut și la Rutenii și conservat în formele derivate ale vorbeii.

vătășel m. 1. comisar de cartier.

FOT. III, 291: *vătășel* său zăpcii de mahalale cari adună dările.
PANN III, 5: *vătășel* de mahala a plecat a colinda.

2. paznic de nópte (Glos. 571).

3. curier său aprod de sat.

4. (în Moldova și Bucovina) numele celor doi flăcăi nuntași cari dau ajutor mirelui și miresei, cores-punđend munténului „vornicel“: bețul împodobit al vorniceilor pörtă asemenea numele de „vătășel“ (Marian, Nunta, 215 și Zanne IV, 676).

La Ruteni, vatașelo (împrumutat de la Români) are asemenea sensul de „vornicel de nuntă“.

vătășie f. 1. intendență, inspecțiune.

FOT. III, 285: lei 2000 de la *vătășia* pescarilor (unul din veni-turile Agăi).

2. slujba vătăfului: sub-prefectură.

REV. III, 78: *vătășia* plaiului. GHICA, 295: să a-pire la slujbe mai înalte de cât un zăpcilic, o *vătășie* de plaiu, sau o sămeșie.

3. căpitănie.

BĂLC. 675: *vătășia* călărașilor, *vătășia* de fustași, *vătășia* co-piilor de casă, *vătășia* aprođilor de Divan, *vătășia* de paici, *vătășia* de postelnici și de păhărnice.

vătășoie f. soția vătăfului.

ȚAPU. 23 (d. Vâlcea): Vilaie, Vilaie, Dalbă *vătășoie*...

vechil m I. (sensuri arcaice) 1. locțiitor.

AX. 122: au făcut *vechil* Nicolai-Vodă pe frate-seu Ión-Vodă, marele tergiman. KOG. 246: în Domnia lui Constantin Racoviță se afla pe lângă el un frânc, anume Lințul, care intrase în rîndul boierilor, căci îl făcuse sulger mare și vameș mare și *vechil* cămărășiei cei mari la Bucuresci. VĂC. 249: Sultan Baiazid II găsi cu cale să orînduiască *vechil* al Impărăției pe fiu-seu Coreut și el se duse la Meca; 302: *vechil* de tergiman se afla beizadè Iordache Moruz. AR. 28 (d. 1821): *vechilul* lui D-đeu, prea puternicul nostru Impărat.

2. împuternicit, reprezentant (sub raportul politic).

Diox. 181: strîngându-se solii și *vechilii* împărătesci la saraiul cel orînduit înadins pentru congres peste Dunăre; 218: Impăratul Alexandru au trimis [Valahiei] pe un generar să fie în loc de Domn, *vechil* împărătesc, cap mai mare al Divanului, și fără de dînsul nimic să nu se facă de boierii divaniști.

3. procurist, mandatar (sub raportul juridic).

AMR. 173: Grigorie-Vodă trimițend acolo boierii *vechilii* de au stătut cu Nohaii la Divanul Hanului. COND. IPSIL. (1796): se va în-tîmpla unul să se judece prin *vechilii*. COND. CARAGEA, 466 (d. 1817): *vechil* este cel ce stă în locul stăpânului la vr'o trebă. UR. X, 216 (d. 1806): față fiind *vechitul* mănăstirii și toți tîrgoveții; IX, 9 (d. 1844): îndemnând pe rezeși a-și alege *vechilii*. FIL. 192: un *vechil* pus din parte-mi ca să nu dică lumea, că cumpăr moșiile stăpânului meu cu bani furați de la dînsul.

II. (sensuri moderne) 1. avocat.

GOLESCU: *vechilul* ca omida, pē ce se pune tot istovesce. NEGR. 1, 280: și-au tocmit un *vechil*, ca să le apere dreptul.

2. omul de încredere al moșierului.

AL. T. 557: a luat moșia de la *vechilul* d-sale; 692: de când a venit pe moșie *vechilu* ist nou; 1535: *vechilu* mănăstirii mi-o rășluit bucățica mea de rezeșie de aici din sat. XEN. 9: stăpânul vorbea cu subprefectul plășii și cu *vechilul* moșiei. CRĂS. II, 16: de atuncea se feria de daraveri cu *vechilul*.

— VEKIL (ar.), procureur, mandataire, lieutenant, substitut, délégué, avoué, avocat; alb. bulg. vekil, serb. večil, ngr. βεκιλλης

Termin juridic (§ 71) aprópe eșit din us, mai ales formele sale derivate

**vechilet* n. mandat, procură

COND. CARAGEA p. 466: *vechilet* dicem fapta vechilului.

— VEKIALET (ar.), procuration, administration.

**vechilic* n. procură, împuternicire.

Doc. I, 166 (d. 1777): de la vechili să se pótă lua cărțile de *vechilic*. CR. IV, 156 (d. 1803): să le deie scrisóre de *vechilic* din partea tuturor, că sînt deplin răspundători.

— VEKILLIK, fonction de vekil, lieutenantance.

**vechilime* f. procură (actul și persóna).

UR. III, 232 (d. 1822): unul din boierii saú doi cu *vechilime* din partea boierilor obștei; XIX, 63 (d. 1825): viind din fruntașii tîrgoveșilor cu *vechilimea* din partea tuturor.

venetic a. și m. I. (sensuri arhaice) 1. Venețian.

NEC. 349: rîdicatu-s'au Impărăția cu tótă puterea și s'au dus la Frânci la țara Moreii, ce o țineau *Veneticii*, și au luat-o cu tóte cetățile ce erau într'acea țară.

2. *venețian* (vorbind în special de monete): galben de Veneția. în valóre de 5 lei vechi.

DION. 136: galbinii împărătesci era 4 lei și 8 creițari, olandezi 4 lei și 15 creițari, *veneticii* 4 lei și 20 creițari. GORJ. II, 87: bucatele erau puse tot în sahané și în castróne tot de aur *venetic*... AL. 80: Saú că i l-oiu cumpăni De trei ori cu *venetici*. *Venetici* de câte cinci; 113: De tot omul de pe-aici, Dece galbinii *venetici*.

II. (sens modern) străin (în sens rěu), sin. cu litfă⁴.

AL. T. 80: Véc întreg [cobza] a fost cinstită De boierii de pe-aici, Ba și chiar de *venetici*! 1440 sîrmană țară! Cum ai ajuns de risul *veneticilor*! 1585: un *venetic* pripășit în țara Moldovei. SP. 175: acest prăpădit de om, *venetic* în satul nostru. CAL. 1877, p. 47: împăratul și mărîtă fetele cu trei *venetici*. urîți și pociți ca pécatul.

— VENEDIK, Venise, venitien, étranger, hôte; serb. venedik („un fel de tuu⁴“), alb. Venedik „Veneția“, ung. venedeg „óspete“.

Accentul vorbei și sensul ei popular indică o derivațiune turcescă imediată, iar nu grécă, cum admite d. Hasdeu (Etym. vol. IV, p. CXXXIX), după care vorba s'ar trage de la bizantinul βενετικός, *venețian*.

veresie f. credit: vorba se aude numai în locu-
țiunea „pe veresie“ (cf. serb. na veresiia).

CARAG. 3: mănâncă pe datorie, bea pe *veresie*. ORĂȘ. II, 95: Că
nu-ți mai dă nimeni ađi pe *veresie*.

— VERESI, commerce à credit: bulg. serb. veresiia,
mcr. veresie, ngr. βερεσιέ. Termin comercial (§ 104).

vezneă f. cumpănă mică pentru aur.

Doc. II, 404 (d. 1790): o *veznea* mică.

— VEZNE (ar.), trébuchet; alb. bulg. vezne, ngr. βεζνεζ.

viràn a. se ăice de un loc împrejmuit unde au
fost înainte clădiri. Vorba e populară în Muntenia.

— VIRAN (pers. désert), espace vide dans un quar-
tier habité.

***viranea** f. ruine lăsate de o casă arsă.

Kog. 239: lucrându-se corăbiile alătura de casele lui Alexan-
dru Dracu pe o *viranea* ce era acolo alătura.

— VIRANE, les ruines d'une maison, la place vide
que laisse un incendie.

vișinap n. rachiū de vișine.

AL. T. 82: boieru bea *vișinap*; 505: dulceți, vutei, *vișinapuri*.

— VIȘNAB, ratafia, kirsch, sirop de griotte (d. pers.
vișne „griotte“ și ab „eau“). Vorba *vișină* pare a fi de
origină slavă (bulg. vișni, ceh. vișne).

Vizir m. (arch. **Vezir**) I. (sensuri arhaice) 1. nu-
mele înalților dignitari ai Curții otomane și în special
al ministrului de externe (litt. „hamal“, fiind-că el su-
portă greutatea trebilor Statului).

M. Cost. 241: datornicii turci cu toții au mers la *Vizirul*, de
au strigat pentru Aron-Vodă și de nevoia datornicilor i-au dat iar
Domnia. AX. 153: Pașa este un *Vizir* și nu se cade să-l mânîe, nici
să se puie împotriva poruncii lui. NEC. 196: au scris *Vizirul* la Duca-
Vodă aice în țară; 198: *Vizir* era atunci Kiupruliul. VĂC. 277: Os-
man III mai în tôte săptămânile schimba rigialii și pe *viziri*. DION.
169: însciințându-se Impăratul de venirea Sultanului, au poruncit
Vizirului de l'au întâmpinat cu mare alaiū și cu pompă împărătescă.

2. primul ministru al Hanului.

COND. 1693, p. 55: tal. 500 s'au dat la *Vizirul* Hanului. M. Cost.
319: Sefir Gazi Aga, *Vizirul* Hanului.

II. (sensuri moderne) 1. cu accepțiunea originară,
în basme și în cântecele populare.

STĂNC. 335: *Vizirul* se tot plimba prin grădină. AL. 204: Dă-
ruind chiar pe *Vizir* Cu armăsari de la Misir. TEOD. 480: Pașa dacā
'l asculta, La *Vizirul* că vestia; 581: Impăratul o 'ntreba Și ca fatā
mi-o lua, Cu *Vizir* o logodia. VULP. 90: Am să plec iar la *Vizir*, Ca
s'adun banii de bir.

2. (sau *armaș*), numele moldovenesc al arșicului
numit în Muntenia „siciū“.

— VEZIR (ar. portefaix), ministre d'État, lieutenant du roi (d. vasara „porter“: cf. lat. minister „servitor“); alb. bulg. serb. vezir, mcr. vezir, ngr. βεζίρης; pol. vezir; sp. vizir (pe lângă „alguacil“, pentru a cărui scădere a sensului: cf. Dozy, 129). V. Partea II: Vezir-azem.

Vizir-berbece m. numele bărbatului unei paseri măiestre, într'o poveste moldovenescă (Șeș. IV, 176).

vizercan m. Vizirul Hanului (în cânteculele bucovinene).

MARIAN II, 110: *Vizercan*, Tatar spurcat, Cu Maria se juca și cu ea se desmierda

vizirésă f. soția Vizirului.

BASME I, 114: să-î perdem noi pe ei, dișe *vizirésă*.

***vezaret** n. viziriat.

VĂC. 259: Impăratul îi făgădui *vezaretul*; 265: fiul său Ahmed Pașa Chipruli-Zadë moșteni și averea și *vezaretul* tatâne-său; 277: sus numitul vezir fiind scos din *vezaret*, după ce au împărăfit, și iarăși adus de iznăvă la pecete. DUM. 15: stătu-a la *vezaret* Emin-Pașa..

— VEZARĒT (ar.), charge, fonction du vizir.

veziresc a. (și **viziresc**) ce ține de Vizir.

BALC. 248: fu investit cu slujbă *vezirésă*.

veziresc v. (și **viziresc**) a exercita puterea de Vizir.

AX. 155: l-au făcut și Vezir, dară n-au *vezirit* mult, că trecând 20 de zile, au trimis Impăratul de i-au luat pecetea. NEC. 278: nu putea să *vizirésă* de răul Muftiului.

vezirie f. (**vezerie** și **vizirie**) formă românzată și paralelă cu „vizirlic“.

M. Costr. 275: die unii să fie murit otrăvit de un Vizir ce era atunci la Impărăție, temându-și *viziria* de el; 284: au înțeles veste de călăraș de *viziria* acelu Vizir; 304: acești doi [silihtar-aga și căzlar-aga] purtau tôte trebile împărăției, *viziria* înaintea lor era foarte slabă: când se aduna Vizirul cu unul de aceea, spun că le săruta pōla hainelor. N. Costr. 79: lacom au fost acel Ali-Pașa; în *veziria* lui în care făcuse aproape de 3 ani, mulți bani au adunat și puși în visteria împărătescă. COND. 1693, p. 350: tal. 5000 s'au trimes bani gata Vezirului Husein-Pașii pentru poclonul de *vezerie* nouă.

vezirlic n. (și **vizirlic**) sarcina și dignitatea de Vizir.

KOG. 228: fiind și Vizir-Mustafa Pașa în al doilea *vizirlic*, bun prieten lui Racoviță. COND. 1693, p. 37: poclon Vizirului Ali-Pașii și chehaialii lui de *vezirlic* nou.

— VEZIRLIK, grade et dignité d'un Vezir.

Ultimele cinci forme secundare sînt exclusiv istorice.

Z

Zăbun n. 1. haină lungă fără mâneci, închisă pe dinapoî, iar de jos de ambe laturile cu câte o deschidē-

tură ca să pótă umbla comod, purtată înainte de boieri și de cocóne.

OD. I, 421: *zábun* de sandal de Veneția cu fețe.

2. anteriú, larg și lung, de preot.

ORĂȘ. III, 25: Vicar e o funcțiune... Pórtă plete, barbă lungă, rasă neárá și *zábun*, Adică naină turcésca, mare, largă și prea lungă.

3. haină țărănescă de iarnă, ușórá și căldurósă, de bumbac sau de lână (cojoc purtat mai ales la câmp).

JIP. 80: are hinu pé el *zábun*, ițari, glugă. TEOD. 79: Ș'incă mé mai pórtă Cu *zábune* dalbe, Dalbe de bumbac. BUR. 70: Cu dalb *zábun*, Tot de cel bun.

4. haină lungă până peste genuchí și înflorată mai ales pe umeri și în jurul gátului, purtată de țarance (Dr. Manol. 182).

Var.: **zeban, zebon și zobon.**

ETYM. 1231 (d. Ialomița): anteriú sau *zeban*, copóran sau zeche.

TARIF 1761: *zébóne* vechi la o parcè, adică de 28, un leú. NEGR. I, 145: peste *zobonul* de stofă aurită Ruxandra purta un benișel de felendreș albastru blănit cu samur.

-- ZEBUN (zybun), camisole, veste; bulg. zabun, serb. zubun. Țáranii bulgári pórtă *zábun* de aba, iar bulgároícele îl pun iarna la *çile marí* (Boué II, 204).

zábunar m. croitor sau vîndétor de anterie și de *zábune*.

Doc. I, 437 (d. 1785): rufetul *zábunariilor* pămînteni din București; IV, 283 (d. 1793): *zábunarii* aú a face numai cu baine de bumbac.

zábunárie f. 1. meșteșugul *zábunariilor* cari formaú un rufet deosebit.

Doc. I, 438 (d. 1785): meșteșugul *zábunáriei* care este orí câte se umple cu bumbac și cu lână; VIII, 101 (d. 1800): a prisosit și trebuința de lucru *zábunáriei*.

2. hainele făcute de *zábunar*.

Doc. I, 433 (d. 1785): să vîndă marfă de *zábunárie*, adică anterie și *zábune* femeiesci și copilăresci.

3. atelierul sau prăvălia sa.

Doc. XIII, 101 (d. 1800): aú deschis prăvălie de *zábunárie*.

zábunaș n. (și **zobonaș**) cojocel (de femei și de copii).

BUR. 157: Cu *zábunaș* de atlas, Mor boierii de necaz. SEV. 129: *Zobonaș* cu flori cusut Și cu fluturi tot bătut.

zábunel n. *zábun* mai scurt.

R.-Cod. 206: Cu piele cu cojocel, Pe d'asupra *zábunel*, Peste ele ipingele.

zagàn m. uliú de stîrvurí (*Milvus*).

Cuv. I, 311 (Glosar d. 1630) și COSTINESCU s. v.

-- ZAGAN (pers.), milan; ngr. ζαγάνος, avis venaticae genus Duc. Vorbă eșită din us.

zagarà f. blană de Zagara (oraș în Macedonia).

COND. 1693, p. 76: conțeșul de postav sau căpușit cu paceà de

jder și cu *zagara* de samur și cu ciaprazé de fir. TARF 1870: *zagarale* de pântece... malotele de postav cu *zagara* și spinări de lup.

— ZAGARA, pelisse ou fourrure de Zagara, vêtement à collet et à manches garnis de fourrure Barb.

zăgărel n. diminutiv de la *zagara*.

VULP. 30: Cere țece d'un berbece, Lați 'n códă de trei palme și la cap cu *zăgărele*.

zahareà f. (cu var. *zahara*, *zaherea* și *zahrea*) I. (sensuri arhaice) termin tehnic militar: 1. proviant.

N. COST. 451: la Azac Turcii mai sfirșise *zaharaua*, ce-și adusesese pre cămile și pre catiri, să le fie de calea Astrahanului. ID. 35: Hatmanul leșese vrënd să poprască *zaheréua* turcescă care o duceau Turcii s'o bage în Camenița. MUSTE, 22: trimețnd prin ținuturi ca să-i aducă *zahara*. VĂC. 253: Baiazit I aú bătut pe Unguri, luându-le și totă ordia, *zaherelele* și sumă mare de bani. DION. 171: Muscalii în urmă aú luat haznalele turcesci și *zaherelele* și tunurile și vitele; 175: luat'ău Turcii și tunuri i prăfării și *zaheréua* tot ce aú găsit.

2. în special, furnitură mai ales de grâne, provisiuni de hrană pentru oștirea turcescă, ce Țările române erau îndatorate a trimite la Constantinople sau la serhaturi (Sulzer III, 382, 415).

N. COST. 115: aú fost trimis și din Țara muntenescă Domnul Băsărab-Vodă câteva mii de chile *zahere*, făină și orz, de aú ședut carele la Țuțora multă vreme. VĂC. 292: (V. serhat). DION. 185: Hangerlii rînduind boieriile și aședând trebile țării, aú început îndată a face găte de oști, dând poruncă pe la tóte isprăvnicieile să scrie bucatele ómenilor și să strîngă *zaherea*, grâu, orz, vaci, oi, unt și altele ce trebuiesc oștilor și aú început a veni oști asupra cetății Diului, ca să scóță pe Pasvandoglu. UR. III, 140 (d. 1802): *zaherelele* ce se vor trimite din țară; IV, 399 (d. 1741): *zaherelele* de orz, de făină, conace, podvođi de care... fără plată. COND. 1802, p. 312: din numitele doué țări din tóte felurimile *zahrelelor* să se cêră sumă pe cât nu se aduce supêrare raieli. GHICA, VII: strînge *zaherea* de prin satele vecine pe prețurile capanului; 512: (V. serhat).

3. provisiune în genere.

CANT. Ier. 97: aú nu de cu vara stăpânii caselor de iarnă grîndu-se, totă *zaharaua* trebuitoare în jicnițele și camerele sale grămădesc? COND. 1693. p. 318: s'aú dat pe 500 oca de unt, care s'aú trimis lui Mustafa-Pașa Veziriului peclou, împreună și cu alte *zaharale*. OD. I, 126: jicnița cu totă *zaheréua*.

II. (sensuri moderne) 1. provisiune de hrană (cu acest sens numai în basme și în cântecele populare).

CAL. 1875, p. 63: voiți pătrunde până la magaziiile cu *zaherele*. TEOD. 669: Unde'mi trec oștirile, Unde'mi merg poverile, Tóte *zaherelele*; 678: Prin sangiacuri că umbra, *Zaherele* că strîngea.

2. tain pentru vite (cf. tain).

IONESCU, Doroh. 173: îngrășatul oilor se face pe câmp cu iarba verde și cu darea de *zahara* în uluce odată pe ți; *Zaharaua* este de popușoiu de câte 4 dimerlii pe ți. Sev. Călăt. 88: pe unde s'aú turnat *zaharaua* la boi.

3. (ironic) provisiune.

TELEOR, 142: își crease, pe lângă lefuri și diurne, și o altă mulțime de *zaherale*, adică aduna la epoci determinate de pe la mahalagii plocóne, fie în bani fie în alte obiecte.

— ZAHRA (ar. zahire), provision, vivres, grains, céréales; bulg. zahare (zahere), serb. zahira, alb. zaire, mcr. zaeree „merinde“, ngr. ζαχερός și ζαχίρós (§ 74).

***zaharagiü** m. (și **zaheregiü**) îngrijitor de proviant.

Doc. VII, 516 (d. 1798): carte cu care s'aü orînduit D-lui Clucer Văcărescu *zaharagiü* în 5 județe ot peste Olt. Doc. II, 501 (d. 1784): brésla gelepilor și *zaheregiülor* străini.

— ZAHIREĞI, fournisseur de vivres, commissaire des subsistances.

zaif a. indispus, slab.

DION, 195: m'am bucurat, că este Măriei tale mai binișor și te ai mai îndreptat, și fiind încă *zaif*, să nu vii Măria ta la mine. AL. T. 808: te a căuta, când ei fi *zaif*; 1023: e cam *zaifă*, drăguța!... aü răgușit. CAL. 1895, p. 37: împărătița, cam *zaifă* de supărarea din ajun.

— ZA'IF (ar.), faible, infirme; bulg. *zaif*, ngr. ζαίφηç.

zaiflic n. indispozițiune, slăbiciune.

AL. T. 92: sînt ferit de asemine *zaiflic*.

— ZA'IFLYK. faiblesse, infirmité.

zalhanà f. locul unde se taie vitele pentru măcelari (litt. casa jupuitorului de vite). Câmpulungeniü țin o anumită „serbătóre a zalhanalelor“ (Olănescu, 153).

TARIF 1792: vitele ce vor aduce Turcii din țara turcescă și vor vrea să le taie la *zalhanale* aici, să plătescă vama unde se va ține suhatul de vite. OD. I. 126: *zalhanaua* curții domnesci. FIL. 105: ai moșii, vii, liveđi de pomi, heleștaie și *zalhanale*. TEOD. 548: Foc la case că dedea, Să arđă *zalhanaua* Cu tótă turcimea 'n ea.

Var.: (arch.) **salhana** și (pop.) **zahana** sau **zaana**.

TARIF 1761: câți boi se vor tăia pe la *salhanale*. COND. 1776, p. 67: lei 30 bezmën de tótă *salhanaua*. MARION, 64: cin'te trimise la *zaana*? 150: n'ai fost cu mine la Tei, la Moși, la *Zaana*? FUNDESCU, Basme, 33: du-te la *zahana*. ȚAPU, 80: Unde Turcii c'auđia, Năvală la ei da, Ca câiniü la *zahana*.

— SALĤANA (pers. selĤ hane „maison où l'on écorche“), abattoir, boucherie (d. ar. salyh „écorcheur“ și pers. hane „maison“); bulg. salhana, serb. salana.

zalhanagiü m. care strîngea vitele de tăiat la zalhanale.

Doc. II, 324 (d. 1792): să facă poruncă de a se opri de la negustorii *zalhanagiü* acéstă sumă de 80000 ocă seü.

Formațiune analogică (§ 23).

zambilă f. plantă și flóre (*Hyacinthus*).

TEOD. 320: Foicică trei *zambile*. Dragile neichii copile...

— ZUMBÛL, jacinthe; bulg. serb. zumbul (zîmbil), alb. zümbül, ngr. ζυμπίλι.

zambul n. planta *Muscari commosum*, numită și „cépa-ciorii“ sau „flórea-viorelei“ (Dr. Brândză).

Formă paralelă cu „zambilă“.

zamparagiū m. berbant, craidon.

CR. II, 120: o adunătură de *zamparagiū* dugliși, din tótá lumea.
CARAG. 376: ce cauți să te amesteci cu vagabonții, cu *zamparagiū*?

Formațiune analogică d. ZAMPARA (pers. zen-pare „qui court les femmes“), galant, débauché, coureur (pers. zen „femme“); bulg. zempare.

zamparalic n. berbantlic, desfrinare.

GORJ. II, 8: prăpădi avereă părintescă cu fel de fel de mișelii, adică cu *zamparalicuri*, cu beții. CAL. 1881, p. 77: peri din pricina *zamparalicurilor* și a ticăloșiilor.

— ZAMPARALYK, galanterie, paillardise.

zapciū m. I. (sensuri arhaice) 1. termin tehnic administrativ: cărmuitor, șub-prefectul unei plăși (în opozițiune cu „vâtaf“).

BEJD. 394: De iznóvă rînduială, sau hapea a cui era, *Zapciū* alergău prin țară, în cât se cutremura. FOT. III, 146: la plăși se o-rînduiesc de către ispravnicii *zapciū*, cari clasifică dările pe sate și le adună după orînduielele ispravnicilor, îngrijesc pentru buna rînduială și pentru împăciuirea sătenilor și observă micile lor neînțelegeri, ca să nu se asuprescă unii pe alții; 264: ispravnicii îndată ce sosesc la tuctul lor, rînduiesc pe *zapciū* sau epistații plășilor, cari țin locul ca subași în Turcia. COND. IPSIL. (1796): *zapciū* să nu închidă pe cinevași fără de otărîre și fără carte de judecată. REV. II, 333 (d. 1821): vâtași de plairii și *zapciū* și toți birarii; III, 77: *zapciū* plășilor. FIL. 116: arendașul ne jăftuesce, *zapciul* ne jupóie de piel. GHICA. VI: Pași tractaū pe Domnii noștri ca pe nisce *zapciū*, le trimeteaū ordine scrise și verbale; 289: încalecă calul și drept la *zapciū*. PANN II, 7: și rachiul îl bea *zapciul*. JIP. 101: a adus o găină la un *zapciū*.

Cu acest sens în două proverbe.

ZANNE IV, 689: *zapciū* mort și poloboc plin în drum nu rămâne (*zapciul* e găzduit în totdeauna); ac și ată că a venit *zapciul* în sat (odinióră când intra *zapciul* în sat, trebuia să găsescă ómenii la muncă și femeile la făcut pânză, la tors etc.; astăđi se mai dice când vrei să îndemni pe unul la lucrul).

2. termin tehnic militar: căpitan.

GHEORG. 306: cei ce au semnele lor, cari se chiamă și *zapciū*, merg la biserică, mergend înaintea Domnului; 322: trei-deci și trei de ómeni la un stég cu *zapciū* lor. COND. 1776 p. 8: de la 12 *zapciū* de la 4 stéguri ai seimenilor din Curte gospod, câte 3 *zapciū* la un stég, adică stegar, odobașa și ciauș... de la 12 *zapciū* de la 4 stéguri a hătmaniei... de la 3 *zapciū* de la stégul vînătorilor. Doc. I, 302 (d. 1783): vel căpitan de dorobanți cu *zapciū* sei înainte. FOT. III, 276: Spătarul are sub dînsul un boier logofét și șése boieri *zapciū*, adică pe căpitanul de lefegii, pe vel-ciauș, pe polcovnicul de poteră, pe polcovnicul de vînători, pe polcovnicul de seimeni și pe baș-buluc-bașa; 279 (V. vâtaf). FIL. 344: vel-căpitan de dorobanți cu *zapciū* sei.

3. agent executiv.

N. COST. 54: vedend că nu sporesce lucrul nimică fiind ómeni

puțin, deci au pus *zapci* de au scos curtea totă. NEC. 292: era un capegi-bașa în Iași pentru banii birului, de sta *zapci*. MUSTE, 41: pus'au îndată bani mulți pre boieri de au dat împrumut, cu *zapci* strîngători de bani greci. FOT. III, 279: Vornicul de aproși era căpetenia *zapciilor* de divan; 281 (V. vătășel). FIL. 85: voiți scri Postelnicului să te facă vataf de curte în locul lui Gheorghe, pe care voiesc să-l facă *zapci* de străini; 244: șese *zapci* pentru împliniri de bani și înfățișări de pricină în Bucuresci, și câte unul de fiecare județ.

4. în special, sergent de stradă.

COND. 1776, p. 17: și străjile pe la răspântii să le rînduiescă Vel-Aga cu slujitorii de ajuns, și cu *zapci* de credință, ca să străjuiescă neadormit, de cu sară până în ziua. Doc. IV, 409 (d. 1794): *zapci* cei cari sînt de pedepsesc pe la răspântii și la capătul podurilor. COND. 1802, p. 342: *zapci* spătăresci și agesci ce sînt paznici la margine pe la ulițele și drumurile ce intră în politie să nu se îndrăznescă a cere nimeni nimic de la lăcuitorii sau neguțătorii ce vor aduce acestea de vîndare înăuntru politiei să se pedepsescă cu strajnică bătaie prin scirea *zapciilor* celor mari. NEGR. I, 29: la toate răspântenile câte un *zapci* al agiei opria carele să nu se vîre, până după trecerea alaiului.

II. (sens modern și popular) sub-prefect.

Cu acest sens mai ales în cîntecele populare.

TEOD. 290: De frica *zapciului* și de gróza birului, Uitaî drumul satului și córnel plugului; 321: De gróza *zapciului*, trecu apa Oltului; 601: Ispravnicul 'mî scria Volnicii pe la *zapci*, Răvășele 'n săticele. CAL. 1875, p. 75: La ispravnic ș *zapci* Giaba merg și giaba viu. VULP. 12: Nóptea fură, Diaa jură La *zapci* în bătătură.

— ZABTÛY (qui contient dans la discipline sévère), administrateur, gouverneur. V. Partea II: zabet.

Important termin din sfera administrativă și militară a trecutului, care persistă în literatura populară și (cu o nuanță pronunțată de ironie) în limba de astăzi.

zăpcesc v. a executa pe cale administrativă, a asupra cu dări (vorbind de *zapci*).

NEGR. I, 154: să micșureze dăjdiile! să nu ne *zăpcescă!*

Formă verbală corespunzînd bulg. *zaptisam* „a zăbovi“, serb. *zaptiti* „a ținea în frîu“, alb. *zapatoi* „a înhăța“, mer. *zaptisescu*.

***zapci** f. sub-prefectura unei plăși (Sulzer III, 100).

Formă originală alături de „*zapciret*“.

zapci f. execuție (polițienescă).

AL. T. 1033: Sînt sătul de biruri grele și de plug și de lopată, De ciocoi, de *zapci* și de sapă lată.

Formațiune analogică (cf. angara, arch. angareá).

***zapciitură** f. execuțiune administrativă.

NEC. 217: Duca-Vodă multă strînsóre făcea pentru rămășița banilor birului... mergînd cu óste tot *zapciituri* erau...

Formă românească paralelă cu „*zapci*“.

zapcialic n. (și **zapcirlic**) 1. funcțiunea de zapciū și postul seū: zapcie și zapciret.

REV. II, 411 (d. 1821): de la un *zapcialic* ce puteai câștiga atunci?
 FIL. 191: *zapcialicurile*, polcovnicile de poteră și căpitaniile de județ îi dederă un câștig buniceal. GHICA, VIII: dór l'o împăca cu un *zapcialic*, o vătășie de plaiū, cu o isprăvnicie cel mult. ORĂȘ. 20: Să-ți fac vînt, ca la alții, la vre-un *zapcialic*; III, 30: Va scóte din mormîntu-î *zapcirlicul* rēposat.

2. execuție polițienescă: zapciea.

Doc. III, 411 (d. 1790): cari bani împlinindu-se cu *zapcialicu* d-sale vel-Spatar. GANE I, 240: cine v'a scăpat de *zapcialic*, de bir, de havalale?

Formațiune analogică după „vizirlîc“.

zapciret n. postul de zapciū.

Doc. IV, 238 (d. 1795): să lipsescă și din tréba *zapciretului* de acum înainte cu tot.

Formațiune analogică după „vezaret“.

zapt n I. (sensuri arhaice) 1. administrațiune, autoritate.

COND. 1776: p. 39: tóte cantariurile omul rînduit de la acel ce va avé milvoire venitul cantariului, să le aibă sub *zaptul* seū. DION. 186: pašaliilor turci le poruncia Pasvandoglu și le da lefěua și tóte subt *zaptul* lui le-aū supus. UR. III, 146: pentru *zaptul* și buna ocărmuire a pămîntului. DUM. 26: apărând țara de făcătorii de rele cu bun *zapt* ce le făcea.

2. stăpânire: „a face zapt“, a lua în posesiune ceva, a pune mîna pe cineva.

KOG. 212: Constantin Vodă a rēpedit Caimacamî, fiind schimbare între Domnie, făcēnd fiesce-care *zapt* la locul ce mersese. VĂC. 252: Lala-Şahin făcu *zapt* Ischenderie și Darma și Cavala, așijderea Machedonia și Albania. DION. 175: Turcii se rumpea din ordie cete-cete și fugia nóptea cu prada și cu robii ce-î prinsese în țările lor, și sarascheru nu putea să le facă *zapt*. DUM. 20: trimișii făcură scaunul *zapt*. ZIL. 34: Pasvandii aū călcat Craiova și aū făcut'o *zapt*; 81: să vie și să facă țara *zapt*. AR. 63 (d. 1821): aū făcut mânăstirea *zapt*; 169: făcēndu-și moșiile și acareturile *zapt*.

3. confiscare: „a face zapt“, a sequestra.

HRIST. (1818): Iar după ce-î surghiuni, Drept la case năvăli și tóte *zapt* le făcu, Scule și alte ce avu. FIL. 205 (d. 1794): să scie că fără de a avea voie să le deschidă, se va pecetlui și făcēndu-se *zapt* la Cămara domnē-că, se va scóte din țara Domniei mele afară.

II. (sens modern) jaf, în Oltenia (în jud. Gorj).

— ZABT (ar. pouvoir, autorité sur), saisie, confiscation, administration; serb. *zapt* „disciplină“, alb. *zapti* „zbir“, ngr. ζάπτu. V. Partea II: *zapt*-ferman.

zar m. cub de joc.

OD. I, 188: Teut ar fi născocit... șahul, *zarul* și încă și scri-sórea.

— ZAR (pers.), dé à jouer (au trictrac); alb. bulg. *zar*

ngr. ζάρι (άζάρι), it. zara, alătura de azzardo, de aceeași origină (ar. az-zar „dé à jouer“, primitiv „joc în zari“; cf. fr. échec d. şah): sp. azar, fr. hasard.

zaraf m. 1. cassier al vistieriei.

DION. 197: când aș eşit porunci în țară să rămâie văcărutul jos, care pe unde s'aș întâmplat bani adunați, i-aș oprit boierii ispravnicii și cu *zarafii* lor. FOT. III, 305: șese *zarafi* de vistierie, cari primese banii ce se trimite de către ispravnicii după cele șese dajdii ordinare, aș câte o sută lei pe lună de fiecare. FIL. 240: am dat *zarafului* de la cochii-vechi lei una mie, ca să nu-mi facă zădufuri la numărătoreea banilor; 291: Sêrdarul Gheorghe, *zaraful* vistieriei.

2. bancher (aș mai mult ironic).

AL. T. 1394: doi *zarafi* cunoscuți aș venit în cabinetul meu și mi-aș închinat această besactea. GHICA, 362: *zarafii* armeni și ovrei năpădise pe cel căduț; 507: scrisel *zarafului* meu.

3. cel ce schimbă bani (în piață).

AL. T. 1062: lifta de *zaraf* s'aș spăriet de mine ș'aș fugit. I.P. 29: atunci te aș juca cu banu ca *zarafu*. STÂNC. Gl. și Pov. 81: vede un român odată pe un ovreiu prieten al lui, *zaraf* în piață.

Var. (archaică): **saraf**.

COND. 1813, p. 364: șese *sarafi* ai vistieriei.

— SARAF (ar. sarraf), changeur (de monnaie), banquier; alb. bulg. serb. saraf (zaraf), mcr. săraf, ngr. σαράφης; sp. çarafa.

zărăfie f. 1. cassierie (de județ).

AR. 48 (d. 1821): *zărăfiile* județelor erau încărcate de bani STÂNC. Alte B. 32: zornăia bănetul în traistă, ca la *zărăfie*.

2. meseria și localul zarafului.

zaraflic n. schimb de bani, agiotaj.

— SARAFLYK, profession de changeur ou de banquier; serb. sarafluk, ngr. σαράφλι.

zarafir n. 1. fir de aur. V. baș-fir.

TEOD. 518: La cuvinte apropiată și 'n *zarafir* îmbrăcată. SEV. Nunta, 126 [orație]: Ș'a cumpărat firuri, *zarafiruri*...

2. stofă daurită, brocart.

TEOD. 654: Cu postavuri unguresci, Cu *zarfuri* (sic) talienesci Și cu bani lipovenesci.

— ZER (pers.), or (cf. zarpa).

zărculă f. 1. (sens arhaic) căciulă brodată cu fir.

IST. 1715, p. 129: o chitie ce aș în loc de *zărculă*. DUM. 45: un buluc de Turci purtând căciule și *zărcule*.

2. (sens modern) glugă: cu acest sens vorba figurază în proverbul „după plôie *zărculă*“, corespunzând celui „după plôie chepenég“ (Zanne III, 432).

— ZER KŪLAH, bonnet brodé d'or (d. pers. zer „or“ și ture. külah „bonnet“); serb. zarkula „calpacul ienicilor“, mcr. zărculă „glugă“, ngr. ζερκούλα, bonnet, capuchon. Forma românească pare a se trage din ngr.

zarf n. 1. un fel de cupă din filigran (de aur sau de argint) în care se punea feligénul.

UR. XI, 249 (d. 1780): *zarfuri* de argint cu feligene. DOÇ. II, 404 (d. 1790): trei feligene bune i patru *zarfuri* tumbac. FL. 18: feligene pentru cafea cu *zarfurile* lor de argint; 143: (V. feligén). AL. T. 1937: doi arnăuți aduc cafele în feligene cu *zarfuri*.

2. vas în formă de cupă.

CAL. 1895. p. 37: al treilea rob purta un *zarf* de aur plin de fel de fel de pôme:

3. în locuțiunea „lucrat în zarfuri“, săpat în relief (Codrescu s. v. bosselage).

— ZARF (ar. contenant), espèce de coquetier qui enveloppe la tasse de café nommée *finğan* Barb.: vase, plateau; bulg. serb. zarf, alb. zarfa, ngr. ζάρφι, soucoupe.

zarif a. 1. nostim, elegant.

DRĂGH. II, 46: Postelnicul Caliarhi cel mai galantom și mai *zarif* din boierii Fanariului. NEGR. I, 87: un bal mare care avea să se sfîrșescă cu un banc de cele mai *zarife*.

2. fin, delicat.

BELO. 404: De aŭ dat una, trece dece în izvódele ce aŭ dat, Un meșteșug fórte sigur și prea *zarif* de prádat.

— ZARIF (ar.), joli, élégant, ingénieux, spirituel; serb. zarif, ngr. ζαρίφης.

zarifior a. drăguț, frumușel.

LEN. VAC. [șoimul]: Intr'un copacit *zărifior*, Un șoim prins în lântșor.

zariflic n. 1. elegantă.

HRIST. (1818): In *zariflicuri* și 'n primblări.

2. lucru de modă, gătelă, podóbă.

STAM. 452: se vînd prin magazinuri cele mai frumoșe *zariflicuri* și odóre; 497: flori, blonde și alte *zariflicuri*.

— ZARIFLYK, finesse, élégance; ngr. ζαριφλίκι.

zarnacadea f. numele moldovenesc al flórei de narcis (litt. potir de aur), numită în Muntenia „căprine“. AL. T. 409: doi bujori, surióră, doné *zarnacadele!* 810: cea damă era vedúvă și îmbobocită ca o *zarnacadea*.

— ZERIN KADE (au calice d'or), narcisse (d. pers. zerin „d'or“ și ar. kade „calice“); serb. zelenkada, ngr. ζερνεκαδές (= *várkissos*).

zarpă f. 1. (sens archaic) stofă scumpă de mêtase țesută cu fir de aur ori de argint (cf. variante).

2. (sens modern) haină scumpă dintr'însa.

PANN III, 39: fie [mojicul] în *zarpale* de aur... nu este de cât un taur. CAL. 1875, p. 62: unchiașul se stolisise și el împreună cu baba și se îmbrăcase cu nisece haine împetățesci, cu fel de fel *zarpale*, mai mare mândrețea; 1895, p. 23: se îmbrăca numai în *zarpale* și haine scumpe și arătóse.

Cu acest sens și în cântecele populare.

TEOD. 497: Nici dalbe *zarpale*, Nici scumpele arme; 608: Hainele i sfâșia, *zarpalele* îi rupea; 656: Pe Letini apoi lua, Cu *zarpale* mi-gătia, Sus pe cai mi-i așeđa.

Var. (archaice): **zarba și zerbap.**

CUV. I, 197 (d. 1588): un otghial de *zarba* de la stolnicul Constantin... o pólă de icóne de *zarba* pre margine cu urșinic negru, trei dvere de *zarba* albastre și cu rotele de aur. ETYM. 77 (d. 1621): o dulamă de *zarba* cãptușitã cu atlas roșu; 65 (d. 1579): doi abai *zerbap* cosut.

— ZER-BAF (pers.), étoffe tissue d'or, brocart d'or (d. zer „aur“ și bafte „țesut“).

zarzavăt n. legume.

Doc. II, 355 (d. 1791): bucate și *zarzavaturî* ce se va vinde în țîrg. GHICA, 31: țîrguieile de pâine, de carne și de *zarzavaturî*; 494: grădinî de florî și de *zarzavaturî*. CRĂS. IV, 366: olteniî cu *zarzavaturî* și pesce. MARON, 32: bărbatul său vindea *zarzavat*. ISP. 14: veđi de *zarzavaturile* de la bucătãrie.

Var. (archaicã): **zerzavat.**

COND. 1802, p. 342: pometurî ori-ce fel vor fi uscate și neuscate, legumî, *zerzavaturî*.

— ZARZAVAT, ZERZEVAT (pl. ar. sebzevat d. pers. sebze „verdure“), légumes, herbes potagères; bulg. serb. *zarzavat*, mcr. *zãrzãvate*, ngr. ζαρζαβάτι.

zarzavagiũ m. precupeț de legume.

MARION, 31: nea Niță nãm de nãmului lui fusese *zarzavagiũ*.

— ZARZAVATȚY (sebzevağy), marchand de légumes, fruitier Barb.

zavalăș a. biet, sîrman (în cãntecele dobrogene).

BUR. 120: Tudor, Tudoraș, Tudor *zavalaș*!

— ZAVALLÛ (ar. zevallũ), malheureux, infortuné (d. zaval „malheur“); serb. zaval „nenorocit“, ngr. ζαβάλλης, pauvre diable. Formã romãnizatã (cf. budulac).

zèvchiũ n. petrecere, ospet, masã mare.

N. COST. 54: noi n'am venit aicea sã facem *zefchiuri*, ce sã lucrãm, sã plinim porunca Impãratului. CANTA, 185 (V. mezilea). KOG. 227: Domnul făcea *zefchiuri* cu dicetori, cu primblãri, cu jocuri, iubind și partea muierescã. STAM. 45: bencheturile și *zefcurile* s'aũ început în curțile domnesci.

— ZEVK (ar. goũt), amusement, partie de plaisir; serb. zevak „confort“, alb. zefk „ospet“, mcr. zefcã „petrecere“, ngr. ζέφυ. Vorbã aprópe eșitã din us.

zeflemeã f. bãtaie de joc (banalã), ironie (ușorã): vorba, ca și derivatele ei, circulã mãi ales în Muntenia.

GORJ. II, 89: póte fi lucru de cât acesta mãi de ris și mãi de *zefleme*? ISP. U. sf. 104: și pe toți îi lua în *zeflemea*. CAL. 1883, p. 41: fetele se puse pe ris și începurã sã iea în *zeflemea* țólele de petece de scórtã, cu cari era sîrmãnica îmbrãcatã.

— ZEVKLENME, dérision, moquerie, raillerie.

zeflemisesc v. a lua în *zeflemea* sau peste picior.

Formă grecizată și corespunzând turec ZEVKLEN-MEK, se moquer, rire de quelque chose (litt. s'amuser).

zeflemist m. moftangiu. Formațiune semi-literară.

zefliu a. vesel (Pontbriant).

— ZEVKLI, joyeux. Vorbă specială Munteniei.

zerdiciab n. (zirdiciab și zêrdicea) lemn a cărui rădăcină se întrebuințează de boiangii spre a vopsi în galben (Ionescu, Meh. 694).

TARIF 1761: *zirdiciab* de 14 ocă 1 leu. CONV. XXVI, 451: *zêrdicea*, praf de gălbinare, curcumă.

— ZERDEÇAV (pers. zerdeçap), safran des Indes qui donne un suc jaune (pers. zerde „jaune“).

zevzèc m. neghiob.

CARAG. 365: d-ta ca un *zevzec* ce ești. ORĂȘ. III, 30: Că-s destui *zevzeci* de frunte și în țară aci la noi. BOGD. Pov. 165: aui mai stărostii'o cu un așa *zevzec*.

— ZEVZEK. sot, îmbécile; serb. zevzek.

zevzeclie n. neghiobie.

ORĂȘ. III, 30: acel care a adus *zevzeclie* 'n țara noastră.

— ZEVZEKLIK, nigauderie, îmbécilité.

ziafèt n. 1. masă mare, petrecere cu ospete.

FL. 141: fanariotul făcea în toți anii masă mare și *ziafet*; 168: aveți *ziafet* pentru coconul Andrei. GHICA, 33: logodnă cu archiereu, cu diaconi, cu preoți, cu cântăreți, cu lăutari și cu *ziafet* totă noaptea până la lucéferul de di; 35: petreceau totă noaptea pe *ziafet*, pe bere și pe mâncare. ORĂȘ. II, 84: Ați beții și *ziafeturi*, Măndre serbători. CAL. 1882, p. 19: după ce se ținu lanț fel de fel de petreceri și *ziafeturi*; 1895, p. 36: după nuntă începuse alte tâmbălăuri și alte *ziafeturi*.

Vorba are diferite variante, arhaice și moderne.

a. Var. moderne: (mold.) **zaifet** și (munt.) **zaiafet**.

AL. T. 70: d'apoi salone, d'apoi *zaifeturi*; 81: d'apoi la nunți!... ce de mai *zaifeturi*! 1248: de trei luni de când v'atei însurat, ați dus'o cu bencheturile și cu *zaifeturile*. XEN. 37: 'ți place să trăiesci în *zaifeturi* și să bei ciubuc și cafea; dar să muncesci, ba! halal nepot! BASME II, 260: trei zile și trei nopți fu veselie și *zaiafet* în totă împărăția; III, 73: o duse într'o petrecere și un *zaifet*; 115: pe urmă petreceți și *zaifeturi*.

b. Var. (arhaice): **zeefet**, **zèfet** și **zàefet**.

AMIR. 172: făcând un *zèfet* foarte frumos cu fel de fel de muzici. KOG. 206: Domnul cădut cu totul la mese mari și *zeefeturi* și plimbări și la alte desfătări a lumii; 239: giupănesele la Dómna. petrecând cu mare bucurie și veselie, ales Beizedelele, că ori-ce nuntă sau *zàefet* se făcea, trebuia să mîrgă. STAM. 462: primblându se pe ulițe cu lăutari, făcând *zeefeturi*.

2. (ironic) petrecere, bătaie.

NEC. 229: slugile lui Fliondor îi dau palme și-i diceau: di, Grece, bine, nu dice așa! Acest fel de *zeefet* frumos i-au făcut.

— ZYIAFET (ar. hospitalité), festin: alb. bulg. serb. ziiafet, mer. ziafete, ngr. ζιαφετ, festin.

zimbil n. (și **zambol**) coșniță de băcan.

CRON. III, 440 (d. 1822): orezul îl aduceau cu *zimbilurile*. AL. T. 1356: 50 de ocă de cafe Martinica în *zimbiluri*. PANN III, 78: și într'un *zimbil* mare după ce i-a pus... AL. 116: Descarc la *zambóle* și încarc la stambóle, Descarc băcălii și 'ncarc dimerlii.

— ZEMBIL (pers.), panier de jone; bulg. zimbil, serb. zembel, rus. zimbili, alb. zimbile, ngr. ζεμπίλι, cabas.

zimberèc n. 1. resort de césornic.

2. fig. resort, forță.

KONACHE, 316: întărătarea sângelui grăbind și iuțind *zimberèchiul* vieții...

— ZEMBEREK, ressort de montre et de pendule (de métal); alb. bulg. zemberek „clanță“, ngr. ζεμπερέκι, cadenas, ressort.

zof n. 1. materie de lână fină și ușoră de Angora.

TARIF 1761: *zof* sultan... *zof* șamli... *zof* turcesc... *zof* șali...

Var. (archaice): **sof** și **zuf**.

TARIF 1792: *sof* gros de la Tosia. DOĞ. II, 402 (d. 1790): giubea de *zuf* vinetă. FIL. 345: giubea de *zuf* albastru deschis.

2. varietate de pere cu fața lucie.

ȘED. V, 68 (d. Rădășana): pere de *zof*, cele mai timpurii, fața albă, gust dulce.

— SOF (ar.), étoffe de laine fine et légère dont se servent spécialement les ministres de la religion; ngr. σόφι. Despre stofe (§ 86).

zor n. 1. violență, silnicie.

ZIL. 7: care cu destule *zoruri* din țară s'au împlinit; 9: cu *zor* mare începură a cere bani. ȚAPU, 157 (d. Teleorman): A, bre, surióra mea, ce *zor* mare c'ai văduț De la mine c'ai venit..?

2. urgență, grabă mare: „a avea *zor*“, a fi tare grăbit; „a da *zor*“, a împinge, a face să se grăbescă; „de *zor*“, de nevoie; „cu *zor*“, urgent, repede.

DION. 186: să dea *zor* slujbașilor să istovescă dajdia văcăritului. ZIL. 60: le dă cu *zor*, să vadă ce vor face. DION. 192: slujbașii nu mai înceata dând *zor* lăcutorilor, dicând: ado! ado! AL. T. 229: dor de *zor* nu cunoscem pe la noi. GANE II, 54: *zorul* de a împrăștia câini. ISP. 227: împăratului nu-i prea plăcu *zorul* ce da sfetnicul pentru nuntă și mai târăgani lucrurile. TEOD. 271: Dă mai iute, sócră mare, Că la nuntă e *zor* tare; 583: Murgule, murguțul meu, Datu-mi-te-a taică-teu, Ca să-mi fi de ajutor La nevoie și la *zor*.

Vorba figurază în următoarele proverbe:

PANN, 103: Milă de silă și dor de *zor* nu se póte. HINȚESCU, 22: Eú mă vaiet că sînt călugăr și tu-mi dai *zor* cu Dómne-ajută.

3. trebă grabnică.

STÂNC. 357: da ce *zor* ai tu? Am, că acilea staú. TEOD. 73: Să fi iute de picior, Să-mi ajuti la câte un *zor*.

4. asalt (sens eșit din us).

AL. Poesii II, 231: Să dăm *zorul* nostru, cumplitul nostru *zor*, Ce trece și restórnă ca trăsnet răzbitor...

5. (adv.) musai; „zor-nevoie“, cu orice preț.

MARION, 11: taman mă 'ntorceam acasă, când țoropoc-poc cu dumnélui în spinare și *zor-nevoie* că am fost la al de ghindă. CAL. 1895, p. 26: *zor* să scôță din minți pe biata fată. BASME II, 16: îl trăgea așa *zor* nevoie-mare spre Fata din dafin; III, 87: se necăji *zor* să plesnescă de ciudă.

— ZOR (pers.), force, violence; alb. bulg. serb. *zor*, mcr. *zore* „nevoie“, ngr. ζόρι (= βίαι). Sub raportul sensului: cf. sl. grabliă (răpire: raptim) și urgență (d. urgere „a împinge“).

zoresc v. 1. a da zor, a împinge, a îmboldi.

ISP. 227: sfetnicul umbla d'a 'ncâtelea, *zorind* să se facă mai curînd nunta.

2. a se grăbi fôrte, a se sili din rësputeri.

TEOD. 410: Țesi și 'nchidisesci, Și mi te *zoresci*, Cămăși să-mi gătesci; Și mi te grăbesci, Să te logodesci.

Formă verbală corespunzînd serb. *zoriti* se „a face pe grozavu“.

zoralia f. 1. un fel de bătută (litt. joc violent), horă cu sărituri uniforme și neregulate.

FIL. 172: dîseră lăutarilor să cânte chindia și jocul numit ca la ușa cortului său *zoralia*.

2. horă după masa de cununie (Sev. Nunta. 282).

— ZORLY, violent, fort, vigoureux; serb. *zorli*.

zorbà f. (și *zurba*) I. (sensuri arcaice) 1. rebel.

CĂPIT. 295: den cei mai mari ai Tătarilor care s'au socotit mai *zorbale*, au omorît Pașa într'o nôpte 13 și așa s'au aședat trebile despre Tătari. VĂC. 256: să facă războie asupra unor *zorbale*, ce se sculase împotriva Impărăției. AR. 160 (d. 1821): s'au amăgit de s'au unit cu *zurbalele*.

2. revoltă, rebeliune.

N. COST. 74: pe vremea *zurbalelor* Țarigradului asupra lui Sultan Mustafa la Odriu. NEC. 189: pre acea vreme se tîmpla de era multe *zurbale* în Țarigrad; 273: Leșii, fiind Racoți pribag la dînșii, i-au dat vre-o 20 stégurii de ôste întru agiutor, de au eșit și el în țara ungerescă de la Nemți. HRIST. (1818): Nu era dî trecută A nu fi *zurba* făcută. NEGR. I, 153: ômeni bunî! Măria Sa Vodă întrébă ce vreți și ce cereți? și pentru ce ați venit așa cu *zurba*?

II. (sens modern) bătaie, cêrtă, përuială.

BASME III, 85: împărătița le tăia pofta de *zurba*. ORĂȘ. II, 52: În tot locul chef să fie, Chef, *zurbale* și beție.

— ZORBA (pers. *zorbaz* „qui montre sa force, athlète“), rebelle, seditieux (d. *zor* „force“ și *baz* „qui joue“); serb. *zorba* (cf. *žurba* „presse, foule, hâte“), ngr. ζορπαζ.

zorbagiü m. (și *zurbagiü*) 1. (arhaic) rebel, rësvrătitor.

AMIR. 154: pre cei mai *zurbagiü* ca 80 de ômeni i-au băgat în butuci. DUM. 36: să pedepsescă pe acei *zurbagiü*.

2. (sens modern) cată-cértă, gâlcevitor.

DELAVER. 15: e bețiv, stricător de case, *zurbagiū*. SEV. Călăt. 58: nu-î tinesce, de-î bărbatul *zurbagiū*.

Cu acest sens și în cântecele populare.

TEOD. 546: Cam bețut și cam chefiū, Cu cheful de *zurbagiū*.
 MARIAN I, 134: Măcelarul Turcilor, *Zurbagiul* mândrelor; 137: Ori că-î un mare *zurbagiū*, Ori că-î un bețiu.

Formă analogică (§ 23).

zorbalic n. (și **zurbalic**) 1. (sens arhaic) revoltă.

N. COST 47: pentru acéstă pricină Tătarii au făcut *zorbalic*, de au făcut războiū cu Turcii. NEC. 272: puind pricină *zorbalicul* Tătarilor. VĂC. 262: se făcu un *zorbalic* în Țarigrad de ieniceri, pe cari î supuse Impăratul. BELD. 390: îl îngrozesc să rîdice *zorbalic* asupra lui; 394: *zorbalicul* este gata, toți ienicerii răcnesc.

2. (sens modern) hartă, luptă.

TEOD. 299: Să-mi aleg un cal porumb, Scurt în gât și lung în trup, Cum e bun de *zorbalic*, Să mă trecă Dunărea... ȚAPU, 101: Nu se caută sluga numai la *zorbalic*, Se caută și la cinste.

— ZORBALYK, rebellion, sédition; bulg. zorbalyk, ngr. *ζορβαλικι*.

zorbaliū a. și m. (și **zurbaliū**) sens identic cu „zurbagiū“.

DUM. 12: în mijlocul acelor împerecheri, înmulțindu-se adunarea în două feluri, s'au numit cei ce urmă Țartoriskilor *aristocrație*, iar ceilalți *confederați*, saū mai bine să dicem *zurbaliū*.

zorbăluesc v. (și **zurbăluesc**) a face zorba, a se revolta.

BELD. 384: De s'ar fi unit cu dinși, nu s'ar fi *zurbăluit*.

zuluf m. 1. buclă de păr.

STAM. 103: A ei galbeni *zulufi* pe la tîmple împletiți. AL. T. 187: Florica scôte o oglindioră din buzunar și-și drege sprîncenile și *zulufi*; 417: îi pune roșu și-î aședă *zulufi*. GANE II, 203: o cucónă bătrână cu *zulufi* dinainte. GHICA. 510: să-ți mai increțesc *zulufi*, că nu te-am jumulit de mult. ȚAPU, 72: Peste Bădulésa da, La oglindă se gătia, *Zulufi* și-î răsucia, Bună ziua că mi i da.

2. perciune.

AL. T. 22: [Herșcu] Dacă ești cu *zuluf* și pe cap plin de puf.

— ZŪLŪF (pers. zūlf), boucle de cheveux, chevelure; bulg. serb. zolufi, alb. zulufe, ngr. *ζουλόφι* și *τζουλόφι* (de unde Mold. *țuluc* „chică“).

zulufe pl. diminutiv de gingășie.

R-Cod. 154: Să nu mai purtați cercei, Numai negrii *zulufei*.

IMPRUMUTURÎ LOCALE

Angâș n. carîmbii de la loitrele carului (se aude în Dobrogea: Etym. s. v.); — ANGYĊ, grand chariot pour le transport de la paille Barb.

arcaciû n. vale saû loc adăpostit, la ciobanii din Moldova (Etym. s. v.); — ARKAĊ, versant ou pied d'une montagne Barb.

aslan m. varietate de cireșe, roșii saû negre (Baronzi, 93); acest sens lipsesce (V. Partea II): vorba se trage probabil de la un nume propriû.

asmă f. un fel de viță (se aude peste Olt: Etym. s. v.); — ASMA, vigne, cep de vigne. V. asmaciuc.

asman m. (și hazman) berbec saû țap jugănit (se aude în Dobrogea și Covurlui: Etym. s. v. și Damé, Terminol. 68); — AZMAN, énorme, puissant; serb. azman „mistreț“ (litt. animal năprasnic).

avă f. un fel de plasă, în Dobrogea (Etym. s. v.); — AV, chasse, pêche; bulg. serb. av „vînătoare“. V. Partea II: avgiû și avgi-bașa.

avat m. (și Mold. haut) pesce ce sémână cu mréna (se aude în Dobrogea: Etym. s. v.); — HAUT (avat), carrelet.

baargic n. (și baigic) bucata d'asupra osiei carului: prima formă se aude la Constanța, a doua la Covurlui (Damé, Terminol. 9 și 14); — ?

baldîr n. rînză (de vite), pânțece (de om); baldîră, femee grasă (se aude prin Ilfov: Etym. s. v.); — BALDYR, mollet; bulg. baldyr.

balic m. un fel de pesce (se aude prin Rîmniciu-Sărat: Etym. s. v.); — BALK „poisson“. V. calcan-balic.

barac m. 1. (în Muscel și Ialomița) nume de câine de vînat; 2. (în Dobrogea) câine cu păr flocos și mu-

stăți mari la bot (Etym. s. v.); — BARAK, barbet, braque; bulg. serb. rut. barak „dulău“.

bigi-bigi n. prăjitură turcăscă din făină, zahăr și nucă (se aude prin Bucuresci); — ĞİĞIBİĞİ, id. (litt. pompon).

bnar n. fântână (în Mehedinți și Gorj, județe învecinate cu Banatul); — cf. § 34.

căigiū m. tăietor de tutun, în Muntenia (Polysu); — KYİĞY, ouvrier qui hache le tabac (d. kyimak „couper en petits morceaux“).

calangiū m. spoitor de vase, în Moldova (Cihac); — KALAYĜY, étameur (d. kalay „étain“); bulg. serb. kalaiiia. V. călai.

călie f. plăcintă umplută ce se face la sărbători (Cihac); — KALIYE, légumes bouillies en beurre; rus. kaliia „supă de icre și de castraveți“.

caplama f. îmbucarea marginii măi subțiră peste marginea d'alătura a podelii sau a tavanului, în casele țărănesci (Damé, Terminol. 95 și Tiktin s. v.); — KAPLAMA (action de couvrir, chose redoublée, plaquée).

caraman m. (fem. **caramană**) numele boulu sau vacii cu părul negru, în jud. Brăila (Damé, Terminol. 28); — KARAMAN id. (d. kara „noir“).

câscăciū n. lanțul de strâns la o mără de vânt, numit și „halatul“ sau *lanțul căscăciurilor* (se aude la Constanța: Damé, Terminol. 162, 163); — KYSKAČ, échelle portative qui s'ouvre et qui se ferme.

cherpiciū n. cărămidă din pământ nears cu care sînt clădite casele în Dobrogea (Dr. Crăinicenu, 52); — KERPIČ, brique crue avec de la paille; bulg. kirpič (kipiĝiia „țigan“, litt. cărămidar), serb. čerpič.

chesmec f. grâul noroios și pămîntos, numit o bicînuit „goz“ sau „codină“ (se aude prin Constanța: Damé, Terminol. 56); — KESMIK, paille d'épi.

chiler n. numele muntén al polatei, la o casă țărănescă, în Prahova (Damé, Terminol. 98); — KILER, garde-manger, cellier. V. Partea II: cheler.

chiser n. tesla dulgherului (Damé, Terminol. 111); — KESSER, doலை.

chișmiș n. stafide roșii ce se pun în pilaf; — KIŞMIŞ (pers.), sorte de raisin sec à petits grains sans pépins; rus. kişmiş, pol. kiszmiş.

ciulea f. sucitură din foi de tutun (Costinescu); — ČILE, peloton de fil, balle.

ciric n. pachet de piei în număr hotărît: — ÇEREK (çeyrek), un quart (p. ex. de bétail); bulg. çerek „sfert“, serb. čeirek, mcr. cereche.

col n. o parte a morii de vînt (Damé, Terminol. 162: *colurile* sau săgețile); se aude prin Fălciu, Covurlui, Tutova (ibid. 163); — KOL, bras, manche.

cordel n. un fel de ipîngea cu mîneci, din aba cusută cu găitane sau cordele (se aude în Olt: Damé, Terminol. 169); — KORDĒLA (d. it.), large galon de soie.

cubea f. numele coșului la casele țărănesci din Muntenia, numit în Moldova „bagiacă“ (Damé, Terminol. 98); — KUBBE, voûte. V. Partea II: cubea.

curuluc m. (pl. *curuluci*) așa se numește în Dobrogea modul de a se usca tutunul pe șire cari se întind și se suspendă între nisce pari de lemn crestați și la distanță de 4 metri (Dr. Popovicî, Tutunul, 84); — KURULUK, sécheresse.

derec m. (și *direg*: pl. *dereci* și *diregi*) numele stîlpilor cari sprijină strêșina unei case țărănesci: vorba se aude în Moldova și în jud. Brăila; în Muntenia „dereci“ se numesc „atîrnați“ (Damé, Terminol. 95, 98, 100); — DIREK, colonne, pilier, poutre. V. direclie.

ghermec n. legătura loitrelor (se aude prin Muscel: Damé, Terminol. 10, 15); — GERMEK, tendre, tirer.

ghilbaș m. cârnat din carne de porc tocată cu piper sau usturoi, cu care se umple intestinul gros al porcului, apoi îl pune în tavă cu grăsime și cu cêpă, și așa se còce în cuptor: vorba se aude în jud. Brăila (Dr. Manolescu, 262 și 321); — KÛL BASTY, còtelette (d. kül „cendre“ și basty „viande cuite avec des légumes“); serb. čulbastiia, ngr. κολμπαστή.

ghiobec n. numele zăbunului în jud. Brăila (Dr. Crăinicenu, 164); — cf. GÖBEK (nombril), milieu (haină ce încinge mijlocul?).

ghiociu n. numele muntén al carelor ce se pot lungi și scurta după voie cu ajutorul unui cui ce trece prin furecul și prin inimă (Damé, Terminol. 7: *ghiociurile* n'au loitre... de *ghiociu* se înhamă adesea cai); — GÖÇ, déménagement, délogement (= car de transport).

ghiudunea f. vorba se aude prin Ilfov, numai în locuțiunea „a trage cuiva o ghiudunea“, adică a-l trage la fit; — GÖTÛNE, dans le derrière (d. göt „cul“).

ghiunie f. numele colțarului drept sau dreptarului

(la zidari, dulgheri și tîmplari: Damé, Terminol. 112); — GŪNIÈ, équerre.

halat n. numele lanțului ce strînge móra de vînt (V. cîscâciú); — HALAT, grosse corde.

mala f. (și **maala**) unélta zidarului numită „nete-đitóre“ (Damé, Terminol. 103); — MALA, truelle de maçon.

revaniú n. un fel de prăjitură din migdale, în Muntenia (Polysu); — REVANY, gâteau d'amandes.

ticnea f. vas de tábăcit piei; — TEKNE, auge, cuve; serb. tekne, ung. tekenö, ngr. τεχνές.

ADAOSE ȘI INDREPTĂRI

I. la INTRODUCEREA

§ 21. Un *t* (sau *d*) final parasitic s'a dezvoltat la următoarele vorbe: maibent (= mabein), saivant (= saivan), șahmarand (= șahmaran) etc.

elisiunea unui *r* în vorbele: berbe[r]lic, murda[r]lic și serda[r]lic.

§ 40. „Cu rogojina aprinsă în cap“ ... O reminiscență a acestui obicei și în „Cântecul lui Prîscovénu“ din Teleorman (Tapu, 97-98): Șapte boieri de țară, Să mergem la jăluială, *Să dăm jalbă Impăratului*, În porța Țarigradului... Cei șapte boieri se gătia... La Țarigrad ajungea... Ei din caic jos se da, Cu ipingele se 'mbrăca... *Șapte rogojină că-mi lua*... Cu catran le cătrănia, Cu bumbac le bumbăcia Și cu spirt că le stropia, *În trei prăjină le ridica*, Lumînarea c'aprindea, *Foc la rogojină că-mi da*. Rogojinile 'mi ardea, Focu mare se făcea, Țarigradu înspăimînta... Am venit la jeluială Înaintea Măriei sale, Cum judeci lumea tótă, Să ne faci nouă dreptate!

§ 41. Lăutarii conservă și astăzi unui termen special din tehnica muzicii turcesci. Ast-fel córdele viórei (și ȝobzei) pórta nume orientale: córda lui „sol“ se numesce *rast*, a lui „re“ sau „mi“ *nevâ* și a lui „la“ *sebâ* sau *sabâ* (Bilciurescu, Ghidul Bucurescilor, p. 67). În capitolul ce Sulzer consacră muzicii turcesci, se află următorul pasaj (II, 438), care póte servi de comentariu observațiunii precedente: Numele tonurilor pe violină: prima córdă *rast*, a doua... *nevâ*... iar semi-tonul *sebâ*...

§ 45. Tractatul din 1391 e atestat, independent de Fotino, de către d'Ohsson (VII, 442) și Hammer (XVII, 105).

§ 76. În privința termenului „scândură de Galați“, cf. M. Nacu, Geografia jud. Covurluiú (1891), p. 240: „Când e vorba de lemnele de construcție nu se amintesce la Constantinopole de cât de cheresatelele din Galați. Așa, de exemplu, când cineva cere acolo o scândură grósă (dulap), nu se exprimă altfel de cât: dá-mi un *gălătén*... (după un raport al consulului român din Constantinopole).

§ 109. Elementul turcesc lipsește nu numai din literatura religioasă propriu-zisă, ci aprópe cu desăvîrșire și din acele ramuri ale literaturii populare (ca colinde, descântece, vrăji...) cari stău în raport mai mult sau mai puțin întim cu credințele religioase.

Bogate în turcisme sînt și baladele oltene culese de d. Chr. N. Tapu și publicate în colecțiunea *Materialelor folkloristice* (cf. adaosul

la Bibliografia) de sub direcțiunea d-lui Gr. G. Tocilescu. Ele sînt interesante prin o tendență modernizătoare, care se manifestă pe de o parte în numeroasele diformări ale terminilor titularului otoman (carî în colecțiunile anterioare conservă forma primordială: ca ex. cf. spahiü), iar pe de alta prin substituirea de vorbe neologice (ex. de haine) în locul vechilor numiri consacrate. Aceste particularități arată îndeajuns, că spiritul poporului a intrat deja în al doilea stadiu al evoluțiunii sale, când amintirile trecutului încep să amurgescă și expresiunea lor să devie din ce în ce mai vagă.

Colecțiunii oltene îi sînt particulare:

a) nume proprii ca: Aguş[iță], Aişa [Aişica, Aişița], Arsan, Delidarda, Idirna, Mizil-Craiü [Mizilca, Mizilcuța], Savalat, Suliman-Paşa etc. și frase întregi turcesci mai mult sau mai puțin corupte (ex. p. 53): Cine te-a cîns, Ioldaşim? *Vala birbam, cardaşim!* și formule obicinuite: *Baca, baca, ghiaura* (Cată, cată, ghiaurul!)...

b) un număr de vorbe turcesci ce nu le mai întîlnim aiurea: ardalic (=odalic), baldag (=baltag), basceă (=bacceă), begu (=bey), buhaz (=bogaz), cafat (=cafaz), ciorbagiü, colgiü, derea, dugialic (=ghigialic), gialap (=gelat+gelep), iortoman, refenea, tambură, terezie, zurbalic; și în fine, forme verbale unice: bulucesc, bulibăşesc, căfenesc, ciobesc, märtăcesc etc. și adverbiale: cerchezesc, deliesc etc.

Mai este de observat, că unele din turcismele proprii acestei colecțiuni au forma sêrbescă (cf. bascea, beg, dugialic...).

§ 110. Cunoscători ai graiului macedonên asigură, că sensul de „surveillant de la boucherie“ ce răposatul Obdenaru dă vorbeii *baciü* la Români din Macedonia, e imaginară...

§ 111. Procedura de-a reproduce vorbele turcesci după transcrierea neo-grécă e destul de veche: Miron Costin întrebunțeză deja alternativ *Habeş* și *Hambes*... Acestei curioase sisteme de transcriere îi se datorese existența unei vorbe imaginare, care se repetă în toate manualele nôstre de istorie și care în fapt e o simplă eróre de transcriere. E vorba de *Talambaşa*, pretinsul nume al calului boierit de Mavroghene (Fotino II, 175: Mavroghene, spre a-și bate joc de caftanurî și de boieri, a îmbrăcat cu caftan pe *un cal al sêu ce se numia Talambaşa* și-l a dat titlul de Clucer). Vorba nu este alteeva de cât transcrierea neo-grécă a lui TABLA-BAŞA adică Ταμπλαπάσα: cf. Fotino II, 47: un cal împêrătesc carele se chiamă *tablampaşa*... Transcrierea eronată a traducătorului, răposatul Sion, a dat astfel nascere unui nume çurat fictiv, un fel de idol istoric...

La formele intermediare maghiaro-turce adaogă:

beşchie (*başchie* și *bestie*) 1. unêlta dogarului și a dulgherului: un fel de ciocan al cãruî capët este şãntuit (Damé, Terminol. 87, 89, 112); 2. un fel de ferestrãu îngust și lung (în Moldova); — БИЧКИ (d. turc. biçky), scie; bulg. serb. biçkiia. V. Partea II: bishigiü.

captar, un fel de capac cu care se acoperă stupul: acest capac, adesea o strachinã sau scafã (Damé, 75, 120), se mai numesce și *captalan*; — КАПТАЛАН și КАПТАР „Bienenkorb“ (d. turc. kaptar „capote“ (d'une ruche) d. kapmak „couverir“ (V. capac). Din turcesce nu avem nici-un termen de apicultură.

La formele intermediare greco-turce: **mãnatarcã**, un fel de ciupercã (*Agaricus*); — *μανιτάρ* (d. turc. mantar „champignon“): finalul -cã se datorese influenței analogice cu „ciupercã“.

HATIŞERIFUL d. 1802: citeşte 23 *Novembre* în loc de „23 *Oc-tombre* din acelaşi an“.

BIBLIOGRAFIA. Adaogă următoarele trei opere în curs de publicațiune (primele două terminate):

Damé (Fr.), *Incercare de terminologie poporană*. Bucuresci, 1896.

Materiale folkloristice, vol. I: *Poesii populare* publicate sub auspiciile Ministerului de Instrucțiune publică sub direcțiunea D-lui Gr. G. Tocilescu (în special ȚAPU, cântece din Oltenia, p. 1—500).

Tiktin (H.), *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, 5 fascicule, 1895—1899 (până la *cela*).

II. la VOCABULAR

Abaio — citește: *abaiu* n. în loc de *abai(e)* f.

aguș — adaogă: **Agușită**, în Oltenia (ȚAPU, 53: *Agușită* al lui Topală, Care-î mândru fără sémă și de revestit prin țară).

aliș — șterge: *iliș*.

ama — ȚAPU, 62: Bă Stoian, n'ai fost așa mare, *Ama* numele ții-a fost mare...; adaogă: ngr. *ἀμά*, mcr. ma.

anteriū — Var. (olténă) **hantiriū** (ȚAPU, 80: Dar am vėđut pe mama lui Stanislav, Spėlându-i zăbunele, Tóte *hantiriūle*).

arap — adaogă: ngr. *ἀράρης*, fem. *ἀράρησσα*, n. *ἀράραν*, nėgre, nėgresse; espėce de génie (myth. pop.); *ἀράριδες*, stafii pázitóre de comori.

arbiū — adaogă: **arbiaș** (ȚAPU, 165: Și dă-mi ăl fluer al tėu, Să-ți dău *arbiașul* meū).

arman — adaogă: și în jud. Tulcea (MATER. FOLKL. 1476: Din mănunchi în snopi, Din snopi clăi, Din clăi în car, Din car pi *arman*)... **armănit**, treerat (Damé, Terminol. 56: treeratul în jud. Constanța se numește *armănit*, iar aria *arman*).

at — adaogă: pl. „hăți“ (ȚAPU, 54: A pus trei *hăți* la coșare).

Forma „hate“ la Teodorescu e greșită.

babă — adaogă: 1. ngr. *μπαμπάς* (forma *μπαμπάκος* e probabil românescă: cf. suf. *-că* § 23); 2. fig. = babalic (la o móră de vint) Damé, Terminol. 162.

babalic — adaogă: 1. la o móră de vint (Damé, Terminol. 162);

2. (și **bubuluc**) tarac ce sprijinesce cóstele prispelor, în Bacău (Ib. 95) băcan — adaogă: **băcănesc**: hărtie **băcănescă** (Tiktin s. v.) și **băcănime**, Mold. **băcălime** „starea de băcan“ (ibid.).

bacșiș — ȚAPU, 117: Ține, Dolfo, acilea, Mare *bacșiș* ți-oiu da...

Adaogă: **bacșișuesc** „a da un bacșiș“ (JIP ap. Tiktin s. v.: administrația *bacșișuită* de reī arendași).

badie — SEV. Nunta, 126 [orație]: Jderurī și papucī *imbadii* [= în badii], Perechea lor 5 lei.

baibafir (V. bașfir) și **baibazir**, stofe prețioșe din cari se făceau haine saū cioltare domnesci, la Tătari: cf. Tiktin s. v.

balaban — adaogă: rut. sokol balaban „un fel de șoim de vintătoare“; despre raportul vorbeii cu slav. *bolovanū* (primitiv „butuc“). cf. Miklosich, Türk. Elem. I, 19.

balamale — (ȚAPU, 90: Cu picioru 'n ușă da, Din *balamale* săria). Adaogă: **balemare** (ID. 151: Cu picioru că mi-ī da, Ușă din *balemare* săria) și **blagamale** (= baglamale: DAMÉ, Terminol. 98: balamalele saū *blagamalele* ușei).

baltag — Var. olténă **baldac** (ȚAPU, 152: [Codrănu] Vindea calul, armele, Rămânea cu *baldacu* Numai cu șeua 'n spinare; 387: Și unde oiū găsi om bătrân, Să-i dau *baldace*...)

baș — adaogă: **baș-hamal**, primul hamal (BENGESCU ap. Tiktin: sînt al halei *baș-hamal*).

bazea — ȚAPU, 275: Cum și-o pörtă maică-sa Cu rochița de *bazea*. . . Adaogă: ngr. *μαζές* (= *δύμιτον*).

beiu — Var. (semi-literară) **beg**, în baladele oltene (ȚAPU, 60: La Cladova se ducea, La *begu* că se ducea; 62: *Begule*, Domnia ta, Frate nu mă judeca, Ca să fiî tu la mâna mea.

belezie — adaogă: mcr. (formă metatetică) bizilică „brătară“.

berechet — adaogă: 5. (ca adv.) à foison; mcr. „belșug“.

beșliū — vorba, ca și derivatele ei, revine adesea în baladele oltene (ȚAPU, 53: *Beșliū* că se strîngea, Ca câiniî la zalhana; 55: Ce *beșliū* e pe pămînt, Măine să-l vĕd pribegit; 56: Vestea la *beșliū* că 'mi da, Toți pre cai gata era; 57: De la Izlaz până la Dii, Să dau lĕfă la *beșliū*; 89: Frunzuliță de secară. Cât era *beșliū* în țară...) și în cîntecele macedo-române (WEIG. II, 55: Tu să-nî fați nouĕ fciori... Doi s'nă li pitrețem *beșliū*, Ta s'aruvĕscă căftăni și vești...); și ca adj. „voinic“ (ȚAPU, 58: Ce turc era mai bogat, La Stoian băgat argat; Ce turc era mai *beșliū*, La Stoian arhelegiū). Formele secundare: beșlĕgă (ȚAPU, 57: Să mă puî ghiuler mai mare Peste *beșlegiū* din țară) și beșlegia (ȚAPU, 57: Să mă duc la Bucureșci, Ca să iaū ghiuliera Și *beșlegia*).

bondoc — adaogă: **bundaci** (Dîmbovița) și **bunduci** (Mehedinți), numele taracilor ce sprijinesc cōstele prispelor (Damé, Terminol. 95, 100: tarasii, gâscele, *bundaciū*, *bunduciū*, derecii, parmaciū, bubuluciū, urșii, popondociū sau gorgozanii).

bre! — vorba revine adesea în cîntecele oltene (ȚAPU, 14: Iana cā-i striga: A, *bre!* Moș-Crăciun, Că ești mai bătrân... 54: Am audit, *bre*, Agus... 15: Și 'mi striga în gura mare: Dalei, surățico Stanco, *bre!* *bre!* D'ai făcut vre-odată bine, Fă-ți pomană și cu mine!)

bulibașa — adaogă: **bulibășesc**, a ajunge bulibașa (ȚAPU, 58: Dar Stoian Bulibașa, Căpitanul de Craina, De când s'a *bulibășit*, Haznale n'a mai venit).

bulucesc — adaogă: (și **bulugesc**), în cîntecele oltene (MATER. FOLKL. 825 [doină]: Nu ne duce ca pe noi, Ci ne duce ca pe boi, Legați în frînghiî de tei, *Buluciți* ca nisce oi). Cf. WEIG. Rum. Dialekte, 83: *bulugesc*, a grămădi, a ataca.

buriiū — CĂP. 318: Constantin-Vodă s'aū tras de aū venit în țară, pentru că aū avut avuție încărcată în *burie* în heleșteul de la Dobreni; DUM. 26: douĕ-ĕeci *burie* cu praf. — Adaogă: **buriaș** (DUM 32: scōseră praful din 580 *buriașe*).

burghiū — MATER. FOLKL. 439: Fōie verde, mĕr sălciiū, D'aș fi gros ca un *burghiū*. Adaogă: **burghiaș** (ȚAPU, 37: D'un *burghiaș* cā 'mi căta, Gaură 'n caic cā da, Apa 'n dînsu cā intra).

but — cit ngr. *μπούτι*...

butuc — vorba e o formațiune indigenă de origină obscură (cf. Schuchardt în Zeitschrift für romanische Philologie XV, 97-104).

buzduga — adaogă: **buzdugĕnă**, în cîntecele oltene (ȚAPU, 86: Cu 180 de buți, Tōte buți, *buzdugene* D'o 150 de vedre). Vorba „buzunar“ sună olteneșc *pozumar* (ȚAPU, 92, 115).

cadînă — ZANNE IV, 287: „a sta ca o cadînă“, fără a face nici o trĕbă (despre femeile leneșe).

cafás — Var. *cafát*, în cântecele oltene (ȚAPU, 104 : Sus în *cafát* se suia, Pe Dobrișan îl judeca, Cu cât capu nu-l lua; 111 : [Letinu] Sus în *cafát* se suia, Cu ochianu se uita).

cafenea — adaogă: *căfenesc*, a bea cafea (ȚAPU, 69 : Ei unde mergea La négra cafea, Dă se *căfenia*) și cafegiu (Țapu, 56 : Cinci galbeni de aur scotea, *Cafegiuului* dăruia).

călép — adaogă: *călepele* se numesc în Muntenia „sculuri“ (Damé, Terminol. 140).

calup — adaogă: 8. flórea ce se face la capétul stîlpilor, la casele de munte, în Prahova (Damé, Terminol. 99).

canara — adaogă: 3. în Moldova, pășune de îngurășat vitele pentru zahana (cf. Tiktin s. v.): vite pentru *canara*.

capcană — vorba se află și în Psaltirea în versuri a lui Dosofteiu (XXIV, 51: Că tu 'mî vei scóte de *edpcană* Piciórele din cursă viclénă), care a luat vorba din rusesce.

capot — adaogă: *capoceliu*, îmbrăcat cu capotul său mantaua militară (formațiune originală analogică): cf. Doc. III, 506 (d. 1787): Postelnici *capoceliu* și înarmați ...

cărdășesc — adaogă: 2. (ironic) a snopi în bătai, în cântecele oltene (ȚAPU, 55: Beșliii lui Abdulah Cu măciuei că-l *cărdășia*; 58: Când pe scară jos se da, Toți turcii că-l *cărdășia*) și *cardaș*, horă după masa de cununie, în Moldova (Sev. Nunta, 281).

casap — adaogă: *hasap* (Baronzi, 161).

cașcaval — ȚAPU, 116: Brânză dulce din sedită, *Cașcaval* din comanic. Cum stă bine la voinic. Adaogă: originea vorbeii italiene (cf. Tiktin s. v.): caș ce se anină de-a călarele (*a cavallo*) pe prăjini.

câșlă — adaogă: *câșlar*, cel ce strînge fruptul, în Moldova (IONESCU, Doroh. 370: *câșlarul* este tocmit cu 6½ galbeni pe an).

căștiu — cu sensul de „câștig“, într'un cântec oltén (ȚAPU, 74: C'am vîndut ciređile Și-am béut *căștiurile*).

cataif — adaogă: 2. (cf. Tiktin) se dice despre tutunul fin tăiat.

catifea — adaogă: *catifelat* (formă neologică: cf. fr. velouté) VLAHUȚĂ, Dan, 151 (ap. Tiktin): pielea femeii albă și *catifelată*.

catîr — adaogă: 2. (și *calacatîr* = ca la catîr, în Moldova, bocănci (Tiktin s. v.).

cauc — adaogă (la 3): cf. bulg. serb. kalpak (jgumenski).

cazan — adaogă: (ca adj.) roșiatic, despre fața lănei la oi (Damé, Terminol. 67: după fața lănei oile sînt... negre sadea, *cazane* sau roșiatică, stogomane și lăi).

cazma — adaogă: 1. (în Mold.) hîrlețul ce slujesce la facerea șanțurilor; 2. (în Munt.) ținăcopul ce se întrebuintează la scosul buturugilor (Damé, Terminol. 38).

cerchez — adaogă: *cerchezesce*, în cântecele oltene (ȚAPU, 128: Să mă tundî *cerchezesce*, Să-mi lași chica deliesce; 151: Și mi-l tunde sfranțuzesce, Și mi-l rădea *cerchezesce*).

chebe — în Brăila, zăbunul se numesce *gheboiú* (Dr. Manolescu, 181).

chenar — adaogă: 3. (sens arhaic literar) margine (DUM. 54: ișînd din curtea unui unchiaș ce-î era casa cam la *chenar*).

cherestegiu — citește: KERESTEȚI ...

chervan — adaogă: *caravană*, dric sau car funebru în Bucovina (MARIAN, Inmorm. 230: cei mai avuți se duc la grópă cu patașca sau *caravana*). Ca și ruténul karavan, vorba românească e o formă paralelă la „chiarvan“ sau chervan.

- chilă — turc. și KIL (de unde alb. kilă), dar ngr. κιλές.
 chişléc — cîtesce: KYŞLYK . . .
 chiub — var. **chiabur**, deducţiune ulterioară d. pl. chiuburi (DAMÉ, Terminol. 74: în unele părţi se dice *chiaburi* la castróne).
 chiulhanagiū — cîtesce: KŪLHANĜI . . .
 ciacăr — adaogă: 1. (despre boi) când împrejurul luminilor ochilor are un cercăan alb; 2. (despre cai) când are un ochiū albastru și altul negru (Damé, Terminol. 28, 48).
 cialma — adaogă: 2. în Banat, conciuul miresei peste care se trage turbentul său hobotul (Marian, Nunta, 239 și 705), formă și sens luate de la Sêrbii bănaţeni.
 ciapraz — adaogă: (și **ciaprazar**), uneltă cu care se îndreptéză dinţii ferestrăului (Damé, Terminol. 115).
 ciardac — adaogă: 3. numele unei părţi a morii de vînt (DAMÉ, Terminol. 162: *cerdacul*, pridvorul său tinda la móra de vînt).
 ciau — adaogă: (și **ciaon**), cumpêna orizontală a zidarului (Damé, Terminol. 104).
 ciauş — adaogă: **ciauşesc**, a ajunge ciauş, în cîntecele oltene (ȚAPU, 122: Măi ciauş, tu 'mî ești rău, De când tu mi-ai *ciaușit*, Nici o slujbă n'ai făcut, Dar pe-asta ca s'o faci!).
 cicarie — adaogă: *cicariul* din Moldova se numesce în Muntenia „sucală“ sau „rodan“ și nu este altceva de cât o letcă pusă în mişcare de o rotă (Damé, Terminol. 140, 142).
 cigher — adaogă: **ceghiriū** (V. Tikin s. v.) și **ghighir**, într'un cîntec olţen (ȚAPU, 495: Trimetea la măcelari Și lua *Ghighir* (ficați de țîntari).
 ciob — adaogă: **ciobesc**, a se fărâma, într'un cîntec olţen (ȚAPU, 402 [cîntecul nunului]: Luați-vê cuțitele, Că s'a *ciobit* lingurile).
 ciorbă — adaogă: **ciorbuliță**, diminutiv de gingășie (ȚAPU, 105: Ștuculiță, lunguliță, Bună este *ciorbuliță*).
 cişniū — cîtesce: *ceşniū* în loc de „ceşnuī“.
 citarie — ȚAPU, 72: Și 'ți ia iie dintr'o mie, Rochiță de *citarie*.
 ciubuc — adaogă: **ciubucar**, uneltă de zidar sau de dulgher (DAMÉ, Terminol. 104: *ciubuc* sau *ciubucarul*, țiparul de tras ciubucuri pe zid: 115: după întrebuițare, rîndéua se numesce *ciubucar* sau lambar, mucheriū . . .).
 ciuruc — adaogă: (în Mold.) cădătură de vită, bună de îngreșat pentru zalhana.
 civit — adaogă: 3. (în Bucov.) piatră vînetă (Marian, Serb. II, 16).
 cobuz — vorba, specială cîntecelor moldovenesci, a suferit curiose diformățiuni (**căpus**, **topuz**) în baladele oltene (ȚAPU, 195: *Copusul* de os mult cîntă frumos: 18: D'un *căpuș* de os Rêsuna frumos; 187: *Topuzu* de os Mult dice duios).
 condac — adaogă: 2. o parte a ferestrăului (DAMÉ, Terminol. 86: brațele ferestrăului, mîini, crăci, cotóie, mînere, *condace* . . .)
 curent — adaogă: un fel de terciū.
 cutnie — vorba revine în cîntecele oltene sub Var. (corupte) **cuhnîe** și **cutie** (ȚAPU, 67: Și rochiță de *cuhnîe* Și brîū lat din Țaligrad; 70: Și rochiță de *cutie*, Brîū lat din Țaligrad).
 dairea — adaogă: **daragiū**, toboșar (ALEXANDRESCU, Dicț. jud. Vâlcea, p. 532: chîndia s'a întrodus de curînd și se cîntă de lăutarî, însoțîți pe unele locuri de câte un toboșar sau *daragiū* [vuvă]); — vorba corespunde unei forme turcesci analogice DAIREĞİ.
 deliū — adaogă: **deliesce**, cum purtaū deliū (ȚAPU, 129: Și frumos mi-o tunde, S'o tunde cerchezese Și-i lăsa chîca *deliesce*).

diyan — adaogă: **divănaș** = divanist (ȚAPU, 209: Voi boierilor, Și voi, *divănașilor*... Până 'n ziua să v'afiați...).

doldora — ȚAPU, 77 (d. Teleorman): Cerșese săracele Pe tóte ulițele Cu traistele *doldora*.

dughiană — adaogă: **dughine**', diminutiv de gingășie (ȚAPU, 67: Dar un turculeț mitel... Șede 'n *dughinel*).

duium — într'un cântec din Prahova (ȚAPU, 75: Umbla turcii tot d'aiurea, D'aiurea prin păduri, Tot *duiumuri* pe drumuri).

dulamă — adaogă: **dulămiță**, diminutiv, haină domnescă sau haiducească, în cântecele oltene (ȚAPU, 158: Na de la mine astă *dulămiță*... Să-mi dai ăl cojoc mare lătos; 392: Scólă, mândro, de mē gătesce... Și-mi croesce *dulămiță*. Verde ca fóia de viță).

durbac — adaogă: 2. (și **durbacă**) lada sau cutia téscului de struguri, numită și „țarc“ (Damé, Terminol, 82).

fanar — adaogă: 2. o parte a morii de vînt, numită și „prîsnelul“ sau „vălugul“: în Tulcea îi se dîce **fanar**, iar în Covurluiū și Constanța **fener** (Damé, Terminol, 162, 163).

firman — adaogă: **firmănaș**, într'un cântec din Teleorman (ȚAPU, 58: Dară Hanu C'auđia, D'un *firmănaș* că 'mî scria. Cu slova ca furnica, Să-i se cređă vorba).

fudul — adaogă: falnic, despre cai (MARIAN I, 49: Incălecat'a surul, Surul aprig și *fudul*).

gărbaciū — adaogă: **sgărbaciū**, în cântecele oltene (ȚAPU, 4: Când friu-l slobođia Cu *sgărbaciū* l'amelința; 72: Cu sfîrcu *sgărbaciū* Pe fața obrazului). Forma bucovinénă **corbaciū** și **scorbaciū** ← harapnic ap. Marian, Serb. I, 14) e luată din rutenesce.

gelat — vorba revine (sub formele **gialap** și **gialăp** [un compromis *gialat* + *gelep*] în cântecele oltene (ȚAPU, 64: Chip *gialăpului* făcea Și-i dete capul alătura; 66: La *gialăp* el poruncia, Capul lui Drăgan să-l ia; 106: La *gialăp* că poruncia Să-i taie căpěșina; 182: Doi *gialăp* că trimetea Și pe Corbea 'l aducea). Sensul de „Musciapa“ e bănătěn (Marian, Ornitol, I, 428) și deci luat din sěrbesce.

ghebrea — adaogă: **chebrea** (ȚAPU, 151: De căpěstru că mi-l lua, Și afară că mi-l scotea, Cu *chebréua* că 'l ștergea).

ghigélic — Var. (olténă) **dugialic**, cu sensul de coafură domnescă: vorbă identică cu „ghigelic“, după rostirea sěrbescă „diegeluk“ (ȚAPU, 149: Poflesc caftan de împěrație Și *dugialic* de Domnie).

giubea — adaogă: **giubelușă**, diminutiv alătura cu „giubeluță“ (ȚAPU, 262: Strășióra 'mî pică. *Giubelușă* 'mî strică).

giurgină — Var. (olténă) **gherghină**, într'un proverb d. Vâlcea (Zanne IV, 413): „a juca gherghina“, a fi belșug, când merge anul bine și tótă lumea e veselă. Vorba e o asonanță populară cu „gherghină“.

hahan — adaogă: măcelar, în genere, într'un cântec din Covurluiū (MATER. FOLKL. 729: Măcelaru turcilor, *Hahamu* jidanilor... Cf. ȚAPU, 75 [din Prahova]: Măcelaru turcilor, Chisăgiū ovreilor).

hambar — adaogă: **hambaraș**, lada morii în care curge făina, în Tulcea (Damé, Terminol, 153, 155).

hergheligiiū — Var. (olténă) **arghelegiiū** (ȚAPU, 58: Ce turc era mai beșliū la Stoian *arghelegiū*).

hindichiū — adaogă: 3. jghiabul téscului de struguri numit și „gărliciū“ (Damé, Terminol, 82).

hunie 1. în Moldova, pîlnie (TARIF 1761: *hunie* cāntarul 50 bani); 2. în Muntenia, unéla dogarului numită și „leică“ (Damé, Terminol, 85); 3. sens arhaic și exclusiv literar: vale îngustă, ca o pîlnie (Ist.

1715, p. 40: este ca o *hunie* vale strîmtă, care *hunie* pogoră în marginea mării; 55: bogaz, *hunie*, suis, pogoriş); — HUNI, entonnoire (d. gr. χωμί); bulg. serb. huniia, mcr. honie „urcior“ (= ngr. χωμί).

iatagan — Var. (oltene) **atagan** și **iatan** (ȚAPU, 156: Pe ia șele buzdugane, La brîu cu *atagane*; 73: Cu latul *iatanului* Tot în lungul trupului).

ienicer — Var. (corupte) în cântecele Oltene: **ianginer** și **nicen** (ȚAPU, 57: *Iangineri* că-mi audia... 85: Turcilor, pasfilor, Și măimari, nicenilor...).

imurluc — adaogă: imurlucul se îmbracă în Oltenia sub cortel (Damé, Terminol. 186); cf. ȚAPU, 384: Și 'mi croiesce *imurluc* Verde ca frunza de nuc.

ioitoman — în baladele oltene: **iortoman** și **ortoman** (ȚAPU, 11: Dar ăl voinic *ortoman*, P'ăl cal bun și *ortoman*... 12: Măi, voinice *iortomane*, Bate murgu, ține drumu...) precum și **iortomănos** (ȚAPU, 8: Un voinic *ortomănos*, C'un cojoc mare lătos). Căderea lui *i* inițial e o particularitate mai ales oltână: cf. Alomița, asomie, atagan (în cântecele din Oltenia).

ișlic — vorba revine într'un cântec d. Tulcea (MATER. FOLKL. 1472: Doi-trii frați ai lui, Cu *ișlici* 'n brîi...)

lalea — Var. (oltene): **lala**, **lelea** și **lelie** (ȚAPU, 23: Fôie verde ș'o *lelea*, D-deu că-l asculta... 747: Fôie, fôie și o *lelie*, Daoleo, dragă Marie... MATER. FOLKL. 1253: Frunză verde de *lalale*, Se uita pe drum la vale...).

lefa — **lefea**, și în cântecele oltene (ȚAPU, 80: Săvai-Aga al Diului, Mustafa de la Baba, Care le împarte *lefeua*...)

mahalagiū — adaogă: (adj.) din mahala (ȚAPU, 133: Că Turcii silnicii, Căinii *mahalagiū*, Averea mi-ău jetuit...).

maidan — adaogă: locuțiunea „a face maidan“, a încura calul, în cântecele oltene (ȚAPU, 148: Dară Corbea ce-mi făcea Pă Roșu că 'ncăleca, Puțintel *maidan* făcea, Până când bine 'nferbînta).

martae — adaogă: **mărtăcesc**, a propti cu martaci, într'o ghicitore oltână despre „opincă“ (ȚAPU, 536: Am o casă desvelită, Intâi o *mărtăcesc*, La urmă o 'nvelesc).

melez — în loc de „Basarabia“ a se citi „Moldova“ (TARIF 1792: *melez* și halali, topul 30 banî).

moșmone — ȚAPU, 339: Maica mea e vrăjitoare, Ia dășagiî la spinare, Plēcă 'n sat după *moșmone*.

năstrapă — adaogă: **năstrăpat** adv. în locuțiunea „a călca năstrăpat“ (= a călca în strachini sau farfurii), în cântecele oltene (ȚAPU, 53: Calcă rar și *năstrăpat*, Cum e lui Topală drag; 97: Prîscovenu cel bogat, Boier mare și aședat, Calcă rar și *năstrăpat*).

năzuros — adaogă: 2. (despre cai) când se sperie de te mirî ce.

odalic — Var. **ardalic** și **ardalip**, în baladele oltene (ȚAPU, 102: La ciobani că poruncia, Oișele le pornia, Cam cu căiniî, Cam cu ciobani, Cam cu *ardalicu* tot; 104: Dar Dobrișan c'a sosit, Cam cu oi, Cam cu miei, Cam cu ciobaniî, Cam cu *ardalip* cu tot; 105: Să mi-l aduci poruncia, Cam cu oi, cam cu ciobani, Cam cu *ardalic* cu tot).

papuc — adaogă: la o casă țărănescă, flôrea ce se face la capătul stîlpilor (Damé, Terminol. 90).

VERIFICAT
2007

BIBLIOTECA
DE POPORICI

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
BUCUREȘTI

VERIFICAT

TABLA DE MATERII

Prefață	V—VI
Abreviațiuni	VII
Vorbe populare	1—392
Imprumuturi locale	393—398
Adaose și Indreptări	399
I la Introducerea	399—401
II la Vorbele populare	401—406
